

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

NIHÂL ATSIZ: MİLLİYETÇİ BİR LİDERİN
SİYASİ ENTELEKTÜEL PORTRESİ

MUTLU DURSUN

2502220731

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. MURAT METİNSOY

İSTANBUL - 2023

ÖZ

NİHÂL ATSIZ: MİLLİYETÇİ BİR LİDERİN SİYASİ ENTELEKTÜEL PORTRESİ

Mutlu DURSUN

Yılmaz Öztuna'nın “Büyük bir dil ve tarih bilgini” dediği Hüseyin Nihâl Atsız (24 Ocak 1905-11 Aralık 1975), tarih, edebiyat, dilbilimi de içine alan geniş bir sahada nevi şahsına münhasır düşünceler ve çözümlemeleriyle 20. yüzyıl Türk entelektüel yaşantısına damgasını vurmuş, bir düşün ve eylem adamı olarak ırkçı Türkçülüğün sembol ismi olmuştur. Türkçü görüşlerinin kayda değer özelliği, bunların kendi kişiliğini yansıtacak idealist, romantik bir mahiyete sahip olmalarıdır. O, dünyayı ırklar arasında fasılasız devam eden bir savaş sahası, kendisini ise “millî şuur stratejisti” olarak görmüştür. Bu varoluş mücadelesi içinde ortaya çıktığını düşündüğü millî karakteristiğin, başka bir ifade ile militarizmde tecessüm eden millî ülkünün toplumu dönüştürmede esas olması gerektiğini düşünmüştür.

Çocukluğundan, aile ortamından, çalkantılı Dârülfünûn yıllarından, 1944 Irkçılık-Turancılık Davasından, muhafazakâr camia ile yaşadığı gerilimlerden, Kürt meselesinden mahkûm olana dek bütün yaşamı Cumhuriyet yıllarında yaşanan dönüşüme ışık tutar. Onun Türkçü bir ruhla yarattıkları, Türkçü camia kültürlenme sürecinde önemini hâlâ korumaktadır. Türkçü düşüncelerinin yayılmasında, başta yazarlık ve dergicilik olmak üzere, yayıncılık alanında gösterdiği faaliyetle sonraki kuşakları derinden etkilemiştir. *Atsız Mecmua* ve *Orkun* gibi dergileri *Bozkurtların*

Ölümü (1946) ve *Bozkurtlar Diriliyor* (1949) gibi romanlarıyla Türkçü hareketin hem ilham kaynağı hem de “ideologu” olmuş, siyasal çatışmanın arttığı kriz dönemlerde önemli bir referans kaynağı olarak öne çıkmıştır.

1930'larda yaşananlar Atsız'ın dikkatinin odağında yer alır: Ulus devletin kuruluşu, devrimler, bunlara karşı oluşan tepkiler. Onun dünya görüşünün temel ilkesi, toplumsal hayatın, politikanın, iktidarın ırk odaklı başlangıcına duyulan büyük ilgidir, kan ve antropolojidir. Türkiye'nin manevi yenilenmesinin başlangıcını ırkta arar. Safkanlık, Atsız'a göre, milletin ve devletin devamlılığını önceleyen en önemli kriterdir.

Türkçü bir edebiyat yaratma girişiminde en başarılı örnekler ona ait olmuştur. Ancak o, sadece bir yazar değil, öncelikle bir Türkçü düşüncenin ideologu, Türkçü edebî kanonun temelini atan en önemli adlardan biridir. Bütün düşünsel yaratılarının merkezine ırkı koyan, zengin kültürel birikimi ve etkin çalışmalarıyla Türk kültürü ve siyasal hayatı içinde Atsız'ın özgün bir yeri vardır.

Anahtar Kelimeler: Türkçülük, Turancılık, Irkçılık, Romantizm, Militarizm, Milliyetçilik

ABSTRACT

NİHÂL ATSIZ: A POLITICAL INTELLECTUAL PORTRAIT OF A NATIONALIST LEADER

Mutlu DURSUN

Hüseyin Nihâl Atsız (January 24, 1905 - December 11, 1975), whom Yılmaz Öztuna calls “a great scholar of language and history”, left his mark on the 20th century Turkish intellectual life with his unique thoughts and analysis in a wide field ranging from history to literature and linguistics. As a Turkist man of thought and action, he became the symbol of racist Turkism. The notable feature of his Turkist views that they have an idealistic romantic nature. He saw the world as an uninterrupted battlefield between races and himself as a “strategist of national consciousness”. He thought that the national characteristic that manifests itself in Turkish history, in other words, the national cause embodied in militarism should be essential in transforming society.

His whole life, his childhood, his family environment, turbulent years in Darülfünun, 1944 Racism-Turanism Case, jousting with the conservationist community, until the day he was convicted due to the Kurdish Question sheds light to the transformation experienced during the years of the Republic. What he created with a Turkist spirit, still maintain their importance in the acculturation process of the Turkic community. His activities in the field of publishing, especially in writing and journalism, had an impact on the spread of Turkist ideas on the generations to come. He also came to the fore as the inspirisation and the ideologue of the "Turkist movement" with his magazines such as *Atsız Mecmua* and *Orkun*, and his novels such as *Bozkurtların Ölümü* (Death Of The Grey Wolves- 1946) and *Bozkurtlar Diriliyor* (Revival of the Grey Wolves - 1949). In the belief that Constitutional Citizenship was actually a

deception, Atsız has come to the fore as an important reference in times of crisis when political conflict increased.

The events of the 1930s were at the center of Atsız's attention: the establishment of the nation-state, the revolutions, and the reactions against it. The main principle of his worldview is the great interest shown in the racial origin of social life, politics and power; blood and anthropology. He looks for the beginning of Turkey's asomatous renewal in race. According to Atsız, pure-bredness is the most important criterion prioritizing the continuity of the nation and state.

In his attempt to create a Turkist literature, the most successful examples belong to himself. However, he is not only a writer, but also an ideologist of Turkist thought, one of the most important names that laid the foundation of the Turkist literary canon. Atsız has a unique place in Turkish culture and political life with his rich cultural background and effective works, putting race at the center of all his intellectual creations.

Key Words: Turkism, Turanism, Racism, Romanticism, Militarism, Nationalism

ÖNSÖZ

Öncelikle danışmanlığımı üstlenerek bu tezin yazılmasına, nitelikli çalışmaları ile de tezin zenginleştirilmesine büyük katkı sunan Prof. Dr. Murat Metinsoy'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aynı şekilde zihnime kazıyan keyifli derslerin hocası değerli Prof. Dr. Levent Ürer'e danışmanlığımı üstlendiği için teşekkürü bir borç bilirim. İnsanı soru sormaya sevk eden dersleri ve sohbetleriyle meselelere farklı açılardan bakmayı öğreterek öğrencilerin kişisel gelişimime sağladığı katkıyı her zaman minnetle hatırlayacağım. Tez yazma sürecinde bana her konuda yardımcı olan hocam Prof. Dr. Namık Sinan Turan'a içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Sadece tez sürecinde sunduğu katkılar için değil; hiçbir zaman esirgemediği sıcacık desteği, cesaretlendirici ve yol gösterici teşviklerinden dolayı kendisine minnettirim. Sıkıntıya düşüp umutsuzluğa kapıldığım zamanlarda, desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyerek bu tezin yazılmasında büyük emek sahibi olduğunu tekrar tekrar belirtmek isterim.

Gerçekten her ihtiyacım olduğu anda yanımda beliren sevgilim, her konuda içtenlikle elinden gelen gelmeyen her türlü yardımı sunmaktan asla çekinmeyen sevgili yol arkadaşım, Mine iyi ki varsın. Aynı kaderi paylaştığım sınıf arkadaşlarıma ise, bir araya gelme fırsatı yakaladığımızda sundukları katkılardan dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Hasan'ı, Özlem'i ve İsam Kütüphanesi çalışanlarını da anmadan geçmek olmaz. Ve tabii ki bana her türden maddî ve manevî desteği gösteren ve beni bugünlere getiren, her zaman yanımda olan sevgili anneme sonsuz teşekkürler.

Onların desteği ve anlayışı olmasa bu çalışma ortaya çıkamazdı.

Mutlu DURSUN

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM NİHÂL ATSIZ'IN DÜŞÜNSEL KAYNAKLARI

1.1. Romantizm	15
1.2. Sosyal Darwinizm	22
1.3. Militarizm	26
1.4. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Romantizm	30
1.5. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyal Darwinizm	35
1.6. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Militarizm	38

İKİNCİ BÖLÜM NİHÂL ATSIZ'IN HAYATI

2.1. Nihâl Atsız'ın Çocukluğu ve Çocukluk Yıllarının İstanbul'una Genel Bir Bakış	43
2.2. Nihâl Atsız'ın Eğitim Hayatı: Öğrencilikten Öğretmenliğe.....	45
2.3. Süleymaniye Yılları	51
2.4. Özel Hayat: Evlilik, Aile ve Arkadaşları	55
2.5. Mektupları ve Hatıraları Üzerinden Panoramik Bir Nihâl Atsız Tahlili..	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BİR ENTELEKTÜEL OLARAK NİHÂL ATSIZ

3.1. Nihâl Atsız'ın Fikrî Oluşum Süreci	76
3.2. Genç Nihâl Atsız: Kavgalardan, İlmî Münakaşalara... ..	112

3.3. Edebiyat Tarihçiliğinden Türk Tarihi Araştırmalarına.....	119
3.4. Akademi Sonrası: Dergici, Aktivist	141
3.5. 1940'lar ve Sonrası	164
3.6. Bir Roman Yazarı ve Bir Şair Olarak Nihâl Atsız.....	210
3.7. Hüseyin Nihâl Atsız'ın Düşünce Dünyasında Din ve Tarihin Rolü ve Önemi	231

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATSIZ'IN TÜRK SİYASAL DÜŞÜNCESİNE MİRASI: IRK ve IRKÇILIK

4.1. Irk Merkezilik ve Kan	249
4.2. Irkın Birliği: Turancılık	260
4.3. Irkın Tarihi: Ezel-Ebet Bir Tarih.....	270
4.4. Irkın Ahlakı: Disiplin ve Eğitim	295
4.5. Türk Kadınına Bıçilen Rol.....	301
4.6. Kente Karşı Köy.....	313
4.7. Toplumun Askerileştirilmesi: Militer Toplum Projesi	328
4.8. Sosyal Darwinizm ve Hayat Mücadelesi.....	337
4.9. Düşmanlar: Azınlıklar, Komünizm ve Diğerleri.....	341
SONUÇ	354
KAYNAKÇA	378
ÖZGEÇMİŞ	413

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e	: Adı geçen eser
A.g.m	: Adı geçen makale
Akt.	: Aktaran
Bs.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
ed.	: Editör
H. Nihâl	: Hüseyin Nihâl
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
MBK	: Millî Birlik Komitesi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
S.	: Sayfa
TDK	: Türk Kültür Dernekleri
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
TİS	: Türk İslam Sentezi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TMD	: Türk Milliyetçiler Derneği
Yay.	: Yayınlayan

GİRİŞ

Tezin Konusu ve Amacı

Balkanlarda patlak veren ardından bütün Osmanlı coğrafyasını içine alan savaşlardan kaynaklı acıların bariz şekilde hissedildiği bir dönemin İstanbul'unda ilk eğitimine yabancı okullarda başlayan ama buralarda dikiş tutturamayan, ilerleyen yıllarda Askerî Tıbbiye'ye kaydolan ancak disiplinsizliği nedeniyle bu okuldan tard edilen Hüseyin Nihâl Atsız, *Atsız Mecmua* (1931-1932) ile Türkiye'nin siyasal hayatında görünür hâle gelmiştir. “Anadolu'da Türklere Aid Yer Adları” isimli çalışması sayesinde M. Fuat Köprülü'yle tanışma şansına nail olan bu genç dimağ, resmî ideolojinin dini dışladığı ve farklı milliyetçi anlayışların birbiriyle rekabet ettiği Cumhuriyet'in ilk yıllarında rejimin en önemli kurumlarından birinde, Türkiyat Enstitüsü'nde kendisine yer bulabilmiştir. Köprülü'nün onu bilhassa edebiyat tarihi araştırmalarına yönlendirdiği 1930'ların ilk yıllarına kadar rejimin ateşli bir destekçisidir. Ancak kapsayıcı bir kimlik oluşturmak amacıyla geliştirilen Türk Tarih Tezi tartışmalarında hocası Zeki Velidi Togan'a reva görülen muameleyi eleştirmiş ve bu durumu arkadaşlarıyla birlikte protesto ettiği için akademiden uzaklaştırılmıştır.

Atsız Mecmua'nın ardından yoluna Edirne'de çıkardığı *Orhun* (1933-1934) ile devam eden Atsız, Türk Tarih Kongresi'nde dile getirilen iddialara, antropolojik ve dilbilimsel (filolojik) “bulgulara” dayandığı hâlde, soyut ve içeriği belirsiz kaldığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Bu temelde oluşturulmak istenen Türklük anlayışına karşı, “somut” ve bir anlamda “bilimsel” dayanakları daha güçlü bir Türklük anlayışı savunduğunu iddia etmiştir. 19. yüzyıldan itibaren gerçekleştirilen merkezi reformların uygulamasında ortaya çıkan başarısızlık ve geri çekilmenin yarattığı döngüsellikte Türkçü bir ileri sıçramayla kendini yenilemeye, kendine saygının yeniden canlanmasına vesile olacağı düşünölen bu iyimser Batıcı girişimi asla kabul

edememiştir. Atsız, Türkleri diğer milletlerden farklı ve üstün yapan özelliklerin zaten mevcutta bulunduğuna, onlarla eşit olmayı istemenin ise bizzat Türkçülük anlayışına aykırı olduğuna inanmıştır. Akademiden uzaklaştırılan, çıkardığı dergileri kapatılan, iktidarla ters düşen ve elim 1934'teki Trakya Olayları'nda öne çıkan Atsız'ın 1935 yılında Nâzım Hikmet'e karşı yürüttüğü polemikten 1930'ların sonuna dek sesi pek fazla duyulmamıştır.

1910'ların sonu ile 1920'lerin başlarında doğan ve devletin rahle-i tedrisinden geçen yüksek tahsilli ilk Türkçü kuşak, tıpkı daha sonraki kuşaklar gibi önemli oranda Atsız'ın da oluşumuna önemli katkıda bulunduğu semboller dünyası içinde yetişmiştir. 1930'lu ve 1940'lı yıllar, bu kuşaktan gençlerin de katıldığı özgün bir Türkçü hareketin gelişip şekillendiği yıllardır. Bu hareketi meydana getiren ana unsurlar; Turancılığın esas olduğu bir siyasî program, ırkla birlikte devletin ve savaşın kutsanması, liberalizm ve komünizm karşıtlığı, yabancı olarak görülen unsurların asimilasyon, tehcir hatta yok edilmesine varan bir düşünce silsilesi olmuştur.

1944 Irkçılık-Turancılık Davası yargılamaları ya da “44 Ruhu” olarak anılan süreçte siyasî iktidarın eğilimine paralel olarak kendisini öne çıkarabilen Atsız, İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinden 1970'lere uzanan süreçte Soğuk Savaş stratejisine bağlı olarak geliştirilen aşırı milliyetçi hareketin muhafazakâr bir çehre kazanmasıyla geri plana itilecek, buna mukabil bu kesimin kullanacağı sembolleri tarihî romanlarıyla üretmeye devam edecektir. Kahramanlık temelli fanatizmi ve adanmışlığı ile anti-komünizm ekseninde gelişen örgütlenme ve mobilizasyon süreçlerinin öncü ismi olarak milliyetçi hareket içinde daima hatırasına hürmet edilen biri olacak, milliyetçiliğin muhafazakâr kabuğundan sıyrıldığı bütün uğraklarda fikirleri ve kişiliğiyle yeniden gündeme gelecektir.

Türkçü hareketin dinle kurduğu ilişkinin bağlamının değişmesi sonrasında marjinal bir figüre dönüşecek olan Atsız, 1990'lı yıllarda Türkî cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından tekrar gündeme gelecek, Kürt meselesinin kendisini iyiden iyiye hissettirdiği yıllarda kendilerini Türkçü olarak adlandıran şehirli gençler arasında bilinen, saygı duyulan ve kitapları tekrar tekrar okunan bir

Türk yücesi olarak görülecektir. İçinde bulundukları sıkışmışlığı, geçmişe ve içe dönük romantizmin ifadesi olan bir kahramanlar galerisi inşa ederek aşmaya çalışan ve kahir ekseriyeti Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) dışında kalan Türkçü gençler arasında Atatürk ve Enver Paşa eylemleriyle, Atsız ise fikirleriyle öne çıkacaktır. Bu kesimler için en anlamlı slogan “Başbuğumuz Atatürk, yolbaşçımız Atsız” olacaktır.

Bu çalışma ile Türk milliyetçiliğinin etnik boyutunu öne çıkaran önemli bir entelektüel öncü olan Nihâl Atsız'ın fikriyatı dönemsel gelişmeler eşliğinde, yaşadığı değişimlerle beraber ele alınacak, onun fikriyatını meydana getiren tarihî ve felsefî arka plan ayrıntılı bir şekilde ortaya koyulacak ve Türk siyasal hayatına bıraktığı miras ayrıntılı bir şekilde irdelenecektir.

Son dönemde Nihâl Atsız hakkında yapılan çalışmalar arasında niteliği yüksek eserlerin ortaya çıkması sevindiricidir. Bu çalışmanın da dayanağı olan söz konusu metinler, aşağıdaki kaynaklar kısmında değinileceği gibi, hiç de az değildir. Buna mukabil çalışmaların maalesef çok büyük bir kısmı gerekli akademik niteliğe sahip olmaktan uzaktır. Bahse konu olan çalışmalarda Nihâl Atsız daha çok yükselen faşizmden etkilenmiş bir ırkçı veyahut bütün fikrî gıdasını kendi öncüllerinden alan ve yabancı ideolojilerle hiçbir ilişkisi bulunmaya biri olarak anlatılmıştır. Türkçü düşünün son halkası olarak değerlendirildiğinde bile öncülleriyle devamlılık ve ayrım çizgileri netleştirilmemiş, ayrıca onu şekillendiren tarihsel bağlam da çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Bu çalışmalarda yapısal dönüşümlere odaklanan tarihsel sosyolojinin ya da yorumsamacılığın sunduğu imkânlardan pek yararlanıldığı da söylenemez. Oysa herhangi bir hikâyede mevcut çelişkilerin yarattığı çatlaklardan içeri girmek, bu zahmete katlanmak iyi bir çalışmanın olmazsa olmazıdır. Mevcut çalışmayla bunu bir nebze gerçekleştirmiş olmayı en büyük bahtiyarlık sayarım.

Kaynaklar ve Araştırmaların Durumuna Genel Bir Bakış

Türkiye'de Nihâl Atsız'ı konu alan bir literatür çalışmasında önceliği biyografilere verirsek, mevcut çalışma dışında, akademik niteliğe sahip çok az biyografinin kaleme alınmış olduğunu, buna mukabil akademi dışında aynı konuda, ilgiye bağlı olarak, pek çok eserin okuyucunun beğenisine sunulduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu

eserlerin büyük kısmı, özgün olmaktan ziyade Atsız'ın dile getirdiği iddiaları, üstelik Atsız'a ait yazılarla, yeniden dillendiren birer derleme hükmündedir. Bunda hiç kuşkusuz Atsız'ın güçlü belagatinin etkisi kadar, Atsız tarafından ileri sürülen iddiaların aynı zamanda bu eserlerin yazarları tarafından benimsenen iddialar olması da belirleyici olmuştur. Nitekim Nihâl Atsız'ın oğlu Yağmur Atsız da bu konuda nitelikli çalışmaların azlığına karşın yüceltme ve yergi ekseninde üretilen eserlerin çokluğuna dikkat çekmiştir. Bu itibarla Atsız konusunda popüler tarihçiliğin ve amatör biyografi yazarlığının ciddi tartışmalar yürütmeye yönelik teorik yaklaşımların çok uzağında kaldığı söylenebilir.

Ancak popüler yönü ağır basan bu eserlerden ayrı olarak Atsız'ın bütün eserlerine vâkıf olup, onun yaşadıklarına bir dönem bizzat şahitlik yapan Ahmet Bican Ercilasun'un *Atsız Türkçülüğün Mistik Önderi* (Panama, 2020), Altan Deliorman'ın *Tanıdığım Atsız* (Orkun, 2002), Osman Fikri Sertkaya'nın *Hüseyin Nihâl Atsız-Hayati ve Eserleri* (Ötüken, 1998) ve Sakin Öner'in *Nihâl Atsız* (Toker, 1988) başlıklı eserleri Atsız'ın imajına katkıları dolayısıyla ihmal edilmemesi gereken eserlerdir. Bu çevreye dâhil olmayan Ahmet Yıldırım'ın *Son Türkçü Atsız'ı* (Togan, 2013) da kayda değer bir çalışma olarak zikredilmelidir. İçeriden bakışları mümkün kılan bu eserlerin yanı sıra Atsız'ı kendilerine rehber olacak bir ideolog olarak kabul eden gençlerin çalışmalarına bakacak olursak, Kağan Bahadır Küçükcalcan'ın *Her Devrin Menkûbu Atsız* (Aygan, 2016) ile Nergishan Tekin'in *Nihâl Atsız* (Kariyer, 2015) başlıklı kitaplarını anabiliriz.

Konuya ilişkin birincil kaynakları bir araya getiren çalışmalarda en dikkat çeken eser Yücel Hacaloğlu'nun *Atsız'ın Mektupları*'dır (Ötüken, 2013). Ayrıca Âdile Ayda'nın *Atsız'dan Âdile Ayda'ya Mektuplar* (Ayyıldız, 1998), Serkan Akgöz'ün *Basın'da Atsız* (Bozkurt, 2016) ile *Atsız'dan Mektuplar* (Bozkurt, 2020), Yavuz Bülent Bâkiler'in *1944-1945 Irkçılık-Turancılık Davasında Sorgular Savunmalar* (Türk Edebiyatı Vakfı, 2010) ve Nejdett Sançar'ın *1944 Irkçılık-Turancılık Davası Mahkeme Günlükleri* (Bozkurt, 2018) gibi eserler Atsız'a ilişkin çalışmaları zenginleştirdikleri, muallakta kalan bazı konulardaki belirsizlikleri giderdikleri için hassaten anılmayı hak eder.

Bunlar dışından *Türkçülerin Kaleminden Atsız* (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000) ile *Vaktiyle Bir Atsız Varmış* (Siyah Beyaz Kültür Sanat Platformu, 2013) başlıklı derlemeler de Atsız hakkında önemli makaleleri bir araya getirerek Atsız'a ilişkin çalışmaları zenginleştirmiştir.

Nihâl Atsız'ın dünya görüşüyle ilgili yüksek çok sayıda tez kaleme alınmıştır. Önemli bir kısmı Atsız'ın romanları hakkında olan bu çalışmalar, Türk Dili ve Edebiyat bölümlerinde yazılıp, “sözcük dizimi”, “şahıs kadrosu”, “metin çözümlemesi”, “edebî tahliller” gibi daha teknik konulara hasredilmiştir. Bunları bir kenara bıraktığımızda, geriye kalanların çoğunluğunu belirli bir temaya odaklanmış çalışmaların oluşturduğunu görüyoruz. Edebiyat ve Türk kültürü konuları hâricinde kalan tezlerin de büyük bir kısmı 1930'lar ve 1940'lardaki Türkçülük akımlarına odaklanır. Bu şekildeki dönem çalışmalarının yanı sıra Türkçülük, Turancılık, millî romantizm gibi kavramlarla ilgili tezler de dikkat çeker.

Konumuzu doğrudan ilgilendirmedeği gibi özgün bir yanı da bulunmayanlardan ayrılması icap eden akademik çalışmalara bakacak olursak ilk olarak siyaset bilimi, siyaset sosyolojisi ve tarihin kesiştiği bir düzlemde üretilen ve İletişim Yayınları tarafından Türkçeye kazandırılan Günay Göksu Özdoğan'ın *Turan'dan “Bozkurt”a Tek Parti Döneminde Türkçülük* (2006) adlı eserin öne çıktığını söyleyebiliriz. Atsız'ın eşi ve yakın çevresiyle yapılan görüşmelerle zenginleştirilen bu eser Türkçülüğün yıllar içindeki evrimine, İkinci Dünya Savaşı döneminde Nihâl Atsız ve Reha Oğuz Türkkan gibi öncü isimler üzerinden Türkçü-Turancı harekete ve 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'na odaklanır. Kemalizm ile Türkçülüğün ortak tarihsel köklerine dikkat çekerek ırkçı Türkçülüğün birtakım aşırı gruplar tarafından savunulan bir fikir akımı olarak görülemeyeceğini belirten Özdoğan, söz konusu fikri akımın Kemalizm gibi Osmanlı dönemi Türkçülüğünün bir devamı olduğu göstermeyi amaçlar.

Fatih Yaşlı'nın *Kinimiz Dinimizdir* (Yordam, 2104) adıyla yayımladığı doktora tezi, akademi içinde üretilmiş kayda değer bir diğer eserdir. Yaşlı'nın “Türkçü Faşizmi” olarak adlandırdığı Türkçülüğün söylem analizinin yapıldığı bu eserde seçilmiş temalar üzerinden Türkçü camia içinde öne çıkmış isimlerin yazıları mercek altına

alınır ve aynı temalara ilişkin görüşlerin benzerliği üzerinden Türkçü çevrelerin İtalyan faşizminden ve Nazi Almanya'sından etkilendiği dile getirilir.

Ozan Karabulak ise *Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı Süreli Yayınlarında Türk Milliyetçiliğinin Seyri 1931-1975* (Ötüken, 2017) başlığıyla kitaplaştırılan tezinde Türkçülüğün Gökalt sonrasındaki evrimini Atsız'ın çıkardığı dergiler üzerinden anlatır. Atsız tarafından çıkarılan dergileri tek bir dergi olarak ele alınabileceğini belirten Karabulak, Türkçülük akımı içinde sorunsallaştırılan meselelerle ilgili Atsız'ın dergilerinde çıkan yazıları eleştirel bir analize tâbi tutar. Söylem analizini kullanması itibarıyla Fatih Yaşlı'nın çalışmasını hatırlatan eser, sadece Tek Parti dönemini değil çok partili dönemi de kapsamına alması, eleştirilerini yöneltmekten çekinmediği hâlde Türkçülüğü içeriden anlamaya dönük olmasıyla Yaşlı'nın eserinden farklılaşır.

Doktora tezi olarak öne çıkan bu eserlerin ardından Tanıl Bora'nın çalışmalarını burada mutlaka anmak gerekiyor. Türk milliyetçiliği konusunda en yetkin isimlerden biri olan Bora, Atsız'ın 1930'lardan 1970'lere uzanan süreç içinde genelde Türk siyasal hayatı özelde ise milliyetçilik içindeki konumuna odaklanırken *Cereyanlar Türkiye'de Siyasal İdeolojiler* (İletişim, 2017) başlıklı eserinde Atsız'ın söylemindeki faşist hulasanın muhtevadan önce fanatizmde aranabileceğini söyleyerek önemli bir saptama yapar. Atsız'ın azınlıklara yönelik hıncının ve dışlayıcı dilinin sonraki milliyetçi çevreleri etkilediğine dikkat çeken Bora, Atsız'ın radikal bir anti-komünist, laik ve ırkçı olarak Türk-İslâm Sentezi'nin kuruluşundaki pozisyonunu da irdelenmiştir.

Başta *Tanrı Dağı'ndan Hira Dağına Milliyetçilik ve Muhafazakârlık Üzerine Yazılar* (Kapı, 2013) başlıklı kitabı olmak üzere 1940'lı yıllarda muhafazakâr milliyetçi camia içindeki tartışmaların irdelleyen çalışmalara imza atan Beşir Ayvazoğlu'nun son derece başarılı incelemelerinden de bahsedilmeli. İrkçi-Türkçülüğün yükselişini, Nazizm ile ilişkilendiren Ayvazoğlu, Türkçü çizgideki bütün milliyetçilerin Avrupa'da yükselen sağ akımlara yakınlık duyduklarını belirtir. Bu bağlamda Yüksel Taşkın'ın *Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya* (İletişim, 2013) ile Jacob M. Landau'nun *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar* (Turhan, 1979) başlıklı kitapları sağ

siyasal çizgideki aydınların paternalist zihniyet dünyasını anlamak bakımından önemlidir.

Atsız ve düşüncesi üzerine kaleme alınan makalelere geçerse İlker Aytürk'ün ırkçı-Turancı çevre ile Kemalist elit arasındaki gerilimi inceleyen “Atsız ve Kemalizm: Bir Polemiğin Düşündürdükleri” (2011) başlıklı makalesi dikkat çekici bir örnektir. Aytürk bu makalesinde, Atsız ve etrafındaki kişilerin kozmopolit bir çevre olarak gördükleri Kemalistleri, Türk Tarih Tezi üzerinden eleştirdiklerini belirtir ve Kemalist milliyetçiliğe ırkçı zaviyeden getirilen eleştirilerin bir analizini yapar. Aytürk bu makalesinden ayrıca Atsız'ın *Dalkavuklar Gecesi* kitabı üzerinden başta Atatürk olmak üzere Kemalist elitlere yönelik olumsuz bir tutum geliştirdiğine işaret eder. Aytürk'e göre bu eleştiriler ideolojik olmaktan ziyade ırkçıların Atatürk'e ve Kemalist liderlere yönelik kişisel tutumlarının bir yansımasıdır. Orhangazi Ertekin'in “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları” başlıklı makalesi ise tek parti dönemi Türkçülüğüne dair başvuru kaynaklarından biri olarak öne çıkar. Güven Bakırezer'in “Nihâl Atsız'ın Düşüncesi” (1996), Murat Altun'un, “Extracting Nation out from History: The Racism of Nihâl Atsız”, (2005) başlıklı makaleleri Atsız'ın düşünce dünyasına ilişkin nitelikli çalışmalar olarak kaydedilmelidir.

Cenk Saraçoğlu ile Tamer Balcı Nihâl Atsız'ın ülkücü harekete mirası üzerine dikkat çeken makalelere imza atmışlardır. Cenk Saraçoğlu “Ülkücü Hareketin Bilinçaltı Olarak Atsız” (2004) adlı makalesinde milliyetçi hareket içinde tedavülde olan kavram ve sembollerin Atsız'ın işlediği hâliyle kabul gördüğünü gösterir. Tamer Balcı ise “The Rise and Fall of Nine Lights Ideology” (2001) başlıklı makalesinde MHP'nin parti ideolojisi olarak benimsediği Türk-İslâm Sentezi ile Alparslan Türkeş ve Erol Güngör tarafından geliştirilen “9 Işık Doktrini”nin parti gençliği üzerindeki etkisinin sınırlı kaldığını belirtir. Balcı'ya göre akan zamanda Atsız gibi radikal düşünürlerin öğretileri parti tabanında Türkeş'in “9 Işık Doktrini”ne göre daha etkili olmuştur.

Metot ve Bölümler

Hüseyin Nihâl Atsız'ın hayat hikâyesini merak edip de, onun anılarını anlattığı kitabı eline alanlar, daha en başından öne çıkmak için hiçbir polemik fırsatını kaçırmayan bu eylem adamının, önce Sabahattin Ali sonra da 1944 Türkçülük-Turancılık davalarındaki tavrı ile nasıl bir kahraman çehresi kazandığını okuyacaklardır. Bununla beraber, aynı kişinin, kendisini “her devrin menkûbu” olarak sunduğunu da fark edeceklerdir. Buradan çıkan sonuç ise kendisi üzerine oynanan oyunlara – kendi ifadesiyle Haçlı Seferlerine- karşı dimdik ayakta duran, bu dünyanın varına yoğuna aldırmayan ve muarızlarına karşı her seferinde ön cepheden hücumla geçen bu ülkü adamının, bütün ömrünü, bedeli ne olursa olsun, mücadele için ve mücadele içinde geçirdiğidir.

Bugüne kadar onun hakkında yazılmış biyografiler, söz konusu hikâyeyi derinleştirmekle birlikte çok da değiştirmemiştir. Dolayısıyla Nihâl Atsız'ı çalışmak çoğu zaman aynı patikadaki ayak izlerini takip etmekten fazlasını ifade etmemiştir. Ancak, yaşam kâğıt üzerinde durduğu gibi durmuyorsa ve farklı kaynaklara ulaşma şansımız varsa bu hikâyenin eldeki verilere hareketle, bütün bu girişimlerden farklı bir şekilde yazılabileceği de söylenebilir. Mesela, yüceltilmiş ülkücülüğü, gözünü budaktan sakınmayan polemikçiliği, şüpheli ve komplolara meyyal tavrı onu bir taraftan yükseltir ve bir dava adamına çevirirken diğer taraftan davasından pekâlâ uzaklaştırdığı da iddia edilebilirdi. Türklüğe hizmet olarak gördüğü keskin tavrı ve ideale olan derin tutkusunun, onu, bütün insanlardan nefret etme noktasına kadar vardığı da söylenebilirdi. Mahkeme kayıtlarında ve mektuplarında bu değerlendirmeleri görüp de kendisini ırkına adayan bir dava adamının, nasıl olurda “içeriden” olan herkesi nefretine konu ettiği sorgulanabilir, polemiklerinde kendi camiası içindeki “Türkümsülere”, yani kendini Türk sanıp da gerçekte “Türk olmayanlara” nasıl acımasızca saldırdığı da sorgulayabilirdi. Nüktedan ve neşeli bir insan portresi çizmekle yetinmeyip sahip olduğu üstünlük duygusunun onu nasıl yalnızlık ve melankoliye sürükleyerek bir “ruh adam” a çevirdiği de irdelenebilirdi.

Nitekim ne başkalarını ne de kendisini sevebilen, bir ülkü için yaşamazsa yaşadığını hissetmeyen Nihâl Atsız, mektuplarından da anlaşılacağı gibi her başarısızlığın ardından yalnızlık duygusuyla daha çok içine kapanıyor ve insanlardan tiksiniyor

muydu? Öte yandan bu tavrı, ona olan ilginin önemli kaynaklarından biri değil miydi? Yine bu tavrı, etrafında toplananları dağıtmamış mıydı? Hareketlerini beğenmediği her insanı “Türkümsü” tanımıyla gayri Türk ilan etmesi; hatta bunun şampiyonluğunu yapması, en sonunda kendisinin de gayri Türk olmakla suçlanmasına yol açmamış mıydı? Sonraki yıllarda 1944 Türkçülük-Turancılık Davası'na ait tanıklıkları yayınlaması, belki de ondan böyle bir şey beklenmediğini gösterecek şekilde “kendisini öne çıkarıyor”, “kendi reklamını yapıyor” gibi izzet-i nefisine dokunacak ağır suçlamalara uğramasına neden olmamış mıydı?

Atsız'ın hayat hikâyesi, bir taraftan inşa edilirken diğer taraftan yıkılan bir binaya benzer. Hem Türkçü çevreler hem de muarızları tarafından ideal ya da ideal düşman olarak tarihselleştirilmiş biridir. Eserlerinin toplu basımına alınmayan makaleleri ile daha steril bir sağcı portre sunulmuş, böylece İslâm'a karşı zaman zaman oldukça menfi olabilen yaklaşımı kısmen unutturulmuştur. Bütün eğitim hayatını militerleştirmek istediğinden bahsedilmiş ama, eğitimle ilgili daha sonraları kaleme aldığı bir makalesinde en azından yüksek öğrenim için her kesim tarafından daha kabul edilesi fikirler ileri sürdüğünden bahsedilmemiştir. Bugüne kadar Atsız hakkında neredeyse yazılan bütün biyografiler onu hep etkin bir fail olarak göstermiştir. Büyük bir çoğunluğunda ise hayatı hakkındaki sözleri de hiçbir analize tâbi tutulmadan olduğu gibi aktarılmıştır. Öte yandan yukarıda söylemiş olduğumuz gibi Atsız her dönem yeniden tarihselleştirilmiş biridir. Atatürk'e ve Kemalizm'e yönelik keskin tavrına rağmen hayata gözlerini yumduktan yirmi yıl sonra ismi Atatürk'le birlikte anılır olmuştur. Kendisi de çoğu zaman bu tarihselleştirmenin azmettirici olarak belirir.

Burada, Nihâl Atsız'ı kendisiyle tutarlı, bütünlüklü bir insan olarak anlatmak yerine, onun anlatısından da yararlanarak hikâyeyi parça bütün ilişkisi üzerinde anlamlandırmaya, yani bütünle etkileşimi içinde ele almaya çalışacağız. Öte yandan, anlatıma dayalı biyografinin otobiyografinin kurduğu tuzaklardan tam olarak kurtulmasının mümkün olmadığı da ortadandır.¹ Son derece yetkin ve etkin bir

¹ Bourdieu, yazarın ister istemez biyografik öznenin yarattığı illüzyonun etkisinde kalacağını iddia eder. Bu etkinin yarattığı yanılsamalar biyografi yazarının, biyografik öznenin tutarlı bir yaşam çizgisine sahip olduğunu varsaymasına yol açacaktır. Biyografi; özneye kendi varlığını en yüksek

anlatıcı olan Nihâl Atsız özelinde biyografi çalışmanın gerçekten de birçok zorluğu da beraberinde getireceği açıktır. Öncelikle anlatının, yazarı etkisi altına alması, ona kendi içinde bütünlüklü ve anlaşır dünyasını empoze etmesi, hatta araştırmanın ritmini belirlemesi de mümkündür.

Dönemlerin karakteristiği gibi uğraşılması gereken meseleleri yeterince anlaşılmadığı takdirde ister istemez çarpıtmalara, görmezlikten gelmelere ya da üzerinde çalışılan kaynakları üretenlerin de amaçlarına alet olabiliriz. Bu zorluğun üstesinden gelmek için kaynakları üretenlerin biyografik özneyle olan ilişkileri de irdelenmelidir. Öte yandan bir analiz çabasının pratik karşılığını ne bakımdan ve ne ölçüde sınırlandırır veya belirlerse belirlersin, biyografik öznenin anlatısına dair yargılarımızı sıralamadan önce kendi kabullerimizi ve bunların oluşumunu da ortaya koymalıyız. Böylece değerlendirmeyi sadece zenginleştirmekle kalmaz aynı zamanda, çözümleme ve yargıda bulunma çabasının bir gereği olarak kendimize dair soruları da akla getirebiliriz. Bu en nihayetinde yargılamaktan ziyade yerine koyarak, empati kurarak anlama çabasına yol açar ki, biyografiye ilişkin metodolojik yaklaşım buna belirli ölçüde kalmak kaydıyla cevaz vermektedir.² Ancak biyografik özne ile karşılıklı etkileşimin yarattığı empati biyografi yazarının kimliğini kaybetmesine yol açmamalıdır, çünkü ufukların çakışmasından ziyade birleşmesine yol açacak bu durum aslında her ikisinin de kaybına yol açacaktır. Analizde ortaya koyulan sonuçların sıhhatini de belirleyecektir.

Bütün bu zorlukları aşabilmek ve olabildiğince sıhhatli bir sonuca ulaşabilmek için birey ve tarihsel bağlamı iki ayrı birim olarak almak yerine, her durumda bir diğerini

hedeflerinin gerçekleşmesine doğru iten örtük bir yönelimsellik bahşedecektir. Ayrıca, biyografi yazarlarının öznelerinin yaşamına dair sahip oldukları bilgiler, onları genel bir tutarlılık sağlamak amacıyla ilgisiz olaylarla imkânsız bağlantıları zorlamaya ve böylece özcülüğe düşmelerine yol açabilecektir. Pierre Bourdieu, “L’illusion biographique”, İngilizceye çev.: Yves Winkin ve Wendy Leeds-Hurwitz, **Identity: A Reader**, ed.: Paul Du Gay, Jessica Evans ve Peter Redman, London, Sage Publications, 2004, s. 297–303.

² Mesela felsefi hermenötiğin öncü isimlerinden Hans Georg Gadamer, (1900–2002) biyografik öznenin dünyasına girmenin tarihsel mesafe, yorumcunun kendi tarihselliğinden kaynaklı önyargıları dolayısıyla mümkün olmadığını belirtir. Yorumcu bunun yerine gerekirse yazarın görüşlerini oluşturduğu perspektife kendisini aktarmaya çalışmalıdır. Yazarın düşünce dünyasına nüfuz etme konusundaki hem olumlu hem de olumsuz görüşlerinin ortak noktası, yazarın öznelliğinin metni etkileyebileceğidir. Hans Goerg Gadamer, **Truth and Method**, çev.: J. Weinsheimer, London, Continuum Publishing, 2006.

yeniden yapılandıran, bunu yaparken de bir diğeri üzerinde belirli bir etkide bulunan ya da bir diğeri aşındıran bir bütünsellik olarak ele almalıyız.³ Böylece hem bireyin yapıyı bilinçli eylemiyle ve kendi özgünlüğünü katarak biçimlendirdiğini hem de yapının bu birey üzerinde nasıl işlediğini hesaba katmış oluruz. Öte yandan, yapılanma süreçlerinin belirli kurumsal yapıların aracılığıyla her zaman müzakereye, hatta manipülasyona açık olduğunu, söz konusu sürecin yapıda çatlaklar oluşturduğunu, bu çatlakların da bireye bir yaşam alanı sunabildiğini de unutmamalıyız. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, bu çalışmada bireysel eylemin ve onun tarihsel bağlamının (yapı) birbirinden ayrı şeyler olduğunu var sayamayacağımız gibi, bireyin içinde bulunduğu bağlamı, hiçbir şekilde biyografik açıklamaların yansıttığı “hareketsiz bir zemin” olarak da görmeyeceğiz.

Tarihsel dönemlerin, yani bağlamı oluşturan tarihselliğin, kendi “tini” tarafından şekillendirildiğini, her dönemin ise tarihsel sürecin bir safhası olduğunu, böyleyken, birbiriyle anlamlı bir bağlantı ve devamlılık içinde olan diyalektik bir süreç olarak anlaşılıp ele alınacağını belirtmekte de fayda var.⁴ Siegfried Kracauer'in bu tanımı birey üzerinden tekrarlayacak olursak bireylerdeki değişimler eş zamanlı olarak toplumların daha geniş hareketleri, devrimleri, zihniyet değişimleri, sınıf ilişkileri vb. içinde meydana gelen değişimlere işaret ettiğini aklımızdan çıkamayacağız.

Karl Marx'ın berrak anlatımıyla dile getirecek olursak: “İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar ama diledikleri gibi yapmazlar; insanlar tarihi kendileri tarafından seçilmiş şartlar altında değil, doğrudan içinde bulundukları, verili ve geçmişten aktarılmış şartlar altında yaparlar.”⁵

Bu bağlamda bireyin “toplumsal işlevi” incelemeli ve birey ile sistem arasındaki dinamizmi vurgulamalıyız. Nihâl Atsız'ın, zamanının bir insanı olmasına rağmen, aynı zamanda bu dönemin, bir dereceye kadar, faili olduğunu, deneyimleriyle, özlem

³ Anthony Giddens tarafından geliştirilen yapılandırma kuramına göre, bir toplumsal sistemin, kural ve kaynakların uygulanması aracılığıyla, etkileşim içerisinde üretilmesi ve yeniden üretilmesi onun yapılandırılmasıdır. Anthony Giddens, **Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis**, Hampshire, London: Macmillan. 1979, s. 9-96.

⁴ Siegfried Kracauer, **Tarih: Sonda Bir Önceki Şeyler**, Metis Yayınları Tuncay Birkan 2013, s. 84.

⁵ Karl Marx, **Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i**, çev. Sevim Belli Ankara, Sol Yayınları, 1976, s. 13.

ve beklentileriyle bize, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin yapısal özellikleri hakkında bazı bilgiler verebileceğini de akılda tutmalıyız. Bu aynı zamanda bizi, ister istemez, Atsız'ın kendisini içinde bulduğu kültürel atmosferi meydana getiren uğraklara da yönlendirecek, hatta kimi zaman Türkçülüğün bir nüve kendini gösterdiği zamanlara, yani Askerî Tıbbiye ve buradaki ilk Türkçü entelektüel bir topluluğa kadar uzanmaya zorlayacaktır. Aynı kültürü ve sınıf deneyimlerini paylaşan insanlar benzer tutumlar gösteriyorsa, zamanda geri sıçramalar da kendi içinde daha tutarlı bir bağlam oluşturmanın bir gereği olarak alınırsa, bunun o kadar da yadırgatıcı bir girişim olmayacağı ortadadır.

Atsız anlattığı hikâyenin etkisini artıran zamansal sıçramalar onun biyografisini çalışırken de faydalı olacaktır. Nitekim bu çalışmada, kendi tarihselliğini kaybetmeden, doğrusal bir gelişme yanılması da artıran bir analize dâhil olmak zorunda kalmamayı umuyoruz. Bu sayede Atsız'ın taşkınlığının tarihselliğini gösterebilirken ve onun gibi “aşırı”, “çağdışı” ya da “istisnai” bir karakteri anlatmanın yükünden de kendimizi kurtarmayı ve aynı anda hem özgün hem de döneme ait olanı anlatmayı planlıyoruz.

Oğlu Yağmur Atsız'ın ısrarla belirttiği gibi, romantik milliyetçiliğin ya da millî romantizmin timsali olan Nihâl Atsız, şimdiye dek maalesef böyle bir bağlamdan hareketle kapsamlı bir incelemeye tâbi tutulmamıştır. Bu eksikliğin en önemli sebebi kendisinin böyle bir yönlendirme yapmamış olması ve bu konuda susmayı tercih etmesi olabileceği gibi, savunusunu yaptığı ırkçı Türkçülüğün özellikle Avrupa'da hâkim duruma gelen Nazizm ve Faşizm ile bağlantısı konusundaki kısmen menfi değerlendirmeleri de olabilir. Atsız kendi ifadesine göre Türkçülük kökü dışarıda olmayan tek ideoloji olarak bütün benzerliklerine karşı hiçbir ideolojiyle bir etkileşime geçmemiştir. Üstelik Türkçülüğün tarihi bu ideolojilerden daha eski olduğu gibi kendisi de bu fikirleri çok erken tarihlerden itibaren savunmaya başlamıştır. 1871 sonrası kıta Avrupa'sında ortaya çıkan ve Doğu Avrupa ile beraber Türkiye'yi de değişik biçimlerde etkileyen otoriter eğilimlerin pekâlâ Cumhuriyet'in ilk yıllarında genç bir akademisyen tarafından da dile getirilebileceğini düşünürsek bu tespitin kısmen haklı olabileceği kendiliğinden bir biçimde ortaya çıkar.

Avrupa'da ortaya çıkan fikirlerle etkileşime girmeden ya da doğrudan öykünme sonucu olmasa bile, Nihâl Atsız'ın düşüncesinin içeriğini oluşturan unsurların Avrupa'daki aşırı sağ düşünceyle tamamen örtüşmesi dikkat çekicidir. Bununla beraber Atsız'ın savunduğu yegâne fikir modernist sağ akımların zemini oluşturan romantizm, özellikle de politik romantizm değildir. Romantik dünya görüşünün bir yansıması olarak ele alınabilecek politik romantizm ve romantik tarihçiliğin hâricinden bu fikirlerle ihmal edilemeyecek bir etkileşime girdiğini gördüğümüz Sosyal Darwinizm ve Militarizm gibi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkisini arttırarak öne çıkan bazı “izm”ler de Atsız fikrî dünyasında önemli bir yere sahiptir. Hayatın ilanihaye devam eden bir mücadele/kavga olduğuna inanan Atsız, gereken hazırlığı yapmayan milletlerin hiç kuşkusuz ortadan kalkacağına inanmakta; bu nedenle toplumu tepeden aşağı militarist bir modele göre kurgulamak istemektedir. Bu üç düşünce, her ne kadar farklı kökenlerden neşet etmiş olsalar da 1871'den sonra girift bir şekilde iç içe geçerek bir halita oluşturmuş ve öncüllerini olduğu gibi Atsız ile çağdaşlarını da büyük ölçüde etkisi altına almıştır. İlk bölümde adlarını zikrettiğimiz bu ideolojilerin 20. yüzyılın başına kadar kısa bir tarihini ve bunların Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreç içerisindeki gelişimine bakılacaktır.

İkinci bölümde ise Atsız'ın Nihâl Atsız'ın yetiştiği yılların İstanbul'una, öğrencilikten öğretmenliğe, ailesinden arkadaşlarına çocukluktan ilk gençliğe yaşam öyküsüne odaklandıktan sonra mektupları ve anıları gibi birincil kaynaklar üzerinden Nihâl Atsız'ın panoramik bir portresi kaleme alınacaktır. Birincil kaynakların akademik çalışmalarda, özellikle de biyografi yazımındaki kullanımına ilişkin değinilere de bu bölümde yer verilecektir.

Üçüncü bölümde ise bir entelektüel olarak Nihâl Atsız'ı tanıma, anlama ve anlamlandırma gayretimiz çerçevesinde, onun düşüncelerinin gelişim seyrini takiben şekillenecektir. Türkiye'nin içinde bulunduğu durumun Atsız'ın sosyalleşme sürecine olası etkilerinin tartışılacağı, bu bölümde dönem koşulları hatırd tutularak, onu Askerî Tıbbiyeden, öğrenciliğinden, kültür tarihçiliğine yönlendiren izlek takip edilecektir. Askerî Tıbbiyeden ayrıldıktan sonra ilk yazıları kaleme almaya başlayan, Dârülfünûn'daki öğrencilik ve asistanlık yıllarında Köprülü sayesinde edebiyat

tarihçiliğine yönelen Atsız'ın, Türk Tarih Tezi'nin bilimsel zaaflarına karşı giriştiği polemiklerle beraber giderek radikalleşen düşüncelerinin onun hayatına ne gibi etkilerde bulunduğunu anlatılacaktır. Bu bölümde ayrıca ırkçı ve Turancı düşüncelerini ifade edebildiği dergileri, gençliği aktivizme davet olarak da okunabilecek polemikçiliği ele alınacaktır. Bu çerçevede, Atsız'ın hangi dönemde kimlerle temasta olduğu, kimlerle polemik yaşadığı; eserlerini hangi bağlamda kaleme alıp, onlarla neyi amaçladığı da açıklık kazanacaktır. Bununla birlikte, bu bölümün mümeyyiz vasıflarından biri de bugüne dek genellikle ihmal edilmiş bir unsur olarak, Nihâl Atsız'ın tarihe ve dine yüklediği anlamın ön plana çıkarılması ve bir yazar ve şair olarak Atsız'ın romantizm bağlamında ele alınması olacaktır.

Müteakip bölümde, Atsız'ın Türk siyasal hayatına mirası olarak değerlendirilebilecek ırk inancının birbirinden ayrıştırması son derece zor olan girift meseleleri olan ırkın birliği, ırkın tarihi, ırkın eğitimi, ırkın geleceği olan kadının rolü, ırkın yaşam alanı maddeler hâlinde mercek altına alınacaktır. Atsız'ın varoluş savaşında gözünü kırpmadan kendisini feda edebilecek bir “yeni insan” tipi yaratma hayalini açığa vuran militer toplum projesi ve ebedî bir soy bilinci çerçevesinde Türkçülüğün değişmez düşman algıları da bu bölümde ele alınıp irdelenecektir.

Sonuç bölümünde ise, çalışmamızın geriye dönük bir özeti ve Türk siyasal hayatında 1990'lardan itibaren ivme kazanan milliyetçilikle beraber ırkçı Türkçülüğünün tekrar gündeme gelişine dair bazı gözlem ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİHÂL ATSIZ'IN DÜŞÜNSEL KAYNAKLARI

1.1. Romantizm

İsyân ve Melankoli: Moderniteye Karşı Romantizm adlı eserinde Michael Löwy'nin romantizm çalışmalarına ilişkin önemli değerlendirmelerinden biri romantizmin tek bir tanım altında ele alınamayacağıdır.¹ Arthur O. Lovejoy'un da pek çok edebiyat tarihçisine atıfla incelikli bir şekilde gösterdiği üzere, kimilerine göre Jean-Jacques Rousseau, kimilerine göre Immanuel Kant, romantizmin babası olarak görülebilir.² Buradan hareketle Fénelon ve Madame Guyon'un onun büyük ataları olduğu da iddia edilebilir. Kimilerine göre romantizm Francis Bacon'a ve hatta 11. yüzyıl halk ozanlarına dek uzanan bir geçmişe sahiptir. Bazıları ise konuyu Antik Yunan şiirine kadar geri götürür. Lovejoy da Charles Whibley'e atıfla, işi ironiye döker ve romantizmin köklerinin cennette bulunabileceğini, Yılan'ın (İncil: Yaradılış, 3) ise “ilk romantik” olarak görülebileceğini dile getirir.³

Buradan anlaşılacağı üzere romantizm için dört başı mamur bir tanım yapmak gerçekten zordur.⁴ Pek çok uzmana göre, romantizm nereden baktığınıza göre çok farklı öncüleri, çok farklı temsilleri olan bir “çatı kavram”dan fazlası değildir. Öyle

¹ Michael Löwy, Robert Sayre, **İsyân ve Melankoli: Moderniteye Karşı Romantizm**, çev.: Işık Ergüden, İstanbul, Versus Yayınları, 2007.

² Arthur O. Lovejoy, “On the Discrimination of Romanticisms”, **English Romantic Poets** (2. bası) içinde, ed. M. H. Abrams, Oxford: Oxford University Press, 1975, s. 3-24.

³ Lovejoy, **a.g.m.**, s. 4.

⁴ Romantizmin düşünsel temelleri Jean-Jacques Rousseau'ya kadar uzanıyorsa da metodu felsefede özneyi merkeze koyan Kant'a aittir. Bilgiyi mutlak bir şekilde epistemoloji problemi hâline getiren Kant, nesnenin varlığıyla onun bilgisini ilintili görmemiştir. Kant'a göre yalnızca özne, o da koşullu olmak kaydıyla, nesnenin bilgisine ulaşabilir. Romantikler de Kant'tan etkilenerek özneyi merkeze koymuşlar, öznenin dışında bir hayat kabul etmemişlerdir. Romantikler hayatı insanın yapıtı olarak görmüşlerdir. İnsan kendi hayatının Tanrısı olmalıdır çünkü hayat, her şeyden önce estetize edebilecek bir yapıttır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer B. Albayrak, **Alman İdealizminde Aşknlık ve Tarihsellik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2022.

ki, “devrimci romantizm” ile “muhafazakâr romantizm” gibi zıt akımlar bu çatının altında bir araya getirilebilir. Bununla beraber edebiyatta romantizmin aklı olanı değil kalbî olmanı söyleme, yani önceliği duygulara verme, gerçeküstü bir dünya tahayyülü ve bunun doğrudan sonucu olarak gündelik ve sıradan olandan iğrenme, sıkıcı gerçeklerden kaçma, anlatımcı (masalsı, şiirsel) bir üslupla yazma gibi anlamlar içerdiği konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Anahtar sözcükler ise “melankoli”, “tutku”, “karasevda”, “nostalji”, “ilham” gibi bireysel duygu durumlarıyla birlikte, dünyaya dair estetikleştirici unsurlardır. Ulus Baker'in isabetle tespit ettiği gibi duygusal “dünyanın en esaslı olumlamalarından biri romantizmdir”.⁵ Romantik sanatta “göller”, “ormanlar”, “ulu dağlar” gibi doğa manzaralarının yanı sıra “uçurum kenarları”, “ayışığı”, “günbatımı”, “alacakaranlık”, “harabeler” gibi tahayyülü ve yaratıcılığı besleyen unsurların ayrıcalıklı bir yeri vardır. Öte yandan yazar her şeyden önce bir yaratıcıdır, daha doğrusu yaratıcılığı ile öne çıkan yazardır⁶ ve yalnızca kendinden ya da kendi yarattığı evrenden söz eder. Bu şekilde kendi yaşamını estetize ederek bir sanat yapıtına dönüştürür.

Başka bir şekilde ifade edecek olursak, romantizm sanatçının kendini inşa etmesi (**Bildung**)⁷ ve kendini anlatmasıdır. Ancak kendini anlatabilen bir sanatçı izleyicilerine gerçekten kalbini açmış demektir. Bu sanatçı çoğu zaman doğayla bilincini bütünleştiren biridir. Kuşlar, ağaçlar, göller, dağlar, bulutlar hem doğanın hem de doğaüstünün görünümüleri olarak romantik sanatçıların elinde estetik bir değere kavuşmuştur. Kişi kendisini, izlediği manzarayla özdeşleşerek kutsamış, deha ancak bu yolla kendini anlatma imkânı bulmuştur.

Felsefede romantizmin genellikle rasyonalitenin tahakküm yüklü uygulamalarına bir karşı çıkışı ifade ettiği söylenmiştir. Oysa Isaiah Berlin'in “Karşı-Aydınlanma”sı gibi bazı kavramsal açılımlar, konunun ilk bakışta görünenden çok daha karmaşık

⁵ Ulus Baker, **Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru**, çev.: Harun Abuşoğlu, İstanbul, Birikim Kitapları, 4 bs., 2015, s. 183.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Berna Moran, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 101-115.

⁷ **Bildung** Alman felsefesinde geniş anlamda kullanılmakta olup, eğitim, kültür, uygarlık, kavramlarını içeren bir sözcüktür.

olduğuna işaret etmektedir.⁸ Aydınlanma ve romantizm arasındaki geçişkenlikler de konuyu basit bir karşıtlık hikâyesinden ötesine taşır. Öte yandan edebî ve felsefî romantizmler arasında da güçlü geçişler vardır. Schelling, Fichte, Novalis ve Friedrich Schlegel'in belli ölçülerde temsilcisi olduğu “Ben felsefesi” (**Ich-philosophie**), “edebî deha” olan yaratıcı yazar gibi, “felsefî deha”yı ortaya çıkarmaya zorlar.⁹ Filozoflar doğa ve doğa durumu üzerine düşünerek hem “sıfır noktası”na döner, hem de kendi içlerine; kendilerine.

Eric Hobsbawm'ın sonuçları itibarıyla Fransız Devrimi'ni Sanayi Devrimi ile birlikte ele almış ve onları “çifte devrim”in olarak isimlendirmiştir.¹⁰ Hâlbuki bu ikiliye bir üçüncüyü ekleyerek modernizmi anlamaya dönük kavramsal bir sacayağı oluşturmak da pekâlâ mümkündür: Diğerlerinden daha güçlü bir şekilde Almanya'da kök salan ve dalları kısa sürede Batı Avrupa'ya güneye ve doğuya doğru uzanan “Romantik Devrim”. Romantizm Sir Isaiah Berlin'in vurgulayarak ifade ettiği gibi “Batının bilincindeki en büyük değişimi” yaratmıştır.¹¹

Bir kültür ve bilinç devrimi olarak romantizm ilk filizlenmelerini edebiyatta vererek, uzun zamana yayılmak suretiyle, klasisizmin üslup ve şekil alışkanlıklarına bir tepkinin ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Victor Hugo'nun “edebiyatta özgürleşme”, Goethe'nin kendi tecrübesi ve gözlemlerinden hareketle “delilik” ve “hastalık” dediği romantizm, sadece “hassas ruhların” değil, adalet isteyen kitlelerin de sesi olmuştur.¹² Sanatı bireyselleştirdiği gibi toplumsallaştırmış olan romantizm bu

⁸ “Karşı-Aydınlanma” kavramı için ise bkz. Isaiah Berlin, “What is Counter-Enlightenment?”, **Against the Current** içinde, Princeton, NJ, Princeton University Press, 2011, s. 1-24.

⁹ Ben Felsefesi “Ben”in (**self**) kendi üzerine düşünümünü veya düşünmenin kendisini ifade eder. İnsanın kendi bilincine varmasının ifadesi olarak “Ben” dünya ile ilişkisini kendisine dönerek kurmuştur. Bunun anlamı romantizmin doğaya ve sahici olana yönelmekten ziyade yaratıcılığı kendi içinde aramasıdır. Romantizm her şeyden önce kendini en doğru şekilde ifade etme arayışıdır. Burada akıl, duygu ya da sezgi gibi bunun araçlarından sadece biridir.

¹⁰ Eric J. Hobsbawm, **Devrim Çağı, 1789-1848**, 5. bs. çev.: Bahadır Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2008, s. 19-39.

¹¹ Isaiah Berlin, **Romantikliğin Kökleri**, çev.: Mete Tunçay, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2009, s. 24.

¹² Mary Wollstonecraft kadın haklarını, Thomas Paine kölelerin haklarını, William Blake çocuk haklarını gündeme getirerek Aydınlanmanın evrensel olma iddiasındaki insan hakları söylemini insan temelinde düzenlemeye, eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Her yerde evrensel bir “insanlık” idealine dair duygu yüklü bildiriler kamusal alanlarla insanlarla buluştuğu bu dönemde

bağlamda kitleselleşme çağının ruhunu da yansıtmış ve politikleşen sanatın ve politikacılaşan şairlerin elinde millî kültürün ve millî kimliğin ortaya çıkışının da yolunu açmıştır.¹³ Ortaya çıkışından bugüne romantizm Batı düşüncesine milliyetçilikten anarşizme, mistik muhafazakârlıktan doğa ve kişi kültüne, çatı arasında yaşayan melankolik sanatçının çektiği dünya acısına (**Weltschmerz**) dek insan yaşamına ilişkin pek çok yeni açılım getirmiştir. Romantizm aynı zamanda ilhamını doğanın organik düzeninden alan bir kültür devrimidir. Spinozacı bir panteizmden beslenen holistik bir doğa felsefesiyle anti-kapitalizmi iç içe geçirip birbirine bağlayan romantikler toplumu organik bir tasavvurla yeniden değerlendirmişlerdir. Aynı şekilde, romantik bakış tarihi uyarlandığında geçmişle bugünü, bugünle geleceği bir bütün olarak görerek ve çoğu zaman bir “mazi cenneti” yaratırken bazen de fetihçi bir dinamizmin sesi oluvermiştir. Nitekim 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyılın başlarında şekillenmeye başlayan Gotik romanlarda kasvetli kale ve şatolar, şövalyeler ve kötü ruhlu manastır rahipleri ve halktan yana hırsızlarla dolu ortaçağcılık bir bakıma Fransız Devrimi'nin yarattığı müthiş dehşetten geriye, uzağa kaçış anlamına gelmiştir. Marquis de Sade'ın *Sodom'un Yüz Yirmi Günü*, *Juliette*, *Aşkın Suçları* gibi eserleri işkence ve cinsellik dolu fantezileri tam da bu “Terör dönemi”nin genel duygu durumunu ifade etmiştir.

Romantik yaklaşıma göre millî ruh, tarih boyunca halkın yaşattığı geleneklerde, yani söylediği şarkılarda, okuduğu şiirlerde, anlattığı masallarda, katıldığı festivallerde dile getirilmektedir. Nitekim 18. yüzyılında ikinci yarısından itibaren, Herder'den Macpherson'a pek çok araştırmacı, mensubu olduğu halkın millî ruhunu, karakterini tanımlamak ve onları diğer halklardan ayırt eden özellikleri anlayabilmek adına kültürel bir arkeoloji faaliyetinin ilk adımlarını atmış, etnik sembollerin derin anlamlarını keşfetme yarışına girmişlerdir. Konu öylesine ilgi uyandırmıştır ki, sonraki yüz yıl boyunca Almanya'da Grimm Kardeşlerin, Danimarka'da Hans Christian Andersen'in, Rusya'da Aleksandr Afanasyev'in yüzlerce halk masalını derleyip yayımlamasıyla hemen her halk tarihsel bir derinlik hissine kavuşmuştur.

August Wilhelm Schlegel de Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* adlı yapıtını dönemin “duyguların dile getirilme bildirisi” olarak nitelemiştir.

¹³ Hasan Aksakal, **Türk Politik Kültüründe Romantizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

Devrimci coşku 1789'da “üçüncü tabaka”yı, yani geniş anlamıyla halkı sardığı,¹⁴ üretim sahasındaki devrimci yeniliklerin kırlardaki insanları müstakbel proleterler olarak şehre akmaya zorladığı¹⁵ bu dönemde şehirdeki sosyalleşme örüntüleri hem adil bir toplumsal düzen hem de bu çalkantılı dönemi sonlandıracak bir çözüm arayışlarını sıkça gündeme getirmiştir. Ütopyacı sosyalistler, anarşistler, doğaya dönüşçüler ve diğerleri dünyanın adaletsiz bir yer olduğu konusunda buluşmuş, romantizmin isyankâr havası ve seferber edici belagati çağın ruhuna denk düşen bir işlev görmüştür.

William Godwin insanın özünde iyi bir varlık olmakla birlikte toplumsal kurumlar tarafından yozlaştırıldığını savunarak aslında Jean-Jacques Rousseau'nun yolunu düzlemiştir. Bu yapay kurumların yerine, Rousseau, hatta geleneklerin önemini vurgulayışıyla bilinen Herder ve onun da öncesinde Vico ve Montesquieu gibi öncüllerden hareket ederek konuşan Edmund Burke ise toplumsal ahengin hem kendisi hem de teminatı olan organik devlet fikrini teorize etmiştir. Başka bir ifade ile anarşist Godwin, cumhuriyetçi Rousseau ve devrim-karşıtı, muhafazakâr Burke bir noktada buluşabilmiştir. Nitekim Godwin, diğerleri gibi “doğa durumu”na dönerek işbaşı yapmak gerektiğini söylemiş, Burke ise İngiliz anayasası sadece yaşayanlar arasında değil, geleneklerin birikimi üzerinden ölmüş olanlarla henüz doğup yaşamamış olanlar arasında gerçekleşecek bir iş birliğiyle kurulabileceğini söylemiştir.¹⁶

Romantizm bireyin kendi dünyasını keşifle başlayıp toplumsala yönelen bir kültürel uyanış ve adaletsiz “Eski Rejimi” (**Ancien Régime**) yıkmayı hedefleyen coşkun bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Ancak aynı zamanda yeni bir dünyanın eşiğinde

¹⁴ Simon Schama, **Yurttaşlar: Fransız Devriminin İçerden Tarihi**, çev.: Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul, Alfa Yayınları, 2015.

¹⁵ Daha geniş ölçekte Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*'da bu gelişim seyrini burjuvazinin ortaya çıkıp devrimci bir etki yaratması kapsamında işlemektedir. (Bkz. çev.: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018)

¹⁶ Edmund Burke, **Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler**, çev.: Ahmet Özcan, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2019.

olunduğu hissiyle belirsizliğin yarattığı kaygıyı da ifade etmiştir. Bu itibarla romantizm coşkun olduğu kadar melankoliktir. Nitekim yaşanan büyük dönüşümün yarattığı huzursuzluğu bir “Altın Çağ” mitosunu yaratarak izale etmeye çalışır. Romantizm yaşam coşkusunun yanı sıra bir açıdan da ölüm arzusudur, edebiyatta sevgilinin uğruna ölüme yürümek gayet romantik ölüm olarak yüceltilirken, toplumsal ve siyasal düzlemde bir dava, bir mücadele uğruna kahramanlık ve fedailik kültürü de romantizm aracılığıyla yaratılabilmektedir. Romantizm duygusal yönü, en az rasyonel yönü kadar kuvvetli olan bir bilinç durumudur ve özellikle genç nesilleri mobilize etmek adına tüm politik ideolojiler için işlevsel olmuştur. Bu bakımdan özellikle katı kural setlerine sahip iki ideoloji olan faşist ve sosyalist programlara sızacak yolu daima bulmuştur.

Özellikle Napoleon Savaşları'yla birlikte şekillenmeye ve Fichte gibi ünlü hatipler eliyle halk nezdinde karşılık görmeye başlayan Alman kültürel kimliği, romantik sanatçılarla tarihçilerin eliyle 1820'lerde Alman millî tarih tezinin şekillenmesine zemin oluşturmıştır. Yine Napoleon'un Kuzey İtalya coğrafyasını özgürleştirmek üzere gelip bölgeyi kendi imparatorluğuna katmasının yarattığı hayal kırıklığıyla uyanan İtalyan millî bilinci, kısa sürede bir millî kimlik inşasına dönüşmüştür. Nitekim **Risorgimento** (millî birlik) hareketinin 1830'lardan 1860'lara uzanan Genç İtalyanlar örgütleri, romantik edebiyata, romantik tarihçiliğe ve romantik müziğe (özellikle de operalara) çok şey borçludur. 1812'de Napoleon'a karşı ünlü Rus direnişinin sonrasında başta Aleksandr Puşkin olmak üzere pek çok edebiyatçının el birliğiyle şekillendirmeye başladığı Rus kimliği ve kültürü, 1820'lerden 1840'lara uzanan seyir içinde temellenmiş, Lermontov ve Gogol gibi yeni nesil edebiyatçıların elinde “Rus ruhu” edebiyatın başlıca konusuna dönüşmüştür.

1848 Devrimleri işçi sınıfının örgütlenmesiyle yerel halkların sorunlarının gün yüzüne çıkmasının birbirine denk düştüğü bir tarihsel olaydır. Hiç şüphesiz, barikatlarda çarpışan isimsiz insanların da halkın coşku ve isyan fitilini ateşleyen Heinrich Heine gibi şairlerin de modern sosyalizmin teorisini kaleme alan Karl

Marx'ın en temel kaynaklarından biri daima romantizmdir.¹⁷ Bu yönüyle romantizm, aynı zamanda bir isyan ahlakıdır.¹⁸

1848'in başarısızlığının ardından edebiyatta ve felsefede mevzi kaybeden romantizmin, ideolojiler dünyasında kendisini yeniden yapılandırıldığını ve “Yeni Romantizm” diye nitelenen bir hareketin yavaşça belirdiğini söyleyebiliriz. Özellikle 1853-56 Kırım Savaşı, sonrasındaki Hindistan İsyanı ve Amerikan İç Savaşı yıllarında İtalyan ve Alman millî birliklerinin sağlanmasını mümkün kılan gelişmelerin yaşanması ve nihayetinde 1871'de Almanların Fransızlara karşı elde ettiği Sedan Zaferi yeni bir entelektüel eşik yaratmıştır. Özellikle Alman milliyetçiliğinin kültürel kaynakları arasında bugün de sıkça atıf yapılan Richard Wagner'in “Nibelungen Yüzüğü” ve Friedrich Nietzsche'nin kültüralist değerlendirmeleri bu dönemin entelektüel atmosferini anlamak bakımından temsil gücü yüksek çalışmalardır.

Bununla birlikte 1860'larda ve 1870'lerde Batı kamuoyunun gündemine giren Charles Darwin'in tezleri, yüksek emperyalizmin insanları ırksallaştırması, sosyal Darwinizm ve Ernest Renan gibi birçok ismin Semitik halkların dinlerinin ilerlemeye engel teşkil ettiği yönündeki fikirleri Avrupa kamuoyunun içeride Yahudilere, Avrupa-dışındaysa Müslümanlara dönük dışlayıcı tavırlarını daha da sertleştirmiştir. Yahudi düşmanlığı ve İslâm karşıtlığı, Sarı ve Siyah ırklara mensup insanlara gösterilen gayrı-insani muamele, köylerde köylülerin, şehirlerdeyse işçi sınıfının karşı karşıya kaldığı tavırla beraber yeni gerilim noktaları yaratmıştır. Materyalist kültür, realist söylem ve “katı olan her şeyin buharlaşması” nedeniyle, özellikle Bismarck Almanya'sındaki “Yeni Romantizm”in başlıca referansı dirimselcilik

¹⁷ Bernard Cottret, **Karl Marx: Romantizm ve Devrim Arasında Bir Yaşam**, çev.: Mahmut Nedim Demirtaş, İstanbul, Everest Yayınları, 2012.

¹⁸ Marx, Alman romantizminin öncülerinden toplumsal sorunlar karşısındaki duyarlılıkları ve başka bir dünyanın mümkün olduğuna inanmaları nedeniyle övgüyle bahsetmiştir. Buna karşılık romantizm içindeki gerici eğilimlere de dikkat çekmiştir: “İnsan burada, yalancı bir derinlik, Bizans tarzı bir abartma, duygucu bir kırtkanlık, çok renkli bir pırıltı, kelimeyle resim, teatrallik, yücelik, kısacası, daha önce ne biçim ne de içerikte başarılammış bütün yalanların karışımını buluyor.” Karl Marx, Friedrich Engels, Sanat ve Edebiyat Üzerine, çev.: Murat Belge, İstanbul, Birikim, 1971, s. 94-95'ten akt. Aydın Çubukçu, “Romantizm, Devrimler ve Devrimciler”, **Romantizm**, haz. Fatma Sıla Sandal, Ulaş Bager Aldemir, İstanbul, Pinhan, Yayıncılık, 2021, s. 446.

(vitalizm) ve “çelikten romantizm” olmuştur.¹⁹

1.2. Sosyal Darwinizm

19. yüzyılın önemli bilimsel tartışmalarından biri de “biyolojik evrim kuramı” olmuştur. Ünlü İngiliz düşünür Herbert Spencer (1820-1903) tarafından ilk kez toplumlara uygulanan biyolojik evrim kuramı,²⁰ Charles Darwin'in (1809-1892) *Türlerin Kökeni*²¹ adlı kitabı sonrasında onun adıyla anılmıştır. “En uygun olanın hayatta kalması” vecizesiyle adeta zihinlere kazınan evrim kuramına destek olma ya da karşı çıkma amacıyla ortaya çıkan dinsel, kültürel ve bilimsel tartışmalar zamanla biyoloji ya da yaratılış inancı meselesi olmaktan çıkıp 1870'lerde hızlanan emperyalist güç yarışıyla birlikte, milliyetçilik, militarizm, ırkçılık, öjenik hatta ırk ve devlet mistisizm gibi akım ve anlayışlarla eklemlenerek çağının en güçlü ve en esnek ideolojik akımlarından biri hâline gelmiştir. Darwin'in kuramına atıfta bulunduğu hâlde Darwin'in aslında ne dediğinden giderek uzaklaşan “sosyal çıkarımlar”la öncelikli olarak Britanya'da, kıta Avrupa'sında ve Amerika kıtasında neredeyse bütün ideolojik tavırlarla etkileşime girecek kadar büyük bir etki yaratmıştır.

Kapitalizmin ve sanai üretiminin beşiği olan Britanya'da burjuva elitleri biyolojik evrim kuramını kendi çıkarlarına uygun bir yaklaşım olarak öne çıkarıp işlemişlerdir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, mevcut ekonomik sistemin, yani “liberal” kapitalizmin, toplumun bütün katmanlarına refah getiremeyeceğinin artık iyice belli olmasıyla birlikte Darwinci kuram, değer ve emek eksenli politik ekonomiyi toplumbilimin sınırlarının dışına çıkarmak, ekonomiyi ise siyasetten bağımsız bir

¹⁹ Safranski, **a.g.e.**, s. 293-346.

²⁰ Spencer, 1855'te, yani *Türlerin Kökeni*'nin yayınlanmasından dört yıl önce *Psikolojinin İlkeleri* adlı yapıtında, beşerî yaşamında da doğa yasalarına uygun bir seçim sürecine tâbi olduğunu dile getirmiş, savaşların, önceki dönemlerde “aşağı ırkların yok edilmesiyle” bir tür toplumsal denge yarattığını söylemiştir. Ancak sanayi toplumuna doğru gelişme devam ettikçe toplumun aşağı tabakaların arındırılması için klasik savaşlara gerek kalmayacaktır. Spencer'in evrim kuramıyla liberalizmin “bırakınız yapınlar” yaklaşımı “bilimsel” kılıfına kavuşmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Herbert Spencer, **Devlete Karşı İnsan [1884]**, çev.: Yavuz Selim Altındal, İstanbul, Litera Yayıncılık, 2016.

²¹ Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*, çev.: Öner Ünal, İstanbul, Evrensel Basın Yayın, 2009.

bilim dalı olarak lanse etmek için araçsallaştırılmıştır.

Biyolojik evrim kuramından devşirilen tezlerle; ekonomik sömürü kaynaklı eşitsizlik, geçmişte olduğu gibi gelecekte de hüküm sürecek, ortadan hiçbir şekilde kaldırılamayacak bir “doğa gerçeği” olarak sunulabilmiştir. Kapitalist sisteme içkin bütün olumsuz sonuçlarının “doğa yasaları”yla tam bir uyum hâlinde olduğunun ileri sürülmesiyle birlikte, insanlardan sistem içindeki kendilerine uygun görülecek rolleri kabul etmeleri beklenmiştir. Böylece toplumu, sınıflardan müteşekkil, hareketi sistemik çelişkilere bağlı bir kompleksten ziyade her parçası bir diğeriyle uyum hâlinde hareket eden bir organizma olarak gösterebilecek bilimsel kılıf biçilmiş, toplumsal yaşam için gerekli görülen düzenliliğin de ancak bu çerçeve içinde anlaşılıp korunabileceği iddia edilmiştir. Öte yandan Sosyal Darwinizm, Britanya gibi ileri kapitalist devletlerde iyiden iyiye belirginleşen sınıfsal ayrımlardan hareketle bazıları için kendi sözde üstünlüklerini rasyonalize eden ve bu kesime “Biz”lik duygusu veren bir düşünce akımı da olmuş, zamanla Çingeneler ve Yahudiler gibi aşağı ırk sayılan kesimlerin bu hakka sahip olmadıkları yönünde dışlayıcı ve ırkçı tezlerin esas dayanağı hâline gelmiştir. Britanya'daki Sosyal Darwinizm, liberalizmin mottosu olan “bırakınız yapsınlar” kapitalizminde bireyler arasındaki rekabeti olumluyarak mevcut üstünlüğünü meşrulaştırdığı gibi doğal seçim fikri ile eski burjuva ahlakının yeni duruma uyumunu da kolaylaştırmış,²² bu kesim tarafından bilimsel bir yaklaşım olmaktan ziyade bir dünya görüşü olarak kabul edilmiştir.²³ Spencer'dan eğilimlerine uyan düşünceleri seçip alarak kendi medeniyetlerinin diğer tüm medeniyetler karşısında maddî uygarlık bakımından, “Beyaz ırkın” Beyaz olmayanlar karşısında ırk bakımından üstün olduğu yönünde bir söylem inşa edilmiştir. Sömürgeci genişlemeye eşlik eden ırk düşüncesi de bu bağlamda genel olarak Anglosakson egemenliğini meşrulaştıran bir ideoloji olarak

²² Örneğin Walter Bagehot, Malthus'un bir önceki yüzyılda ortaya koyduğu nüfus ve sağlıklı toplumsal bünyelerle ilgili değerlendirmeleri, emperyalizmin ve biyoloji biliminin getirdikleriyle beraber yorumlamıştır. Darwin'in yeğeni de olan Francis Galton ise sağlıklı bir toplum için, sağlıklı bireylerden arınmak gerektiği yönünde tezler geliştirerek toplumun zekâ, beden ve refah seviyesini artıracak yollar önermiştir. Avrupa'daki Sosyal Darwinizm tartışmaları için bkz.: Mehtap Tanar, **Batı Avrupa'da Sosyal Darwinizm Tartışmaları ve Osmanlı Düşünce Dünyasına Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 33-62.

²³ Hobsbawm, **Sermaye Çağı 1848-1875**, 5. bs. çev.: Mustafa Sina Şenel, Ankara, Dost Kitabevi, s. 267.

kullanılmıştır.

Sosyal Darwinizm, “doğal seçim” ve “en uygun olanın hayatta kalması” gibi biyolojik kavramların sosyoloji, ekonomi ve siyasete uygulayan bilim adamları tarafından her seferinde yeniden ele alınıp tanımlanmıştır. Bu sayede toplumsal ilişkileri belirleyen “sınıf savaşı” olmaktan çok ırkçı bir temelde şekillenen “yaşam mücadelesi” ve devletler arası savaş olarak tarif edilmiştir. Batı düşüncesinin başlıca meselelerinden biri olan “güç istenci”nin ifadesi olan Sosyal Darwinizm de bu zemin üzerinde yükselen bir düşünce akımı olmuştur. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, Britanya’da daha çok sınıfsal ilişkileri meşrulaştırmak için başvuru olan Sosyal Darwinist yaklaşım kıta Avrupa’sında özellikle de Almanya’da devletle ilişkilendirilmiş, ulusal veya ırksal gruplar arasındaki mücadele vurgusuyla yeniden değerlendirilmiş ve devlet hem devletler hem de insanlar arasındaki eşitsizliği garanti altına alması gereken bir “organizma” olarak görülmüştür. Eşitsizliğin bu şekilde açıklanması zamanla gizemli bir devlet ve ırk fetişizmine yol açmıştır.²⁴

Var olmanın en doğal biçimi olarak sunulan ırkçılık; sadece biyolojik farklılıkları değil bu farklılıklar içinde ve aracılığıyla ortaya çıkan devlet gibi kolektif yapıları da evrim sürecinin doğrudan bir ürünü olarak değerlendirmiştir.²⁵ Hayat kavgasının uluslararası arenadaki bir tezahürü ve ırksal arınmanın dolayısıyla ırk üstünlüğünü devam ettirmenin yegâne yolu olarak savaşının öne çıkarılmasında Alman düşünürlerim önemli payı vardır.

Sosyal Darwinizm, Arthur de Gobineau’da (1816-1882) ifadesini bulan ırk kuramının feodal iddialarından vazgeçilmesi ve yeni bilimsel düşünce ile uyum sağlanması için elverişli bir zemin oluşturmuştur.²⁶ Nitekim Oswald Spengler (1880-1936) bilimdeki, özellikle de tıptaki gelişmelerin zayıfları ayakta tutarak doğal ayıklanma sürecini etkilediğini ileri sürerek Nazilere fikir babalığı yapmıştır.²⁷ Bireysel yaşamın biyolojik evrelerini (gençlik, olgunluk ve yaşlılık) benzeşim yoluyla kültürel alanlara

²⁴ Georg Lukacs, **Aklın Yıkımı**, C. 2, çev.: Ayşe Teşken, İstanbul, Payel Yayınları, 2006, s. 280-315

²⁵ Montserrat Guibernau, **Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler**, çev.: Neşe Nur Domaniç, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1997, s. 144.

²⁶ Lukacs, **a.g.e.**, s. 265,279.

²⁷ Edward McNall Burns, **Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950**, çev.: Alâeddin Şenel, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984, s. 259.

ve kültürel döngülere uygulayan Spengler, ilerlemenin ancak ve ancak belirli bir kültür çevresi içinde anlamlı olabileceğini ve ancak bu zeminden hareketle anlaşılabilceğini iddia ederek kültür ve tarih alanlarındaki evrensellik fikrini yadsımıştır. İlerleme insanı değıştiren bir süreci ifade etmez.

Büyükluğu ulusların ezeli çelişkilerinde gören ve ulusların ancak şiddetli çarpışmalar sonucunda gelişip güçlenebileceğini ileri süren Alman tarihçi Heinrich von Treitschke (1834-1896) de ırkçı ve anti-semit, emperyalist, militarist görüşlerini Sosyal Darwinizm ile tevil etmiştir. Treitschke için aynı zamanda bir siyasal bilim olan savaş, ileri olanın geri olandan, ahlakî olanın gayriahlakî olandan ayıran mutlak bir hakikattir. Tarihteki örneklerden de görüleceği üzere bir ulus ancak bir savaşta kahraman olabilir. Maddî, manevî birlik de ancak vatan uğruna gerçekleştirilen ortak kahramanca eylemle kurulabilir.²⁸

Friedrich Nietzsche'nin (1844-1900) ölümünün ardından *der Wille zur Macht* [Will to Power, Güç İstenci] adıyla kitaplaştırılacak notları Hobsbawm'ın isabetle tespit ettiği gibi Sosyal Darwinizm'in bir türü olarak da değerlendirilebilir. Ona göre seçim, nasıl insanlar hayvanlar üzerinde egemenlik kurmuş ve onları kendi çıkarı için kullanmışsa aynı şekilde aşağı insanlar üzerinde egemen olmaya yazgılı “üstün insan” (**über-mensch**) soyunu yaratacaktır.²⁹

Otoriterliği, öjeniyi (ırk ıslahını), ırkçılığı, emperyalizmi ve faşizmi destekleyen bu anlayışa göre ırksal yetenekler gibi kalıtsal, ırksal sorunlar, diğer bütün canlılarda olduğu gibi, toplumların genel beşerî niteliklerini belirlemiştir. Gregor J. Mendel'e (1822-1884) dayandırarak, kalıtsal ırk özelliklerinin her türlü dış etkiden korunmuş olduğu, dolayısıyla türlerin değişmeyle değil, daha çok ayıklanmayla evrim geçirdiklerini ileri sürülmüştür. İnsan bedeni ve aklı üzerine pek çok çalışma yürütülmüş ve diğer ırklara karşı üstünlük iddiaları, her yerde ötekilere karşı söylemsel üstünlük kurma çabasına dönüşmüştür.

Sosyal Darwinizm düşüncesinin, ulusal mücadelenin ve ırksal eşitsizliğin

²⁸ Guibernau, **a.g.e.**, s. 8

²⁹ Hobsbawm, **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, 4. bs. çev.: Vedat Aslan, Ankara, Dost Kitabevi, 2010, s. 274.

savunusunda kullanılan en temel argüman hâline gelmesinden sonra, ulusal ve ırksal rekabetin, insanlığın ilerlemesinde hayati önemde olduğu inancı, İkinci Dünya Savaşı'na kadar güçlü bir şekilde devam etmiştir. Ancak bu inanç, ırk üzerine yapılan biyolojik araştırmaların aşırılaşması ile farklı bir boyut kazanmış ve güçlü ırkın bozulmasını engelleme amacı üzerine kurulan öjeni düşüncesi bu şekilde ortaya çıkmıştır. Öjeni düşüncesinin temelinde, devletin, ırk ıslahı gerekçesiyle en zayıf vatandaşlarının üremesine getirdiği sınırlama vardır. Bütün bunlar emperyal çağın popüler ve yarı bilimsel Sosyal Darwinist tezlerinin 20. yüzyıla devreden düşünce mirasının bir hayli sorunlu olduğunu açıkça göstermektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nı hazırlayan gerilimli yıllarda popüler söylemlere hızla sızabilen Sosyal Darwinizm, savaşın ardından bilimsel bir yaklaşım olarak öne çıkarılmıştır. Nazizm ve müttefiklerinden gördüğü ilgiyle İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek varlığını öjeni siyasetiyle bütünleştirerek militarizmin hizmetine sunulmuştur.

1.3. Militarizm

Askerî değerlerin belirleyici olduğu bir siyasal-toplumsal düzen isteğinin ifadesi olan “militarizm”, ilk olarak 1860'lardan itibaren vatandaş ordularının kurulduğu Fransa'da geliştirilmiş bir kavramsallaştırmadır. Fransızca “militaire” kelimesinden dünya dillerine geçen militer sıfatı zamanla sınırları kesin olarak belirmese de bir ideolojiyi ifade etmek için kullanılmıştır.³⁰

Militarizm, askerî güç ve iradenin siyasette, bürokraside, toplumsal karar alma süreçlerinde geçerli ve etkili bir araç olduğu inancı etrafında şekillenmiş, özellikle de Sedan Savaşı'nın ardından yükselişe geçmiştir. 18. yüzyıl ve öncesinde militarist faaliyetleri daha dar kapsamlı bir gündeme sahipken ve militarist aktörlerin en büyük gündemleri savaş alanında kazanılardan daha fazla toprağı diplomasi yoluyla kazanmakken, 1789'dan itibaren Fransız Devrimi ile birlikte kitlesel olarak askere

³⁰ Militarizmin tanımlama üzerine yürütülen tartışmalara için bkz. Güven Gürkan Öztan, **Türkiye'de Militarizm**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018.

alınmış “yurttaş”lardan oluşan ordular dolayısıyla millî gurur militarist gündemi belirler olmuştur. Bir ulusun yaşam coşkusunun yeni bir çağ açacağı evreye denk düşen bu orduların 1790'lardan 1815'e kadar neredeyse çeyrek yüzyıl boyunca yenilgi görmeksizin ilerlemeleri de bu orduları diğer milletler için bir rol modeli hâline getirmiştir.³¹

Militarizm askerî değerleri ve savaşı kutsayan bir ideoloji olarak tanımlanır. Öte yandan militarizm siyasî ideoloji olarak görülebileceği gibi güç ilişkilerini düzenleyen bir sistem olarak da ele alınabilir. Militarizmle kastedilen şey, millî yükseliş ve fetihler aracılığıyla diğer milletlerden üstün olduğunu gösterme yönündeki eylemler, söylemler toplamı olarak görülebilir. Alman militarizmi örneği bu konuda tipiktir. Millet ve ırk bakımından diğer herkesten üstün olduğuna inanan ve Sosyal Darwinizm'den etkilenen Alman milliyetçiliği, yükselişini taçlandırmak, üstünlüğünü ispatlamak, ekonomik ve siyasî hüküm sahasını alabildiğine genişletmek ve rakip devletlere, rakip milletlere diz çöktürmek adına militarizmle ve emperyalizmle ayrılmaz bir bağ kurmuştur. Bir diğer ifadeyle, Prusya Almanya'sı, tarihsel, ekonomik, toplumsal ve en nihayetinde siyasî sebeplerle, Fransa'dan Polonya içlerine dek çok geniş bir alanı kapsayan “daha büyük Almanya” kurma ülküsüyle devasa bir askerî mekanizma yaratmış, toplumu hayatın her alanında ve anında devletin askerleri olarak görmek istemiştir.

Yüzyıl dönümü ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan manzarayla daha da net görülmüştür ki, emperyal çağın deneyimlerinin belirleyici koşulları altında, milliyetçiliğin belirleyici yönü, kendi kaderini tayin hakkının getirdiği özgürleşmeci yönelimin aksine, genellikle irredantizmde ifadesini bulan militarizm olmuştur. Bu dışa dönük ve saldırgan boyut, bir dizi gelişmeyle alakalı olarak okunabilir. 1861-1865 Amerikan İç Savaşı, Uzak Asya'da, bilhassa Çin ve Tayvan üzerinde Britanya'nın müdahaleleri ve İkinci Afyon Savaşı, 1870-1871 Fransa-Almanya Savaşı sonrasında Almanya'nın önemli bir güç kazanması, Rus Çarlığı'nın topyekûn bir Asya politikasına girişmesi, 1870'lerin başında İspanyol İmparatorluğunun ve

³¹ Militarizm ve ulus-devlet arasında girift bir ilişki vardır. İnşasında savaşların kritik rol oynadığı modern ulus-devletin kurucu mitleri arasında mutlaka belirli savaşların olmasının da gösterdiği gibi bütün ulus-devletlerde ordu ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.

Fransız İmparatorluğunun çöküp Cumhuriyet ve komün teşebbüslerinin ortaya çıkması ve buna karşı rakip milletlerin bu ülkelerin geleneksel sömürgeleri üzerinde söz hakkı edinme yarışına girişmesi gibi pek çok şey bir solukta sayılabilir. Bunlara hiç şüphe yok ki bir de 1876'da Kraliçe Victoria'nın ve başbakanı William Gladstone'un Hindistan'ı tümüyle Britanya İmparatorluğu'na bağlayarak resmen ülkesine katması ve küresel güç dengesini yeniden kurması da eklenmelidir. Bu gelişmeler, dünya nüfusunun yarısını oluşturan Çin ve Hint alt-kıtalarının Britanya'nın pazarına dönüşmesi anlamına gelirken, kendilerini geride kalmış hisseden diğer Avrupalı ülkeler –Almanya ve İtalya– birbiri ardınca emperyalist projelere yönelmiştir.

Yüzyılın sonlarına doğru emperyal jeopolitik yarış iyice kızışmış ve ırksal tezler, silah sanayiinde yaşanan gelişmeler ve hararetli demagoglar etrafında giderek Avrupa'nın kamusal tartışmalarında bir karşılık bulmuştur. Fransa'da, Almanya'da, Rusya'da, Hollanda'da örneğin Yahudi düşmanlığı gibi söylemlerle içerideki “aşağı ırklar” sistematik bir aşağılamaya tâbi tutulup dışlanırken, Siyahi Afrikalılar, Araplardan Hintlilere farklı ırkların temsilcileri ve Sarı ırka mensup olarak nitelenen Uzak Asyalılar silah, zekâ ve uygarlık bakımından üzerlerinde her türlü tahakküm kurulabilecek nesneler olarak görülmüştür. Bu durum Avrupalı büyük güçlerin millî görkemlerini göstermek ve sürdürmek adına “Afrika kapışması”na tutuşmasında bütün açıklığıyla kendini göstermiştir. Emperyalizm, halk tabanına eğitimle, ulaşım ağlarıyla, basın-yayın faaliyetlerinin imkânlarıyla hızlıca yayılan milliyetçiliğin bu rekabet iklimiyle desteklenmesinden dolayı daha önceki sömürgeci (kolonyalist) yayılmalardan farklılaşmıştır.

Militarizm, tarih boyunca ama özellikle de modern tarihte birçok ulusun emperyalist ya da yayılmacı ideolojilerinin önemli bir unsuru olmuştur. Önemli örnekler arasında Napoleon Bonaparte dönemindeki Birinci Fransız İmparatorluğu, Prusya Krallığı, Japonya, Benito Mussolini'nin yönetimindeki İtalya, Hitler yönetimindeki Almanya gibi ülkeler vardır. Bunlar içinde Alman tecrübesi Türk militarizmini etkileyen en güçlü akım olduğundan biraz daha yakında bakılabilir.

Alman militarizminin kökleri 19. yüzyılda Prusya'da ve sonrasında Almanya'nın Prusyalı askerlerin şekillendirdiği devlet rejimi altında birleşmesinde bulunabilir.³² Napoleon Bonaparte 1806'da Prusya'yı yenilgiye uğratıp ülkeyi fethedince, dayattığı barış koşullarından biri de orduyu Prusya'yı küçük bir orduya razı etmek olmuştur. Ancak Prusya bu engeli aşacak formüller geliştirmiş ve aynı zamanda subay olan toprak sahibi soyluların (Almanca *Junker* denilen bir sosyal sınıf) egemen olduğu bir sistem kurmuştur.³³

Almanya'da milliyetçilik, Fransızlara karşı alınan yenilgilerden sonra hızlı bir şekilde şovenizme dönüşmüştür. Başta Fichte olmak üzere Alman kamuoyunun önemli isimleri, Fransız Devrimi'nin Fransız yayılmacılığına doğrultusunda kullanılmasını eleştirmekle kalmamış, Alman kültürünün ve dilinin “eşsiz” niteliğini öne çıkaran ve bunu Almanların ırk saflığına bağlayan bir düşünceler silsilesinin oluşumuna zemin hazırlamışlardır.

Zamanla, bir yanda kademeli olarak büyüyen orduyla birlikte, statü temelli bir saygı kültürü yaratılmış, subayların toplum nezdindeki itibarı artmıştır. Junkerlerin erkek çocukları için orduda görev alıp kariyer yapmak bir prestij yarattığı gibi, ordu mensuplarının soylu bir geçmişten geliyor oluşu da orduya güç, disiplin ve itibar kazandırmıştır. Junker subayların toprağa bağlı ekonomik arka planları ise onları “vatan toprağı” ile “devletin bekâsı” arasında yaşamsal bir bağ kurmaya yönlendirmiştir.

Subayların aynı zamanda ülkenin sivil idaresi için hazırlandığı bu sistemde, ordu çıkarları bütün olarak ülkenin menfaatleri ile özdeş görülmeye başlanmıştır. Böylece geleneksel yönetici sınıfın, onlara genel halk kitleleri üzerinde çok fazla güç sağlayan sistemi bir şekilde devam ettirebilmesi de mümkün kılınmıştır. Yöneten-yönetilen ayrımı varlığını sanayi toplumuna ve ulus-devlete geçiş sürecinde de devam ettirmiş Junkerlerin hem tarımsal hem sınai alanda ekonomik hem askerî hem de sivil

³² Murat Belge, **Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 296-314.

³³ Liah Greenfeld, **Milliyetçilik: Moderniteye Giden 5 Yol**, çev.: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017, 4.bölümü Alman milliyetçiliğini şekillendiren gelişmeleri kapsamlı şekilde anlatmaktadır.

bürokratik alanda idari gücünün sürekli kılması, ülkeye, yükselişi için gerektiğine inanılan istikrarı temin etmiştir. Bismarck Almanya'sı diye nitelenen dönem de *Zollverein* (millî ekonomik bütünleşme) öncesi, esnası ve sonrasında yaşanan bu sürekliliğin ifade etmiştir.³⁴

1848 Devrimlerinin hemen ardından, Mareşal von Moltke'nin öncülüğünde başlatılan Prusya askerî modernleşmesi, 1860'larda Habsburg ve Danimarka, 1871'de de Fransa karşısında Sedan'daki zaferle yeni bir evreye girmiştir. 1870'lerde Prusya şansölyesi Otto van Bismarck'ın kan ve demir politikasına yol gösterecek bir insan kaynağı ve strateji yaratılmıştır.³⁵ Prusya Almanya coğrafyasının “büyük ağabeyi” olarak bölgeyi bütünüyle kontrolü altına almış ve ortaçağın Roma-Cermen İmparatorluğu geleneğine ve şanlı geçmişe atıfla 1871 sonrası rejimi *II. Reich* olarak nitelemiştir. Alman milliyetçiliğinin saldırgan ve yayılmacı bir evreye girdiğini gösteren bu gelişmeler toplumsal modernleşmeyi militarizm ve milliyetçilikten beslenen fikir ve tezler üzerine kurmaya cesaret vermiştir. Sedan Savaşı sırasında yurttaşlardan kurulu Fransız ordusunun Paris savunmasında gösterdiği cesarettten ve milletin kendi içinden bir savunma birliği çıkarılmasından etkilenen Colmar von der Goltz, savaşları bir total savaş olarak değerlendirmek gerektiğini düşünmüş buradaki tecrübelerinden hareketle *Millet-i Müsellaha* eserini kaleme almıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC) asker kanadını derinden etkilemiş bu eser Alman militarizmi ile Türk militarizmi bir dönem aynı yola sokmuştur.

1.4. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Romantizm

Aydınlanma çağının fikirleri gibi, romantizm ve onun temsil ettiği değerler kümesi de bir nüve olarak Tanzimat kuşağı diye betimlenen aydın-bürokrat hareketi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Gülhane Hatt-ı Hümayunuyla devlet tâbiyetinde bulunanlarla ilişkinin yeniden tanımlanması, merkezi bürokrasiyi kurumsallaştırma çabaları ve hizmetlerin etkinleştirilmesi yönündeki gayret (her ne kadar dönüştürücü

³⁴ Richard Evans, **Rereading German History: From Unification to Reunification 1800-1996**, Londra, Routledge, 1996, s. 5-11.

³⁵ Jonathan Steinberg, **Bismarck**, çev.: Hakan Abacı, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2015.

gücü sınırlı olsa da) yüzünden Türk modernleşmesinin önemli bir eşiği olarak Tanzimat'ı alabiliriz. Bernard Lewis, Şerif Mardin, Niyazi Berkes gibi isimlerin de belirttiği gibi, Tanzimat yeni düzenin (Nizâm-ı Cedid) mütereddit başlangıcını temsil eder. Modernleşmeci faaliyetle birlikte devletin kurumsal yapısı dönüştürülmüş ya da basın-yayın hayatı çok kısıtlı koşullar altında olsa da başlamış ve “modern” Türk edebiyatının ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin modern anlamda politik kültürünü şekillendiren ve onun doğasını belirleyen kurucu evreyi oluşturmuştur. Hem yasa koyucu hem de yorumcu olarak, kurucu figürler, modern Türk sosyal ve siyasal düşüncesinin oluşumunda önemli roller oynamışlardır. Bunlar arasında öne çıkan isimler 1820'li 1830'lu yıllarda doğup 1860'lar civarında aktif olarak kamuoyu oluşumuna katkı vermek isteyen Ahmet Vefik Paşa, İbrahim Şinasi Efendi, Ahmet Midhat Paşa, Ziya Paşa, Namık Kemal gibi şahsiyetlerdir. Çoğu klasik Osmanlı eğitimiyle yetişmiş olmakla beraber aşinalık kazanacak kadar Batı kültürü öğrenmiş bu kişiler Avrupa'daki gelişmeleri de takip etmeye çalışmışlardır. Aynı kişiler 1860-70'lerin değişen dünyasına uyum sağlayabilmesi için Osmanlı Devleti'nin yönetimine reform projeleri sunmuş, görevler alarak reform süreçlerinde belirleyici roller üstlenmişlerdir. Memur aydın niteliğini haklı çıkarırcasına devlete bağlı olmalarına karşın, bir özerklik çabası içine de giren Tanzimat ve sonrasının Osmanlı-Türk entelektüelleri önceliği eğitim ve bürokrasiye vermekten bir beis görmemiş olsalar da koşulların zorlamasıyla kolektif bir aidiyet inşa etme çabasıyla da baş başa kalmışlardır. Edebî metinler bu noktada kendilerini en büyük faydayı sağlayan kaynaklar olmuştur.

Fransızcadan yapılan çeviri ve adaptasyonlarla şekillenen modern Türk edebiyatının başlıca referansı Fransız romantizmi ve onun büyük temsilcisi Victor Hugo (1802-1885) olmuştur.³⁶ Klasik dönemlerden çeviriler de yapılmış, Moliere, Voltaire, Racine ve Montaigne bilinir hâle gelmişse de, başta Namık Kemal gelmek üzere bir bütün olarak Osmanlı-Türk edebiyatının modern Batılı formlarda eserler vermesi, bir

³⁶ Osmanlı Türk toplumunda romantizm, Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı oyuna yazdığı önsözle kamuoyuna tanıtılmıştır. Namık Kemal bu önsözde Victor Hugo'nun *Cromwell* önsözünde ifade ettiği görüşleri tekrarlamaktadır. Sevdâ Şener, **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**, 11 baskı, Ankara: Dost Kitapevi, 2017, s. 137.

bakıma Victor Hugo'nun edebî şahsiyetinin izinden gitmeleri ve bu doğrultuda metinler kaleme almaları dolayısıyla gerçekleşmiştir. Ziya Paşa (1825-1880) ve Namık Kemal (1840-1888) gibi Osmanlı aydınları Hugo'dan aldıkları temaları uygulamaya çalışmış, Ahmet Vefik Paşa ve daha genç nesilden Abdülhak Hamid Tarhan (1852-1937) onların romantizmi etkisinde kalmışlardır.³⁷ Bugün Türk romantizminden bahsederken ilk olarak andığımız bu isimler edebî-entelektüel gelişimlerini şekillendirirken Hugo'ya merkezi bir rol atfetmişlerdir.³⁸

Yine de bu isimlerin bir bütün olarak Fransız edebiyatının tecrübelerinden faydalanarak Fransız fikir ve sanat kuramlarının süzgecinden geçmiş romantizm kadar aydınlanmacı fikirlerden de etkilendiği belirtilmelidir. Başka bir şekilde söylersek Namık Kemal ve çağdaşlarında kendisini gösteren romantizm, Türk edebiyatına aydınlanma fikirleriyle birlikte gelmiştir.³⁹ Bu isimler mezkûr fikirleri kendi siyasî gerçekliklerine ve somut koşullara uyarlamaya çalışmışlardır.

Bu noktada romantizm, siyasî anlamda da büyük ölçüde Fransız Devrimi üzerine yazılı edebî metinlerle başlayıp zamanla tarih, felsefe ve modern dünya koşullarına ilişkin politik eserlerin keşfi, okunması ve belli ölçüde çevrilip yine belli ölçülerde telif eserlere konu edinilmesiyle Türk düşüncesinde kendine yer bulmaya başladığı

³⁷ Abdülhak Hamid Fransız etkisi altında duygu ve coşkunun egemen olduğu 12 tragedya kaleme almıştır. Romantik anlayışın bir gereği olarak efsanevi Türk kaynaklarıyla da ilgilenmiş ve İlhan (1913), Turan (1916) ve Hakan (1935) adlı eserleriyle Türk yöneticilerinin yaşamlarını ele almıştır. Namık Kemal kadar olmasa da gençliği, özellikle de milliyetçi gençliği etkileyen eserleriyle saygı duyulan bir isim olmuştur. Bu itibarla Atsız'ın *Ruh Adam* adlı eserinde kurulan ilahî mahkemede kaderine razı gelmeyip âşık olduğu için Tanrı'yı suçlayan kahramanı ile Abdülhak Hamid'in, *Makber* adlı eserinde ise ömrünün henüz baharındaki karısının ölümünden dolayı Tanrı'yı suçlayan kahramanı arasındaki benzerlik dikkat çeker. Eserlerini “şaheser”, kendisini “yüksek” biri olarak gördüğü Abdülhak Hamid, Rıza Nur gibi Atsız'ın da en sevdiği yazarlardan biridir. Atsız, Nâzım Hikmet'in *Putları Kırıyoruz* kampanyasında saldırdığı Abdülhak Hamid'i savunmuştur. Abdülhak Hamid'in oyunları ile ilgili olarak bkz. Özdemir Nutku, **Dünya Tiyatrosu Tarihi: Başlangıcından 19. Yüzyıla Kadar**, C I. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1985, s. 364

³⁸ Zeynep Kerman, **1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçeye Yapılan Tercüme Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978.

³⁹ Hilmi Ziya Ülken'e göre romantizm, Türkiye'de hiçbir zaman hakiki kökünü bulamamıştır. Ziya Paşa gibi halkın içine nüfuz etmeye çalışanlar olmuşsa da bu tip girişimler sonuçsuz, semeresiz kalmıştır. Namık Kemal eserlerinde yarattığı kahramanlar ise Garp örneğinde “İslâm kahramanları” olmuştur. İki dünya görüşünü boş yere mezcetmeye matuf bu girişimler Batı'ya hakiki manasıyla nüfuzu imkânsız kılmıştır. Hilmi Ziya Ülken, **Millet ve Tarih Şuuru**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 179

söylenebilir.⁴⁰ Türkiye'deki ilk filoloji, kültürel antropoloji, folklor ve tarihçilik faaliyetleri de bunlarla birlikte başlamıştır. Halk edebiyatı derlemelerine paralel olarak Türk dilinin sadeleştirilmesi meselesi de gündeme gelmiş ve romantik milliyetçilik süreçlerinde görüldüğü üzere, ulusal dil yaratımı için sözlük oluşturma çabaları yoğunlaşmış, millî destanlar ve millî marşlar için arayışlara girilmiştir. Çeviri edebiyatı da karşıya kalınan sorunların çözülmesi bir araç olarak kullanılmış, öncelikli amaç, Ziya Paşa'nın eserlerinde belirttiği gibi ulusal kültürün geliştirilmesi olmuştur.

Bütün bunlar arasında en kolayca politikleştirilebilecek olan saha ise, tarihçilik olmuştur. Bir ulusun kendisini nasıl gördüğü kadar nasıl görmek istediğiyle de doğrudan ilişkili olan romantik tarih yazımı Osmanlı kimliğinin neleri içereceği ve neleri dışarıda tutacağını belirlemiştir. Bunun yanında, sürekli bir “Biz” var etmesi ve bunun karşısında sürekli olarak “Öteki”ler koyması yönüyle de kimliğin kurucu unsurları arasına yerleşmiştir.

Namık Kemal'in yazdığı *Vatan, Yahut Silistre* isimli piyesin ortaya çıkardığı coşku, yitirilen topraklar karşısında hezimetli kahramanlığa dönüştüren Plevne Marşı ve Osmanlılık, Türklük ve Müslümanlık tasavvuru, zamanla ülkenin merkezindeki entelektüelleri Orta Asya bozkırlarındaki köklerine uzanan ya da İslâm'ın asr-ı saadet döneminde bulunan bir vatan ile karşı karşıya bırakmıştır.⁴¹ Namık Kemal serhat boylarında Türk soylu ve aristokrat kökenli akıncıların gösterdiği kahramanlığı Osmanlı yönetici eliti tasavvuruyla harmanlamış ve Osmanlı kronikleri ve destanlarından esinlenerek İslâm ve Türklük tasavvurlarını ayıran çizgiyi bulanıklaştırma pahasına romantik bir Osmanlı tasavvuru inşa etmiştir. Burada bir halk ve doğa güzellemesinden çok yönetici elitin yüceltmesi, romantik bir haleyle kuşatılması da söz konusudur. Kemal edebiyat aracılığıyla “somut” örnekler vererek topluma tavsiyelerde bulunmak istemiştir.

Bir vatan güzellemesi olarak romantizm, bir müddet sonra bir milletin güzellemesine

⁴⁰ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 1895-1908*, 7.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.116 vd.

⁴¹ Bu konuda Namık Kemal'in askerî tarih olarak başladığı daha sonra genişlettiği ama bir türlü tamamlamadığı eserine bakılabilir. Bkz. *Osmanlı Tarihi, Cilt 1*, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1971.

nihayetinde ise, bir devlet güzellemesine dönüşmüştür. Batı'yla karşılaştırıldığında bir hayli amatör kalan bu estetik çaba,⁴² yine de bir şevk ve heyecan yarattığı gibi, toplumsal hareketlenmeyi amaçlamış kitlelerin de aydın-bürokratları harekete geçmeye teşvik etmesine yol açmıştır.

Bu konuda modern Batı dünyasını daha dikkatlice yorumlayarak, dönüştürülmesi gereken siyasi rejimden iktisadi koşullara, eğitim politikalarından din anlayışına dek pek çok mesele ele alınmıştır. Romantizm kendisini bireysellikten çok daha ağır basan toplumcu bakışta olduğu kadar “hürriyet”, “adalet”, “müsavat”, “uhuvvet” gibi liberal kavramların etrafına göstermiştir. Bu konuda farklı yönelimleri ve dünya görüşlerini geliştirmiştir.

Bu seyir içinde, kabaca 1870'lerden itibaren şekillenen yönelimlerin başlıca üç tanesi, Meşrutiyet'in ilan edileceği 1908'e giden yolda, diğerlerini ara formlar olarak kalmaya mecbur edecek ölçüde güçlü olmuştur. Birincisi Osmanlılık, ikincisi İslâmcılık ve üçüncüsü de Türkçülük. Bunlar imparatorluk geleneğine ve onun yarattığı toplumsal nizama sadakatle, ümmet anlayışından istifade etme çabasıyla ve milliyetçiliğin bütün dünyada yükselen bir akım oluşuyla yorumlanabilir. Yaşanan tartışmaların ortaya koyduğu gibi, Müslüman bir Osmanlı entelektüeli yine hem milliyetçi hem İslâmcı hem de Osmanlıcı olmakta hiçbir beis görmeksizin, hürriyet ve istiklal taleplerini dile getirebilmiştir. Ancak Osmanlı coğrafyasının özellikle 1908'den itibaren Balkanlar'da ve Ortadoğu'da daralması, önce Hristiyan Bulgar, Rum, Ermeni nüfuslarının, ardından da Arap, Kürt ve Arnavut Müslümanlarının Osmanlı'dan kopuş yoluna girişiyle Türklüğe “tutunmak” gibi bir durumla karşı karşıya kalınmıştır. Tıpkı Birinci Dünya Savaşı'na giriş sürecinde, Babıâli'nin kısa zaman içinde elinde kalan tek ittifak seçeneğinin Almanya oluşu gibi, Türkçülük, ya da daha genel tabirle milliyetçilik, Meşrutiyet dönemi Osmanlı'sının merkez entelektüellerinin başlıca istikameti olmuştur. Bunda özellikle Balkanlarda yaşanan mezalimlerin, zorunlu göçlerin, muhacirlerin, millî iktisat sorununun ve Trablusgarp Savaşı'ndan itibaren başlayan askerî tahribatın ve yılgınlığın etkisi de

⁴² Tanzimat edebiyatı genel olarak didaktik bir edebiyattır. Yazarlar doğru buldukları görüşlerini bu eserler vasıtasıyla iletiyorlardı. Bu anlatıda olaylar kadar bu olaylardan çıkarılan dersler de önemliydi.

büyüktür. Bu koşullar içinde büyüyen 1880 nesli için Cumhuriyeti kuran nesil denmesi, onların Harbiye ve Askerî Tıbbiye mekteplerinde yatılı öğrenci olarak okurken edindikleri milliyetçi bilinçle, hürriyeti uğruna istibdada ve despotizme savaş açanların anlatıldığı edebî eserlerin uyandırdığı romantik hislerle ama bir yandan da Sosyal Darwinist tezlerin bir biçimde zihinlerine kazınmasıyla şekillenmiştir.

1.5. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyal Darwinizm

Biyolojik evrim kuramı Osmanlı-Türk fikir dünyasında 1860'lerden itibaren popülerite kazanmaya başlamıştır.⁴³ Başta Ernst Haeckel (1834-1919) ve Ludwig Büchner (1824-1899) olmak üzere Alman vulger materyalistlerine ait metinlerinin dolaşıma girmesiyle birlikte yüksek tahsilli gençler arasından özellikle de askerî okullardaki öğrenciler arasında kabul gören evrimci görüşün mümessilleri de yine bu okullardan mezun olan Abdullah Cevdet ile Beşir Fuad olmuştur. *İçtiha*d dergisinin sahibi ve başyazarı olan Abdullah Cevdet, *Madde ve Kuvvet*'in yazarı Büchner'in etkisi altında, topluma tam anlamıyla Batılı bir çehre kazandırmaya çalışmış, toplumu dönüştürmek için evrimci materyalist tezleri bir tür “İslâmcı İçtihadçılık”la tevil etmek istemiştir. Darwin'in eserinden “hayatta en büyük hakikat hayat gavgasıdır” şeklinde siyasî yorumlar devşiren Tıbbiye kökenli Abdullah Cevdet, evrim teorisinin temelini teşkil eden *doğal seçilim*in toplumu yönetecek doğal ve meşru yönetici elitleri nasıl ortaya çıkaracağı fikrine yoğunlaşmıştır.⁴⁴

Materyalist evrim kuramıyla yakından ilgilenen ve bu alanda çeviriler yapıp yazılar kaleme alan Harbiye kökenli Beşir Fuad da biyolojik evrim kuramını büyük bir merakla incelenmiş, Herbert Spencer'in tezlerinden yararlanarak *Beşer* adlı çalışmasını kaleme almış, Büchner'in Osmanlı entelektüelleri üzerinde çok etkili olan *Madde ve Kuvvet* adlı eserinin de çevirisini üstlenmiştir.⁴⁵ Sosyal Darwinizm bu kesim içindeki kolektif ifadesi ise Türk Ocakları'nı kurmak için kendilerine öncülük

⁴³ Osmanlı İmparatorluğu'nda Darwinizm için bkz. Atilla Doğan, **Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Şükrü Hanioglu, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1981.

⁴⁵ Şeyma Atacan, “Idle Souls, Regulated Emotions of a Mind Industry: A New Look at Ottoman Materialism”, **Journal of Islamic Studies**, Yıl 32, Sayı 3, Eylül 2021, 351-353.

etmeklerini istedikleri büyüklerine gönderdikleri mektubun ilk cümlelerinde görülecektir: “Hayat bir mücadeledir...”

Sosyal Darwinist tezlerin taşıyıcıları asker kökenli aydınlar olmakla birlikte Batı'daki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışan Ahmet Mithat gibi Osmanlı aydınlarını da kendisine çekmiştir. Bu iki isimle birlikte Ahmet Midhat da Batı dünyasında çok büyük yarılmalara yol açan meseleleri İstanbul basınında küçük bir kamuoyu huzurunda da olsa tartışarak Osmanlı-Türk düşüncesini sekülerleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu isimlerle birlikte Cenap Şehabettin, Hakkı Behiç, Rıza Tevfik, Edhem Necdet gibi Osmanlı aydınları da “tekâmül” ve “ıstıfâ-i tabî” gibi kavramlar üzerinden Sosyal Darwinizm'le ilgilenmişlerdir.⁴⁶

Bir dönemde Avrupa'daki çeşitli bilim ve fikir dergilerinde dillendirilen biyolojik evrimin temel ilkeleri, güçlü devletlerin zayıf devletleri sömürgeleştirmesine dair jeopolitik değerlendirmeler ve Müslümanları da müstakil bir ırk olarak ele alan Batılı ırk ve medeniyet kuramları bu görüşleri desteklediği gibi karşıt fikirlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası ilişkilerin güç dengesi ve ilişkileri üzerinden anlamlandırıldığı emperyalist çağda “liberal” değer ve fikirler kullanım değerini iyiden iyiye yitirirken Avrupa'da milliyetçilikle eklemlenen Sosyal Darwinizm yine benzer bir bağlamda Osmanlı-Türk dünyasına aktarılmış, Müslüman entelektüelleri arasında kolay ve hızlıca kabul görmüştür. Bu kabulde hiç kuşkusuz bilimsellik iddiası kadar bu yaklaşımın Osmanlı Türk aydınının kaygılarına hitap eden bir içeriğe sahip olmasının da önemli bir rolü vardır.⁴⁷ Nitekim Lamarck'ın *çevreye uyum* teorisiyle Darwin'in *doğal seçim* teorisinin bir tür sentezini⁴⁸ benimseyen Osmanlı

⁴⁶ Hasan Ünder, “Türkiye'de Sosyal Darwinizm Düşüncesi”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, 4. C. der. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul İletişim Yayınları, 2002, s. 429. (427-435)

⁴⁷ Özellikle Ahmet Midhat Efendi *Dağarcık* dergisinde bu konularla ilgili yazılar kaleme almıştır. İnsanın orangutandan geldiğini iddia edecek ölçüde evrim kuramına sahip çıkan Ahmet Midhat, daha sonra Lamarck'ın görüşlerini de okurlarına aktarmıştır. Sibel Özbudun, “Anthropology as a Nation-Building Rhetoric: The Shaping of Turkish Anthropology (from 1850s to 1940s)”, **Dialectical Anthropology**, Yıl 35, Sayı 1, Mart 2011, s. 111-129.

⁴⁸ Atilla Doğan, bu sentezci tutumu Osmanlı aydınının en önemli “çıkma” olarak nitelemiştir. Batılı aydınlar evrim konusundaki söz konusu yaklaşımlar arasında tercihlerini ifade etmek istememişlerdir. Bu durumun Doğan'a göre nedeni “tekâmül kanun”larına sürekli referans yaptıkları hâlde kendi değerlerinden kopamamalarıdır. Doğan'ın bu değerlendirmesi isabetli görülmekle beraber bu sentezci tutumu neden bir “çıkma” olarak değerlendirdiği açık değildir.

Türk aydınları bu teorik modeli Tanıl Bora'nın da belirttiği gibi “kanuniyet”e çevirmeye eğilimli olmuşlardır. Pozitivizmde olduğu gibi bilen hükmetmesini öngören bu kanuniyetin, kendilerine hak ve sorumluluk yüklediğini düşünmüşlerdir.⁴⁹ Sibel Özbudun ise Osmanlı aydınları arasında biyolojik evrim kuramının bu denli kabul görmesini mevcut sorunlara ilişkin bir perspektif sunuyor olmasına bağlamıştır. Buna göre devletin içinde bulunduğu vaziyetten kurtarmak için ulus-devleti bir seçenek olarak değerlendiren söz konusu çevre Cumhuriyet'in kurucu ideolojisine de kuvvetle tesir edebilmiştir.⁵⁰

Kendilerini devletle özdeşleştiren aydın bürokrat çevre devletin bekası dolayısıyla toplum güçlendirilmenin yollarını aramış, savaşların da etkisiyle kendileri için adeta bir değişmez fikir hâline gelen “hayat kavgası”nı bulundukları her platformda dile getirme gayreti içinde olmuşlardır. Devletin kurtuluşu için izlenmesi gereken yeni siyaseti tartıştığı *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı eserinde Yusuf Akçura meseleyi Sosyal Darwinist bir dünya ve yaşam düzeni bağlamında değerlendirmiş ve milletlerin de insanlar gibi aslında bir kavga olan hayata gerektiği gibi intibak etmeleri gerektiği üzerinde durmuştur:

“Her cemiyet kendi menfaatini elde etmek ümidiyle bifiil daimî değişme hâlidir. Yani (...) içtimaî mesele, amelî olarak her zaman, her mahalde hallonulmaktadır. Bu devamlı değişme esasında menfaat olarak fiile getirilen şey hayattır. Hayat ise kuvvetle devam ettiğinden, hayatın varlığı kuvvetin varlığını gerektirir. Demek oluyor ki, her cemiyet menfaatini hayatta, yani kuvvet kazanmakta ve kuvvetini artırmakta buluyor. Bu cihetle, cemiyetler arasında, kâinatın varlık peşinde dolanan bütün unsurları arasında olduğu gibi, daimî bir savaşa görölüyor. Biz de bu hâl suretini kabul etmek mecburiyetindeyiz. Her cemiyetin menfaati; varlığında, binaenaleyh kuvvetli olmaktır.”⁵¹

Akçura'ya göre “muhafaza-i hayat”, “muhafaza-i cins” ve “istihsal-i saadet” ilkeleri insanlar da dâhil olmak üzere bütün canlılar için kanun hükmünde geçerliliği olan durumlardır.⁵² Hayat bu ilkelere göre işler, üretimi de tüketimi de bu ilkeler belirler. Saadetin devamı hayatın devamına, hayatın devamı ise kavgadan güçlü çıkmaya bağlıdır. Yaşamak için yok etmek gerekir. En uygun olanın hayatta kalması da bu

⁴⁹ Tanıl Bora, *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, 37-40.

⁵⁰ Özbudun, *a.g.m.*

⁵¹ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1976, s. 25-26.

⁵² Ünder, *a.g.m.*, s. 430.

şekilde gerçekleşir. Esasında devletler arasında gerçekleşen bu mücadelede hiçbir şekilde ne acıma duygusuna ne de ahlaka yer vardır.

1.6. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Militarizm

Osmanlı İmparatorluğu, organizasyon becerisi, lojistik kabiliyeti ve bir motivasyon kaynağı olan gaza ideolojisi ile klasik döneminde bir savaş makinasını andırmıştır. Merkezi ordu içinde askerî gücün, diğer bir ifade ile zindeliğin korunması için barış zamanlarında da savaşa hazırlanılmış, halk arasında ise atıcılık, atçılık, güreş gibi geleneksel sporlar varlıklarını sürdürmüştür. Aynı dönemde güreş tekkesi, okçular tekkesi gibi çevik ve atik olmanın bir değer olarak benimsendiğini gösteren, kurumsallaşmalar da ortaya çıkmıştır.⁵³ Osmanlı'da askerî sınıf “yönetici kastı”⁵⁴ oluşturduğu ve askerlik daha çok bir zümrenin mesleği olarak kabul edildiği hâlde tebaanın askerlikten mutlak şekilde soyutlandığı ya da en azından Avrupa'daki klasik feodal sistemdeki gibi dışlandığı söylenemez. Bununla birlikte, bugün çok yaygın olan “asker millet” söyleminin 19. yüzyılın son çeyreğine kadar çok da geçerli olmadığını, ordular arasında gerçekleşen savaşların halka fazladan vergi olarak yansması hâriçte bırakılırsa bir meslek olarak askerlikle ilgili fikirlerin çoğu insanın hayatında muhtemelen önemli bir yer kaplamadığını da söylenebilir.

Ancak Osmanlı'nın askerî üstünlüğü zamanla akamete uğramış, 17. yüzyılın sonlarından itibaren bu savaş makinasının da artık yenilebileceği görülmüştür. Başarısız Viyana Kuşatması'nın ardından, başta Rusya olmak üzere, büyük rakiplere karşı kaybedilen savaşlarla birlikte lojistik kaynaklarını da kaybetmeye başlayan devlet, modern bir ordu kurma çabası içine girmiş ancak bu çabalar II. Mahmud dönemine kadar kayda değer bir değişim yaratamamıştır. Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasının sonrasında hızlandırılan çabalar 1827'de ilk modern kurumlardan biri olan Askerî Tıbbiye'nin kurulmasıyla somut reform hamlelerine dönüşmüştür.

⁵³ Sanem Yamak Ateş, **Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 102.

⁵⁴ Daha önce devlet yönetiminde yer alan herkese “asker”, yönetimin dışında olan, yani yönetilen herkese ise “reaya” deniliyordu. “Asker” hem sivil hem de askerî alanda çalışan bürokratların tamamına verilen bir isimdi.

Bölgesel ordu birliklerinin düzenlenmesi, 1834'te Harbiyenin kurulması, 1839'da zorunlu askerlik uygulamasının getirilmesi, 1847'de ise kura sistemine geçilmesiyle yeni bir aşamaya geçilmiştir.⁵⁵ Gayrimüslimlerin vergi karşılığında muaf tutulduğu, Anadolu ve Rumeli dışında kalan Müslümanların katılımının ise çok sınırlı sayıda gerçekleştiği bir ordu ortaya çıkmıştır.⁵⁶

Zorunlu askerliği Michael Mann'dan hareketle militarist bir gelişme kabul edersek bu sürecin yalnızca imparatorluğunun Müslüman tebaası için işlediğini söyleyebiliriz.⁵⁷ Pratikte hayata geçirilmeye başlayan militarizmin bir ideoloji olarak savunulması, daha doğrusu, askerî değerlerin Türklere has bir değer olarak romantize edilmesi için Namık Kemal ve Ali Suavi gibi Genç Osmanlıları beklemek gerekmiştir.

Ancak bir dünya görüşü olarak militarizm, ilk olarak ordu içinde, özellikle de 93 Harbi'nin yarattığı hayal kırıklığının ardından, askerî okullara alınmaya başlanan halk çocukları arasında yayılacaktır. İmparatorluk içinde etnik gerilimlerin iyiden iyiye arttığı bu dönemde kendilerini devletin koruyucusu olarak gören genç subaylar hayatta kalmanın bir gereği olarak sivillerin hem bedenlen hem de ruhen savaşa hazırlandığı bir devlet modelini hayata geçirmek isteyeceklerdir. Bu anlayışın yaygınlaşmasında, hiç kuşkusuz, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı ordusuna harp okulları müfettişi olarak davet edilen Alman General Colmar von der Goltz'un önemli bir payı vardır.⁵⁸ Kurmay aklını devlet aklıyla, milleti de orduyla dolayımlayan bir

⁵⁵ Levent Ünsaldı, **Türkiye'de Asker ve Siyaset**, çev.: Orçun Türkay, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2008, s. 26.

⁵⁶ “Osmanlı Ulusu” yaratma projesini başarmak ve muhtemel diğer zorlukların üstesinden gelmek için eşit vatandaşlığın bir gereği olarak gerçekleştirilmesi arzulanmış, fakat başarılamamıştı. Ancak bu durum 1865 yılında Fuad Paşa'nın başkanlık ettiği bir komisyon tarafından tekrar ele alındı. Komisyon üyelerinden biri olan A. Cevdet Paşa, Osmanlı'da vatan mevhmun Avrupa'daki anlamda mevcut olmamasından hareketle askerlik için birleştirici gücün din olduğunu dile getirmiş, Osmanlı milleti arayışının orduları ruhsuz bırakabileceğini belirtmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, **Ma'ruzât**, ed. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1980, s. 114.

⁵⁷ Michael Mann, “The Roots and Contradictions of Modern Militarism”, *New Left Review*, Sayı: 162, s. 35-50.

⁵⁸ Kıta hizmetine 1861'de başlayan Wilhelm Leopold Colmar Freiherr von der Goltz, 1864 yılında Harp Akademisi'ne girdi. Sedan Savaşı'nda büyük yararlılık gösterdi. Askerî tarih dersleri verdiği Askerî Akademi (1878-83) Almanya'nın en büyük savaş teorisyenlerinden biri olarak ün kazandı. Akademik birikim ve Sedan Savaşı'nda kazandığı tecrübenin sevkıyla “*Silahlanmış Millet*” (Millet-i Müsellaha, 1883) kitabını kaleme aldı. Goltz, aynı yıl sözleşmeli yarbay olarak Osmanlı askerî okullar müfettişliğine tayin edildi. Alman askerî heyetinin komutanlığına getirildi. Askerî okullar müfettişliği

zihniyetin temsilcisi olarak Goltz, toplumun bütün kesimlerinin ordunun ihtiyaçları doğrultusunda topyekûn savaşa hazırlanması gerektiğine, başka bir ifade ile halk savaşına inanmış, zaman zaman bizzat derslere girerek genç subaylara da bu inancı aşılamıştır.⁵⁹

Almanya'da eğitilmek üzere bu ülkeye gönderilecek subayların seçilmesinde de etkin bir rol oynayan Goltz,⁶⁰ *Das Volk in Waffen: Ein Buch über Heerwesen und Kriegsführung in unserer Zeit* (Silah Altındaki Millet: Zamanımızda Ordu ve Savaş Yönetimi Üzerine Bir Kitap) başlıklı eseriyle “ordu-millet” (Her Türk asker olarak doğar) mitini Türkiye'ye taşıyan isim olmuştur. Osmanlı subaylarının elitist zihniyetiyle örtüşen ifade ve tespitlerle dikkat çeken bu kitap 1883'te yapılan Almanca baskısından sadece bir yıl sonra, Türkçeye çevrilmiş ve devletini yüceltmek isteyen genç subayların başucu kitaplarından biri olmuştur. Atatürk'ün Affet İnan ile Recep Peker'e yazdırdığı ve 1930'da yayımlanan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* ile Atatürk'ün Afet İnan'la birlikte kaleme aldığı *Askerlik Vazifesi* adlı çalışmaların Harbiyede okutulan bu *Millet-i Müsellaha*'dan geniş alıntılar içermesi de Goltz'un kitabının bu kuşak üstünde ne denli etkili olduğunu gösterir.⁶¹

Goltz'un kitabından kaybedilen savaşların yarattığı hayal kırıklıklarıyla güçlenen hayatta kalma güdüsüne de seslenerek ordu ve halk arasında güçlü bir bağ kurulması gerektiği belirtilmiş, bu bağın organik bir niteliğine sahip olduğu öne sürülmüştür. Hayatta kalmak isteyen bir millet hem savaşabilme becerisini hem de askerî mutlak

(1883-1895) sırasında Harp okulları için ders programı hazırladı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında, Alman işgali altındaki Belçika'nın genel valisi olarak atandı. Aynı yılın Kasım ayında V. Mehmed'in yaveri oldu. Mezopotamya'da (Irak) İngilizlere karşı Türk kuvvetlerinin başkomutanı olarak görev yaptı. İleri yaşına rağmen General Sir Charles Townshend'in İngiliz birliğinin Kut'taki 143 günlük kuşatmasını (1915-16) başarıyla gerçekleştirdi.

⁵⁹ Colmar von der Goltz'un Osmanlı ordusuna etkileri hakkında bkz. Feroze A.K. Yasamee, “Colmar Freiherr von der Goltz and the Rebirth of The Ottoman Empire”, **Diplomacy and Statecraft**, Yıl: 9, Sayı: 2, Haziran 1998, s. 91-128.

⁶⁰ Erol Akçan, “Colmar von der Goltz Paşa'nın Osmanlı Ordusu ve Asker-Sivil Aydınlar Üzerindeki Etkisi”, **Atatürk Dergisi**, Cilt 4, Sayı: 1, 2015, s. 13-35.

⁶¹ Klaus Kreiser, **Atatürk, Bir Biyografi**, 3 bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 54. Ayşegül Altınay bu kitaptaki temel farkın geleceğe yönelik projeksiyonlardaki farklılık olduğunu belirtmektedir. Goltz Paşa için millet-i müsellaha içinde bulunulan zamanın bir ifadesi ve gerekliliği iken kitabın gerçek yazarı olan Atatürk için yurttaş orduları tarihin son noktasıdır. Ayşegül Altınay, Tanıl Bora, “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, 4. C. der. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul İletişim Yayınları, 2002, s. 141-154.

surette niteliklerini artırmalıdır. Dolayısıyla toplumsal yapı insanların savaşı nitelikleri koruyacak ya da onlara bu savaşı karakteri kazandıracak şekilde yeniden düzenlenmeli, hayatta kalmak için mücadele inancının bir gereği olarak askerî değerler yüceltilmelidir. II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte siyasî gücü kademeli olarak ele geçiren ve meselelerini çözmede askerî yöntemlerin etkili olduğunu düşünen İttihat-Terakki Cemiyeti ve onun genç subay kadroları içinde bulundukları zor durumu ancak gençliği savaşa hazırlayabilecek bir eğitim müfredatı ve paramiliter örgütlenme modeli ile aşabileceklerini düşünmüşlerdir.

Bu anlayış Osmanlı'nın son demlerinden yakın geçmişe dek sosyolojik olarak da kemikleşen bir anlayışa, yani “devletin esas sahiplerinin ordu mensupları olduğu” dolayısıyla “milleti yönlendirme hakkının” da onlara ait olması gerektiği yönündeki fikirleri ortaya çıkarmıştır. Halkın yönetilmesi gereken bir kitle, devletin ise bir organizma olarak görüldüğü militarist anlayışta ideal olan milletin hem bir ordu gibi hep beraber hareket etmeyi hem de ordunun aslında kendilerinin kolektif idaresinden başka bir şey olmadığını öğrenmeleridir. Bu iradeye yön veren subaylar da en ayrıcalıklı kesim olarak kabul edilmelidir. Nitekim subaylar da kendilerini toplumsal yaşamı değiştirecek köklü değişiklikleri yapabilecek kapasitede öncüler olarak görüp yüceltmekten geri kalmamış ve bu durum askerî yönetim ile sivil idare arasındaki ayrımı bulanıklaştırmıştır.

Belirtmek gerekir ki, militer değerler sadece ordu içinde yayılmamıştır. Askerliği Türklüğe has bir değer görüp yaygınlaştıran Ahmed Rıza'nın da bu çorbada tuzu vardır. Charles Maurras'ın (1868- 1952) vatandaşlardan kendi kimliklerini daha yüce bir varlığın, yani devletin ve milletin varlığında eritmesini telkin eden ve militarizmle bütünleşen fikirlerinden etkilenen Ahmed Rıza (1859-1930) için asker yüceltisi eylemci bir siyasete geçişe işaret eder. Tedhiş eylemleriyle Batılı güçlerin dikkatini Rumeli'ye çekmeye çalışan çete oluşumlarına karşı ordu mensuplarını aktif rol almaya çağıran Ahmed Rıza 1905'te kaleme aldığı *Asker*⁶² başlıklı risalesinde askerî toplumsal düzenle özdeşleştirmiş ve yeni düzenin güçleri ortaya çıkana kadar bu

⁶² **Ahmet Rıza Bey ve Vazife ve Mesuliyet Eserleri: Padişah ve Şehzadeler, Kadın, Asker**, haz.: Mustafa Gündüz, İstanbul, Divan Kitap, 2015.

kesimin görevini sürdürmesi gerektiğini söylemiştir.

Militarizmin mayalanma süreci olarak adlandırabileceğimiz bu dönem Trablusgarp Savaşı'nın ardından ilk filizlerini vermeye başlamıştır. Eğitimin militerleşmesini toplumun topyekûn seferberliğe hazırlanması izlemiş, paramiliter gençlik örgütleri kurulmaya başlanmıştır. 1914 sonrasında Harbiye Nezareti'nin kontrolüne geçen bu örgütlerde en asli vatan görevi olarak askerliğin vatanını sevmekle özdeş olduğu öğretilmiştir.⁶³ Militarizmin geçek anlamda devletin kılcal damarlarına kadar sızdığı bu dönemde modern militarizm devletin ideoloji hâline gelmiş ve ulus-devlete yaraşır vatandaş yaratmanın yönlendirici bir unsuru olarak öne çıkmıştır. Genç erkekler için kamusal eğitimi de şekillendiren bu süreç kapsam ve derinliğini kaybetmekle birlikte erken Cumhuriyet döneminde de etkisini sürdürmüştür. Öte yandan Cumhuriyetin ilk yıllarını bir militarist yüceltme askerî değerleri en yüce değer olarak önceleyen bir sistemin varlığından çok askerî sınıfa dâhil olan liderlerin itibarıyla alakalı bir durum olarak değerlendirilebilir. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908'in “Hürriyet kahramanı Enver Paşa, İstiklal Savaşı'nın “Gazi”si Mustafa Kemal Atatürk ile hem İttihat-Terakki'nin hem de Cumhuriyetin kurucu kadroları başta gelmek üzere, ordunun prestiji, modern ulus-devlet ve onun ideolojisini yaratan baş aktör,⁶⁴ başka bir ifade ile “halaskâr”, yani “kurtarıcı” olmasından kaynaklanmıştır. Kurtarıcılığın söz konusu olmadığı yerlerde direniş de kahramanlaştırılan ve saygıyla anılan bir asker tipi yaratmıştır ve Plevne müdafaasındaki Gazi Osman Paşa'dan Medine müdafaasındaki Fahrettin Paşa'ya dek pek çok örnek bu konuda yıllar boyunca resmî ve gayriresmî anlatıda işlenmiştir.

Devletin yumuşak gücü ve saygın otoritesi, çok uzun bir dönem boyunca sivil bürokraside öğretmen, askerî bürokraside ise subay tiplmesi olmuştur. Her iki meslek grubu da ekonomik olarak ayrıcalıklı bir konumda bulunmamasına rağmen toplum içinde büyük saygı görür, biri bugünleri koruyup muhafaza ederken, ötekisi geleceği inşa etmekle meşgul iki ideal yurttaş tipi olarak resmedilmiştir.

⁶³ Mustafa Ergün, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ocak Yayınları, Ankara 1996, s.305-309.

⁶⁴ Emre Sencer, **1930'larda Alman ve Türkiye'de Askeri Kültür**, çev.: Özlem Albayrak, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 88

İKİNCİ BÖLÜM

NİHÂL ATSIZ'IN HAYATI

2.1. Nihâl Atsız'ın Çocukluğu ve Çocukluk Yıllarının İstanbul'una Genel Bir Bakış

1905 yılında¹ İstanbul'da doğan Hüseyin Nihâl [Atsız]² Gümüşhane'ye bağlı Torul (Dorul) ilçesinin Midi Köyü'nden “Çiftçioğulları” namıyla maruf bir aileye mensuptur. Babası Güverte Binbaşı Mehmed Nail [Yılmaz?!]³ Bey (1877-1944) olup, babası gibi asker kökenli bir aileden gelen annesi ise Trabzonlu Kadıoğulları ailesinden Bahriye Kaymakamı (Deniz Yarbayı) Osman Fevzi Bey'in kızı Fatma Zehra Hanım'dır. Mehmet Nail Bey'in babası da yine bahriye zabiti olan Çiftçioğlu Hüseyin Ağa'dır.

1850'de İstanbul'a deniz eri olarak gelen Hüseyin Ağa (1832-1894) terhis olunca tezkere bırakarak Donanma-yı Hümayun'a girmiş ve çarkçı kolağalığına (makine önyüzbaşı) kadar terfi etmeyi başarmıştır. 1852 yılında İstanbul'a yerleşerek burada Emine Hayriye Hanım ile evlenmiş ve bu evliliklerinden iki çocukları (Nevber ve Mehmed Nail) olmuştur. Hüseyin Ağa ile birlikte ailenin bir kolu artık İstanbulludur.

Ailenin en büyük çocuğu Hüseyin Nihâl'in kardeşi Ahmet Nejdî [Sançar] 1910'da diğer kardeşi Fatma Nezihe [Çiftçioğlu?] ise 1912'de doğmuştur.⁴ 1944 Türkçülük-Turancılık davasında birlikte yargılandıkları en yakın dostu ve kardeşi Ahmet Nejdî

¹ Atsız'ın doğum tarihi hakkında kaynaklarda farklı tarihler verilmiştir. Atsız hakkında yayımlanmış eserlerde Atsız'ın doğum tarihi olarak 12 Ocak 1905 gösterilir. Öte yandan Fatih Belediyesi nüfus kayıtlarında doğum günü 1 Temmuz 1904'tür. Ana Britanica ise olarak 25 Ocak 1905 tarihi verir. Kaan Bahadır Küçükaltan, **Her Devrin Menkûbu Atsız**, 2. bs. İstanbul, Aygan Yayınları, 2016,

² Atsız'ın hayatı için bkz.: Nihâl Atsız, **Çanakkale'ye Yürüyüş- Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri**, 2. bs. İstanbul, İrfan Yayınları 1997, s. 198. Bu kitabın ilk baskısı 1933 yılında Arkadaş Matbaası tarafından yayımlanmıştır. Osman Fikri Sert Kaya, **Hüseyin Nihâl Atsız**, 2. bs. İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1988; Sakin Öner, **Nihâl Atsız**, 2. bs. İstanbul, Toker Yayınları, 1988; Yağmur Atsız, **Ömrümün ilk 65 Yılı**, 2. bs. İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006.

³ Yağmur Atsız, **Ömrümün 65 Yılı** kitabında dedesi Mehmet Nail Bey'in “Yılmaz” soyadını aldığını yazmıştır. Buna mukabil Atsız anılarında babasının “Özçiftçi” soyadını aldığını söyler. Atsız, **a.g.e.**, s. 142. Ayrıca bkz. Yağmur Atsız, **a.g.e.**, s. 63.

⁴ Osman Fikri Sertkaya, **Hüseyin Nihâl Atsız Hayatı ve Eserleri**, 2. baskı İstanbul, Ötüken, 1998, s. 36.

ile ilk sosyalleşmesi gayrimüslim unsurların da yoğun bir şekilde yaşadığı Kadıköy'de gerçekleşmiştir.

Bu noktada sadece H. Nihâl Atsız değil 1910'larla 1920'ler arasında çocukluğunu İstanbul'da yaşayan pek çok İstanbullu için şehrin kimliğinin bir sorunsal hâlini aldığı özellikle belirtilmelidir. Onlar için İstanbul ne ترکیبی ne de yaşam tarzıyla Türk unsuruna yeterince yer vermeyen Osmanlı kozmopolitliğinin merkezidir. Yozlaşmanın, bürokratlaşmanın ve içten içe çürümenin de tecessüm etmiş hâlidir. İslâm uygarlığının kurumsallığını temsil eden imparatorluğun taht şehri olmakla beraber ya aşırı Batılaşmış ya da tevekküle dalmış ahalisi bu kesime göre artık yeni bir maneviyat kaynağına ihtiyaç duyar hâle gelmiştir. Başka bir ifade ile İslâm gerçek bir mefkûre olma değerini yitirmiş, Batıcılık ise maddî veçhesiyle insanları çıkarları peşinde koşan varlıklara çevirmiştir. Nitekim şehrin ahalisinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan işgale güçlü bir tepki verememesi de⁵ bu anlayışı pekiştirecektir. Hem uluslararası arenada hem ülke içinde kartların yeniden dağıtıldığı bu büyük değişim dönemine en koyu muhafazakârlar bile İslâm kılıfıyla olsa dahi Türkçülüğü zımnen olsa dahi öne çıkaran modernist bir yeniden yapılanmayı gerekli görecektir. Atsız çocukluk yıllarında yaşanan bu gelişmelere yakından baktığımızda II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kulakları çınlatan sevinç nidalarının artık duyulmaz olduğunu buna mukabil etnik grupların aralarındaki gerilimlerin siyasetin gündemini belirlemeye başladığını görürüz. İTC, Türkçülüğü

⁵ Edhem Eldem'in bir makalesinde işaret ettiği gibi bu dönemi anlatan eserlerde müttefik orduları komutanı Franchet d'Espèrey beyaz bir at üstünde, adeta Fatih'e nispet edercesine beyaz atlı bir kral edasıyla sokaklarda gezinmektedir. Eldem'e göre ortada bir beyaz at olmadığı hâlde dönemi anlatan bütün eserlerde bu şekilde anlatılması “milliyetçi tarih kurgularının gücünü ve duyarsızlığını” göstermektedir. Olayın anlatımında duygusal tutumların bir ifadesi olan hakaretimiz ve ırkçı ibarelere yer verilmesi ve Yunan, Ermeni ve Siyonistlerin işgal ordularını bayraklarla çiçeklerle karşılandığının belirtilmesi Eldem'e göre hezimetli mazlumiyete çevirmek ve düşmanı göstermek için izlenen bir taktiktir. Bu dönemde gayrimüslümlerin takındığı tutumun yarattığı öfke ve şehrin bu dönemde Türklükten uzaklaşmış olduğunu düşünceleri milliyetçi muhafazakâr çevre için hiçbir koşulda kabul edilebilecek bir durum değildir. İstanbul onlar için sadece bir Türk yurdu olmuştur. İsmail Hami Danişmend'den Reşat Ekrem Koçu'ya, Nihâl Atsız'dan Yahya Kemal Beyatlı'ya pek çok muhafazakâr yazar için geriye doğru bir bakışla İstanbul Türklüğü temsil etmiştir. İstanbul'un Türklüğüne bu aşırı vurgu muhtemelen şehrin yeterince Türk bulmadıkları içindir. En azında Nihâl Atsız için böyledir. Onun saf Türk'ü yozlaşmış bir şehrin sakini değil kendi öz adetlerini sürdüren Anadolu insanıdır. Müttefik kuvvetlerin İstanbul'a girişini ele alan milliyetçi eserler için bkz. Edhem Eldem, “Tarihte Gerçek Konusunda Küçük Bir Araştırma: İstanbul'un Beyaz Atlı Fatih”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 261, Eylül 2015, s. 22-33.

ideolojik bir silah olarak benimsemiş, Cemiyet'in öncü isimleri Osmanlıcılık ve İslâmcılık'ta ifadesini bulan geleneğin muhafazasının sadece Türkçülüğün gelişmesiyle mümkün olduğuna dair yaygın bir propaganda faaliyetine başlamıştır. Buna göre kesinlikle Türk olan imparatorluğun geleceği Türklerin kendi ulusal bilinçlerine sahip olmalarına bağlıdır. Uyum içinde yaşam da ancak Türklerin asli unsur olduğunun diğerleri tarafından kabul edilmesine bağlı olacaktır.

Bu tutum, hiç kuşkusuz, zayıflığına karşın büyük topraklar üzerine yayılmış devletin masa başında ve harita üstünde paylaşılacak istenmesine bir tepkiyi ifade eder. Nitekim Osmanlı coğrafyasında özellikle de büyük güçlerin gözetimi altında tutulan Balkanlarda bağımsızlıklarını kazanacaklarına kesin gözüyle bakılan etnik grupların milliyetçilikten alabildiğine etkilenen liderlerinin muhatap alınması, Müslümanların Girit'te trajedi, Balkanlarda ise hezimet yaşanması, Trablusgarp Savaşı ile birlikte Akdeniz şeridindeki toprakların kaybedilmesi, Arapların kısmen dahi olsa Osmanlı'dan yüz çevirmeleri Osmanlı'nın Müslüman Türk tebaası, özellikle de İstanbul ahalisindeki üstünlük duygusunu örselemiştir. Balkan Savaşları ile İstanbul kapılarına dayanan ve Hristiyan ahalinin güvenliğini sağlamak üzere Boğaz'a demir atan büyük güçlerin gemileri halkı tedirgin etmiş, Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgal edilmesi büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Osmanlıları kedere boğan 93 Harbi, Balkan ve Çanakkale savaşları sırasında da işgal tehlikesiyle yüz yüze kalan kalan Türklerin yaşadığı sıkışmışlık gayrimüslim unsurlara karşı büyük bir öfke dalgası ortaya çıkarmıştır.⁶

2.2. Nihâl Atsız'ın Eğitim Hayatı: Öğrencilikten Öğretmenliğe

Hüseyin Nihâl'in babası tarafından Kadıköy'de gayrimüslimlerin Müslümanlara göre çoğunluğu oluşturduğu bir Fransız okuluna kaydedilmiştir. Okulda çıkan yangın nedeniyle kaydı buradan alınan Hüseyin Nihâl, yine Kadıköy'de bulunan bir Alman okuluna yazdırılmış ancak bu okulları ne sevebilmiş ne buradaki eğitime uyum sağlayabilmiştir. Belki de Batı tarzında eğitim Hüseyin Nihâl'de Batı'ya ve yabancı

⁶ Philip Mansel, **Konstatiniyye: Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924**, 7. bs., çev.: Şerif Erol İstanbul, Everest Yayınları, 2011, s. 511-530.

olan her şeye karşı öfke duymasına yol açmıştır.⁷

Eğitimine, babasının Kızıldeniz'de bir gambota görevlendirmesi ve bu sırada patlak veren Trablusgarp Savaşı nedeniyle Süveyş'e sığınması dolayısıyla, burada bulunan bir Fransız okulunda (1911) devam etmek zorunda kalan Hüseyin Nihâl, babası ile birlikte aynı yıl İstanbul'a dönmüş ve nihayet Türkçe eğitim yapan bir okula kaydını yaptırabilmiştir. Kasımpaşa'daki Cezayirli Gazi Hasan Paşa Mektebi'nde bir yıl okuduktan sonra da ailesinin Kadıköy'e taşınmasıyla birlikte Kadıköy Osmanlı İttihad Mektebi'ne geçen Hüseyin Nihâl, savaş nedeniyle evde uzaklaşacak olan babası tarafından, Kadıköy Sultanisi'nin rüştiye bölümüne kaydedilmiştir. Buradan da İstanbul Sultanisi'ne geçen Hüseyin Nihâl 1922'de sınavla Dârülfünûn Tıp Fakültesi'ne, daha sonra da imtihanla Askerî Tıbbiyeye kabul edilmiştir.⁸ Anılarında naklettiğine göre bu tercihi İstanbul'da gidebileceği bir askerî okul olmamasıyla alakalıdır.

Hüseyin Nihâl, İstanbul'da Askerî Tıbbiyeye 82 apolet numarasıyla kaydolar. İlk yazı denemelerine muhtemelen Türk Ocağı'na devam eden Türkçü gençlerin çoğunluğu oluşturduğu, *Türk Yurdu* dergisinin okunduğu bu okulda başlar, Türkçülüğü de burada iyiden iyiye pekişir. Arkadaşları ile beraber bir takım tedhiş eylemlerine katılır. Askerî Tıbbiyenin en başarısız öğrencileri arasındadır. 19. olarak girdiği okulda ilk senenin sonunda otuz sekizinciliğe kadar düşmüştür. Okuldan atıldığı 1925 yılına kadar geçen üç senede de bütünlemelere kalmıştır.⁹

Ziya Gökalp'ın vefat ettiği 25 Ekim 1924 akşamı Askerî Tıbbiyede çıkan olaylara onun da adı karışmış ve tekerrür etmesi hâlinde okulda atılacağı kendisine bildirilmiştir. Arap asıllı Teğmen Mesud Süreyya'ya, Sertkaya'ya göre kasdî bir şekilde ve lüzumsuz yerde, selam vermediği için okuldan atılmıştır. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, vuku bulan olayın ardından merkez komutanlığına yollanan Hüseyin Nihâl'in askerlik yaşı gelmediği için tahliye edildiğini yazar.¹⁰ Gerek anne

⁷ Sertkaya, **a.g.e.**, s. 37.

⁸ **A.g.e.**, 36-38.

⁹ Atsız, **Çanakkale'ye Yürüyüş...**, s. 198.

¹⁰ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Cilt 2, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969, s. 1226-1228.

gerek de baba tarafından askerî köklere sahip bir aileye mensup olduğundan dolayı bu olayı içine sindirememiştir.

Askerî Tıbbiyeden tard edildikten¹¹ sonra işsiz kalan Hüseyin Nihâl, Kabataş Lisesi'nde 3 ay vekil öğretmen olarak çalışır. Daha sonra belki de eski bir bahriye zabiti olan babasının yönlendirmesiyle Deniz Yollarında İstanbul-Mersin seferleri yapan Mahmut Şevket Paşa vapurunda kâtip yardımcısı olarak göreve başlar. Bu esnada Türk Ocağı'nda düzenlenen faaliyetlerin de aktif bir katılımcısıdır. Ocak bünyesinde “Kızıl Elma” odasının açılmasında etkin bir rol üstlenen Hüseyin Nihâl, fikrî olarak Ocak dışındaki yapılanmalardan da beslenir. Turan Cemiyeti başta olmak üzere Kırım Gençler Birliği'nde, Yeni Kafkasya dergisinde, Buhara Tekkesi'nde, düzenlenen konferanslara katılır. Böylece Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Mehmet Emin Resulzade, Osman Hocaoglu, Ayaz İshaki, Mustafa Çokay, Zeki Velidi, Cafer Seyif Ahmet gibi dönemin ünlü Türkçülerini dinleme imkânı bulur.¹²

Edebiyat tarihçisi olarak kariyeri ilk bilimsel makalesi “Anadolu'da Türklere Ait Yer İsimleri” ile başlar. 1926 yılında kaleme alarak *Türkiyat Mecmuası*'na dergiye yolladığı bu makale sayesinde M. Fuat Köprülü'yle tanışır. Anılarında Köprülü tarafından Dârülfünûn Edebiyat Şubesi'ne davet edildiğini söyler.¹³ Aynı yıl Edebiyat Fakültesi ile birlikte Yüksek Muallim Mektebi'ne kaydolur.

Ancak eğitim yılı başladıktan bir hafta sonra askere çağrılır. Tecil için yaptığı başvuru reddedilir. İstanbul Taşkışla 5. Piyade Alayı'nda askerliğini yapar. Askerliği sırasında kendi ifadesi ile “İrkan çingâne olan bir baş çavuşla döğüşüb divanı harbe verilme tehlikesini atlat[tır].” 28 Temmuz 1927'de terhis edilir.¹⁴

¹¹ Askerî Tıbbiyeden atılmasının Atsız'da çok büyük bir manevî sarsıntıya neden olur. Bu sarsıntı Atsız'ı Türk tarihine yönelten başlıca faktörlerden biri kabul edilebilir. Askerî Tıbbiye Atsız için o kadar önemlidir ki, Osman Fikri Sertkaya ifadesine göre, kurumla ilişkisinin kesilmesinden itibaren her yıl aynı gün, daha sonra Haydarpaşa Lisesi'ne dönüşecek olan Askerî Tıbbiye binasının çevresini dolaşmıştır. Zeynel Abidin Polat, **Atsızlı Söyleşiler: Bozkurtlar Konuşuyor**, İstanbul, Historia Yayınları, 2018, s. 219.

¹² İhsan Ilgar, “Kaybedilen Bir Dostun Arkasından”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, haz. Refet Körüklü, Cengiz Yavan, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000, s. 35-36.

¹³ Atsız, **a.g.e.**, 233

¹⁴ İnal, **a.g.e.**, s. 1235

16. yüzyıl şairlerinden Edirneli Nazmi divanı üzerine yaptığı bitirme tezi (Divan-i Türk-i Basit, gramer ve lügati) ile mezun olur.¹⁵ Aynı yıl annesi Fatma Zehra Hanım damar sertliğinden vefat eder. 1931 yılının ocak ayında Dârülfünûn Felsefe bölümü mezunu Mehpare Hanım ile evlenir. Bu evlilik fiili olarak 1933 yılının ocak ayında biter.

Köprülü'nün inisiyatif almasıyla asistanlığa getirilen ve 8 yıllık zorunlu öğretmelik hizmetinden muaf tutulan Hüseyin Nihâl 25 Ocak 1931'de asistan olarak göreve başlar. Asistanlık yıllarında Pertev Naili [Boratav] ile birlikte, *Atsız Mecmua*'yı çıkarır. Yöneticileri tarafından “Türkçü ve Köycü” bir mecmua olarak nitelendirilen bu aylık dergi, on yedi sayı yayımlanır. Dergiyi çıkaran asıl kadronun Türk Tarih Kongresi'nde (2-11 Temmuz 1932) Zeki Velidi Togan'ı maruz kaldığı durumu bir telgrafla protesto etmesinin ardından kapanır. 13 Mart 1933'te Türkiyat Enstitüsü'ndeki asistanlık görevine son verilir.¹⁶

Yüksek Öğretmen Okulu mezunu olması dolayısıyla lise öğretmenliği yapması gerekirken Türkçe öğretmeni olarak Malatya Ortaokulu'na atanır.¹⁷ Bu okulda birkaç ay görev yaptıktan sonra bakanlık tarafından lise öğretmeni olarak Edirne'ye tayin edilir. Burada hükûmet tarafından *Atsız Mecmua*'nın devamı olarak görülecek *Orhun* dergisini çıkarır. Dergi, hükûmetin iç ve dış siyasetine aykırı yayın yaptığı gerekçesiyle 9 sayı yayımlandıktan sonra kapatılır. Derginin kapatılması her ne kadar bu şekilde gerekçelendirilmiş olsa da Türk Tarih Kurumu tarafından lise kitabı olarak hazırlanan dört ciltlik eserin Atsız tarafından eleştirilmesi derginin kapatılışında önemli bir etken olarak kabul edilmelidir.¹⁸

1933 yılının son günlerinde vekâlet emrine alınan Hüseyin Nihâl, 9 Eylül 1934

¹⁵ Sertkaya, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁶ Ahmet Bican Ercilasun, **Atsız Türkçülüğün Mistik Önderi**, İstanbul, Panama Yayıncılık, 2018, s. 39.

¹⁷ Hüseyin Nihâl, hocası Köprülü'den asistanlıktan çıkarılacağını öğrenir. Köprülü kendisine bu olay gerçekleşmeden önce kendi isteğiyle görevden ayrılıp öğretmenliğe geçmesini tavsiye eder. Osman Fikri Sertkaya, “Hüseyin Nihal Atsız, Hayatı ve Eserleri”, **Atsız Armağanı I**, haz. Erol Güngör, Mustafa Kafalı, Osman Fikri Sertkaya, İstanbul, Altınordu Yayınları, 2017, s. 11.

¹⁸ Altan Deliorman'ın aktarıma göre okuldan ihraç edilme sebebini Mareşal Fevzi Çakmak'a bildirir. Bunun üzerine okul müdürü emekliye sevk edilir. Çakmak Atsız'ı askerî liselerden birine tayin etmek istese de bu istek Atsız tarafından kabul edilmez. Altan Deliorman, **Atsız -Hayatı- Görüşleri-Eserleri**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2013, s. 57

tarihinde kuruluşunda basasının da katkısı olan Deniz Gedikli Erbaş Ortaokulu'na atanır.¹⁹ Aynı yıl “Atsız” soyadını alır.

1935 yılında ilk kitabı *Türk Tarihinde Toplamaları* yayımlar. Aynı yılın aralık ayında ise Mehmed Emin, Abdülhak Hamit ve Namık Kemal'in şiirlerini eleştiren Nâzım Hikmet'e karşı bir broşür yayımlar. Bu sırada eski eşi Mehpare Hanım'dan resmî olarak da ayrılmış olan Nihâl Atsız ikinci eşi Bedriye Hanım'la 27 Şubat 1936 tarihinde evlenir.

Deniz Gedikli Hazırlama Okulu'ndaki görevinden Arnavut asıllı olduğunu iddia ettiği müdüre selam vermeyerek disiplin suçu işlediği gerekçesiyle 30 Haziran 1938'de ihraç edilir. Asıl neden ise Atsız'ın okula öğrenci kabul eden sınav komisyonundan sınava alınan öğrencilerin etnik aidiyetine dair sorular sormasıdır. Bu durumdan rahatsız olan okul müdürü, Atsız'ı Millî Savunma Bakanlığı'na bir tezkere ile şikâyet eder.²⁰

Özel bir okul olan Yüce-Ülkü Lisesi Atsız'ın öğretmen olarak bir sonraki durağıdır. 1938-1939 öğretim yılını bu okulda tamamladıktan sonra yine özel bir okul olan Boğaziçi Lisesi'nde göreve başlar. İlk oğlu Yağmur 1939'da doğar. Aynı yıl *XV'inci Asır Tarihçisi Şükrullah, Dokuz Oğuz Türkler ve Osmanlı Sultanları* adlı çalışmasını yayımlar.

Farklı ideolojik angajmanlara sahip ideolojik gruplaşmaların kristalleştiği 1940'lı yıllar yayıncılık anlamında ciddi bir canlanmanın kendi gösterdiği yıllardır. Atsız bu dönemde yayımlanmaya başlayan Türkçü dergilerde makale ve şiirleriyle yer alır. Yazılarının görüldüğü başlıca mecralar Reha Oğuz Türkkkan'nın öncülüğünde çıkan *Bozkurt* ve *Ergenekon*, Türkçülüğün manevî merkezi olarak kabul edilen *Çınaraltı*, birinci ve ikinci dönemlerinde *Kopuz* ve eski kuşak Türkçülerinden Rıza Nur'un *Tanrıdağı* dergileridir. Hükûmet tarafından tekrar yayımlanmasına izin verilen *Orhun* dergisini (Ekim 1943-Nisan 1944) çıkarmaya başlar. İnönü öncesinde hâkim olan

¹⁹ Mehmed Nail Bey, Bahriye Kolağası iken bir süre oğlu Nihâl Atsız'ın da öğretmenlik yaptığı Gedikli Mektebi'nin kuruluşunda görev almıştır. Aydın Kulak, **Vatani Ast Seven Subaylar**, İzmir, E-baskı, Aralık 2012.

²⁰ Sertkaya, **a.g.m.**, s. 15

siyasal tutumun şiddetle hicvedildiği *Dalkavuklar Gecesi*²¹ adlı eserini de 1941 yılında yayımlar.

En Büyük Tehlike başlıklı broşür ile devleti Almanya'nın yayında savaşa sokmak için, dışarıdan da destek alarak, propaganda faaliyeti yürütmek suçlanan Türkçüleri savunmak adına *En Sinsi Tehlike*²² adlı broşürü kaleme alır. Başbakan Rüştü Saraçoğlu'na hitap ettiği açık mektuplarını *Orhun* dergisinde yayımlar. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel tarafından üniversiteye yerleştirilen “komünistleri” ifşa ettiği söz konusu cüretkâr mektuplarında Hasan Âli Yücel'i istifaya çağırır. Özel Boğaziçi Lisesi'ndeki görevinden 7 Nisan 1944 tarihinde el çektirilir. Gelişmeler *Orhun* dergisinin Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılmasıyla da sınırlı kalmaz. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel tarafından desteklenen Sabahattin Ali, kendisine hakaret edildiği ve “vatan hainliği” iftira atıldığı gerekçesiyle Atsız'a dava açar.

Olaylı geçen oturumlar sırasında (26 Nisan-3 Mayıs 1944) Atsız'ı desteklemek adına öğrenci gösterileri düzenlenir. Türkçü-Turancılar tarafından “Türkçüler günü” olarak kabul edilecek 3 Mayıs gösterileri ile gerginliğin iyiden iyiye arttığı davada, karar 9 Mayıs'ta açıklanır. Atsız'ın iftira atmak suçundan aldığı dört aylık ceza ertelenir. Aynı gün, Ankara'dan ayrılmadan önce gözaltına alınır ve tutuklanır. Ancak bu sefer yalnız değildir. Aynı soruşturma kapsamında, 46 kişi daha gözaltına alınır ve bunlardan 23'ü tutuklanır. Resmî gerekçesi hükûmet tarafından 18 Mayıs 1944 tarihinde tebliğ edilen tutuklamaların ardından, dava başlar. Dava 29 Mart 1945 tarihinde karara bağlanır. Altı buçuk yıla mahkûm edilen Atsız, kararı temyiz eder. 23 Ekim 1945 tarihinde tahliye edilir. 5 Ağustos 1946-31 Mart 1947 tarihleri arasında devam eden Temyiz safhası ise 2 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi yirmi dokuz oturumun ardından bütün sanıkların beraatına ile sonuçlanır.

Mahkeme safhasının devam ettiği dönemde işsiz kalan Atsız, geçinmek için kitaplarını satar. Tahsin Demiray'ın Türkiye Yayınevi'nde çalışır. 1944-1949 yıllarını kapsayan bu dönemde tarih yayınlarına nezaret eder, aynı yayınevinin çıkardığı

²¹ Atsız, *Dalkavuklar Gecesi*, Z Vitamini, 5. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

²² Atsız, “En Sinsi Tehlike”, *İçimizdeki Şeytan/En Sinsi Tehlike/Hesap Böyle Verilir* içinde, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2015.

Türkiye Yıllığı'na tarihî konularda yazıları yayımlanır.²³ Aynı dönemde Atsız'ın hayatına dair en önemli gelişme 10 yıldır üzerinde çalıştığı *Bozkurtların Ölümü* adlı romanı yayınlamasıdır.

Sovyetler Birliği aleyhine *Türkiye Asla Boyun Eğmeyecektir*²⁴ başlıklı kitabı Sururi Ermete müstearıyla yayımlar. Çok partili siyasal hayata geçişle birlikte yayımlanmaya başlayan Türkçü dergilere yazılarını gönderir. Yazıları; Haluk Karamağralıoğlu'nun *Kür Şad*, Mustafa Tatlısu'nun *Kızılelma*, İhsan Koloğlu'nun *Altın-Işık ve Zeki Özgür'ün Özleyiş* dergilerinde yayımlanır.²⁵ 1949'da *Bozkurtların Ölümü*'nün devamı olan *Bozkurtların Dirilişi* adlı romanını yayımlar.

Aynı yıl yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na gelen fakülteden arkadaşı Prof. Tahsin Banguoğlu'nun aracılığıyla öğretmen kadrosu saklı kalmak kaydıyla Süleymaniye Kütüphanesi'ne tayin edilir.²⁶ Burada bir süre fiili uzman statüsünde görev yapar. Demokrat Parti'nin (DP) seçimleri kazanıp iktidara gelmesinin ardından edebiyat öğretmeni olarak Haydarpaşa Lisesi'ne atanır. Siyasî olarak temize çıkan Atsız, dergicilik faaliyetine kaldığı yerden devam eder ve *Orkun* (1950-1952) dergisini yayımlamaya başlar. 1951 yılının Ekim ayında açılan Türk Milliyetçileri Derneği'nin kuruluşunda aktif rol alan isimlerden biridir.

2.3. Süleymaniye Yılları

Türkiye'de gençliğin siyasete bağımsız bir dernek çatısı altında müdahil olmasının ilk örneklerinden biri olan Türk Milliyetçileri Derneği faaliyetleriyle kitle hareketlerinden çekinen DP'yi tabir-i caiz ise ürkütür. DP açısından bardağı taşıran son damla ise Atsız'ın “Devletimizin Kuruluşu” başlıklı konferans olur. 1952 yılının Mayıs'ında verilen bu konferans resmî makamların dikkatini çekmiş ve çok geçmeden bir tahkikat yapılmasına karar verilmiştir. Atsız'ın konuşması, her ne kadar “ilmi” bulunsu da bu onun öğretmenlikten “geçici” kaydı ile alınıp Süleymaniye

²³ Necmeddin Sefercioğlu, “Atsız Beğ ve Kütüphane”, *Türkçülerin Kaleminden...*, s. 172.

²⁴ İ. Sururi Ermete [H. Nihâl Atsız], *Türkiye Asla Boyun Eğmeyecektir*, İstanbul, Gavsî Ozansoy Basımevi, 1946.

²⁵ Ercilasun, *a.g.e.*, s. 108.

²⁶ Necdet Sevinç, “Atsız”, *Türkçülerin Kaleminden...*, s. 120

Kütüphanesi'nde görevlendirilmesini engellemez. Bu dönemde *Orkun*'un yayımını kendi isteğiyle durduran Atsız, emekliliğe ayrılacağı 1 Nisan 1969 tarihine kadar aralıksız bir şekilde Süleymaniye Kütüphanesi'nde çalışır.²⁷ Sık sık kesintiye uğrayan 13 yıllık öğretmenliği dışında çalışma hayatının önemli bir bölümünü kütüphane uzmanı olarak geçirir.²⁸ Eski eserleri tasnif komisyonu uzmanlığından bulunduğu süreçte yazma eserlerin kataloglanması ve sınıflandırılması için gerekli için gerekli bilgilerin ortaya çıkarılmasında danışmanlık yapar. Bu çalışmaları ona sırasında İstanbul Üniversitesi'nde görevli akademisyenlerle ortak çalışmalara da imza atar. Bunlardan biri İstanbul Kütüphanelerinde Fatih'in Hususî Kütüphanesi ve Fatih Çağının Müelliflerine Ait Eserler (29 Mayıs 1953) başlıklı katalogdur.²⁹

1960'lara kadar siyaset sahnesinden uzak kalan ve daha çok kütüphane işleriyle meşgul olan Atsız 1960'lı yıllara kadar her ne kadar kendi adıyla anılan bir dergi çıkarmamış olsa da yazın faaliyetine tamamen ara vermez. 1956'da *Ocak* gazetesinde yazıları çıkar. Eski yazılarından derlenen *Türk Ülküsü* adlı kitabı da bu yıl yayımlanır. 1958'de ise *Deli Kurt* adlı tarihî romanı Akşam gazetesinde tefrikalar hâlinde yayımlar.

1957-1959 arasında *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, *Türk Yurdu*, *Türk Kütüphanecileri Derneği Bülteni* gibi dergilerde yazıları görülür. 06 Mart 1959-16 Ekim 1959 tarihleri arasında adı Necip Fazıl Kısık Kürek ile özdeşleşmiş *Büyük Doğu* dergisinde “Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri ve Çektiklerimiz” başlıklı anılarını yayımlar. Aynı dergide başta İsmet İnönü ve Hasan Âli Yücel olmak üzere Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yöneticilerini hicvettiği *Z Vitamini* adlı kitabı 3 Temmuz 1959-17 Temmuz 1959 tarihleri arasında tefrika edilir.³⁰

27 Mayıs sonrasında iyiden iyiye güncel siyasî gelişmelere odaklanan Atsız bir süre

²⁷ Deliorman, **a.g.e.**, s.90.

²⁸ Atsız bu dönemde arkadaşı İ. Hakkı Yılanlıoğlu'na yazdığı bir mektupta, “Ben evvelce de bildirdiğim gibi, özde öğretmen hakikatte tasnif memuruyum, diyerek bu görevden çok da memnun olmadığını belirtir.” Sefercioğlu, **a.g.m.**

²⁹ Atsız söz konusu katalogun sonundaki Atsız'a ait “Birkaç Söz”de çalışmada kimlerin yer aldığı da yazılıdır: Eserlerin seçilmesi ve katalogun hazırlanmasında Prof. Ahmed Ateş, Doçent Kafesoğlu İbrahim, Tahsin Yazıcı ve Nihat Çetin, Murad Molla kitaplığı başmemuru Nazif Ünlü, Süleymaniye Genel kitaplığı memurlarından Haşmet Atagür, Y. İsmet Yıldırım, B. Özcan Özişi ve Öğretmen Atsız çalışmışlardır. Ercilasun, **a.g.e.**, s. 134.

³⁰ Altan Deliorman, **Tanıdığım Atsız**, İstanbul, Orkun Yayınları, 2000, s. 57.

yazın faaliyetinden uzak kalır. 1961'de Adalet Partisi (AP) tarafından yapılan milletvekilliği adaylığı teklifi reddeder.

1962'de “Türkçüler Derneği”ni kurduran ve başına geçen Atsız aynı yıl yayın hayatına 1962-1964 yılları arasında yayımladığı *Orkun* dergisiyle geri döner. Bu arada İsmet Tümtürk'ün *Millî Yol* gazetesi ile Nurullah Barıman'ın *Gözlem* dergisine de yazılarını gönderir. En nihayet 1964-75 yılları arasında çıkardığı ve Atsız'ın son dergisi olan *Ötüken*'de yazılarını yayınlamayı sürdürür.

Türkçüler Derneği'nin adı 1964'te “Türkiye Milliyetçiler Derneği Birliği” olarak değiştirilir. Derneğin başkanlığını Nejdett Sançar üstlenir. Bu derginin 1967'deki sayılarında Kürt siyasal hareketine ilişkin yazılar kaleme alır. Üniversiteli gençler arasında yaygınlaşan Kürtçü faaliyet karşısında bir anlamda devleti göreve çağıran ve infial uyandıran yazıları nedeniyle hakkında tahkikat başlatılır. Tahkikat, Atsız'ın bahse konu yazılarında suç teşkil edilecek herhangi bir ibare olmadığı gerekçesiyle sonlandırılır.

Öte yandan hem Meclis'te hem de kamuoyunda ortaya çıkan baskı sonucunda, tahkikat yeniden açılır. Derginin sahibi Atsız ile *Ötüken*'in sorumlu yazı işleri müdürü Mustafa Kayabek mahkemeye verilir. Mahkemenin devam ettiği sırada son romanı olan *Ruh Adam*'ını (1972) yayımlar.³¹ Yaklaşık altı yıl süren bir yargılama sonucunda Atsız, tıpkı Mustafa Kayabek gibi 15 ay hapis cezasına çarptırılır. Temyiz için Yargıtay'a yapılan başvuru sonuç vermez. Hüküm tasdik edilmesi ile birlikte ceza kesinleşir. Bu sırada çeşitli rahatsızlıkları sebebiyle Haydarpaşa Numune Hastanesinde yatan Atsız, sağlığının cezaevine konulmaya elverişli olmadığına yönünde aldığı raporu gerekli mercilere teslim eder. Raporu kabul edilmemekle birlikte “reviri olan bir cezaevinde kalabilir” hükmüyle değiştirilir ve Topkapı Cezaevinde gönderilir (14 Kasım 1973). Burada kısa bir süre kalan Atsız, daha sonra reviri olan Sağmalcılar Cezaevinde yerleştirilir.³² Atsız'ın affedilmesi için başlatılan

31 Atsız, **Ruh Adam**, 52. bs. İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011. Kitabın ilk baskısı Ötüken Neşriyat tarafından yapılmıştır.

32 Sertkaya, **a.g.e.**, 47.

imza kampanyalarının³³ ardından Atsız'a yakın isimler dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e müracaat ederek af taleplerini Cumhurbaşkanı'na bizzat iletirler. Bu ziyaretin ardından Korutürk Anayasa'nın kendisine tanıdığı yetkiyi kullanarak 21 Ocak 1974'te Atsız'ı affeder.³⁴ Nejdet Sançar'ı 1975 yılının başlarında Karacaahmet mezarlığında toprağa uğurlayan Atsız, mart ayında eşi Bedriye Atsız'dan boşanır.

10 Aralık akşamı geçirdiği kalp krizini atlatabilir ve Nejdet Sançar'ın yanına defnedilir.

2.4. Özel Hayat: Evlilik, Aile ve Arkadaşları

Bu bölümde Atsız'ın da içinde bulunduğu, etkileşime geçip siyasî faaliyetlerini geliştirdiği bağlamı oluşturan, zamanla hâriçte kalanlar ve dâhil olanlarla yeniden şekillenen arkadaşlık ve aile ilişkileri incelenecektir. Pratik olması bakımından bu inceleme Dârülfünûn yılları, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası ve çok partili yaşama geçiş, Türkçüler Derneği'nin kapatılması, Türkçü hareketin ana gövdesiyle yolların ayrılması gibi Atsız için belirli dönemlere eşlik eden dönüşüm ve krizlere odaklanarak yapılacaktır. Bunun bir nedeni toplumsal kırılmalara yol açan tarihsel süreçlerde değişim gösteren ve Atsız'ın bizzat içinde bulunmasına rağmen katı tutumu yüzünden yeterince uyum sağlayamadığı ilişkiler ağıysa, diğeri antikomünizmin ilişki sermayesi oluşturduğu bir ortamda yakın çevresine dâhil olmadığı hâlde bir şekilde Atsız'ın karizmasından etkilenen ve onunla bir şekilde iletişime geçen isimlerden kimin ateşli destekçi, kimin rakip, kiminse sadece sempatican olduğunu ayırt etmenin zorluğudur.³⁵ Bu noktada Irkçılık-Turancılık Davası ve bu davayı takip eden tartışmalar toplumunu kutuplaştırmakla kalmayıp büyük kırılmalara da yol açtığını ve bu durumun Atsız'ın ilişki ağını derinden

³³ Türkçü gençler arasında çalışmaları yapılan af kampanyasının ardından Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Saffet Rıza Alper ile dekanlar Naci Yüngül ve Erdoğan Özbenli'nin öncülüğünü yaptığı bir imza kampanyası başlatılır. İstanbul, Hacettepe ve Ankara üniversitelerinde de af için kampanya yürütülür. Küçükcalcan, **a.g.e.**, s. 415.

³⁴ Öner, **a.g.e.**, 15.

³⁵ 1950'li yılların başından 1960'ların ortalarına kadar Atsız'ın en yakınındaki isimlerden biri olan Altan Deliorman Atsız'ın kendisini görmeye gelen gençlerin niyetlerinden zaman zaman şüphelendiğini belirtir. Reha Oğuz Türkkan örneğinde görüldüğü gibi Atsız'ın gençlere karşı aynı tavrı 1930'lu yılların sonlarında da göstermiştir.

etkilediğini söyleyebiliriz. Söz konusu davanın Atsız'ın arkadaş seçimindeki etkisini görmezden gelsek bile, 1944 sonrasında Atsız'ın ilişki ağında köklü bir değişime yol açtığına şüphe yoktur. Türkçülüğün bir ideoloji olarak kökleşmesine en büyük katkısı burada Atsız ile birlikte olaylara karışan ve yargılanan isimler yapacaktır.³⁶

Ancak burada göz önüne alınması gereken bir diğer husus ise söz konusu davada yargılananlar hâricte bırakmak kaydıyla Atsız'ın mücadelesini takip ve takdir edenlerin, özellikle de kendisinden bir şeyler bekleyen gençlerin fikrî temeldeki heterojenliğidir. Söz konusu durum, katı, tavizsiz bir Türkçülük telkin eden Atsız'ın bu kitle üzerinde güçlü bir etkisi olmasına rağmen siyaseten belirleyiciliğinin kısıtlı kaldığını gösterir. Zira çok partili yaşamla birlikte sağcı gençlerin, kahir ekseriyeti antikomünizm gerekçesiyle daha muhafazakâr bir politik çizgiyi tercih etmişlerdir.³⁷ Başka bir deyişle “muhyayel” ya da “gerçek” bir komünizm tehdidinden kaynaklı beka kaygısının muhafazakârlığın hassasiyetleriyle tahkim edilmesi fikrine devlet katlarından verilen destek gençlerin yükselme istekleriyle çakıştığı ölçüde Atsız'ın saf Türkçülüğünün etki alanı daralmıştır.³⁸ Bu noktada DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner gibi Atsız'a sempati duyanların ağırlıklı olarak muhalefetin bir bileşeni olduğunu belirtmek önemlidir.

Bununla birlikte, 1940'lardan başlayıp 1960'lara uzanan süreçte sağ ideolojiyi benimsemiş çevreler arasındaki ayrımın bugün düşünüldüğü kadar katı olmadığını,

³⁶ Bu noktada başta Alparslan Türkeş ve Nejdett Sançar olmak üzere Reha Oğuz Türkkkan, İsmet Tümtürk, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Osman Halûk Karamağaralı, Hikmet Tanyu, Fethi Tevetoğlu, Refet Körüklü, Selahattin Ertürk (Hocaoğlu), Said Bilgiç, M. Zeki Sofuoğlu ve Sami Yavrucuk isimleri de zikredilmelidir.

³⁷ Burada Türkçülüğü muhafazakârlık çatısı altında bir cereyan olarak değerlendirmenin çok da sağlıklı olmadığını belirtmek gereklidir. Türkçülük genel itibarıyla muhafazakârlık gibi kültürel alana ait kültüralist bir tavır olarak ideolojik formasyonların ötesinde bir etki alanına sahiptir. Diğer yandan dünyayı var olandan değil de idealden hareketle yorumlaması, Türkçülüğü siyaset sahnesindeki gelişmelere reaksiyoner cevaplar veren bir hareket hâline getirmiş ve kendisini sürekli olarak yeniden tanımlamak zorunda bırakmıştır. Bu ise tanımlamanın hiçbir zaman tamamlanamayacağı bir kısır döngüye götürmüştür ki, kendini “her dönemin menkubu” olarak gören Atsız'ın örneğinde olduğu gibi kendini sürekli olarak bozguna uğratan bir hikâye, ironi yüklü bir kavrayıştır. Türkçü camia içinde gerilimleri sürekli kılan da işte bu kavrayıştır. Öte yandan İsmet Tümtürk hareket içinde ortaya çıkan gerilimleri Türkçülerin bir kusuru olarak değerlendirmektedir. İsmet Tümtürk, “Nejdett Sançar'dan Hatıralar”, **Ötüken**, Sayı: 135, Mart 1975, s. 11-12.

³⁸ Tavizsiz tutumunun, Atsız'ı aynı zamanda bir çekim merkezi hâline getirdiği de söylenebilir. Nitekim kendini Türkçü olarak gören pek çok genç, Atsız'ın yazılarıyla yetinmemiş, onunla şahsen tanışmak ve yakınlık olmak için çalıştığı Süleymaniye Kütüphanesi'ne ya da Maltepe'deki evine gitmekten çekinmemiştir.

bir kişinin birkaç farklı ağı aynı zamanda entegre olabildiği belirtilmelidir. Bu iç içelik hâli, Türkçülüğün programatik bir berraklıktan yoksun olması, İslamcılığın ise henüz ruşeym aşamasında kalmasından kaynaklanmıştır. Zira Atsız'ın beklentisi siyasî bir duruştan ziyade Türkçülüğün lehine ahlakî bir tutumdur. Ancak milliyetçi muhafazakâr çevrelerin, en azından bir kısmının, Atsız'dan ümitvar olduğu, dolayısıyla Atsız'ın çevresinde bulunanlardan daha geniş bir kitleye çok hitap ettiği unutulmamalıdır.³⁹ Atsız hızla dönüşen bu kitlenin beklentilerini karşılayamadığı, hatta milliyetçi muhafazakâr kitle nezdinde oldukça popüler olduğu 1946-1952 yılları arasında dahi siyaseten öne çıkmak yerine kabuğuna çekildiği söylenebilir.

Söz konusu yıllarda yaşananlar, zaman zaman sağcı gençliği harekete geçirebilecek çok güçlü bir figür olmakla beraber isteklerini kabul ettirerek, hareketi yönlendirecek düzeyde bir etkisinin olmadığını gösterir. Atsız'ın buradaki durumu II. Meşruiyet döneminde şöhretinden dolayı başa geçirilen ama taşkınlık yapacağından ya da üstün tavrıyla kendini öne çıkaracağından korkulduğu için sürekli denetim altında tutulmak istenen Ahmed Rıza Bey'in durumuna benzer. Muhalif hareketin en uzun soluklu militanı, dergilerinde savunduğu görüşleriyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikrî altyapısını oluşturan, Avrupa'daki muhalifler için bir çekim merkezi olan Ahmed Rıza Bey, İstanbul'a dönüşünden bir süre sonra nasıl geri plana itildiye, Atsız da Türkçü hareketin bedel ödemiş önderi olmasına rağmen hırçın tabiatı ve sürekli olarak “ideali” savunan elitist tavrı yüzünden hareket içinde etkisini tedricen kaybetmiştir. Ahmed Rıza Bey nasıl saltanata sonuna kadar sadık kaldıysa Atsız da aynı şekilde ırkçı ve Turancı fikirlerinden geri adım atmamıştır. Katı ideolojik

³⁹ Nitekim bu beklentiyi Atsız'ın karşılıksız bırakmamış olduğuna dair güçlü kanıtlar vardır. Araştırmacı Serkan Akgöz bir gazetede yayımlanan 1946 seçimlerinde kazanamayan bağımsız adaylar listesinde “Nihâl Adsız” adını fark etmiştir. Akgöz ayrıca Cafer Tayyar Paşa'nın özel koleksiyonuna ait bir evrakta da “Nihâl Atsız” adına rastlamıştır. Seçimlere katılan 23 kişinin adları ve mesleklerinin yazılı olduğu listede “Nihâl Atsız”ın mesleği öğretmen olarak geçmektedir. Akgöz bu bilgilerden hareketle Atsız'ın seçimlere bağımsız aday olarak katıldığı söylemiştir. Yağmur Atsız ise babasının arkadaşları tarafından aday gösterildiğini söyleyerek bu bilgiyi tarafıma teyit etmiştir. Bu Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olarak katılan Cihan Baban'ın *Politika Galerisi* adlı kitabında bu şekilde aday gösterilmenin mümkün olduğunu öğreniriz. Baban'ın aktardıklarına bakılacak olursa o tarihte yürürlükte olan seçim kanununa göre bir kişinin aday olabilmesi için 300 kişinin mazbatayı imzalaması yeterlidir. Bu da Atsız'ın kendi girişimde bulunmasa bile arkadaşları ve destekçileri tarafından aday gösterilmesine itiraz etmediğini gösterir. Cihan Baban, **Politika Galerisi: Büstler ve Portreler**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970, s. 99.

tutumuna eşlik eden geçimsizliği, kendisini bir fikriyatla özdeşleştirmesi, kendisine karşı takınılan olumsuz bir tavrı Türkçülüğe yöneltilmiş bir saldırı olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Kendisini fikirlerinden ayrı biri olarak görmemiş, aynı zamanda bir ahlak meselesi olarak değerlendirdiği benliğine yönelik algıda müthiş bir titizliğe sahip olmuştur. Ancak Atsız hiçbir zaman Ahmed Rıza Bey gibi ağır hakaretlere maruz kalmadığı gibi, siyaset sahnesinden de silinmemiştir. O bütün kusurlarına rağmen ne dediğine kulak kabartılan, etrafına gençleri toplayabilen biri olmuştur. Fikirleri gençlik içinde yaşamaya devam etmiştir.

Atsız'ın 1930'ların sonu ile 1940'ların ilk yıllarında rakipleri arasından ideolojik bir kavganın fiili önderi olarak sıyrılması daha önceki tarihlerde bir bakıma eşitler arasında bir ilişki olarak yaşanan arkadaşlığın mahiyetini de değiştirmiştir. Bu süreç 1920'lerin sonlarından 1930'ların ortalarına kadar, özellikle Dârülfünûn yıllarında, ilk ve ikinci eşinin de dâhil olduğu arkadaş çevresindeki bazı kişilerle ilişkilerin geri dönülmeyecek şekilde tahrip ettiği gibi, bir zamanlar en yakınında olup, beraber faaliyet yürüttüğü isimlerin de ondan uzaklaşmasına yol açmıştır.⁴⁰ Bu noktada

⁴⁰ Atsız, mektuplarında açık bir şekilde ifade ettiği gibi Sabahattin Ali'nin komünist olabileceğine ihtimal vermemiş ve kendisini geri kazanmaya çalışmıştır. Kürşad'ın en nihayetinde içerik itibarıyla istediği nitelikte, yani hamaset dozu yüksek destanî bir roman olmayışına kızmakla beraber, 1930'ların sonlarına kadar Sabahattin Ali'den umudunu kesmemiştir. İkili arasındaki ilişki, Ali'nin *İçimizdeki Şeytan* adlı kitabı çıkarmasına kadar ama her geçen gün daha kötüye giderek devam etmiştir. Asker çocuğu olması, yani veraset gereği Türkçü olması gerektiğini düşündüğü ve sanatçı yönüne çok güvendiği Sabahattin Ali'nin kamp değiştirmesi Atsız'ı eski dostunu düelloya davet edecek kadar kızdırmış olsa da bunlar Ali'nin onda bırakmış olduğu izleri silmeye yetmemiştir. Sabahattin Ali'nin açtığı dava ile başlayan süreçte tutuklu iken yazdığı şiir ikili arasındaki etkileşimin ne kadar ileri boyutta olduğunun göstergesi olarak da kabul edilebilir. Ali'nin Sinop mahpushanesinde yazdığı ve bir dördlüğü "Burda çiçekler açmıyor/Kuşlar süzülüp uçmuyor/Yıldızlar ışık saçmıyor/Geçmiyor günler geçmiyor" şeklinde olan şiiri ile Atsız'ın gözaltındayken yazdığı "Burada güneş açmıyor, Ümit kuşu uçmuyor, Yol yok kervan göçmüyor, Dakikalar geçmiyor" dördlüğü arasında tesadüf olamayacak bir benzerlik dikkat çeker. Atsız'ın Sabahattin Ali ile yazışmaları için bkz. Sabahattin Ali, **Hep Genç Kalacağım**. Pertev Naili'nin ifadesine göre farklı düşüncelerine rağmen Atsız'ın kendisiyle olan ilişkisini Almanya'dan dönüşüne kadar sürdürmüştür. "Nihâl Atsız buna [farklı düşünmemize] rağmen, o yılların içinde en azından arkadaşlık ilişkilerini, serbest tartışma ortamını benimle sürdürdü. Bu, hattâ Almanya dönüşüne kadar sürmüştü. Almanya dönüşünde bile beni ihbar eden kişileri, 'bu heriflerle niye görüştün? Kabahat sende; bu hayvanlarla görüştüğün için gibi sözlerle muaheze etti.'" Boratav, Millî Eğitim Bakanlığı'nın eğitim bursunu kazanarak 1936 yılında Önyasya dilleri öğrenimi görmek için Almanya'ya gitmiştir. Buradayken, Atsız'la ortak arkadaşları "komünizm propagandası" yaptığı gerekçesiyle Talebe Müfettişliğine bir şikâyet dilekçesi verirler. Talebe Müfettişi Reşat Şemsettin Sirer yaptığı tahkikat bakanlık tarafından dikkate alınarak 7.6.1937'de Türkiye'ye çağrılır. Korkut Boratav, "Korkut Boratav'ın Pertev Naili Boratav ile Görüşmesi", **Üniversitede Cadı Kazanı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Müdafası**, haz. Mete Çetik, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.192-215. 1998:192. İsmail Görkem "Prof. Pertev N. Boratav'ın 1927-1944 Dönemi ve *Atsız Mecmuası*'daki Yazıları", **Millî Folklor Dergisi**, Sayı: 42, 2012, s. 6-30.

Sabahattin Ali ve Pertev Naili gibi Atsız'a yakın isimlerin karşı kampa yer almalarının Atsız'ı derinden sarstığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Almanya'da tahsil görürken Dârülfünûn'dan eski arkadaşları tarafından komünist olmakla itham ve ihbar edilen Pertev Naili Boratav'a kendisinin de eski arkadaşları olan bu insanların güvenilecek kişiler olmadığını söylerken ya da Sabahattin Ali'ye Nâzım Hikmet'ten uzak durmasını telkin ederken arkadaşlarını milliyetçilik davasına geri kazanma niyeti açığa çıkar. Atsız bu isimlerle irtibatı kestikten sonra arkadaşlarına ya da arkadaş olmaya yakın isimlere karşı aynı toleransı kesinlikle göstermemiştir.⁴¹ 1960'lı yılların ortalarından itibaren Türkçü siyaset şekillendirme çabalarına istediği karşılığı alamaması Atsız'ın etrafındaki halkayı iyice daraltmıştır.

Atsız'ın etrafını halka halka sıralamış bu ilişki çevresine yaklaşımını anlattığımız bu girizgâhtan sonra Atsız'ın hayatının dönüm noktalarında belirleyici roller oynadığını arkadaş çevresine daha yakından bakabiliriz. Askerî Tıbbiye ve Türk Ocakları başta olmak üzere ilk gençliğinde tanışıp arkadaş olduğu isimler Atsız'ın Askerî Tıbbiyeden tard olunduğu dönemde müşterek makale yazdığı Ahmet Naci'nin [Kum] Atsız'ın dikkat çekip Dârülfünûn'a girmesine ciddi bir katkı sunduğu göz önünde bulundurulmalı,⁴² işsiz kaldığı dönemde *Bozkurtların Ölümü*'nü yazmaya teşvik eden orta okul arkadaşı ünlü yayıncı Tahsin Demiray'ın Atsız'ın popülerliğine yaptığı katkıyı atlamamalıyız.

Askerî Tıbbiyeden arkadaşları Cezmi Türk⁴³ ile Safaeddin Karnakçı Atsız'ı dergicilik faaliyetlerine destek vermişlerdir. Dârülfünûn'daki yıllarında tanışıp arkadaş olduğu Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) üyesi gençlerden ileride komünizmle mücadelede öne çıkacak Fethi Tevetoğlu, Tevfik İleri, Adnan Ötügen, Fuat Uluç gibi aynı kamp içinde kabul edilebilecek diğer arkadaşlarıyla zaman zaman kırgınlıklar yaşamakla

⁴¹ Atsız'ın çevresindekilere karşı tavizsiz tutumunun en somut örneklerinden biri, kendi istediği gibi hareket edilmemesinden dolayı *Orkun* dergisinin yayımını durdurmasıdır. Ancak Atsız arkadaşları dâhil diğer insanlarla ilgili katı tutumunun nedenini Irkçılık-Turancılık Davası'nda açıklamıştır.

⁴² *Atsız Mecmua*'nın da yazarı olan Ahmet Naci [Kum] Millî Türk Talebe Birliği tarafından Atsız'ın öncülüğünde düzenlenen Çanakkale yürüyüşüne mihmandar olarak katılmıştır.

⁴³ *Atsız Mecmua*'da “Ahmed Rıza” müstearıyla yapılmakta olan antropoloji çalışmalarını eleştiren yazılar kaleme alan Cezmi Türk Atsız'ın ikinci evliliğinde nikâh şahidi olmuştur. 1952 yılında DP'den ayrılan Cezmi Türk Anadoluğu eğilimleri ile bilinen Remzi Oğuz Arık'la birlikte Köylü Partisi'ni kurmuştur.

beraber münasebetini sürdürmüştür.⁴⁴ Aynı camiadan kardeşi Nejdet Sançar'ın ise, her zaman en büyük yardımcısı ve savunucusu olarak Atsız'ın camia içinde etkin bir şahsiyet olmasına en büyük katkıda bulunan isimdir. Türkçüler arasında vuku bulan kırgınlıkların son bulmasında da onun önemli bir rolü vardır. Anadolucu cenahtan tarihçiler Mükremin Halil Yınanç, İsmail Hami Danişmend ile sınıf arkadaşı Orhan Şaik Gökyay Atsız'la ilişkilerini ailece sürdüren isimler arasındadır. Başta hocası Zeki Velidi Togan olmak üzere Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu, Abdülkadir İnan, Remzi Oğuz Arık, Nihat Sami Banarlı, Faruk Sümer, İzzeddin Şadan ve Çağatay Uluçay gibi akademi ve bilim çevrelerinden çok sayıda kişi Atsız'ı evinde ya da kütüphanede ziyaret etmişlerdir. Edebiyat ve tarih hocalarının ağırlığı ile dikkat çeken bu grup Atsız'ın güvenebileceği tartışma çemberi oluşturur. Bu gruptaki isimler Atsız kadar olmasa da gençlerin Türk tarihine ilginin artmasına yol açmış Türk tarihçiliğinin en güçlü damarlarından birini meydana getirmişlerdir. Dârülfünûn'dan istifa etmek zorunda bırakılan Zeki Velidi Togan'ın yerine derse girdiği için Atsız hakkında sert yazılar yazdığı Sadri Maksudî Arsal'ın kızı Âdile Ayda'yı da bu grupla ilişkilendirebiliriz. İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü vesilesiyle açılan sergide tanışan ikili zaman zaman görüşmekle beraber ilişkilerini mektup arkadaşlığı olarak nitelenebilir.

Subayların özellikle de “darbe-i hükûmetçi” subayların da Atsız'ın arkadaşları arasında ayrıcalık bir yeri vardır. 1940'lardan itibaren eski askerî çevrelerle yakın bir ilişki içerisinde bulunduğunu, Alparslan Türkeş üzerinden ise yeni subaylarla tanıştığı tahmin edebilirsek de bu kişilerin tam olarak kimler olduğunu bilemiyoruz. Yağmur Atsız, 1950'li yılların başlangıcında Alparslan Türkeş yanı sıra aynı zamanda Atsız'ın komşusu olan Numan Esin'in sık sık evlerine geldiklerinden bahseder. Ancak ziyarete gelen subaylar kesinlikle bu kişilerle sınırlı değildir. Türkeş ve Esin'le bağlantılı olan “Er-Esin-Özdağ” askerî hizbi üyelerinin de Atsız'la görüştüğüne dair

⁴⁴ Atsız bu çevre içinde yer alan ve milliyetçilerin kulis çalışmasıyla Millî Eğitim Bakanlığına getirilen Tevfik İleri ile irtibatını öğretmen atamalarında Türkçüleri gözetmemesi nedeniyle kesmiştir. Atsız'a göre İleri, atamaları yapmayarak Hasan Âli Yücel'den bir farkının olmadığını göstermiştir. Hâlbuki İleri'nin bakan olarak ilk icraatlarından biri Atsız'ı Haydarpaşa Lisesi'ne tayinini çıkarmak olmuştur. Ahmet Bican Ercilasun, **Atsız Türkçülüğün Mistik Önderi**, İstanbul, Panama Yayıncılık, 2018, s.116.

bilgiler vardır.⁴⁵ Nejdîet Sançar, Fethî Tevetoğlu, Remzî Oğuz Arık, Hikmet Tanyu gibi Türkçülerle de irtibat içerisinde bulunan bu ihtilalci grubun Atsız'la yakınlık derecesini tam olarak bilemesek de onu muteber biri olarak gördükleri ve görüşlerine itibar ettikleri söylenebilir. Nitekim 27 Mayıs Askerî Darbe'sinden sonra Türkeş'in öncülüğünde başlatılan “Ülkü ve Kültür Birliği Çalışma Programı” ve bu programın doğrudan sonucu olan “Türk Kültür Dernekleri”nin kurulup faaliyet yürütmesi konularında kendisinden yardım istenmesi⁴⁶ hadisesinin sadece Alparslan Türkeş'in inisiyatifıyla gerçekleşmediğini düşünebiliriz. Atsız'ın Maltepe'deki evini ziyaret eden Faruk Güventürk de Atsız'ın sık sık görüştüğü ayrıca dostluk kurduğu subaylardan biridir. Atsız'ın subay arkadaşları arasında dikkat çeken bir diğer isim ise Şevki Mutlugil'dir. Burada ismi zikredilen ihtilalci subaylar kadar bilinen biri olmasa da Mutlugil gerek askerî yargıç olarak aldığı kararlarla gerekse de komünizmle mücadeledeki konumuyla öne çıkmıştır. 2. Sıkıyönetim Mahkemesi'nde “ırkçı-Turancı”ların mahkûmiyet kararını kaldıran mahkemenin duruşma yargıcı olan Mutlugil, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni komünizm cereyanı hakkında bilgilendiren kişidir. Gizli oturumda Meclise izahat vermesinden anlaşıldığı kadarıyla komünizmle ilgili meselelerde tahkikatı yürüten, yani sahada faaliyet gösteren kişi odur.⁴⁷ Bu noktada ilk komünizmle mücadele derneğinin kurucuları

⁴⁵ 1951 yılından Türkeş'le tanışan Er, Esin, Mehmet Rıfki Erdoğan ekibi aynı yıl Tanrı Dağı Yayınevi'ni kurarak Türkçü yayınlar yapmaya başlarlar. Nejdîet Sançar'ın *Türklük Sevgisi* başlıklı kitabı da bu yayınevinde basılır. Bu hizip başlangıçta bir kültürel yayınlar yapan bir yapılanmayken Muzaffer Özdağ'ın katılımı ile ihtilalci bir örgüte dönüşmüştür. Mustafa Ekincikli, Alparslan Şahin, “27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi Öncesinde Kurulan ‘İhtilal Örgütleri’ ve Dokuz Subay Olayı”, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, Sayı: 70, Kasım- Aralık 2018.

⁴⁶ Hakkı Öznur, **Ülkücü Hareket: Portreler Ülkücü Hareketin Fikri Siyasi Gelişmesinde Yer Alan İsimler**, Ankara, Alternatif Yayınları, 1996, s. 18.

⁴⁷ Yağmur Atsız 1950'lerin başında evlerini sık sık ziyaret eden Mutlugil hakkında o tarihte Millî Emniyet Teşkilatı'nın İstanbul sorumlusu olduğunu söylemiştir. Ancak 19 Kasım 1951 tarihli meclisi tutanağında Mutlugil askerî yargıç olarak tanıtılır. Kesin olmamakla beraber buradan çıkarılacak sonuç Mutlugil'in komünizmle ilgili davalarda Millî Emniyet Teşkilatı adına tahkikat yürüttüğüdür. Alparslan Türkeş'in Harbiye'den hocası olan Mutlugil aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen karanlık bir askerî ihtilal girişimi dolayısıyla yargılanan ünlü antisemit Cevat Rifat Atilhan hakkında beraat kararı vermiştir. Mutlugil 19 Kasım 1951 tarihli Meclis gizli oturumunda hükümet adına komünizm cereyanı hakkında izahat vermiş ve komünizmin “elle tutulacak kadar gerçek” olduğunu anlatmıştır. Mutlugil bu sunumunda basın sahasında komünist olduğunu belli etmeden çalışanlar olduğunu iddia etmiştir. Mutlugil, Amerika Birleşik Devletleri'nde Mccarthy olduğu gibi Türkiye'de de komünist avının (Mccarthyism) gerekli olduğuna inanıyordu. **T.B.M.M Tutanak Dergisi Birinci Birleşim 19.11. 1951.** (çevrimiçi) <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d09/c010/gcz09010006.pdf>, Erişim Tarihi: 22.06.2019.

arasında yer alan Nejdet Sançar'ın yayınladığı kitaplarda komünist faaliyetler hakkında belgelere yer vermesi, aynı dönemde yayımlanan *Orkun*'da komünistler hakkında dergiye ihbarda bulunulabileceğini bildirilmesi Mutlugil ile ilişkisinin arkadaşlığın ötesine geçerek işbirliğine dönüştüğünü düşündürür.

Atsız ilişki ağlarında öğrencilerinin hiç kuşkusuz önemli bir yeri vardır. Edebiyatı öğretmeni olarak çalıştığı okulların istisnasız hepsinde etrafına bir hayran kitlesi toplamayı başaran Atsız, Türkçülük düşüncesinin yaygınlaşmasını sağlayacak pek çok önemli öğrenci yetiştirmiş ve bunların bir kısmıyla yakın arkadaşlık kurmuştur. Bu itibarla akla gelen ilk isim Atsız'ın Haydarpaşa Lisesi öğrencilerinden Altan Deliorman'dır. Komünizmle Mücadele Derneği'nin 1956'da İstanbul'da kurulan ilk şubesinin başkanlığının yanında basın-yayın sahasında faaliyet yürüten bu genç Atsız'ın uzun zaman en yakınındaki isim olduğu gibi ölümünün ardından fikirlerinin yayılması için en fazla çaba harcayanlar arasındadır. Türkçüler Derneği'nin dokuz kurucu üyesinden birisi olacak Erk Yurtsever'in ise ileride *Millî Yol*, *Boğaziçi*, *Yeni Orkun*, *Orkun* gibi dergilerde yazı ve şiirleri yayımlanacaktır. Atsız'ın fikirlerinden bariz bir şekilde etkilenen ve Atsız'ın tarihî romanlarından aldığı feyzle yazar olmaya karar veren Necati Sepetçioğlu ile ünlü tarihçi Mehmet Genç⁴⁸ de Atsız'ın etrafındaki gençler arasındadır. Yağmur Atsız'ın Haydarpaşa Lisesi'nden arkadaşları olup sıkça evlerine gelen Erol Güngör ve Mehmet Çavuşoğlu'nu da bu listeye eklemek gerekir.

Eğitim ya da başka bir vesile ile İstanbul'a gelip eserleri ve yazılarından etkilendikleri Atsız'la tanışıp onunla yakınlık kuranlar ise ilişkiler ağının son halkasını oluşturur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin çoğunluğu oluşturduğu bu halkada Osman F. Sertkaya, Sakin Öner, Atsız'ın aile dostu Mehmet Cilasun'un oğlu Ahmet Bican Ercilasun gibi Atsız'ın biyografisini kaleme alanlar Atsız'ın imajının sürekliliğini sağlamaları bakımından mühim bir rol üstlenmişlerdir.

Atsız'ın *Bozkurtların Ölümü* romanının iki karakterinden ilham alarak “Yamtar” ve “Almıla” olarak çağırdığı Sevgi-Mustafa Kafalı çifti, Necmettin Hacıeminoğlu, Dursun Yıldırım, Gülçin Çandaroğulları ve Nejdet Sançar'ın Balıkesir Lisesi'nden

⁴⁸ Mehmet Genç kendisi hakkında yapılan belgesel için verdiği röportajda Atsız'ın etkisinde kaldığını lisenin ardında da uzun bir süre görüşmeye devam ettiğini söylemiştir.

öğrencisi Muharrem Ergin gibi isimler de Edebiyat Fakültesi öğrencileri olarak kendi hocaları kabul ettikleri Atsız'ı sık sık ziyaret etmişlerdir. Edebiyat öğrencileri haricinde Atsız'ın “şaman” olarak adlandırdığı İsmail Hakkı Gökhan, mektuplarını kitaplaştıran Yücel Hacaloğlu, tarih asistanları Abdülhaluk Çay ve Kâzım Yaşar Koparman, sosyolog Mehmet Eröz, Türkçü hareket üzerine kitapları bulunan Necmettin Sefercioğlu, *Ötüken* dergisi yazı işleri müdürlüğünü yapan Gündoğdu Saruhanoglu ve en nihayetinde ünlü tarihçi Yılmaz Öztuna akla ilk olarak gelen isimlerdir. Bu halkayı diğerlerinden ayıran en önemli hususiyet Atsız'a en bağlı kitleyi oluşturmalarıdır. Nitekim Atsız henüz hayattayken onun için bir armağan kitabı çıkarmak isteyen bu çevre çalışmalarına başladıkları armağanı Atsız'ın sağlığına yetişmemiş, eser ancak 1976'da basılabilmıştır.⁴⁹

2.5. Mektupları ve Hatıraları Üzerinden Panoramik Bir Nihâl Atsız Tahlili

Bu bölümde çalışmanın bütününde azami ölçüde yararlanılan mektuplarıyla⁵⁰ anıları⁵¹ üzerinden panoramik bir Nihâl Atsız portresi çizilecek ve Atsız'ın kişiliği odaklı bir anlatıma yer verilecektir. Ancak bu anlatıma geçmeden önce metodolojik açıdan biyografi yazımında söz konusu kaynaklardan -sadece bu kaynaklar özelinden kalmak kaydıyla- ne şekilde faydalanılması gerektiğine kısaca değinmeliyiz. Bilindiği gibi, yüksek nitelikli bir biyografi yazmak için ilk elden kaynakların, özellikle de mektupların, büyük bir önemi vardır. Edebî değerlerinden bağımsız olarak mektuplar, bize, bunları kaleme alanlar hakkında son derece önemli şeyler söyleyebilecekleri gibi, kendi dönemlerine ait birçok karanlık noktayı da

⁴⁹ Ercilasun, **a.g.e.**, s. 266

⁵⁰ Atsız'ın mektuplarıyla ilgili yayımlanmış eserler için bkz. Âdile Ayda, **Atsız'a Mektuplar**, İstanbul, Ay Yıldız Matbaası, 1988. Arif Yılmaz, “Atsız'ın Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'na Gönderdiği Mektuplar”, **Türk Yurdu**, Cilt :22, Sayı: 184, 2002, s. 44-49. Yücel Hacaloğlu, **Atsız'ın Mektupları**, 2. baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013. Necmettin Sefercioğlu, “Atsız'ın Mektupları”, **Türk Yurdu**, Sayı: 312, Ağustos 2013- Yıl 102. Serkan Akgöz, **Atsız'dan Mektuplar**, İstanbul, Bozkurt Yayınları, 2020

⁵¹ Atsız, anılarını *Büyük Doğu* dergisinde “Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferi ve Çektiklerimiz” başlığıyla tefrika ettirir. Tefrika 33. sayıda “Devamı var” uyarısıyla biter. Ancak hatıraların devamı gelmemiş ve 30 Eylül 1964'te tekrar açılan *Büyük Doğu*'da bir daha Atsız'ın imzasıyla yazı yayımlanmamıştır.

aydınlatabilirler.⁵² Biyografi yazımında en sık başvuru kaynaqlardan bir diğeri olan anılar ise, belirli bir şahsa yazılan mektupların deruhte ettiği samimiyete kıyasla anı sahiplerinin kendilerini hangi surette göstermek istediklerine bağlı olarak soğukkanlılıkla yazılmış, daha doğru bir ifadeyle söyleyecek olursak “inşa edilmiş” metinlerdir.⁵³ Paul Thompson'un belirttiği gibi basılmış anılar, yani otobiyografiler “tek yönlü iletişim sağlarlar ve içerikleri okuyucuların zevkleri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Mahrem bilgi içermezler. Eğer samimilerse, aynen bir aktörün sahnede ya da filmde olduğu gibi, bir dinleyici grubunun varlığının farkında olarak samimidirler. Kamusal birer itirafname olarak kontrollüdürler; yazar gerçekten de uygun olmadığını düşündüğü şeyleri nadiren anlatır.”⁵⁴ Öte yandan anıların samimi bir tarafsızlık gözetilerek yazıldığı örneklerde dahi psikolojik, biyolojik hatta kültürel/toplumsal faktörlerin nesnel tarafsızlık durumuna engel olabileceği de dikkate alınması gereken bir husustur.⁵⁵ Yukarıda zikredilen bütün “kusurlarına” rağmen en çok ilgi çeken ve en fazla başvuru yapılan kaynaklar yine bu anılardır.⁵⁶ Anı sahibi, bizim örneğimizde olduğu gibi iyi bir anlatıcı⁵⁷ ve usta bir

⁵² Anı, günlük, gezi notu gibi kişinin kendisi hakkında bilgi veren kaynakları içeren ve “yaşam anlatısı” (**life narrative**) olarak adlandırılan yazının en önemli türü otobiyografidir. Yaşam anlatılarının genel formu 18. yüzyıla kadar anı (**memoire**) iken bu tarihten itibaren otobiyografik yazın ön plan çıkar.

⁵³ Arthur Marwick'in *The Nature of History* (1970) adlı eserinde kaynakları “kabul edilmiş önem sırasına” göre şu şekilde sınıflar: Güncel mektuplar, kaynak kişinin tutanakları, yeminli ifadeler, meclis ve basın tutanakları; toplumsal soruşturmalar; günlükler ve otobiyografiler. Paul Thompson, **Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih**, çev.: Şehnaz Layikel, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 90.

⁵⁴ **A.g.e.**, s.93.

⁵⁵ Bu konuyla ilgi yapılmış yetkin bir derleme için bkz. **Hayatı Hatırlamak: Otobiyografik Belleğe Bilimsel Yaklaşımlar**, der: Sami Gülgöz, Berivan Ece, Sezin Öner, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2018.

⁵⁶ Anıların biyografi için vazgeçilmez olmasının en önemli nedeni kişinin kendine dair algısını yaymak istediği metinler olmalarıdır. Hegelci bir terminoloji ile ifade edersek anılar öz/bilincinin başkaları tarafından arzulanma arzusunun (arzuyu arzulayan arzu) dışavurumudur.

⁵⁷ Anlatımcı ve yaratıcı yönleri dolayısıyla biyografiyi tarihten çok sanata yakın bulan Georges Gusdorf'a göre biyografi özelliğin öne çıktığı bir yaratımdır. Çünkü anılar geriye doğru bir bakışla ve sonradan edinilen deneyimin katkısıyla inşa edilen bir “ben”i anlatmaktadır. Otobiyografinin anıdan temel farkı da burada ortaya çıkmaktadır. Otobiyografi yaşamın ya da bir yaşam kesitinin bugünden geriye doğru kurgulanarak okuyucuya, belki de onun zevklerini gözeterek, sunuluyor olmasıyla klasik anı yazınından ayrılır. Yaşamın yüceltilmesinin ifadesi olarak biyografi bu yönüyle edebiyattan ayrı düşünülemez. Sanatı hayata, hayatı ise sanat eserine dönüştürme derindeki romantikler içinse biyografi edebî değerinin ötesinde dehanın iç dünyasına açılan kapı olması bakımından önemlidir. Fransız romantizmi en önemli temsilcilerinden François Rene de Chateaubriand'ın (1768-1848) belirttiği gibi büyük yazarlar her şeyden önce öz bilinçleriyle (**self-consciousness**) kendi hikayelerini anlatan insanlardır. Başka bir ifadeyle deha başarısını hatıralara borçludur. William Wordsworth'un (1770-1850) epik otobiyografisi *Prelude* hayatı sanat eserine

kurgucuysa biyografi yazarını, kendi istemese dahi, belirli bir ölçüde yönlendirebileceği de kabul edilmelidir ki, belleğin işlevsel boyutuna odaklanan araştırmacılar, kişilerin amaçları ve içinde bulundukları gündemle tutarlı olan anılarını daha iyi hatırlayabildiklerinden hareketle otobiyografik belleğin benlik algısının devamını sağlamaya yönelik işlevi (**self-function**/benlik işlevi) üzerinde durmuşlardır. Burada benliğin tutarlılığı (**self-continuity**), kişinin akan zamanda yine aynı kişi olarak kaldığı hissinin karşılığıdır.⁵⁸

Belleğin işlevine ilişkin bu yaklaşım; biyografi yazarının ne kadar dikkatli ve hassas olmasını gerektiği hatırlatmakla kalmaz aynı zamanda biyografi yazımında çok disiplinli bir yaklaşımına olan ihtiyacı da vurgular. Burada yapılması gereken söz konusu kaynakla etkileşimi anlatılmak istenen hikâyeyi tahrif etmeyecek bir dereceye çekmek, anlatı içerisindeki önemli noktaları belirlemek ve metni, kaleme alındığı dönemin bağlamından hareketle aynı çevrelerde bulunmuş diğer kişilerin biyografileriyle karşılaştırmaktır. Böylece varsa karatma yapılan ya da öne çıkarılan dönemlerle konular daha sağlıklı bir şekilde işlenebilir. Burada akılda tutulması gereken husus anıların, biyografinin kurgulanmasında sağladığı “kolaylığın” yanı

çevirmenin ilk örnekleri arasındadır. Bu bağlamda 18. yüzyılın hem biyografi ve otobiyografinin hem de romantizmin ilk çağı olması kesinlikle bir tesadüf değildir. Türk edebiyatında da Atsız'ın *Ruh Adam* adlı kitabı sanatla hayat öyküsünü romantik ironi çerçevesinde bir araya getiren örneklerin başında gelmekle beraber bu açıdan bir değerlendirmeye konu edilmemiştir. Otobiyografinin sanatla olan ilişkisi üzerine bkz. Georges Gusdorf, “Conditions and Limits of Autobiography”, **Autobiography: Essays, Theoretical and Critical**, New Jersey, Princeton University Press Autobiography, 1980.

⁵⁸ Sezin Öner, “Neden Hatırlıyoruz? Neden Unutuyoruz? Otobiyografik Belleğe İşlevsel Bir Bakış”, **a.g.e.**, s. 73. Yukarıda belirttiğimiz durum Atsız'ın anılarında yazılanları anlamamızda ve bunları bağlamsallaştırmamızda bize yol gösterir. Başlığı itibarıyla Türkçülükle İslâmcılık arasında kalındığı intibamı veren bu eser Atsız'ın Türklük ile İslâm'ın aynı cevherin farklı görünümleri olarak kabul ettiğini ima eder. Hâlbuki kitabın mündericatinde siyasal İslâm'ı bir ideoloji olarak savunanların metinlerinde örnekleri görülen anti-semit ifadeler hâriçte bırakırsa böyle bir özdeşliği gösterecek tek bir örnek bile yoktur. Ancak bu başlık dinsizliğin komünizmle özdeşleştirildiği, dolayısıyla İslâm'dan ayrı bir kimliği olmadığı öne sürülen Türkçülüğün de düşmanı olarak kabul edildiği bir dönemde dikkat çekmek için son derece uygundur. Atsız'ın anıları çizgisel zamanlı bir seyir izlemekten ziyade fragmanlardan oluşan, zamanlar arası geçiş ve karşılaştırmalarla örülen bir yapıya sahiptir. En uzun bölüm Askerî Tıbbiye anılarına ayrılmıştır. Dârülfünûn yılları, Nâzım Hikmet, Hasan Âli Yücel ve Sabahattin Ali ile yaşadıkları çatışmalar, Deniz Gedikli Erbaş hazırlama okulundan uzaklaştırılması, CHP'nin komünistlere karşı tutumu ve İkinci Dünya Savaşı yılları anılarda anlatılan diğer konulardır. Burada ırkçı fikirleri ile öne çıkan Atsız, kendisini antikomünist mücadele içinde sivriyen bir dava olarak adamı resmetmiştir. Atsız, **Çanakkale Yürüyüşü- Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri**, 2. baskı, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1997.

sıra hikayedeki esasa ilişkin kısımları görünmez kılabilmiştir.⁵⁹

Biyografi yazarının büyük bir hevesle peşine düştükleri mektuplar ise, anılara göre daha anlık, şahsın içinde bulunduğu farklı hâlleri de yansıtabilecek samimi kaynaklar olarak değerlendirilir. Hayatı anlatılan şahsın sadece içinde bulunduğu duygusal durumların değil başkalarıyla kurduğu ilişkilerin de daha iyi anlaşılmasında biyografi yazarının en büyük yardımcısıdır bu metinler. Ayrıca mektuplar, ilk eden kanıtlar olarak kamuoyuna mal olmuş olaylara ilişkin başka hiçbir yerde bulunamayacak bilgileri içerebilecekleri gibi, söz konusu şahsın dostlukları, kavgaları, polemikleri ve çalışmalarının serencamına dair önemli notları da iletebilirler. Doğrusal, kendi içinde tutarlı bir otobiyografik hikâye kurgusuna sadık olduğu kadar aykırı da olabilen bir kaynak durumundaki mektuplar iyi bir biyografinin olmazsa olmazlarıdır. Dolayısıyla nitelikli biyografilerin ortaya çıkması mektuplar dâhil kişisel evrakın zenginliği ile doğrudan alakalıdır.

Metodolojiye dair bu kısa faslı kapatmadan önce Türkiye'de cari olan kütüphanecilik anlayışında tasnif edilmiş özel koleksiyonlara yeterince ehemmiyet verilmediğine, dolayısıyla da tarih araştırmalarında istenildiği düzeyde yer bulamayan mektupların, genel olarak tarih çalışmalarının özel olarak biyografilerin niteliğini düşürdüğünü de belirtmeliyiz.

Atsız'ın hem şahsiyeti ve edebî kimliğini hem de arkadaşlarıyla, hatta kısmen de olsa ailesiyle olan ilişkilerini anlamamıza yardımcı olabilecek bir yekûn tutan mektupları, tabiatıyla onun dünyaya bakışına, dünya görüşüne ışık tutabilecek kaynaklar arasındadır. Türkçü camia arasında yüceltilen bir kişi olması hasebiyle kendisine çok mektup yazılmış, ondan gelen mektuplar da özenle saklanmıştır. Bu noktada özellikle belirtilmesi gereken husus yayımlanmamış, kaybolmuş ya da bir şekilde belirli kişilerce hatıra olarak saklanan mektupların yukarıda isimlerini zikrettiğimiz

⁵⁹ Biyografi yazımı konusunda yazarla biyografik özne arasında kurulan -muğlak- ilişkiye dikkat çeken Pierre Bourdieu, yazarın da biyografiye, dolayısıyla kendi çalışmasına yorumlayıcı bir tutarlılık kazandırma girişiminde biyografik öznenin hayatına bir suç ortağı olarak girdiğini belirtir. Burada profesyonel bir yorumcu olarak yazar okuyucuları bilgilendirmek yerine birkaç önemli olayın seçip ve aralarında onları tutarlı kılacak geçici ya da nihai bağlantılar yaratılması yoluyla bizzat biyografisini yazdığı kişinin ideoloğu olmaya soyunur. Pierre Bourdieu, "L'illusion biographique", İngilizceye çev.: Yves Winkin ve Wendy Leeds-Hurwitz, **Identity: A Reader**, ed.: Paul Du Gay, Jessica Evans ve Peter Redman, London, Sage Publications, 2004, s. 297–303.

yayınlanmış mektuplarından çok daha fazla olduğudur.⁶⁰ Osman Fikri Sertkaya'nın bildirdiğine göre sadece Cevdet Eralp Alışık'ta Atsız'ın Mesut Koman'a yazdığı 42 mektubu bulunmaktadır.⁶¹ Kimi zaman müzayedelerde Atsız'a ait mektupların boy göstermesi bu mektuplara ne kadar değer biçildiğinin önemli göstergesi kabul edilmelidir.

Atsız'ın mektupları ilk olarak Altan Deliorman'ın çıkardığı *Orkun* (1998-2005) dergisinin 1-25. sayılarında, tefrika edilmiştir. *Türk Yurdu* dergisinde ise Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'na gönderilen mektuplar yayımlanmıştır.⁶² Atsız'ın sık sık mektuplaştığı Yücel Hacaloğlu tarafından toplanan bu mektuplar en nihayetinde 2001 yılında *Atsız'ın Mektupları* adıyla kitap hâline getirilmiştir. Bu kitaptan sonra da mektupları toplamayı sürdüren Hacaloğlu, kitabın ikinci basımında bu yeni mektupları da eklemiş, böylece 1943-1975 yılları arasında yazılmış 263 mektubu bir araya getirmeyi başarmıştır.⁶³

Atsız'ın mektuplarıyla ilgili bir diğer kitap ise Atsız'ın bir dönem polemiğe girdiği Sadri Maksudî Arsal'ın kızı Âdile Ayda'ya aittir.⁶⁴ Âdile Ayda ile mektuplaşmaları 1953'teki tanışmalarından sonra başlamış, son yıllarına kadar devam etmiştir. Atsız üzerine yaptığı araştırmalarla bilinen Serkan Akgöz'ün 90 civarında mektuptan müteşekkil eseri ise Atsız'ın doğrudan mektuplarıyla ilgili yayımlanmış son eserdir.⁶⁵

⁶⁰ Bu konuda en çarpıcı örnek Atsız'a en yakın isimlerden biri olan ve kendi beyanına göre Atsız'la sık sık yazışan Yılmaz Öztuna'dan bugüne tek bir mektubun intikal etmesidir. Aynı şekilde Alparslan Türkeş'e yazılmış mektuplar da Türkeş'in anılarında yer verilen birkaç istisna dışında yayımlanmamıştır. Söz konusu mektupların sayısı hakkında bir fikir sahibi değilsek de Türkçü camia içinde yeni doğan çocuklara isim koyması için kendisine pek çok kişi tarafından mektup gönderildiğini değişik vesilelerle biliyoruz. Nitekim Atsız, Alparslan Türkeş ilk eşinden doğan beş çocuğuna da (Ayzıt, Umay, Selcen, Sevenbige, Yıldırım Tuğrul) mektupla isim babalığı yapmıştır. Hulusi Turgut, *Şahinlerin Dansı – Türkeş'in Anıları*, İstanbul, ABC Basın Ajansı Yayınları, 1995, s. 416.

⁶¹ Osman Fikri Sertkaya, *Hüseyin Nihâl Atsız: Hayatı ve Eserleri*, 2 bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1988.

⁶² Yılmaz, a.g.m., s. 44-49.

⁶³ Hacaloğlu, a.g.e.

⁶⁴ Atsız'ın en çok yazıştığı bir diğer isim yazışma listesinde yer alan tek kadın olan Sadri Maksudi Arsal'ın kızı Âdile Ayda'dır. Akademik unvana sahip bir diplomat olan Ayda, Atsız'la İstanbul'un fethinin 500. yıl dönümü dolayısıyla düzenlenen ve hazırlanmasına Atsız'ın da katkıda bulunduğu sergide tanışmıştır. Yazışmaları da Ayda'nın Atsız'ın bir kitabını hakkındaki beğenisini Atsız bildirmesiyle başlamıştır. Atsız'ın Ayda'ya 1964 ila 1975 yılları arasında gönderdiği 33 mektubun bir kısmı tarih meselelerine ve edebiyata yöneliktir. Âdile Ayda, *Atsız'a Mektuplar*, İstanbul, Ay Yıldız Matbaası, 1988.

⁶⁵ Akgöz, a.g.e.

Atsız'ın mektuplarıyla ilgili güncel bibliyografyayı tamamlamak için bu listeye Alparslan Türkeş'in anılarında yayımlanan birkaç mektubun yanı sıra “1944 Irkçılık-Turancılık Davası” kapsamında ele geçirilip bir kısmı dönemin gazetelerine propaganda amacıyla sızdırılan mektuplarla Sabahattin Ali'ye yazılan mektupların bir araya getirildiği *Hep Genç Kalacağım*⁶⁶ adlı eserde görülebilecek mektupları eklemek gerekmektedir.

Söz konusu bibliyografya gözden geçirildiğinde 1943 yılından öncesine ait mektupların azlığı dikkati çeker. Ancak niceliğe ilişkin bu fark bizi onun bu dönemde çevresindeki insanlarla daha az yazıştığı gibi sonucuna götürmemelidir kesinlikle. Bu dönemde yazılan mektupların en azından bir kısmının 1944 Irkçılık-Turancılık davası sürecinde sıkıyönetim tarafından toplatılması ya da mektup sahipleri tarafından saklanması diğer bir kısmının ise bu dönemde sık sık yazıştığı Pertev Naili Boratav ve Sabahattin Ali gibi isimlerle arasının sonradan açılması nedeniyle ortadan kalktığı düşünülebilir. Pertev Naili Boratav ve Sabahattin Ali ile aralarındaki muhaberattan elimize ulaşan sadece birkaç mektuptur. Atsız'ın bilinen son mektubu tarihçi Yılmaz Öztuna'ya yazılmıştır.⁶⁷ Ne zaman yazıldığını tespit etmek imkân dâhilinde değilse de Atsız'ın bilinen ilk mektubu Türk Ocakları'nın faaliyetlerinden memnuniyetsizliğini dile getirdiği bir okuyucu mektubudur. Düzenli mektuplaşmaya başlaması ise İstanbul dışına çıkmasına vesile olan iş gezisi sırasında olmalıdır. Atsız kendisine gönderilen mektupları zaman zaman vakitsizlikten şikâyet etmekle ve bekletmekle birlikte ihmal etmemiş ve kısa sürede cevaplandırmıştır.⁶⁸ Ancak anılarında belirttiği gibi kendisine yazılan mektupları saklamak için özel bir çaba içine girmemiştir.

Yücel Hacaloğlu'nun kitabında yer alan mektuplar Türk siyasal hayatıyla ve tabii Atsız'ın hayatıyla ilgili bugüne kadar karanlıkta kalmış pek çok noktayı aydınlatmıştır. Mesela bu mektuplar sayesinde Atsız'ın MHP'den kopuşunun 1969 Adana Kongresi'nden çok sonra 1972'de gerçekleştiğini öğreniriz. Türkeş anılarında

⁶⁶ Sabahattin Ali, **Hep Genç Kalacağım**, 12 bs. haz. Sevgül Sönmez, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2020.

⁶⁷ Yılmaz Öztuna, “Büyük Bir Tarih ve Dil Bilgini Ardından”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı 3, Mart 1976.

⁶⁸ Necmettin Sefercioğlu, “Atsız'ın Mektupları”, **Türk Yurdu**, Sayı: 312, Ağustos 2013.

tam da bu dönemde, yani 1960'lı yılların sonu ile 1970'lerin başlarında Atsız'ın manevî bir baskı kurarak onu yönlendirmek istediğinden bahseder.

Keza Akgöz'ün yayımladığı mektuplarda Atsız'ın Türkçü hareketin ana gövdesiyle yollarını ayırdığı 1972 yılından sonraki tarihlerde dahi parti üyesi gençlik üzerinde özellikle de İstanbul gençliği içerisindeki etkisini görebiliriz. Bu da Atsız'ın tedricen MHP'den uzaklaştığı yıllarda dahi parti ile ilgili gelişmelere müdahale etmekten geri kalmadığını göstermektedir. Akgöz ayrıca eserinde Atsız Türkiyat Enstitüsü'ndeki görevinden uzaklaştırılması konusunda asistanlık yıllarını anlattığımız bölümde de görüleceği üzere bugüne bildiklerimizi sorgulayacak bazı ipuçları da sunmaktadır.

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi henüz yayımlanmamış mektupların hatları daha belirgin bir resmin ortaya çıkmasına hizmet edecektir. Bu itibarla yeni mektupların ortaya çıkması yeni kaynakları gündeme getirebileceği gibi eski kaynakları yeniden değerlendirmeye tâbi tutmayı gerekli kılabilir. Öte yandan mevcut durumda Atsız'ın hayatıyla ilgili yazılanları doğrulamak, gözden geçirmek için mektuplar dışında yeni kaynaklara da ihtiyaç vardır. Mektuplardaki bilgilerin sıhhat derecesini saptamak için buradaki ayrıntıları genel kanılarla karşılaştırmak, bu itibarla olası yanlışlıklar da tespit edilmelidir. Bunu yapabilmek yeni bir bakış açısı kadar döneme ait biyografileri hem sayıca hem de nitelikçe artması ve başka kaynakların da bu nazarla gözden geçirilmesi gereklidir.

Anılarıyla mektuplarını bir arada değerlendirerek Atsız'ın eksizsiz bir panoramasını sunmak, anıların Irkçılık Turancılık Davasının görüldüğü 1944'te nihayete ermesi; mektupların kahir ekseriyetinin ise bu tarihten sonrasına ait olması nedeniyle zordur. 1944 öncesine ait bazı mektuplar ve anılar üzerinden birtakım bilgiler edinmek mümkün olsa da hem 1944 öncesi hem de sonrasına ilişkin yazışmalarında ailesiyle ilişkisine dair elimizde kayda değer pek az bilgi vardır.

Anılarının büyük bir kısmını Askerî Tıbbiye yıllarına ayıran Atsız, burada bir bireyden çok kolektif olarak hareket eden bir grubun üyesi, bir anlamda bu grubun kendi dönemindeki sözcüsü olarak kalemini kullanmaktadır. Okuldan atılmasına rağmen Askerî Tıbbiyelilerle irtibatını kesmemiş olması ve bu gruptan arkadaşlarını

takip etmeyi sürdürmesi,⁶⁹ belki de bu gruptan isimlerle zaman zaman bir araya gelmesi ile ortaya çıkan hatırlama pratikleri anılarda görülen canlı ve renkli anlatımın en önemli nedenidir. Daha anlaşılır bir dille söyleyecek olursak yazarın kendini mensup hissettiği bu grubun üyeleri, yıllar sonra bir edebiyat öğretmeni olarak geri döndüğü mekânla birlikte Atsız'ın anılarını canlandıran zeminini oluşturmuştur. Öğretmenler, üst sınıflardan öğrenciler ve kurum çalışanları tarafından yeni gelen öğrencilere aktarılan kurumsal hafızaya bağlı olarak kurumun kendi tarihselliğinden kaynaklı mitoloji de hatırlama ve yazma pratiğini etkilemiştir. Burada anlatılanların gerçek olup olmamasından bağımsız olarak anlatının belirli bir kültürel bağlamda gerçekleşen kolektif bir hatırlamaya dayandığını, hatırlananların da kurumun mitolojisini yeniden üretip romantize ettiğini söylenebiliriz. Doktor olmaya hiç heves etmediği hâlde sırf asker olabilmek için Askerî Tıbbiye kaydını yaptıran Atsız'ın bu kuruma aidiyet duygusu hiçbir zaman örselenmemiş, askerlikle ilişkisi dolayısıyla bir ayrıcalık ve prestij kaynağı olarak gördüğü Askerî Tıbbiyeli kimliğinin ne anlama geldiğini kendi hikayesiyle birlikte anlatmıştır. Zira onun Askerî Tıbbiye anıları birbiriyle bağlantılı anılar dizisinin bir parçası olduğu gibi kendi öyküsü de büyük Askerî Tıbbiye anlatısı içine yerleşmiştir.

Atsız'ın anılarında Askerî Tıbbiye tecrübesinin ardından yaşananlar artık bir grubun değil bizatihi kendisinin hikayesi olarak anlatılır. Yeni sosyalleşme alanı olan Türk Ocaklarında tanıştığı ve 1930'ların sonlarına kadar bir şekilde ilişkisini sürdürdüğü Sabahattin Ali ile olan çatışması dolayısıyla yazdıklarını hâriçte tutarsak ne Türkiyat Enstitüsü'ndeki arkadaşları Orhan Şaik, Pertev Naili ne de ilk eşi Mehpere Hanım ile ikinci eşi Bedriye Sabit ile ilgili kayda değer bilgi verilmez. Anılarda zamanın ruhunu yansıtan dostluklar, aynı hayalleri kuran, ortak yayın faaliyetine imza atan, yazın alanında birbirlerine destek olan deha adaylarından müteşekkil bir çevrenin hikayesi olmaktan ziyade tavizsiz bir antikomünistin mücadele içinde nasıl sivrildiği anlatılır. Askerî Tıbbiyeden ayrılmanın verdiği üzüntüyü saymazsak duygusal hâllere ilişkin hiçbir değerlendirme de yapılmaz.

⁶⁹ Atsız anılarında sadece 41 mevcudu bulunan sınıftaki arkadaşlarının 35'inden bizzat bahsederek maceralarını eğlenceli bir anlatımla kaleme almakla yetinmemiş, üst sınıftaki öğrencilerden de sık sık bahsetmiştir.

Burada görüldüğü gibi seçilmiş anılara verdiği kıymetle, aslında kendi hayat hikayesini tutarlı seyir izlediğini göstermek, benliğini tarihsel bir devamlılık fikrinde ifade etmek istemişse de mektuplar başta olmak üzere diğer kaynaklar hikâyesinin daha farklı anlatılabileceğini ortaya koymaktadır. Sabahattin Ali'nin melek huylu biri olarak vassfettiği Mehpare Hanım ile Atsız'ın Askerî Tıbbiyedeki kibar arkadaşı Nejat, Atsız'ın hırçın tabiata sahip olmasına rağmen sakinliğiyle bilinen kişilerle beraber olmaktan keyif aldığını gösterir. Nitekim ona yakın olan bütün isimler istisnasız bir şekilde yaşamında duygu patlamaları olmadığı zamanlarda Atsız'ın nezaket kurallarına uygun yaşadığına şahadet ederler. Nitekim Sabahattin Ali, Atsız'ın da dâhil olduğu arkadaş grubu için kaleme aldığı “Terk-i Bend”inde Atsız hem “ases başı” hem de haşin görünüşü altında “altın kalpli” ve ismi gibi “kadın ruhlu” bir adam olarak vassfedilir.⁷⁰ Asistanlık günlerinin ardından başka başka şehirlerde yaşamaya başlayan arkadaşların yoğun bir yazışma trafiğine girdiğini görürüz. Aralarında hem doğrudan hem de çapraz bir iletişim söz konusudur. Atsız, Pertev Naili ile birlikte Sabahattin Ali'yi “Kürşad” konusunu kitaplaştırması için teşvik eder. Şiire olan merakları belki de her mektubunu sonuna bir şiir ilâştirerek gösterilir.⁷¹ Orhan Şaik'in bildirdiğine göre onun gönderdiği bir şiiri iznini almadan *Orhun* dergisinde yayımlar. Pertev Naili'nin aynı dergide yayımlanan şiiri de büyük ihtimalle yayımlanmak üzere değil de mektuba ek olarak gönderilmiştir. Atsız ile Ali gelişmelerden birbirilerini haberdar ederler. Atsız, *Kuyucaklı Yusuf* romanının akıbetini sorar.⁷² Arkadaşıktan can düşmanlığa varan sürecin evrelerin mektuplar üzerinden takip edebiliriz. Bu mektuplar aynı zamanda Atsız'ın meşhur romanı *Bozkurtların Ölümü* romanının yazılış hikayesini de anlatırlar. Atsız, Sabahattin Ali'nin komünistlerin, özellikle de Nâzım Hikmet'in, etkisi altında olduğunu düşünmektedir.⁷³ Kürşad'ı en nihayetinde içerik itibarıyla istediği nitelikte, yani hamaset dozu yüksek destanî bir roman olarak

⁷⁰ Sabahattin Ali, **Bütün Şiirleri**, haz.: Atilla Özkırmı, 15. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015 s. 144.

⁷¹ Atsız, Sabahattin Ali'ye Sinop Mahpushanesinde yatariken gönderdiği bir mektubunda mektuba şiir, mâni ekleyemediği için özür diler. Pertev Naili'ye 1933'te gönderdiği bir mektuptaki “Dün Gece” başlıklı şiiri ise kahramanlık şiirleriyle ünlenmiş Atsız'ın aşırı melankolik bir ruh hâlinde olduğunu ve bunu arkadaşıyla paylaşmak istediğini gösterir. 10 Mayıs 1933. M. Sabri Koz “Nihâl Atsız'dan Pertev Naili Boratav'a Mektupların İzinde”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 193, 2010, s. 94-96.

⁷² Ali, **Hep Genç Kalacağım**, s. 337.

⁷³ **A.g.e.**, s. 226

yazmayışı Atsız'la Ali arasındaki ilişkinin artık eskisi gibi olamayacağını göstermektedir.⁷⁴

Anılar ve mektuplar üzerinden 1940'lara kadar olan dönemi bu tarihten itibaren gönderdiği ve aldığı mektuplar üzerinden değerlendirdiğimizde renkli olarak nitelenebilecek Atsız'ın yaşamının büyük oranda değiştiğini görürüz. Atsız'ın sık sık büyük bir özlemle yad etmekten geri kalmadığı Askerî Tıbbiye tecrübesinin ardından kendi yeteneklerini gösterebildiği bir sahne olan Dârülfünûn'dan da uzaklaştırılması, en nihayetinde ise yakın arkadaşlarından ideolojik çatışmalar üzerinden ayrılması melankoliyi Atsız'ın hayat hikayesinde belirtilip geçilebilecek bir detay olmaktan çıkarır. Yaşadığı sıkıntıları aşmaya çalışan her melankolik gibi geçmişe olduğu gibi geleceğe de yönelecek olan Atsız, mektuplarında belirttiği gibi içinde bulunduğu anı yaşayan biri olmaktan çıkacak, ideali uğrunda kabına sığmayan bir enerjinin tecessümü olarak fikrî ayrılık yaşadığı kişilere yönelmiyorsa içe yönelecektir. Bu itibarla kusursuz geçmişle ideal gelecek, kahramanlıkla hiçlik, yaşamla ölüm arasında salınan Atsız'ın hayata karşı tutumunu en çok bu melankolik haletiruhiye belirleyecektir. Hayat hikayesini, kendisinin de ifadesine ettiği gibi, semboller üzerinden anlattığı *Ruh Adam* geçmişte vuku bulan imha savaşlarının özlemini duyduğu hâlde bir türlü içinde bulunduğu tefekkür deryasından çıkıp harekete geçemeyen, yaşamak istemediği hâlde ölmeyi beceremeyen, en sonunda ortadan kaybolan “Selim Pusat” karakteri, zıt kutupları benliğinin bir parçası hâline getirip acılarını nükteye çeviren Atsız'ın melankolik haletiruhiyesini en berrak hâliyle gösteren eserdir.⁷⁵

Tefekkürün deryasına dalmasının hem bedeli hem de koşulu olan melankoli onu dünyevî basitliklere boyun eğmekten alı koymuştur. Bu noktada belirtilmesi gereken husus, Atsız örneğinde olduğu gibi melankolinin insanı içinde bulunduğu dünyaya

⁷⁴ Atsız, İkinci Dünya Savaşı başladığı 1939 yılının mart ayında Ali'ye “Sana ve hanıma Berlin'den selam ve sevgiler” yazan bir kartpostal göndermiştir. Hitler'in (Der Banertrager, Bayraktar) şövalye kıyafetleriyle Nazi bayrağı taşıırken tasvir edildiği kartpostalın gönderilen kısmında Berlin yazılması daha önce Atsız'a dünyanın farklı yerlerindeki özellikle Çin ve İspanya'daki çatışmalardan hareketle dünyanın komünizme doğru gittiğini söyleyen Ali'ye, belki de bu konuşmaları hatırlatan, bir mesajdır. **a.g.e.**, s. 327, 356.

⁷⁵ Atsız, *Ruh Adam*, 52. bs, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

yabancılaştırdığı bir gerçek olsa da fikrî yabancılaşma tehlikesine karşı oldukça etkili savunma aracı olduğu ve dünyayla ilgili olmayan bu kişinin efkârlı görünümünün ardında yıkıcı bir enerjinin bulunduğu. Nitekim onu davasının en büyük ismi hâline getiren de fikrî yabancılaşmaya karşı geliştirdiği bu mekanizmadan başka bir şey değildir. Ancak burada bir çelişkinin ortaya çıktığını söylemeden geçemeyiz. O da Atsız'ın, anılar üzerinden inşa etmeye çalıştığı algıyı mektupları ve otobiyografik romanıyla yine kendisinin aşındırmış olduğudur.

Burada yapılan değerlendirmenin mektuplardaki izdüşümüne bakacak olursak dikkat çeken ilk husus Atsız'ın geçmişteki şanlı zaferlerin mutlaka tekerrür edeceğine inanması ve geleceği inşa edecek arıttıcı savaşın güçlü bir ihtimal olarak ufukta belirmesiyle geçmişin kahramanlık hikayelerini gündeme getirerek akıldan çok duygulara seslenen ve tarihi bir kahramanlık şiirine indirgeyen⁷⁶ enerjisi yüksek bir yayın faaliyetine girişmiş olmasıdır. Kendisini öne çıkarmasına vesile olan bu faaliyeti belirli çevrelerde de kabul görmüştür. Başta “Atsız'a Yoldaş” Fethi Tevetoğlu, Alparslan Türkeş, Orhan Şaik Gökyay gibi Türkçü isimler, Atsız'ın “külah kapma” peşinde koşan “dalkavuklar” olarak niteledikleri diğer Türkçü oluşumları bir tarafa bırakıp önder olarak öne çıkmasını arzu ederler.⁷⁷ Bu dönemde Atsız'ın başta

⁷⁶ Özdoğan, **a.g.e.**, s. 237.

⁷⁷ Bu isimler arasında en dikkat çeken isim Alparslan Türkeş'tir. “Milletin içinde bulunduğu tehlikelerden kurtulmak mümkündür. Adsızın kılıcından keskin olan kalem bu işi herhalde muvaffakiyetlendirecektir. Kalem kifayet etmezse o zaman işi silahlara bırakacağız. Türkçülük yolunda ruhumuz, yüreğimiz, kılıçlarımız seninle beraberdir. Ebedî Türk milleti mesut ve şerefli günlere kavuşacak, bütün Türkler bir devlet hâlinde bir bayrak altında toplanacaklardır.” 22 Şubat 1930 tarihli mektubunda Tevetoğlu, Atsız'a harekete geçme vaktinin geldiğini söyler. 1 Mart 1943 tarihli mektubunda ise “Her fedakârlığa katlanıp sert ve sür'atli ilerlemek zorundayız. Azizim: yavaş, uyusuk, pasif yürümekle kalmıyalım. Ne yapacaksak yapalım. 'Hiç'e gidiyor. Türklük ne vakit kurtulacak? Ya bunu temin edelim yahut ölelim... Ne duruyoruz, karım, ailem, babam, her sabah yüzlercesini dinlediğim Mehmetçikler, ihmalkârlık kurbanı Türk halkı bana fedai olmamı emredecekti, bu daha çok geç olacaktı. Bunu çabuklatan sen olmuşsundur. Rıza Nurumuz öldükten sonra önümüze düşmek senin vazifendir. Dün bir 'Adsız'a yoldaşın' vardı, bugün, bak, yolunda kaç kişi varız. Yaşıyan senden başka Türkçüler de var. Fakat bunlar tarih, dil edebiyat sahasındaki çalışmalar ile kalacaklar ve daha ileri gidemeyeceklerdir. Hem bunların hemen hepsi dalkavuk damgasını alınlarından silemeyeceklerdir.” Orhan Şaik Gökyay ise Türkçü camia içindeki bazı isimlerin Atsız'ı kullanabileceğini 20 Nisan 1943 tarihli mektubunda şu sözlerle dile getirir: “Açık mektubun hükûmet mahafilinde ne tesir yaptığını henüz öğrenemedim. (...) Yalnız herkesin dilinde dolaştığı hâlde delillerde ispat edilemeyecek meselelerden çekin, her zaman söylediğim gibi Reha Oğuz ayarında olanlarla bir defa daha broşürleşmek mevkiinde kalma! Sana yanaşmak isteyenler arasında bu zamana göre Hüseyin Namıklar ve Reha Oğuzlar daima bulunacaktır. Bunlar yarın senin zaafın olacaktır. Karakterleri ve imanları sağlam 5-10 arkadaş sana kafidir.” 23 Nisan 1943 tarihli mektubunda: “Sen altın yumurtlayan tavuğun bütün yumurtalarını almak için onu kesen insana

kardeşi Nejdî Sançar⁷⁸ olmak üzere Türkçü camia içindeki isimlerle yoğun bir yazışma içine girdiğini görürüz. Mahkeme süreci ile basına sızdırılan ve camia içindeki çatışmalar, gruplaşmalar ve barışmalar hakkındaki bu yazışmalarda gelişmelerin merkezinde Atsız vardır. Daha çok güncel siyasetle ilgili ve “dava” odaklı olan bu yazışmalar hükûmetin bir kurgusu olduğu kadar Atsız’ın hareket içinde öne çıkmak için gösterdiği çabaya da işaret eder. Yayımladığı açık mektuplarla sadece hükûmeti değil kamuoyunu da etkilemek istemiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkçü hareket içinde mücadelenin sembolü olarak görülen Atsız, 1947 yılında görülen Kenan Öner-Sabahattin Ali davasını hâriçte bırakırsak nispeten hareketsiz kaldığı daha, doğrusu içe döndüğü yıllardır. Mücadeleden ve hayatın akışından ayrı kalmaktan duyduğu ıstırap onu tarihe yönlendirmiş, içinde gittikçe büyüyen buhranın çaresini edebî üretimde bulmuştur. Yaklaşık iki yıl yayımlanan *Orkun*’u kapanışına giden çatışmalı süreci 27 Mayıs Askerî Darbesi ile birlikte tekrar canlanan Türkçü siyaseti doğrudan yönlendirmeye çalıştığını da mektuplarından takip edebiliriz. Bundan ayrı olarak kendisine yazılan mektuplar *Bozkurtlar* serisinin yazarı olarak doğrudan öğrencisi olmayan gençlerin dahi ilgi radarına girdiğini göstermektedir.⁷⁹ Nitekim Türk ırkının tekrar kalkınma ve yükselme devrine girdiğini güvenle söylediği 1965’te,⁸⁰ yani Türkçü hareketin Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ismiyle henüz partileştiği bir dönemde kendi çabasıyla çıkardığı *Ötüken* dergisini sokakta bağırarak satan Türkçüler Derneği üyesi gençlerden bahsetmesi bu bağlamda ele alınması gereken bir husustur. Kızılbaş Türk köylerine dergi gönderilmesi onun muhafazakâr bir milliyetçi hareketin aksine saf bir Türkçülük peşinde olduğunu gösterir.⁸¹ Mektuplar, Atsız’ın parti çizgisine girmekten ziyade partiyi kendi ırkçı ve laik çizgisine çekmek istediğini ancak

benziyorsun. (...) Sen önde bir bayrak taşıyorsun. Civarına biriken seyircileri arkandan geliyorlar sanıyorsun. Bunların yarından çoğu külâh peşindedir. Şimdi Orhun’dan mahrum olmakla fikirleri yayacak vasıtayı kaybetmiş oluyorsun.” Akgöz, **a.g.e.**, s. 100-104.

⁷⁸ Atsız, 8 Mart 1942 tarihli bir mektubunda kardeşi Nejdî Sançar’ı Turancılık sahasında etkili olduğunu söylemekle beraber düşmanlarına asıl büyük darbeyi kendisinin vuracağına inanmaktadır. “Turancılık sahasında en iyi yazıları yazıyorsun. Ben kılıcımı çekinceye kadar sen pala savur. Sonra ikimiz birlikte savurmaya başlarız.” **A.g.e.** s. 89.

⁷⁹ Bu gençler arasında en dikkat çeken isim Atsız’ın yönlendirmesiyle *Bozkurtların Destanı* adlı eseri kaleme alan Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu’dur.

⁸⁰ Ayda, **a.g.e.**, s. 39

⁸¹ Hacaloğlu, **a.g.e.**, 83.

Türkeş'e yakınlığı ve CKMP ile anılıyor olmasının parti içinde rahatsızlık yarattığını göstermektedir.⁸² Refet Körüklü'ye yazdığı mektupta bu görece bağımsız durumun parti içinde rahatsızlık yarattığını, hatta bu rahatsızlığın partinin resmî yayını organı *Devlet*'in sayfalarına da yansıdığını öğreniriz:

“Devlet'i görmüşsünüzdür. Türkçüler Derneği 'Güya Türkçüler Derneği' yönetim kurulu da 'Ne idiği güya belirsiz bir heyet'miş. Türkeş böyle söylemiş mi yoksa ona isnadla başkaları tarafından mı uydurulmuş bilmiyorum ama duyduğum diğer şeyler artık bağların koptuğunu gösteriyor. Biz altmış kişiymişiz. Onlar 200.000 kişiymiş. Olabilir ama reklamın fazla değeri yoktur...”⁸³

Türkçü hareketin siyasal alandaki temsilcisi ile yollarını 1972'de ayıran Atsız'ın Âdile Ayda'ya yazdığı ve daha çok iç dökme hâlini alan mektupları hem buraya kadar anlatılanların sağlamasını yapması hem de hayatının son yıllarında Atsız'ın içinde bulunduğu haletiruhiyeyi göstermesi bakımından önemlidir. Bu mektuplarda insanlardan tiksindiğinden, cemiyeti içinde bulunduğu ahlakî düşüşten ancak kahramanlık ve fazilet duygularını şahlandıracak bir savaşın kurtulabileceğinden bahseden Atsız, bugünün yozlaşmış cemiyetinde yaşamının büyük hüner ve marifet istediğini, bu yüzden Ayda'nın uzak maziye firarındaki ruh haletini anlayışla karşıladığını söylemiştir.⁸⁴ Bu mektuplarda ilginç olan ölümü yaşamdan üstün tutan ve normal olan her şeyi küçümseyen Atsız'ın hayatının sonuna her şeye rağmen hayatın yaşanması olduğunu torun sevgisiyle açıklamasıdır. Hayatı bu şekilde kutsaması duyguların da bir çağı olduğunu gösterir.

Hacaloğlu ve Ayda'nın kitaplarında yer alan mektupları genel olarak değerlendirdiğimizde Atsız'ın giderek daha şüpheli ve karamsar biri hâline geldiğine, yakın arkadaşlardan oluşan etrafındaki halkanın zamanla daraldığına, iç siyasî tartışmaları ve dış Türkler ile ilgili gelişmeleri yakından takip ettiğine şahitlik ederiz. Çalışmaları, tamamlanmamış kitap projeleri, bahsettiği hâlde ortaya çıkmayan kitapları da mektuplarındaki diğer bahis konularıdır. Çalışmalarıyla ilgili

⁸² Atsız kulağına gelen sözlere rağmen Türkeş'e güvenmekte ve CKMP'nin hızlı bir şekilde yükseleceğini düşünmektedir. Ancak beklediği olmaz, Atsız'ın temsil ettiği laik ve ırk eksenli yaklaşıma belirli bir mesafe koyulur. Yine de bu süreç genel olarak bilinenin aksine bir kopuşa da neden olmaz. Atsız, çevresindeki birtakım softaların Türkeş'in yanlış harekete sevk ettiklerine inanmaktadır. Ancak mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla aralarında yaptıkları anlaşmanın bir gereği olarak MHP ile ilgili yazılara dergisinde yer vermez. **A.g.e.**, s. 141.

⁸³ **A.g.e.**, s. 284.

⁸⁴ Ayda, **a.g.e.**, s. 59-61.

yardım almaktan çekinmediğini,⁸⁵ ortaya çıkmış en eski Türkçe metni okumaya çalıştığını, satın aldığı daireyle ilgili gündelik dertlerini, çocuklarıyla iletişim hâlinde olduğunu, evlatlığı ve onun oğluyla yakınlığını, bazı kişiler için hatırlı tanıdıklarından ricacı olduğunu da görürüz.

Melankolik ruh hâlini gözler önüne serdiği mektuplarında kara mizah örneği kabul edilebilecek nükteleri ve bazen küfürleri bulunabileceği gibi Türk Silahlı kuvvetlerinin kuruluş tarihini önerdiği şekilde değiştirilmesi dolayısıyla yaşadığı sevince⁸⁶ de Kürt siyasal hareketiyle ilgili üç yazısından dolayı mahkûm edilişinin onu nasıl üzdüğüne de şahit oluruz.

⁸⁵ Bu mektuplar çalışmalarında takıldığı ya da emin olamadığı bazı Türkçe kelimeleri ve “Altın Elbiseli Adam” gibi Türk dünyasına ilişkin akademik çalışmaları danışmak; iç siyasette ilişkin değerlendirmeler yapmak amacıyla Hasan Oraltay'a gönderilmiştir. Oratay'la yazıştığı bir diğer konu ise ayrı ayrı daire satın aldıkları apartmanla ilgi yaşadığı sorunlardır. Oraltay'a 55 mektup göndermiştir.

⁸⁶ Hacaloğlu, **a.g.e.**, s. 312.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR ENTELEKTÜEL OLARAK NİHÂL ATSIZ

3.1. Nihâl Atsız'ın Fikrî Oluşum Süreci

Türkçülük ile ilgili fikirlerini çıkardığı dergiler vasıtasıyla yaymaya başlayan, bu dergilerde belli başlı meseleler hakkında zamanla başkaları, özellikle de eğitilmiş gençler arasında yayılacak argümanlar geliştiren Nihâl Atsız'ın, bu itibarla Cumhuriyet döneminde ırkçı-Turancı Türkçülüğün sembol ismi olarak hatırlandığı, kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Turancılıktan sosyalizme, modernlikten muhafazakârlığa, faşizmden demokrasiye, üniversiteden gençlik hareketlerine kadar Türk siyasal hayatının neredeyse bütün meseleleri üzerinden tarif edilen ve devlet yapısında radikal değişikliklere işaret eden bu fikirler, onun hem aykırı biri olarak kabul edilmesini sağlamış hem de Türkçülüğe ait bazı meselelerin onun tarafından çözüldüğünü düşündürmüştür.

Doğrusu istenirse, Türk siyasal hayatında Atsız tarafından ileri sürülen fikirlerin hiçbirisi yoktur ki 19. yüzyılın sonlarında filizlenmemiş, Trablusgarp Savaşı'ndan itibaren tedavüle girmemiş, Balkan Savaşları ile yaygınlık kazanmamış olsun. Ancak Atsız bu fikirleri işlerken Türk devletinin ezel-ebed niteliği ve teklifi, Türk tarihinin kadrosu, ordu-millet-devlet bütünlüğü, Türklerin sahip olması gereken nitelikler gibi meselelere verdiği cevaplarla farklılık yaratmıştır. Türkçülüğe ilişkin meselelerde sadece öncüllerinden değil sonradan gelenlerden de daha açık bir tutum benimsediği ve iddialarına dayanak olarak tarihî verileri kendi içinde daha tutarlı bir şekilde kullandığı da inkâr edilemez. Onun Türkçülüğe asıl katkısı, teknik titizlik ya da ideolojik tutarlılıktan ziyade Türklüğü bir üstünlük duygusu olarak benliğinde yaşatabilmesinden;¹ eserlerinde işlediği bu duyguyu başkalarına aktarabilmesinden

¹ *Dâvâm* adlı eserinde Hasan Âli Yücel, hasmı olarak gördüğü Atsız'ın, taraftarları ve sevenleri üzerinde sihre benzer bir etkisi olduğunu dile getirmiştir: “Tam bir faşist düşünüşün (türkçülük, milliyetçilik) gibi âmmece kutsal bilinen yeşil bir örtüye sarınmış bir cadı olduğunu görmemek için Nihâl Atsız'ın dağıttığı sihirli gözlüklerden birini takmış olmalıdır. Şu anda sanık Kenan Öner'i bu gözlükle bana bakarken görmekte ve olduğumdan ne kadar başka bir insan olarak kendisine göründüğümü düşünerek onun hesabına azap duymaktayım.” Hasan Âli Yücel, *Dâvâm*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 62. 1960'ların başında Atsız ile yollarını ayırmakla birlikte Atsız'ın vefatının ardından onun fikirlerini yaymayı kendine misyon bilen Altan Deliorman ise Atsız'ın kendi

kaynaklanır. Atsız'a asıl şöhretini kazandıran, başkaları tarafından da ileri sürülen görüşlerden ziyade, sözünü hiçbir şekilde sakınmayacağı polemiklere girmesi, 1944 Irkçılık-Turancılık Davasına yol açan açık mektuplarının gösterdiği gibi cüretli hamleler yapmaktan çekinmemesi ve kişisel kavgaları olmuştur. Bu keskin duygu hâlini doğrudan savaşın söz konusu olmadığı bir dönemde devam ettirebilmiş olması da onu öncüllerinden ayırır. Atsız, yazılarıyla siyasete yön vermeye çalışmış olsa da çoğu zaman herhangi bir siyaset felsefesini ilgilendiren ya da ilgilendirmesi gereken siyasî ve iktisadî rejimler hakkında yorum yapmaktan kaçınmış; bunları Türkçü ideolojinin esasına ilişkin konulardan saymamıştır.² Aristokrasiye ya da seçilmiş elitlere, yani askerlere dayanan “aristokratik” bir yönetim modelini arzu etmesine rağmen 1930'lu yılların ortalarına kadar, her ne kadar “Gazi” olarak anılıyor olsa da, sivil bir lider profili çizen Atatürk'ün liderliğine, 1938'den 1943'e kadar da İnönü'nün “Millî Şef”liğine karşı çıkmadığı gibi, zaman zaman bu dönemleri ve liderleri

üzerindeki etkisinin *Bozkurtlar* serisiyle başladığı söylemiştir: “*Bozkurtların Ölümü*” ve “*Bozkurtlar Diriliyor*” romanlarını onuncu sınıfa geçtiğim yaz okudum. Feridun Fazıl Tülbentçi'nin, Abdullah Ziya Kazanoğlu'nun, Turhan Tan'ın tarihî romanlarını da okumuştum ama, bu iki eser onlardan ne kadar farklı ne kadar güzeldi. ‘*Bozkurtları Ölümü*’nün son satırını okuyup kitabı kapattığım zaman bütün benliğimi kavrayan ve asla gerçekleşmeyecek olan bir dilekle kavrulmuştum. ‘Keşke ben de o çağda yaşasaydım!’ Altan Deliorman, *Tanıdığım Atsız*, 2.bs., İstanbul, Orkun Yayınları, 2000, s. 33.

² Altan Deliorman, Atsız'ın sosyo-ekonomik problemlere ilgisiz kalmasını yadırgamış ve 1960'ların başında bu meseleyi kendisiyle bizzat konuşmuştur. Deliorman'ın *Tanıdığım Atsız* adlı eserinde bu konudan da bahsetmiştir: “Yeni Anayasanın yürürlüğe girmesiyle, hemen her türlü ideolojik akım, var gücüyle su yüzüne çıkmıştı. Bunlar geniş yayı imkânlarıyla, kamuoyunu, özellikle gençleri tesir altına almaya başlamışlardı. Yurdun ve milletin çeşitli meselelerine doğru-yanlış reçeteler sunuyor, memleket davaları ile çok yakından ilgilenir gibi gözükerek aslında kendi ideolojilerini yayıyorlardı. Ama gerçekten Türkiye'nin ciddi sorunları yok muydu? Köylülerimizin pek büyük bir çoğunluğu karanlıkta yaşamıyor muydu? Gelir dağılımı adaletsiz değil miydi? (...) Millî eğitim, hâlâ 1940'lardaki gayrimillî esaslara göre yürütülüyor muydu? İnsanlarımızı birbirlerine bağlayan mânevî bağların zayıflamış olması gerçek değil miydi? Gecekondu meselesi, şehirlere akın vb. gibi pek çok sosyo-ekonomik hadise, ileride Türkiye'nin başına dert olmayacak mıydı? ... Bir ahlâk buhranı memleketi baştan başa sarmamış mıydı?... Bütün bunları, Marksist kaynaktan gıdalanan çeşitli çevreler alabildiğine istismar ediyorlar, suret-i haktan görünerek, hattâ bazen milliyetçiliği kimseye bırakmayarak, aslında Marksist-Leninist bir düzenin propagandasını yapıyorlardı. Hâlbuki bütün bunlar milliyetçilerin meseleleriydi. Bir vatandaşın yoksulluğundan, gece aç yatışından, çıplaklığından, okuyup yetişmemesinden en fazla üzüntü duyması gerekenler, milliyetçiler olmalıydı. Dilenen, sürünen, gözyaşı dökken kimsesiz çaresiz bir ihtiyar, aslında Türk milliyetçisinin yüz karası sayılmalıydı... Bu düşüncemi anlattığım zaman, Atsız, ilk önceleri şöyle diyordu: -Bunların çoğu iktisadî meseleler. Türkçülük edebidir. İktisadî meseleler ise zamana ve zemine bağlıdır. Zaman neyi icap ettiriyorsa, iktisadî konularda o yapılır. Bizim asıl takip etmemiz gereken yol, değişmeyen prensipler olmalıdır. Tabii ki, Türkçülüğün temel prensiplerini değiştirelim yahut bir kenara bırakalım da, sadece günlük meselelerle meşgul olalım demek istemiyorum. Ama canlı ve hayatî konulara da sırtımızı çevirerek ihmal göstermenin çıkar bir yol olduğunu sanmıyorum. Aynı konudan bahsettiğimiz daha sonraki yıllarda da düşünceleri çok değişmiş değildi.” Altan Deliorman, *a.g.e.*, s. 237.

yüceltici sözler söylediği, buna mukabil DP'nin 1950'de iktidara gelişini “gerçek” demokrasi adına selamladığı, hatta gerçek Cumhuriyet'in kuruluşunu bu partinin iktidarıyla özdeşleştirdiği bilinen bir durumdur. Öte yandan Atsız'ın 1930'lu yıllarda inkılapçı bir üslupla kaleme aldığı dergi yazılarını okuyan biri, aynı kişinin aradan henüz beş yıl geçmeden nasıl bu kadar katı bir cumhuriyet-karşıtı hâline geldiğini anlamakta zorluk çekebilir. Atatürk'e coşku ile bağlı olup II. Abdülhamid'i despot olarak niteleyen bu genç adamın, 1940'lı yıllarda II. Abdülhamid (Gök Sultan) için de benzer bağlılık ifadelerini kullanması, hatta Kemalist ideolojide tartışmasız vatan haini olarak görülen Sultan Vahîdeddin'e karşı olumsuz bakışını değiştirerek Kemalizm'i hedef alması da dikkat çekicidir.³ Bir taraftan gündelik yaşamda köylünün geri kalmışlığına sebep olan koşullara tipik bir Aydınlanmacı tavırla hücum edip, her şeyden önce köylüyü yükseltmek gerektiğini söylerken; diğer taraftan aristokratik değerlere derinden bağlılığını ilan etmesi, tarihi yorumlarken de, güncel bakarken de diyalektik süreçleri, yapısal meseleleri nazar-ı dikkate almadığını gösterir. Zaten Atsız için Türk tarihi, en nihayetinde hanedan sicilinden, başka bir şekilde söylersek, büyük hükümdarların eylemlerinden ayrı düşünülebilecek bir şey değildir. Ancak söz konusu yaklaşımı da mutlak bir veri olarak alamayız.

Buradan anlaşıldığına göre Atsız romantize edebildiği sürece bir lidere sadakat duymuş ve siyasal sistemi benimsemiştir, buna imkân kalmadığında ise bir liderin tarihsel rolüne ya da bir siyasal sistemin bağlamına bakmaksızın kıyasıya eleştirmekten çekinmemiştir. Öte yandan *Atsız Mecmua*'da millî olmak kaydıyla sosyalizme karşı olmadığını söyler. 1960'ların başlarında ise sosyalizmin egemen olduğu İskandinav ülkelerinden sitayişle bahsetmekle kalmaz, sosyalizmin belki de gelecekte Türk milletinin yapısına uygun bir rejim olduğunun bilim, deneme ve akılla ispat olunabileceğini belirtir ve ekler “o zamana kadar Türkiye'de millî şuur gelişeceği gibi genel kültür seviyesi de bugünkünden çok üstün olacağından artık

³ Bir “Gazi”, dolayısıyla askerî bir lider olarak Türk milletine yol göstermesini istediği, ulusal deha olarak selamladığı Atatürk'e karşı muhalif bir tavır takınması da onu kendini devletle özdeşleştiren bir “diktatör” -ya da kendi alanı olmayan konulara el atmaktan çekinmeyen- ciddiyetsiz bir devlet adamı olarak görmesiyle de alakalı değildir. Atsız'a göre, Atatürk kültürel devamlılığı kasten ihmal ederek bir unutuşu tercih etmiş, tarih nazariyesini de sırf Batılılara hoş görünmek için geliştirmiştir.

Türkiye için bir tehlike” kalmayacaktır.⁴ Öte yandan ekonomik gelişmişlikle alakalı olarak sosyalizmin Türkiye’de uygulanamayacağını⁵ iddia eden de en nihayetinde sosyalizmin ülkeyi Rus egemenliğine sokmak isteyen komünizmin “ahmak kardeşi” olduğunu söyleyen de Atsız’dır.⁶ Nitekim 1960’ların sonunda Türkçülüğü itibarı olarak siyasi yelpazenin sağında bir ideoloji olarak konumlandıracaktır.

Türkçülüğü müstakil bir ideoloji olarak kurgulamak isteyen Atsız’ın 1920’lerde idare alanında faşizmin örnek alınması gerektiğine dair bir okuyucu mektubu kaleme almıştır. Buna mukabil Sabahattin Ali’ye kendisi gibi “şoven nasyonalist, faşist militarist”⁷ olmasını beklemediğini söylemiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak Türkçülüğün kendi benimsediği şeklinin mutlak surette geçerli olmadığını, Türkçülüğün Türklerin üstünlüğün kabulü ve organik bütünlüğünün esas alınması kaydıyla herhangi bir siyasal görüşe dayandırılabilirliğini düşündüğü çıkarımında da bulunulabiliyoruz. Nitekim eşi Bedriye Atsız da Atsız’ın sosyalizm karşıtlığının⁸ Rus

⁴ Atsız’ın, sosyalizmi komünizmle karşılaştırdığı yazılar için bkz. Atsız, “Bugünkü Yemlihal”, Millî Yol, 30 Mart 1962, s. 10. “Komünistler”, **Ötüken**, Sayı: 22, 20 Ekim 1965. s. 1-2.

⁵ Atsız, “Türk Milletine Çağrı”, **Orkun**, Sayı: 1, Şubat 1962, s. 16-18, 32.

⁶ Atsız, “Komünizmin Ahmak Kardeşi: Sosyalizm”, **Ötüken**, Sayı: 24, 16 Aralık 1965, s. 1-2.

⁷ Ali, **Hep Genç Kalacağım**, s. 224.

⁸ Atsız, Aclan Sayılğan’ın Türk solu üzerine yazdığı kitabından hareketle Türk komünist hareketi içinde mahallîci denilebilecek bir grubun varlığından bahseder. Bu grup hakkında fikirlerini beyan etmemekle beraber Türkiye Komünist Partisi’ne liderlik yapan Şefik Hüsnü ve Nâzım Hikmet’in gayritürk kökenlerine işaret eder. Aclan Sayılğan’ın eserinde millî solcular olarak nitelenen Şevket Süreyya Aydemir ve Doğan Avcıoğlu ile ilgili Türklerin haksız olduğu bir durumdan dolayı Ruslarla savaş çıkarsa kimin safında yer alacaklarından kuşku duyduğunu belirtir. Bunu kesin olarak bilmeden, üstelik ekonomik meselelerde adil bölüşüm meselesi herkesten önce dile getirdikleri hâlde kendilerine “faşist” yaftası takan bu isimlerin milliyetçiliğe kabul edilemeyeceğini, ancak bu konuda iki “teorici”nin açıklama yapmayı istemeleri hâlinde memnuniyetle kabul edip **Ötüken**’de yayımlayacaklarını söylemiştir. Burada Atsız’ın Aclan Sayılğan’ın eserinde mahallîci sol görüşün en önemli ismi olarak sunduğu Hikmet Kıvılcımlı hakkında bir değerlendirme yapmamış olması dikkat çekicidir. Ancak sol içinde azınlıklara karşı en şiddetli eleştirileri getiren Kıvılcımlı’nın ölümü üzerine Gündoğdu Saruhanoglu’nun aktarımına göre “Dr. Hikmet Kıvılcımlı’ya sahip çıkın. Solcu komünist olabilir ama her şeyi enternasyonalist değildir”, demiştir. Yağmur Atsız tarafından İSAM’a bağışlanan Atsız’ın kitapları arasında Hikmet Kıvılcımlı’ya ait toplu eserlerin olması da 1960’larla birlikte mahallîci eğilimini güçlendirdiği görülen Kıvılcımlı hakkındaki bu tanıklığı destekleyen bir diğer gösterge olmalıdır. Zeynel Abidin Polat, **Atsızlı Söyleşiler: Bozkurtlar Konuşuyor**, İstanbul, Historia Yayınevi, 2018, s. 257. Atsız, “Türk Milletine Çağrı” başlıklı yazısında, sosyalizmin aleyhinde oluşunu Türkiye’de solun sadece kendi milliyetinden kopuk köksüz, kişisiz insanlar meydana getirmesine bağlar. “Türk Milletine Çağrı”, **Orkun**, Sayı: 1, Şubat 1962.

düşmanlığından⁹ ileri geldiğini söylemiştir. Mirasa cemiyetin iştirak edeceğini¹⁰ de, özel mülkiyetin Türklerde tarihin her döneminde kabul edildiğini de burjuvazinin daima toplumun hâkimi olarak kalacağını vurgulayan da odur. Bu itibarla denilebilir ki, Atsız elitizme ve kalıtsal ayrıcalıklara değil, hiçbir şekilde doğal durumdan kaynaklanmayan dolayısıyla “Türk töresine” uygun olmayan çarpık kurumsallaşmanın neden olduğu düşündüğü yapay eşitsizliklere karşıdır. Özel mülkiyete karşı olmasa da kapitalist sistemin eşitliği bozan işlerliğine mesafeli durduğunu söyleyebiliriz. Maddî ilişkilerin bir noktadan sonra insanlara sadece refahı esas alacak bir yaşam biçimini dayatacağını ve bu durumun ise doğal duruma dönmeyi imkânsızlaştıracak bir ahlak buhranına neden olacağını düşünmektedir. Kapitalist sistemin sömürü çarkının sosyalizm için zemin hazırlaması karşısında, çalışan sınıflara belirli temel haklarının verilmesi gerektiğine inansa da sosyalistlerin eşitliğe dair fikirlerini toplumun doğal hiyerarşik yapılanmasını yadsıdığı için yersiz bulur. Özetlersek; toplumun organik yapısını bozmadığı sürece, onun için devletin hangi siyasî ve iktisadî sistemle yönetildiğinin çok da önemi değildir. Başka bir şekilde ifade edersek Atsız “yüksek siyasete” olan bağlılığı bir felsefî yaklaşımın sonucu olarak değil yaşamın bir gereği olarak değerlendirmiş, bu anlayış çerçevesinde tarihe mallettiği birtakım değerleri savunarak sisteme katkıda bulunmak istemiştir. Dirimselcilik olarak ifade edebileceğimiz bu değerlerin yaşamı ifade ettikleri için gündelik siyasetten de siyaset felsefesinden daha zengin ve derin olduklarını düşünmüştür.

Bunlar gibi gündelik siyaset gibi “tali” meselelerle ilgilenmediği hâlde bir at çiftliği kurup kırmızı üretmek, Türkçü gençlerin kılıç dersi almalarını sağlamak, hatta İstanbul'un fethinin 500. yıl kutlamaları sırasında kılıç kuşanmış ve Göktürk kıyafetleri giymiş gençlerin düzenleyeceği bir baskınla Ayasofya'yı tekrar camiye çevirmek gibi girişimler, esaslı planlar yapmaktan geri kalmamıştır.

Burada verilen örneklerde görüldüğü gibi her durumda Atsız'ın kendi fikirleri

⁹ 21 Eylül 1989'da kendisiyle yapılan görüşmede Bedriye Atsız, Nihâl Atsız'ın sola tepkisinin doktrin tahliliyle alakalı olmadığını belirtmiştir. Atsız'a göre Sovyet Rusya ile Türklerin can düşmanı Çarlık Rusyası arasında bir fark yoktur. Benimsenen siyasal sistemden bağımsız olarak diğer milletlerle olduğu gibi Ruslarla düşmanlık da bakidir. Özdoğan, **a.g.e.**, s. 183.

¹⁰ Atsız, “Tarihin Akışı Değiştirilemiyor”, **Ötüken**, Sayı: 21, 24 Eylül 1965, s. 2-3.

hakkında söylediklerinden hareketle “rasyonel” bir değerlendirme yapmak çok da anlamlı olmayabilir. Zaten toplumsal koşulları dikkate almayan, daha doğrusu bir halkın hareketlerini yönlendiren kanunların ya da güdülerin değişeceğine inanmayan Atsız'ın bu konularda realist değil romantik bakışa sahip olduğu yeterince açıktır.¹¹ Altan Deliorman'ın da tespit ettiği gibi Atsız ve dönemin Türkçü isimleri felsefi temelleri Ziya Gökalp tarafından atılan fikirleri geliştirmek yerine Türkçülüğü tarih ve edebiyat üzerinden yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. Bunun gerekçesi ise Türkçülüğün “cansız bir fikirler sisteminden ziyade bir duygu ve inanç” konusu olarak görmeleridir.¹² Öte yandan Atsız arkadaşlarıyla birlikte iki Türkçü program hazırlanmış, ancak başlıklar itibarıyla kaleme alınmış olan bu programları hiçbir zaman detaylandırma gereği duymamıştır. Çünkü o, program üzerine çalışmaktan çok duyguları şekillendirmek isteyen birisidir. Güncel gelişmeleri derinlemesine

¹¹ Atsız'ın siyaset alanında kendini gösteren bu “savuluş”ları akla Carl Schmitt'in politik romantizmle ilgili değerlendirmelerini getirir. M. Ertan Kardeş'in çalışmasından yararlanarak ifade edersek; Schmitt, genel olarak romantizmi özel olaraksa politik romantizmi yaşamın bütün yönleriyle estetikleştirmeye çalışarak metafizik üreten bir tutum olarak görür. Öte yandan toplumsal yaşamı ilgilendiren bütün konuları, özellikle de siyaseti estetikleştirmek mümkün değildir. Öte yandan Schmitt'e göre romantizmde “politik” kavramına yer yoktur. Romantizm her ne kadar Aydınlanmanın doğrudan bir sonucu olsa da bu mirası kullanma tarzı “rasyonel” değildir. Romantikler “şanlı geçmişin” ya da “devrimci geleceğin” düşleriyle yaşayabilirler. Üstelik bu çelişkiler onları rahatsız da etmez. Romantikler için sanat dışında kalan bütün alanlar göreceli ve dünyayı romantize etmeye hizmet ettikleri sürece değerlidir. Estetik, yani sanat dolayımı olmaksızın bu alanların bir değeri yoktur. Romantizmde, romantik özne, dünyayı kendi romantik üretimi için, bir fırsat [Anlass] ve vesile [Gelegenheit] olarak telakki eder. Dolayısıyla romantik özne açısından sanatsal üretimle bu üretimin pasif malzemesi durumundaki dünya arasında kesin bir ayrım vardır. Bu nedenle dünya ve kültür alanlarına ait bir cevherden bahsedilemez. Dünyanın nasıl bir yer olduğu değil, onu romantik öznenin nasıl algıladığı önemlidir. Bu sebepten ötürü onun “eski” özlemi aslında “sekülerize edilmiş birtakım metafizik biçimlerin yeniden üretilmesi”nden başka bir şey değildir. Schmitt'in politik romantizmle ilgili görüşleri için bkz. M. Ertan Kardeş, **Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 267-269. Heinrich Heine (1797-1856) de başlangıçta cumhuriyetçi ve ilerici olup daha sonra ortaçağ güzellemleri yapan Alman romantiklerinin politik savrulmalarına dikkat çekmiş ve bu yüzden onları çok ağır bir şekilde eleştirmiştir: “Bunlar anavatanın düşmanlarıdır, el etek öpen bir gürültüler, ikiyüzlüdürler, yalancıdır ve korkaklıkta üstlerine yoktur. (...) O yalanın partisidir, onlar zorbalığın yordakçıları, tüm sefaletin geri çağırıcıları, geçmişin tüm vahşeti ve deliliğidirler.” Heinrich Heine, **Romantizm Okulu**, çev. Ömer B. Albayrak, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 175.

¹² Günay Göksu Özdoğan ise ileriye bir adım daha atarak Atsız'ın öncülük ettiği ırkçı-Turancı çevrelerin sürekli olarak Türk efsanelerine dayanan mitolojik bir tarihe atıfta bulunarak, Gökalpçı bir romantizmin sınırlarını aştıklarını söyler. Ancak söz konusu değerlendirme ırkçı-Turancılara Türk tarihinin neredeyse bütün evrelerini savundukları şoven fikirlere kaynak edecek şekilde kullanılmalarıyla ilgili Gökalpçı romantizmin sunduğu katkıyı göz ardı etmektedir. Gökalp hiçbir zaman ırkçı olmadığı gibi bu çevre kadar şoven bir milliyetçiliği de savunmamıştır. Özdoğan, **“Turan”dan “Bozkurt”a: Tek Parti Döneminde Türkçülük 1931-1946**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 22

analiz etmek yerine içinde bulunduğu ruh hâllerine göre hareket etmeyi tercih etmiş, bugünü geçmişin aynasındaki yansımalarıyla değerlendirmiştir. Öyle ki Atsız bugünden çok geçmişle ilgilenmiş, bugünün meselelerine geçmişin gözlükleriyle bakmıştır. Bu nedenle Atsız'ın fikrî oluşumunu diğer bölümlerde müstakil başlıklar altında ele alacağımız ırkçılık, Turancılık, militarizm, eğitim, dil gibi geçmişe, örfe matuf ve kendi içinde tutarlı görüşleri üzerinden analiz etmektense bu görüşlerin dışında kalan ancak ilginç bir şekilde bunları da kapsamına alan en temeldeki düşüncesi olan romantik Türkçülüğün bir duygu olarak ortaya çıktığı döneme, yani çocukluğuna ve ilk gençliğine dönmek daha sonra çatısı altına girdiği Askerî Tıbbiyedeki sosyalleşme sürecine odaklanmak ve bu sosyalleşmenin II. Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, sonra da erken Cumhuriyet dönemlerinde nasıl bir seyir izlediğine bakmak gereklidir.

Atsız'ın kayıtlara geçtiği kadarıyla hayatında iz bırakan ilk olay, eğitimine başladığı Fransız okulunda gerçekleşir. Bu olay; kendisinden büyük bir Rum çocuğunun henüz altı yaşında olan Atsız'ın kafasının duvara vurulup kanatmasıdır. Ancak bu çocuk fiilinin sonuçlarıyla yüzleşmek yerine başkasını suçlamıştır. Suçlanan çocuk ağır bir şekilde cezalandırılmış ve bu durum, Atsız'ı derinden etkilemiştir.¹³

Kardeşi Nejdet Sançar'ın aktardığı bir diğer olay ise bundan sadece birkaç ay sonra Mısır sokaklarında İtalyan (?) çocuklarıyla yaptığı kavgalardır.¹⁴ Ancak henüz altı yaşında, tamamen yabancı bir ortamda muhtemelen Arap çocukları ya da kendisi gibi birkaç subay çocuğuyla birlikte İtalyanlara karşı sokak kavgalarına karışmasının çok da akla yatkın bir durum olduğu söylenemez. Birkaç ay önce şahit olduğu bir haksızlığa karşı sessiz kalan bir çocuğun, üstelik kendisine tamamen yabancı bir ortamda “ihbarcı” ve “nankör” olarak nitelediği Arap çocuklarıyla birlikte hareket etmesi uzak bir ihtimaldir. Öte yandan Atsız'ın babasının bir İtalyan subayıyla kavga

¹³ Nejdet Sançar, “Nihâl Atsız”, **Ötüken**, Sayı: 109, Ocak 1973, s. 8. Atsız'ın ruhunda fırtınalar koparan bu durumun nedeni belki de maruz kaldığı fiziksel şiddet değil bu şiddete karşı bir tepki gösterememiş olmaktan duyduğu utançtır. Nitekim John Rawls utancın tam da böyle bir durumda, yani kişinin yapabileceklerini yapamamış olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Önderman, **Utanc: Sosyo-Kültürel Bir Fenomen Olarak Utanc**, İstanbul, Vakıfbank Kültür Yayınları, 2020.

¹⁴ Osman Fikri Sertkaya, **Hüseyin Nihâl Atsız: Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1998, s. 37. Sakin Öner, **Nihâl Atsız**, 2. bs. İstanbul, Toker Yayınları, s. 10.

ettiği için İstanbul'a geri gönderildiğini hatırlarsak, milliyetçi mücadelesinin başlangıcı olarak selamlanan bu anıların geçmişte vuku bulan olaylar kadar Atsız'ın duygu durumuna dair bir şeyler söylemekte olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Buradan hareketle fiziksel şiddete maruz kaldığı hâlde başkaldıramayan¹⁵ Atsız'ın bir ego ideali olarak bütün yazın ve sanat faaliyetinin merkezine koyduğu askerî kahramanın ilk olarak babasında vücut bulduğunu düşünebiliriz. Babasının “mücadelesine” ortak çıkma ve kendisini onunla özdeşleştirerek manevî bir doyuma ulaşma ihtimali göz ardı edilmemelidir ki, çocukların kendilerini aile büyükleriyle özdeşleştirmelerinin yaygın bir durum olduğu bilinmektedir.¹⁶ Öteki olarak kategorize ettiği ve kötü insanlar oldukları çok net çizgilerle verilen gayri Türk unsurlara karşı mücadelede fiziksel şiddetin belirleyici olması gerektiği, belki de bu yaşlarında onda yer etmiş; babasına vehmettiğini düşündüğümüz bu kahramanca hareket, ileride ortaya çıkacak şiddet yüklü enerjisini akıtabileceği bir alan, bir başkaldırma fantezisi yaratmış olabilir. Nitekim psikolojiye fazla itibar edilmese dahi hayatının sonraki safhalarında şiddete olan meylinin, romanlarında işlediği kusursuz kahramanların rahatlatıcı imgesinin bu yaşlarda şekillenmiş olduğu, ilerleyen yıllarda ise dünyada olan bitenleri açıklamasında kullandığı basit ve kesin bir mantığın nüve olarak bu yaşlarda ortaya çıktığı düşünülebilir.

Aynı şekilde Türkçü camia içinde kahramanlaştırılmasının da güncel siyasî gelişmelere uyum sağlamakta zorlanmasının da bu dönemde kafasında ana çizgileriyle beliren kusursuz Türklük imgesinden kendisini kurtaramamasıyla alakalı olduğu iddia edilebilir. Türkçü camia içindeki neredeyse bilinen bütün isimlerle yaşadığı gerilimlere rağmen Atsız'ın Türkçülüğü kişilerden ve koşullardan bağımsız değişmez bir fikir olarak savunması da fikirlerinin gerçeklikten ne kadar kopuk olduğunu gösterir. Öte yandan başkalarınca idealleştirilmeye duyduğu arzu da sonraki yıllarda geriye doğru bir bakışla böyle bir kurguya başvurmasına neden olmuş olabilir. Ancak biraz aşağıda göstereceğimiz gibi bir nüve hâlinde ortaya

¹⁵ Sertkaya, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁶ Çocuğun kültürlenme sürecinde ailenin önemine dikkat çeken Lacan, ayna evresi ile teorize ettiği özdeşlemenin imgesel düzlemde kişinin olanaklarını artıran bir unsur olduğunu belirtmiştir. Darian Leader-Judy Groves, **Lacan**, çev.: Gül Çağalı Güven Milliyet Yayınları, İstanbul, 1997, s. 11.

çıkıldığını düşündürecek örnekler, sezgi temelli fikirlerinin bu dönemde bir bütün hâlinde ortaya çıktığını iddia etmek anlamına gelmemeli ve bu daha sonraki yıllarda yaşayacağı sosyalleşmenin etkisini ihmal etmemize yol açmamalıdır. Özellikle Askerî Tıbbiye dönemini içine alan eğitim yılları onun Türkçü fikirlerinin gelişimi açısından önemi kesinlikle yadsınamaz. Bu yüzden sadece Atsız'ın içinde yetiştiği siyasî atmosfere değil içinde bulunduğu sosyalleşme süreçlerine, belki biraz daha gerilere gidip kendini ait hissettiği kurumun kültürüne, hatta yetiştiği dönemdeki ülkenin kültürüne de bakılmalıdır. Buradan ulaşılabilecek sonuç, Atsız'ın fikirleri ve karakterini (bir kahraman) anlamak için askerî okullarda ortaya çıkan ilk özerk entelektüel topluluğun tarihiyle birlikte Türkçü milliyetçiliğin ortaya çıktığı okul yıllarına bakmamızın gerekli olduğudur. Böylece Atsız'ın hayatındaki belirli olayları yorumlayabilmek de kolaylaşır. Bu durum ise yaşanmışlıkla ilgili bilgi vermekle yetinmeyip aynı zamanda bu yaşanmışlığı anlamaya yönelik yorumlayıcı bir okumayı şart koşar. Bunun anlamı Atsız'ın bir fikir adamı olarak temayüz etmesini belirleyen, daha önemlisi karakterini şekillendiren süreçleri tanımlayan temel unsurları sadece kendi kaleminden çıkmış şiirsel kaynaklarından yararlanarak ortaya koymak zorunda olmadığımızdır.

Birkaç aylık Mısır macerasından sonra İstanbul'a dönen ve Müslüman okullarında eğitimine devam eden Atsız'ın, anılarında aile ortamından, çocukluğundan ve ilköğrençliğinden ya hiç bahsetmemiş ya da okullar bahsinde olduğu gibi ilkökula gidememesi tehlikesinin¹⁷ ortaya çıkması gibi sadece birtakım kötü hatıraları zikretmiş olması, o yılları unutma isteğine ya da erken olgunlaşmasına yorulabilir. Askerî Tıbbiye'ye girdiği 1922'ye kadar bizzat içinde bulunduğu ya da şahit olduğu gelişmeler onun milliyetçi duygularla tanışmasını sağlamıştır. Çocukluk ve ilköğrençlik yıllarındaki tecrübeleri, yaşamının ileri evrelerindeki saldırgan tavrını ve hıncını anlamak bakımından önemlidir. Bahriyeli olan babasının yokluğunda - bildiğimiz kadarıyla İstanbul'da baba tarafından bir yakın akrabası da yoktur- evin en büyüğü olarak ailenin sorumluluğunu üzerinde hissetmiş olmalıdır.

Bununla beraber dağılmakta olan imparatorluk dâhilinde yükselen tepkisel

¹⁷ Atsız, "Mehmet Sadık Aran ve Tahsin Demiray", Ötüken, Sayı: 12, Kasım 1974 s. 12-14.

milliyetçiliğin kendisini gündelik yaşamda açık bir şekilde gösterdiği bir devirde yaşadığı travmaları içine kapanarak ya da abartılı bir kendilik imgesine sığınarak aşmış olmalıdır. Onun milliyetçi eğiliminin ilk göstergesi olan yabancı çocuklarla yaptığı gerçek ya da muhayyel kavgalar, imparatorluk sathına yayılmış toplumsal gerilimin önemli tezahürlerinden addedilebilir.¹⁸ Diğer taraftan ailesi dolayısıyla kendisini ülkenin kurtuluşuna adayan ve milliyetçi duyguların ilk neşet ettiği odaklardan birine mensup olması, Türk olmayan unsurlara verdiği aşırı tepkinin bir başka nedeni de sayılabilir.

Hem misyoner hem de devlet okullarında, üstelik farklı dil ve alfabelerde eğitim almış memnuniyetsiz biri olarak Atsız, İstanbul'un kozmopolit yapısına karşı da ayrı bir hınç besler.¹⁹ Hatıratında işgal kuvvetlerini “bayrak” açarak karşılayanlar kadar çete faaliyeti yürüten azınlıkların azgınlıklarını da dile getirir.²⁰ Bu hınçtan Kurtuluş Savaşı yıllarında bile devletin sadık bir tebaası olarak değerlendirilebilecek Yahudi vatandaşların²¹ da dâhil olduğu azınlık kategorisindeki gayrimüslimler kadar olmasa

¹⁸ Bu noktada, psikanalize göre, saldırganlığın birinin kendini çevreye kabul ettirme çabası olarak da ortaya çıkabileceğini belirtmekle fayda vardır. Şiddetin toplumsal nedenleri üzerine çalışan siyaset bilimci Fred. R. von der Mehden, insanları şiddete yönlendiren nedenler arasında kültürü de katmıştır. Yazara göre, ülke kültüründe saklı olan bu şiddet potansiyeli, ırksal, etnik, dinsel, bölgesel çeşitlilik içinde, çıkar çatışmalarının yüzyıllar boyu süregeldiği bir ortamda içe dönüklük, yabancı düşmanlığı, sevgi ve nefret duygularının bileşimi olarak ortaya çıkan gerginlikleri ve çeşitli şiddet eylemlerini simgeler. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ruşen Keleş, Artun Ünsal, “Kent ve Siyasal Şiddet”, **Cogito**, Sayı: 6-7, Kış-Bahar 1996, s. 91-103.

¹⁹ Savaşlar ve işgal koşulları altında son derece hareketli bir nüfusa sahip olan bu yılların İstanbul'u hızlı siyasal ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı, dolayısıyla hem beşerî dokunun hem de değerlerin büyük bir dönüşüme uğradığı bir şehirdi. Bir tarafta Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra acılarını sarmaya çalışan yaşlı İstanbullular diğer tarafta Büyük Millet Meclisi'nin yayımladığı bildiriyle savaşa duyarsız kalmakla suçladığı insanlar yan yana yaşamaktadır: “İstanbul Ahalisine Beyanname” Hakimiyet-i Milliye, 5 Kanunisani 1922'den aktaran: Hüseyin Doğramacıoğlu, **Hakimiyet-i Milliye Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 212-213.

²⁰ Hrisantos ve Zafiri, Todori, Kommit, Çakır Yorgi, Karabacak, Anesti Kaplan, Apostol çetelerinin faaliyetlerinin yanı sıra kiliselerde İstanbul'un Yunanistan'a ilhak edilmesi için ayinler düzenlenmiş, sokaklarda aynı amaçla gösteriler yapılmıştır. İlhak amacıyla “Kordus” adlı gizli bir ihtilal cemiyeti de kurulmuştur. Bu gelişmelere karşı kadınların öncülüğünde bir direniş hareketi gelişmiştir. Direniş, 1919'un Mart'ında Fatih türbesindeki şehitleri anma toplantısıyla başlamıştır. Bu toplantının ardından tam da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı gün işgali te'lin mitingi düzenlendi. Kordus ihtilal cemiyeti için bkz.: Ertuğrul Zekai Ökte, “Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilal Cemiyeti: Kordus”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 40, Ocak 1971, s. 20-23.

²¹ Yahudiler İstanbul işgalinden çok kısa bir süre sonra, hangi safta yer alacakları konusunda karar vermeye zorlanmış, sonuçta da tercihlerini, Türklerden yana koymuşlardır. Stanford J. Shaw, **The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic**, Macmillan, London, 1991, s. 2. Burada özellikle belirtilmelidir ki Atsız'ın Yahudilere karşı takındığı tavrın hiçbir geçerli nedeni yoktur. Öte yandan Türkçü fikirlerin doğmasındaki önemli payları Ziya Gökalp tarafından da teslim edilen Leon

bile tıpkı Anadoluculuk akımında olduğu gibi Balkan muhacirleriyle²² Kürtler de²³ paylarını alır.

Atsız, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın ağır psikolojik tahribat yarattığı bir dönemde ilk eğitimini almıştır. Nejdîet Sançar, Atsız'ın 1911 öğretim yılında okula başladığını söyler.²⁴ Söz konusu dönemde din bilimleri ağırlıklı olmakla birlikte hesap, tarih, edebiyat ve coğrafya derslerinin de bulunduğu bir müfredat geçerlidir.²⁵ Ancak Balkan Savaşları'nın ardından Gökâlp'in "kozmopolit" bulunduğu müfredat değiştirilmiştir.

Savaşa hem zihnen hem de bedenen hazır bir gençliğin yetiştirilmesi amacıyla hazırlanan²⁶ ve öğrencilerin vatanı kurtaracak minik askerler ve müstakbel

Cahun ve Vambéry'nin Yahudi oldukları bilinmeyen bir şey değildir. Kaldı ki azınlık kabul edilen gruplar arasında gerek Osmanlılar devrinde uyumları gerek Cumhuriyet devirlerinde devlete bağlılıklarıyla kendini Türk görmeye en "hevesli" grup da Yahudilerden başkası değildir.

²²Atsız kişilerin kökenleriyle nereden geldiklerine ayrı bir önem atfediyordu. Dârülfünûn'daki sunumunda Sivas'ın doğusunda kalan bölgelerin Türk olmadığı iddia etmişti. Kardeşine yazdığı bir mektupta ise Erzincan'daki askerî okulun bu çevreden gelen gayritürk unsurlara orduya giriş kapısı açtığı için kapatılması gerektiğini söylüyordu. Bu duruma başka bir örneğe ise Niyazi Berkes'in anılarında rastlıyoruz. "Bu, Nihâl Atsız adlı ve kişi olarak tanımadığımız biriydi. O gence göre biz Türk değiliz, çünkü Macit Selanik'te doğmuş, ben de Kıbrıs'ta." Niyazi Berkes, **Unutulan Yıllar**, haz.: Ruşen Sezer, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s. 59.

²³Atsız'ın "Bağımsız Kürt Devleti Propagandası" başlıklı yazısında Kadıköy Sultani'sindeki bir hocasının derste Kürtleri savunduğunu ve bu doğrultuda milliyetçi propaganda yaptığını söyler. "Bağımsız Kürt Devleti Propagandası", **Ötüken**, Sayı: 45, Eylül 1967, s. 3. Askerî Tıbbiye yıllarında ve henüz "Şeyh Sait İsyanı" çıkmadan önce, yani ortada herhangi bir "ihanet" in söz konusu olamayacağı bir dönemde bile Atsız, Kürtlere karşı menfi bir tutum benimsemiştir. Ziya Gökâlp'in cenazesinde Kürtlerle kavga etmesi ise Atsız'ın bu okuldaki disiplinsiz davranışlarının en bilinen örnekleri arasındadır. Atsız, Kürtleri tanıyarak dışlamanın ilk ve en katı savunucuları arasındadır.

²⁴Bu yıl çocuklara yönelik yayıncılık açısından bir dönüm noktası teşkil eder. Bu yıllarda şekillenen çocuk yayınları içerik ve tasarım itibarıyla 1925'lere kadar hiç değişmemiştir. Bu dönemde başta Ziya Gökâlp olmak üzere Ömer Seyfettin, Mehmet Emin [Yurdakul] ve Köprülüzade Mehmet Fuat gibi milliyetçi görüşe sahip olan yazarlar Müslüman-Türk çocuk okurları ülkeleri için ölümü de göze alarak savaşmaya hazır, millî değerlere inanan bireylere dönüştürmek istemiştir. Benjamin C. Fortna, **Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, çev.: Mehmet Beşikçi, 2013, s. 57-58

²⁵Eğitim alanında büyük atılımların yapıldığı II. Abdülhamid döneminde dahi ilk eğitim eskisi gibi kalmıştır. Bu dönemde okullaşma faaliyeti daha çok, rüştiye, idadiye, sultaniye okullarını kapsamaktadır. 1913'te müfredat değiştirilene kadar ilk eğitim ile orta eğitim arasındaki bu çelişkili durumun bu dönemde eğitim gören kuşaklar üzerinde sarsıcı etkisi olduğu düşünülebilir. Nitekim Niyazi Berkes bu çelişkinin Harbiye ve Tıbbiyede ortaya çıkan tepkileri bu çelişkilere bağlamıştır. Atsız da ilkokulun birinci kısmını eski sistemle okumuştur. İlerleyen yıllarda pozitif bilimlere olan meyli de ilkokulda bir şekilde kendisinin de maruz kaldığı yoğun dini programa bir tepkiyi ifade ettiği düşünülebilir. Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 6. bs., 2004, s. 366.

²⁶Yukarıda belirtildiği gibi ilk eğitimde eski sistem geçerliken ortaöğretimde kozmopolit, başka bir şekilde söylersek medeniyetçi bir yaklaşımın hâkim olması Gökâlp için kabul edilebilecek bir durum

eşler/anneler olarak yetiştirilmesi²⁷ öngörülen yeni programa göre öğleden önce yine bu nazari dersler okutulurken öğleden sonra askerlik talimi, beden terbiyesi, imla ve inşa, el işleri, ziraat, tabii ilimler ve uygulamaları, yazı, resim, müzik, ilahî, vatanî manzumeler, okul oyunları gibi ameli dersler verilmeye başlanmıştır.

Atsız'ın da almış olması gereken dersler bunlardır.²⁸ Ders kitaplarının değiştiği bu dönemde Atsız Köprülüzade Mehmet Fuat tarafından hazırlanan *Turan'ın Kitabı-Ahlakî ve Medenî Musahabeler* ile “intikam hikâyeleri” içeren *Millî Kıraat* kitaplarını da okumuş olmalıdır.²⁹

Derslerden okutulan bu eserlerin yanı sıra bu dönemde tarih yazarlarının hazırladığı ve tarihi büyük adamların yaptıkları üzerinden anlatan tarihî biyografiler, millî özdeşliği geliştirmeye hasredilmiş hikâyelerle, Türk efsanelerini konu alan milliyetçi şiirler Atsız'ın dünyaya bakışını şekillendirdiği gibi³⁰ ondaki milliyetçi duyguları daha da keskinleştirmiştir.³¹ Nitekim ünlü Türkçülük-Turancılık Davası savunmasında kendisinde milliyetçi duyguların erken yaşlarda ortaya çıktığını şu sözlerle ortaya koymuştur: “Biz Ziya Gökalp'in, Mehmet Emin'in şiirleriyle

değildir. Çünkü Gökalp'in tanımlamasına göre kültür, yani hars millî özgüllüğü, özgürlüğü sıcaklığı, yakınlığı, yalınlığı, temsil eden sübjektif ve olumlu değerlerin bir toplamıdır. Buna karşılık medeniyet taban tabana zıt değerleri temsil eder. Türk toplumu medeniyetçe istenilen düzeyde olmasa da harsça gelişmiştir. Bu sebeple eğitim sistemi millî hars esas alınarak oluşturulmalıdır. Gökalp'a göre kendi döneminin seçkinlerinin halk mekteplerinde okumadıkları için aldıkları terbiyede millî hars yoktur. Dolayısıyla bu zümre savaş şartlarında beklentileri karşılayacak bir manevî donanımına da sahip değildir. Hâlbuki medeniyet hars münasebetinde her zaman harsı, yani maneviyatı güçlü olan galip gelecektir. Bu yüzden eğitim sistemi de tamamen millî maneviyatı önceleyen kozmopolit medeniyetçiliği ikincilleştiren bir anlayışla şekillendirilmelidir. Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, 3.bs., haz.: Mahir Ünlü, Yusuf Çotuksöken, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1987, s. 38-42.

²⁷ Güven Gürkan Öztan, **Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2013, s. 56.

²⁸ Ahmet Bican Ercilasun, **Atsız: Türkçülüğün Mistik Önderi**, İstanbul, Panama Yayıncılık, 2018, s. 26-27.

²⁹ Zafer Toprak, **Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji**, İstanbul, Doğan Kitap, 2012, s. 270. Bu dönemde intikam duygusu okul kitaplarının yanı sıra çocuklar için çıkarılan dergilerdeki şiirlerde de işlenmiştir. Öztan, **a.g.e.**, s. 52.

³⁰ II. Abdülhamid ve İkinci Meşrutiyet dönemleri hem okullaşma hem de kitap ve dergi basımında büyük sıçrama yaşandığı dönemler olmuştur. Bu itibarla millî kaynaşma ve milliyetçi ajitasyonun olmazsa olmazları olan okur yazarlığın artışı matbuat kapitalizmiyle birlikte milliyetçiliği de yükseltmiştir. Osmanlı'da matbuat kapitalizminin gelişimi hakkında bkz. İ. Arda Odabaşı, **Osmanlı Matbuat Kapitalizmi ve Milliyetçilik 1913-1914**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2021.

³¹ Fortna bireysel okumanın güçlendiği bu dönemde bazı örneklerde “okuma hummasına” tutulan çocukların neredeyse gündelik hayatın gerçeklerinden koptuğunu ve aklı başından gitmiş biri hâline geldiğini söyler. Bu yayınlarda Cengiz ve Atilla gibi fatihlerden bahislerde metinlere askerî ve şiddeti öne çıkaran çizimler eşlik etmiştir. Fortna **a.g.e.** s. 176.

beslendik. Haritalarda milletimizin yaşadığı yerlere baktık. Milletimize fenalık edenleri tarihte okuduk. Ve millî kını ateşten damgalar gibi kalbimize yazdık.”³²

Türk tarihinin kapsam itibarıyla Anadolu ile sınırlı kalmayıp Orta Asya'ya uzandığı,³³ hem bedenlen hem de zihnen güçlü bir Türk/Müslüman neslin yetiştirilmesi amacıyla eğitim müfredatının değiştirildiği, askerî okul dışında kalanları da içine alacak şekilde çocuklara asker etosu aşılandığı³⁴ ve en nihayetinde öğrencilerin Türkçü-Turancı bir endoktrinasyona tabi tutulduğu³⁵ bu dönemde kurulan izcilik teşkilatına, başka bir şekilde söylersek resmî ve katılması zorunlu paramiliter örgütlere yaşının biraz küçük olmasından dolayı katılamaması onda menfî duygular uyandırmış olmalıdır. İttihat ve Terakki'nin çocuklara yönelik çıkardığı *Talebe Defteri*, *Çocuk Dünyası*,³⁶ *Türk'ün Tufanı* ve *Çocuk Bahçesi* gibi dergilerde izcilikle askerlik arasındaki ilişkiyi tarihî örnekler üzerinden açıklayan yazıların da eğer bu dergileri okuduysa, onda derin bir hayal kırıklığına yol açtığı düşünülebilir.³⁷ Nitekim izci ocağına giremediği için almadığı “adsız” adının Doğu Türkçesindeki karşılığı olan

³² Kaan Bahadır Küçükcalcan, **Her Devrin Menkubu**, Aygan Yayınları, 2. Baskı, 2016, s. 210.

³³ Mahmut Esat, 1916'nın sonlarında tarih yazımında Türk kahramanlara hâlâ hak ettikleri yer verilmemesinden şikâyet ediyordu. Mahmut Esat'ın bu çağrısı Cenevre'deki Türk Yurdu derneğinin 11 Haziran oturumunda karşılık bulmuş, İslâm öncesi tarihe geniş yer veren ve Ziya Gökalp'ın adeta mefkûre yaymak için yazıldığını düşündüğü Leon Cahun'un eserini tercüme etmekle görevlendirilmişti. Hans-Lukas Kreiser, **Türklüğe İhtida 1870-1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 119.

³⁴ Fortna, **a.g.e.**, s. 70.

³⁵ Erol Köroğlu, bu dönemde yaşanan kayıpların yarattığı eksiklik duygusu ve güvensizlik durumunun, Türklerde Turancı fantaziye yönelik bir ihtiyaç yarattığını belirtir. Erol Köroğlu, **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918): Propagandadan Millî Kimlik İnşasına**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 135-137. Aynı dönemde Bozkurt-Ergenekon efsaneleriyle adeta kendinden geçtiğini söyleyen Ş. Süreyya yeni Turan ideali sayesinde aşağılanmışlık duygusundan kurtulduğunu belirtir. Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1965, s. 49-67.

³⁶ Fatih Tuğluoğlu'nun belirttiği Balkan Savaşları'nın toplumda içinde yarattığı psikolojik tahribatı gidermek ve dağılmak üzere olan devleti yeniden ayağa kaldırmak için Türklerin birliğini bir hedef olarak belirleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti yeni nesillerin eğitimine büyük bir önem veriyordu. Fatih Tuğluoğlu, “II. Meşrutiyet Döneminde Milliyetçi Bir Çocuk Dergisi: Talebe Defteri (1913-1919)” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XV/30, Bahar 2015, s. 131. *Çocuk Dünyası*'nda yayımlanan “Ergenekon-Bozkurt” başlıklı hikâyenin kahramanı Sevinç'in annesi ondan İran efsanelerini değil Türk efsanelerini okumasını ister: Kave'yi çocuklarınıza tanıtırsınız, Türk milletinin kurtarıcısı olan Bozkurt'tan hiç söz etmezsiniz. Fortna, **a.g.e.**, s. 169.

³⁷ **Talebe Defteri** dergisinde izciliği, “Keşşaflık” adıyla Osmanlı gençlerine tanıtan Ahmet Cevat tarih seçtiği örneklerle gençleri izciliğe teşvik etmek istemiştir. Ahmet Cevat gençlerden geçmişte her biri donanımlı asker olan ataları gibi olmalarını arzu etmiştir. Tuğluoğlu, **a.g.m.**, s. 120. Ayrıca Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura başta olmak üzere Aka Gündüz, Hüseyin Ragıp ve Mehmed Emin gibi dönemin milliyetçi ideologlar bu dergide savaş propagandası yapmışlardır. Öztan, **a.g.e.**, s. 50.

“atsız”ın³⁸ çıkaracağı ilk mecmuanın adı olması da bir tesadüften fazlasına işaret eder.

İlkokulun üç yıllık birinci kısmını bitirmiş, okuma becerisini geliştirmiş Atsız'ın Birinci Dünya Savaşı'yla beraber astronomik bir artış gösteren³⁹ yayınları yakından takip ettiğini, özellikle de silah altında bir bahriye subayının çocuğu olarak *Harp Mecmuası*⁴⁰ ve *Donanma*⁴¹ gibi savaşı yücelten yazılarla kahramanlık şiirlerine⁴² yer veren dergileri okuduğunu tahmin edebiliriz. *Harp Mecmuası*'ndaki “Yaşayan Ölüler” bölümünün yanı sıra düşmana zarar vermek için kendilerini feda eden askerlerin ya da Seyit Onbaşı gibi kahramanların hikâyelerinin sadece Atsız'ı değil, Çanakkale Savaşı'nda olduğu gibi, dönemin eğitimli gençliğini derinden etkilemiş hatta onları cepheye sürüklemiştir.⁴³ Burada zikredilen onur levhalarında örnek

³⁸ İTC tarafından kurdurulan Türk Gücü, Osmanlı basınında Avrupa'daki paramiliter gençlik örgütlerini taklit etmekle suçlanmıştır. Bu doğrultudaki eleştiriler yerinde bulunmuş olacak ki *Türk Yurdu* dergisinde verilen cevapta rehber, izci, keşşaf yerine Yeniçeri Ocağı'ndaki acemi oğlanı, Türklerin halaskârı olan bozkurt, eski Türk tarihinden Atsız, Tigin ve Kazak Modan gibi Türk tarihinden isimlerin adlarının kullanılabilceği belirtilmiştir. Acemi izcilere “Atsız” isminin bu yazıdan sonra verildiği düşünülebilir. Ayrıca Ziya Gökalp'ın şiirlerinde adsız kahramanlara yapılan atıfların çokluğu dikkat çekicidir. Orta Asya'dan gönderilmiştir ibaresiyle yayımladığı *Altın Destan* şiirinde kullandığı adlar pek çok Türkçü yazarın modaya uyarak Türk tarihinin kahramanlarının isimleri kendilerine müstear seçmişlerdir. “Atsız” da bu şiirde geçen isimler arasındadır. Köroğlu, **a.g.e.**, s. 140, 267-68. Gökalp'ın “Akkurum” adlı şiirinde henüz Türk geleneğine göre bir yararlılık gösterip adını alamamış adsızlara hedef olarak Yeni Turan'ı göstermektedir.

³⁹ II. Meşrutiyet ile birlikte pek çok dergi yayın hayatına başlamıştır. Bunlar arasında en dikkat çekenleri İttihat ve Terakki tarafından da desteklenen Türk Derneği ve Türk Yurdu Cemiyeti tarafından aynı isimle (*Türk Dergisi*) isimle çıkardığı dergilerdir. Bu dergilere zamanla *Halka Doğru*, *Harp Mecmuası*, *Türk Sözü*, *İslam Dünyası*, *Kadınlar Dünyası* ve *Talebe Defteri* dergileri de eklenecektir. Tuğluoğlu, **a.g.m.**

⁴⁰ İTC tarafından savaş propagandası amacıyla çıkarılan Harp Mecmuası hakkında bkz. Cafer Ulu, “Çanakkale Muharebeleri Sırasında Basının Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Harp Mecmuası Örneği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, C. 10, Sayı: 12, Bahar 2012, s. 61-83.

⁴¹ 1326'dan (1908/1909) itibaren yayımlanan *Donanma* ve *Risale-i Mevkute-yi Bahriye* ile yayın hayatına 1919'da giren *Askerî Mecmua* bahriyeli bir subayın oğlu olarak Atsız'ın düzenli takip ettiği dergiler olmalıdır. Bu dergilerdeki özellikle de *Donanma*'da yayımlanan araştırmaların Atsız'ın, *Türk Ansiklopedisi* için yazacağı makalelere kaynak teşkil ettiği düşünülebilir. Cumhuriyet döneminde *Deniz Kuvvetleri Dergisi* adını alan bu dergi hakkında yapılmış detaylı bir inceleme için bakınız: Faruk Erus, “Donanma Dergisinin Tarihçesi”, *Donanma Dergisi*, c. 80/456, 1967, s. 19-20.

⁴² Kahramanlık ve cephe şiirleriyle ölümün kutsaması bütün Avrupa'da geçerli bir olgudur. Savaşın cephe hattını değil cephe gerisindeki büyük bir nüfusu etkilediği topyekûn savaşın ilk örneği olan I. Dünya Savaşı'nın sadece ilk aylarında bir milyonun üzerinde şiir yayımlanmıştır. Wolfgang G. Natter, **Literature at War, 1914-1940: Representing the "Time of Greatness" in Germany**, New Haven, Yale University Press, 1999. s. 35- 36.

⁴³ Hobsbawm Avrupa gençliğinin de benzer bir şekilde savaşı coşkuyla, kara sevdaya tutulmuşçasına karşıladığını belirtir. Hobsbawm, **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, s. 211. 1914-1918 arasında nihayet uygulama sahası bulan topyekûn savaş, savaşın toplumun bütün katmanlarını kapsadığı ve savaş

alınacak kahramanlık hikayeleri anlatılarak, kahramanlığı ebedileştirmek, yakınlarının gururlandırmak ve en önemlisi askerliğe hevesli gençler ve genç askerleri kahramanlığa özendirmek amaçlanmıştır.⁴⁴

Atsız'ın ilerleyen yıllarda şiirlerinde ve romanlarında yaşama karşı ölümü öne çıkarmasında, daha doğrusu ölümü yüceltmesinde ve *Bozkurtlar* serisinde olduğu gibi ölüme yürüyen kahramanları tek tek resmetmesinde bu yıllarda okuduğu savaş edebiyatının da bir payı olmalıdır. Burada değinilmesi gereken bir diğer husus, Türk savaş edebiyatıyla anlatılan, daha doğrusu propagandası yapılan olayların Almanya'da olduğu gibi “gerçeklerin” abartılmış ya da fantastik unsurlar katılarak yeni baştan kurgulanmış hâlleri olduğudur. Ancak savaş sonrasında Almanya'da savaşa ilişkin gerçekler ve anlatılarda işlenen şiddet unsurunun gerçekçi sunum ve değerlendirmeleri, Türkler arasında yapılmamıştır. Savaş edebiyatına katkı sunan isimler savaş sırasında ya da sonrasında iktisadî, siyasî, hukukî ve felsefî kitap veya makale yayımlanmamış, edebî eserlerinde dahi ticaret gibi gündelik işlerle uğraşan tipler, tasvir edilmemiştir.⁴⁵ İTC dışında Osmanlı'da kendi içinde tutarlı halkçı bir ideoloji savunabilecek güçte bir örgütlü yapı olmadığı için savaş sırasında yapılanlarla ilgili ciddi anlamda sistemli eleştiri de ortaya çıkmamıştır.⁴⁶ Bu durumun sadece Atsız'ın, değil onunla aynı kuşak gençlerin de kahramanlıkla

içerisinden bulunan tarafların, maddî ve manevî kaynaklarının hepsini seferber ettikleri bir mücadeleyleydi.

⁴⁴ Ziya Gökalp, *Harp Mecmuası*'nın Kasım 1916 tarihli 14. sayısında cephedeki askeri yüceltmenin çarpıcı bir örneğini *Asker ve Şair* şiiriyle vermiştir. Siperden göğsüne dayadığı el bombası ile uyuyan bir askerin fotoğrafından yola çıkarak bu şiiri kaleme alan Gökalp, askeri şairden üstün tutmakta asıl uyuyanın asker değil şair olduğunu, gerçek anlamda sezen kişinin ise askerden başkası olmadığını söylemektedir. İlhamını anavatanından alan bu asker adsız bir şan için kanını dökmeye hazır uyusa da cenksiz rüya görmeyen biridir. Gökalp'ın bu şiirinde eli silah değil kalem tutanın küçümsenmesi Ömer Seyfettin'in eserlerinde de görülür. Ona göre memleketteki seçkinlerin millî olmayışından ve milletle yüksek sınıf arasındaki ayrılık giderilmediği için sadece harp edebiyatının değil, hiçbir şeyi olması beklenilmemelidir. *Yeni Mecmua*, Sayı: 5, 9 Ağustos 1917'den aktaran Tahir Alangu, **Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı**, İstanbul, May Yayınları, 1968, s. 351-52.

⁴⁵ Ömer Tarhan [Ömer Seyfettin], “Ticaret ve Nasip”, **Millî İktisat-Millî Burjuvazi: Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950)** içinde, Zafer Toprak, a.g.e. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s. 161. Fortna çocuklara yönelik çıkarılan dergilerde, tarihsel gerçeklik yerine “hayal ve efsane geçmişini koyarak” kahramanların sahneye çıktığı muhayyel bir dünya yaratıldığını belirtir. Gökalp'ın düzyazı ve şiirleriyle destek sunduğu bu dergilerde sahneye çıkan kahramanların neredeyse tamamı askerdir. Fortna, **a.g.e.**, s. 170

⁴⁶ Eleştiri eksikliğinin en önemli nedeni İttihat ve Terakki'nin muhaliflerine karşı takındığı sert tutumdur. Ömer Seyfettin muhalefete cüret edecek olanları “Türk Tanrısı”nın gazabıyla tehdit eder. Ömer Seyfettin, **Türklük Üzerine Yazılar**, Bilgi Yayınevi, 2. bs., 2003, s.56.

özdeşleştirdikleri savaşı mitik bir olgu olarak kabul etmelerine neden olmuştur.

Savaş hakkında gerçekçi değerlendirmelerin bu şekilde ihmal edilmesine karşılık Osmanlı'nın son Cumhuriyet'in de ilk yıllarında en çok kullanılan ve adeta idealist gençliğin kendine şiar edindiği, savaş olgusundaki gibi maddî süreçlerle açıklaması yapılmayan ya da yapılamayan “mefkûre” kavramı da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Ziya Gökalp'in “millî ideal”i Türkçede karşılamak için Arapça fikir kelimesinden türettiği, Atsız'ın anlamına bilinçli ve sürekli olarak mistik bir belirsizlik katarak millî bir din gibi sunacağı mefkûrenin yaygın kullanımı da bu dönemde gerçekleşmiş ve bu konu başta *Türk Yurdu* olmak üzere İTC tarafından desteklenen dergilerde işlenmiştir. Gökalp'in “Mazide büyük bir buhran zamanında hakikaten yaşanmış ruhi bir halet, zihni bir mevcudiyettir, ne yaşanmış bir hayal ne de istikbalde yaşatacak bir gayedir. Milletın mazisinden gelip onu istikbaline doğru iten fikrî bir hamlesidir”,⁴⁷ diyerek tarif ettiği mefkûre, Gökalp'e göre milletin şuursuz bir safhadan şuurlu bir safhaya geçmesi ile kendiliğinden ortaya çıkan duruma işaret eder.⁴⁸ Burada görüldüğü gibi fitrî, müphem bir kavram olan mefkûre, maddî koşullardan ve tarihî bağlamdan bağımsız olarak toplumsal kriz anlarında tekrarlanabilecek, lider -asker-vurgusuyla⁴⁹ birlikte iradi vurgusu güçlü olan ve içinde bulunulan şartlardan bağımsız olarak iyimserlik telkin eden bir formül olarak karşımıza çıkar.⁵⁰ Burada dikkat çeken husus bu formülleştirme ile tarihi denklemin dışına çıkaran Gökalp'in mefkûreyi maddî değil manevî bir kuvvet olarak görmesi ve bir varoluş hâliyle eşitlemesidir. Dolayısıyla Gökalp mefkûre temelli siyaset teorisi ve tarih anlayışını bütünüyle idealist zeminde geliştirmiş, gelecek Türkçü kuşakların bu alanlara bakışlarını şekillendirmiştir.⁵¹

⁴⁷ Ziya Gökalp, **Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muassırlaşmak**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1976, s. 69.

⁴⁸ **A.g.e.**, s. 88.

⁴⁹ Gökalp'in çocuklara yurtseverlik fikrini aşılama için yazdığı “Türk'ün Tufanı” başlıklı şiirinde Türklerin tarih sahnesinden silinmemek için her dönem güçlü bir liderliğe ihtiyaç duyduğunu belirtmiş, Oğuz Han gibi efsanevî liderlerin Türk tarihinde oynadıkları rol vurgulamıştır. Fortna, **a.g.e.**, s. 170.

⁵⁰ Köroğlu, **a.g.e.**, s. 248.

⁵¹ Birinci sınıf şair olmamakla beraber, dönemin çocuklarını etkisi altına alan “Turan”, “Altın Ülke” gibi şiirleriyle Türk birliği fikrini işleyen Gökalp, dönemin gençliğinin imgelem dünyasında silinmez izler bırakmıştır. Bu, Taha Parla'nın çalışması başta olmak üzere Ziya Gökalp üzerine yapılan çalışmalarda çoğunlukla ihmal edilen bir konudur. Oysa bu konuya kendi döneminde dahi dikkat

Başlangıçta Oğuz ittiadı (yakın mefkûre), nihayetinde dilde ifadesini bulan kültür ekseninde tanımladığı Türk milletinin birliği (uzak mefkûre) hedefiyle⁵² özellikle de şiirlerinde işlediği bu fikri Türkler arasında manevî-mistik bir bağ oluşturacak şekilde efsanevî bir diyar anlamında yaygınlaştırarak⁵³ mefkûreyi içeriklendiren Gökalp, Atsız'ın ırkçı-Turancı Türkçülük bilincinin oluşmasına ihmal edilmemesi gereken bir katkı sunmuştur. Ancak bu dönemde mefkûrenin Atsız'ın kullandığı anlama en yakın tanımını, kendisi gibi asker kökenli olan Ömer Seyfettin vermiştir.⁵⁴ Atsız, İkinci Dünya Savaşı sırasında “Mefkûreler/ülküler taarruzî olmak zorundadır” derken adeta Ömer Seyfettin'nin onun bilincine naksettiklerini neredeyse kelimesi kelimesine tekrarlamaktadır. Ancak Ömer Seyfettin'de, Balkanlar'da gerçeklikle kısmen bağlantılı olarak mazlumlukla kahhar bir hükmedicilik arasında salınan şiddet⁵⁵ ulus devlete bir yaşam alanı oluşturmak, Türklerin üstünlüğünü göstermek için kullanılan bir araç olmaktan çıkmış kendi başına estetik ve ahlakî bir değere dönüşmüştür. Ömer Seyfettin'de savaş tarihsel konjonktüre uygun olarak etnik arınma ile ulaşılabilecek modern ulus-devletin bir aracıken⁵⁶, Atsız için şiddet ve savaş

çekilmiştir. Mesela Kazım Karabekir, dalkavukluk imasıyla, Ziya Gökalp'ın şiirleriyle Enver Paşa'yı Turancı düşünceye sevk etmiş olabileceğini düşünmüştür. “Acaba Enver'in arzuları mı şiir oluyordu? Yoksa şiirlerle mi Enver'e ilhamlar yapıyordu?” Karabekir bu sorunun cevabından emin olmamakla birlikte Turancılığın Almanlardan mülhem bir düşünce olduğundan emindir. Enver Paşa dâhil o dönemin önde gelen bütün isimlerinin tamamının Turan'ı da Oğuz Han'ı da henüz etraflıca bilmediklerini söyler ve ekler; “Herkes gibi biz de bunları bu mütefekkir, şair ve yazarımızdan öğreniyorduk.” Kazım Karabekir, **Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik**, C. 2, İstanbul, Emre Yayınevi, 1995, s. 202.

⁵² “Hakikatten ne kadar uzak bir hayal.. diyeceksin, fakat emin ol ki yanılıyorsun. İhtimal senin duymadığın ilahî bir nefes, ürperten ve uyandıran hararetiyle bütün Turan'ı sarıyor. Muhitindeki değişikliği, hareketi görmüyor musun? İstersen bu hayat ve halas alâmetini hayal farzet. Lâkin bütün hakikatlerin evvelâ bir hayal ve tasavvur derecesi geçirdiğini unutma. Ve hatırla ki fiilin meşîmesi fikirdir.” Ömer Seyfettin, **a.g.e.**, 2003, s. 78.

⁵³ Özdoğan, **a.g.e.**, s. 28-29.

⁵⁴ Ömer Seyfettin mefkûreyi şu sözlerle tanımlamıştır: “Mefkûre... Bunu tekrarlayınız. Ve dikkat ediniz; bakınız o nedir? Biz insanlarız; doğarız, büyürüz ve ölürüz. Ne kadar çok yaşasak ömrümüz yüz seneyi geçmez. Bu bizim şahsi hayatımızdır, fânidir. Akıllı olan bu fânî hayata o kadar çok ehemmiyet vermez. Şahsî hayatımızdan başka bir de umumî ve millî hayatımız vardır ki, o ezelidir. Milliyetimiz bozulmazsa o hiç ölmez. Dünyalar durdukça durur. İşte bu mensup olduğumuz milliyet 'Türklük'tür. Demek Türklerin iki türlü hayatı vardır: 1- Şahsî: Yani her Türkün ayrı ayrı hayatı. 2- Umumî: Yani bütün Türklerin hep birlikte geçirdiği millet hayatı, Türklük... İşte bu umumî hayatı kuvvetlendirmek, dünyadaki galiplerin üstüne çıkarmak, ona yıkılmaz bir istikbâl hazırlamak 'Türklük Mefkûresi'dir.” Ömer Seyfettin, **a.g.e.**, s. 70.

⁵⁵ Halil Berktaş, “Küme Düşme Korkusuna Osmanlı-Türk Reaksiyonu”, **Dünyada Türk İmgesi**, İstanbul, Kitap Yayınevi, haz. Özlem Kumrular, 2005, s. 20.

⁵⁶ Ömer Seyfettin, yazılarında medeni milletler seviyesine ulaşmak için önce millet olmak gerektiğini iddia etmiştir. Bu duruma ulaşabilmek için yapılması gereken ise militer bir ideolojiyi benimsemek

ülkünün kendisi olmuştur. Bu durumda mazlum ve masum olmak değil güçlü ve atak olmak önemli hâle gelmiştir.

Gökalp'in makaleleriyle işlediği ve tarihî verilerle desteklenmiş bir sosyoloji(zm)den⁵⁷ (içtimaiyat) hareketle kurgulamaya çalıştığı ulusal kimliği hikâyelerinde basit bir anlatımla mutlak karşıtlıklar üzerinden ete kemiğe büründüren⁵⁸ Ömer Seyfettin'in Türk-Müslüman nüfusun Balkanlar'da yaşadığı hezimet ve ihanetlerden beslenen, kin ve nefretin kabından taşıdığı, katıksız şiddetin kendi varlığını kabul ettirmenin yegâne şartı olarak sunulduğu hikâyeleri, onun hangi koşullarda ırkçı tonu⁵⁹ güçlü, saldırgan bir milliyetçilikten etkilendiğini gösterir.⁶⁰ Ömer Seyfettin bu şiddet yüklü karşıtlıkların mevcut durumda cari olmasalar bile halkları er ya da geç bir varlık yokluk kavgasına sürükleyeceğine inanmaktadır. Dolayısıyla her cemaatin mefkûresi taarruzî olmak zorundadır; çünkü milletleri savaş değil, barış mahveder; barışçı milletler bir süre sonra savaşçı özelliklerini kaybederler; bir milletin milliyetini inkâr etmesi intihar demektir.⁶¹

değil medeniyete ulaştıracak zihniyete yani mefkûreye sahip olmaktır. “Evet Rus hercümercinin sebebi mefkûreler değil, mefkûresizliktir. Mefkûrenin yaptığı harika Almanya'dır. “(...)millî hürriyet için büyük muharebelere lüzum yoktu. Bunu tam Türkçüler biliyorlardı. Yalnız şuura, harsa, irfana, ilme, tealiye ihtiyaç vardı, kılıçla alınan hürriyet zincirli idi. Fakat rüşde erilerek kendi kendine yavaşça kazanılacak hürriyet ebedî bir hakikatti.” Seyfettin **a.g.e.**, s. 123, 139.

⁵⁷ Toplumsal ilişkileri değil, toplumsal normları kendine başlangıç noktası yapan Gökalp, öznel ve nesnel, ideal ve gerçeği, 'olan' ve 'olması gereken'i birleştirmeye çalışmıştır. Bilimsel yaklaşımlara uygun bir sosyoloji alanı meydana getirmek değil de sosyolojiden güç alan içtimai mefkûrecilik yaklaşımını kurumsallaştırmak istemiştir. Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. bs., 1993, s. 106-107.

⁵⁸ “Yeni Lisan” makalesiyle dilin millileştirilmesi üzerine başlattığı tartışma ile Ziya Gökalp'ın dikkatini çeken Ömer Seyfettin'in İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilk teması 1909'da gerçekleşmiştir. Ziya Gökalp'ın “görgüsü ile idealist, kabiliyeti ile realist” bulduğu Ömer Seyfettin'de aradığı yazarın niteliklerine sahip birini görmüştür. Ömer Seyfettin ise Ziya Gökalp'ın sohbetlerinde yaşadıklarını sistematize edilmiş hâlde bulmuştur. Nazım Hikmet Polat, “Ömer Seyfettin Hakkında”, **Ömer Seyfettin, Bütün Hikâyeleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, haz. Nâzım Hikmet Polat, 4. Baskı, 2020, s. 32.

⁵⁹ İçtimai ırkçılık fikrini savunan Ömer Seyfettin, Gökalp gibi ırk saflığına dayanan biyolojik ırkçılığa karşı olduğunu yazılarında vurgulamasına rağmen hikâyelerinde ulusal kimliğini bir şekilde keşfeden karakterler Türkçe bilmeseler bile Türk'e yaraşır bir tavırla hareket etmişlerdir. Ömer Seyfettin, **Turan Devleti**, İstanbul, Su Yayınları, 3. bs., 1980, s. 17.

⁶⁰ Gayrimüslim unsurlara karşı nefretin iyiden iyeye arttığı bu dönemde iktisadî olarak Türkleri sömürmek ve vatana ihanetle suçlanan bu kesim, Türk topraklarında beslendikleri hâlde Türklere bir faydası olmayan bahçe otlarına benzetilmiştir. Bu durumda yapılması gereken bahçeyi bu yararsız hatta zararlı otlardan temizlemektir. Öztan, **a.g.e.**, s. 54.

⁶¹ Ömer Seyfettin ticarete önem veren Kartacılıların Romalılar karşısında perişan düşmesinden yola çıkarak barışçılığın bir millet için zararlı olduğu sonucuna varmıştır. **Türklük Üzerine Yazılar**, 2.bs., Bilgi Yayınevi, 2. 2003 s.35, 88. Ömer Seyfettin başka bir eserinde savaşın içtimai bir müessese olduğu söylemiştir. Ömer Seyfettin, **Turan Devleti**, s. 12.

Atsız da benzer bir bağlamda kendi ırkçılığının İstanbul'daki Rum, Ermeni ve Yahudilerin ırkçılığına karşı bir aksülamel olarak ortaya çıktığını ifade eder. Söz konusu düşmanlıklar savaş koşulları ve sosyo-ekonomik sebeplerle alakalı olsa bile gerçek neden Atsız'a göre çok daha derinlerde bilinç-dışında yer etmiş olup destanlarda ifadesini bulan kolektif bilinçle nesilden nesile aktarılmıştır. Dolayısıyla tarihin kendinde bilinci olan mefkûre de kriz durumlarında kendisi için bir bilince dönüşür. Bu tarihin tek ve değişmez kanunudur. Ezelî ve ebedidir. Dolayısıyla millet sevgisi her koşulda yabancı düşmanlığı ile kaimdir. Bu nedenle ne pahasına olursa olsun yabancılardan nefret etmek ve azınlıklardan gerekirse şiddet yoluyla kurtulmak gereklidir.

Atsız millî kin dediği bu anlayışın en sarih ifadesi de yine Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde görülür. Bu hikâyelerde olumlu ve eril özellikleri kendinde toplayan kahramanların hepsi “muzaffer, genç, kavî ve uyanık” Türklerdir. Yabancılar ise “Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?” hikâyesinin Türk kahramanının İtalyan annesi gibi “Turan'ın muhakkak galebesi altında ezilecek olan zayıf, hasta ve miskin Garb'ın korkak ve kadın gibi hıçkıra hıçkıra ağlayan bir timsallerdir.”⁶² Burada her iki ismin de kültürel üstünlük söylemleri ve buna uygun bir tarih yaratma istekleri aslında gerçek olandan ziyade olması murad edileni ve genç nesillere yönelik olarak tarihi, pedagojik değeri itibarıyla ele alıp işlediklerini göstermektedir. Atsız'ın tıpkı Gökalp gibi tarihi, bilim olarak görmeyip kendince sübjektif yönü ağır basan felsefeye benzetmesi,⁶³ *Bozkurtların Ölümü* kitabıyla “millî terbiye” için faydalı bir hamle yaptığını düşünmesi, bu kitaptaki Türk karakterlerin kusursuz, buna karşılık Çinli karakterlerin istisnasız kötü olması, tarihe bu isimler gibi idealist, romantik bir perspektiften bakmasıyla alakalıdır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında bu şekilde tedavüle sokulan fikirlerle halk içinde bir duygu birliği yaratılarak devletin parçalanmaktan kurtarılması; Batı'ya karşı hissedilen aczin ise onu zayıf, güçsüz, kadınsı niteliklerle özdeşleştirerek giderilmesi

⁶² Ömer Seyfettin, **Bütün Hikâyeleri**, s. 236.

⁶³ Sonraki yıllarda tarihi “felsefe”ye benzetecek olan Atsız'ın burada Gökalp'ın izinden gitmektedir. Nitekim Gökalp'ta felsefe ile tarih arasında bir analogi kurmuştur. Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1968, s.167.

amaçlanmıştır. Bir yandan Batı'nın Türklere/Müslümanlara karşı bakışını tersyüz ederken onlar gibi modern, güçlü bir ulus devlet kurma isteği dillendirilmiş diğer yandan Sosyal Darwinist hayat sahası kavramını hatırlatacak şekilde neredeyse hiçbir maddî temeli olmaksızın büyüme hayalleri kurulmuş, emperyal iddialar etnik bir kılıkla sahneye sürülmüş, Turancılık, Türkçü hareketin manevî ve siyasî yönelimini belirlemiştir. Türk geçmişi bir zamanlar bütün Turan'ı ele geçirip Kızıllema'ya yönelmiş Emir Timur ve Cengiz Han gibi efsanevî hükümdarlar üzerinden millî yeniden doğuşun parlak anlatısı olarak kurgulanmıştır.

23 Nisan ve 29 Ekim gibi Cumhuriyet ile ilgili bayramları önemli günler arasında saymaması⁶⁴ Atsız'ın cumhuriyet fikrine karşıt olmasına bağlanabilir. Ancak bu tutumun nedenini devleti irade edenlerin yakın geçmişle bütün bağları koparmak istemesinin onda yaptığı olumsuz çağrışımlarda aramak daha yerindedir. Bu zaviyeden bakıldığında Atsız'ın bu değerlendirmesinin reddiyeden çok bir tepkiyi ifade ettiği görülecektir. Bu tutumun bir diğer nedeniyse Türkiye'nin artık büyük devlet niteliğini kaybetmesinin yarattığı kayıp duygusudur. Atsız'ın sonraki yıllarda ileri süreceği görüşler, savaş sürecinde cari olan propagandadan etkilendiği ve bu dönemde yaşanan hayal kırıklıklarının onda etkisi giderilemeyecek bir buhran yarattığını düşündürür. Bu durumu değiştirebilecek tek şey son bağımsız Türk devletinin gelecekte mukadder olan savaşa gereği gibi hazırlanılması ve vakti zamanı geldiğinde Türk birliği için fütuhata başlamasıdır.⁶⁵ Aksi hâlde tek bağımsız Türk devletinin de mahvı kaçınılmazdır. Türkiye'nin kendini savunmaktan âciz derme çatma ordusuyla İkinci Dünya Savaşı'nın gidişatını değiştireceğine olan derin inancının ve isterik bir şekilde yaptığı savaş güzellmelerinin kökleri de bu dönemde

⁶⁴ Atsız, **Makaleler I**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 217-219.

⁶⁵ Burada Gökalp'ın kültürü medeniyetten üstün görme tutumunun izdüşümü diyebileceğimiz bir durum söz konusudur. Şöyle ki; Osmanlı ilk endüstriyel büyük savaş olan Birinci Dünya Savaşı'na bir endüstrisi olmadan, Almanların desteğine güvenerek katılmıştır. Lojistik altyapısı son derece yetersiz olduğu hâlde birbirine uzak cephelerde savaşı sürdürebilmek için İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Almanlara güvenmek dışında yapabileceği tek şey kitlelere irade gücüyle, kahramanlıkla zafere ulaşılacağı telkin eden iyimser bir propaganda faaliyeti yürütmektir. Savaştan zaferle çıkacak gücün saflarına katılarak devleti parçalanmaktan kurtarabileceklerini düşünmüşlerdir. Kırklı yılların Türkiye'sinde de Gökalp'ı kendilerine örnek alan ırkçı çevreler bu görüşün çok da uzağına düşmemişlerdir. Aynı kesim Savaş sonrasında İsmet Paşa'yı Türkleri savaştan uzak tutarak milleti erkeklikten soğutmakla suçlamışlardır.

aranmalıdır.⁶⁶ Atsız'ın söz konusu yıllarda etkisinde kaldığı fikirleri bir kalıba dökmesi, fikriyatının merkezinde yer alan ve diğer bütün fikirlerini buradan türettiği mefkûre kavramının tanımına biyolojik süreçlerin hâkim olduğu doğa durumunu dayanak yapması için Askerî Tıbbiye⁶⁷ yıllarını beklemek gerekecektir. Kendisinden önceki kuşağın yüksek eğitilmiş gençleri gibi hem muhafazakâr hem de laik eğitim süreçlerinden geçmesi, Atsız'ın dünyaya bakışını büyük ölçüde şekillendirmiş ve onu öncülleri gibi muhafazakâr eğitim anlayışından uzaklaştırmış, bu sistemi çağdışı

⁶⁶ Atsız ile aynı kuşağa mensup olup yüksek eğitimi edebiyat alanında yapan şair yönüyle de temayüz etmiş isimlerin ortak noktası, ilk gençliklerinden itibaren savaş, kahramanlık ve yurtseverlik temalı şiirler yazmalarıdır. Bu isimler arasında aralarında Atsız dışında ilk bakışta bayrak şairi Arif Nihat Asya, Nihat Sami Banarlı, Orhan Şaik Gökyay, Tahsin Banguoğlu gibi isimler dikkat çeker. Özdoğan, **a.g.e.**, 216-220

⁶⁷ Ordunun sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için Mısır'daki öncülünden sadece bir yıl sonra Tıbhane-i Amire (1827) adıyla açılan Askerî Tıbbiye için başlangıçta modern bir tıp fakültesi demek zordur. Ancak zamanla eğitim dilinin Fransızca olmasının da etkisiyle okul Batılı fikirlerin öğrenildiği bir merkez hâline gelir. 1847'de Tıbbiye'yi ziyaret eden Macfarlane'nin modern bir altyapıya sahip olduğunu söylediği okulun kütüphanesinde Diderot, Baron d'Holbach ve Cabanis gibi Fransız Devrimi'ni hazırlayan natüralist, materyalist filozofların kitaplarını görmüştür. Aynı kişi Müslüman Türk asistanlar arasında Voltaire'den çeviri yapabilecek düzeyde Fransızca bilen bir kişiyle tanışmıştır Rıza Nur ise Tıbbiye her ne kadar modern bir kurum olsa da buraya devam eden öğrencilerin bir kısmının modern bir zihniyete sahip olmadığını söylemiştir. Bu da Askerî Tıbbiye'ye gelen çoğu gencin modern bir ilk eğitim sürecinden geçmediğini gösterir. Müslüman hocaların bir kısmının da yeterli düzeyde olmadığını düşünebiliriz. Bununla beraber Rıza Nur dâhil Türk siyasal hayatında önemli roller üstlenen pek çok isim bu okuldan mezun olmuştur. İlk mezunlar arasında Osmanlı'nın kudretli ve bazılarına göre "zındık" sadrazam Fuat Paşa (1815-1868), Avrupa'da ilk tıp eğitimini alan Hekim İsmail Paşa (1912-1871) ve 1847'de Encümen-i Daniş'in başkanlığını üstlenen Hayrullah Efendi gibi isimler vardır. Bu da kurum tarihinin ilk aşamasında bile eğitim, idare ve bilim alanında önemli isimler yetiştirdiğini gösterir. Tıbbiye zamanla Batı'daki bilimsel, siyasî ve edebî gelişmeler kadar Türkler hakkında yapılan güncel araştırmaları da takip edebilen bir zümrenin ortaya çıkmasına aracılık etmiş; sadece pozitivizm ve materyalizmin değil Avrupa'daki benzerleriyle ilişkilendirilmesi gereken ve zamanla mahiyeti değişen pan hareketlerin de önemli merkezlerinden biri olmuştur. Askerî Tıbbiye'nin öğrencileri ve mezunları akan zamanda pozitivizm, vulger materyalizm, sosyal Darwinizm gibi siyasetle girift ilişkileri olan bilimsel yaklaşımların taşıyıcı ve aktarıcısı oldukları gibi, modern kimliklerin oluşumunda da önemli rolleri vardır. II. Abdülhamid'e karşı yürütülen muhalefet hareketi içindeki Tıbbiyeliler siyasî yayınların çıkarılmasında da önemli roller üstlenmişlerdir. Abdullah Cevdet *İctihad*, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Paris Şubesi'nin yeniden örgütlenmesine yoğun çaba harcayan Selanikli Nazım ve Bahaettin Şakir, *Meşveret* ve *Şura-yı Ümmet*, Mısır'da çıkarılan ünlü Tıbbiyeli Jön Türk Şerafettin Mağmumi'nin de katkıda bulunduğu *Türk*, Mustafa Ragıp'ın 1898'de Rusçuk'ta çıkardığı taşbasması haftalık siyasî gazete *Feryad* ile Tunalı Hilmi'nin çıkardığı *Hak* gibi dergiler Tıbbiyelilerin muhalif hareket içinde oynadıkları önemli rolü göstermektedir. Tıbbiyeli aktivizmi Atsız'ın okula girdiği döneme kadar devam etmektedir. Atsız'la aynı dönemde Askerî Tıbbiyede okuyanlar arasında Rus edebiyatının bazı klasik eserlerini tercüme eden Hasan Âli Ediz ile Marksist teoriyi ülke şartlarına uygulamaya çalışan Hikmet Kıvılcımlı gibi ünlü komünistler de vardır. Aralarında bu isimlerin yanı sıra Mülâzım-i Evvel Mümtaz Bey'in de bulunduğu 9 Tıbbiyeli komünizm propagandası yapmak suçlamasıyla 1925'te mahkeme önüne çıkarılmıştır. Cumhuriyet dönemi Türkçü hareketi içinde ise Atsız'ın yanı sıra Rıza Nur, Cezmi Türk ve Fethi Tevetoğlu gibi Askerî Tıbbiyeli isimler vardır. Tıbbiye'nin ilk yılları hakkında bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 6. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 232-234.

olarak kodlarken mekanik materyalizme olduğu kadar pozitivist metodolojiye de yönlendirmiştir. “Ülküler Taarruzidir” başlıklı yazısında olduğu gibi fikirlerini bilimsel bir temele oturtma gayreti içinde olmuştur:

“Biyoloji bakımından canlıların, yani hayvanlarla bitkilerin gayesi kendi soyunun bütün dünyayı bürümesidir. Hiçbir hayvan veya bitki cinsi dünyayı kaplayamıyorsa bunun sebebi aynı gayeyi güden başka cinslerin mukavemetine maruz kalmasıdır. Cinslerin aynı gaye için yaptıkları bu tesir ve maruz kaldıkları tepkiden 'hayat kavgası' doğuyor. Bu arada zayıflar eziliyor, azalıyor; güçlüler yayılıp çoğalıyor, bazı soylar ise yeryüzünden büsbütün kalkıyor.

Milletler arasında da aynı yasa hüküm sürer. (...)

İnsan toplulukları yani milletler, yüksek bir şuur mertebesine eriştikleri için bunlar arasındaki hayat kavgası yalnız tabiatın kanunları içinde sürüp gitmekle kalmaz. Buna insan şuurunun sistemi ve metodu da eklenir. Bundan da millî ülküler doğar. Demek ki millî ülkü, milletin tahteşşuurunda bulunan 'yayılp hâkim olma' sevkıtabisinin başkanlar ve kılavuzlar tarafından şuurlandırılıp sistemlendirilmiş şeklidir. Ülküye kılavuzluk veya başkanlık eden şahsiyetlerin irade ve kuvvet derecesi ülkülerin başarısında birinci derecede âmildir.”⁶⁸

Sonraki yıllarda kaleme alacağı yazılarında mefkûrenin her ne kadar müphemiyetine dikkat çekmiş, hatta böyle olması gerektiğini söylemiş olsa da Atsız için sadece mefkûrenin değil dinin bile doğa kanunlarına aykırı bir tanımı olamaz. Bu nedenle kahramanlık ve irade anlayışı üzerine kurulu olan mefkûre gibi esasta metafizik niteliği bariz bir kavramı doğa durumu üzerinden ve biyolojik mecazlarla tanımlayarak idealist ön kabullerinin ne surette olursa olsun bilime aykırı düşmeyeceğini göstermek ister. Yine de doğa durumuna ve dışsal gerçekliğe bu bağlılığının onu realist yaptığı söylenemez. Atsız'da ifadesini bulan ve Askerî Tıbbiye öğrencilerinin bilime bakışına dair de ipuçları veren bu yaklaşım Ömer Seyfettin'in, “Uzvi varlıklarda hayat nişanesi nasıl büyümek, açılmak ise, içtimaî varlıklarda da aynıyle öyledir. Yaşayan milletlerin başlıca seciyesi az veyahut zayıf olan milletlerin üzerine çullanırlar, memleketlerini zaptederek içtimaî varlıklarına nihayet verirler.”⁶⁹ şeklindeki sözlerinin daha edebî bir biçimde tekrarı ve ikrarıdır. Beşeriyetin yaşamını doğadaki, organik büyüme ve küçülme süreçlerine, dolayısıyla varoluş savaşına eşitleyen bu yaklaşımın ilk bakışta bir milletin ayrıksı tarihselliğinden bahsedilmesine izin vermeyecek şekilde mekanik, aynı zamanda

⁶⁸ Atsız, “Ülküler Taarruzidir”, **Orkun**, Sayı: 7, 17 Kasım 1950, s. 3.

⁶⁹ Ömer Seyfettin, **Türklük Üzerine Yazılar**, s. 65.

organik bir sürece işaret ettiği görülür. Bu noktada Atsız'ın da zaten ayrıksı bir kimlik iddiasında bulunmadığını belirtmeliyiz. Nitekim her milletin mefkûresi aynıdır ve her soy kendi meşrebince varlığını devam ettirmeye çalışır. Bu durumda bitki ve hayvanlarla aynı yasalara tabi olan insanlar, daha doğrusu milletler aralarındaki ayrımların da maddî süreçler tarafından belirlenmesi beklenir. Ancak Türklere zaman ve mekân mefhumlarından bağımsız ilahî bir üstünlük vehmeden Atsız'ın bu durumu da kabul ettiğini söyleyemeyiz. “Efendi millet” olmak için “Türk Tanrısı” tarafından yaratılan bu millet saflığını, dolayısıyla asli karakterini kaybetmedikçe hiçbir hâl ve şartta üstünlüğünü yitirmeyecektir. İlahî yasaya göre Türklerin varoluşsal temeli ve varlığının anlamı olan savaş, aynı zamanda atalarının canlarını vererek aldıkları topraklara bağlılığın da bir gereğidir.

Atsız, burada anlatılanlardan anlaşılacağı üzere metafizik temelli bir bilim anlayışına sahiptir. Böyle olmakla birlikte neden sonuç ilişkisini reddetmez. Ona göre doğa düzeni beşerî gerçekliğe aykırı olamaz ancak belirli karakter özellikleriyle bu düzen içinde var olanlar arasında doğa durumuna en uygun millet askerlikle mücehhez yaratılan Türklerdir. Bu nedenle Türklerin diğer milletlere üstün olmaları da bir doğa durumu olarak kabul edilmelidir. Öte yandan Atsız'a göre bir milleti diğerinden ayıran, biyolojik özelliklerinden ziyade özgün bir ruh ya da fikir (mekûre) tarafından yönlendirilmesidir. Atsız'da Türk ırkının organik bütünlüğünün tecessüm ettiği devlet ise mülkiyeti koruyacak bir mekanizma ya da kendi çıkarının peşindeki bireylerin bir toplamı değil, dünya hâkimiyeti için yaratılan Türklerin en doğal hâlidir. Atsız'ın bu konulara katkısı, her ne kadar biyolojik süreçleri öne çıkarmış olsa da tarih alanında kendini gösterecektir. Eserlerinden Göktürk İmparatorluğu devrine dönecek ve bu devirde Türk ırkının ruhunun derinliklerindeki manevî cevheri keşfedecektir. Dolayısıyla Atsız'ın kabul ediyor görüldüğü nedenselliği bir pozitivistten bekleneceği gibi doğadaki devrim ve düzenliliklerden devşirmemiştir. O bunu yapmak yerine kendi idealist yaklaşımını doğa üstüne yansıtmıştır, ki bu açıdan Alman idealistleri ile benzer bir tavra sahiptir. Bu itibarla, tarih anlayışını ele alacağımız bölümde gösterileceği gibi, Atsız, doğadaki organizmaların çevrelerine yayılıp büyümelerine ya da büzülüp yok olmalarına neden olan düzenli çatışmalar meselesinde başvurduğu bilimsel dolayımamalara rağmen bilim anlayışının

merkezine objektif kanıtları değil sübjektif değerleri yerleştirir. Objektif olan bilinç-dışının sevki tabisiyle bu çatışmalara katılan milletlerin zamanla bu durumun bilincini idrak etmesiyle ortaya çıkan beşerî yaşamdır. Kendisini tarihte en tabii hâliyle gösteren ve çatışmayı değişmez bir gerçek kabul etmesi nedeniyle her insanın parçası olduğu toplumun özgünlüğünü kendi gerçekliğinden hareketle anlayabileceğini düşünür. Gerçekliği dışarıda değil kendi bilincinin derinliklerinde aradığından objektif olmak için bir çaba içine girmeye de gerek duymaz. Bu noktada Atsız'ın fenomenler arasındaki ilişkiden yola çıkan ancak bunlar arkasındaki ilişkilerin gerçek mahiyetinin bilinemeyeceğini ileri süren (idealist) pozitivist bir çizgide olduğu iddia edilebilir. Ancak bir adım daha atarak bu çizgiyi de aşan Atsız'a göre gözlemlenebilir olanın ötesindeki gerçeklik, duygu ve sezgiyle de kavranabilir. Tutkulu bir yanı da olan bu durumun Askerî Tıbbiyelilere hâkim olan ayrıcalık ve üstünlük fikriyle her zaman bir arada var olan romantik ve pozitivist eğilimlerin Atsız üzerindeki etkisi olarak okunabilir.

Pozitivizme olduğu kadar romantizme de açık olan bu tutumun, Atsız'ın özelinden çıkarırsak, pozitivist fikirlerin mebdai olan Askerî Tıbbiyede oldukça yaygın bir durum olduğunu belirtmeliyiz. Şöyle ki; 19. yüzyılın sonlarından beri özellikle Tıbbiye ve Harbiye öğrencilerinin de aralarında bulunduğu eğitimli kesimde bir taraftan doğanın değişmez, daha doğrusu mekanik işleyişine benzer bir şekilde toplumun da pozitif bilimin yöntemleriyle keşfedilebilecek bir organizma olduğunu iddia edilirken, diğer taraftan baş döndürücü bir irade güzelleme yapılabilmektedir. Bu bakımdan Askerî Tıbbiye öğrencilerinin Namık Kemal,⁷⁰ Friedrich Schiller, Victor Hugo, Alexandre Dumas gibi romantik edebiyatçıları L. Büchner, Le Bon, E. Haeckel gibi bilim dünyasının popüler isimleriyle aynı iştiaqla okumaları oldukça

⁷⁰ Namık Kemal askerî okullarda öğrenciler için Atatürk örneğinde olduğu gibi bir rol modeli olduğu gibi en çok okunan ve beğenilen yazarlar arasındadır. Türk-Müslüman tarihinin ne okuyan gururlandıracak hadiselerini ne de büyük şahsiyetlerini anlatan eser bulunmayışından hareketle askerî okullarda okutulması için yakın dostu askerî okullar müdürü Süleyman Paşa'nın isteği üzerine *Tarih-i Askerî*'yi hazırlamış ancak bu eser basılmamıştır. Süleyman Paşa ile yaptığı yazışmalarda Türkleri asker millet olarak değerlendirdiği görülen Kemal için askerî üstünlük en büyük gurur vesilesidir. İstanbul milliyetçiliğinin, bilhassa öne çıkan Tıbbiyeli gençliğin milliyetçi duygularını göstermeye fırsat olan Namık Kemal'in cenazesi, askerî okul öğrencilerinin Kemal'e olan sevgilerinin de sergiledikleri bir sahne olmuştur. Fevziye Abdullah, Tansel, "Süleyman Hüsnü Paşa ve Namık Kemal'in Münasebat ve Muhaberatı", *Türkiyat Mecmuası*, 1954, C. XI, s. 131-152.

anlamlıdır.⁷¹ Charles Darwin'in eserleriyle ana hatlarını ortaya koyduğu fikirlerden etkilenen ve bilimsel temeller üzerine yeni bir dünya düzeni beklentisini ifade eden bu yaklaşımın Osmanlı bağlamındaki alıcıları, yani Osmanlı'nın ardında da Cumhuriyet'in elit zümresini oluşturacak bu gençler, artık halesi kaybolan dünyalarına pozitivizmi, mekanik materyalizmi, elitist aktivizmi yeni bir din kabul ederek anlam katmışlardır.

Hans Lukas Kieser'in belirttiği gibi “meseleyi böyle karakterize etmek, Avrupa'nın kendisinden daha fazla, Avrupa'ya odaklanmış tahsilli Osmanlı elitlerinin eğilimidir.” Askerî Tıbbiye öğrencileri yeni yüzyılın dönümünde siyasî yeniden inşanın öncüleri olarak kendilerini ırk üstünlüğü inancına,⁷² millet-i hâkime fikrine, varoluş

⁷¹ Friedrich Schiller'in ortaçağda despota karşı isyan eden İsviçre köylülerini anlatan Williem Tell'i Jön Türkler arasında en çok okunan eserler arasındadır. 1896'da eseri Türkçeye kazandıran Abdullah Cevdet, Shakespeare, Rousseau, Byron ve Young'dan alıntılarla zenginleştirdiği önsözünde *Sturm und Drang*'ın bireyin özgürleşmesi ve kuşak çatışması gibi konulara bakışını irdelemiştir. Kendilerini şanlı tarihe sahip bir devletin kurtarıcıları olarak gören gençlerin duygu dünyasında bir karşılığı olması kitabı popüler kılmıştır. Hans-Lukas Kieser, **Türklüğe İhtida 1870-1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s.32-40. Devrin İstanbul'unda popüler bilim kitapları kadar Jules Vernes'in romanları, Üç Silahşörler, Monte Kristo Kontu çevirileri ve polisierler de büyük rağbet görmektedir. Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, s. 362. Bu eserler Osmanlı düşünce dünyasında pozitivizm ile romantizmin birbirine bütünüyle aykırı düşen anlayışları temsil etmediği göstermektedir.

⁷² Askerî Tıbbiyede ırkçı ve Turancı fikirlerin 19. yüzyılın son çeyreğin itibaren rağbet gördüğünü söylemek mümkündür. Nitekim Askerî Tıbbiye öğrencilerin 1876'da İstanbul'u ziyaret eden bir Macar generale yazdıkları mektupta tarihi ırk merkezli bir okumaya tâbi tutuklarını göstermektedir. 1873 yılından itibaren Harbiye müdürü Süleyman Paşa'nın hazırladığı Türk tarihi kitabını okumaya başlayan Tıbbiyeli öğrencilerin bariz bir şekilde ırkçı vurgulara sahip bu mektubunda Türklerle Macarların Orta Asyalı kökenlerine dikkat çekmeleri ve başta din olmak üzere bu iki kavim arasındaki ayrımlarla geçmişteki kavgaların bir tarafa bırakılıp ırk birliğinin önemine vurgu yapmaları da kayda değerdir. David Kushner, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)**, çev.: Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem, Fahri Erdem İstanbul, Kervan Yayınları, 1979, s.76. Ancak bu mektuptan ve okudukları eserlerden yola çıkarak tarihe artık daha geniş bir perspektiften baktıkları belli olan bu öğrencilerin, kullandıkları ifadelerle rağmen, Türk milliyetçiliğini ayrıksı ideoloji olarak benimsediklerini söylemek için henüz erkendir. Tıbbiyeliler ve askerler arasında Balkan Savaşları'na kadar bu konuda asgari bir fikir birliği oluştuğunu da söylemek zordur. Zira 20. yüzyılın başlarında başlayan, Tıbbiyeli gençlerin de dâhil olduğu Türkçülük tartışmaları Osmanlı aydınlarının hâlâ Osmanlıcı bir çerçeve içinde düşündüklerini göstermektedir. Nitekim Türkçülüğün manifestosu kabul edilebilecek *Üç Tarz-ı Siyaset* başlıklı yazı dizisi, bir Osmanlı aydınının değil dış Türklerden Yusuf Akçura'nın imzasını taşır. Mısır'da çıkan *Türk* adlı derginin Mayıs-Haziran 1904 tarihli nüshalarının yayımlanan bu yazı dizisi Akçura'nın beklediği ilgiyi uyandırmamış, gazetenin başyazarı Ali Kemal burada savunulan fikirlere karşı çıkarak Osmanlılık görüşünü müdafaa etmiştir. Taner Timur, Türkçülüğün siyasal olarak ortaya çıkışı öncesinde Leon Cahun'ununki gibi Türkleri etkileyen kitaplarda Türklerin aşağılanarak ele alındığını söyler. Ancak bu aşağılama sadece Batılılar arasında yapılmaz. Bu dönemde Türkler arasında bile kendine karşı ırkçı fikirler mevcuttur. Timur, **Osmanlı Kimliği**, İmge Kitabevi, s.157. Öte yandan bu aşağılama sadece Türkleri doğrudan konu alan kitaplarda değil popüler bilim kitaplarında yapılmaktadır. Tıbbiyeli gençleri etkileyen *Madde ve Güç* isimli eserinde beyin ile düşünce arasındaki ilişkiden yola çıkarak insan varlığının çeşitli boyutlarını açıklayan Büchner, beyin

mücadelesine, nüfus meselesine, imhaya karşı savunmaya ve en nihayetinde devleti kurtarmaya ya da biçimlendirmeye adanmışlardır.⁷³ Bu bakımdan Askerî Tıbbiyeliler imparatorluk dâhili ve hâricindeki muhalifler arasında eyleme en hazır ve en radikal grubu temsil ederler.

Bu hiç kuşkusuz yukarıda belirttiğimiz gibi, öğrencilerin kendilerine ayrıcalıklı bir konum atfetmeleriyle alakalıdır.⁷⁴ Ancak Askerî Tıbbiyelilerin siyasal görüşlerinde kültürleri, aldıkları eğitim kadar okulu etkisi altına alan atmosferin de önemli bir payı vardır. Şerif Mardin'in belirttiği kendi içerisinde bir dünya olan Askerî Tıbbiye dünya sorunlarına duyarlıdır ancak gerçeklikten de kopuktur. Modern eğitim kurumlarının ilki olan Tıbbiye, geleneksel eğitim sistemiyle kıyaslanmayacak bir kapalılık ve disiplin sistemiyle öğrencileri halkın gündelik yaşamından tamamen yalıtmış bir kurumdur.⁷⁵ Hayatı büyük oranda kitaplardan öğrenen bu öğrenciler kitaplarda anlatılanların hayattan daha gerçek olduğuna inanmaktadırlar. Bu değerlendirme Atsız'ın Tıbbiye binasını şatoya,⁷⁶ öğrencileri de şövalyelere benzetmesini, aradan

yapısının fiziksel ve kimyasal özellikleri üzerinde durmuş ve Avrupalı olmayanların zihnen daha aşağı bir nitelikte olduğu inancını destekleyen antropometrik, fizyonomik biyokimyasal “kanıtları” gözden geçirmiştir. Richard G. Olson, **Science and Scientism in Nineteenth-Century Europe**, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 2008, s. 139.

⁷³ Kreiser, **a.g.e.**, 20-21, 44.

⁷⁴ Askerî Tıbbiye, tıpkı Harbiye ve Mülkiye gibi “millet-i hâkime” gibi idealleştirilmiş kültürünün kendisini en saf hâlde gösterdiği bir kurum olmuş, bu kurumlara mensup olanlar da kendilerini milletin öncüleri ve en şerefliileri olarak görmüşlerdir. Taner Timur'un isabetle tespit ettiği gibi toplumdaki konumdan bağımsız olarak Osmanlı-Türk/Müslüman halkının ulusal karakterini oluşturan Millet-i hâkime fikrine bağlı olarak ortaya çıkan üstünlük duygusu halka kendilerini devletle özdeşleştirme olanağı sunuyor ve emperyal mirasın etkisiyle gerçeklikten uzaklaşıyordu. Bu duygularla biçimlenen orta sınıf kökenli asker-bürokrat kadronun iktidara gelmesiyle birlikte ideolojik olarak Türkçülük öne çıkacaktı. Taner Timur, **Sürüden Ayrılanlar: Siyasal İktidar, Aydın, Tarih ve Özgürlük**, İstanbul, İmge Kitapevi, 2000, s. 205 vd.

⁷⁵ Şerif Mardin, Burcu Toksabay, “Sosyoloji ile Dünyaya Bakmak” **Tarihsel Sosyoloji**, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, ed. Elisabeth Özdalga, 3. Baskı, s. 228-248. Hakan Şahin, İsrail Kurtcephe ve Mustafa Balcıoğlu'nun 19. yüzyıl sonu Harbiyesi hakkındaki müşterek çalışmalarına atfen öğrencilerin roman ve tiyatroya olan ilgisinin siyasî iktidarda rahatsızlık yarattığını belirtmektedir. Bu öğrencilerin tiyatroya gitmeleri, roman okumaları ve okula gazete getirmeleri yasaklanmıştır. Buradan aynı yasakların Askerî Tıbbiye için de geçerli olduğu çıkarımı yapılabilir. Hakan Şahin, **Türkiye'de Asker, Toplum ve Siyaset: Askerlerin Yaşam Anlatıları Üzerinden Bir Okuma**, İstanbul, Beyoğlu Kitapevi, 2021, s. 113-124.

⁷⁶ Askerî Tıbbiyenin II. Abdülhamid döneminde taşındığı Kadıköy'deki binası döneminin en gösterişli yapıları arasındadır. Kaloriferle ısınan ilk resmî bina olması dışında Viyana'dan gelen pencere çerçeveleri gibi, yapımda kullanılan malzemenin bir kısmı Avrupa'dan ithal edilmiştir. Biri alaturka öteki alafranga olmak üzere iki muhteşem saat kulesi yapılmıştır. İstanbul'daki diğer yapılardan dikkat çekici bir farklılığı olan Tıbbiye binası Atsız'ın yaptığı benzetmeye nispetten uygun bir mimariye sahip olduğu söylenebilir. Gencay Gürsoy, “Tıbbiye ve Siyaset”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi: Yüzyıl Biterken**, İstanbul, İletişim Yayınları, 7. Cilt, s.1730-1731

geçen yıllara rağmen, bir bağlama oturtmamıza yardımcı olur. Bu itibarla toplumdan alabildiğine kopuk, kendini adanmış bir siyasî aktivizm anlayışının ilk neşet ettiği yerlerin de bu okullar olması şaşırtıcı değildir.⁷⁷ Bir taraftan kahir ekseriyeti itibarıyla toplumsal düzeni sarsmayacak ve devlet odaklı ideolojileri benimseyen diğer taraftan yurtseverlik ve kahramanlık hikâyelerine, tarihî biyografilerle ve romantik başyapıtlara meftun olan bu gençleri harekete geçiren güç, sistemli bir dünya görüşünden çok onların duygu durumları olmalıdır. Yine de kurtuluşa götürecek projelerde esas rolü, eğitimleriyle öne çıkmış ve kendilerini devletle özdeşleştirmiş yeni elitlere, yani kendilerine ait olacaktır. Hedefleri halkçı bir devrimden ziyade düzen içinde evrimci bir ilerleme, imanla bağlı oldukları bilimin gösterdiği ilkeler temelinde yükselecek yeni bir toplumun inşasıdır. Dönemin etkili siyasî görüşleriyle de bu çerçeve içinde ilgilenirler.

Ancak içinde bulundukları şartlar akan zamanda hareket içindeki isimleri radikalleştirmiş, hatta 19. yüzyılın sonlarından itibaren Rusya ve Balkanlar'da ortaya çıkan siyasî hareketlerin halkı örgütlemek için kullandıkları metotlara da sempati ile bakmalarına neden olmuştur. Öte yandan bu dönemde uluslararası ilişkilerde yaşananlar ve maruz kaldıkları baskıdan dolayı liberal değerlerden giderek uzaklaşan eğitilmiş kesim, sorunların çözümünü şiddete dayalı hayat sahası odaklı çözümlere işaret eden Sosyal Darwinizm ile dar kapsamlı bir vatandaşlık anlayışı temelinde organizmacı mecazlarla işlenmiş etno-dinsel ulus kavramına vurgu yapan sağ modernist ve milliyetçi ideolojilerde bulmuşlardır.⁷⁸ Avrupa'da 1870 sonrasında

⁷⁷ II. Abdülhamid'in anayasayı askıya alması sonrasında yurt içinde siyasî muhalefetin en güçlü olduğu kurum sıkı denetime rağmen Askerî Tıbbiye olmuştur. Anayasal sistemi geri getirmek ve kendi aralarında örgütlenme içine giren gayrimüslim Osmanlılara karşı birlik oluşturmak için 1889'da Askerî Tıbbiyede gizli bir örgüt (İttihad-ı Osmanî) kuran Tıbbiyeli gençler, yönetim aleyhine gittikçe yaygınlaşan muhalefetin İstanbul'daki odak noktası hâline gelmiştir. Azeri aydını Hüseyinzâde Ali'nin Tıbbiyeye girmesinin ardından St. Petersburg yıllarında yakından tanıdığı gizli sosyalist örgütlenme modeline göre yapılandığı bu örgüt Pan-Türkizm (Turancılık) ile birlikte sosyal reform düşüncesi ekseninde faaliyet yürütmüştür. Etrafına Bahaeddin Şakir, Dr. Nazım, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo, Cenap Şahabeddin, İshak Sukûti, Rıza Tevfik gibi aktivist gençleri toplayan Hüseyinzâde Ali ifşa olması ve muhalefetin üzerindeki baskının atması üzerine ülkeyi terk etmiştir. II. Abdülhamid rejimine karşı eylemleri nedeniyle 1897'de Divan-ı Harb'de yargılanıp Trablus'a sürgününe gönderilen 74 kişiden 29'u Tıbbiyeli ve askerî doktordur. **Gürsoy, a.g.m.**

⁷⁸ Devleti kurtarma mantığıyla hareket eden Tıbbiyeli gençlerin Fransız Devrimi sonrasında yayılan halkçı ve demokratik düşünceleri benimsediğini iddia etmek zordur. Bunda kuşkusuz elitist bir dünya görüşüne sahip bu gençlerin halka güvenmemesinin, halkı yönlendirilecek bir kitle olarak değerlendirmelerinin önemli bir payı vardır. Ayrıca devleti kurtarmak konusundaki mutabakat bütün

yükselişe geçen sağ modernist ideolojiler Avrupa'daki Osmanlı muhaliflerinde olduğu gibi Osmanlı yükseköğretim kurumlarında da etkili olmuştur.⁷⁹

II. Abdülhamid'i gerektiği kadar modern olmamak, sistemli işleyen bir siyasal sistem kurmamak ve liyakate önem vermemekle suçlayan bu kesim “anayasal” sistemi geri getirmek ve kendi aralarında örgütlenme içine giren gayrimüslim Osmanlılara karşı birlik oluşturmak için 1889'da Askerî Tıbbiyede gizli bir örgüt (İttihad-ı Osmani) kurar.⁸⁰

1890'larda hem baskı ortamından kurtulmak hem de eğitimlerini tamamlamak için İttihad-ı Osmanlı'nın girişimleriyle Avrupa'ya, özellikle Paris'e gönderilen Dr. Nazım⁸¹ ya da 20. yüzyılın başlarında rejim tarafından sürgüne gönderilen Bahaeddin

kesimlerin ister istemez muhafazakâr, bürokratik bir tarz benimsemelerine yol açmıştır. İktidarın parlamentodaki akil kişiler tarafından kurulması bu elitist görüşlerin bir yansımasıdır. Parlamento ve anayasa taraftarı görünmeleri de beka sorunuyla ilişkilidir. Şevket Süreyya Aydemir'in belirttiği gibi, bu kesimin parlamentonun açılmasını kendilerine hedef olarak koydukları doğru olsa da Dr. Nazım gibi uzun yıllarını mücadele içinde geçirmiş bir “devrimci”, “Kanun-i Esasi” metnini görmediğini çok sonraları itiraf etmiştir. Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1965, s.289-290. Şerif Mardin'in "pre-totaliteryen" olduklarını söylediği bu kesimin proto-faşist bir dünya görüşü benimsediği söylemek mümkündür. Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908**, İstanbul, İletişim Yayınları, çev.: Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, 2002.

⁷⁹ Zeev Sternhell, faşist ideolojinin kökenlerini 1880'li yıllara kadar geri çeker ve ideolojik laboratuvar olarak Fransa'ya ayrı bir önem atfeder. Proto-faşist fikirlerin 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında Avrupa'nın dışına yayılması ve ortak karakteristik özellikler göstermesinde sağcı Fransız düşünürlerinin önemli bir rolü vardır. Zeev Sternhell, Maria Sznajder, Maia Asheri, **Faşist İdeolojinin Doğuşu**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, çev.: Şule Çiltaş 2012, s.23 vd. Bu noktada belirtilmesi gereken husus Maurice Barres (1862-1923) ve Charles Maurras (1868-1952) tarafından çıkarılan *Action Française* (Fransız Hareketi) dergisinde yazıları yayımlanan Fransız siyasî düşünür ve aktivistlerinin Jön Türklerin Paris'teki ideolojik lideri Ahmed Rıza üzerinde etkili olduğudur. Bu itibarla proto-faşist fikirlerin ilk olarak *Şura-yı Ümmet* dergisinde görülmesi bir tesadüf değildir. Ahmed Rıza'nın Paris'teki ilişkiler ağı için bkz. Erdal Kaynar, **Ahmed Rıza Histoire d'un Jeune Turc à Paris (1889-1908)**, Master Tezi, École Des Hautes Etudes En Sciences Sociales, 2004-2005. Bu nedenle Atsız'ın arkadaşları ile birlikte yazdığını söylediği faşist içerikli programı faşizmden mülhem bir proje olmaktan ziyade ortak koşulların benzer bir çıktısı olarak değerlendirilmek daha isabetlidir.

⁸⁰ Ernest Edmondson Ramsaur, **Jön Türkler ve 1908 İhtilâli**, İstanbul, Sander Yayınları, çev.: Nuran Yavuz 1982.

⁸¹ Dr. Nazım, nam-ı diğer Selanikli Nazım 1887'de Askerî Tıbbiyeye girdi. Burada okurken İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'ne girdi. Henüz Askerî Tıbbiyenin üçüncü sınıftayken Cemiyet'in kararıyla Paris'e gönderildi. Ahmed Rıza'yı İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'ne katılmaya ikna etti ve Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti adını alacak bu cemiyetin yönetiminde yer aldı. Paris Tıp Fakültesi'ne kaydolarak eğitimi tamamladı. Aynı yıl fakülteden mezun olup doktora başlandı. Yürüttüğü siyasî faaliyet nedeniyle vatan haini ilan edildi. 1899'da yapılan Jön Türk kongresinde merkeziyetçi kanadı destekledi. 1907'de örgütlerin sorumluluğunu üzerine aldı. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan ekonomik zorlukların yol açtığı isyan dalgası sırasında gizlice Selanik'e gitti. Burada Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin birleşmesi için aracılık yaptı. Görüşmeler sırasında alınan karar uyarınca İzmir'e geçip kadrolaşma çalışmalarında bulundu. Çalışmalarıyla ihtilali ezmek için Selanik'e yollanan İzmir Kolordusu'nun taraf değiştirmesini sağladı. II. Meşrutiyet'in ilanının ardından İTC'nin merkez-i umumi üyesi olarak çalışmaya başladı. Birinci

Şakir (1874-1922)⁸² gibi Ahmet Rıza'nın çevresine katılan Tıbbiyeliler Jön Türk hareketini eylemci bir çizgiye çekerler.⁸³ Bu isimler sadece İstanbul'daki Tıbbiye, Harbiye ve Mülkiye öğrencileri arasında değil Rumeli'ndeki genç subaylar ve bürokratlar arasında hatırı sayılır bir okuyucu kitlesine sahip olan *Meşveret* ve *Şûra-yı Ümmet* dergilerinin yayın politikasını belirledikleri için değil, eylemleriyle II. Meşrutiyet'e giden sürece doğrudan müdahale ettikleri için Jön Türk hareketi içinde etkili isimler hâline gelirler. Buna karşılık sürgüne gönderildikleri 1897'den II.

Dünya Savaşı sırasında Türklerin ekonomik olarak kalkınmasını sağlamak için çalışmalarda bulundu. 1918'de Maarif nâzırlığı görevine getirildi. Savaş sona ermesinden sonra diğer İttihatçı liderlerle birlikte İstanbul'dan ayrıldı. Ermeni Tehciri'nde oynadığı rol nedeniyle Talat, Enver, Cemal paşalarla birlikte gıyabında idama mahkûm edildi. İslâm İhtilal Cemiyeti'nin kuruluş çalışmalarına katıldı. Millî Mücadele'yi destekledi. İzmir'in geri alınmasından sonra siyasî faaliyetlerden uzak kalması şartıyla yurda dönmesine izin verildi. İzmir suikastı dolayısıyla tutuklandı ve idama mahkûm edildi. Ahmed Bedevi Kuran'a göre Ahmed Rıza Bey gazeteciliğe Dr. Nazım başta olmak üzere Paris'teki Türk gençlerinin teşviki, hatta zorlamasıyla başlamıştır. Teşkilat kurmak arzusunda bulunmadığını hâlde teşkilat onun ayağına gelmiştir. Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000, s.43. Dergi çıkarma fikrinin kimden çıktığı belli değildir. Bir iddiaya göre Dr. Nazım Bey öneride bulunmuş, Ahmed Rıza Bey'de kabul etmiştir. Şükrü Hanioglu Ahmed Rıza'nın ordu ile devletin gerilemesini birlikte mütalaa eden Ahmed Rıza Bey'in Dr. Nazım'ın istediği ya da Bahaeddin Şakir'in etkisi ile böyle yazılar yazdığını iddia eder. M. Şükrü Hanioglu, **Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908**, Oxford University Press, New York/Oxford, 2001, s. 250.

⁸² Bahaeddin Şakir, Askerî Tıbbiyeden tabip yüzbaşı olarak mezun olduktan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleriyle yakın ilişkiler kurdu. Cemiyet ile ilişkisinin açığa çıkması üzerine Trabzon'a sürgün edildi. 1905'te Paris'e geçti. Ahmed Rıza ve Dr. Nazım'la birlikte siyasî çalışmalara katıldı. Cemiyetin gizli yazışmalarını yürüttü. II. Meşrutiyet ilanının ardından İstanbul'a geri döndü. Balkan Savaşı sırasında orduda başhekim olarak çalıştı. Bulgar kuvvetlerine esir düştü ancak çok geçmeden serbest bırakıldı. Talat Taşa tarafından 1913'te Teşkilatı Mahsusa'nın siyasî şubesinin şefliğine getirildi. Ermeni Tehciri'nin icrasında öne çıkanlar arasında yer aldı. (Ermeni tarihçi Raymond Kevorkian'a göre Enver ile Talat paşalar da dâhil olmak üzere İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bütün üyelerinin çekindiği Bahaeddin Şakir hareketin gerçek lideriydi.) Savaşın ardından Enver ve Talat paşalarla birlikte Berlin'e gitti. 1920'de İslâm İhtilal Cemiyeti İttihadı'nın Bakü temsilciliğine atandı. 17 Nisan 1922'de Almanya'da Ermeniler tarafından düzenlenen bir suikast sonucu öldürüldü. Ahmed Rıza'nın Ermeni olduğu suçlamasına cemiyetin Türk karakterini vurgulayarak verdiği cevap onun cemiyeti halis bir Türk/Müslüman örgütü hâline getirmek istediğini gösterir. Filiz Cengiz, **Dr. Nazım ve Bahaeddin Şakir'in Kaleminden İttihat ve Terakki Cemiyeti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1997.

⁸³ Federasyonu savunan Jön Türklere karşı Dr. Nazım'la birlikte Ahmed Rıza'nın yanında yer alan Bahaeddin Şakir Ermeni tarihçilere göre teşkilatın gerçek lideridir. Bu değerlendirmeden ve cemiyetin gizli yazışmalarından hareketle söylenebilir ki İttihat ve Terakki'nin eylemci ve Türkçü bir örgüt hâline getiren isimlerin başında gelenlerden biridir. Bu itibarla Bahaeddin Şakir'in ne Prens Sabahaddin'in ne de Ahmed Rıza Bey'in benimsediği "bilimsel" yaklaşımları dikkate aldığını söylemek zordur. Haklı bir şöhrete sahip olan Ahmed Rıza Bey'i hareketin meşruiyetini sağlayacak lider bir figür olarak görmesi, yazdıkları özünde ittihatçı fikirlere ters düşmemesi ve bunlardan da önemlisi Türkleri önceleyen birlikçi tavrından dolayı desteklemiştir. Bahaeddin Şakir'in Prens Sabahaddin ve onun bilimsel yöntemiyle ilgili fikirleri için bkz. Prens Sabahaddin, **Gönüllü Sürgünden Zorunlu Sürgüne Bütün Eserleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, ed.: Mehmet Ö. Alkan, 2008, s. 201.

Meşrutiyet'in ilanına kadar uzanan süreçte Askerî Tıbbiyelilerin baskı altındaki başkentte bir varlık gösterdikleri söylenemez. Ancak İTC'nin Cemiyeti'nin siyasî gücü ele geçirmesiyle birlikte İstanbul'daki Tıbbiyelilerin eylemsizlik dönemi sona erer ve Balkanlar'da neşet eden, dış Türklerin katkılarıyla milliyetçi hareketlere rengini veren halkçılık anlayışının bir gereği olarak Türk Ocağı'nın kuruluşunda inisiyatif alan Askerî Tıbbiyeli gençler⁸⁴ o güne kadar yapılmamış olanı yaparak halka doğru giderler.⁸⁵ *Türk Yurdu*'na ek olarak çıkan *Halka Doğru* dergisinde 1913'te yanlarına aldıkları tıbbi yardım malzemeleriyle Anadolu'yu yürüyerek gezen Tıbbiyeli İrfan ve arkadaşlarından sitayişle bahsedilmesinin de gösterdiği gibi bu girişim İTC tarafından da desteklenmiştir.⁸⁶ Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Reşit Galip ve Hasan Ferit Cansever gibi Türkçü Tıbbiyelilerin köye yerleşmeleri de Tıbbiye ile özdeşleşen aktivist ruhun devam ettiğini gösterir. Nitekim Millî Mücadeleye aktif bir şekilde destek veren Tıbbiyeliler⁸⁷ İstanbul'un işgalini protesto

⁸⁴ 190 Tıbbiyeli adına kaleme alınan bir bildiri başlayan Türk Ocakları'nın kuruluş çalışmaları 25 Mart 1912'de resmen tamamlanmıştır. Fusun Üstel, **Türk Ocakları (1912-1931): İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 51-58.

⁸⁵ Tarık Zafer Tunaya'nın belirttiği gibi Türk Ocağı'nı kuranlar kendilerini İttihatçılığın bir uzantısı olarak görmekle birlikte doğrudan siyasetle aralarına mesafe koymayı gerekli görmüşlerdir. Kendilerini Türkleri içinde bulundukları "hayat-ı inkiraz"dan (yakılma yaşantısına) kurtaracak bir toplumsal dönüşümün aktörleri olarak gören bu cemiyetin mensupları "ziraat, ticaret ve sanayi ile kazanılmış bir hâkimiyet-i içtimaiyi (sosyal egemenlik), kuru bir hâkimiyet-i siyasiyeye tercih" ekmektedirler. Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler, I. Cilt İkinci Meşrutiyet Dönemi**, 2. Baskı, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1998, s. 433-435

⁸⁶ Trablusgarp, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında ülke ekonomisinin dışa kapanmasıyla birlikte İstanbul halkıyla ordunun iâşesini tek başına karşılamak durumda kalan Anadolu insanı savaşın yükünü en fazla çeken kesimini oluşturmuştur. Savaşların yol açtığı insan ve hayvan kaybının ardından büyük bir yıkım yaşayan Anadolu köyleri için Tıbbiyeliler başta olmak üzere şehirli münevver kesim bir şeyler yapılması gerektiğini düşünmüştür. Başkanlığını Halide Edib'in yaptığı bir grup Türk Ocağı üyesi doktor, 25 Kasım 1918'de fiilî ve 18 Mart 1919'dan itibaren de resmî olarak bir 'Köycüler Cemiyeti'ni kurarlar. Bu cemiyetin amacı Rus Narodnikleri gibi, eğitim ve sağlık hizmetleri aracılığıyla köylere medeniyet taşımaktır. Bununla beraber Tıbbiyelilerin birkaç girişimi istisna kabul edilirse "Halka Doğru" hareketinin geniş çaplı bir hareketlenme yarattığı söylemek zordur. Zafer Toprak, "Türkiye'de Aydın, Ulus-Devlet ve Popülizm", **Türk Aydınlığı ve Kimlik Sorunu**, Bağlam Yayınları, der.: Sabahattin Şen, İstanbul, 1995, s. 39-81.

⁸⁷ Mütareke döneminde Tıbbiye Anadolu'ya silah ve cephane kaçırma eylemlerinin örgütlendiği merkezlerden biri olmuştur. Bu eylemleri gerçekleştiren örgütlerden "Ayın-PE" (Asker-Polis) teşkilatında 15 Tıbbiyeli üyesi vardır. İzmir'in işgali ile ilgili bir kitap bastıran Tıbbiye öğrencileri bu kitapla birlikte aralarında birini delege olarak Sivas Kongresi'ne göndermişlerdir. Bazı Tıbbiye öğrencileri ise Anadolu'ya geçerek cephelerde hizmet vermişlerdir. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından Ankara hükûmeti'ni temsilen İstanbul'a Refet Paşa'nın karşılama törenine katılan Tıbbiyeliler onu okullarına davet etmiştir. Tıbbiyenin girişine hazırlanan zafer takından geçerek okula giren Refet Paşa savaştaki hizmetlerinden dolayı Tıbbiyelilerden övgüyle bahsetmiştir. Gürsoy, a.g.m.

etmek için düzenlenen mitinglerin yan sıra Dârülfünûn boykotuna da aktif bir şekilde katılmışlardır.⁸⁸

1870'lerden itibaren Tıbbiyede bir şekilde kendini gösteren aktivizm mahiyet değiştirmekle beraber Atsız'ın anılarından anlaşılacağı gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam etmektedir. Sık sık okuldan firar edip kavgalara karışan, okuldan atılmasında kadın parmağına işaret ettiğine göre aşk maceraları yaşayan, disiplin koğuşunun gediklisi bir genç olan Atsız, bir nevi “sınıf asabiyesi” yahut “devrecilik” kabul edilebilecek, aynı zamanda şiddetle özdeşleşen “Tıbbiye yasaları”na kudsi bir nitelik atfetmektedir. Sadece öğrencilerin hocalarla, rütbelilerin rütbesizlerle değil küçük sınıflardakilerle büyük sınıflardakiler arasında da geçerli olan hiyerarşik düzenin ideal kabul edildiği, küçük sınıf öğrencilerinin izin almadan büyüklerin sınıflarına ön kapıdan giremeyip arka kapıda beklemek zorunda olduğu bu sistemde⁸⁹ ortaya çıkan gerilimli ilişkilerin, sınıf kavgalarının düzeni zaman zaman bozulduğu varsayılabilir.

Askerî değerlerin bir tezahürü olarak da okunabilecek “sınıf asabiyesi”nin⁹⁰ 1870'te eğitim dilinin⁹¹ Türkçeleştirilmesi sonrasında ortaya çıktığını ve kesintisiz bir şekilde

⁸⁸ Dârülfünûn'da ders veren ve Cenap Şehabettin, Rıza Tevfik, Ali Kemal ve Hüseyin Daniş'in saltanat yanlısı tavırları yükseköğretim gençliğinin tepkisini çekmiştir. Rıza Tevfik'in 30 Mart 1922'de Zeynep Hanım Konağı'nda Fuzuli hakkında yaptığı konuşmada saltanatı övdüğü, buna karşılık Anadolu hareketini küçük düşürdüğü gerekçesiyle ders Dârülfünûn öğrencileri tarafından protesto edilmiştir. Bu protestoyu boykota çeviren Tıbbiye öğrencileri “Türk kavm-i necibinin namusuyla oynayan” bu müderrislerin görevlerine son verilinceye kadar boykotun devam edeceğini ilan etmişlerdir. Boykot nedeniyle Dârülfünûn 12 Nisan 1922'de kapatılmıştır. Muammer Taylak, **Türkiye'de Öğrenci Hareketleri**, İstanbul, Hamle Yayınevi, 1997, s.113.

⁸⁹ Atsız, **Türkçülüğe Karşı Haçlı...**, s. 181.

⁹⁰ Kuşak (generation) sözcüğüyle anabileceğimiz ilk gruplaşmayı esas olarak orta hâlli ailelerden gelen, ordu ve modern eğitim kurumlarından aldıkları eğitimleri sayesinde yükselen insanlar oluşturmuştur. Bu kesimi çıkarlarının azlığı dolayısıyla mevcut düzende radikal değişiklikler yapmak konusunda, rical-i devletten çok daha istekli olmuştur. Stanford J. Shaw, “Some Aspects of the Aims and Achievements of the Nineteenth Century Otoman Reformers”, der.: W.R. Polk, R.L. Chambers, *Beginnings of Modernization in the Middle East* The University of Chicago Pres, Chicago, 1968, s. 37'den aktaran Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, 2. bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 1993, s. 129.

⁹¹ II. Mahmud'un yeterli sayıda Türkçe tıp kitabının basılması hâlinde Türkçe eğitime geçilebileceği yolundaki sözleri, daha sonra eğitim dili konusundaki tartışmalarda sık sık gündeme gelmiştir. Fransızca öğrenmeye daha yatkın olan gayrimüslim gençlerin daha başarılı olmasının Türk/Müslüman gençler arasında yarattığı rahatsızlık bu tartışmaları daha alevlendirmiştir. Eğitimin Türkçeleştirilmesi yolundaki ilk girişimler, 1852 yılında mektebin nazırlığına getirilen Cemaleddin Efendi zamanında başlamış, Türk eğitime hazırlık çalışmaları kapsamında 1866 yılında hükûmet izniyle kurulan Cem'iyet-i Tıbbiye-i Osmâniye ilk hedefi Türkçe bir tıp sözlüğü hazırlamak olmuştur. Bir yıl sonra da

devam ettiğini eldeki bulgulardan hareketle söyleyebiliriz. Dil engelinin ortadan kalkmasıyla birlikte toplumun alt kesimlerinden gelen gençlerin paşa çocukları ve gayrimüslim kesimle aralarında yaşanan gerilim ile başlayan ve sınıfsal aidiyet, dolayısıyla kültürle de ilişkili olan gerilimlerin bir tezahürü olarak yorumlanabilecek asabiye, serkeşlik edenlerin cuma günleri falakaya yatırılmasının büyük bir isyana neden olmasının gösterdiği gibi aynı zamanda okulun, daha doğrusu rejimin disiplin mekanizmalarına bir tepkiyi de ifade eder. Disipline edici şiddet ve bu durumun neden olduğu karşı şiddet Tıbbiyenin gündelik hayatını manevî açıdan belirlemiştir.

Bu çelişkili durum hiyerarşiyi kutsayan Askerî Tıbbiyelilerin nasıl kolayca isyancı bir ruh hâline bürünebildiklerini, neden isyancı bir tavır almaktan çekinmediklerini değil hiyerarşi başta olmak üzere askerî değerlere derinden bağlı olan Atsız gibi birinin bir türlü disipline olamamasını ve yaşadığı pek çok olayın ardından okuldan atılmasını anlamayı kolaylaştırır. Anılarında satır aralarında pek dikkat çekmeyen değerlendirmesine göre Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle, yani mütareke döneminin sona ermesiyle birlikte okula “disiplinin” de girmiştir. Bu gelişme Atsız'ın çok sevdiği Askerî Tıbbiye'ye veda etmesine neden olacaktır.

Döneminde hükmünü icra eden şiddetin kendinden önceki dönemde de üstelik “muştalı” büyük kavgalarla açığa çıktığını ve farklı dönemlerde burada öğrencilik yapan Rıza Nur (1879-1942),⁹² Bahaeddin Şakir gibi isimlerin bütün bu şiddet

sivil doktor yetiştirmek için derslerin tamamıyla Türkçe verilmesi düşünülen yeni bir okul açılmıştır. Dernek üyeleri arasında Askerî Tıbbiyede Türkçe eğitimle ilgili iki görüş ileri sürülmüştür. Bunların ilki öğretim kitaplarının tamamen Türkçeye çevrildikten sonra Türkçe eğitime geçilmesidir. Diğeri ise Türkçe eğitime geçmek için çevrilmelerini beklemeye gerek görmemiştir. Ancak yabancı hocaların karşı koyması ve bazı derslerin kaynak kitabının olmamasından Türkçe eğitim için 1870'e kadar beklemek gerekecektir. Cemiyetin hazırladığı *Lugat-ı Tıbbiye* sözlüğü ise 1874'te basılmıştır. Sözlükte başta Şanizade'nin eserleri olmak üzere eski tıp kitaplarının gözden geçirilmiş ve karşılığı bulunamayan terimlerin yerine Arapça köklerden türetilen kelimeler kullanılmıştır. Cemiyet, terimlerin Türkçeleştirilmesi işini üzerine almış; Arapça-Farsçadan yeni terimler türeterek 1874 yılında *Lugat-ı Tıbbiye* adlı eseri yayımlamıştı. Hüseyin Sadoğlu, Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları, 2.bs İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 62-71. Ancak söz konusu çeviri faaliyetinin sonraki dönemdeki Türkçü Tıbbiyelileri tatmin edebilecek bir niteliğe sahip olduğunu söylemek zordur. Nitekim 20. yüzyılın başlarında siyasi faaliyeti nedeniyle Tıbbiyeden atılan Jön Türk liderlerinden başta Şerafettin Mağmûmî bu alandaki eksikliği Türkçe tıp terimleri sözlüğü yazarak gidermek istediği bilinmektedir.

⁹² Rıza Nur, 1903'te Askerî Tıbbiyeden mezun oldu. Henüz Askerî Tıbbiye öğrencisiyken İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne katıldı. İhtisasını Gülhane Hastahanesi'nde yaptı. II. Meşrutiyet'in ilk meclisine Sinop mebusu olarak girdi. İttihatçılarla anlaşamadığı için muhalefete katıldı. 1913'teki Bâbıâli Baskını sonrasında yurt dışına sürüldü. 1913'ten 1919'a kadar sürgünde yaşadı. Son Osmanlı Mebusan

sarmalına rağmen okuldan mezun oldukları bilen Atsız'ın serkeşlik yüzünden okuldan uzaklaştıracağını düşünmemiş olması da akla yakındır. Ancak bu olaydan sonra Atsız, bedeli ne olursa olsun doğrudan ve keskin şiddeti sonuna kadar götürmekten çekinmeyecek biri olmuştur. Zaman zaman Tıbbiye dışına taşan kavgaları anlatan Atsız'ın önceki dönemlerden bahsetmesi de 1890'lardan beri bu nispetten küçük grup içindeki isyan ateşinin baskılar yüzünden zaman zaman küllenmeye yüz tutsa da hiç sönmediğini gösterir. Bu itibarla Atsız'ın başkalarının hikâyesine benzer bir hikâyesi olduğunu ortadadır.⁹³

Çocukluğunda tanık olduğu haksızlıklara sesini çıkaramayan Atsız için eski günler geride kalmıştır. Tıbbiyenin devrecilik sistemi ve gerilim yüklü atmosferinde zamanla sesini en çok çıkaranlardan biri hâline gelir. Tıbbiye atmosferi onu korkutulan değil, korkulan birine dönüştürmüştür. Bu durum manevî bir tatmin sağladığı gibi⁹⁴ kendisini ayrıcalıklı, özel bir kişi olarak görmesine de yol açmıştır. Hayatının bundan sonraki döneminde yaşadıklarından hareketle özel biri olduğu duygusunu bu yıllarda hissetmeye başladığı, bu duygunun başkaları tarafından da onaylanması ihtiyacı içine girdiği söylenebilir. Meseleler karşısında radikal bir tavır

Meclisi'ne seçildi ve 1920'de Ankara'ya geçti. Maarif (1920) ve Sıhhiye (1921-1923) vekilliklerinde bulundu. Lozan Konferansı'na murahhas-ı sani olarak (ikinci delege) katıldı. 1923'te tekrar Sinop milletvekili olarak Meclis'e katıldı. Hükûmeti sert biçimde eleştirdiği için 1926'da ülkeyi terk etmeye zorlandı. Paris ve İskenderiye'de Türkbilik Revüsü dergini çıkardı. 1938'de Mustafa Kemal'in ölümünden sonra yurda döndü. Tanrıdağ dergisini çıkardı. 8 Eylül 1942'de İstanbul'da öldü.

⁹³ Askerî Tıbbiye gibi askerî okullarda okuyan öğrencilerin anılarını karşılaştırmalı bir okumaya tabi tutan biri buralarda anlatılanlar kadar bu hikâyeleri anlatanların da dünya görüşü itibarıyla birbirlerine ne kadar yakın olduklarını hemen fark edecektir. Mesela Atatürk'ün ölümünün ardından ülkeye dönen Rıza Nur'u manevî babası olarak kabul eden Atsız'ın tıpkı Rıza Nur gibi bu dünyada seilmeye değer insan olmadığını düşünmesi, sadece ırkların değil tek tek insanların da bir varoluş mücadelesi içinde olduğuna, belki de Tıbbiye sırasında tanık olduğu sahici duyguların kaybolduğuna inanması ile alakalıdır. Nur da Atsız da dostluğa değil, göreve sadık olmanın derdindedirler. Bir zamanlar hükmünü icra eden aşkın değerlerin, kendi zamanlarında yitirilmiş olmasına hayıflanırlar. Bu nedenle yüzleri geleceğe değil geçmişe dönmüş olup çocukluktan itibaren yiğitliğe, kahramanlığa âşıktırlar. Onlara göre asli değerler kan yoluyla tevarüs etmektedir. Irk safiyetini koruyan Türklerin karargâhı Tıbbiyedeki şiddeti “soylu” bir edim olarak algılar ve kanlarına yabancı kanı karışmamış olmakla iftihar ederler. Harekete, cengâverliğe düşkün olduklarından ulusun bu hasletleri ortaya çıkaracak millî sporları yeniden popüler kılma derdindedirler. Her ikisi de öncelikle asker olmayı arzulamış, ancak kendi arzularının hilafına Askerî Tıbbiye'ye gitmek zorunda kalmışlardır. Namık Kemal'e olan hayranlıkları, bilime olduğu kadar şiire olan meyilleri ve en nihayetinde tarihe olan düşkünlüklerinde Tıbbiyede benimsedikleri fikirlerinin ulusun yeniden doğuşuna eşlik edeceğine derin inançları vardır. Bahaeddin Şakir, Ömer Seyfettin ve Rıza Nur gibi Atsız da erkekçe değerlerin aynı zamanda ulusun değerleri olduğuna inanır.

⁹⁴ Atsız, *Türkçülüğe Karşı...*, s.226-227

benimseyerek öne çıkması, arkadaşlarında kendisine karşı bir hayranlık ve minnet hissi uyandırma istediğine yorulabilir. Anılarının okuyucu da bıraktığı intiba da böyledir. Sayfaları çevirdikçe sadece Askerî Tıbbiye de değil bulunduğu her yerde öne çıkmak için hiçbir fırsatı kaçırmayacak dava adamının doğumuna şahitlik ederiz. Henüz yirmili yaşlarının başında olan bu genç adam, karakter özellikleriyle arkadaşlarının hayranlığını kazanmaya başlamıştır. Yakın çevresinde yer almayan kişileri zorbalık ya da tatlı dille isteklerini yapmaya ikna edecek bir kapasiteye sahiptir. Öte yandan Askerî Tıbbiyeli kimliğine yorduğu ve kuruma aidiyet hissini katılaştıran girişimleriyle öne çıkan bu genç adam, bir taraftan da Askerî Tıbbiyelilerin içten içe ezildiği düşünülmektedir. Böylece gençlerin aralarındaki korumacı şiddetle iyice pekiştirilen duygusal bağlar aynı zamanda idealist bir çizginin de ifadesine dönüşür.

Anılarında hapisten kaçtıklarını, Askerî Tıbbiye binasında kalan İngiliz askerlerini⁹⁵ korkuttuklarını, bir Tıbbiyeliye yapılan yanlış hareketten dolayı Millî Eğitim Bakanı Mahmut Esat [Bozkurt] Dârülfünûn Hukuk Fakültesi'den çıkmak üzereyken buraya baskın yaptıklarını, vapura biletsiz bindiklerini, tramvayda ikinci mevki bileti alıp birinci mevkide oturduklarını söyleyen Atsız'ın kurumsal kimliği önemsemekle birlikte kamu düzenine uyum sağlamak gibi bir derdinin olmadığını görürüz. Bu durum sonraki yılların sıkı disiplin taraftarı ve ahlakçısı için biraz sıradışı gibi görülebilir. Bununla beraber Atsız'ın idealist/romantik yönelimli gençlerin “erkekçe” davranışlarını yozlaşma olarak değerlendirilmeyip bir canlılık göstergesi (kabadayılık etosu) ya da bünyenin doğal tepkisi olarak her zaman yüceltildiği dikkate alınırsa burada büyük bir çelişkili olduğu söylenemez.⁹⁶ Üstelik bu yapılanlar zaten Askerî Tıbbiyeli olmanın da bir gereği olarak görülmektedir.⁹⁷ Barış zamanında militarizmin paramilitarizme dönüşmesini teşvik eden bu durum mütareke

⁹⁵ A.g.e., s. 180.

⁹⁶ Burada grup aidiyeti, dolayısıyla grup kimliğinin dayattığı ilişki modelleri bireylerin kendi damgalarını vuracakları özgün kişiliklerini geliştirmelerini zorlaştıran bir faktör olarak karşımıza çıkar. Bu durum onların ne yaptıklarından çok ne oldukları, daha doğrusu nasıl bir benlik algısına sahip olduklarıyla alakalıdır. Değerleri kuruma içkin değerler olduğundan moral anlayışları toplumun geri kalanına göre amoraldir. Öte yandan belirli ilişkiler üzerinden tanımlanan kimlik öteki ile ilişkilerde toleransı düşük olmasına yol açar. Önderman, a.g.e., s.102.

⁹⁷ Atsız, a.g.e., 183-184, 190.

koşullarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul toplumsal hayatına hâkim olan başboşlukla da ilişkilidir. Öte yandan Türk Ocakları'na devam eden Türkçü gençlerin çoğunluğu oluşturduğu, *Türk Yurdu* dergisinin okunduğu bu okulda fedai geleneği ile özdeşleşen İttihatçı Türkçülük de henüz cazibesini yitirmemiştir. Bu noktada kendilerini diğer okulların öğrencilerinden ayırması ve üstün görmesine neden olan geleneklerine olduğu kadar İttihatçı Türkçülüğe de bağlı olan bu kitlenin Cumhuriyet'in ilanını çok da sıcak karşılamadığı belirtilmelidir. Ancak bu durum onların saltanat yanlısı meşruti sisteme bağlı oldukları göstermez.⁹⁸ Emperyal geçmişe açık bir öykünme içinde olsalar dahi ciddi bir biçimde eski rejimin yeniden restorasyonu peşinde olmamışlardır.

Burada anlatılanlardan çıkarılacak sonuç Askerî Tıbbiyede cari olan “terör rejimi”nin burada okuyanların kişiliğini olduğu kadar dünya görüşünü de şekillendirmiş olduğudur. Askerî Tıbbiyeliler öncülleri gibi otoriter devletçi, modernist, militarist ve elitist bir geleneği sahiplenmişlerdir. Din ve devlet ilişkileri, azınlıklar gibi toplumsal yaşamı ilgilendiren meselelerin bayağı siyasete alet olunmaksızın kökten ve tavizsiz bir şekilde halledilmesi gerektiğini düşünmesi, modern devletin kuruluşunda askerî sınıfın öncülüğüne güvenmesi ve devletin ancak gelecek nesilleri “ordu millet” mantığıyla yetiştirilmesi durumunda yaşayabileceğine inanması aldığı askerî kültürün doğrudan yansımaları olarak değerlendirilebilir. Öte yandan dönemin bilim camiası tarafından bilimsel bir yaklaşımın gereği olarak kabul edilen ırkı tarihi gelişmeleri mutlak surette açıklayıcı bir kavram olarak ele alması, elitist tavrına rağmen halkçı (**volksisch**) vurguları olan bir radikal aktivizme meylederek yeni kurulan Cumhuriyet'in yükselmesini milletine özellikle köylülere hizmeti vazife bilen münevver zümreye bağlaması da aldığı eğitim kadar buradaki sosyalleşmesiyle de alakalıdır. Üniforma giyip ayrıcalıklı, öncü ve kahraman bir zümre olarak gördüğü

⁹⁸ “Biz 'Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'ne alışmıştık. Hatta okul müdürlüğüne dilekçe verirken: 'T.B.M.M.H Tıbbiye-i Askeriyye Müdürlüğüne' diye başlık koyuyorduk. Bu sebeple cumhuriyeti yadırgamıştık. Bu yadırgayışın başka bir nedeni daha vardı. Refet Paşa, Ankara hükûmeti adına İstanbul'a geldiği zaman Dârülfünûn konferans salonunda benim de dinlediğim konferansta, bir Almanca dergi göstererek şöyle demişti: 'Bu dergide Gazi'nin, benim ve diğer bazı arkadaşların resimlerimiz var. Altında Türkiye Cumhuriyet Partisinin liderleri diye yazılı. Bu çürük bir fikirdir. Bu cumhuriyetle idare olunmağa tenezzül etmeyiz, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti şekli en ideal, en üstün idare şeklidir...' Aşağı yukarı bir yıl önce dinlediğimiz bu sözleri hiç birimiz unutmamıştık.” **A.g.e.**, s. 196.

askerî sınıfa dâhil olmasının ondaki romantik hissiyatı iyiden iyiye körüklediğini, kendisini kahramanlık gibi asil edimlere meyyal bir romantik olarak resmettiğini zaten anılarında belirtmiştir. Bu noktada öncülleri gibi Fransız romantizmin temsilcilerini okuyup okumadığı merak edilebilir. Okula girdiği sıradaki Fransızca bilgisi hakkında elimizde bilgi yoktur. Ancak okuldan tard edildiğinde Fransızcasını en azında okuduğunu anlayacak dereceye getirdiği düşünülebilir. Nitekim birkaç yıl sonra Dârülfünûn'a kabul edilmesinde dil bilgisinin belirleyici etkisi olduğunu biliyoruz. Ailesine kendisinden son romantik olarak bahsetmesi, bu eserleri okuduğuna dair bir intiba uyandırır. Ancak Fransız romantiklerini doğrudan Fransızcasından ya da tercümeleri üzerinden okuduğuna dair elimizde bir kanıt yoktur. Bu eserleri okumamışsa bile askerî okul öğrencileri arasında bir esinlenme kaynağı olan Namık Kemal'in eserleri ile Ahmet Refik'in anlatı merkezli tarihî biyografilerini okuduğu söylenebilir.⁹⁹

Bu yıllarda hangi eserleri okuduğunu tam olarak bilemesek de 1924 yılında yayımlanmaya başlanan Rıza Nur'un *Türklerin Tarihi* kitabını çok beğendiği bilinmektedir. Ancak ondaki romantik hissiyatın kaynağı öncelikle kitaplar değil içinde bulunduğu ortam olmuştur. Öte yandan Atsız'ın Askerî Tıbbiyede yaşadığı romantik deneyim ve buradan tard edilmiş olmayı bir türlü kabul edememesi onda yaşadığı zamana ve insanlara karşı kendisinin ifade ettiği gibi bir tiksinti yaratacaktır.¹⁰⁰ Askerî Tıbbiyede bir anlamda gününü gün eden Atsız akademiden de

⁹⁹ Bu dönemin en dikkat çeken ismi İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin direktifleri doğrultusunda anlatımcı üslubuyla tarihi kitlelere sevdiren eden Ahmet Refik'tir. Askerî okullar için Türk tarihi yazarlardan İlber Ortaylı'nın belirttiği gibi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren biyografi yazımı Osmanlı tarihçiliğinde revaç bulmuş Namık Kemal ile iyice popülerleşen bu biyografi yazımı 20. yüzyıl başlarında geniş kitlelere ulaşmaya başlamıştır. İlber Ortaylı, "Türk Tarihçiliğinde Biyografi İnşası ve Biyografik Malzeme Sorunsalı", **Osmanlıdan Cumhuriyete Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 58.

¹⁰⁰ Yıllar sonra artık Haydarpaşa Lisesi olmuş Askerî Tıbbiye binasında edebiyat öğretmenleri olarak göreve bağladığında hatıralarla dolduğunu söyleyen ve buradaki yeni öğrencileri de öğretmenleri de o eski ruha yabancı insanlar olarak takdim eden Atsız, burada ayrılmanın kendisi için ne kadar ağır geldiğini çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir: "Askerî Tıbbiyeden çıktım. Fakat onun hâtırası hafızamdan çıkmadı. (...) Koridorlar, sınıflar bana eski günleri hikâye ederdi. Zaten, hayat birkaç hâtıradan başka nedir ki? O heybetli şatonun muhteşem ruhu kaybolmuştu. Şimdi içinde bulunanlar o eski ruha yabancı insanlardı. Onlar, öğretmenden beş numara koparabilmeğe uğraşan çocuklarla, ay başını iple çeken ve maaş hesabından başka hiç bir şeyle ilgilenmeyen bir takım ölümlerdi. Asıl yaşayanlar bir zaman orada bulunmuş, konuşmuş, şakalaşmış, döğüşmüş ve hepsinden fazla olarak da ızdırıp çekmiş olan Askerî Tıbbiyelilerdi. Atmaca yuvasında şimdi serçeler bulunuyordu." Atsız, **a.g.e.**, s. 233-234.

uzaklaştırılmasının ardından hayatın ağırlığını kaldıramayarak geçmişe sığınacaktır. Türk tarihinin problematik oluşturan bütün temel metinleriyle ilişki kurma yeteneğini de bu romantik içe dönüklük sağlamıştır. Bu içe dönüş, Cumhuriyet tarihinin en çok okunan kahramanlık romanını da açığa çıkarmıştır. Atsız'ın edebî romantizmi, Türkçü faşizme ana ilham kaynağı olan romanlarında çizdiği tarihî gerçeklik geçmişin romantize görünümüyle her zaman yan yana durmuş; romanlarında yarattığı tarihî kahramanlarla özdeşleşerek Türkçü faşizmin ideal tipi, “Atsız Atası” olmuştur.

3.2. Genç Nihâl Atsız: Kavgalardan, İlmî Münakaşalara...

İlk gençliğinden itibaren bulunduğu çevrelerde hırçın, ele avuca sığmaz kişiliğiyle öne çıkmış biridir Nihâl Atsız. Askerî Tıbbiye ve Dârülfünûn yıllarında üstünlük duygusunun bir yansıması olarak sergilediği fiziksel şiddet, zamanla yerini, her ne kadar Atsız için aynı ölçüde tatmin edici olmasa da sözel şiddete, yani fiziksel şiddetin ikamesi olarak polemiklere bırakmış, böylece Türk siyasal hayatında kavgalarından ziyade polemikleri ve polemik şeklini almış ilmî münakaşalarıyla yerini almıştır. Mücadeleye duyduğu iştiaak, mizacının zengin donanımlı ve saldırgan yanını sergilemekten aldığı tat, mükemmeliyete olan derin bağlılık onu bulduğu her fırsatta cidale atılmaya yöneltmiş, uygun zamanda fiziksel şiddete dönüşen bu teşhirci tavrın bir diğer ifadesi ise polemiklerinde kendisini gösteren sertlik olmuştur.¹⁰¹ Askerî Tıbbiye ve Edebiyat Fakültesi'nde karıştığı kavgalar, Edebiyat Fakültesi Reisi Ali Muzaffer Bey'e herkesin önünde yumruk atması,¹⁰² Sabahattin Ali'yi düelloya davet etmesi, Talat Aydemir'in darbe girişime destek olmak

¹⁰¹ Atsız polemiklerinde dolaylı yoldan avantaj sağlamak yerine lafı dolandırmadan hedefe yönelen ve kendi ifadesiyle “mertçe” olduğu kabul edilmesi gereken bir tavrı olduğunu düşünür. Kendisini sinsilik ve siniklikle suçlayan Ahmet Muhip'e Türk Tarih Tezi ile ilgili verdiği sert cevapta polemîği mertlikle, dolayısıyla fiziksel kavgayla ilişkilendirdiği açıkça görülür: “Ortada büyük tarih eseri diye bir şey yoktur. İyi yazılmış olan, fakat hemen hemen Gazinin nutkudan hülâsa için şerefi tarih cemiyetine ait olmıyan dördüncü cildi bir kenara bırakırsak ortada berbat, yanlış bir eser vardır, bir! Âlim ve mütefekkirler değil, yaşları geçkin müptediler vardır, iki! Sinsi değil gayet açık bir hücum vardır, üç!... Ben sinsi hücum etmem. Hücumlarımı böyle açıkça yaparım. Hususî konuşmalarında 'tarihi berbat ettiler' fikir yürüttükleri hâlde zahiren o tarihi ögen yüzlerce insanın arasında hiç olmazsa benim rıyasız ve mertçe hücumumu takdir edecek kadar mertlik gösteriniz.” Atsız, “Ahmet Muhip Bey'e Cevap”, *Orkun*, Sayı: 4, 20 Şubat 1934, s. 86-87.

¹⁰² Serkan Akgöz, *Basında Atsız*, İstanbul, Bozkurt Yayınları, 2016, s. 26-28

için yanına bir hançer alıp Ankara gitmek istemesi, polemiklerinde ortaya çıkan üstünlük duygusunun gündelik yaşamdaki yansımalarıdır.

Türk Tarih Tezi'nin siyasî iktidar tarafından geliştirilip desteklenmesi sürecinde, kendisinin benimsediği şekliyle Türkçülüğe karşı cephe alanlara karşı giriştiği, kısmen ilmî boyutu da olan, sert polemikler¹⁰³ sayesinde kamuoyunda bir dava insanı olarak tanınmıştır.¹⁰⁴ Muarızlarına karşı mutlak ayrımcılığı kışkırtan, düşmanlığı köpürten, siyasî yönü oldukça güçlü çıkışlarıyla bir zamanlar arkadaşları olan Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav ve Ali Fuat Başgil gibi isimlerin ülke içindeki yaşamalarını zorlaştırmış, polemikleriyle bu isimleri siyaset sahnesinin ya da ülke sınırlarının dışına çıkarılmasında en azından hızlandırıcı bir rol üstlenmiştir.

Adını ilk olarak fikrî ve ilmî yönelimini ortaya koyduğu polemik yazılarını yayımladığı *Atsız Mecmua* ve *Orhun* gibi dergilerle duyuran Atsız, zamanla Türkçü bir kanaat önderi olarak temayüz etmiştir.

İlk polemiğini *Türk Yurdu* sayfalarında ve bu dergi adına yürüten Atsız, muhtemelen henüz çok genç olması dolayısıyla müstear (İrkıl Ata) kullanmıştır. Bu basit polemikten birkaç yıl sonra Zeki Velidi Togan adına, onu eserlerinden ve Türkistanlı öğrenciler üzerindeki kendi sınırlı gözlemlerinden faydalanarak “Türkistan birliği” meselesi üzerine Türkistan hareketi liderlerinden Mustafa Çokay'a karşı polemiğe girmiş, başka bir ifadeyle söyleyecek olursak hocasından rol çalmıştır,¹⁰⁵ Togan'ın Dârülfünûn'dan istifa ettirilmesinden sonra onun derslerine bakan Sadri Maksudî

¹⁰³ Türk siyasal hayatında Türkçü ve sağ kanat içinde Atsız'da ifadesini bulan ironik ve keskin polemikçi tavır sol kanat içinde Dr. Hikmet Kıvılcımlı, İslâmcı cenahta ise Necip Fazıl Kısakürek tarafından temsil etmiştir. Polemikleriyle dikkat çeken bu isimler Atsız'ın, Necip Fazıl'a karşılık bulmayan sataşmasını saymazsak ilginç bir şekilde birbirleriyle polemiğe girmemişlerdir. Bununla beraber kendilerini teori üretmeye ehil hisseden üç isim de tarihe askerin öncelikli olduğu romantik bir anlam izafe eder.

¹⁰⁴ Atsız'ı bir dava adamı olarak en çarpıcı portresinin kaleme alanlardan biri de Reşat Ekrem Koçu'dur. İstanbul Ansiklopedisi'nin üçüncü cildinde Koçu, Atsız'ı okuyucularına şu sözlerle tanıtır: “(...) İnani yolunda cesur ve metin, hiç bir kuvvete boyun eğmeyen, mücadeleden yılmayan, ezadan cefadan korkmayan, son derece afif [iffetli], doğru, dürüst, sahtekar olmayan muhakkak ki neslinin mümtaz siması...” Reşat Ekrem Koçu, “Hüseyin Nihâl Atsız”, **İstanbul Ansiklopedisi III.**, ed. Reşad Ekrem Koçu ve Mehmed Ali Akbay İstanbul, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960, s. 1324-1325.

¹⁰⁵ Atsız, “Çokayoğlu Mustafa Bey'e Cevap”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932, s.163-164. Bu polemik daha sonra kitapçık olarak yayımlanır. H. Nihâl, **Sart Baş'na Cevap**, İstanbul: Arkadaş Matbaası, 1933.

Arsal'a karşı ders saati ücretini bahane ederek saldırmaktan da geri kalmamıştır. 1934'te kaleme aldığı iki yazısında Sadri Maksudî aleyhinde çok sert hükümler vermiş ve cehaletini ileri sürmüştür.¹⁰⁶ Bütün bu girişimler bize Atsız'ın yetkin olmadığı ya da doğrudan uzmanlık alanına girmeyen durumlarda dahi öne çıkmak, dikkat çekmek için hiçbir fırsatı kaçırmadığını gösterir. Öte yandan dar anlamda siyasetle ilgili olmayan ama edebiyat ve tarih gibi kendi uzmanlık alanına giren konularda inisiyatif alıp muhataplarını kıyasıya eleştirmekten geri kalmadığı,¹⁰⁷ polemiklerini mümkün olduğunca bu alanlara çekmeye çalıştığı da bu noktada özellikle belirtilmesi gereken husustur.

¹⁰⁶ Ali Birinci, "Türk Hukuk Tarihçisi Sadri Maksudî'nin Hayat Hikâyesi ve Eserleri", **İÜFFM- Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı**, Cilt LXXV, 2017, S. 75-122. s.88

¹⁰⁷ Hasan Âli Yücel'in Türk edebiyatına dair hazırlamış olduğu kitabı eleştirirken sarf ettiği sözler Atsız'ın kendi alanını ilgilendiren konularda ne kadar sert eleştiriler yöneltebildiğini açık bir şekilde göstermektedir: "Bir de baktım ki Hasan Âli 'Türk edebiyatına toplu bakış' diye kitap neşretmemiş mi? Bir çırpıda okudum. Ölür müsün, öldürür müsün. Doğrusunu isterseniz zamaneye yaranmak için karaladığı satırlardan onun hesabına ben müteessir oldum. Ya o fahiş yanlışlar?.. Mesela Oğuz Han'ın kardeşinden bahsediyordu. Mevcut olmayan bu kardeşi nereden çıkarmıştı. Daha neler, neler... Demek ki kendisini bana olduğundan fazla göstermişti. Onu, Türk edebiyatını bilen bir adam sanıyordum. Meğer hiçbir şey bilmiyormuş. Hatta bilmediğini de bilmiyormuş. (...) Alaylı Alimler, yazısı Orhun'un 21 Mart 1934 tarihli beşinci sayısında çıktı. Doğrusunu isterseniz Hasancığa pek yaman vurmuş, nakavt etmişim. 18 fahiş hatasını göstererek kıpırdamayacak hâle getirmişim. Meselâ altıncı asırda Hun edebiyatından bahsediyordu. Meselâ Oğuz Hanın, kardeşiyle bağdaştığını söylüyordu. 'Türkü' ile 'Koşma'yı birbirine karıştırıyor, 'Varsağı'larda şairin adı geçmez diyor, aslı astarı olmayan transkripsiyonlar yapıyordu." Atsız, **Çanakale'ye Yürüyüş...**, 121. Atsız, bu yaklaşımı bir başka örneğini Atsız'ın Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedrettin Destanı başlıklı eseri eleştirirken vermiştir: "Nazım Hikmetof yoldaş Peyami Safa'ya yüksekte bakıyor. 'Okuman lâzım evlat' diyor. Peyami Safa'nın Hikmetof yoldaştan daha okumuş, yüksek kültürlü olduğu muhakkak olmakla beraber acaba Hikmetof yoldaş el aleme 'okuman lâzım' diyecek kadar okumuş mudur? Ben bunu hiç ummuyorum. Eğer Hikmetof Yoldaş biraz okumuş olsaydı Türkmenistan'da budizm dininin bulunmadığını ve Simavneli Şeyh Bedreddin'nin komünist olmadığını bilecekti. Malum ya, Hikmetof Yoldaş ilmi, siyâsî, içtimai, tarihi hakikatlerle (!) dolu olan şiirlerinin (!) birinde kendilerinin (yani komünistlerin) vaktiyle Şeyh Bedreddinle beraber ayaklandıklarını söylediği gibi başka bir şiirde de Türkmen kayıkçıyı Türkmenistanlı bir buda heykeline benzetiyor. O hâlde ben de kendisine şöyle söyleyebilirim: "Okuman lâzım Yoldaş! Buda dini Türkmenistan'a tarihin hiçbir devrinde girmemiştir. Türkmenistanlı Buda heykeli demekle İskoçyalı Safii imami demek arasında fark yoktur ve Şeyh Bedreddin senin sandığın gibi bir komünizm mübeşşiri değildir. O'nun ne olduğunu senin bugünkü ilmin, kafan ve seciyen anlayamaz. Okuman lâzım Yoldaş! Mujikistan cambazhanesinde size bunları elbette öğretemezlerdi. Okuman lâzım, okuman!" Atsız, "Komünist Don Kişotu Proleter-Burjuva Nazım Hikmetof Yoldaşa", **İçimizdeki Şeytan...**, içinde, İrfan Yayınları, 1997. Atsız, Nâzım Hikmet'in "şiir dediği tekerlemeleriyle" Türkiye'yi adeta fethettiğini, sadece Peyami Safa'yı değil dönemin belli başlı büyük isimlerini manzumelerle hicvederek sindiren Nâzım Hikmet'e gerekli cevabı ancak kendisinin vereceğini düşünmüştür. Yayımladığı broşürde konuyu sanat anlayışından tarihe çeken Atsız'ın başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim Peyami Safa kendisinden küçümser bir ifadeyle bahsetmesine rağmen broşürü Atsız'ın adını doğrudan anmadan gençliğin verdiği mükemmel bir cevap olarak nitelemiştir. Bu cevabı Namık Kemal'in oğlu aynı zamanda Atsız'ın Dârülfünûn'da hocalığını yapan Ali Kemal Bolayır da çok beğenmiş Atsız'ın da kendisi kadar Namık Kemal'in oğlu olduğunu söylemiştir.

Nâzım Hikmet ile Peyami Safa arasında vuku bulan kalem kavgasına, kendi ifadesiyle “düne kadar birbirinin bedava reklamcısı olan bu 'iki edib-i şehîrin cilveleşme”sine Nâzım Hikmet'in Namık Kemal'e sataştığı gerekçesiyle müdahil olması bu arayışın önemli göstergesi olarak kabul edilebilir.¹⁰⁸ Atsız'a göre Peyami Safa, kendisini “mümeyyiz vasfı” maziye kıymet vermemek, maziyle iftihar etmek yerine onu yıkmak olan yeni bir neslin sözcüsü addeden ve Abdülhak Hâmid, Mehmed Emin Yurdakul, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri Hamdullah Suphi gibi mazinin büyük ediplerine “Putları Kırıyoruz” şiarıyla savaş açan¹⁰⁹ Nâzım Hikmet'e hiçbir şekilde gereken cevabı verememiştir.

Burada Atsız'ın Nâzım Hikmet'in iddialarına cevap vermekten çok onun şahsında komünizme saldırarak kamuoyunun dikkatini çekmeye çalıştığını ve yayınladığı broşürle bunu fazlasıyla başardığını söyleyebiliriz. Namık Kemal'in milliyetçi gençlik arasında giderek mücadelenin simgesi hâline gelmesinde Atsız'ın kendi duygusallığıyla renklendirdiği broşürün önemli etkisi vardır. Atsız zamanla adeta bir kan davası hâlini alacak bu meseleyi üniversitenin ve Türk Millî Talebi Birliği'nin gündemine kendisinin getirdiği söyler ki, *Atsız Mecmua*'dan beri Türk Millî Talebi Birliği üzerindeki etkisi hesaba katılacak olursa bunun geçerli bir iddia olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Nitekim sol çevreler ise buna Kemal Tahir'in Namık Kemal hakkında bir grup gazeteci ve aydınla yaptığı anketlerden müteşekkil olan

¹⁰⁸ Atsız anılarında bu duruma ilişkin sözleri şu şekildedir: “Tabîî, Türk'ün karnı tok, sırtı pek olunca savaş arar. Ben de öyle yaptım. Komünizmin propaganda faaliyeti gitgide artan bir hızla millî ruh üzerinde gedikler açarken savcılık uyuyordu. Millî mukarıplar olması gereken basın, Üniversite ve Talebe Birliği de uyuyordu. Tabîî bu arada zaten uyuyup da büyüsünler diye tayin edilmiş olan Halk Partisi mebusları da hem de Yemlihâ uykusu ile uyuyordu. Kimseden ses çıkmadığını görünce millî bir öfkeye kapılarak kızıl çomara bir değnek vurmak istedim ve 'KOMÜNİST DON KİŞOTU PROLETER – BURJUVA NAZİM HİKMETOF YOLDAŞA' adlı bir broşürle cevap verdim.” Atsız, **Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri...**, s. 258-259

¹⁰⁹ “Putları Kırıyoruz” kampanyası Resimli Ay dergisinin Haziran 1929 sayısında şiirde eski, dolayısıyla gayrimillî anlayışı temsil ettiği öne sürülen Abdülhak Hâmid, Mehmed Emin Yurdakul, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri Hamdullah Suphi gibi isimlere karşı başlatılmıştır. Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Nâzım Hikmet'in eleştirilerini komünizmin, “vatansız” bir komünist eliyle milletin değer verdiği kişileri yıpratma kampanyası olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirme üzerine Ocaklı gençler Resimli Ay'ın yönetim yerine giderek burayı dağıtmış, burada bulunanları da hırpalanmıştır. Zekeriya Sertel konunun siyâsî değil edebî bir tartışma olduğunun anlatarak Ocaklı gençlerin sakinleştirmiştir. Zafer Toprak, Nâzım Hikmet'in “Putları Kırıyoruz' Kampanyası ve Yeni Edebiyat”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 261, 2015, Eylül, s. 34-42.

Namık Kemal İçin Diyorlar ki isimli kitapçığa¹¹⁰ aynı şekilde yanıt verme gereği duymuş MTTB'nin yayın organı kapatıldığı hâlde Namık Kemal meselesini bir kitapçık yayımlayarak tekrar gündeme getirmiştir.¹¹¹ Yankıları devam eden bu tartışma Atsız'ın gençliği komünizme karşı harekete geçirdiği 1940'lı yılların bir anlamda provasını olarak değerlendirilebilir. Zemin ve zamanın 1940'lar kadar uygun olmaması broşürün etkisi sınırlandırmıştır.¹¹²

Atsız gelişmeleri nesnel bir bakış açısıyla değerlendirmekten ziyade bilinçli olsun olmasın kendisine hayranlığı en uç noktasına taşıyan bir eylemlilik çağrısı şeklinde kaleme aldığı polemiklerinde sürekli olarak bir komployla karşı karşıya olan ırkçı Türkçülüğün öncü gücü olduğunu göstermek istemiştir. Burada vurgulanması gereken husus hangi konuyla ilgili olursa olsun polemiklerde Atsız'ı harekete geçiren gücün, eylem ve hakikate duyduğu bağlılık, davaya adanmışlık kadar, temelde yaşama enerjisini ancak mücadeleden devşirebilen şişik ego ya da abartılı bir öznellik olduğudur.

Bu nedenle Türkçülük adına bütün siyasî titreşimleri hissedenden bir sismograf gibi her kıpırdanışı -Komünizm, Kürt hareketi, Nurculuk, Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi, II. Abdülhamit...- hissederek genellikle ilk tepkiyi veren kişi Atsız olmuştur. Bütün bu meseleleri davası için bir ölüm kalım meselesi hâline getiren de ondan başkası değildir.¹¹³

¹¹⁰ Şirketi Mürettibiye Basımevi'nin 73. yayını olarak yayımlanan kitapçıktaki yedi soruluk ankete Falih Rıfkı Atay, Vala Nurettin, Hüseyin Cahid Yalçın, Peyami Safa, Ercüment Ekrem Talu, Sadettin Nüzhet Ergun, Kerim Sadi Cerrahoğlu, Dr. Fuad Sabit, Nâzım Hikmet, Hüseyin Avni Şanda, Kerim Sadi ve Suad Derviş cevap vermiştir. Kemal Tahir, **Namık Kemal Hakkında Diyorlar Ki**, İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi, 1936.

¹¹¹ Namık Kemal başlıklı kitapçıkta Nihâl Atsız, Tahsin Tola, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Nihat Sami Banarlı, Ziyaettin Ahmet ve Namık Kaşif Gedik milliyetçi camia içinde öne çıkan isimlerin görüşlerine yer verilmiştir. Nihâl Atsız yapılan saldırıyla Türk milliyetçiliğinin direklerinden biri olan ve vatan edebiyatının Türk tarihindeki en kuvvetli temsilcisi Namık Kemal'in yıkılmaya çalışıldığını söylemiştir. Namık Kemal'e yöneltilen gerici suçlamalarına ise “en laik milliyetçilerin de hocası” olduğunu söyleyerek karşı çıkmıştır. **Namık Kemal**, Millî Türk Talebe Birliği Neşriyatından, İstanbul, Tecelli Basımevi, 1936.

¹¹² Solcu isimlerin sivil mahkemelerde haklarında açılan davalardan beraat ettikleri ya da görece düşük cezalarla kurtulabildikleri bu dönemde sol hareket içindeki isimler yayıncılık faaliyetiyle öne çıkmışlardır.

¹¹³ Bizzat Atsız tarafından başlatılan ya da onun müdahil olduğu polemikler Türkçü ideolojinin tarihsel seyri ve Atsız'ın bu hareket içindeki özgün konuma ışık tutmaktadır. Atsız'ın polemik konuları on yıllar itibarıyla şu şekilde sınıflamak mümkündür. 1930'lar: Batılâşma, Türk Tarih Tezi-Dârülfünûn-Ders Kitapları (Sadri Maksudî Arsal, Ahmet Muhip Dranas, Şeref Aykut), Öztürkçecilik

Ahmet Bican Ercilasun'un da belirttiği gibi kendisine karşı saldırgan bir tavrı benimseyenlere karşı açık, akıcı ve çarpıcı bir dil kullanmış; taşkın ve romantik kişiliğine rağmen katı bir gerçekçi olarak polemiklerini kaleme almıştır.¹¹⁴ Hasan Âli Yücel, Nâzım Hikmet, Ali Fuat Başgil ve Nurettin Topçu gibi isimlere karşı yürüttüğü polemiklerden sadece bir edebiyatçı ve kalem erbabı olmasının değil tarihçi olmasının da çok faydasını görmüştür.

Atsız, sadece siyasî yelpazenin solunda kalan isimlere karşı değil hane içinde kabul edilebilecek Anadolucu isimlere karşı da polemığe girmekten kaçınmamış; ırkçılık, Turancılık gibi Türkçü değerlere sahip çıkarak bir anlamda sağ muhafazakâr kesim içinde safların netleşmesini sağlamıştır. Din konusunda girdiği polemikler ise fazla tahripkâr bulunduğundan diğer polemiklerinin aksine onu yalnızlaştırmış Türkçü hareketin dışına itmiştir.

Polemikleri arasında en bilinenleri şüphesiz resmî tarih tezinin iddialarına karşı girdiği polemikler olmuştur. İlk uzun hikâyesi ya da romanı kabul edilen *Dalkavuklar Gecesi* de esasta Türk Tarih Tezi ile ilgili polemiklerinden beslenmiş bir Tek Parti dönemi hicviyesidir.¹¹⁵

(Vala Nurettin), Sosyalizm (Nâzım Hikmet), Yahudiler, Türkistan (Mustafa Çokayoğlu). 40'lar: Atatürk, Anadoluculuk, II. Abdülhamid (Ali Canip Yöntem), Komünizm-Hümanizma, (Sabahattin Ali, Hasan Âli Yücel), Türkümsüler (Reha Oğuz Türkkan). 1950'ler: CHP-Kemalizm-İnkılaplar-İnönü, Köy Enstitüleri, Azınlıklar, Masonluk-Dönemlik (Ahmet Emin Yalman), II. Abdülhamid (Peyami Safa). 1960'lar ve 1970'ler: Nurettin Topçu, Kürçülük, Anadoluculuk (Ali Fuat Başgil, Nurettin Topçu), Öztürkçecilik, İslâmcılık (Hasan Bağcı), Turancılık (Faruk Güventürk), Türkçü Siyasal Hareket (MHP, Alparslan Türkeş).

¹¹⁴ Ahmet Bican Ercilasun, *a.g.e.*, s. 540

¹¹⁵ Türkçü çevrelerin kahir ekseriyeti tarafından İnönü döneminin siyasî hicviyesi olarak değerlendirilen *Dalkavuklar Gecesi* adlı eserde İnönü'nün hicvedildiği görüşünün kendi içinde hiçbir tutarlılığı yoktur. Aksine, söz konusu eserin içeriğindeki cürete bakınca Atsız'ın ancak gadre uğramayacağını düşündüğü için bu eseri kaleme aldığı iddia edilebilir. Atsız İnönü'nün cumhurbaşkanlığı ile birlikte birlikte görüşlerini artık cesurca savunabileceği bir döneme girildiğine inanmış olmalıdır. Nitekim bu eser aynı zamanda Atatürk döneminde kabul edilip İnönü döneminde terk edilen Türk Tarih Tezi'nin yanı sıra Hattı Kralı Subbiluliyuma'ya yaranmak için mahzendeki içkinin (Türk Tarih Tezi) şarap değil de tılsımlı su olduğunu iddia eden dalkavukların da hicviyesidir. İnönü'nün Atatürk'ün yakın çevresini siyaset sahnesinden uzaklaştırdığı da hatırlanırsa daha anlamlı hâle gelen bu hikâyede dalkavuklar tarafından savunulduğunu gördüğümüz tılsımlı su iddiası sadece bilgin İkeznini (Zeki Velidi) tarafından reddedilmiştir. Burada Kral Subbiluliyuma içki masasından kalkmayan ve eşi dururken başka kadınlarla beraber olmaktan çekinmeyen oldukça çapkın biri olarak resmedilir, bu nedenle eşinin yüzü hiç gülmez. Etrafındaki dalkavukların sözüne itibar eden bu “şaşı” kralın kim olduğu diğer karakterlerin aksine açıkça belirtilmediği için Türkçüler bu karakterin İsmet İnönü olabileceği öne sürmüşlerdir. Öte yandan İnönü'nün dil ve tarih tezlerine itibar etmemiştir. Bundan ayrı olarak Atsız'ın daha sonraki yıllarda İnönü'yü hicvetmek için *Z Vitamini* adlı uzun hikâyeyi kaleme aldığı düşünülürse bu iddianın geçersizliği bir kez daha ortaya çıkar. Üstelik Atsız,

Buradan tekrar açık polemiklere dönecek olursak 1930'lu yıllarda tarih tezi ve Namık Kemal'e ilişkin olanlarının yanına Türkçülük dairesi içinde kalan isimlere karşı sürdürdüğü polemikleri de eklemek gerekir. 1940'lı yıllar ise polemik üretme konusunda Cumhuriyet tarihinin en üretken dönemlerinden birine sahne olmuştur.

1943 yazında yayımlanan *En Büyük Tehlike! Millî Türk Davasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü* başlıklı broşür ile birbirlerini bile Türk ırkından olmamakla suçlamaktan çekinmeyen Türkçülerin Almanlardan para almakla suçlayarak

“Türkçülük-Turancılık Davası”nda söz konusu kitabın İsmet İnönü tarafından okunduğunu ve dağıtımının yasaklanmasına da bizzat İnönü'nün engel olduğunu söylemiştir. Kitapta, hakkında sonradan söylediklerinden çıkarım yapıldığında İnönü olma ihtimali olan tek bir karakter olduğu ileri sürülebilir. Bu karakter ise başarısız bir asker olarak resmedilen “Asurlu piyade komutanı”dır. Oysa İnönü piyade değildir topçu subayıdır. Öte yandan komutanın Asurlu olması “Kürt” olduğuna gönderme olarak okunabilir, ki sonraki yıllarda Türkçü çevrelerin İsmet İnönü'yü Türk olmamakla suçlamaları da, bu spekülasyon için belli belirsiz bir karine olmaktan öteye geçmez. Buradan tekrar Atatürk'e gelirse, romanda onun Hattı devletinin kurucusu Pampa olarak yer aldığı iddiası da çok geçerli görünmüyor. Hattı devleti kurucusu Pampa, romandaki yaşayan karakterlerden olmadığı gibi, kim olduğu belirlenemeyecek kadar muğlak biridir. Böyle olmakla beraber Atsız'ın Türk devletini sürekliliği olan tek bir devlet olarak düşündüğünden hareketle bu kralın Atatürk değil de ilk Türk devletinin kurucusu Mete Han olabilme ihtimali akla daha yatkındır. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus ise Filozof İlanasam, Rahip İduskam, Başhekim Ziza, Yaver Sabba, Nittahabas, Hekim Teşen, Yamzu (Afet İnan) gibi “dalkavuk” kadrosu içinde yer alan ve kim oldukları isimleri tersten okununca anlaşılan isimlerin çoğunun Atatürk'ün sofa arkadaşları olmalarıdır. Eserdeki şahısların kimliklerini ele veren, isimlerin tersten yazılması da değildir sadece. Devlet mahfillerinde dillere pelesenk olan bazı diyaloglar da esere kasten konulmuştur. Kral'ın “sıfır nedir?” sorusuna “Mesela, sizin karşınızda ben!” cevabını veren Filozof İlanasam'ın Hasan Âli Yücel'den, soruyu soranın Kral'ın ise Atatürk'ten başkası olduğunu düşünmek mümkün değildir. Söz konusu diyalog nedeniyle Hasan Âli Yücel'e muarızları tarafından “sıfır” denmektedir. Romanda dalkavuk olmayan karakterler ise soylu bir asker olan ve azınlıklardan nefret eden Başkumandan Tutaşıl (Mareşal Fevzi Çakmak), dalkavukluk yapmadığı için makamından olan Pilga (Reşit Galip), Atsız'ın kendisi olan Kâhin Şilka ile Tubişka (Bedriye Atsız) ve Murya'dır (Yağmur Atsız). Atsız, Kral Subbiluliyuma'nın Atatürk olduğunu kabul etmemiş olmakla beraber Sabahattin Ali-Nihâl Atsız davasında Atsız'ı savunan Avukat Hamit Şevket İnce, kendi ifadesine göre bu kitapta Atatürk'e yapılan ağır hakaretleri okuyunca davadan çekilme kararı almıştır. Kitapta anlatılanlar, Atsız'la Türkkan ve onun çevresindeki Türkçülerle arasının açılmasına da neden olur. Togan'ın Atsız ile Türkkan'dan kavgalarına Atatürk'ü karıştırmamalarını istemesi de romanda anlatılanlarla ilgili olarak değerlendirilebilir. Öte yandan kendi matbuat kanunuyla basın-yayın dünyasının tam bir denetim altında tutulduğu dönemde yazılmış İnönü hicviyesinin, yine İnönü'nün izniyle dağıtımına sokulduğu iddiasının saçma olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Hatay'ı Türkiye'ye katarak Turancı sahasında ilk adımı attığına inandığı İnönü'ye ve hükûmetine karşı Atsız'ın bir tavır takınması da söz konusu değildir. Aynı dönemde Anadoluculuk akımının önemli isimlerinden Profesör Mükrimin Halil Yinanç'ın tavsiye ve teşviki ile bizzat İnönü'ye mektup yazarak bir devlet okuluna öğretmen olarak atamasının yapılması için ricada bulunduğu da bilinmektedir. Kendisinin özel liselerde öğretmenlik yapmasını haksızlık olarak gören Atsız, belli ki İnönü'nün bu haksızlığın gidereceğine dair umut beslemektedir. Harf Devrimi'ne muhalefeti bildiğinden ve rahat okuması için mektubu eski harflerle kaleme almıştır. Atsız, **Dalkavuklar Gecesi, Z Vitamini**, 5. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.

gündemi belirlemiştir.¹¹⁶

Almanya'nın mevzi kaybetmekle birlikte savaşı kaybedip kaybetmeyeceğinin henüz belli olmadığı bir dönemde başlayan polemikler Alman ordusunun Sovyetler tarafından ezildiği sırada, belki de bu sonucu Türkiye'nin savaşa Almanya'nın yanında bir türlü dâhil olmamasına bağlayanların yaşadıkları hayal kırıklığının da etkisiyle şiddetlenmiştir.

Türkçülerin bu açığı fâşeden kendi içlerindeki tartışmalardan hareketle kaleme alınan *En Büyük Tehlike* başlıklı broşür ile mesele Atsız'ın Başbakan Saraçoğlu'na yazdığı ve önemli Türkçü isimlerin hapsedilmesiyle neticelenen davanın açılmasını hızlandıran açık mektupların ilkinde değindiği gibi “arabacı nasıl araba değilse Türkçü de Türk değildir” noktasına kadar gelmiştir.

Söz konusu dava ile Cumhuriyet tarihinin belki de polemik bakımından en zengin dönemi kapanmıştır. Dönemin en polemikçi ismi bir daha bu dönemdeki kadar yoğun bir polemik mesaisine girmeyecek ama zaman zaman Anadolucular da dâhil olmak üzere farklı isimlerle II. Abdülhamit, Türkçülük, İslâmiyet ve Nurculuk konularında polemige girmekten imtina etmeyecektir.

3.3. Edebiyat Tarihçiliğinden Türk Tarihi Araştırmalarına...

Günümüzde tarihçi, romancı, şair, düşünce ve dava adamı gibi vasıflarıyla öne çıkarılan Atsız, bir dünya görüşü (*Weltanschauung*)¹¹⁷ olarak benimsediği Türkçülüğü daha güçlü ve çarpıcı bir şekilde ifade etmek için genel olarak tarih, özel olaraksa Türk edebiyat tarihinin temel metinleri üzerine çalışmıştır. Bu alanlardaki derinlikli bilgisini edebiyatın diline tercüme ederek göstermiş, Âşıkpaşaoğlu'nun *Tevârih-i Âl-i Osman'ı* ve *Şükrullah'ın Behcetü't-Tevârih'i* gibi hem Türk hem de

¹¹⁶ Faris Erkman [Reşat Fuat Baraner], *En Büyük Tehlike! Millî Türk Davasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü*, İstanbul, Ak-ün Matbaası, 1943, s. 5.

¹¹⁷ Bu bölümde “ideoloji” yerine “dünya görüşü” (*welt*: dünya; *anschauung*: anlayış, görüş) terimi tercih edildi. Türkçülüğe siyasetin üstünde bir değer biçen ve kendiliğinden yönüne dikkat çeken Atsız için Türkçülük siyaset merkezli bir ideolojiye indirgenemeyecek bir değerler manzumesidir. İdeolojiye göre daha geniş bir anlama sahip olan “*weltanschauung*” ideolojinin ortaya çıktığı zemindir. Öte yandan henüz milliyetçilik akımlarının ortaya çıkmadığı, resmî milliyetçiliğin de kendisini henüz açık seçik ortaya koymadığı bu dönemde Türkçülüğün ayrıksı bir ideoloji olarak değerlendirilmesi mahsurludur.

Türk edebiyat tarihinin temel metinleri üzerindeki çalışmalarıyla Türkçü camiada olduğu kadar, akademide de takdir görmüştür.

Atsız'ın Dârülfünûn döneminde ilişkin anılarında gerek kurduğu ilişkilere gerekse problematik hâlini almış meselelerdeki metodolojik yaklaşımına dair ipuçları yakalamak mümkündür. Ancak Atsız'ın kendisi üzerinden kurguladığı ve gayet hoş bir dille anlattığı bu döneme ilişkin henüz karanlıkta bekleyen pek çok noktanın olduğu da aşîkârdır. Bu durumun kuşkusuz en önemli nedeni, biyografi yazarları ve dönem araştırmacılarının çalışmalarında Atsız'ı yapısal bir bağlamdan hareketle ele almaktan çekinmeleri, çevresiyle olan etkileşimini göz ardı etmeleridir. Bir diğer neden ise söz konusu yazarların biyografiyi bir soruşturma sahası olmaktan çok bir anlatım tekniği olarak kabul etmeleridir. Bunlar genellikle Atsız'ın güçlü belagatinin etkisinde kalmış kişilerdir.

Cumhuriyet'in kendi ideolojik formasyonunu henüz tamamlanmadığı, buna mukabil izlenecek siyaset üzerine farklı görüşlerin birbiriyle yarıştığı bir ortamda önce Türk Ocakları ardından da Dârülfünûn'da kendi yer bulan genç adamın bir grubun üyesi olarak, daha akademik bir dille ifade edersek çoğul özne olarak hareket ettiği, buradaki bağlantıları üzerinden yeni çevrelere açılabilirdi yeterince işlenmemiş, yaşananlar da bu bağlamdan hareketle yeniden kurgulanmamıştır. Hâkim ideolojinin şekillendirilmesi sürecinden çatışmaya giren güç çevrelerinin kendi içlerinde de mücadele ettiği bir veri olarak alınırsa, bireyin keza içinde bulunduğu grubun mevcut normlarına göre, bu normları kendileri yorumluyorlarsa, hareket ettiklerinde dahi belirli bir otonomiye sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu nedenle Atsız başta olmak üzere Köprülüzade Mehmet Fuat'ın siyasî mülâhazaları ile üzerlerinde etkili olduğu bir çevreye dâhil olanları bir grup olarak incelemek daha doğrudur.¹¹⁸ Pierre Bourdieu'nün dikkat çektiği yazarın biyografik öznenin yarattığı illüzyondan kendisini kurtarması, başka bir ifadeyle biyografik öznenin kurduğu tuzaklara düşmemesi kısmen bu şekilde mümkün olabilir. Ethem Eldem'in de belirttiği gibi

¹¹⁸ Meslekleri ve konumları itibarıyla kendi içinde tutarlı bir bütün oluşturan bir grubun yaşamlarının araştırılması suretiyle yapılan çalışmalar Fransızca **Prosopographie** teriminden türetilmiş olan **prosopografi** veya **prozopografi** kelimeleriyle ifade edilmiştir. Edhem Eldem, “Padişahın Paşaları ve Prozopografya Hakkında”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 190, 2009, s. 44-48.

biyografi yazımı “genellikle şu veya bu şekilde 'meşhur' kabul edilen kişilerin üzerinde odaklanmaya meyilli olduğundan, çoğu zaman bu meyilden menkul olarak kişiyi gruptan, özeli genelden, istisnayı ortalamadan daha fazla önemsemek gibi bir özelliğe sahiptir.”¹¹⁹ Kişi değil de grup odaklı çalışmalarda ise her ne kadar kişi biyografileri bu çalışmaların girdisi olsa da ortaya çıkan bütün bu parçaların toplamından farklıdır. Zira bu tür çalışmalarda söz konusu grubun niteliğini, dinamiklerini, evrimini, değişimini veya incelemeye değer bulunabilecek herhangi bir özelliğini analitik bir şekilde ele almak esastır. Bu metodolojik yaklaşım çerçevesinde Atsız'ın Dârülfünûn dönemini incelediğimiz zaman anlatılandan daha farklı bir hikâyenin ortaya çıktığını belirttikten sonra konumuza dönebiliriz.

Kendi ifadesine göre Atsız'ın edebiyat tarihçisi olarak kariyeri bir makalesi dolayısıyla bizzat Köprülüzade Mehmet Fuat tarafından Edebiyat Fakültesi'ne davet edilmesiyle başlamıştır.¹²⁰ 1926 yılı için hazırlanan *Türkiyat Mecmuası*'na gönderilen söz konusu makale bazı kaynaklara göre 1926 başlarında ya da 1925 sonlarında yazılmıştır.

Atsız'ın, anılarında adını zikretmediği, Türk Ocakları'ndan bir arkadaşıyla müştereken yazdığı bu makalenin¹²¹ 1928 yılında yayımlanması ve Köprülü'nün Atsız'ı 1928 yılında –iddiaya göre yazdığı bir makale dolayısıyla- tekrar görüşmeye çağırmasından–dolayısıyla ikinci bir makaleden– söz edilir.¹²² Ancak burada bir ya da iki makalenin varlığından daha önemli olan konu, makalenin Köprülü'nün ilgisini çekmiş olmasıdır. Bu da anlatılanlardan ziyade, başka bir bahsin konusu olarak ele alınmayı hak eder. Atsız'ın dehasına yorulan ve hiç sorgulanmayan bu gelişmenin, anılarda ismi zikredilmeyen müşterek yazarla ilişkili olduğunu da söylenebilir. Şöyle

¹¹⁹ Eldem, **a.g.m.**, s. 46.

¹²⁰ Atsız, **Çanakkale'ye Yürüyüş...**, s. 233.

¹²¹ Hüseyin Nihâl [Atsız], Ahmed Naci [Kum], “Anadolu'da Türklere Aid Yer İsimleri”, **Türkiyat Mecmuası**, 1926 yılı sayısı, İstanbul, Dârülfünûn Türkiyat Enstitüsü, 1928, s. 243-259.

¹²² Bu durumda 1926'da ya da 1928'de *Türkiyat Mecmuası*'na gönderilen makalelerden birinin neden yayımlanmadığı gibi sorunla karşı karşıya kalırız. Burada kafa karışıklığı yaratan durum, 1928'de yayımlanan ikinci cildin *Türkiyat Mecmuası*'nın 1926 yılı için hazırlanan sayısı olmasıdır. Öte yandan Atsız'ın Köprülü tarafından tekrar çağırılması, 1928 yılında *Türk Yurdu* dergisi için müstear isim kullanarak kaleme aldığı polemik yazısıyla da alakalı olabilir. Mecmuanın basımının iki yıl kadar gecikmesi dolayısıyla Köprülü'nün bu gözde öğrencisinden kendi yazısı dâhil bütün yazıları tekrar gözden geçirmesini istemesi de gözden uzak tutulmaması gereken bir ihtimaldir. Bu durumda iki değil, tek bir makaleden söz etmek daha doğru görünmektedir.

ki; daha önce *Halka Doğru* başta olmak üzere, İTC tarafından çıkarılan dergilerde makaleleri yayımlanan ve söz konusu dönemde Millî Talim ve Terbiye Heyeti Mümeyyizi ve muallim olan Ahmed Naci'nin [Kum] (1896-1952) imzası Köprülü'nün özellikle dikkatini çekmiş olmalıdır. Nitekim *Atsız Mecmua*'da da yazıları yayımlanacak olan ve MTTB tarafından organize edilen Çanakkale yürüyüşüne mihimandar olarak katılacak Ahmed Naci, coğrafya, arkeoloji ve tarih konularıyla ilgilenen, milliyetçi camiada önemli ve sürekli bağlantıları olan biridir. Konu, ayrıca belirtmelidir ki, onun çalışma sahasının sınırları içinde kalmaktadır. Bu durumdan ve Pertev Naili örneğinden hareketle, Atsız'ın, kendisinden yaşça büyük olan arkadaşının vasıtasıyla Fuat Köprülü'yle tanıştırılmış olabileceğini, hatta kendisinin Köprülü'ye “mefkûreci” bir genç olarak tanıtıldığını düşünebiliriz. Bundan ayrı olarak Türkçe yer isimleri meselesine *Türkiyat Mecmuası*'nın ilk sayısında bizzat Köprülü'nün de bir makale ile dikkat çektiği düşünülürse söz konusu yazının kendiliğinden dikkat çekici hâle geldiğini de söyleyebiliriz.

Burada belirtilmesi gereken husus, tanışmanın ne şekilde gerçekleştiğinden bağımsız olarak, Atsız'ın Türk Ocağı içinde aktif mefkûreci (idealist/Türkçü) bir genç olmasıdır. Bu durum kuşkusuz Köprülü için iyi bir referanstır. Zira Birinci Dünya Savaşı yıllarında hazırladığı ilk ve ortaokul ders kitaplarıyla mefkûreci gençlerin yetişmesinde önemli bir rolü olan Köprülü, tam da bu dönemde meslek seçimiyle ilgili kaleme aldığı bir makalede, gençliğin, bilhassa “kan ve demir tazyiki altında, milletimizin bin bir fedakârlığına şahid olarak yetişmiş bugünkü Türk gençliği[nin] her şeyden önce 'mefkûreci' olması gerektiğini” ifade ediyordu.¹²³ Köprülü'nün idealindeki edebiyat da gençliği millî mefkûreye gark edecek bir nitelikte olmalıydı. Edebiyat; “ilahî nağmeleriyle en bedbîn ve hasta ruhlara ümid ve faaliyet” verecek; “ferdiyetleri içtimaî mefkûreler içinde” eritecek; “yaratacağı kahramanlarla Türk seciyesinin fazilet-kârlıklarını tecessüm” ettirecek; “eski hayat şekillerinin uyuşturucu telakkilerine, yabancı harsların meş'ûm tahakkümüne isyankâr bir

¹²³ Köprülüzade Mehmet Fuat, “Meslek İntihabı”, Yeni Ses, 3 Eylül 1926'dan Akt: Mete Çetik, **Pertev Naili Boratav: Bir Akademisyen ve Düşünce Adamı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s. 133.

gençlik” yaratmalıydı.¹²⁴

Köprülü tarafından Nihâl [Atsız] ile birlikte aynı öğrenci çevresine dâhil edilen Pertev Naili [Boratav],¹²⁵ Orhan Şaik [Gökyay] (1902-1994),¹²⁶ Tahsin [Banguoğlu] (1904-1994),¹²⁷ Nihat Sami [Banarlı] (1907-1974),¹²⁸ Ziya [Karamuk] gibi kişilerin de dünyaya mefkûreci bir zaviyeden baktıkları düşünüldüğünde, mefkûreciliğin bölüme öğrenci alımında göz önünde bulundurulana önemli bir kriter olduğu iyice

¹²⁴ Köprülüzade Mehmet Fuat, “İlim Hareketleri: İnkılab ve Edebiyat”, Hayat, C. I, Sayı: 5, 30 Kanun-i Evvel 1926’dan aktaran: Abdülkerim Asilsoy, **Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008. s. 82-83.

¹²⁵ 1907 yılında Gümüllüce’de doğdu. Kaymakam olan babasının görevinden dolayı çok şehir değiştirdi. İstanbul Lisesi’nde Hilmi Ziya Ülken’in öğrencisi oldu. Ülken tarafından Köprülü ile tanıştırıldı. Halkbilimi araştırmalarına yöneldi. 1930’da Dârülfünûn İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümü ile Yüksek Muallim Mektebi’ni bitirdi. Fuat Köprülü’nün asistanı olarak çalışmaya başladı. Nihâl Atsız’la birlikte *Atsız Mecmuası*’yı (1931-1931) yayımladı. 1940’ların ilk yıllarında Behice Boran’la *Yurt ve Dünya* dergisini çıkardı. 1941’de Doçentliğe, 1948’de ise profesörlüğe yükseldi. 1948’de başkanı olduğu Halk Edebiyatı Kürsüsü CHP iktidarınca komünizmi yaydığı gerekçesiyle kapatıldıktan sonra yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Fransa’da modern Türkolojinin temellerini attı. Stanford Üniversitesi’nde Türkiye Bölümü’nü kurdu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mete Çetik, **Pertev Naili Boratav: Bir Akademisyen ve Düşünce Adamı**, İstanbul, İletişim Yayınları.

¹²⁶ 1902 yılında İnebolu’da doğdu. Ailesinin ona verdiği Hüseyin Vehbi ismini Maarif Vekâleti öğretmenlere Türkçe isim almalarını tavsiye etmesi üzerine Orhan olarak değiştirdi. 1922’de Dârülmualim’i bitirdi. Anadolu’nun farklı yerlerinde öğretmenlik yaptı. 1927’de Edebiyat Fakültesi’ne ve Yüksek Öğretmen Okulu’na öğrenci olarak girdi. Mezun olunca Kastamonu’ya tayin edildi. 1933 ve 1934 yıllarında Atsız’la birlikte Malatya ve Edirne’de öğretmenlik yaptı. Edirne’de Atsız’la beraber *Orhun* dergisini çıkardı. 1938 yılında Dede Korkut’u Latin harfleriyle bir araya getirdi. 1941 yılında kurulan Ankara Devlet Konservatuvarı’nda müdür olarak göreve başladı. 1943 yılında yeniden basılmaya başlayan *Orhun* dergisinin çıkarılmasına yardım etti. Meşhur İrkçılık-Turancılık Davası’nda tutuklanmadan önce Atsız’ı Ankara’daki evinde ağırladı. Türk edebiyatı ve folkloru hakkında çalışmalarıyla dikkat çekti. Bu alanda önemli isimlerin yetişmesine katkıda bulundu.

¹²⁷ 1930 yılında Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümü ile Yüksek Muallim Mektebi’nden mezun oldu. 1930-1932 yılları arasında Gazi Terbiye Enstitüsü’nde edebiyat hocası olarak çalıştı. 1931’de *Hız* adlı bir kültür ve edebiyat dergisi Faruk Nafiz [Çamlıbel] Ahmet Hamdi [Tanpınar], Necip Fazıl [Kısakürek] Ömer Bedrettin [Uşaklı] gibi şair ve yazarlarla birlikte çıkardı. 1932’de ihtisas yapmak için Berlin’e gitti. 1936’da *Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahar* adlı teziyle doktor oldu. Aynı yıl Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne doçent olarak tayin edildi. 1943 yılına kadar bu görevine devam etti. Gençleşme ve Anadolu’ya açılma faaliyetleri yürüten CHP’ye üye oldu. 1943’te seçimlerinden Bingöl milletvekili olarak Meclis’e girdi. 1948’de Millî Eğitim Bakanlığı’na getirildi. 1950’ye kadar milletvekili olarak görev yaptı.

¹²⁸ Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümü ile Yüksek Muallim Mektebi’nden 1930’da mezun oldu. Edebiyat öğretmeni olarak Edirne Erkek Lisesi’ne tayin edildi. Sırasıyla Kabataş Erkek, Galatasaray liselerinden ve İstanbul Erkek Öğretmen Okulu’nda çalıştı. İstanbul Eğitim Enstitüsü’nde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1955’te İstanbul Fetih Cemiyeti’ne üye olarak girdi. 1958’de aynı cemiyete bağlı İstanbul Enstitüsü ile Yahya Kemal Enstitüsü’ne müdür olarak seçildi. İstanbul Eğitim Enstitüsü ile Yüksek Öğretmen Okulu müdürlüğü yaptı, 1969’da emekli oldu. Her iki enstitünün de yayın çalışmalarını yürüttü. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen “1000 Temel Eser” ve “Çağdaş Türk Yazarları” projesinin komisyonlarında görev aldı. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* adlı büyük eserinin telif ve baskısını tamamlamaya çalışmakta iken 13 Ağustos 1974’te vefat etti.

ortaya çıkar. Bu durum aynı zamanda mefkûreciliğin dönemin tahsilli gençliği arasında ne denli yaygın olduğunu da gösterir.¹²⁹

Bu kadrodan Pertev Naili, ecdat hikâyelerine, efsanelere olan merakı, folklor çalışmaya istidadı ve çalışkanlığı nedeniyle lisede edebiyat öğretmeni olan Hilmi Ziya [Ülken] tarafından Köprülü'yle tanıştırılır. Türkiyat Enstitüsü'ne¹³⁰ girme kararını da bu görüşmeden sonra alacaktır.¹³¹ Rıza Nur'un Millî Eğitim Bakanlığı sırasında öğretmenlerden Türkçe isim almalarını istemesi üzerine Orhan ismini seçen Orhan (Şaik) Dede Korkut hikâyelerine yoğunlaşacak, Nihat Sami ise Yahya Kemal'in [Beyatlı] tezleri üzerinden millî bir romantizm akımı oluşturmaya çalışacaktır.¹³² Nitekim Köprülü'nün yıllar sonra kaleme aldığı satırlar da bu dönemde gerek hocalar gerekse öğrenciler üzerinde hâkim olan anlayışın romantizm olduğunu gösterir:

“Nasyonalizmin inkişaf tarihi tetkik edilince, ilk devrelerde millî tarihin tamamıyla romantik bir telakkisine tesadüf olunur ve tarih tetkiklerinin ehemmiyet kazanmasında ve genişlemesinde bu psikolojik hamlenin büyük bir

¹²⁹ Dünyaya mefkûreci-Türkçü bir nazarla bakanların yanı sıra Türkçülük hareketine çıkardıkları ve katkıda bulundukları dergilerle önderlik edenler, özellikle edebiyat ve tarih alanlarında ders veren hocalarla bu derslere giren öğrencilerdir. Hocalarıyla aynı dünya görüşünü paylaşan ve geleceğin hocaları olacak bu öğrenciler, Türkçülük fikrinin gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Dolayısıyla Türkçü mesajın en yoğun şekilde iletildiği yer okullar olmuştur. İrkçilik-Turancılık Davası'nda yargılanan ya da suçlananlardan sekiz ismin edebiyat ve tarih hocaları olmaları da öğretmenlerin askerler ve Tıbbiyelilerle birlikte Türkçü hareket içindeki ağırlıklarını göstermektedir. Bu isimler için eğitim öğretmenlerle öğrenciler arasında sıradan bir öğrenim-öğretim ilişkisini aşarak mefkûreci Türkçülüğün genç kuşaklara aktarılması görevini kapsıyordu. 1930'larda *Mefkûreci Muallim* adlı çeviri eserin popüler olması Mefkûreci öğretmen imajının Türkçüler üzerinde yarattığı olumlu intibaya bağlanabilir. Günay Göksu Özdoğan, “**Turan”dan “Bozkurt”a Tek Parti Döneminde Türkçülük**, (1931-1946), 3. baskı İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 211.

¹³⁰ Türkiyat Enstitüsü 12 Teşrinisani 1340 (12 Kasım 1924) tarih ve 1111 sayılı kararname kurulmuştur. Mezkûr kararnamede enstitünün amaçları şu şekilde sıralanmıştır: Türk dili ve edebiyatının ana kaynaklarını filolojik usullere göre yayımlamak, metinlere dayalı gramer ve sözlüğünü meydana getirmek, halk edebiyatı mahsullerini derlemek, başta dil, edebiyat ve tarih olmak üzere Türk kültürünün bütün kollarında araştırmalar yapmak, yurtdışında bulunan ilgili yayınların bibliyografyasını hazırlamak, kurulacak Türkoloji kütüphanesi bünyesinde ilgili yayınların yanı sıra yazma eserlerin mikrofilm ve fotokopilerinden müteşekkil bir arşiv oluşturmak, enstitüde yapılan araştırmaların sonuçlarını düzenli biçimde yayımlamak, yurtiçinde ve yurtdışında Türk kültürü çalışmalarını tanıtmak üzere *Türkiyat Mecmuası* adıyla bir dergi çıkarmak.

¹³¹ Çetik, **a.g.e.**, s. 135.

¹³² Bu dönemin gençlerinde etkisini gösteren millî romantizm anlayışının esin kaynağı Ziya Gökalp'tır. Gökalp 1918'de Ruşen Eşref'e verdiği bir mülakatta Türkçülük davasının, romantik bir sanat ve klasik bir edebiyat olmaksızın savunulamayacağını, Türkçülüğün asıl davasının da işe teorilerle başlamak olduğunu söylemiştir. Mustafa Oral, **Türkiye'de Romantik Tarihçilik**, 3. bs. İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi, 2019, s. 173. Gökalp aynı konuya *Türkçülüğün Esasları*'nda da değinmiştir. Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, 3. bs., Haz. Mahir Ünlü, Yusuf Çotuksöken, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1987, s. 125.

faydası da olur. (...) Millî tarih telakkîsinin romantik devrini, Türk nasyonalizmi de tabiatıyla görmüştür; Avrupa tarihçiliğinin Türkler hakkında hiçbir ilmî esasa dayanmayan çok haksız menfî telakkîler karşısında, bizim romantik tarihçiliğimizin aksülameli de ister istemez çok müfrit ve mübalağalı olacaktı ve hakikaten öyle de oldu.”¹³³

Edebiyat Fakültesinden olmasa da bu çevrede yer alan, hatta bu ekiple bir dönem aynı yatakhane de kalan Sabahattin Ali'nin dahi millî romantizme derin bir bağlılık duyduğunu¹³⁴ ve Köprülü dâhil bütün bu kadronun araştırmalarını Gökâlp çizgisinde sürdürdüğünü söyleyebiliriz.¹³⁵ Bu itibarla Türkiyat Enstitüsü Türk kültürünün köklü

¹³³ M. Fuat Köprülü, **İslam Medeniyeti Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 29.

¹³⁴

Bu kadro içinde tek parti yönetimine en mesafeli duran, hatta hükûmeti hedef alan bir şiiri nedeniyle mahkûm edilen Sabahattin Ali bile bu dönemde kendisini Gökâlp çizgisinde gören bir aydındır. Kendileri gibi mefkûreyi rehber edinmiş gençliğin bir an önce harekete geçmesini isteyen Ali *Atsız Mecmua*'da Gökâlp'a atfen yayımladığı “Nefes” başlıklı şiirinde onu bir mefkûre saçan en büyük “nebi” olarak selamlamıştır. Sabahattin Ali'nin bu ekiple kaynaşmasının arkasında kişilik özellikleri ve yetenekleri kadar romantik bir aktivizm telkin eden dünya görüşü de mühim bir rol oynamıştır. “Hayat” (*İrmak*, 1.4.1928) şiirinde görüldüğü gibi mefkûrenin onda özel bir yeri vardır. Atsız “Mefkûreci” olarak andığı bu şiiri, Ali'nin vadettiği “Rüzgar” şiiri yetişmezse, *Atsız Mecmua*'nın ilk sayısında yayımlamayı planlamıştır.

HAYAT

-Mefkûreci-

Hayat ne fazla gülmek, ne de yasa girmektir,

Mevzuatı çiğnemek, talihi devirmektir...

Dünyayı parmağının ucunda çevirmektir...

Yaşamak, yatağından seller gibi taşmaktır.

İnsan ki gelip geçer dünyadan nefes gibi;

Ne büyük ıstıraptır yaşamak herkes gibi?..

"Yükseksin!" Tatlı bir ses olamaz bu ses gibi

Yaşamak; kartal gibi göklerde dolaşmaktır.

Hâlik ki her mahlûktan başka yarattı bizi

Zaman bir avuç toprak yapsa da cismimizi

Kâinat hayretlerle anmalı ismimizi

Yaşamak, asırları bir hamlede aşmaktır..

Ali, **Bütün Şiirleri**, s. 97. Ali'nin burada yer verdiğimiz şiiri dışında iki hikâyesi (“Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi”, “Kurtarılamayan Şaheser”) ve iki şiiri (“Rüzgar”, “Dağlar”) ile Almanya'daki üniversite gençlik hareketini konu alan bir çevirisi de *Atsız Mecmua*'da yayımlanmıştır.

¹³⁵ *Halka Doğru*'nun 14. sayısında yayımlanan “Halk Medeniyeti-I Başlangıç” adlı makalesinde halka yönelme vaktinin artık geldiğini söyleyen Gökâlp, burada folklor karşılığı olarak “halkiyat” kelimesini kullanıma sunar. O güne kadar resmî medeniyetle yetinildiğinden halk medeniyetine ait unsurlarla ilgilenilmemiştir. Oysa Batı medeniyetine girildiği bu süreçte yaşananların içtimaî bir buhran hâlini almaması için “ka'ideleri yazılı olmayan ve ancak ağızdan ağza geçmek suretiyle bir soyda uzayıp giden bu an'anevi medeniyeti mütalaa eden” halkiyata, yani harsa odaklanmak gereklidir. Bu anlayışla halka doğru gidecek münevver medeniyeti halka götürürken halktan kendi harsını bulacaktır. Bu görev kurumsal olarak en başta harsla ilgisini sürdüren tek kurum olarak Dârülfünûn Edebiyat Şubesi'ne düşer. “Dârülfünûn'un Edebiyat Medresesi, adeta hars medresesi demek olduğundan millî harsı yükseltmeğe en çok çalışan bu müessesedir.” Gökâlp, **a.g.e.**, s. 87 Bu itibarla Batı medeniyetine geçişte en mühim rolü Edebiyat Şubesi oynamalıdır. Batılaşmanın ortaya çıkaracağı problemlerin çözümü için öncelikle millî duyuşun tespit edilmesi; mesellerin, masalların, destanların dağınık enkazı arasından izleri kalmış millî mefkûrenin bulunup çıkarılması ve “bunda

varlığını ortaya koymak ve bunu eski Türk eserlerine dayandırmak iddiasıyla Ziya Gökalp'in rehberliğinde, M. Fuat Köprülü'nün girişimi ve çabalarıyla kurulan Encümen-i Tedkik Kurulu'nun devamı olarak değerlendirilmelidir. Nitekim Türk kültürüne ait kaynakların envanterini çıkarmak bu kurulun olduğu gibi Türkiyat Enstitüsü'nün de misyonu olacaktır.

Bu kadro, Gökalp'in fazla profesyonel olmayan çalışmalarını daha ileriye götürecek ve Türkiyat Enstitüsü'nün kurumsal çatısı altında, Köprülü'nün rehberliğinde, Türk millî romantizmini temsil eden ilk kuşağını oluşturacaktır. Akademik kariyeri boyunca Gökalpçi çizgiyi takip eden Pertev Naili'yi, akademiden ayrıldıktan sonra bir daha geri dönemeyen Nihâl Atsız'ı ve 1933'te bu ikisiyle aynı zamanda bölümden ayrılan Abdülkadir'i [İnan] bir yana ayıracak olursak; bu kadronun üyelerinin fikrî ve siyasî yönelimini belirleyen de konularında ne kadar derinleşmiş olurlarsa olsunlar, dünya çapında akademisyenler olmaktan alıkoyan da, çalışmalarında açıkça kendini gösteren romantik içe dönüklük olacaktır. Bu isimlerin hiçbirinin karşılaştırma ve sentez becerisi, uluslararası şöhrete sahip hocaları Köprülü kadar gelişmemiştir.

Döneme ait anıları karşılaştırmalı okuduğumuz zaman Edebiyat Fakültesi'ne 1926'da gerçekleşen giriş hikâyesinin de Atsız'ın anlattığından biraz farklı olduğunu görürüz. Orhan'ın (Şaik), anılarında belirttiği gibi Hüseyin Nihâl [Atsız] Köprülü'nün bölüme öğrenci alımı için 1927 yazında yaptığı mülakata, Pertev Naili ve Ziya [Karamuk] ile birlikte katılmıştır.¹³⁶ Köprülü mülakatta önce adaylarla tanışmış, ardından da onlara hangi dilleri bildikleri sormuştur. Herkesin bir yabancı dil bildiğini söylemesi üzerine Orhan (Şaik) henüz yeterli düzeyde olmadığı hâlde Almanca bildiğini söylemiştir. Burada ne adayların hangi dilleri bildikleri ne de Köprülü'nün öğrencileri önceden

mündemiç olan kavmî 'ma-ba'dettarih'in keşfedilmesi gerekmektedir. Ziya Gökalp, **Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muassırlaşmak**, s. 25-26. Meşrutiyet yıllarında "Mefkûresinden başka hiçbir şeye kıymet vermeyen ve nihâyetsiz bir imânla dâimâ ona doğru koşan Ziya Gökalp'in hayâtı, Türk gençliği için dâimâ bir timsâl olacak kıymettedir" demesinden de anlaşılacağı gibi Gökalp'in etki alanına dâhil olan Köprülü de halkta bulunan cevherin işlenmesini milliyetçiliğin bir gereği olarak kabul etmiştir. Oran, **a.g.e.**, s. 175.

¹³⁶ Pertev Naili aynı yıl fakültede öğrenim gören öğrenciler arasında Mecdut Mansuroğlu ve Şükrü Güllüoğlu'nu da sayar. "**Pertev Naili Boratav**", **Cumhuriyet Kitap**, 23 Nisan 1998, Sayı: 427. Atsız ise 1927'de fakülteye döndüğünde Azerbaycanlı Mehmet Sadık Aran ve Kemal gibi yeni simalarla karşılaştığını belirtir. Atsız, "Mehmet Sadık Aran ve Tahsin Demiray", Ötüken, 27 Temmuz 1971. Bu Azerbaycanlı öğrenciler okulu bitirememişlerdir. Bölümdeki diğer öğrenciler Ekrem Reşit ve Kenan Hulusi'dir.

tanıyıp tanımadığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır.¹³⁷

Yıllar sonraki 1944 Irkçılık-Turancılık Davası sırasında hangi dilleri bildiği sorusuna, ilmî mesaide kullanabilecek kadar Farsça ve Fransızca bildiğini söylediğini ve aldığı Batılı eğitimi göz önünde bulundurduğumuzda Atsız'ın en azından metin okuyabilecek edebilecek düzeyde Fransızca bildiğini, Farsçayı ise Fakültede öğrendiğini söyleyebiliriz.¹³⁸

Atsız'ın Fakülteye 1926'daki ilk kaydı askere alınması ya da devamsızlık nedeniyle geçersiz sayılmış olabilir. Böyle ise 1927'deki mülakat onun için bir formaliteden ibarettir. Diğer ihtimal ise bölüme 1926 yılında hiç kayıt yaptırmamış olmasıdır.¹³⁹ Anılarında parasızlık yüzünden Köprülü'nün teklifine müspet cevap veremediğini anlatan Atsız, bu meselenin gemiyle Mersin seferine çıktığı sırada bir arkadaşı tarafından halledildiği söyler. Nejat [Kulakçı (?)] adındaki bu arkadaşı,¹⁴⁰ Atsız'ı hem Edebiyat Fakültesi'ne hem de Atsız'ın haberdar dahi olmadığı ve Niyazi Berkes'in¹⁴¹ söylediğine göre sınavla [mülakat (?)] girilen Yüksek Muallim Mektebi'ne kaydettirmiştir. Burada dikkat çeken hususlardan biri mülakat sürecinden hiç bahsedilmemesidir. Bir diğer dikkat çeken husus ise Köprülü'nün Yüksek Muallim Mektebi hakkında neden Atsız'a bilgi vermediği ve Atsız'ın okula kayıt yaptırdıktan

¹³⁷ Kut, **a.g.e.**, s. 7

¹³⁸ Atsız'ın mülakatta hangi dilleri bildiğini söylediği kayıtlarda yer almaz. Ancak eğitim hayatına Fransızca eğitim veren bir okulda başladığını, kısa süre sonra Almanca eğitim veren bir okula geçtiğini ancak babasının görevi yüzünden burada da çok kalamayarak Mısır'da Fransızca eğitim veren bir okula devam ettiğini biliyoruz. Bütün bu okulları bir yıl içinde değiştirdiğinden Fransızcasını ne derece geliştirdiğini bilmemekle beraber tahsiline devam ederken Fransızcasını da ikmal ettiğini düşünebiliriz. Atsız, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'nda hangi dilleri bildiğinin sorulması üzerine ilmî mesaisinde kullanabileceği kadar Farsça ve Fransızca bildiğini söylemiştir. Atsız ayrıca Türkçe'yi tarihteki tüm lehçeleriyle bilmektedir. Sançar, **1944 Irkçılık...**, s. 398. Yılmaz Öztuna, Atsız'ın bildiği dillerle ilgili olarak şunları söylemiştir: “Atsız, büyük bir dil ve tarih bilgini idi. (...) İyi Farsça, orta derecede Fransızca bilir, Arapça ve Almanca'yı okuyup anlardı. Türkçe'yi yaşayan ve tarihî lehçeleri ile son iyi bilenlerden biri idi.” Yılmaz Öztuna, “Büyük Bir Dil ve Tarih Bilgini Atsız'ın Ardından”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 3 Mart 1976, s.46,

¹³⁹ Nitekim Atsız, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası sorgusunda Edebiyat Fakültesi'ne 1927 yılında girdiğini söylemiştir: “1927 senesinde Edebiyat Fakültesi'ne girinceye kadar muhtelif yerlerde muallim ve kâtip muavinliği yaptım. Bu arada askerliğimi de yaptım.” Sançar, **a.g.e.**, s. 296.

¹⁴⁰ Atsız'ın “arkadaşım” dediği Nejat, büyük ihtimalle anıların Askerî Tıbbiye ile ilgili bölümünde anlattığı sınıf arkadaşı olmalıdır.

¹⁴¹ 1931'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. 1935'te İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji asistanı olarak göreve başladı. Ülkeye döndükten sonra Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde doçent olarak dersler verdi. Komünizmi yaymaya çalıştığı gerekçesiyle suçlamalara maruz kaldı. 1948'de fakültedeki görevine son verildi.

bir hafta sonra neden askere çağrıldığıdır.

Atsız 1926'da kaydolsun ya da olmasın, Fakülteye ve Yüksek Muallim Mektebi'ne 1927'de başlamıştır. Yüksek Muallim Mektebi aynı zamanda buraya kayıtlı öğrencilerin yatıp kalktıkları Zeynep Hanım konağı'ndadır. Yüksek Muallim Mektebi'nde okuyanlar aylık 2.5 lira maaş aldıkları¹⁴² halde burada yiyip içmeye de para vermediklerinden, diğer öğrenciler gibi, Atsız'ın da büyük bir geçim derdi olmamıştır.¹⁴³

Burada Pertev Naili, Orhan (Şaik), Ziya [Karamuk], Nihat Sami ve Atsız aynı koğuştadır.¹⁴⁴ Bu ekibe bir süre sonra Atsız'ın Türk Ocakları'ndan arkadaşı, Erkek Muallim Mektebi mezunu Sabahattin Ali de katılır. Atsız'la Türk Ocakları'ndan, Orhan Şaik'le Balıkesir Lisesi'nden tanışıklığı sayesinde Yüksek Muallim Mektebi'nin hemen bütün öğrencileriyle arkadaş olan Ali, bursla gittiği Almanya'dan bir nedenden geri gönderilince bir dönem burada yatıp kalkmıştır.¹⁴⁵

Atsız'ın hem Pertev Naili ve ailesine “Boratav” soyadını, hem de Orhan'a “Şaik” adını vermesi;¹⁴⁶ Atsız'la Pertev Naili'nin deha adayı olarak gördüğü Sabahattin Ali'yi

¹⁴² Çetik, a.g.e., s. 31.

¹⁴³ Niyazi Berkes, İstanbul'da evi olduğu hâlde Yüksek Muallim Mektebi'ne kayıt yaptıran Atsız'ı hatıratında şu sözlerle eleştirir: “Çok sonraları öğrendim ki ben de başkaları gibi o Yüksek Muallim Mektebi denen yatakhaneye imtihanla girerek halkın kesesinden bedava okuyup yiyip içecektim. O zaman ben de bir yere atanacaktım. Bunu bana kimse söylememişti. Herkes bu açığözlüğü biliyorum sanıyordu. Orada devlet kesesinden okuyan, yatıp kalkan öğrencilerin çoğunun İstanbul'da aileleri, evleri vardı. Bunlardan bir tanesi de büyük Turancı Nihal Atsız!” Bu noktada belirtilmesi gereken husus Edebiyat Fakültesi'nde Atsız'ın beraber okuduğu arkadaşlarının çok büyük kısmının aynı zamanda Yüksek Muallim Mektebi'ne de kayıtlı olduğudur. Dolayısıyla bu durumu bir ayrıcalık göstergesi olarak değerlendirmemek gerekir. Bundan ayrı olarak yine Niyazi Berkes'in anılarından Atsız'ın Kıbrıslı Celal Bey isimli zengin bir avukatın çocuklarına ders verdiğini öğreniriz. Berkes, **Unutulan Yıllar**, s. 110.

¹⁴⁴ Sançar, a.g.e., s. 351

¹⁴⁵ Atsız, a.g.e., s. 114. Atsız başka bir eserinde Ali'nin Almanya'dan geri gönderilmesi hakkında daha açık ifadeler kullanır: Okuduğu mektepte bir gün Alman talebelerinden biri 'Bu parazit Türkleri buradan kovmalı' demiş. Sabahattin Ali hemen yerinden fırlamış: 'Biz sizin hükümetinize hükümetimiz tarafından verilen para ile okuyoruz. Parazit değiliz. Sözüne geri al' demiş. Talebe sözünü geri almayınca tokadı indirmiş. Alman hükümeti de böyle talebe istemediğini söyleyerek onu geri yollamış. Atsız, “En Sinsi Tehlike”, **İçimizdeki Şeytan...**, 2015, s. 5. Sabahattin Ali, Yüksek Muallim Mektebi Müdürü Hamit Bey'in yardımıyla Orhaneli'nde ilkokul öğretmenliğine atanır. Gazi Terbiye Enstitüsü'nde açılan yabancı dil sınavlarına katılır, üstün başarı göstererek yeterlilik belgesi alır. 1930/1931 ders yılı başında ise Aydın Orta Mektebi'ne Almanca öğretmenliğine atanır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Asım Bezirci, **Sabahattin Ali -Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Eserleri-**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2007.

¹⁴⁶ Gökyay 1944 Irkçılık-Turancılık Davası sorgusunda bu konuya da değinmiştir: “(...) Boratav ismini de Pertev'e Nihâl bahşetmiştir. Yani onun isim babasıdır. (...) Manası var mı bilmiyorum.

büyük bir eser vermesi için teşvik etmeye çalışmaları; hatta Atsız'ın ondan ileride kendi yazacağı Kürşad'ı destanî bir romanın kahramanı olarak yazmasını istemesi de grup arasındaki çok boyutlu etkileşime ve Köprülü'nün edebî vizyonunun bu kişiler için belirleyici olduğuna işaret eder. Orhan Şaik, arkadaş grubu içinde kendine en yakın isimlerin Pertev Naili ve Atsız olduğunu, *Atsız Mecmua'yı* da bu iki ismin çıkardığını söylemiştir. İki ismin yazılarında aynı müstearları kullanmaları da birbirlerine ne denli yakın olduklarını gösterir. Atsız'ın eşi Mehpare Nihâl, Sabahattin Ali'nin en yakın dert ortağı ve mektup arkadaşıdır.¹⁴⁷

Pertev Naili, Atsız'ın hem kendisiyle hem de Sabahattin Ali'yle arkadaşlık ilişkilerini serbest tartışma ortamında sürdürdüğünü söyler, hatta Atsız arkadaşları içinde kendisine “en uzak” isim olan Ali'nin Nâzım Hikmet'le ilişki hâlinde olmasına dahi ses çıkarmamıştır.¹⁴⁸ Üçlünün arkadaşlığı 1930'lu yılların sonuna kadar sürecektir. Orhan Şaik de dâhil olmak üzere bu isimler ailece tanışırlar. Sonraki yıllarda birbirlerinin evine teklifsiz gidecek kadar yakınlıklarını sürdürürler.

Sabahattin Ali'nin seyahatname tarzında kaleme aldığı “Seyahadname-i Südlüce”de bu grubun zaman zaman kızılı erkekli gezilere çıktığını da görürüz. “Südlüce” gezisine Hukuk'tan Münir ve Tahsin, Edebiyat'tan Tahsin ve Pertev, Ekrem Reşid, Sadiye Zerdi, Müyesser [Boratav], Atsız'ın o sıralardaki eşi Mehpare Nihâl ile kardeşi Nejdet [Sançar] katılmıştır. Ali bu yıllarda yazdığı *Terkib-i Bend*'de¹⁴⁹ başlık

Yalnız Pertev'in bir nevi Türkçeleştirilmesi gibi... Dede Korkut hikâyelerinde var olan bir kelimeydi. Hatta Nihâl bana da Şaybak ismini verdi.” Sançar, *a.g.e.*, s. 352.

¹⁴⁷ Sabahattin Ali, *Bütün Şiirleri*, 15. bs haz.: Atilla Özkırmı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 130, s. 142.

¹⁴⁸ Boratav'ın aktarımına göre kız kardeşinin düğününde Nâzım Hikmet'in yanına gideceğini söyleyen Sabahattin Ali'ye “İki Serseri” şiirini hatırlayarak bir nazire bile yazar ve bu şiiri Nâzım Hikmet'e götürmesi söyler: “Üç serseri var, biri sen, biri ben, biri Sabahattin denen deli./Sen dalları bulutlara ulaşmak isteyen bir ağaç, ben kendimi buğday ambarında sanan bir aç./Sabahattin Ali denilen deli her önüne gelen ekmeğe bulaşan bir bulamaç.” Pertev Naili Boratav'ın kardeşi de farklı siyasî eğilimlere sahip bu isimlerin arasında sağ sol ayrımının arkadaşlıklarına engel olmadığını ama bu durumun arkadaşlar arasında gerilime neden olduğunu dile getirmiştir. Müeyyet Boratav, *Sakıncalı Doktor: 20. Yüzyıldan Anılar*, İstanbul, İmge Yayınları, 2006, s. 162.

¹⁴⁹ Bu arkadaş grubu için *Terkib-i Bendi* ilk olarak Ekrem Reşid yazar. Ancak bu hece vezniyle yazılan, yazarının da beğenmediği bir denemedir. Ali ise gerçek bir *Terkib-i Bend*'in aruzla yazılması gerektiği fikrindedir. Eserinin mukaddimesinde yeni “*Terkib-i Bend*” için “Hüseyin Nihâl Molla”nın Ali'ye “senin iktidarından eminiz” diyerek teşvik ve ısrar ettiğini, eserini de bu ısrar ve “pohpohlama”ya dayanamadığı için kaleme aldığını söyler. Eser Pertev Naili'ye ithaf edilmiştir. Ali, *a.g.e.*, s. 123.

açtığı arkadaşları Mehpare, Nahit, Sadiye, Belkıs, Münevver ve Ulviye hatunlar ile Pertev Naili, Hüseyin Nihâl, Orhan Şaik, Ekrem Reşit, Tahsin (Mirza) ve Münir efendilerdir.¹⁵⁰ Bu belgelerde adı geçmeyen, ancak Atsız'ın üniversite yıllarında tanıştığı ve hayatının geri kalanında irtibatını kesmediği Abdülkadir [İnan] de, tıpkı Nihat Sami gibi, Atsız'ın ilmî ve edebî çalışmalarını gönderip fikir aldığı isimlerden biri olacaktır.

Bu arkadaş grubu içinde Atsız, Boratav'ın aktardığının aksine, serbestlik yanlısı biri olarak değil, Askerî Tıbbiye yıllarında olduğu gibi, taşkın bir karakter olarak öne çıkar. Nitekim Niyazi Berkes de anılarında Hüseyin Nihâl'in bu kavgacı yönüne işaret eder.¹⁵¹ Hüseyin Nihâl'in şiddete olan temayülü Sabahattin Ali'nin Terkib-i Bend'inde de vurgulanır.¹⁵² Terk-i Bend'de Ali'nin şiirinde kendini Hulagû'nun zamanında farz eden Atsız, Osman Fikri Sertkaya'nın, Banguoğlu ve Orhan Şaik'le yaptığı görüşmeden aktardığına göre, bir gün gerçekten Türkistan kıyafetleri giymiş şekilde derse girmiştir.¹⁵³ Atsız sadece “Türk” olmayan öğrencilere değil, Türkiyat Enstitüsü müstesna olmak kaydıyla, asistan olduktan sonra hocalarına karşı da bu taşkın tavrı gösterecek kadar cüretkârdır.¹⁵⁴

Atsız fakülte arkadaşları ile kurduğu yoğun etkileşimi, öğrenim gördüğü yıllarda Türkiyat Enstitüsü'nde de devam ettirir. En yakın olduğu hocalar, el yazısını

¹⁵⁰ Yağmur Atsız *Ömrümün İlk 65 Yılı* adlı eserinde hafta sonlarında havanın güzel olduğu günlerde bu grubun Bebek sırtlarında gezintiye çıktığını, yukarılardaki düzlüklerde gazete kâğıdından top yapıp kızılı erkekli çift kale maç yaptıklarını söyler. Yağmur Atsız, *Ömrümün İlk 65 Yılı*, 2. bs., İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006, s. 69.

¹⁵¹ Berkes, *a.g.e.*, s. 59, 173.

¹⁵² Terkib-i Bend'in de şakayla karışık da olsa Atsız'ın şiddetle özdeşleştirmiştir. Ali, *a.g.e.*, s. 126

¹⁵³ Zeynel Abidin Polat, *Atsızlı Söyleşiler Bozkurtlar Konuşuyor*, Historia Yayınları, 2018, s. 220.

¹⁵⁴ Atsız anılarında Yüksel Muallim Mektebi'ndeki Sadrettin Celâl kendisini sınıfı terk etmeye davet ettiğinde ona “Beni hiç bir kuvvet çıkaramaz” dediğini, Kâzım Nami'ye de, söylediği bir söz için bana vız gelir mukabelesinde bulunduğu yazar. Asistanken dinleyici olarak devam ettiği antropoloji dersinde ise dersin hocası Şevket Aziz'in insicamını bozacak sorular sorar: “Bir gün, derste projeksiyon hazırlığı yapıldığı bir sırada, talebe arasında bulunan Atsız müsaade alarak Şevket Aziz'e bir sual sordu. Bütün brekisefalleri Türk yapmanın ilmî bir görüş olmadığını, yalnız antropolojik ölçülerle ırkların tayin olunamayacağını, Türklerin anayurtları olan Altay yöresinde kazıların birçok dolikosefal iskelet bulunduğunu söyledi.” (...) “Dersten sonra Şevket Aziz Türkiyat Enstitüsü'ne giderek Atsız'a: 'Ne salâhiyetle bana derste sual soruyorsunuz? Sizi sual sormaktan men ederim.' der. Atsız: Ben derslerde Zeki Velidi'ye ve Köprülüzade'ye bile sual sormuşumdur. Siz kim oluyorsunuz?' cevabını verir. Şevket Aziz: 'Bundan sonra sizi dersime girmekten men ediyorum' diye bağırınca Atsız: 'Dershane sizin hususî mülkünüz değildir. Derse girmekten beni kimse men edemez.' diye cevap verir.” [Nejdet Sançar (?)] “1944-1945 Irkçılık Turancılık Davası”, *Orkun*, Sayı: 27, 6 Nisan 1951, s. 14-15.

okuyabilen tek öğrencisi olması hasebiyle ders notlarını hazırladığı Türk Tarihi hocası Zeki Velidi [Togan] ve Türk Edebiyatı Tarihi hocası Köprülüzade Mehmed Fuat'tır. Bu hocalar dışında, Türk Dili ve Edebiyatını Ragıp Hulusi'den, Garp Edebiyatını Yusuf Şerif Bey'den, Arap Edebiyatını Oskar Rescher'den, Şerhü'l-mütûn'u Ali Ekrem'den [Bolayır], İran Edebiyatını Ömer Ferit'ten [Kam], İçtimaiyatı İsmayıl Hakkı'dan [Baltacıoğlu] alır. İlgi alanına giren başka dersleri dinlemeye meraklı olduğundan Pertev Naili ile George Dumezil'den ders aldığını da düşünebiliriz.¹⁵⁵

Akşamları pedagoji, usul-i tedris ve Fransızca gibi daha çok öğretmenlikle ilgili derslere giren Atsız'ın pedagoji hocası yıllar sonra “komünist” diye ihbar edeceği Sadrettin Celal [Antel], Fransızca hocası ise Kaim Nami'dir.

Bu dönemde, burada zikredilen dersler dışında öğrencilerden bir nevi yıllık ödev olan “travay” yapmaları beklenir.¹⁵⁶ Köprülü nezaretinde yürütülen çalışmaların büyük bölümü Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk karakterini öne çıkaran şairler ve Türk destanları hakkındadır. Döneme ait bu çalışmalardan haberdar olduğumuz kadarıyla, Gökyay'a konu olarak ilk yılında 15. yüzyıl şairlerinden *Ahmed Paşa Divanı*'ndaki gazelleri, ikinci yıl ise şair Firdevsi-i Rumi'nin Osmanlı ordusundan Türk ordusu olarak bahsetmiş olan *Kutb-name* adlı eseri verilmiştir. Pertev Naili'nin konusu Köroğlu Destanı'dır. Atsız ise büyük ihtimalle şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelere yer vermeyen Edirneli Nazmi üzerine çalışma yapmıştır.¹⁵⁷ Pertev Naili'nin kesin

¹⁵⁵ Dumezil, Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi'nde 1925 yılında göreve başlamış ancak burada kendisini rahat hissetmediği için ikinci yılında buradaki işleri tamamladıktan sonra sessiz sedasız Edebiyat Fakültesi'ne geçmiştir. Cengiz Batuk, “Georges Dumézil ve Türk Dinler Tarihindeki Yeri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 28, 2010, s. 87-111.

¹⁵⁶ Kut, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁵⁷ Atsız'ın bu çalışmayı, Köprülü'nün 1928 yılında yayımladığı *Türk Edebiyatının İlk Mübeşşirleri ve Divanı Türkii Basit: XVI'ncı Asır Şairlerinden “Edirneli Nazmi”* eserinden önce mi sonra mı yaptığı hakkında elimizde bir bilgi olmasa da Atsız'ın Edirneli Nazmi ile ilgili yazdığı bir makalede şairin doğum tarihi hakkında şiirlerinden hareketle farklı bir tarih vermesi Köprülü'nün eserinin daha önce yazıldığını düşündürür. Ancak bu şaire ait eserlerin hangi kütüphanelerde bulunduğu konusunda bir araştırma yapmış olması kuvvetle muhtemeldir. Eserde şiirleri bulunan 243 şairin isimleri Ziya [Karamuk] tarafından alfabetik sırayla tertip edilmiş, bu fihris mezkûr kitaba da konulmuştur. Atsız'a Edirneli Nazmi'nin tez konusu olarak verilmesi belki de Ziya'nın [Karamuk] bu konuyu çalışmasından sonradır. Nitekim Orhan Şaik tarafından çalışılan şair Ahmed Paşa'nın Divanı da 1938 yılında bir öğrencisine bitirme tezi olarak verilmiştir. Davut Zeki Pınar, **Bursalı Ahmed Paşa Divanı**, Mezuniyet Tezi, 1938, Türkiyat Araştırma Merkezi, tez numarası 88.

olarak, Atsız'ın ise büyük ihtimalle çalışmaları başarılı görülmüş olduğundan, bitirme tezlerini bu konular üzerine yapmışlardır. Orhan Şaik ise tez konusunu Türk edebiyatından almamıştır.¹⁵⁸

Öğrencilerin mezun olmaları için tez dışında belirli derslerden bitirme imtihanını vermeleri de gereklidir. Pertev Naili Türk Edebiyatı Tarihi, Şerhü'l-mütûn, Türk Lisânı Tarihi ve Garp Edebiyatı Tarihi derslerinden sınanır. Aynı dersleri aynı hocalardan alan Atsız'ın da bu derslerden imtihana girdiği kesindir.

Bu yıllarda öğrenciler, Boratav üzerine çalışan akademisyen Mete Çetik'in de belirttiği gibi, hocalarıyla, fakat özellikle de Köprülü'yle usta-çırak ilişkisi içerisindeydi. Ziya [Karamuk], Ömer Ferit'e [Kam],¹⁵⁹ Orhan Şaik, Oskar Rescher'e,¹⁶⁰ Pertev Naili ise hem Köprülü'ye hem muhtemelen yeni harflerle ders notlarını hazırladığı Zeki Velidi'ye yakındır. Asistanlarının ve yakın öğrencilerinin bayramlarda Köprülü'yü ziyaret etmesinin gösterdiği gibi, duygusal bir boyutu da olan bu ilişkiler aldıkları işleri tamamlama gayreti içinde olan öğrencilerin

¹⁵⁸ Orhan Şaik, Şerafettin Yaltkaya ve İsmail Saib Efendi'nin etkisiyle Türk edebiyatından değil Arap edebiyatından bir tez konusu seçer. Gökyay, Abd benî el-Hassas'ın *Divan*'ı üzerine bir yaptığı çalışmayla 15 Ekim 1930'da Edebiyat Fakültesi'nden mezun olur. Kut, **a.g.e.** s. 11

¹⁵⁹ Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'den ayrılıp Mekteb-i Hukuk'a kaydını yaptırdı. Babasının vefat etmesi üzerine ikinci sınıfta okulu bıraktı. Özel hocalardan derslerle öğrenimine devam ederek Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. 1887'de Bâbü'l Tercüme Odası'nda mütercim olarak göreve başladı. 1888'de Beylerbeyi Rüşdiyesi'nde Fransızca muallimi olarak öğretmenliğe başladı. 1914'te Dârülfünûn'da Mehmet Âkif'in yerine Türk edebiyatı müderrisliğine, 1917'de Süleymaniye Medresesi'nde felsefe-i umûmiye tarihi müderrisliğine, 1919'da Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye üyeliğine tayin edildi; bir yıl sonra da Edebiyat Fakültesi'nde şerh-i mütûn müderrisi oldu. Millî Mücadele'nin ardından 1923'te tekrar Süleymaniye Medresesi'ndeki müderrislik görevine getirildi. Medreselerin lağvı üzerine Tetkikat ve Te'lifât-ı İslâmiyye üyesi olarak Ankara'ya gitti. 1924 Mayıs'ında Dârülfünûn İran Edebiyatı Müderrisliğine atandı. Buradaki görevini 1933'teki üniversite reformuna kadar sürdürdü.

¹⁶⁰ Atsız, "Dârülfünûn'un Kara, Daha Doğrusu Yüz Kızartacak Listesi" başlıklı yazısında Osman Reşer'i şu şekilde tanıtır: "Arap edebiyatı tarihi müderrisi olan bu zat bir alman yahudisidir. Fakat ramazanlarda bazan oruç tuttuğuna bakarak kendisinin müslüman olduğunu söyleyenler varsa da bunun arapçada kendisine çok büyük yardımları dokunan Beyazıt kütüphanesi müdürü İsmail Saip efendinin teveccühünü kazanmak için yapılmış bir tabiye olduğunu temin edenler de vardır. Bu müderrisin Türkçe eseri yoktur. Çünkü Türkçeyi Fazıl Nazmi bey kadar da konuşamıyor. Fakat Almanca neşriyatı çoktur ve iyidir. Fakat eserlerini yalnız yetmiş nüsha bastırıldığından ve satılığa çıkarmayıp yalnız muayyen kütüphane ve bayilerle mübadele yaptığından bu eserleri görmek her kula müyesser olmaz. Talebesine verdiği dersler bir Arap edebiyatı tarihi olmaktan ziyade bir 'arap şairleri biyografisi' mahiyetindedir. Reşer efendinin buradaki bir vazifesi de nadide yazma kitapları toplayıp Almanyaya göndermektir. Almandada 'sch' şeklinde üç harfle yazılan 'şe' harfi için Türklerin bir tek 'ş' harfini kabul etmelerini de Türklerin en büyük muvaffakiyeti saymaktadır." **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932, s. 166-170.

etkileşimini artırarak ders dışında da eğitime devam etmelerini ve bu suretle derslerdeki açıklarını kapamalarını sağlamıştır. Ali Ekrem [Bolayır] tarafından verilen Şerhü'l-mütûn dersinde bir gazel bile okumadan derslerin geçtiğinden bahseden Orhan Şaik, Ziya [Karamuk] aracılığıyla Farsça hocası Ömer Ferit'ten yardım almıştır.¹⁶¹ Köroğlu ve bağlantılı Türk destanları üzerine çalışan Pertev Naili ise Atsız gibi Köprülü ve Zeki Velidi'ye yakındır.

Köprülü ile oldukça yakın bir ilişki kurduklarını ve bir eserin nasıl yazılacağını ondan öğrendiklerini söyleyerek onu mimarbaşına¹⁶² benzeten Orhan Şaik ise kendisinin seçilmiş birkaç öğrenciden biri olduğu düşünmüştür.¹⁶³ Köprülü'nün Türkiyat Enstitüsü asistanlığına Orhan Şaik'i değil de Atsız'la Pertev Naili'yi alması, tez meselesinde olduğu gibi zannının en azından kendisi adına geçerli olmadığını gösterir. Bunda asistanlığa alınan diğer isimler kadar sentez kabiliyetine ve kavrayışa sahip olup olmaması bir yana, bu isimlere göre “apolitik” kalmasının da bir payı

¹⁶¹ Orhan Şaik'i Ömer Ferit'in evine haftada bir gün götüren Ziya [Karamuk] idi. İkili Fuzulî, Bakî, Nefî ve Nedim divanlarını okumuş, anlayamadıkları yerlere muhtemelen hocalara sormak için soru işaretleri koymuşlardı. Kut, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁶² Orhan Şaik, Türkçü camia içinde çalışmaları, özellikle de *Dede Korkut* (1938) kitabı nedeniyle çok eleştirilmiş bir isimdir. Eleştiren isimler arasında yazıları *Atsız Mecmua*'da çıkan Şakir Ülkütaşır ile sonraki yıllarda *Orhun*'da yazacak Hüseyin Namık Orkun da vardır. Bu eleştirilerin eserden çok şahsiyete yönelmesi yüzünden Gökyay bu isimlerle aynı dergide yazmak istemez. Sançar, **a.g.e.**, 356. Muharrem Ergin ise “Orhan Şaik'e Cevap- Biz Şaşmadık” başlıklı broşüründe Gökyay'ın eseriyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Bu berbat neşirde bir taraf vardır ki bu kitabın üzerinde bilgili bir kalemin gezdiğini açıkça ortaya koymaktadır... İşte kitabın bütün bu müspet tarafları sayın Atsız'ın eseridir. Yani hatalarıyla Orhan Şaik'in, sevapları ile sayın Atsız'ın olan bir kitap.” Muharrem Ergin, **Orhan Şaik'e Cevap-Biz Şaşmadık**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1964'ten aktaran: Ercilasun, **Atsız Türkçülüğün Mistik Önderi**, İstanbul, Panama Yayıncılık, 2018, s. 55. Bu kitabın yeni harflerle ilk transkripsiyonlu yayınının hazırlanmasında Atsız'ın da emeği vardır. Transkripsiyon harf ve işaretleri, mukabele ve tashihte yardımcı olduğu gibi Dede Korkut'la ilgili notlar vererek de katkıda bulunmuştur. Fakat Atsız'ın yardımı bunlarla sınırlı kalmamış, hem istinsah ettiği 3. Murat devrinden kalma el yazması bir tarihten Bayındır Han'ın vasıflarını anlatan bölümü hem de Topkapı Sarayı'ndaki *Oğuzname* metnini Gökyay'a göndermiştir. Ercilasun, **a.g.y.**

¹⁶³ Abdülbaki Gölpınarlı bu usta-çırak ilişkisinin aynı zamanda bir istismar ilişkisi olduğu fikrindedir. “Ne isterse yapmaya mecburduk... Zira üniversitede tek bir asistan kadrosu vardı, hepimiz onun yanında kadrosuz çalışıyorduk. O kadroyu senelerce boş tuttu. Bize ayrı ayrı o tek kadroyu vaat etti. 'Sen benim asistanım olacaksın' dedi, bizi senelerce böyle oyaladı.” Çetlik, **a.g.e.**, s. 137. Gölpınarlı, burada Köprülü için Almancadan çeviriler yapan, yurtdışından gelen hocalara Türkçe dersi veren ve bu şekilde Köprülü'ye hizmet etmeyi akademik açıdan normal hatta gerekli gören Gökyay'ı -ki bu sayede Almancayı kamilen öğrenmiştir- belki de kasten zikretmemiştir. Bu bağlamda Gökyay'ın bölüme giriş mülakatı hakkında aklında dil meselesinin kalmasının da aslında bir tesadüf olmadığını belirtmekte fayda var. Kut, **a.g.e.**, s. 7. Atsız, Köprülü'ye yönelik olumlu düşüncelere sahiptir. Anılarında Hasan Âli'nin Köprülü hakkında yaptığı değerlendirmeleri hoş karşılamadığı görülür. Türk Tarih Kongresi'ndeki tutumundan sonra kaleme aldığı bir yazısında ondan övgüyle bahseder. Ancak Köprülü hakkındaki görüşleri zamanla değişmiştir. Atsız, **Çanakkale'ye Yürüyüş...**, s. 124.

vardır.

1927 yılında Türkiyat Enstitüsü'nün yanı sıra Tarih Encümeni'nin başkanı olarak rejimin tarih alanındaki en önemli temsilcisi konumuna gelen Köprülü'nün isteklerini kişisel olarak değil, Türkçü bir misyon çerçevesinde değerlendiren ve eğitim usulüne de bu zaviyeden bakan Pertev Naili için önemli olan tek şey bu misyondur: “...Demek ki milliyeti bırakmaksızın! Bu altı çizilecek bir noktadır. Çünkü onu bıraktığınız zaman sadece telif hakkını düşünürsünüz. Millet bir yanda kalır.”¹⁶⁴

Atsız tezini teslim ettikten sonra Pertev Naili ile birlikte 25 Ocak 1931 tarihinde asistan olarak Türkiyat Enstitüsü'ne alınmıştır. Bu durum aynı zamanda onun gözünde eski öğrencilerin hocalarla ilişkisini tek taraflı bir külfet-nimet ilişkisi olmaktan çıkarıp usta-kalfa ilişkisine dönüştürmüştür. Dünün öğrencileri artık kendi adlarına da çalışma yapabileceklerdir. Zeki Velidi, 23-27 Haziran 1931 tarihleri arasında Bolu'ya giderek Boratav'ın saha araştırmasına katılır. Köroğlu'nun bölgedeki izlerini takip ederek bir araştırmaya imza atar. Araştırması sırasında aldığı notları *Atsız Mecmua*'ya gönderir.¹⁶⁵ Boratav, Togan'ın bölgeden ayrılmasından sonra da saha araştırmalarına devam eder ve 13-20 Temmuz arasındaki gözlemlerini tıpkı hocası gibi *Atsız Mecmua*'da yayımlar.¹⁶⁶ Köprülü ise Boratav'ın mezuniyet tezini *Türk Saz Şairlerine Ait Metinler ve Tedkikler* adlı külliyyatın altıncı cildi olarak yayımlar. Köprülü kitaba bir de önsöz yazarak asistanını onurlandırır.¹⁶⁷

Atsız ise Köprülü, Enstitüye gelmediği zamanlarda, yetkisi olmadığı hâlde, kendisinden derse bakmasını istediği için, derslere girer.¹⁶⁸ *Azerbaycan Yurt Bilgisi* dergisinde Çiftçioğlu Hüseyin Nihâl imzasıyla “Dede Korkut Kitabı Hakkında” başlıklı makalesinde Göktürk anıtları ile Dede Korkut hikâyelerindeki dillerin arasındaki benzerliklere dikkat çeker. Çağdaş edebiyata özellikle de şiire yönelik

¹⁶⁴ Çetik, **a.g.e.**, s.141.

¹⁶⁵ Zeki Velidi [Togan] “Seyahat Notları-Hatıra Defterinden” *Atsız Mecmua*, Sayı: 6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 138-140.

¹⁶⁶ Pertev Naili [Boratav], “Seyahat Notları”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 162-163. “Seyahat Notları II”, *Atsız Mecmua*, Sayı 8, 15 Birincikanun, s. 209-211.

¹⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Pertev Naili Boratav, *Köroğlu Destanı*, İstanbul, Adam Yayınları, 1982, s. 9-10.

¹⁶⁸ Atsız, *Türkçülüğe Karşı...*, s. 135.

yönelik yorumlarda bulunur.¹⁶⁹ Ülkede folklor çalışmaları yapan tek kurum olan ve Mehmed Halid'in (Bayrı); Caferoğlu Ahmet, Ahmet Kutsi (Tecer), İsmail Hikmet (Ertaylan) ve Sadettin Nüzhet (Ergun) gibi arkadaşlarıyla Halk Bilgisi Derneği'nin yayın organı olarak Halk Bilgisi Haberleri'ni çıkarmasını sağlayan *Halk Bilgisi Derneği*'ne alternatif oluşturmak için yapılan çalışmalara katılır. Folkloru, çalışmaları laubali bulunan bu derneğin eline bırakmamak için Etnografya Cemiyeti'nin kuruluş çalışmalarına katılan Atsız, bu girişimin tanıtımını *Atsız Mecmua*'da yapar. Tanıtım metninde, Türkiyat Enstitüsü'nün uhdesinde ve Türkiyat Enstitüsü Müdürü Köprülü'nün başkanlığında¹⁷⁰ kısmi bir seferberlikle başlatılacak çalışmaların *Halk Edebiyatı Ansiklopedisi* de yayımlanacağı; ve bu ansiklopedide “halk şairleri, halk edebî nevileri, halk destan ve masallarının mevzuları ve bunlardaki eşhas, halk sazları” gibi konuların ele alınacağını bildirir.¹⁷¹ Buna göre,

¹⁶⁹ Atsız, modern edebiyatla ilgili doğrudan bir yazı kaleme almamış, konuya tanıtım ve eleştiri yazılarında temas etmiştir. *Atsız Mecmua*'nın dördüncü ve beşinci sayılarında çıkan “İzmir'den Gelen Sesler” başlıklı yazısında sanatın yalnız millet için yapıldığı bir devreye girildiğini, bu toprağın yaşatmak için ölenlerin büyük destanlara muhtaç olduklarını, daha az edebî olsa bile onları anlatan eserler verilmesi gerektiğini söyler. Bu itibarla bize ait olan hayattan, cemiyetten, muhitten yeni bir şiir yaratmaya gayret eden Yedi Meşaleciler hakkında takdirlerini dile getirir. Yayımlamadan önce şiirlerini Yahya Kemal kadar olmasa da işlemelerini tavsiye eden Atsız, Yedi Meşalecilerden Faruk Nafiz'i zamanın en ileri şairi olarak selamlar. Bu yazıda dikkat çeken bir diğer konu Atsız'ın vezin hakkındaki görüşleridir. Aruzu yabancı olduğu için bırakmadığımızı, yüzyıllarca Türk şairler tarafından işlenerek hece kadar olmasa da bizim malımız hâline geldiğini söyleyen Atsız aruzun tekamülünde sona gelindiğine inanır. Bize ait olan hece ise yüksek çevreler tarafından ihmal edilmiş, varlığını halk şairleriyle sürdürmüş, yine de Dadaloğlu gibi hamasî/epik, Karacaoğlu gibi lirik şairlerin elinde işlenebilmiştir. Faruk Nafiz'in şiiri ile hece yeninden tekâmül etmeye başlamıştır.” Atsız, “İzmir'den Sesler' Hakkında”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 4, 15 Temmuz 1931, s. 93.

¹⁷⁰ Köprülü için bu girişimin kültürel olduğu kadar siyasî bir boyuta da sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ziya Gökalp'ın içtimaiyatın bir şubesi olarak tanımladığı Halkiyat (folklor) üzerine gerçekleştirdiği ilk çalışmasında Köprülü konunun siyasî boyutuna da temas etmekten geri durmaz. Buna göre üzerinde yaşanan toprakta hak iddia etmek için her şeyden önce bu topraklarda yaşayan insanların buraların kendilerine ait olduğunun halkiyattan yararlanarak tespit ve tescil edilmelidir. Erhan Aktaş, “Mehmet Fuat Köprülü'de Folklor ve Halk Edebiyatı Algısı ve Bunlar Üzerine Yaptığı Çalışmalar”, *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, Sayı: 1, Yaz 2013, s.151-172.

¹⁷¹ Halk dilindeki saklı cevheri keşfetmek, harekete geçirilmesi istenilen halka onun anlayacağı, aslında onun cevherinden ayrı olmayan bir dil ile seslenmek için halk edebiyatı ürünlerine başvurmak “teorik” düzeyde Tanzimat döneminde Şinasi ile başlanmıştır. Tam bir Mustafa Reşid Paşa hayranı olan ve halkı toplumsal dönüşümün örneği olarak görmediği hâlde siyasî olarak “bilinçlendirmek” için sade bir Türkçe ile makaleler, saf bir Türkçeyle şiirler yazan, “Karakuş Yavrusu ile Karga” hikâyelerini “bililtizame lisan-ı avâm üzere” kaleme alan Şinasi, darbî meseller toplayıp neşretmiştir. Ancak bunun bir denemeden fazlası olmadığı şiirlerindeki nazım şekli ve lisan itibarıyla klasik edebiyattan kopmadığı da bilinmektedir. Namık Kemal içinde aynı zafiyet söz konusudur. Köprülü'ye göre millî lisan ve edebiyatı keşfetmek için Halka doğru gitmenin gerekliliğini ilk anlayan kişi Ziya Paşa'dır. Klasik Osmanlı şairlerinin Acem ve Arap şairlerini taklit ettiklerini, Türklerin kendilerine ait bir şiire sahip olup olmadıklarını nedense kendilerine sorduklarını ve bu itibarla da millî olmadıklarını söyleyen Ziya Paşa, şiirin her yerde “tabî” olduğunu söylüyordu. Bizde bu nevi

cemiyetin faaliyetini Abdülkadir [İnan], Pertev Naili, Mahmut Ragıp, Ahmet Baha gibi isimler sürdürecektir.¹⁷²

Atsız'a göre, edebiyatın millî ruhunun arandığı böyle bir dönemde Türk mitolojisinin zayıf olduğunu iddia edenlere karşı Türk destan ve masallarının neşri yeni bir hamle ve heyecan yaratacaktır.¹⁷³ Atsız'ın halk kültürüne yönelik ilgisinde, “volk” milliyetçiliği besleyen temalara ilgi duymasının payı muhakkak ki çok büyüktür. Alman Romantizminin en temel öğelerinden biri olan “**volk kultur**” (halk kültürü) ve “**volksgeist**” (halkın ruhu) sadeliği ve yoksulluğu içinde büyük bir canlılık, bilgelik, hikmet ve kozmik kavrayışa sahip insanların, yani halkın yaşam felsefesini toprakla, gökle, kısacası tabiatla şekillendirilen erdemlerine büyük bir saygı duyar.

Halk edebiyatı klasikleriyle, özellikle de destanlarla yakından ilgilenen Atsız'ın peri masallarıyla, devlerle, cücelerle renklenen hayal gücüyle, ozanlarla, âşıklarla, bilgilerle, abdallarla, dedelerle, evliyalarla ve en önemlisi efsanelerde kendini gösteren kahraman kültürüyle bezeli millî tarih yazımına hassasiyet göstermesi bu bağlamda anlaşılmalıdır.

Milliyetperver yeni bir düzen için gerekli olan hayat hamlesi, ozanların bir zamanlar halk arasında terennüm ettiği Köroğlu Destanı gibi destanlar aracılığıyla sözlü kültürde –enkaz hâlinde de olsa– hâlâ yaşayan¹⁷⁴ millî değerlerin (mefkûre) diriltilmesiyle yapılacaktır. Millî duyusu yansıtan gerçek sanat eserleri de ancak o

kendiliğinden sanat ancak taşrada ve İstanbul'un aşağı sınıfları arasında yaşamaktadır. Alman romantizminde olduğu gibi işlenmesi gereken ulusal cevherin, yapay kültürün hâkim olduğu kozmopolit şehirlerde değil safiyetini, son derece güçlü sözlü kültürle koruyan köylerde bulunabileceğini ifade eden Ziya Paşa'nın bu fikirleri en çok Ziya Gökalp'ta yankısını bulmuştur. Ayrıntı bilgi için bkz. Köprülüzade Mehmet Fuat, **Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türki-i Basit** (eski harflerle), İstanbul, Türkiyat Enstitüsü Yayınları, 1928.

¹⁷² K. A [Nihâl Atsız (?)], “Türkiyat Enstitüsü'nün Mühim Bir Teşebbüsü”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 13, Mayıs 1932, s. 22.

¹⁷³ Üçer dörder formalık fasiküller olarak basılması düşünülen ansiklopedinin sadece ilk fasikülünün basımı için 1935 yılını beklemek gerekmiştir. Türkiyat Enstitüsü'nce 65 sayfa olarak neşredilen ilk fasikülde Atsız, “Aba” maddesini Abdülkadir İnan ise “Abas” ve “Abay” maddeleri kaleme almışlardır. Türkiyat Enstitüsü'nün bu girişimi sonuçsuz kalmakla birlikte Enstitü Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatının İlk Mübeşşirleri ve Divanı Türkî Basit: XVI'ncı Asır Şairlerinden Edirneli Nazmi, Erzurumlu Emrah, XVI'ncı Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri, Gevheri*, Saadettin Nüzhet Ergun'un *Pir Sultan Abdal*, Pertev Naili Boratav'ın *Köroğlu Destanı*, Kilisli Rifat Bilge'nin *Mâniler*, Ahmet Refik Altınay'ın *Türk Aşiretleri* ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Melâmilik ve Edebiyatı* gibi kültür tarihimiz açısından son derece önemli eserleri yayımlayacaktır.

¹⁷⁴ M. Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 258-259.

zaman ortaya çıkacaktır.¹⁷⁵ Bu yolla işlenen millî kimlik kendini destanlardaki kahramanlarda gösteren millî karakterin iyi ve kötü yanlarını bileceğinden, artık yabancı fikirlerin ne kadar uğraşsalar da nüfuz edemeyecekleri bir hüviyete sahip olacaktır.¹⁷⁶

Atsız için bu faaliyet, yüksek kültürün halkta bıraktığı tortudan başka bir şey olmayan efsane fragmanlarından bir kimlik inşa etmek olarak tarif edilebilir. Pertev Naili nasıl bir milletin tarihsel bütünlüğünü gösteren kültürünün envanterini folklorik malzemeden özellikle masallardan yola çıkarak aşağıdan yukarıya kurmak istiyorsa, Atsız da millî tarihin envanterini efsanelerden derleyerek yukarıdan aşağıya kurmak istiyordu. Boratav “yaşayan müze” olarak halka yöneliyor ve oradan çağdaş bir kültürel kimlik devşiriyorken, Atsız tarihî metinlerden ve efsanelerden hareketle etnik bir boyutu, yani ırkı öne çıkaran millî epik yaratmaya gayret ediyordu.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Atsız, millî duyusu yansıtacak şaheseri Sabahattin Ali'nin yazabileceğini düşünmektedir. Kürşad'ı konu olarak vermesi de tamamen bununla alakalıdır. Bu konuda Pertev Naili de Atsız'ın Ali'yi ikna etmesine yardım eder. “Bugün Nihâl'den gelen iki mektubunu aldım. (...) Hele şu Nihâl'den aldığın mevzuu bir tiyatroya çevirsen yok mu ya. Tiyatro fikrini beğendim. Zira mevzu her şeyden çok tiyatroya gider. Bir de destani şive. Fakat sen ona pek yanaşmıyorsun.” Atsız'ın Sabahattin Ali'nin yazarlığını takdir ettiğini gösteren başka örnek ise Pertev Naili'nin 1933'te o sırada Sinop Hapisesi'nde bulunan Ali'ye gönderdiği mektupta görülür. “Ha Nihâl'den mektup aldım. Az kalsın unuttuyordum. Senin Refik Halit menfasına girmekten büyük bir edip olacağını çıkarıyor, tavsiyeden bol bir şey yok.” Yine bu dönemde Atsız'ın Ali'ye gönderdiği bir mektupta görülen “senin gibi bir dâhi namzeti” sözleriyle beğenisini aracısız bir şekilde iletir. Eserin dalkavukluk maksadıyla yazılmadığını bildiğini ve bu eserin kendisine iyi bir şöhret kazandıracağına inandığını söyler. Adını “Kiyeze” değil “Kürşad” yapmasını istediği eseri sanat cihetinden değerlendirmesi için Nâzım Hikmet'e değil dönemin en başarılı şairi olarak değerlendirdiği Faruk Nafiz'e göndermesini ister. Sabahattin Ali, **Hep Genç Kalacağım**, s. 74, 194, 224.

¹⁷⁶ Dönem itibarıyla siyasî mülahazalarla tarihe, özel olarak edebiyat tarihine yönelimi Atsız kadar güçlü olan Pertev Naili'nin görüşleri aslında Türkiyat Enstitüsü'nde kabul gören Gökaltıp ve Köprülü'den mülhem görüşlerden hemen hemen farksızdır. Nitekim Pertev Naili'nin Yüksek Öğretmen Mektebi'nden mezun olmak için hazırladığı (Liselerin Dokuzuncu Sınıfında İlk Edebiyat Dersi) ders notları Atsız'ın katkısı olsun ya da olmasın onun da istinasız kabul edeceği fikirleri deruhte etmektedir: “Mazi istikbale istinat noktası olmak hız vermek itibarıyla kıymetlidir... Binaenaleyh, maziye öğrenmek taklit etmek için değil, kuvvet gıda almak içindir. Mazi bunun için sevilir. (...) Almanların cihana meydan okuyacak bir millet hâlinde birleşmesinde eski Cermen destanlarını, masallarını toplayan âlimlerin millî tarihi yazan müverrihlerin büyük siyasî ricali kadar rolü olmuştur. Bizim de kuvvetli olmamız, dünya muvacehesinde doğrulmamız için, Garp medeniyetini alırken, onun vesaitiyle tecrühe[hü] ederken, mazimizi bilmemiz ondan kuvvet almamız lâzımdır. Kusurları bilmeden, hulâsa benliğimizi anlamadan, hâkim olamayız. (...) Edebiyat Dersleri sizi bu itibarla bu milletin 13 asırlık hayatına yaklaştıracak. Ve siz hakiki bir vatandaş olacaksınız. Yani kendinizi içinde bulunduğunuz ve mefkûresini taşıdığınız kitleden ayrı addetmeyeceksiniz. Çünkü onu tanıyacaksınız; çünkü sevmek tanımakla olur.” Pertev Naili, *Liselerin Dokuzuncu Sınıfında İlk Edebiyat Dersi*, 20 Teşrinievvel, 1930 eski yazı 0048 PNB/110.1.37/1.26-35'ten akt: Çetik, **a.g.e.**, s. 293-294.

¹⁷⁷ Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu konu alan kronikler bir bütün olarak gördüğü Türk destanının parçaları olarak değerlendiren Atsız, bu kroniklerin çok büyük bir kısmını sadeleştirerek neşretmiştir.

Bu noktada, Köprülü başkanlığındaki Türkiyat Enstitüsü'nün, hocası, asistanı ve öğrencisiyle, bir işbölümü çerçevesinde çalışıp müşterek bir emekle Türk millî kültürünün envanterini çıkarmaya çalıştığını belirtmekte fayda var. Atsız'la Pertev Naili'nin nezaretinde çıkan mecmua da –Atsız'ın Türkiyat Enstitüsü'nün eğilimleriyle uyumlu siyasî içerikli yazıları hâriçte bırakılırsa– bölüm içindeki işbölümünü de, işbirliğini de gösteren bir bölüm dergisinden farksızdır. Köprülü dâhil, Enstitünün bütün hocalarının mecmuaya destek vermesi de bu açıdan anlamlıdır.

Zeki Velidi Togan'ın 1944'teki Irkçılık-Turancılık Davası sorgusunda bu duruma dikkat çeken sözleri Türkiyat Enstitüsü'nün misyonunu tüm açıklığıyla ortaya koyar:

“Benim bildiğim bir mesele varsa, o da Türklerin tarihte; hatta millî şuurları tamamen inkişaf etmediği devirlerde bile, tek bir millet teşkil etmiş olmaları ve tarihte bunu temin eden ananelerin bugün bile yaşamakta oldukları keyfiyetidir. Bu ancak bir kültür meselesidir, siyasî manada değildir. Bunun tasavvuf ve edebiyata dâhil olan kısmını Köprülüzade yazdı; sanat tarihine, destanlara ve akidelere ait olan kısmını ben yazdım. Bu eserim Almancadır: 'İbn-i Fadlan'.”¹⁷⁸

Türkiyat Enstitüsü tarafından başlatılan millî kültürün envanterini çıkarma girişimi 1930'lu yılların başında köye yönelme şeklinde canlandırılan halkçılığı Gökaltın bir çizgide konsolide etmeye ve bu yönelim doğrultusunda Enstitünün kendisine biçtiği kültürel rehber konumunu iyice pekiştirmeye dönük bir girişimdir. Bu itibarla *Atsız Mecmua*'da inkılapların yarım kaldığını dile getiren Atsız, kendi görüşünden ziyade, içinde bulunduğu kurumun görüşünü dillendirmiş gibidir. Ancak kesin istikameti hayali bir birlik ve bölünmez bir bütün olarak Batı kabul edilse de hukuki devşirmecilik, biraz da acelecilikle hayata geçirilen inkılaplara karşı ne eski zümre imtiyazlarını savunacak ne eşit vatandaşlık hukukunu tehdit edebilecek bir toplumsal güç kalmadığından, dünya ekonomik krizinin de olumsuz etkileriyle, inkılapçılığa duyulan şevk iyiden iyiye azalmıştır. Serbest Fırka girişimi de istenen neticeyi vermediğinde ve Menemen Olayında görüldüğü gibi, taşraya, kırsala tam anlamıyla

¹⁷⁸ Sançar, **a.g.e.**, s. 112 Atsız farklı vesilelerle dile getirdiği bu görüşler esasında Köprülü'nün destanlara ilişkin değerlendirmelerinden farklı olmadığı gibi, onun Atsız üzerindeki derin etkisini gösterir. Köprülü göre dilde, destanlarda, destana benzediği ölçüde eski mersiyelerde, sazda, kopuzda, ritimde, kavmin tüm özellikleri yansımaktadır. Millî destanlar doğrudan doğruya o milletin sinesinden fışkırır. Destanların doğma şartı da millî mefkûre gibi buhran dönemlerine aittir. Destanların en eski parçaları kavimlerinin dünyanın yaratılışıyla ilgili düşüncelerini (kozmogonisini) gösterir. Yansıttığı millî ruhun öneminden dolayı Köprülü destan parçalarının derlenerek millî destanın oluşturulması çalışmalarının üzerinde durur.

nüfuz edilemediği anlaşıldığında, Tek Parti iktidarını tehlikeye atmadan, halkla daha fazla temas kurabilmenin yollarını düzlemek üzere yeni bir ideolojik yönelime ihtiyaç duyulmuştur. İşte böyle bir dönemde pragmatist yönelim nedeniyle bir türlü netleştirilemeyen ilkelerin bulanık suları rejime ideolojik yön vermek isteyen girişimlerin avlanma alanına dönmüştür. Kadro Hareketi, bu rehberliği inkılapçılık ve devletçilik üzerinden tarif edilmiş bir Üçüncü Yolculukla yapmaya çalışırken, *Atsız Mecmua*, etkisinden bağımsız olarak, Türkiyat Enstitüsü'nün tezlerinin dile getirildiği bir mecra olmuştur. Ancak ne *Kadro* dergisinin günün koşullarına uygun Üçünü Yol tezi/sentezi ne de *Atsız Mecmua*'da dile getirilen geleneksel Gökâlçî tezler –her ne kadar rejimin pragmatist yönelimlerinin ideolojik tevillerini yapmaya uygun olsalar da– beklentileri doğrultusunda bir karşılık görmemiştir. Cumhuriyet inkılaplarının etnik/kültürel bir mecrada ilerletilmesiyle bütün sapma ihtimallerini ortadan kaldırılacağını ve türdeş bir ulusun bu yolla yaratılacağını düşünen Enstitü mensupları, etnik/kültürel vurguyu radikalleştirmek yerine, yine etnik, ancak kuramsal açıdan pozitivist, Batıcı yönü güçlü ve oldukça pragmatist bir eğilimi temsil eden antropoloji temelli Türk Tarih Tezi'ne uyum sağlayamadıkları için, bir anlamda tasfiye edilmekten kendilerini kurtaramayacaktır.¹⁷⁹

Böylece belki de Köprülü'nün en parlak eserleri olacak *Atsız* ve *Pertev Naili* gibi isimler akademiden ayrılmak zorunda kalmışlardır.¹⁸⁰ Bilindiği üzere, Köprülü, Türk Tarih Tezi'ni ilmî bulmamasına rağmen, bu iki asistanının Zeki Velidi'yi destekleyerek bu tezi dolaylı yoldan eleştirmesi karşısında onları savunmaya cesaret bulamamış ve sükûta çekilmiştir.

¹⁷⁹ Köprülü Türk Tarih Kongresi'nde ifade edilen tezine esastan değil usulden hafif tertip eleştirmekle beraber, kendisini tartışma içine çekmeyi amaçlayan tepkilere karşı sesini yükseltmeye cesaret edememiştir. Batılaşma hamlesini genel olarak Gökâlçî bir zaviyeden değerlendiren Dârülfünûn mensupları Latin harflerine geçilmesini de iyi karşılamamışlardır. Boratav'ın aktarımına göre Köprülü, yeni alfabenin kabul edilmesini hiç de iyi karşılamamıştır. Ferit Kam'ın öğrencilere “Eski harflerle not almak yok ha” diye takılması, alfabe değişikliğinin Dârülfünûn içerisinde yeterince benimsenmediğini göstermektedir. “Pertev Naili Boratav”, **Cumhuriyet Kitap**, 23 Nisan 1998, Sayı: 427. Zafer Toprak'a göre Dârülfünûn Cumhuriyet'in ilk yıllarında bile bildiğini okuyan bir yüksek eğitim kurumu olarak görülüyordu. Cumhuriyet'i bile yeterince benimsememişti. Zafer Toprak, **Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji**, İstanbul, Doğan Kitap, 2012, s. 77.

¹⁸⁰ Mete Çetık, Pertev Naili Boratav'ın bir yıllar sonra verdiği bir ifadesinden hareketle öğrencilerin akademik özgürlüğe sahip çıkmak için Zeki Velidi Togan'ın desteklediklerini vurgular. Ancak Boratav döneme ait bir mektubunda Türk Tarih Tezi'nin gündeme getiren heyete karşı siyasî mücadele sürdürdüklerini belirtmiştir. Ali, **Hep Genç Kalacağım**, s. 150

Bu ayrılığa rağmen Pertev Naili çalışmalarını sürdürmüş ve bir süre sonra akademiye geri dönebilmiş ve derlemeciliğe devam edebilmiştir. Çalışmalarına Gökâlp-Köprülü çizgisinde devam etmekle beraber sola temayülü nedeniyle anti-komünist çizgideki kişilerce suçlanmalara maruz kalmış ve Türkiye'de tutunamamıştır. Buna karşılık akademiye geri dönemeyen Atsız, Türkiyat Enstitüsü'nden edindiği metin okuma ve tahlil tarzını uygulayarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine ait tarihî kaynakların envanterini oluşturmaya yönelmiş, Türk tarihi ve mitolojisinden beslenen sanatsal yaratıcılığıyla Türkçü camia içinde efsaneleşip bir kült hâline gelmesine neden olan eserlerini kaleme almıştır.

Bu bahsi kapatmadan, Köprülü'nün Orhan Şaik gibi pek çok öğrenci ve asistanının kendilerini değişik vesilelerle “Köprülü'nün eseri” olarak ifade ettiklerini belirtmiş olalım. Atsız bir yazısında, Ahmet Caferoğlu'ndan “Köprülüzade'nin en berbat eseri” diye bahsetmiştir. Köprülü de bu öğrencileri “kendi eseri” olarak görmüştür. Bu bağlamda Atsız'ın ilk girişimi olan Şükrullah metninde¹⁸¹ (*Behcetü't-Tevârih* tercümesi) birkaç düzeltme yapmaktan kendini alamaması, Boratav'la ilgili bir konuda kendi etkisini hatırlatması, Köprülü'nün kendi eserlerini izlemekten vazgeçmediğini gösterir. Köprülü her ne kadar bu isimleri yanında tutamamışsa da kendi araştırma yönteminden ve teorik yaklaşımından ziyade bu isimlere nasıl bir alanda çalıştıklarını öğretmiş; çalışmalarının nasıl bir yere oturacaklarını ve ortaya koydukları eserlerin siyasî bağlamını onlara göstermiştir.¹⁸²

Son olarak belirtilmesi gereken husus, bu tasfiye ile Osmanlı'yla bir anlamda devamlılığı sağlayan edebiyatçıların, kültür insanlarının **intelligentsia** içinde ayrıcalıklı rollerini tedricen de olsa yitirdikleridir. Bu tip aydınların zamanla yerlerini tekniğe, ölçmeye-biçmeye daha meyyal bir aydın kuşağına bırakacaklardır. Öte yandan Nihâl Atsız, Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan ve Pertev Naili Boratav'ın Dârülfünûn'dan ayrılmak zorunda bırakılmaları ve Köprülü'nün bu konuda bir şey yapamayıp çalışma konularını değiştirmesi, kültür tarihi

¹⁸¹ Atsız (haz.), **Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi-Ahmedî: Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman-Şükrullah: Behcetü't-Tevârih**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

¹⁸² Çetik, **a.g.e.**, s.135-142.

çalışmalarının güç kaybettiğini açıkça ortaya koyar.

3.4. Akademi Sonrası: Dergici, Aktivist

Atsız'ın polemikçi yanını zenginleştiren, ona fikirlerini yaymak için bir mecra sunan dergiler¹⁸³, onun mücadelecî yönüne de ışık tutarlar. Akademisyen olduktan sonra konumunun ona sağladığı avantajla dergicilik dünyasında adını duyuran bu genç dimağ, ilk dergisinden son dergisine kadar bu alanda istikrarlı bir profil ortaya koyamamış; dergilerinden *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Türk Sazı* siyasî nedenlerle; *Orkun* ise Türkçüler arasında çıkan fikir ayrılıkları nedeniyle kapanmıştır.

Atsız'ın çıkardığı ilk yayın, *Atsız Mecmua*,¹⁸⁴ hem Edebiyat Fakültesi'nin gayriresmî mecmuası hem de ideolojik bir davanın sözcüsü olarak değerlendirilebilir.¹⁸⁵ Fakültenin gayriresmî mecmuası sayılabilir çünkü; Köprülü başta olmak üzere bu fakültede görevli akademisyenlerle asistanların Türk tarihi ve edebiyatı alanlarında kaleme aldıkları makalelerinin yayımlamaları için bir mecra olmuş, yine aynı kişiler tarafından desteklenmiştir.¹⁸⁶ Bu bağlamda bir diğer gösterge ise Ziya Gökalp çizgisindeki fakültenin “Türkçü” ve “Köycü” (Halkçı) misyonu¹⁸⁷ uyumu

¹⁸³ Atsız, bizzat çıkardığı dergilerin yanı sıra *Türk Yurdu*, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, *Küçük Mecmua*, *Çınaraltı*, *Yücel*, *Altın Işık*, *Kızıl Elma*, *Kopuz*, *Kür Şad*, *Bozkurt*, *Mefkûre*, *Millî Yol*, *Büyük Doğu*, *Devlet*, *Ergenekon*, *Gözlem*, *Gurbet*, *Özleyiş Tanrıdağ*, *Türk Yolu*, *Türkiyat Mecmuası*, *Kütüphaneciler Derneği Bülteni* gibi çok sayıda dergi ve gazetede yazılarını yayınlamıştır.

¹⁸⁴ Türkçü dergiler için bkz. Necmeddin Sefercioğlu, *Türkçü Dergiler*, Ankara, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2008.

¹⁸⁵ Dergiyi çıkaran asıl kadronun, yazılarına kendi adlarını koymak yerine Türk büyüklerinin adlarını ve bu adların kısaltmalarını kullanmaları dışında, Atsız müstearını kullanmaları derginin bir dava dergisi olduğu intibasını güçlendirir. Nitekim *Atsız Mecmua*'nın ilk 6 sayısında “Ben, sen, o yok; biz varız”, 7-12 numaralı sayılarda “Bütün Türkler bir ordu, katılmayan kaçaktır” gibi Ziya Gökalp'ın cümleleri motto olarak kullanılmıştır. 13-15 numaralı sayılarda motto iktisadî buhrana işaret edecek şekilde “Millet kesesinden çırpın çarpılmalıdır”, olmuştur. 16 numaralı sayının mottosu “Vazifeye tapılır; hak verilmez, alınır”dır. 17. ve son sayıda ise motto Türkçü davanın devamlılığına atfen “Fertler ölür, millet yaşar”dır. Bu dönemde *Atsız Mecmua* içinde gençlik hareketlerini yakından takip edenlerden biri de Pertev Naili Boratav olmuştur. Öyle ki, Boratav öğrenci birliği tartışmaları üzerine *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan haberleri bile kesip saklamıştır. Çetik, *a.g.e.* s. 38.

¹⁸⁶ Orhan Şaik Gökyay, Türkçülük Turancılık Davası sorgusunda “Nihâl'le Pertev Atsız Mecmuası'nı çıkardılar” diyerek Pertev Naili'nin derginin çıkarılmasındaki rolüne dikkat çekmiştir. Sançar, *a.g.e.*, 352.

¹⁸⁷ Türkiyat Enstitüsü'nün de amblemi olan bozkurt (meşale taşıyan) *Atsız Mecmua*'nın kapağında da “Aylı Kurt” figürü olarak karşımıza çıkar. Bozkurt figürü, Atsız'ın bütün dergilerinin kapaklarında kullanılacaktır.

gösterecek bir şekilde Gökalp'ın “Çınaraltı” başlıklı yazısının ilk sayının açılış yazısı olmasıdır. Daha önce Gökalp'ın çıkardığı *Küçük Mecmua*'da yayımlanan bu yazı, yaygınlaştırılmak istenen misyonunun düşünsel arka planını oluşturur.¹⁸⁸ Halk dilinin, şiirinin, destanlarının ve el sanatlarının mefkûreci münnevveran tarafından işlenmesinin gerekliliğini telkin eden bu yazının dergide yeniden yayımlanması, bu çevrenin Gökalp'ın tarif ettiği hat üzerinde hareket edeceklerini göstermiştir.

Türk Ocakları'nın ve *Türk Yurdu* dergisinin kapatıldığı bir dönemde¹⁸⁹ arkadaşlar arasında toplanan para ile kurulması, “Türkçülük” ve “Köycülük” ideolojileri temelinde vazife telkin eden şiarlarla gençliğe çağrı mahiyetinde yazılar yayımlanması¹⁹⁰ ve MTTB'den destek alınması¹⁹¹ *Atsız Mecmua*'nın en nihayetinde

¹⁸⁸ Özdoğan, a.g.e., s. 186.

¹⁸⁹ Cumhuriyet'in ilk yıllarında *Türk Yurdu* dışında da Türkçü dergiler yayımlanmıştır. Ahmed Mecdeddin *Yeni Türkistan*'ı (1927-1931), Mehmed Emin Resulzade ise *Oldu Yurt'u* (1929-1931) Azeri Türkleri *Yeni Kafkasya* (1923-1927) ile *Azeri Türk* (1928-1931) dergilerini çıkarmışlardır.

¹⁹⁰ *Atsız Mecmua*'nın ilk sayısında *Bartın* gazetesinde yer alan “Gençlik İş Başına Çağrılıyor” başlıklı yazıdan yapılan iktibas Türk birliği fikrinin gençler kesimleri arasında hâlâ etkisini sürdürdüğünü göstermektedir: **Atsız Mecmua**, Sayı: 1, 15 Mayıs 1931, s. 22. Mecmuanın son sayısında yayımlanan muhayyel Türk dünyası (kurtarılmamış Türkeli) haritası gençlere geçmişte tek bir devletin egemenliğinde yaşamış Türk dünyası tanıtılmış ve gençlikten Türk dünyasının birliği davasına sahip çıkmaları istenmiştir. Kurtarılmamış Türkeli, **Atsız Mecmua**, 25 Eylül 1932, Sayı: 17, s. 172-173.

¹⁹¹ Tevfik [İleri] ve Abidin Nesimi [Fatnoğlu] gibi MTTB'yi yeniden canlandıran isimler *Atsız Mecmua*'nın yazar kadrosuna dâhildir. Ama söz konusu canlandırma faaliyetinin yılları kaynaklarda biraz farklı anlatılır. M. Çağatay Okutan'a göre Atsız'ın etrafındaki gençlerden ve Atsız tarafından 1933'te düzenlenen “Çanakkale Yürüyüşü”nün katılımcılarından biri olan Tevfik [İleri] Bey, 1929 yılında başkan seçilince vakit kaybetmeden kendisini “Birlik” ile özdeşleştiren faaliyetlere girişmiştir. Tevfik Bey'in başkanlığı üstlenmesiyle birlikte, MTTB'nin eylemliliği artmıştır. M. Çağatay Okutan, **Bozkurt'tan Kur'an'a Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916 - 1980**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s. 24-25. Niyazi Berkes'in anılarında ise MTTB'ye ilişkin tafsilatlı bir anlatım vardır. Buna göre Dârülfünûn'da öğrencilerin ders dışında bir arada olabilecekleri bir yerleri bile yoktur. Öğrencilere ait ilk oda bir paşa çocuğu olan Macit'in [Gökberk] girişimleri ve Köprülü'nün aracılığıyla felsefe öğrencileri için bir oda tahsis edilmiştir. Felsefe öğrencileri bu odayı bütün fakülte öğrencilerinin odası yapma yoluna gitmiş oldukları hâlde odalarına edebiyat şubesiinden kimseler gelmemiştir. Yeri gelmişken öğrencilerin bir araya gelebilecekleri yer meselesine Atsız Mecmua'da da Bulgar öğrencilerin bir araya geldiği Filibe Lokantası üzerinden, dikkat çekilmiştir. Berkes'e göre öğrencilerin odaya uğramamasın sebebi varlığı gizli tutulan bir öğrenci cemiyetidir. Edebiyat şubesiinden öğrencilerin devam ettiği cemiyetten haberdar olduktan sonra buraya dâhil olan Macit [Gökberk], Niyazi [Berkes] ile birlikte daha önce varlığından haberdar olmadıkları MTTB'yi ele geçirmek isteyen öğrencilerden Edebiyat Fakültesi'ni temsilcisi Ferruh Ağan isminde biri tarafından Yüksek Ticaret Okulu'nda bir toplantıya davet edilmiştir. Bu kişi taraftar olarak göstermek istediği için kendilerini toplantıya davet etmiştir. Burada birtakım işler döndüğünü düşünen Macit ile Niyazi MTTB'nin yönetiminin bütün öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilecek bir kongrede belirlenmesini istemişlerdir. Ancak toplanan kongre Türk Ocağı üzerinden kendilerini delege yazdıran kişilerin toplandığı sahte bir kongredir. Kongrede kavga çıkmış, anlaşıldığı kadarıyla tıbbiyeli bir genç başkanlığa seçilmiştir. Bu sırada Ferruh Ağan'ın kendisini MTTB Başkanı olarak gösterdiğini, asıl başkanın ise CHP'li bir milletvekili olduğunu öğrenmişlerdir. Ancak aralarında bir süre sonra MTTB liderliğini üstlenecek Tevfik [İleri] Bey'in yaptığı muhalif grup bu durumu kabul etmemiştir. Öte

siyasî bir odak olduğunu da gösterir.

Yazar kadrosunu akademi üyeleriyle yüksek tahsilli gençlerin oluşturduğu *Atsız Mecmua'yı* destekleyen isimler arasında Köprülüzade Mehmet Fuat, Zeki Velidi [Togan], Mahmut Ragıp [Kösemihal], Pertev Naili [Boratav], Orhan Şaik [Gökyay], Şeraffetin [Yaltkaya], Kıvameddin [Burslan], Abdülkadir [İnan], Ahmet [Caferoğlu], Abdülkadir [Gölpınarlı], Nihat Sami [Banarlı], Adnan [Ötügen], Ali Fethi [Tevetoğlu], Sabahattin Ali, Fevziye Abdullah [Tansel], Mehmet Şakir [Ülkütaşır], Dâniş Remzi, Saadettin Nüzhet [Ergun], Tevfik [İleri], Fuat Edip [Baksı] gibi isimler vardır. Ahmet Kudsi [Tecer], Bedriye [Sabit], Ayşe Ferhunde [Gökyay] ve Nesimi Âbidin [Fatinoğlu] gibi isimler dergiye tek bir yazı ya da şiirle katkıda

yandan CHP ile İstanbul Temsilcisi Kerim İncedayı tüm gençlerin CHP'ye üye olmamaları hâlinde MTTB'yi kapacağını söyler. Berkes, **a.g.e.** 59-62. Mete Çetik ise Türk Ocağı'nda düzenlenen ve *Atsız Mecmua* destekçilerinin (Birlik yanlıları) konfederasyon yanlılarına karşı kazandığı 1931'deki MTTB kongresinin ardından 1933 yılında *Atsız Mecmua* ile aynı doğrultuda yayın yapan *Birlik* dergisinin çıkarıldığını belirtir. Mete Çetik, **Pertev Naili Boratav: Bir Akademisyen ve Düşünce Adamı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s. 38. *İslâm Ansiklopedisi*'nin Tevfik İleri maddesine göre Tevfik [İleri] 1932 yılında MTTB başkanlığa seçilmiştir. Şaban Sitembölükbaşı, “Tevfik İleri”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.22, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 88. Bütün bu aktarımlardan Tevfik [İleri] Bey'in bazı eserlerde iddia edildiği 1929 yılında -1933'te mezun olduğuna göre- henüz birinci sınıf öğrencisiyken kongrede seçilerek MTTB'nin başına geçmesi uzak bir ihtimaldir. Berkes'in anılarından çıkarım yaptığımız takdirde Tevfik [İleri] Bey'in Türk Ocakları'nın öğrenci gençlik içindeki uzantısı hâline gelen MTTB'nin başına siyaseten atamış olabileceğini de görürüz. Bu noktada CHP'nin kendi dışında kalan kurumsal yapıları tasfiye ettiği bu dönemde partinin İstanbul temsilcisi olan Kerim İncedayı'nın yıllar sonra İrkçı-Turancı gençleri savunan açıklamalar yaptığını ve gençlikle ilgili konuları yakından takip ettiğini belirtmekte fayda vardır. MTTB'nin faaliyetlerine *Atsız Mecmua*'nın son sayılarında yer verilmiştir. Ancak *Atsız* savunduğu fikirlerle MTTB savunduğu fikirler arasındaki benzerlik daha sonraları çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır. *Atsız Mecmua* taraftarlarının MTTB'yi ele geçirmelerinden sonra ilk olarak bu derginin ilkeleri doğrultusunda bir yayın olan *Birlik'i* çıkaracaklardır. *Atsız Mecmua*'dan sonra *Orhun*'da kullanılan “Bütün Türkler bir ordu” ve “Ben sen yok biz varız” şiarı ve meşale taşıyan bozkurt amblemiyle çıkan *Birlik* gazetesi kendisini “dilsiz olan yüksek tahsil gençlerinin duygu, istek ve kavgalarını temsil eden” ve “millet ve memleket işlerinde temiz duran *Atsız* evlatların eseri” olarak tanıtır. *Atsız*'ın Çanakkale yürüyüşünü *Birlik* için kaleme alması da dergiye olan yakın ilgisinin göstergesidir. *Atsız* 1934 yılında *Orhun* mecmuasında “Cihan Tarihinin En Büyük Kahramanı Kürşad” başlıklı yazısını “Millî Türk Talebe Birliği” ithafile yayımlar. Sabahattin Ali'ye bir tiyatro oyunu yazması için verdiği Kürşad'ın ilk olarak MTTB'de oynanmasını arzu eder. MTTB'nin programı da *Atsız*'ın elinden çıkmış gibidir. Buna göre Çanakkale'ye abide yaptırılması, Namık Kemal günü düzenlenmesi ve heykelin yaptırılması, gençlerin köycülük fikrine kazandırılması, Türkiye dışında yaşayan Türklerle hars ilişkisinin güçlendirilmesi, ahlak düşkünlükleriyle mücadele edilmesi, Türkiye'deki yabancı öğrencilerin gözetim altına alınması, çeşitli konularda müsamereler düzenleyerek bilinçlendirme çalışmaları yapılması, ırkçılığın milliyetçilikle eş tutulması ve otoriter rejimlere sempati beslenmesi *Atsız Mecmua*'nın etkisinin yansımaları olarak da değerlendirilebilir. Nitekim *Birlik* gazetesi *Orhun* dergisiyle aynı zamanda kapatılmıştır. MTTB'nin yayın organı *Birlik* gazetesi hakkında bkz. Aslı Kaya, Fevzi Çakmak, Millî Türk Talebe Birliği'nin Yayın Organı: *Birlik* Gazetesi, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 65, Güz 2019, s. 227-262.

bulunmuşlardır.

Mecmua'nın imzasız yazıları, birkaç istisna dışında, Atsız ve Pertev Naili'ye aittir. Nihâl Atsız; yazılarını “Boz Kurt”, “A.K.”, “K.A.”, “M. Ekrem”, “****”, “M. Emin”, “Y. D.”, “Namık Kemal”, “İrkıl Ata”, “Atsız”, “H. Nihâl” gibi imza ve müstearlarla kaleme almıştır. İlk dört sayının baş yazıları Boz Kurt müstearıyla, sonraki sayıların baş yazıları ise *** imzasıyla yayımlanmıştır. Kitap, dergi, gazete gibi yayınların tanıtımlarında K.A., “Fikir Hayatı” yazılarında A. K., hikâyelerinde Y. D imzaları görülür. “Küçük Notlar” bölümünde İrkıl Ata, spor yazılarında M. Ekrem, şiirlerinde Atsız müstearlarını kullanmıştır. Namık Kemal müstearıyla yazdığı yazılar belirli bir konuya hasredilmiş değildir.¹⁹² Pertev Naili [Boratav] ise A.K, K. A. imzalarını kullanmakla beraber, kitap tanıtım yazılarına “P.N.” olarak imza atar.¹⁹³ Boratav bunların dışında “Dede Korkut”u da müstearı olarak kullanmıştır.¹⁹⁴

Derginin çıkış amacının açıklandığı “Kuş Bakışı” başlıklı takdim yazısında, mecmuanın halkın içine girecek, onun ıstırabına ve sefaletine katılarak köylüyü ve köyleri kurtarmaya, yükseltmeye çalışacak gençlerin mecmuası olacağı duyurulmuştur. “Turancılıktan Anadoluculuğa ve Marksizmden Faşizme kadar hangi içtimâî akideye temâyül edersek edelim, üzerinde çalışılacak bir saha vardır: Anadolu! Yükselmesi, artması ve kuvvetlenmesi lâzım gelen bir kütle vardır: Türk köyü ve Türk köylüsü!”¹⁹⁵

Fatih Yaşlı'ya göre, etnik vurgusu bariz olan Boz Kurt [Atsız] imzasıyla kaleme alındığı hâlde bu ifadeler, Sabahattin Ali ve Pertev Naili Boratav gibi Atsız'a nazaran farklı siyasî meşreplerden gelen kişilerin bir arada yazmasını ve dergiye hâkim olan ideolojik belirsizliği açıklamaktadır. Ancak bütün bu isimlerin Gökalpçı millî romantizm çizgisinde olduğu, dönem itibarıyla dış Türklere olağanüstü bir

¹⁹² Ozan Karabulak, **Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı: Süreli Yayınlarda Türk Milliyetçiliğini Seyri 1931-1975**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017, s. 38.

¹⁹³ Çetik, **a.g.e.** s. 37.

¹⁹⁴ Pertev Naili Boratav'ın üzerine kapsamlı bir biyografi hazırlayan Mete Çetik *Atsız Mecmua'da* Boratav'ın da bazı yazılarını A. K. ve K. A. imzalarıyla yazdığını belirtir. Ancak Pertev Naili'nin kitap tanıtımı yaparken P.N. imzasını attığını da göz önünde bulundurursak K. A. imzalı yazıların genel olarak Atsız'a ait olduğunu söyleyebiliriz. “Fikir Hayatı” kısmında kullanılan A. K. imzası ise “Sadri Etem Beye Cevap” isimli yazıdan anlaşıldığı gibi tek bir kişiye ait değildir. “Sadri Etem Beye Cevap”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 16, 15 Ağustos 1932, s. 85-88.

¹⁹⁵ Atsız “Kuş Bakışı”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 1, 15 Mayıs 1931, s. 2-3.

ehemmiyet atfettikleri, hatta etnik Türkçülüğe meylettikleri de rahatlıkla söylenebilir. Atsız, daha ilk sayıda Anadolu Türkleri ile Orta Asya Türklerinin hem tarihî hem de kültürel birlikteliğine ve bu itibarla Türklerin Aryanî değil, Turanî bir ırk olduğuna vurgu yapmıştır.¹⁹⁶ Pertev Naili'nin öğrenci dernekleri için öneriler getirdiği yazısında da bu durum açıkça görülmektedir:

“Komşu memleketlere giden Türk talebelerin her şeyden evvel düşüneceği şey, oralandaki Türklerle temastır... Bunun, topraklarımızın hâricindeki bizim harsımızla, bizim lisanımızla yaşamalarından duyacağımız manevî zevkten başka, Türkiye'nin istikbali için amelî neticeleri de vardır... Türk toprakları hâricindeki Türkleri daima bize yakın tutmak, büyük kısmı bomboş duran ve insan bekleyen topraklarımıza, kardeşlerimizi celbetmek nüfuzumuzu arttırmak için en iyi çaredir... Binaenaleyh Türk talebesinin ecnebi memleketlerde yapacakları seyahatlerde ilk hedef, Garbî Trakya; Bulgaristan, Romanya, Antakya gibi memleketler ve bilhassa bunların Türk kesafetini haiz yerleri olmalıdır.”¹⁹⁷

Köycülüğü Türkçülüğün mütemmim cüzü kabul eden dergi çevresi köycülük esasında bir fikrî platform oluşturma çabası içinde olmuştur. Bu çevrenin bir diğer hedef kitlesi ise bu köye, köyün değerlerini işlemek için gidecek münevver gençliktir. Türk inkılabının, kültür inkılabıyla tamamlanmadığından hareketle ulusal deha kabul edilen Atatürk'ün gösterdiği hedef doğrultusunda içinde bulundukları şart ne olursa olsun inkılapçı münevverleri harekete geçirmek, onları şahsi çıkarlarını bir tarafa bırakarak mefkûrevî bir heyecanla, halka, özellikle de Türk kültürünün kaynağı olan köye, yöneltmek istenmiştir.

Amaçları rejime, çizilen sınırları zorlayarak da olsa, kültür inkılabını derinleştirecek istikameti göstermek, genç münevverlere Batılılaşma dolayısıyla içinde bulundukları ahlak buhranından çıkaracak reçeteler sunmaktır. Bir diğer amaçları ise katışıksız, yozlaşmamış Türklüğü temsil eden köyün Anadolu'yu Orta Asya'ya bağlayan ortak kültür birikimini işlemek, böylece Türk birliğe giden yolu kültür sahasında düzlemektir. Zeki Velidi Togan, “Türk Destanının Tasnifi” başlıklı yazı dizisinde Doğu Türklüğüne ait destanların Anadolu Türklüğüne hiçbir şekilde yabancı olmadığı vurgulamış, “Türk millî kültürünü kendisine istinatgâh edinen Millî Türk

¹⁹⁶ Murat Yılmaz, “Atsız Mecmua'da Türk Dünyası'na Yönelik Algı Oluşumu”, **Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi**, vol.4, 2016, Antalya, s.381-388.

¹⁹⁷ Pertev Naili, “Fikir Hayatı/Talebe Birlikleri Hakkında” **Atsız Mecmua**, Sayı: 4, 15 Ağustos 1931, s. 91-92. Özbek ve Türkmen müziği, Kerkük Türklerinin halk türkülleri, Azerbaycan'da halk edebiyatı, Kazak kadınlarının günlük hayatı gibi dış Türklerle ilgi konular da dergi sayfalarında yer almıştır.

hükûmeti buna ehemmiyet vermelidir” diyerek devleti yönetenlere çağrıda bulunmuştur.¹⁹⁸ Togan'a göre Türklerin maddî manevî birlikteliğine ait mefkûrevî özellikleri de bünyesinde taşıyan bu eserleri tanınmasıyla birlikte Anadolu Türkleri hem milletlerinin tarih içindeki varlık serüveni takip edecek hem de kendilerinin aynı mefkûreyi taşıyan kitleden ayrı bir varlık olmadıkları öğrenecektir.¹⁹⁹

Hocasına benzer şekilde Pertev Naili'nin, Bolu merkezli saha araştırmasının sonucunda, “Köroğlu Destanı”nı büyük Gök-Türk destanına bağlaması da bu bağlamda değerlendirilmez: “Sasanilerin son devrinde, Gök-Türklerin Harezm-Esterâbâd hududunda muhafızlık yapan Oğuzların ve Gürcistan Türkmenlerinin destanıdır.”²⁰⁰

Dergide zamana ve mekâna bağlı olarak Anadolu Türkleri ile Orta Asya Türkleri arasında meydana gelebilecek yabancılaşmanın önüne geçebilmesi için yapılacak ilmi çalışmalarla Türk dünyasına ait folklorik öğelerin tanıtımlarının önemine dikkat çekilmiş ve bu konular ağırlıklı olarak işlenmiştir. Mecmuada ele alınan diğer konular ise Türk etnik gruplarının coğrafi dağılımı ve nüfusları, tarihî-edebî ortak meseleleri, Türk ırkı, dili, antropolojisi, tasavvufu ve “Büyük Buhran” olmuştur. Derginin son sayılarında ise Dârülfünûn ve Yüksek Muallim Mektebi sorunları ve bu

¹⁹⁸ Zeki Velidi, “Türk Destanının Tasnifi I”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 1, 15 Mayıs 1931, s. 4-5; “Türk Destanının Tasnifi II”, Sayı: 2, 15 Haziran 1931, s. 27-30; “Türk Destanının Tasnifi III”, Sayı: 3, 15 Temmuz 1931, s. 51-55; “Türk Destanının Tasnifi VI”, Sayı:5 1931, s. 99-103.

¹⁹⁹ Boratav'a göre Köroğlu Destanı “Türklerin zaman ve mekân içinde bütün meziyet ve kusurların özünde toplayan bir eserdir.” Boratav, **Köroğlu Destanı**, İstanbul: Adam Yayınları, 1984, s. 21-29.

²⁰⁰ Çetik, **a.g.e.**, s. 149. Bu konuda mecmuada yayımlanan yazılara verilebilecek bazı örnekler şunlardır: Viktor Belayef, Özbek Musikisi, **Atsız Mecmua**, çev: Abdülkadir [İnan], Sayı: 2, 15 Haziran 1931, s. 30-33. Nihat Sami [Banarlı] “Tuna Boyunda Saz Şairlerimiz”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 2, 15 Haziran 1931, s. 39-40. “Safranbolu Manileri”, **Atsız Mecmua**, Toplayan: A. Baha, Sayı: 2, 15 Haziran 1931, s. 57. “Kerkük Manileri”, **Atsız Mecmua**, Toplayan: Müderriszâde Selâhattin Sait, Sayı: 5, 15 Eylül 1931, s. 110. M. Şakir [Ülkütaşır], “Basılmamış Bektaşî Şiirleri”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 5, 15 Eylül, s. 114. “Basılmamış Bektaşî Şiirleri”, **Atsız Mecmua**, Sayı:6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 132. Dr. Ahmet Caferoğlu, “Azerbaycan Halk Edebiyatında 'Sayacı Türküsü’”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 9, 15 İkincikanûn 1932, s. 228-231. Dr. Ahmet Caferoğlu, “Azerbaycan Halk Edebiyatında 'Sayacı Türküsü’”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 10, 15 Şubat 1932, s. 247-250. “Hemşin Manileri”, **Atsız Mecmua**, Toplayan: Hemşinli Tevfik [İleri], Sayı: 9, 15 İkincikanûn 1932, s. 220. “Eski Halk Şairlerimize Ait Bazı Parçalar”, **Atsız Mecmua**, Toplayan: Muallim Atabeyli Naci [Naci Kum], Sayı: 14, 15 Haziran, 1932, s. 39-40. “Karacaoğlan'a Ait Basılmamış Şiirler”, **Atsız Mecmua**, Toplayan: Niyazi Tefvik 14, 15 Haziran, 1932, s. 43-44. “Basılmamış Halk Şairleri”, **Atsız Mecmua**, Toplayan M. Şakir [Ülkütaşır], Sayı: 17, 25 Eylül 1932, s. 104-111.

kurumlarda yapılacak ıslahat ele alınmıştır.²⁰¹ Güncel sorunlara matuf millî iktisat konulu telif ve tercümelerle birlikte millî mefkûreye aykırı bir cereyan olarak tanımlanan komünizm karşıtı yazılara da yer verilmiştir.

Dergide yazarlar arasındaki canlı etkileşim de dikkat çeker. Köroğlu Destanı hakkında yayımlanan parça Pertev Naili'nin dikkatine sunulmuş, Mahmut Ragıp Kösemihâl bu konuda bir tenkit-tanıtım yazısı kaleme almıştır.²⁰² Abdülbaki [Gölpınarlı] mecmuada yayımlanan “Basılmamış Bektaşî Şiirleri Hakkında” yorum yapmıştır.²⁰³ Köroğlu'na destan yazan Nihat Sami [Banarlı] eserini Pertev Naili'ye,²⁰⁴ Fuat Edip [Baksı], (Biz Atsız'a), Daniş Remzi (Türk Oğlu: H. Nihâl'e), Bedriye Sabit (Atsız'a) ise şiirlerini Atsız'a ithaf ederler.²⁰⁵

İlk sayısı 15 Mayıs 1931'de çıkan *Atsız Mecmua*'nın son sayısı 25 Eylül 1932'de yayımlanmıştır. 17 ay boyunca aralıksız olarak yayımlanan mecmuanın ilk sayıları 1000 nüsha olarak basılmış, sonra 750'ye indirilmiş, son sayılar da 500 basılmıştır.²⁰⁶ Mecmua, kurucuları olan Atsız ile Pertev Naili'nin Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in gazabına uğrayan Zeki Velidi'yi savunmak üzere bakanlığa çektikleri telgraf yüzünden kapanır.

Türk Tarih Kongresi'nde takındığı eleştirel tavır ve sunduğu tebliğ²⁰⁷ iktidar çevrelerinde hoş karşılanmayan Zeki Velidi görevinden istifa etmeye mecbur bırakılırken Atsız'la Pertev Naili kariyerlerine öğretmen olarak devam etmek zorunda

²⁰¹ Atsız, “Maziyi İnkâr Edenler, Dârülfünûn ve Millî Tarih Kongresi”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 16, 15 Ağustos 1932, s. 73-77; “Dârülfünûn Islahatı ve 'Yüksek Muallim Mektebi’”, Sayı: 17, 25 Eylül 1932, s. 97-100.

²⁰² Mahmut Ragıp [Kösemihal], “Köroğlu Destanı Hakkında”, *Atsız Mecmua*, 1/3 15 Temmuz 1931, s. 69-70.

²⁰³ Abdülbaki [Gölpınarlı], “Basılmamış Bektaşî Şiirleri Hakkında”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 1/8, Birincikanûn, 1931, s. 205.

²⁰⁴ Nihat Sami [Banarlı], “Köroğlu'ya Destan” *Atsız Mecmua*, Sayı: 3, s. 63, M. Şakir [Ülkütaşır] “Genç Osman ve Köroğlu'ya Ait Bulunmuş Parçalar”, Sayı: 17, s.162.

²⁰⁵ Daniş Remzi, “Türk Oğlu: H. Nihâl'e”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 4, 15 Ağustos 1931, s. 75. Fuat Edip [Baksı], “Biz: Atsız'a”, Sayı: 10, 15 İkinciteşrin 1931, s. 146.

²⁰⁶ Reşat Ekrem Koçu, “Atsız Mecmua”, 1325, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.9, s. 1325.

²⁰⁷ Çetik, Togan tarafından Türk Tarih Kongresi'nde sunulan tebliğ metnini Boratav'ın daktilo ettiğini, metin üzerinde Arap alfabesi ile alınmış not ve düzeltmelerin ise Boratav'ın yazısına benzemeyen birisince yapılmış olduğunu belirtir. Türkiyat Enstitüsü'nde Togan'ın el yazısını okuyabilen tek kişi Atsız olduğundan bu notlar da ona ait olmalıdır. Çetik, *a.g.e.*, 148-149.

kalmışlardır.²⁰⁸

Atsız, ikinci dergisi *Orhun*'u Edirne Erkek Lisesi'nde öğretmenken, aralarında Orhan Şaik [Gökyay], Nihat Sami [Banarlı] gibi Atsız'ın fakülte arkadaşlarının da bulunduğu bir öğretmen grubuyla birlikte çıkarmıştır. Nihat Sami [Banarlı] Atsız'la aynı lisede, Orhan Şaik ise Erkek Muallim Mektebi'nde görevlidir. Erkek Lisesi Müdürü Suut Kemal [Yetkin] ile Erkek Muallim Mektebi Müdürü Ömer Bedii [Tardu] derginin yayımlanmasına katkıda bulunurlar.²⁰⁹

Fethi [Tevetoğlu], Bedriye [Sabit], Pertev Naili [Boratav], Fevziye Abdullah [Tansel], Ahmet Yekta [Madran], Muhittin [Ayhan], Vasfi [Çobanoğlu] ve Ali İhsan [Sabis] dergiye dışarıdan yazı ya da şiir gönderen isimlerdir.

Orhun, *Atsız Mecmua*'nın devamı olarak kabul edilmekle birlikte derginin öncülünden belirgin şekilde farklı olduğu söylenebilir. Öncelikle *Orhun* kendisini “köycü” değil sadece “Türkçü” bir mecmua olarak tanımlamıştır. Esasında öne çıkan ise militarizm ve ırkçılıktır. “Yasamızda yazılı; harpten kaçak alçaktır”, “Bütün Türkler bir ordu” sloganlarıyla ile çıkan derginin ilk sayısında Türklerin bu dünyaya yüce bir vazifeyi yerine getirmek için geldikleri söylenmiş, emperyal bir yayılmanın gerekliliği dillendirilmiştir. Derginin birçok sayısının kapağını Türkeli haritaları süslemiş, milliyet her şeyden önce kan meselesi olarak tarif edilmiştir.²¹⁰ Öte yandan Atsız Türk Tarih Tezi'ne karşı açıktan cephe aldığı yazılarını da²¹¹ tarih konusuyla sınırlı kalmayacak şekilde sert polemiklerini de bu dergide yayımlamıştır.²¹² Bu sert

²⁰⁸ Bu durum Yüksek Muallim Mektebi'nde okuduğu için hizmet yükümlülüğü olan Pertev Naili için hizmet tarihini öne çekmekle beraber, Köprülü'nün tasavvutu sayesinde asistanlığı zorunlu hizmete sayılmış Atsız için yıkıcı olmuştur.

²⁰⁹ Atsız, *Çanakale'ye Yürüyüş...*, s. 75-76

²¹⁰ Atsız, “Yirminci Asırda Türk Meselesi II: Türk Irkı = Türk Milleti”, *Orhun*, Sayı: 9, s. 157-160.

²¹¹ Yeni tarih tezine göre hazırlanmış ders kitaplarıyla eğitim yapan gençlerin vaziyetini beğenmeyen Atsız, Türk Tarih Kurumu tarafından basılan bu kitapları yakılacak kitaplar olarak niteler. Türk Tarih Tezi hakkındaki görüşlerini daha Malatya'da iken eleştirmeye başlamıştır. *Orhun* dergisinin yayını başlayınca da bu konudaki yazıları orada tefrika etmeye başlar. Tam anlamıyla infiale neden olan bu yazılar yüzünden derginin Suut Kemal ve Reşat Tardu gibi yazarları Atsız'ı uyarma gereği duyar ve uyarılarının dikkate alınmadığını gördüklerinde ise dergiyle irtibatlarını keserler. Üniversiteden arkadaşı Karl Hofmeier'e ait iki gezi yazısı, Ali İhsan Sabis'in bir mektubu, Fethi Tevetoğlu'na ait iki şiirle Bedriye Atsız'ın Tolunay imzasıyla yayınladığı yazıyı saymazsak bütün yazılar ona aittir. Karakulak, *a.g.e.* s. 46.

²¹² Atsız'ın tarih kitaplarını sert bir şekilde eleştirmesi üzerine *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinden Ahmet Muhip'in [Dıranas] Atsız'ı hedefe koyduğu “Orhon” başlıklı yazısı Atsız ile Hâkimiyeti Milliye gazetesinde mahkemeye kadar uzanan bir süreci başlatmıştır. Atsız tarafından mezkûr gazetenin

tutum yüzünden Atsız dördüncü sayıdan itibaren dergiyi neredeyse tek başına çıkarmak zorunda kalmış, bu itibarla dergi daha çok Türk tarihinin bütüne odaklanan bir tarih mecmuası hâline gelmiştir. Bu yazılarda Türklerin tarih sahnesine çıktığı ilk günden beri Türklerin kan akrabalığı, kan temizliği, ırk birliğinin davası güttükleri iddia edilmiş, bu yönüyle edebiyat ve folklor ağırlıklı bir yayın olan *Atsız Mecmua*'dan farklılaşmıştır.²¹³

Atsız'ın anti-semit içerikli yazıları iki dergi arasındaki bir diğer farkı oluşturur.²¹⁴ Edirne'de görevde bulunduğu kısa zaman zarfında (11 Eylül-28 Aralık 1933) Rıfat N. Bali'nin de belirttiği gibi verdiği konferanslar, sahneye koyduğu piyeslerle sadece Edirne Erkek Lisesi öğrencileri arasında değil halk nezdinde de rağbet görmüştür. Çanakkale gezisini izlenimleri saymazsak Edirne günlerinde Atsız'a ait *Komünist*,

başyazarı Falih Rıfkı, neşriyat müdürü Naşit Hakkı ve yazı işleri müdürü Ahmet Muhip aleyhine hakaret davası açılır. Falih Rıfkı ve Naşit Hakkı milletvekili olduklarından davaları tefrik olunur. Ahmet Muhip ise altı ay hapse ve 100 lira ağır para cezasına mahkûm edilir. Ahmet Muhip'in açtığı karşı dava ise duruşmaya katılmadığı için düşürülür. Böylece Atsız, polemikleri nedeniyle açılan ilk davayı kazanmış olur. Atsız'ın *Orhun*'da çıkan polemik yazıları için bkz. Atsız, "Edirne Mebusu Şeref Beye Cevap" **Orhun**, 20 Şubat 1934, Sayı: 4. "Ahmet Muhip Beye Cevap", 20 Şubat 1934, Sayı:4. Atsız, "Alaylı Alimler", 21 Mart 1934, Sayı:5. "Edirne Mebusu Şeref ve Hakimiyet-i Milliye Muharriri A. Muhip Beye Açık Mektup", 21 Mart 1934, Sayı: 5.

²¹³ Dergide edebiyatla ilgili dikkat çeken yazılardan biri olan "Alaylı Alimler"de Atsız, Hasan Âli'nin [Yücel] *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış* kitabını sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu durum daha sonra ikili arasında keskinleşecek olan düşmanlığın ilk emaresi olarak değerlendirilir. Atsız, "Alaylı Âlimler", **Orhun**, 21 Mart 1934, Sayı: 5, s. 102-105.

²¹⁴ 1934'te gerçekleşen Trakya Olayları İtalyan tehdidine karşı içe dönük dış politika döneminin aşıldığı, devletin kendini güvenceye almak için Balkanlar'da ittifak arayışına girdiği bir dönemde devlet eliyle gerçekleştirilen bir "operasyon"dur. Balkanlar'dan bir İtalyan taarruzu olabileceğinden hareketle bölgenin demografik yapısını homojenleştirmek, yabancı dil ve harsta kalmakta ısrar eden gayri mütecanis unsurları sınır boylarından uzaklaştırarak olası casusluk faaliyetlerinin önünü almak ve en önemlisi Lozan Antlaşması ile kabul edilen Boğazlar'ın silahsızlaştırılması hükmünü geçersiz kılmak için, kısmen kontrollü olarak gerçekleştirilmiştir. Burada belirtilmesi gereken husus, bölgenin demografik yapısından rahatsızlığın yeni bir şey olmadığıdır. 93 Harbi'nde alınan askerî yenilginin ardından stratejik önemi iyiden iyiye artan Trakya düzlüğü ve Çanakkale Boğazı, temel demografik gerçekliklerle birlikte yeni bir farkındalığı ortaya çıkarmıştı. II. Abdülhamid, başkenti yakınlarındaki kıyıların olduğu bölgede düşmana sempati duyması muhtemel gayrimüslim nüfusun yoğunluğu karşısında dehşete düşmüş ve kendi hükûmetinden, bundan sonrası için bu bölgelerdeki demografik dengeyi tersine çevirecek bir politika izlemelerini istemişti. Ali Vehbi Bey, **Sultan Abdülhamid Siyasî Hatıratım**, çev.: H. Salih Can, İstanbul, Hareket Yayınları, 1974, s. 73-74. 1877'den itibaren Osmanlı hükûmeti Müslüman muhacirleri Trakya'ya ve bir süre sonra da Gelibolu Yarımadası'na yerleştirmeye başladı. Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1991, s. 225-31. Kurtuluş Savaşı'nın ardından Yunanistan ile yapılan karşılıklı mübadele, söz konusu bölgenin homojenleştirilmesinde önemli bir eşiği temsil ediyordu. Ancak bu durumda bile bölgede hatırı sayılır bir Yahudi cemaati varlığını sürdürdü.

*Yahudi, Dalkavuk*²¹⁵ başlıklı ilk anti-semit yazı 1934'ün mart ayında, yani Trakya Olayları gerçekleşmeden önce *Orhun*'da yayımlanmıştır. Atsız şehirden ayrıldıktan sonra da yazıları aracılığıyla halkın bir kesimi üzerinde etkisinin sürdürmüştür. Nitekim Atsız'ın hayranları arasında Körmütlü İbrahim Ağa gibi Trakya Olayları sırasında “büyük hizmeti” geçmiş bir kişinin de bulunmaktadır. Edirne Erkek Lisesi'nden öğrencisi Mehmet Orhun olaylar öncesinde şehirdeki siyasi atmosferi şu sözlerle tasvir etmiştir.

“O tarihlerde Atatürk'ün 'Ne mutlu Türk'üm diyene' ve Kuvvayı Milliye ruhu dipdiri ve revaçta idi. Millî iktisadın temelleri atılıyordu. Bütün memleket sathına yaygın olarak 'Yerli Malı Kullan Hareketi' ile yabancıların Türkiye üzerindeki iktisadî baskısının kaldırılmasına girişilmişti. (...) Trakya'ya Umumî Müfettişliği'nce yürütülmekte olan faaliyetlerin bir kısmı da Yahudilerin Trakya iktisadiyatındaki hâkimiyetine son verme gayesine yönelikti. O sırada Orhun'u beşinci sayısındaki Atsız Beğ'in Yahudiler hakkındaki makalesi tam zamanında çıkmıştır.”²¹⁶

Bu noktada bir parantez açıp *Orhun* ile *Millî İnkılâp* dergilerinin Trakya Olayları'ndaki rollerine değinebiliriz.²¹⁷ İki dergi arasındaki dikkat çeken ilk bağlantı

²¹⁵ Atsız, “Komünist, Yahudi Dalkavuk”, *Orhun*, Sayı:5, 21 Mart 1934, s. 93-94.

²¹⁶ Rıfat N. Bali, “Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları-I”, *Tarih ve Toplum*, Sayı: 186, Haziran 1999, s. 47.

²¹⁷ Mussolini'nin Akdeniz havzasında yayılma planları doğrultusunda Ege Adaları'nı silahlandırdığı 1930'lu yıllarda *Millî İnkılâp* dergisinde Nazi hayranı bir anti-semit olarak bilinen Cevat Rıfat Atilhan hayli agresif bir dil kullanarak Yahudi vatandaşlara saldırmaya başlamıştır. Çoğu yabancı kaynaklardan devşirilen, bir bölümü ise iktibas olanlarla birlikte ulusal basından ve özellikle de *Orhun*'dan yazılar yayımlayarak kışkırtıcı bir odak hâline geldiği, *Orhun* dergisinin de bu anti-semit kampanyaya destek verdiği ifade edilmiştir. Atsız'ın Edirne'ye tayin edilir edilmez yakın arkadaşlarıyla çıktığı Çanakkale gezisinin anti-semit izlenimleri çevresiyle paylaştığı, Edirne'de bulunduğu sürede anti-semit fikirleriyle yakın çevresi ve öğrencileri üzerinde bir etki bıraktığı söylenebilir. Yine de çıkan olayları sadece bu duruma bağlamak, Atsız'ın etkisini gereksiz yere abartmaktır. Ancak Atsız'ın büsbütün etkisiz kaldığını söylemek de bir o kadar zordur. Nitekim Atsız'ın etkisi altındaki MTTB yayın organı *Birlik* gazetesinde gayrimüslimlerin ekonomide oynadığı role dikkat çeken tasnifin Mayıs ayından yayımlanması, yine aynı ay Türkçe konuşma konusuyla ilgili Trakya'da yürütülen faaliyet, MTTB üyelerinden ve *Atsız Mecmua* yazarlarından Tevfik [İleri] ile Abidin'in [Nesimi], Yalçın ve Çetin müstearıyla *Millî İnkılâp*'ta yazmaları örneklerinde görüldüğü gibi Atsız'ın etkisi altındaki bu çevre olaylara en azından hızlandırıcı olarak etkide bulunmuştur. Bütün bunlarla beraber yine MTTB üyesi Cihat Hikmet müstearıyla Cihad Baban'ın *Hitler ve Nasyonel Sosyalizm* adlı kitabının Türkleri Yahudilere karşı kışkırttığı iddia edilmiştir. Atsız için “Türk faşisti” tabirini ilk kez kullanıldığı bu eser, olaylardan 14 yıl sonra dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer tarafından gündeme getirilmiş, buna karşılık Cihad Baban, olaylardan kendisinin değil 1934'te Trakya Umumî Müfettişliği Başmüşaviri Sökmensüer'i sorumlu olduğunu söylemiştir. Cihad Baban, II. Dünya Savaşı yıllarında ırkçı-Turancı dergilerde yazmış, sonraki yıllarda matbuatta önemli bir isim hâline gelmiştir. Bu noktada *Millî İnkılâp* dergisi üzerinden değerlendirme yapan Ayhan Aktar'ın, dönemin “lojistik” imkânları göz önüne alınca *Orhun* ve *Millî İnkılâp* dergilerin hızlandırıcı olarak bir rolü olmadığı değerlendirilmesinde bulunduğunu belirtmeliyiz. Aktar ayrıca bu dergilerin Yahudilerin diğer illere nispetle yoğun yaşadığı ve okuma yazma oranının yüksek olduğu İstanbul'da neden hadiselerle neden olmadığını sorgulamıştır. Rıfat N. Bali ise Trakya Olayları'nda

sadece dokuz sayı yayımlanan *Orhun*'un bu derginin 7. ve 9. sayılarının arka kapaklarında “İstanbul'da çıkan ve Yahudi vatandaşların iç yüzünü gösteren koyu milliyetçi mecmua” sözleriyle reklamının yapılmasıdır. Bir diğer bağlantı ise Atsız'a ait anti-semit içerikli iki yazının *Millî İnkılâp* tarafından iktibas edilmesinin yanı sıra Atsız'a yakın iki ismin *Millî İnkılâp*'ta yazmalarıdır.

Henüz söz konusu elim olaylar vuku bulmadan önce Yahudi cemaatinin *Millî İnkılâp* dergisinde çıkan yazıları 22 Mayıs 1933 tarihinde protesto ettiğini, birkaç gün sonra ise bir şikâyet dilekçesini Başbakanlık makamına teslim ettiğini göz önüne alırsak hükûmetin Yahudi azınlığı rahatsız eden bu ve diğer dergilerin içeriğinden haberdar olmadığını iddia etmek imkân dâhilinden çıkar. Nitekim Yahudilere yönelik ilk saldırılar gerçekleştirildikten sadece birkaç gün sonra resmî bir gezi nedeniyle yanında İran Şahı Pehlevî, Başbakan İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras olduğu hâlde Çanakkale'yi ziyaret eden Atatürk'ün, Avram Palto adında Yahudi bir vatandaşın halk tarafından oradan kovulduklarını söylemesine “Halk isterse beni de kovar” şeklinde mukabele etmesi de devletin bölgeyi homojenleştirmek istediğine ve bu amaç doğrultusunda harekete geçecek halka belirli sınırlar içinde kalmak kaydıyla büyük bir engel çıkarmayacağına yorulabilir. Bu gelişme yönetimin tam olarak hangi enstrümanları kullanmak istediğine ilişkin kesin kanıt olmamakla beraber, halkı yönlendirebileceği düşünülen bu dergilerin teşvik edildiğini ya da en azından görmezden gelindiğini söyleyebiliriz.²¹⁸

Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale illerini içine alan Trakya Umumî Müfettişliği'nin 1927'de Doğu Anadolu'da kurulan Birinci Umumî Müfettişliği'ne

olduğu gibi azınlık karşıtı hadiselerin müsebbibi olarak sadece ulus devleti görerek, halkı tamamen masum ve manipüle edilebilecek bir kitle olarak göstermeyi hatalı bulur. Gayrimüslimlere ait servetlere el koyulduğu bu hadiselerde yağmadan ve el değiştirmeden sokaktaki insanın, Müslüman tüccar ve sanayicinin büyük bir iştahla nemalandığını da unutmamak gerektiğini hatırlatır. Rıfat N. Bali, “Gayri Müslim Yurttaşlar Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Ortaya Çıkan Görüşler: Bir Bilanço Denemesi”, *Cumhuriyet Tarihinin Tartışmalı Konuları*, yay.haz.: Bülent Bilmez, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2023, s. 109-119. Ayrıca bkz.: Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve “Türkleştirme” Politikaları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 12. baskı, 2014, s. 78-89.

²¹⁸ Ayhan Aktar'ın İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulunduğu belgeye göre, Trakya bölgesinde İskân Kanunu'na uygun olarak Yahudileri tedricen nakletmek için yerel yöneticilere “sözlü” talimat verilmiştir. Yerel yetkililer de bu süreci hızlandırarak Türklere göre varlıklı olan Yahudilerin şehri bir an önce terk etmelerini sağlayarak menfaat elde etmek istemiştir. Olayların gerçekleşmesinde spor kulüplerine devam eden gençlerin “işgüzarlıkları” da önemli bir rol oynamıştır. Aktar, *a.g.e.*, s.83

tayin edilen Dr. İbrahim Tali [Öngören] başkanlığında 9 Şubat 1934 tarihli bir kararnameyle kurulması, aynı yılın 14 Haziran'ında Türk kültürüne bağlı olmayan vatandaşları “harsî, askerî, siyasî, içtimaî ve inzibatî nedenlerle” nakletme yetkisi veren ve hazırlıklarına iki yıl öncesinden başlanmış 2510 sayılı İskân Kanunu'nun kabul edilip yürürlüğe konması ile iki derginin yayın tarihleri arasındaki paralellikler de ilgi çekicidir.

Trakya Olayları'nın ardından Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılan *Orhun* hakkında İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı raporda derginin Hitler'in propaganda teşkilatıyla irtibatlı *Millî İnkılâp* dergisiyle²¹⁹ ilişki içinde olduğu, ülkenin dış politikasına aykırı düşecek şekilde Turancı bir yayın politikası benimsediği, Ali İhsan Sabis'in Refet Bele'yi eleştirdiği mektubuna yer vermek suretiyle Türk büyüklerini küçümsediği ifade edilmiştir. Atsız'a göre, derginin kapatılmasına tarih tezine muhalefet edilmesi, yukarıda zikredilen mektubun yayımlanması ile Yahudiler, Fransızlar ve Mussolini aleyhine yazılan yazılar neden olmuştur. Atsız, kapatılmayla dergiden yayımlanan Türkeli haritaları arasında bir illiyet bağı olduğunu düşünmemesi ilginçtir.

Atsız'ın 1930'ların ilk yarısında çıkardığı *Atsız Mecmua* ve *Orkun*, Özdoğan'ın da işaret ettiği gibi ne dış Türklerle, ne yeni kapatılan Türk Ocakları'yla ne de CHP ile ilişkili derneklerle köklü bir ilişkisi bulunan bağımsız bir yazarlar grubu ya da yazar tarafından çıkarılan ilk Türkçü dergilerdir.²²⁰ Akademi üyesi eski Türkçülerle Türkçü öğrencilerin kaynaşmasını sağlayan ortamın hazırlanmasında Atsız'ın doğrudan

²¹⁹ Cevat Rifat Atilhan'ın yayıncılık yoluyla anti-semitizme, yazarları arasında Mahmut Esat Bozkurt'un da bulunduğu İzmir merkezli *Anadolu* gazetesinde *Harbi Umumide Sina Cephesinde Yahudi Casusları* başlığı altında tam 37 sayı sürecek tefrikayla başlamıştır. 8 Kânunusani 1933 tarihinden başlanan tefrika daha sonra kitap olarak basılmıştır. Aynı gazetede Cevat Rifat Atilhan'ın “İnkılap” ismiyle bir dergi yayımlanacağı açıklanmıştır. İlk sayısı Nisan 1933'te yayımlanan *Millî İnkılâp*, ikinci sayısından sonra İstanbul'a nakledilmiştir. *Millî İnkılâp*'ın kapatılmasının ardından İzmir merkezli *Işık* gazetesinde Ruscuklu Fahri imzasıyla çıkan bir yazı Atilhan'ın söz konusu dergiyi çıkarmadan önce Almanya'ya gittiğinden bahsetmiş ve Türk eliyle Hitler propagandası yapıldığını belirtmiştir. Bu yazıdan zikredilen ancak ayrıntısı verilmeyen Almanya seyahatinden üç yıl sonra yayımladığı bir eserinde bahseden Atilhan, yanında evinde kaldığı Doktor Harun İlmen ile birlikte Alfred Rosenberg'i ziyaret etmiştir. Burada Alman neşriyatını yakından takip ettiğini belirttikten sonra Yahudilerle mücadele üzerine kendi tavsiyelerini Rosenberg'e aktarmıştır. Turan Akkoyun, “1934'te *Orhun* ve *Millî İnkılâp*'ın Kapatılmasına Mahalli Bir Bakış”, **3 Mayıs 1944-50 Yıl – Türkçülük Armağanı**, İzmir, Akademi Kitapevi, s. 44-49.

²²⁰ 1931-1934 yılları arasında *Atsız Mecmua*, *Orhun* ve *Azerbaycan Yurt Bilgisi* dışında Türkçü dergi yayımlanmamıştır. 1934'te yapılan Basın Kanunu değişikliğiyle dış Türkler Türkiye dışında yayımlanan dergilerin Türkiye'ye sokulması da yasaklanmıştır. Özdoğan, **a.g.e.**, s. 206.

yürüttüğü ve etkisi altında gerçekleşen yayın faaliyetinin büyük bir önemi vardır. Bir düşünce akımı olarak Türkçülüğü canlandıran bu dergiler, 1930'ların başında resmî tarih anlayışına karşı kimi eleştirilerin dile getirildiği bir platform işlevi de üstlenmişlerdir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu dergilerde çıkan yazılar 1940'lı yıllarda çıkarılacak ırkçı-Turancı dergilerde işlenecek konuları da belirlemiştir. Nitekim uzun bir arada sonra yayımlanan ilk Türkçü dergi olan *Ergenekon* (1938-1939), *Orhun*'un bıraktığı yerden devam edip ırk sorununu gündeme getirecek, Atsız'ın dergilerinde olduğu gibi “Her şeyin üstünde Türk ırkı” ve “Her ırkın üstünde Türk ırkı” sloganlarıyla çıkacak bu derginin kapaklarını da bozkurt resimleri süsleyecektir.

Atsız, *Orhun* dergisinin kapatılmasından 1930'lu yılların sonuna kadar sessiz kalmıştır. Dergicilikte *Ergenekon* ile başlayan yeni çiçeklenme sürecine Atsız, kardeşi Nejdîet Sançar ile birlikte, ciddi katkılar sunmuş, gerek bizzat çıkardığı *Orkun*'da gerekse de *Bozkurt* (1939-1942), *Çınaraltı*, *Tanrıdağ* ve *Kopuz* gibi Türkçü dergilerde büyük askerî zaferler, Türk dili ve Türk tarihinin kahramanları²²¹ gibi konulardaki yayımladığı yazıları ve kahramanlık şiirleriyle adını yeniden duyurmaya başlamıştır.²²² Rıza Nur'un ülkeye dönerek yayın faaliyetine başladığı bu dönemde, kendisiyle iyiden iyiye yakınlaşan Atsız, onun manevî evladı olmayı kabul etmiş ve Rıza Nur'un 8 Eylül 1942'de vefat etmesinin ardından *Tanrıdağ* dergisini tekrar

²²¹ Aynı dergilerde yazan Atsız ve kardeşi Nejdîet Sançar'ın bu dönemdeki yazıları ikili arasında konulara ilişkin bir işbölümü olduğunu düşündürür. Sançar genellikle Türk tarihinin kahramanları meselesine odaklanırken, Atsız daha çok Türk dili, Türk tarihinin önemli günleri ve anti-komünizm konuları üzerine yazmaktadır. Sançar'ın “Türk tarihinin kahramanları” hakkında hazırladığı yazı dizisi yazıların çıktığı *Çınaraltı* dergisi bünyesinde kurulacak Çınar Neşriyat'ın yayımlanacak ilk kitabı olarak düşünülmüş, hatta bunun duyurusu da yapılmıştır. Dergi adına Orhan Seyfî Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç tarafından Sançar'a gönderilen mektupta kitabın sonunda Atatürk ve İnönü için de birer bölüm açılmasını istemiştir. Öte yandan Atsız'ın her bakımdan kendisine örnek alan Nejdîet Sançar'ın böyle bir isteği kabul etmesi mümkün değildir. Nitekim Atatürk'ün henüz tarihe mal olmuş bir insan olmadığını öne sürerek bu teklifi reddetmiştir. Hayri Yıldırım, *Nejdîet Sançar: Türk Irkı Sağ Olsun*, İstanbul, Aygün Yayıncılık, 2016, s.120.

²²² Atsız, “Bugünün Gençlerine”, *Ergenekon*, Sayı: 1, 1938, s. 7. “Türklerin Türküsü”, *Ergenekon*, Sayı: 2, 1938, s. 19. Bozkurt [Hüseyin Nihâl Atsız], “Asker Kardeşlerime”, *Ergenekon*, Sayı: 3, 1938, s. 7. “Hatıralar”, *Çınaraltı*, Sayı: 6, 1941 s. 6. “Yarının Türküsü”, *Çınaraltı*, Sayı: 10, 1941, s. 5. “Türk Kızı”, *Tanrıdağ*, Sayı: 4, 1942, s. 8. “Toprak ve Mazi”, *Kopuz*, Sayı: 3, 1943, s. 50-51. “Topal Asker”, *Kopuz*, Sayı: 4, 1943, s. 75-76. “Bahtiyarlık”, *Kopuz*, Sayı: 10, 1944, s. 218. “Varsağı”, *Orkun*, Sayı: 14, 1944, s. 32.

çıkarmak için yetkili mercilerle görüşmüştür.²²³ Atsız, *Türk Sazı*'nin basımına devam edebilmek için de Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper'le yaptığı görüşmelerde kendisinden *Tanrıdağ* dergisi için müsaade verileceği sözünü almış ve bu sözlü icazetten sadece bir gün sonra, anlaşılabileceği üzere Selim Sarper'in telkiniyle, *Orhun*'un yeniden çıkarmak için resmî müracaatta bulunmuştur.²²⁴ Bakanlar Kurulu'nun verdiği olur kararının ardından *Orhun*'un hazırlıklarına başlamış, toplamda yedi adet basılacak derginin ilk sayısı Ekim 1943'te çıkmıştır.

Yazı ve şiirleri ile *Orhun*'a destek verenler arasında Nejdett Sançar, Zeki Velidi Togan, Fethi Tevetoğlu, Cezmi Türk, Besim Atalay, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Fahriye Arık (Yılanlıoğlu), Mustafa Hakkı Akansel, Mehmet Sadık Aran, Bedriye Atsız, Nihat Sami Banarlı, Abdülkadir İnan, Yusuf Kadıgil, Mehmet Halit Bayrı, Orhan Şaik Gökyay, Elmas Yıldırım, Azmi Güleç, Bekir Berk, Muharrem Doğu (Mercanlıgil), Hamza Sâdi Özbek, Cemal Oğuz Öcal, Osman Yüksel, Zahir Sıdkı, Basri Gocul, Necdet Özgelen gibi isimler vardır.

İlk sayısı hem tasarım hem de içerik itibarıyla *Türk Sazı*'yla hemen hemen aynı olan *Orhun*'da mevcut siyasal duruma ve Türkçülerin Turancı hedefleriyle alakalı olarak bütün milletlerin ülküsü/mefkûresi olarak nitelenen savaş taraftarlığına, Türk tarihindeki büyük zaferlere, gençliğin ahlakî durum ve donanımına ve komünizm aleyhtarı yazılara yer verilmiştir.

Bu dönemde Sovyet karşıtı cephede savaşa katılmaması durumunda bağımsızlığını koruyan tek Türk devletinin yıkılabileceğini düşünen²²⁵ Atsız, savaşı aynı zamanda

²²³ Atsız, bu dergi için gerekli olan izin işlemleri uzadığından ve kanunî olarak dergisi kapatılan isimlerin eskinin devamı hükmünde bir dergi çıkarmalarına izin verileceğine ihtimal vermediğinden kardeşi Nejdett Sançar üzerinden yeni bir derginin çıkarılmasını istemiştir. Bu amaçla yapılan başvuru bir türlü sonuçlanmayınca, bu sefer Sançar'ın eşi üzerinden çıkarılması planlanan *Türk Sazı* için tekrar Balıkesir Valiliği'ne başvuru yapılmıştır. İlk ve tek sayısı 14 Mayıs 1943'te baskıya verilmiş olmakla birlikte satışı Matbuat Umum Müdürlüğü'nce yasaklanan dergi, İstanbul ve Ankara dışındaki bazı adreslere gönderilmiştir. Karakulak, **a.g.e.**, 55-56.

²²⁴ Orhan Şaik Gökyay, *Orhun*'un tekrar çıkarılması için aracılık yapmıştır. Sarper'e, yeni *Orkun*'da Atsız'ın taşkın ve sivri dilli yazılar kaleme almayacağını, Köprülü'nün liderliğinde çıkan *Türkiyat Mecmuası* gibi bir yayın yapılacağını söylemiştir. Gökyay, ayrıca derginin yeniden basımı için Bakanlar Kurulu üyesi Hasan Âli Yücel'in mühim rol oynadığını bizzat kendisinden öğrenmiştir. Sançar, **a.g.e.**, 355

²²⁵ Atsız Türkiye'nin Almanya'nın yanında savaşa girmediği için zor durumda kalacağını düşünmektedir. Bu durumu bir mektubunda şöyle anlatmıştır: "Mevsuk olarak öğrendim ki geçen aylarda Alman-Rus savaşı başlamadan önce Rusların Kafkasya'da yığınak yaptıkları hakkındaki

Türkleri birleştirecek bir fırsat olarak da görmüş, yazılarıyla şiirlerini bu anlayış doğrultusunda kaleme almıştır. “Millî Ruh”un kendini göstermesine bir vesile olacak savaşın kutsallığı fikrini yayabilmek için her yolu deneyen Atsız, dergide başlattığı anket çalışmasıyla da bu fikrin Türklerce doğal karşılandığı göstermek istemiştir. Nitekim aralarında Türkçü camianın en bilinmiş isimlerinin de bulunduğu 76 kişiden görüş alınarak hazırlanan bu ankette “Savaşı mutlak bir felaket olarak gösteren yayımlar sizce Millî ruh bakımında doğru mudur, değil midir?” gibi “çanak” sorularla savaşın ezelden beri savaşçı bir karaktere sahip olan Türkler için nasıl bir gereklilik olduğu üzerinde durulmuştur.²²⁶ Birkaç istisna dışında bütün katılımcılar, savaş karşıtlığını gayri Türklüğe, dolayısıyla vatan hainliğine eş tutmuşlardır. Zamanla daha keskin bir tavırla komünistleri hedef göstermeye başlayan Atsız ise, en nihayetinde derginin kapatılmasına, kendisinin de tutuklanmasına yol açacak ihbar niteliğindeki meşhur açık mektuplarını yayımlamış, Sabahattin Ali şahsında “komünist harekete” karşı büyük bir kitleyi harekete geçirebilmiştir.

1944 Irkçılık-Turancılık Davası'ndaki tavrından dolayı Türkçülükle birlikte popülaritesi hızla artan Atsız, bu fikrî yayın politikası olarak benimsemiş pek çok dergide hakkında en fazla ithaf yapılan ve kendisinden görüş alınan bir kanaat önderi statüsü kazanarak hareketin açık ara en önemli ismi durumuna gelmiştir. Ancak hükûmetin tutumu ile histeri hâlini alan anti-komünizmin, Türkçü hareketliliğe gerek kalmaksızın, siyasî gündemi belirlediği bir atmosferde işlevselliğini yitiren görece

haberler doğru imiş. Orada 36 tümen toplamışlar ve Almanlar kendilerine saldırmaymış onlar bize saldıracaklarmış. Hükûmet bunu biliyor da bu can düşmana karşı hâlâ cemile gösteriyor. Bu kadar aciz ve bu kadar meskenet ve şüursuzluk olur mu? (...)Fakat bu adamlar yarını hiç düşünmüyorlar. Almanlar Kafkasya'ya inip İngilizleri İran ve Irak'da da tepeledikten sonra ne olacak? Bize Boğazları açın yahut Anadolu'dan yol verin diyecekler mi? O zaman harb mı edeceğiz? Tam manası ile boşuna kan dökmekle yenilmek olmayacak mı? Hâlbuki biz şimdi mihverle ittifak yapar ve hattâ üçler andlaşmasını dörtler andlaşması şekline sokarak Macaristan ve saireden üstün devlet olduğumuzu mihvere kabul ettirebilirdik. Boğazlardan İtalyan donanmasını Karadeniz'e geçirerek bizim donanmamızın da yardımı ile Rus donanmasını yok ederdik. İngilizler İran'ı işgal etmeden önce İran Azerbeycan'ına ve Kafkasya'ya taaruz ederek Rus bozgununu çabuklaştırır ve Almanların minnetini kazanmış olurduk. (...) Şimdi ise şundan korkuyorum: Bulgarlar Alman'larla çok eskiden anlaştıkları için Almanlar Edirne'yi de onlara vermeğe kalkarlar ve bunu ultimatomla bize bildirirlerse, bizim uyuz Hükûmet de bunu kabul ederse, biz de Romenler kadar aşağılanmış bir memleket olacağız. Hattâ bizim hükûmet bunu kabul etmezse bile harbin sonunda yenileceğiz demektir. Bütün dünyayı yenmiş seksen beş milyon nüfuslu ve etrafı yordakçılarla dolu bir Almanya'ya biz bu ahlaksız rejimle, bu hırsız müdiranı umurla imkânı yok karşı koyamayız.” Yücel, **Dâvam**, s. 17

²²⁶ Karakulak, **a.g.e.**, s. 60-61.

bağımsız Türkçü dergiler devamlılık gösterememiş ve neredeyse tamamı birkaç yıl içinde kapanmıştır.

Anti-komünizmin zirve yaptığı böyle bir dönemde kendilerini temsil edecek bir yayın organında bile mahrum kalan Türkçüler 1948 yılında yeni bir dergi için Atsız'ın kapısını çalmışlardır. Camianın bilinen isimlerine mektup yazarak yeni çıkacak dergi için her ay belli bir miktarda maddî yardımda bulunmalarını talep eden İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Atsız'a *Orhun*'u tekrar çıkarması teklifinde bulunmuştur. Doğrudan kendi adına bir dergi çıkarmak yerine, belki de Türkçülerin maddî katkısı ve sahipliğinde çıkarılacak bir dergiyi yönetmenin cazibesine kapılarak, Kemalistlerin katkıda bulunmadıkları haftalık bir dergi çıkarmak şartıyla²²⁷ da olsa teklifi kabul etmiştir.²²⁸ Öte yandan dergi çıkarmak gerekli para hemen toplanamamış, 1948-1950 arasında toplanan paralar ise yeni kurulan Türkçüler Yardımlaşma Derneği'nin kasasında saklanmıştır.

Diğer dergileri gibi Türkçü misyonla çıkarılacak *Orkun*'un öncekilerden temel farkı Atsız'ın mutlak denetimi altında olmayacak olmasıdır. *Orhun*'un devamı kabul edilmekle birlikte bu sefer *Orkun*²²⁹ adıyla çıkarılacaktır. İsmet Rasim Tümtürk ve Bekir Berk'in yönetim kurulunu oluşturacağı derginin²³⁰ başyazarı Atsız, sahibi ve neşriyat müdürü ise İsmet Tümtürk olacaktır. Türkçü camianın yayın organı olması

²²⁷ *Orkun*, haftalık dergi olması itibarıyla Türkçülerin en fazla emek harcadıkları dergilerden biridir. Dergi işlerinin yoğunluğu Atsız'a evde sorular yaşatmıştır. Bir arkadaşına yazdığı mektupta eşinin “Orkun'dan bizim eve fayda var mı?” dediğini ve aile saadetine ve istikbalinin tehlikede olduğunu söylemiştir. Başka bir mektubunda ise *Orkun*'un zorluğundan, bir diğerinde ise İsmet Tümtürk'le dergi çıkarma işini yürütmeyeceğinden bahsetmiştir. Yücel Hacaloğlu, *Atsız'ın Mektupları*, 2. baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013. s. 43.

²²⁸ Yılanlıoğlu, *a.g.m.*, s. 121

²²⁹ *Orhun*'un devamı olarak lanse edildiği hâlde derginin isminin neden *Orkun* olarak değiştirildiği hakkında Atsız'ın açıklaması şöyledir: “Türkçülük 1933'te bir dergi ile Türk milletine hitap etmeye başladığı zaman bu kutlu adı seçmiş, fakat doğru olan 'Orkun' şeklini değil de yaygın olan “Orhun” şeklini almaya mecbur [!] olmuştu. İmzasız [Hüseyn Nihâl Atsız], “Orkun'un Tarihçesi”, *Orkun*, Sayı: 1. 1950, s.1. Burada belirtilmesi gereken husus, *Orhun*'un kuruluşunda dergi için bu adın Atsız tarafından önerildiğidir. Atsız Göktürk Yazıtları isminin Orhon olduğunu iddia eden Sadri Maksudi'yi cahillikle itham etmiştir. Hâlbuki *Orhun* yayına başlamadan bir buçuk sene evvel kendisi bu kelimeyi “Orhon” şeklinde yazmıştır. Karabulak, *a.g.e.*, s. 50.

²³⁰ Atsız'ın başkanı olduğu derneğin merkezi olarak Atsız'ın Maltepe'deki evi gösterilmiştir. Ercilasun, *a.g.e.*, 119.

hasebiyle²³¹ Ekim 1946-Aralık 1947 ve Nisan-Aralık 1947'de tarihleri arasına yayımlanan *Özleyiş* ile *Kür Şad* isimli Atsız etkisindeki iki derginin borçlarını da bu derginin yöneticileri üstlenecektir.

Nejdet Sançar, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Zeki Sofuoğlu, Hikmet Tanyu, İzzeddin Şadan, Hocaoglu Selâhattin Ertürk, Şerif Korkut, Zeki Velidi Togan, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Yusuf Kadıgil, Fethi Gözler, Fahrettin Kırzioğlu, Refet Körüklü, Mustafa Kayabek, Azmi Güleç, Lütfi Önsoy, İsmail Hâmi Danişmend, Basri Gocul, Namık Zafer Alpsü, Süleyman Kadioğlu, Cumalıoğlu Fehmi, *Orkun*'a yazıları ve şiirleriyle katkıda bulunan başlıca isimlerdir.

Nejdet Sançar, “Okçuoğlu”; Alparslan Türkeş, “Kazganoğlu”; Mehmet Kaplan, “Nuri Tarhan”; Mehmet Hayri Bayrı, “Aşık Remzi” ve “Denizcioğlu”; Hikmet Tanyu, “Çivicioğlu Arif”; İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, “Neşter”; Numan Esin, “Zeybekoğlu”; Tahsin Buldurlu, “Eşref-i Zaman”; Muharrem Ergin, “Kemaloğlu” müstearlarını kullanmışlardır.²³² Atsız ise kendisine müstear olarak “Selim Pusat”ı seçmiştir.

Diğer dergiler gibi “Bütün Türkler Bir Ordu” şiarıyla çıkan ve 68 sayı yayımlanan *Orkun*'un içeriğinden bahsetmeden önce, dergiye henüz dördüncü sayıda “hep aynı şeyler tekrarlanıyor” şeklinde bir eleştiri getirildiğini, Atsız'ın da bu eleştiriye “Türkçülük Değişmez Bir Fikirdir” başlıklı bir yazıyla cevap verdiği belirtmekte fayda var. Söz konusu eleştiri “doğru” görünmekle birlikte, yine de bu değişmez fikrin mevcut “Soğuk Savaş” şartlarına bağlı olarak en azından verilen örnekler itibarıyla değişmiş olduğu kabul edilmelidir. Mesela Atsız'ın dergilerinde sürekli değinilen “içeriden ihanet” konusu Soğuk Savaş ikliminde yeniden biçimlendirilmiş, bu bağlamda Kore Savaşı'nın arifesinde Türk tarihinde Çinliler tarafından gerçekleştirilen “ihanetler”in anlatıldığı bir yazı dizisi yayımlanmıştır. Söz konusu “ihanet serisi” ile kamuoyunu Uzakdoğu'da yapılacak savaşa hazırlanması ve savaşın gereksizliği fikrinin önünü alınması istenmiştir.

²³¹ *Orkun* [1950-52] Atsız'ın çıkardığı dergiler arasında tirajı en yüksek dolayısıyla etki alanı en geniş olanıydı. Kasım 1950'de 8 bin adet basılan derginin yaklaşık 6 bini satılıyordu. Birkaç ay sonra baskı adedi 5 bine, mart ayında ise 4 bine kadar düşmüştü. Karabulak, **a.g.e.**, s. 75.

²³² Sefercioğlu, **Türkçü Dergiler**, s. 42.

Bu kısa bağlamsal hatırlatmadan sonra derginin içeriğine baktığımızda iki sabit köşenin varlığı dikkat çeker: “Orkun'dan Sesler” ve “Türkiye'nin Köy ve Kasabaları”. İlkinde haftanın haberleri mizahi bir üslupla ele alınmış, ikincisinde ise bahse konu olan şehir ya da kasabanın beşerî coğrafyası tarihiyle birlikte irdelenmiştir. Derginin 35. sayısından itibaren her sayıda en başta “Milliyetçiler Teşkilatlanıyor” başlığı altında Türk Milliyetçiler Derneği'ne ait haberlere yer verilmiştir.

Yayın politikası keskin bir CHP karşıtlığı üzerine kurulmuş olan *Orkun*'da Tek Parti döneminde izlenen politikalar sık sık eleştirilere konu olmuştur: “Nerede o mukaddesata saldıran Kemalist İnkılapları? Millet'in dinine tahakküm artık sökmüyor değil mi? Ecdat Türbeleri artık kilitlenmiyor, Kore'ye giden tugay'ın komutanı Kuran'ı öpmekten men edilmiyor değil mi?”²³³ Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi laik tandanslı Türkçüler CHP'yi düşmanlaştırmak amacıyla laikliği yerleştirmek adına izlenen politikaları hedefe koymaktan çekinmemişlerdir.

Bu kesimin nazarında CHP'nin eğitime yaklaşımını örneklendiren Köy Enstitüleri, Tek Parti dönemine ilişkin ele alınan bir diğer konu olmuştur. 10 sayı süren eleştiri dizisinin yanı sıra çizimler üzerinden de CHP'ye saldırılmış, İnönü'yü yanında Falih Rıfkı ve Hasan Âli Yücel ile olduğu hâlde arkalarında orak çekiçle resmetmekte hiçbir beis görülmemiştir. CHP üzerinden yoğun bir anti-komünist propagandaya girildiği bu dönemde ülkede güçlü ve görünür bir sosyalist hareket olmadığı hâlde, anti-komünist histeriyi besleyecek şekilde, okuyuculardan bildikleri durumları kendilerine ihbar etmeleri istenmiştir.²³⁴

Bu durum komünizmle mücadelede devletle ya da devlet mekanizması içine girmiş isimlerle özellikle DP'deki Türkçü isimlerle koordineli bir hareket izlendiğini düşündürür. Nitekim Atsız'ın bu dönemde lise öğretmenliğine, üstelik en çok olmak isteyeceği lise olan Kadıköy Lisesi'ne; Zonguldak'ta bulunan ve Türkiye'de ilk

²³³ Atsız, “Millî Birlik”, **Orkun**, Sayı: 21, 23 Şubat, 1951, s. 3-4.

²³⁴ Derginin çağrısına ne ölçüde yanıt verildiği belli değildir. Ancak 12. sayıda “Ülküdaşlarla Başbaşa” köşesinde dergiyi takip edenlerden birinin komünist bir gazete hakkında böyle bir ihbar mektubu gönderdiğini anlıyoruz. Takibat uzun sürerse kendilerine tekrar yazmaları, ilgili kişinin yaptıkları ve sözleri hakkında tafsilatlı bilgi istenmektedir. “Ülküdaşlarla Başbaşa”, **Orkun**, Sayı:12, 22 Aralık 1950, s. 16

“Komünizmle Mücadele Derneği”nin kurucularından biri olan Nejdet Sançar'ın önce korunup farklı işlere yerleştirmesi, sonrasında ise tekrar öğretmenliğe atanmasına bu zaviyeden bakılabilir.

Ancak komünizmle mücadeleyi bir sıçrama tahtası olarak kullanan Türk Milliyetçiler Derneği'nin (TMD) ülke sathında hızla örgütlenmesi bu tabloyu bozmuş, DP'nin, Türkçü harekete müdahale teşebbüsleri de istenilen sonucu vermemesi ise TMD dolayısıyla da *Orkun* için sonun başlangıcına işaret etmiştir. DP bir zamanlar yardım teklifinde bulunduğu TMD'yi ırkçılıkla suçlayarak Türkçü çevre içinde ikilik yaratmayı başarmıştır.²³⁵ *Orkun*'da yayımlanan Irkçılık Turancılık Davası tefrikası ile Atsız'ın kendi reklamını yaptığının öne sürülmesi ve Türkçü geçmişiyle bilinen Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin DP'nin pragmatist politikasıyla gayet uyumlu bir şekilde TMD ve *Orkun*'u kendi şahsi çıkarları için kullanmasına izin verilmesi Atsız için bardağı taşıran son damlalar olmuştur.²³⁶ Bu gelişmelerin ardından Türkçülüğün ancak Türkçü bir parti tarafında savunulabileceğini ileri sürmeye başlayan²³⁷ Atsız, Türkçü kabul etmediği bir parti mensubunun *Orkun* sayfalarında savunulmasını kabul edememiş ve bu durumu 6 Aralık 1951 tarihinde Yılanlıoğlu'na yazdığı mektupta şu sözlerle açıklamıştır:

“Maalesef Orkun'u yaşatmaya imkân yok. Ben alâkadar olamadığım için Orkun'un daha büyük hatalar işlemesi muhtemel. Tevfik İleri'yi Türkçü diye müdafaa etmeleri bunu gösteriyor. O Nejdet Sançar'ı sürer gibi Edirne'ye yollarken Orkun onu müdafaa

²³⁵ Türk Milliyetçiler Derneği mevcut siyasî şartlara uyum sağlamak istemişse de aktivist yapısı onun bir tehdit olarak görülmesini engellemiştir. Derneğin yayın organı *Mefkûre*'nin dördüncü sayısında ırkçılık “İrkçılıktan vebadan kaçır gibi kaçırız” sözleriyle reddedilmiştir. Atsız bu ifade nedeniyle “Türkçü denilen adamla iş ve gönül birliği yapmam” diyecektir. **a.g.y.**

²³⁶ Burada siyasetle kastedilen, Türkçülüğü ilgilendirmeyen gelişmelerden kasıt iktidar ya da belirli şahıslar lehine yapılan değerlendirmeler olsa gerektir. Dergide Türkçü olarak bilinen bir bakanın uygulamalarına ilişkin olsa dahi güncel siyasete dair yazılara yer verilmesi Atsız'ın dergi üzerindeki hâkimiyetinin sekteye uğradığını göstermektedir. Nitekim derginin 30 Kasım 1951 tarihli sayısında Atsız'a yakın isimlerden Kemaloğlu'nun (Muharrem Ergin) “Fali Rıfki'ya Cevap” başlıklı yazının başında çerçeve içinde yayımlanan yazıda bu konuya değinilmiştir: “Orkun gündelik siyasete karışmamağa, bilhassa her hangi bir devlet adamını tutmak methetmekten kaçınmağa, elden geldiği kadar dikkat etmektedir. Fakat Orkun bir hayaller yurdunda değil, bugünün cemiyeti içinde yaşamaktadır... Fazla titizlik gösterip siyasetin en küçük bir iplik kırıntısı Orkun'a girmesin dersek, içinde yaşadığımız hadiselerin büyük bir kısmı milliyetçi bir görüşle incelenmekten mahrum kalır.” Kemaloğlu [Muharrem Ergin], “Fali Rıfki'ya Cevap”, **Orkun**, Sayı: 61, 30 Kasım 1951, s. 3-7.

²³⁷ Atsız'ın burada hedef aldığı isim, dönemin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ydı. Yapabileceği hâlde Zeki Velidi'nin eşini İstanbul'a nakletmediği gibi, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu'nun eşi Fahriye Yılanlıoğlu'nu da tayin ettirmemiştir. Zonguldak'ta Komünizmle Mücadele Derneği içinde öne çıkan Nejdet Sançar'ı Edirne'ye süren de odur. Hacaloğlu, **a.g.e.**, 48-49.

etti. Onu müdafaa eden yazıyı İsmet, Bekir Berk, Gemuhluoğlu müştereken yazmışlar. Bu sefer de Falih Rıfkı'ya cevap bahanesi ile bir müdafaası daha yapıldı. Ben bu kadar şuursuzca hareketlerle iş ve gönül birliği yapamam. Orkun kapanmalı. O zaman bırakalım Türkçü geçinenler bağırıp çağırsınlar. Onların bağırması üç gün sürer. (...) Benim kararım kesin: Artık kendi kabuğuma çekiliyorum. Türkçülüğü kendi kendime yapacağım. Benim Türkçülüğüm yarın için Türkçülüktür.”²³⁸

Yukarıda zikredilen sebepler kadar önemli olmasa da iş yükünün ağırlığı da derginin kapatılmasında rol oynamıştır.

Türk Milliyetçiler Derneği ve *Orkun*'un kapatılmasından sonra uzun bir sessizliğe bürünen Türkçü çevreler, 27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra tekrar hareketlenerek *Orkun*'u (1962-64) tekrar çıkarmaya başlamışlardır.

Yılanlıoğlu'nun girişimi ve sahipliğinde Atsız'ın yönetiminde Ankara'da çıkan *Orkun*'un açılış yazısı “Türk Milletine Çağrı” Atsız tarafından kaleme alınmıştır. Bu yazıda Atsız'ın dergilerinde gelenek olduğu üzere bu derginin kendilerince kapatılan *Orkun*'un (1950-1952) devamı olduğu vurgulanmıştır. İlk sayıda “Orkun'dan Sesler” köşesi ile Ziya Gökalp'a ilişkin bir yazı ile yine Gökalp'tan seçilmiş parçalarlada da bu devamlılık vurgulanmıştır.²³⁹ Türkçülüğün manifestosu olarak kabul edilebilecek “Türk Milletine Çağrı” başlıklı 9 maddelik program²⁴⁰ metni 1960'lı yılların sonuna doğru Türkeş tarafından geliştirilecek 9 Işık doktrinin de ilham kaynağı olması bakımından önemlidir. Türkçülerin yakın bir gelecekte siyaset sahnesine gireceğine dair bir işaret fişegi olarak da yorumlanabilecek bu program yazısında dikkat çeken bir diğer husus Atsız'ın Alparslan Türkeş'i lider kendisini ise kılavuz olarak işaret etmesidir.

Ankara'da yürütülen dergi işlerinin bir türlü düzene sokulamamasından da şikâyet eden Atsız'ın her sayıda imzası yoktur. Bununla beraber “Türk Kara Ordusu Ne

²³⁸ Hacaloğlu, *Atsız'ın Mektupları*, s. 49.

²³⁹ Ziya Gökalp'ın ölümünün sene-i devriyesine rastlayan derginin 56. sayısı Ziya Gökalp özel sayısı olarak yayımlanmıştır.

²⁴⁰ *Orkun*'un içindekiler kısmında Atsız'a ait gösterilen “Türk Milletine Çağrı” içeride diğer tüm yazıların aksine imzasız olarak yayımlanmıştır. Türkçülerin bir diğer yayını olan *Millî Yol*'daki bir yazı “Türk Milletine Çağrı”nın en azında başka Türkçülerin de fikirlerinin de alınarak kaleme alındığını düşündürür: “Ankara'da Türkçülerden bir grup tarafından etraflıca düşünülerek esaslarını tasvip edilen ve büyük kısmı Atsız tarafından kaleme alınan bu yazı ORKUN dergisinde çıkmıştır. Türkçülüğün ezeli prensiplerinin bugünkü cemiyetimizin meselelerine tatbik şeklini gösteren bir temel-program önemindedir. Her kelimesinin üzerinde durulması ve mümkün olduğu kadar geniş bir çevreye yayılması gerekir.” *Millî Yol*, 2 Mart 1962'den aktaran Ercilasun, *a.g.e.*, s. 173.

Zaman Kuruldu?” başlıklı ilgi çeken yazısını bu dergide yayımlamıştır.²⁴¹

Derginin misyonu daha ilk sayıda Atsız tarafından açıklandığı hâlde yine aynı sayının kapağında Türk devletinin tekliği iddiasına aykırı düşecek şekilde 16 Türk devletini temsil eden yıldızların çevrelediği büyük yıldız -Türkiye- görseliyle çıkması Atsız için tatsız bir sürpriz olmuştur. İkinci sayıda “dergi sorumlularından hiçbir kimseye gösterilmeden basıldıktan sonra, *Orkun*'un şerefli adını gölgeleyen bir zarfla piyasaya sürülmüş oldu” şeklinde açıklanan²⁴² bu durum dergideki çatışmayı daha ilk sayıdan göstermesi bakımından önemlidir. Derginin Ankara merkezli olması ise Atsız'ın denetimin gevşetilmesi anlamına gelmektedir. Daha önce halledilemeyen siyasî ve idari meseleler yüzünden ilk *Orkun*'dan ayrılan Atsız, yine aynı meselelerle muhatap olmak zorunda kalmıştır. Ancak ikinci *Orkun* tecrübesinde dergiyi bırakmak yerine kendi görüşlerini ifade etmek istemiş, bu görüşlere aykırı fikirlerle de mücadele etmeye çalışmıştır. Nitekim 10. sayıda Batı Türkeli devletinin 1040 yılında Dandanakan Savaşı'yla kurulduğunu iddiasını gündeme getirmesi ilk sayıda yayımlanan kapak görseline bir cevap olarak da yorumlanabilir.²⁴³ Bununla bağlantılı olarak Atsız'ın görüşlerine aykırı bir içeriğe sahip olan yazılar da dergide yayımlanabilmiştir. Bu itibarla dergiyi Atsız'ın idaresi altında olsa da farklı görüşlerden Türkçüleri siyasal alana yönlendirmeye çalışan bir platform olarak da değerlendirebiliriz. Nitekim derginin imzasız ya da *Orkun* imzasıyla yazılan ve derginin görüşünün açıklandığı bölümünde derginin Müslümanlık ve Türklük davası götüğünü yazılması, üstelik Müslümanlığı Türklüğün önüne koyulması, Müslümanları “gerici” ve “sağcı” olarak gösterenlerle mücadele edileceğinin bildirilmesi hareket içinde görüşlerin iyiden iyiye farklılaştığını gösterir.

Nurettin Topçu'ya karşı giriştiği polemikte Atsız'ın kendisinden beklenmeyecek kadar ölçülü bir dil kullanması da derginin misyonuna bağlanabilir. Zira Atsız'a göre

²⁴¹ Yazıda Türklerin ilk kara ordusunun Mete Han zamanında ve bizzat onun tarafından kurulduğu ileri sürülmektedir. Bu iddia, sonraki yıllarda Yılmaz Öztuna'nın da katkılarıyla Genelkurmay tarafından sahiplenilecektir. Atsız bu konuya 23 Temmuz 1974 tarihli bir mektubunda şu sözlerle değinmiştir: “Kara Kuvvetlerinin kuruluş yılı hakkındaki yazıyı ben de gördüm. Demek 10 yılda doğruyu anlatabildik. Ama sakın kimseye bir şey söyleme. Bunu biz hatırlattık falan deme. Vazgeçerler. Yapılsın da şeref payı kimin olursa olsun.” Hacaloğlu, **a.g.e.**, s. 312.

²⁴² Karabulak, **a.g.e.**, s. 96.

²⁴³ Atsız, “Devletimizin Kurulmasını Sağlayan Savaş”, **Orkun**, Sayı:10, 15 Kasım 1962, s. 2-4.

Topçu'nun Anadoluculuğu, Türkler arasında düşmanlık yaratmak isteyen, milliyetçiliğe düşman bir fikirdir. Atsız, Turancılardan “Don Kişotlar” diye bahseden, Malazgirt zaferi sonrasında Anadolu'da yaşayan halkları, İslâm kazanında pişerek Müslümanlaşmış, daha doğrusu “Sünnî”leşmiş bir kitle olarak değerlendiren ve dış Türkleri “kahpe” Timur'un torunları sayarak aşağılayan Topçu'ya karşı tarihî argümanları sıralamış, kendisini yanlış düşüncelerini düzeltmeye davet etmekle iktifa etmiştir.²⁴⁴

Genel yayın politikasını bu şekilde özetlediğimiz ve Atsız'ın idaresinde 29 sayı çıkan *Orkun*'un yazar kadrosu oldukça kalabalıktır. Dergide yazıları yer alan başlıca isimler ise şunlardır: Nejdet Sançar, Hikmet Tanyu, İsmet Tümtürk, Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, İlhan E. Darendelioğlu, Tahsin Ünal, H. Fethi Gözler, Refet Körüklü, Osman Yüksel Serdengeçti, Arif Nihat Asya, Halide Nusret Zorlutuna, Galip Erdem, Abdülkadir İnan, Haluk Karamağaralı, Fahrettin Kırzıoğlu, Mehmet Orhun, Hocaoglu Selâhattin Ertürk, Sadi Somuncuoğlu, Aziz Alpaut, Yavuz Bülent Bakiler, Mehmet Uytun Göktürk, Zekeriya Kürşat, Ziyaettin Babakurban, Mustafa Kafalı, Ali Rıza Özer, M. Zihni Hızal, Mustafa Hacıömeroğlu, Fahriye Yılanlıoğlu, Şinasi Sükan, Fahri Ersavaş Necdet Kürşat, İsmail Devletkuşu, Mehmet Altınsoy, Bahri Ulaş, Fevziye Abdullah Tansel, İlhan E. Darendelioğlu, Şükür Turan, Kemal Fedai Coşkun, Abdurrahim Karakoç, Bahattin Karakoç, Beşir Ayvazoğlu, Köksal Toptan, Aclan Sayılğan, Ahmet Nihat Akay, Basri Gocul, Hayranı Ilgar, Namık Kemal Zeybek, A. Fuat Azgur, M. Fahrettin Kırzıoğlu, Bahri Ulaş, Şinasi Siber, Kâmil Turan, Necmeddin Sefercioğlu, Reşat Candaş, İsmail S. Coşkun, İlter Veziroğlu, Nurettin Uytun, Kemal Vehbi Gül, Yılmaz Gürbüz, Münir Tümtürk, Fuat Uluç, Hüsnü Dikeçligil, Ahmet Nihat Akay, Cevat Önder, Kâzım Hancıoğlu, İsmet Kapısız, Ramazan Demirsoy.²⁴⁵

İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Fethi Tevetoğlu, Hüsnü Dikeçligil, Rasim Hancıoğlu gibi senato üyelerinin yanı sıra Cevat Önder, Mehmet Altınsoy ve Hasan Aksoy gibi milletvekilleri de yazılarıyla dergiye katkı sunmuşlardır.

²⁴⁴ Atsız, “Bir Felsefe Öğretmeninin Yanlışları”, *Orkun*, Sayı:23, 25 Aralık 1963, s.14-17.

²⁴⁵ Sefercioğlu, *a.g.e.*, s. 55.

Bir türlü istenilen kalitede ve düzenlilikte çıkmayan *Orkun* henüz kapatılmamışken, derginin kendi fikirlerini yansıtan bir platform olarak algılanmasını istemeyen Atsız, buradan ayrılıp, doğrudan kendi fikirlerinin propagandasını yapabileceği *Ötüken*'i kurmuştur.²⁴⁶ İlk sayısı 15 Ocak 1964'te çıkan *Ötüken*, Atsız'ın çıkardığı son ve yayımlanan 143. sayısı ile en uzun soluklu dergidir. Derginin sahibi Atsız'dır. Yazışları müdürlüğünü ise Mustafa Kayabek üstlenmiştir. Başlıca yazarları arasında Kayabek'ten sonraki yazışları müdürü Erdoğan Saruhanoğlu, Nejdet Sançar, M. Zeki Sofuoğlu, Refet Körüklü, Muzaffer Eriş, Mehmet Orhun, Fahri Ersavaş, Mustafa Kayabek, Aydil Erol, Hayranı Ilgar, Ahmet Bican Ercilasun, Mirat Özçamlı, İbrahim Güleç, Murat Çetin, Suphi Saatçi, Mustafa Tanırer, Osman Üçer, Mevlüt Yılmaz Uluğtekin, Abdurrahman Keleş, Atilla Demiral, Nihat Yücel gibi isimler yer alır.

İkinci *Orhun* dergisinin ilk yazısı olan “Türkçülük” başlıklı başyazısıyla yayın hayatına merhaba diyen *Ötüken*'in ilk sayısının hemen ardından *Orkun*'un iki sayısının da üst üste tanıtılması, Atsız'ın buradan suhulet içinde ayrıldığını gösterir. Bu girişim, Atsız'ın yakın çevresini hâriçte bırakırsak *Orkun*'u çıkaranları rahatlatmış olmalıdır. Bu tarihten itibaren *Ötüken*'de yazılanlar Atsız'ı şahsen bağlayacağı için, olası bir taşkınlık durumunda ne *Orkun*'un ne de Türkçü camianın sorumlu tutulacağı düşünülmüştür. Nitekim Atsız'ın üçüncü sayıdaki “Nurculuk Denen Sayıklama” ile dördüncü sayıdaki “İslâm Birliği Kuruntusu”²⁴⁷ başlıklı yazılarından *Orkun* olarak sorumlu tutulamayacaklarını gösteren cevabî metin, başyazı olarak bizzat İsmail Hakkı Yılanlıoğlu tarafından kaleme almıştır. Burada ismi verilmeden eleştirilen Atsız, bir sonraki sayıda kurucular listesinden de çıkarılmıştır.

Bu yazıların ardından daha sonra Milliyetçi Hareket Partisi adını alacak olan Milliyetçi Köylü Millet Partisi'ne yakınlığı dolayısıyla İslâm'a yönelik olumsuz sayılabilecek sözler sarf etmemeye dikkat etmiş, kavgasının dinle değil Türk

²⁴⁶ *Orkun*'un yönetiminde bir istikrar yakalanamamıştır. Yılanlıoğlu'nun sahipliğinde çıkan derginin yazışları müdürlüğünü Işıksal Baltacı üstlenmiştir. Yazışları müdürlüğünü 5. sayıdan Yalçın Oker, 10-11 sayıdan Nejdet Sançar, 12-15 sayılarda M. Zekeriya Kürşat yapmıştır. Daha sonraki sayılarda derginin sahibi Göktürk Mehmet Uytun, yazışları müdürü ise Yavuz Bülent Bâkiler olacaktır. Karabulak, **a.g.e.**, s. 99.

²⁴⁷ Atsız, “İslâm Birliği Kuruntusu”, *Ötüken*, Sayı: 4, 17 Nisan 1964, s. 7-9.

geleneğinden neşet etmeyen tarikatlarla olduğunu göstermeye çalışmıştır.²⁴⁸ Ancak bu çabası Nurcuları doğrudan hedef tahtasına koyduğu için bir neticeye varamamıştır. Bu durum MHP ile arasının açılmasına, hatta Atsız'ın çıkardığı derginin parti mensuplarınca okunmasının yasaklanmasına kadar varmıştır. 1972'de gerçekleşen kesin ayrışmaya kadar dozu sürekli artan, İslâm'ın temel naslarına doğrudan reddiye kabul edilebilecek yazılar, onun yalnızlaşmasının en önemli sebebi olmuştur. Camia içinde bu yazılar kadar olmasa da tepki uyandıran bir diğer yazı dizisi, 1960'ların ikinci yarısı itibarıyla siyaset sahnesinde daha görünür hâle gelen Kürtçü harekete ilişkindir. Bu şekilde MHP'yi siyaseten zor durumda bırakan yazıları hâriçte tuttuğumuzda dergide en çok işlenen konular Türkçü hareketin ajandasıyla uyumlu olacak şekilde anti-komünizm, Kıbrıs ve Turancılık meseleleri olmuştur.

3.5. 1940'lar ve Sonrası

1940'lı yılların “bilimsel ırk” merakından 1970'lere kadar uzanarak İslâmcılıkla flört eden ve yer yer ittifak kuran dinî vurgusu yoğun bir milliyetçiliğe dönüşüm ve sonrasında laik milliyetçiliğe avdet 20. yüzyıl Türkiye'sini anlamak bakımından asli önem taşır. Atsız'ın hikâyesini eksen alarak 1940'lı yılları, ağırlıklı olarak 1945 sonrasını anlatmaya geçmeden önce 1930'lu yıllardan 1940'lı yıllara uzanan sürecin Türkçüler açısından kısa bir panoramasını sunmak konunun bağlamına oturması açısından faydalı olacaktır.

1930'lu yıllardan itibaren başka kültür ve medeniyetlerin etkisi altına girmeden dolayısıyla melezleşmeye uğramadan evvelki Türk tarihine duyulan merak İslâm öncesi, Orta Asya coğrafyası Türklerine yönelik bir ilgi uyandırmıştır. İslâmiyet'i kabul etmeden evvelki “bozulmamış” Türk kültürünün temel motifleri, genç milliyetçi çevreleri, kısıtlı bilgilerin var ettiği boşluğu kolayca dolduran romantik hayallere teslim etmiştir. Muhayyel bir Türk toplumu inşa edilirken ayrıntılara yönelik merak toplumun elit tabakasını oluşturan ve Batılı bir eğitim almış

²⁴⁸ Atsız, “Türkçülüğe Karşı Yobazlık”, başlıklı yazısında MHP adına konuşmuş ve dini taassup içinde bulunanların partide işlerinin olmadığını belirtmiştir. Atsız, “Türkçülüğe Karşı Yobazlık”, **Ötüken**, Sayı: 75, Mart 1970, s. 3-6. Atsız bu dönemde bir taraftan imam hatipli öğrencileri överken diğer taraftan Kuran'ı millî mukaddesat içerisinde gördüğünü söylemiştir. Atsız, “Hürriyetin Sınırları”, **Ötüken**, Sayı: 52, Nisan 1968, s. 3-5.

Türkçüleri, Türk'ün öz inanç sistemi olarak gördükleri Şamanizm'i araştırmaya teşvik etmiş, bazılarını da bir nevi “ihtidaya” dek götürmüştür.²⁴⁹ Avrupa'da, Nasyonal Sosyalist hareketin Hint-Avrupa dil grubu üzerine yapılan çalışmalardan başlamak üzere on yıllardır Ganj Nehri'nde kendilerine buldukları gizemli geçmiş, ruhsal bir arınma, bir terapi olarak soy-Türkçü, yani ırkçı düşüncenin başından beri merakını cezbetmiştir. Buna benzer bir arayış, dönemin Türkologlarının Hun, Göktürk ve Uygur tarihlerine ilişkin yeni keşifleriyle başka bir mertebeye ulaşmakta zorluk yaşamamıştır. Özellikle de Orhun Kitabeleri'nin çözülmesinin yarattığı etki bu arayışa yeni bir ivme kazandırmıştır.²⁵⁰ Dolayısıyla yaygın örgün eğitim sistemi ve kısmi endüstrileşme ile birlikte ulaşım, iletişim gibi kitlesel araçların yaygın kullanımıyla yaygınlaştırılan vatandaşlık eksenli resmî milliyetçilikle birlikte bir de efsanevî, mitolojik, tarihsel kökenlere oldukça fazla değer atfeden ve mevcut toplumsal-siyasal koşullardan azade olmayı amaçlayan – sürekli zincirlerini kırmaktan ve yeniden doğuştan bahseden- bir milliyetçi anlatım daha yükselmiştir.

Türk modernleşmesinin endüstriyel boyutu neredeyse 1960'lı yıllara kadar görece akim kaldığı için “kapitalist modernitenin” kendiliğinden varsayılan gelişiminden ziyade başka bir söylem akımı daha göze çarpar olmuş ve milliyetçi hamaseti belirlemiştir. Öze dönüş, bilge devlet adamları ve ölüme göz kırpmadan yürüyen savaşılar, göçebe kültürün alabildiğine yüceltilmesi gibi “Altın Çağcı” temalar bu ikinci tür milliyetçilikte göze çarpmaktadır. Folk kültürün Divan kültürüne, yalınlığın ağdalılığa, yekpareliğin çok kültürlülüğe üstün tutulduğu romantik milliyetçilik belli ortaklıklar dolayısıyla sıkça Orta Asya Türkî toplumlarıyla bir gün birleşik büyük Türk dünyasını diriltmenin hayalini kurmuştur. Sovyetler Birliği'nin komünizmi, bu anlamda ikili bir düşmanlık var etmiştir. Çünkü bu milliyetçilik komünizmi başlı

²⁴⁹ Atsız'ın çıkardığı dergilerinde kapak sayfalarının değişmezi olan aylı kurt motifi 1930'lardan beri Türkçülerin ortak simgesi durumuna gelmiş, Türkçülerin çıkardıkları dergilerin efsanevî, mitik bir geçmişe gönderme yapan *Bozkurt*, *Tanrıdağ*, *Ergenekon*, *Gök-Börü*, *Orhun* gibi isimler verilmiştir. Şamanizm'de kutsal kabul edilen, güneş, ay, ata ruhlarının yaşadığı topraklar, akarsular, kozmik dağ ve Türklerin totemi bozkurt bu dergilerde işlenen konular arasındadır. The Asiatic Review yazarı Alexander Handerson'a göre bu dönemde Türkçü ideolojide Tanrı, Nazi ırkçı teorisyenlerinin Vallahala, Odin ve Thor'u popülerleştirme girişimine benzer bir şekilde kullanılmıştır. Alexander Henderson, “Pan-Turanian Myth in Turkey Today”, *Asiatic Review*, XLI, January, 1945, s. 90.

²⁵⁰ Etienne Copeaux, **Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 186.

başına düşman görürken, Türklerin ırkî kardeşlerinin esaret altında kalmasına yol açan bir emperyal güç olarak Sovyetler Birliği'ni, düşman Moskof imgesini parlatarak dillere pelesenk edecek şekilde yerleştirmiştir.

Bu ikili öfke, Türkçü söylemin kendini yetersiz gördüğü noktalarda İslâm'la etkileşime girmesini kaçınılmaz kılmıştır. 1940'lı yıllarda ortaya çıkan bu eğilim esas itibarıyla 1960'lardan itibaren etkisini yoğunlaştırmıştır. Zira 1961 Anayasasının vermiş olduğu izin dâhilinde Türkiye'de artık sosyalist partiler kurulmuş, dernekleşmeler bir karşı cephenin kısmî olarak “içeride” kökleşmesine resmen imkân vermiştir. Dolayısıyla Moskof tehdidi artık Ankara'da, İstanbul'da milletvekilleriyle, dergileriyle, yayınevleriyle bizatihi anavatan sınırlarına girmiştir. Bu noktada halk kitleleri nezdinde geniş bir koalisyon oluşturarak milliyetçi, mukaddesatçı bir endoktrinasyon şart olmuş gibidir.

1940'lara geri döndüğümüzde, yani İkinci Dünya Savaşı ve hemen akabinde oluşan iklimde, 1930'larda *Atsız Mecmua* çevresinde öbekteşen genç şair-yazar militanlar ve rejimin okullarında yetişen genç Türkçüler İnönü rejiminin kontrollü baskısı nedeniyle bir yandan zorluklar yaşarken bir yandan da kendilerine destek bulma şansı yakalamışlardır. 1940'ların başında Almanların zafere daha yakın görünmesi, eski müttefik Almanlardan alınan Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının yakın olduğu yönündeki sinyaller ve bu sinyallere eşlik eden beklentilerle birlikte bir başka mertebeye ulaşmıştır. Azerilerin Nazilerin yanında Kafkaslar'da çarpışması, Bosnalı Müslümanların Nazilere, kendilerini özgürleştirmeye gelen kahramanlar gözüyle bakması, Kudüs müftüsünün İslâm dünyasına ulaşmaya çalışan sesine verilmiş olumlu tepkiler olarak görülebilir.²⁵¹ Bir heyecan ideolojisi olarak romantizmden beslenen ve tarihsel zaferleri ve kahramanları her gün tekrarlayan yazılar etrafında toplaşan ve yurtdışındaki gelişmeleri ilgiyle takip eden genç Türkçüler, tam da bu dönemde çıkardıkları dergiler ve düzenledikleri gösterilerle siyasî gündemi belirlemişlerdir. Bu noktada biraz durup buraya kadar anlatılanlar çerçevesinde ülke içindeki gelişmelere bakarsak sonraki yıllarda Türkçüler Günü olarak belleklere

²⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev.: Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

yerleşecek tarihsel eşiğe, başka bir ifade ile kurucu döneme yakından bakmakta konunun anlaşılması bakımında kuşkusuz faydalı olacaktır.

Siyasal Bilgiler Okulu öğrencilerinin öncülüğünde, komünizm aleyhtarı gençlerin kitlesel katılımıyla Ankara'da gerçekleştirilen ve zirve noktasına 3 Mayıs 1944 tarihinde varan gösteriler, Türkiye siyasî tarihinde “3 Mayıs Olayları” olarak geçmiştir. Atsız'ın baş aktör olduğu bu gösteriler söz konusu tarihe kadar devletin denetimi ve kısmen güdümü altındaki tuttuğu milliyetçi gençlerin, her ne kadar eylemler sırasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü lehine slogan atacak kadar kendilerini devletin yanında gösterme gayreti içinde olsalar da,²⁵² ilk bağımsız siyasal hareketi olarak kabul edilmiştir.²⁵³ Milliyetçi çevrelerin, özellikle de “ülkücü” kadroların “toplumcu milliyetçi” anlayışın ilk tezahürü olarak selamladıkları olaylar silsilesi daha önce belirli gruplar ya da isimler üzerinden yaşanan, çoğu zaman kişisel yönü ağır basan, çatışmaların artık kitleselleştiğini ve mahiyet değiştirdiği göstermiştir.

Olayları izleyen “1944 Irkçılık-Turancılık Davası” ise adli bir yargılamadan çok, hükûmetin, konjonktürün kazandırdığı ivmeyle iyiden iyiye ete kemiğe bürünerek ülkeyi etkisi altına alan faşist atmosferin kendi benimsediği siyasetle bir illiyet bağı olmadığını göstermenin bir vesilesi olmuştur. Savaş yıllarında izlenen (Sovyetler Birliği karşıtı) “tarafsızlık” siyasetinin artık geçer akçe olmadığı bir dönemde,

²⁵² *Ayın Tarihi*, Eylül 1944, Sayı: 130, s. 41'den aktaran Yalçın Küçük, **Aydın Üzerine Tezler: 1830-1980**, C. 4, s. 223-224.

²⁵³ Aynı değerlendirme devletin kendilerine çizdiği sınırları aşındıracak eylemlere imza atan MTTB için de pekâlâ yapılabilir. Ancak MTTB gençliği ile 3 Mayıs olaylarında bir araya gelen gençlik arasında değinilmesi gereken önemli bir fark vardır. 3 Mayıs olaylarıyla rejimi değil komünistleri önemli mevkilere getiren yöneticiler hedef alınmış, bu itibarla hükûmet göreve çağırılmıştır. Oysa MTTB'nin kapatılması nedeni hükûmetin benimsediği siyasetin gençler tarafından agresif bir şekilde savunulmuş olmasıdır. Irkçılık-Turancılık Davası sürecinde yaşananlar, Türkçü çevreler için çok önemli bir propaganda malzemesi olmuş, dava sayesinde kamuoyu ilgisini bu kesimlere yöneltmiştir. Dava sonrasında dar bir çevre olmaktan çıkıp çok daha geniş bir kitleye hitap etmeye başlayan Türkçüler, kendilerini milliyetçiliğin gerçek sözcüleri olarak göstermişlerdir. Dava en çok Atsız'ın çıkardığı dergilerde ele alınmış, Alparslan Türkeş ve Reha Oğuz Türkkan gibi davanın önemli isimleri de bu süreci kitaplaştırmıştır. 3 Mayıs Olayları için bkz. Alparslan Türkeş, **1944 Milliyetçilik Olayı**, Ankara, Berikan Yayınevi 2020. Reha Oğuz Türkkan, **Tabutluktan Gurbete**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1975. Nejdett Sançar, **1944 Irkçılık Turancılık Dâvâsı: Mahkeme Günlükleri**, haz. Serkan Akgöz, İstanbul, Bozkurt Yayınları, 2018. Hayri Yıldırım, **3 Mayıs Irkçılık Turancılık Davası**, İstanbul, Togan Yayıncılık, 2015. Necmeddin Sefercioğlu, **3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası**, Ankara, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2009. Murat Yılmaz, **1944-1945 Irkçılık Turancılık Davası Tefrikası**, İstanbul, Umay Kitap, 2017.

Atsız'ın baş aktör olduğu kadar “seçilmiş kurban” olarak siyaset sahnesine çıktığı söylenebilir. Cesareti ve cüreti ile sol çevrelerin iyice dikkatini çekmiş olan adının yargılama sürecinde öne çıkarılması da bu durumun en ciddi göstergesi kabul edilebilir.²⁵⁴ Öte yandan devletten ayrı bir varoluşun göstergesi olarak kabul edilen bu olayları, “devletçi milliyetçilik” ile “toplumcu milliyetçilik” gibi “sabit” milliyetçi yaklaşımların karşı karşıya gelişi olarak değerlendirilmek zorunda değiliz. Nitekim bu gençler Soğuk Savaş yıllarında, hatta CHP'nin iktidarını sürdürdüğü savaş sonrası beş yıllık dönemde bile devlet erkânına, özellikle de bakanlara, açık mektuplarla seslenme geleneğini sürdürmüşlerdir.²⁵⁵ Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse bu çevrelerin kendilerini devletten ayrı bir yapılanma olarak görmeleri, 1980 askerî darbesine kadar asla mümkün olmamıştır.

Durumu kamu otoritesi açısından değerlendirdiğimizde ise bunların ırkçı-Turancı faaliyetlere doğrudan yardım etmemiş olsalar bile savaşın seyriyle bağlantılı olarak bu yaklaşımın bayraktarlığını yapmış Nihâl Atsız gibi aşırı fikirleriyle bilinen kişilere bürokrasiyle ilişkilerinde engel çıkarılmadığını, hatta dergi çıkarma gibi konularda işlerin zaman zaman kolaylaştırıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim sayfalarında Kafkaslar'a doğru ilerleyen Almanlar lehine kışkırtıcı yazılara sık sık yer verilen Türkçü dergilere yönelik ciddi bir tepki gösterilmemiş, aksine uluslararası gelişmelere paralel olarak bu dergiler zımnen desteklenmiştir.²⁵⁶

²⁵⁴ Sabiha Sertel'e göre Atatürk döneminde gücünü yitirmiş olan Turancılık akımı, Nazilerin desteğiyle tekrar güçlenebilmiştir. Bu akım içinde solun dikkatle takip ettiği, hareketin lideri olarak gördüğü kişi ise evinin bahçesinde “müritleri”ne vaaz veren Atsız'dan başkası değildir. Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, İstanbul, Can Yayınları, 2015, s. 185. *Tan* gazetesi 21 Mayıs 1944 tarihinden itibaren 3 Mayıs olaylarında gözüaltına alınan Nihâl Atsız, Reha Oğuz Türkkan ve Zeki Velidi Togan gibi Turancı hareketin öne çıkan isimleri hakkında bir yazı dizi başlatmıştır. Dizinin ilk iki yazısı Nihâl Atsız hakkındadır: Tan, “Nihâl Adsız Kimdir?”, 21 Mayıs 1944. **Tan** “Adsız'ın Kim Olduğunu Reha Oğuz Anlatıyor”, 22 Mayıs 1944.

²⁵⁵ Türkçü dergilerde CHP'li başbakan ve bakanlara yazılan açık mektuplar için bkz. Mehmet Altunbay, “Başbakana Açık Mektup: Avrupa Kamplarındaki Mülteci Türkler Ne Olacak?” **Kızıl Elma**, Sayı: 5, 28 Kasım 1947, s. 12. Mustafa Aydınoglu, “Millî Eğitim Bakanına Açık Mektup”, **Kürşat**, Sayı: 1, 3 Nisan 1947, s.13. “İçişleri Bakanı Sökmensüer'e Açık Mektup”, **Kürşat**, Sayı: 2, 15 Şubat 1947.

²⁵⁶ Irkçı-Turancı çevreler Falih Rıfkı Atay'ın Hasan Âli Yücel ile birlikte Sabahattin Ali'yi Atsız aleyhine hakaret davası açmak için teşvik edenler arasında olduğunu iddia etmiştir. Bunun dayanaklarından biri Ankara Konservatuvarı'nda Sabahattin Ali'nin amiri olarak görev yapan Orhan Şaik Gökyay'ın sorgu sırasında söyledikleri olmalıdır. “(...) Sabahattin Ali, Vekil'le Falih Rıfkı'nın ısrar etmeleri yüzünden [dava] açmaya mecbur olduğunu söyledi. Hâlbuki kendisinin ilk kararı *Tan*

Hükûmetin “gayri resmi sözcüsü” konumunda olan Falih Rıfkı Atay geçmişte bu gençleri biraz aşırı ve sağda bulmakla birlikte hoş gördüklerini ve yayın yapmalarına izin verdiklerini söyleyerek bu iç içeliği istemeden de olsa “itiraf” etmiştir. Yine de bu gençlerce savunulan fikirlerin hükûmetin siyasetiyle hiçbir bağlantısı olmayan bağımsız gruplar tarafından dile getirildiği gösterme gayreti içinde olmuştur. Oysa aynı Atay, Nasyonal Sosyalist Parti'nin, Yahudileri, Alman toplumundan soyutlamak için “ırk yasalarını” çıkardığı Nürnberg Konferansı'yla aynı günlerde yayımlanan bir makalesinde anti-semitizmi Almanların millî müdafaa davası olarak tanımlamış, ancak ihtiyatı elden bırakmamak için Türklerin ırkçılık fikrinden tamamen uzak olduğunu iddia etmiş, makalesini antisemitist bir şiirin tercümesiyle bitirmiştir. "Almanya Notları" başlıklı bir yazı dizisinde ise Nazilerin kitlesel seferberlik gücünden ve “devletin, partinin, gençliğin ve kitlelerin mutlak ideolojik birliği”nden övgüyle söz etmiştir.²⁵⁷ Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi Atay bu fikirlere aslında çok da karşı değildir. Onun karşı olduğu durum, gençlerin bu işleri devlete bırakmayıp, tabiri caizse çizmeyi aşmalarıdır. Atay bu değerlendirmesi ona mahsus görülmemelidir. Nitekim aynı “devletlû” tavrı başta CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal olmak üzere pek çok isim de benimsemiştir. Parti örgütlerine yolladığı tamimde Atsız'ı “kendisini gûya Türk milliyetçisi olarak tanıtmak isteyen yazıcı” olarak küçümseyen Esendal, “birtakım okul çocuklarının siyaset yapmaya kalkışıp sokak politikacılığına düşmeleri”ne bağladığı olayları ihanetle eşdeğer tutmuştur. Oğluna yazdığı mektupta, tıpkı Atay gibi, bu gençleri, Romanya'yı Almanya yanında savaşa sokan Demir Muhafızlar'a benzetmiş, onlardan “birkaç hergele” olarak bahsetmiştir. “Atsız'a baştan, 'ulan hergele, sen kim oluyorsun ki başvekile mektup yazıyorsun!' denmemesi hata olmuştur ona göre!”²⁵⁸

gazetesinde Nihâl'e cevap vermektir.” Nejdî Sançar, **1944 İrkçılık Turancılık Davası: Mahkeme Günlükleri**, haz. Serkan Akgöz, İstanbul, Bozkurt Yayınları, 2018, s. 359.

²⁵⁷ Corry Gutstadt, **Türkiye Yahudiler ve Holokost**, çev: Atilla Dirim, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s125, 136-137.

²⁵⁸ Tanıl Bora, **Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler**, 3. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, 284-285. Milliyetçi düşüncenin geniş bir toplumsal yaygınlığa kavuşmasını arzu eden Kemalist kadrolar, bağımsız ve kontrol dışı bir milliyetçi geleneğin oluşması karşısında dehşete düşmekten kendilerini alamamışlardır. Nevzat Tandoğan'ın İrkçılık-Turancılık Davası nedeniyle tutuklanan Osman Yüksel Serdengeçti'ye söylediği iddia edilen sözler bu durumunu açıkça ortaya koymaktadır: “Ulan öküz Anadolu! Sizin milliyetçilikle, komünizmle ne işiniz var? Milliyetçilik lazımsa bunu biz

Ancak burada özellikle vurgulanması gereken husus kendilerine gösterilen stratejik müsamahayı kötüye kullanan Türkçülere karşı bir “uyanma” halini yaratanın, gençliğin taşkınlıklarından ziyade bu eylemlerden yaklaşık bir yıl önce yayımlanan Faris Erkman'ın [Reşat Fuat Baraner] *En Büyük Tehlike* başlıklı broşürü olmuştur. Kısacası burada bir uyanmadan ziyade, uyandırılma daha doğrusu uyarılma söz konusudur. Uyarı, ipleri yabancı eller tarafından tutulan ve “onların istediği oyunları onların istediği gibi oynayan” yabancı bir istila politikasının çığırtkanları Turancı, ırkçı Türkçü “kuklalar” hakkındadır.²⁵⁹ Broşürde dille getirilen temel iddia ise Türkçülüğün “yerli malı” bir ideoloji olmadığıdır.²⁶⁰ “Yabancı memleketlerden doğarak revaç bulan ve hüküm süren ırkçı ideolojinin Türkiye’de çömezliğini yapan bu efendiler bu ideolojiyi tabiatıyla millileştirememiş, Türk sosyetesinin ihtiyaç ve şartlarına göre, müşahhas olarak nazariyesini kuramamış oldukları için bir ithalât malı gibi kalıbiyle memlekete sokmak zaruretinde kalmışlardır.”²⁶¹

Almanya'nın mevzi kaybetmekle birlikte savaşı kaybedip kaybetmeyeceğinin henüz belli olmadığı 1943 yazında Türkiye Komünist Partisi (TKP) Genel Sekreteri Baraner tarafından kaleme alınan broşür öyle bir yere parmak basmış ve bunu öyle

yaparız. Komünizm gerekirse onu da biz getiririz. Sizin iki göreviniz var: Birincisi çiftçilik yapıp ürün yetiştirmek. İkincisi askere çağırıldığımızda askere gelmek!”

²⁵⁹ Türkçülüğün yerli bir ideoloji olmadığı iddiası, biraz örtük bir biçimde olsa da ilk olarak Sabahattin Ali tarafından dile getirilmiştir. Reha Oğuz Türkkan'a göre, üç yıl önce yayınlanan *İçimizdeki Şeytan* adlı romanı ile Ali, *En Büyük Tehlike* broşürüyle “tamamen aynı şekilde iftiralarla ve aynı tabiiyle, Türk milliyetçilerini satılmışlıkla damgalamış ve onları batırmak için kaleminin bütün zehrini akıtmıştı. O zamanlar, yalnız milliyetçi birkaç kalem bu sinsi tecavüze ateş açmış ve tuzağı teşhir etmişti.” Filiz Ali, Atilla Özkırmı, **Sabahattin Ali**, İstanbul, De Yayınevi, s. 316- 317. Burada, Türkkan'ın bahsettiği milliyetçi yazarlardan ismi geçen romana cevabı Nihâl Atsız vermiştir. Romandaki karakterlerden Maraşlı Profesör Hikmet diye gösterilen insan, hakikatte tarihçi Mükrimin Halil'dir. Milliyetperver Muharrir İsmet Şerif de Peyami Safa'dır. Romanda adı söylenmeyen, devlet reisliği ya da nazırlık yapan Tatar suratlı herif ise ya Zeki Velidi ya profesör Abdülkadir İnan'dır. Atsız'ın kim olduğunu bilmediğini söylediği Nihat karakteri ise basına yansıyan kendi anlatımına göre Nihâl Atsız'dan başkası değildir. Sabahattin Ali-Nihâl Atsız Davası görülürken Ali, daha önce beyan ettiği bu durumu tanıklarla da kanıtlayabileceğini ileri sürmüştür. Göktuğ İpek, “Basında Sabahattin Ali-Nihâl Atsız Davası”, **Akademik Bakış Dergisi**, 55. sayı, Mayıs- Haziran 2016, s.279.

²⁶⁰ Bu broşürde, ulusu; dil, kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen bir bütün olarak tarif eden resmî milliyetçiliği kabul etmeyen ve millet olmak için ırk ve kan birliğini de şart koşan Türkçüler ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Hâlihazırda kendi aralarında bile ırkçılık yarışına giren bu Türkçüler uydurma şerecelerle kendilerini yedi sekiz göbek yukarıdan beri öz Türk olduklarını iddia etmişler, ancak aynı şekilde iddia da bulunan diğer Türkçülere liderlik ihtirasları gereği şüpheyle yaklaşmışlardır. Faris Erkman [Reşat Fuat Baraner], **En Büyük Tehlike! Milli Türk Davasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü**, İstanbul, Ak-ün Matbaası, 1943, s. 4-5.

²⁶¹ Faris Erkman [Reşat Fuat Baraner], **En Büyük Tehlike!...**, s. 5.

bir zamanda yapmıştır ki, birbirlerine karşı ırk saikiyle hücumla geçmekten imtina etmeyen Nihâl Atsız (*En Sinsi Tehlike*) ve Reha Oğuz Türkkan gibi isimleri tekrar bir araya getirmiş, Türkçü cenahın en keskin kalemlerini bu broşüre cevap yetiştirmek mecburiyetinde bırakmıştır.²⁶²

Basında da geniş yakınlar uyandıran broşürle ilgili Atay, 1941 yılında milliyetçiliği sağa sola zorlayanları uyardığını belirterek, bir anlamda broşürde yazılanları sahiplendiği gösteren sözler sarf etmiştir: “Türküz bir, Türkçüyüz iki, Türkiyeciyiz üç! Ne ırkçıyız, ne sınır dışı herhangi bir dava peşindeyiz. Bir Türk, kendi milletinin menfaatini bu esas dışında aramak için ya aklını kaybetmiş olmak, yâhut kiralamış olmak lazımdır.”²⁶³ Buna karşılık Ahmet Emin Yalman Velid Ebuzziya, Cahit Morkaya, Orhan Seyfi Orhon, Nadir Nadi gibi sağ cenahın basındaki sözcüleri Türkçüleri savunan yazılar kaleme almışlar ve çok geçmeden de konu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) gündemine gelmiştir.

İlk tepkiler manidar bir şekilde broşürde ifade edilen gelişmelerin çok da önemli olmadığı yönündedir. 5 Temmuz 1943 tarihinde TBMM’de, Askerî Tıbbiye kökenli milletvekili Kerim İncedayı Türkiye’de ne Pan-Turancı bir akım ne de buna bağlı bir milliyetçilik yorumu bulunduğunu, “birtakım telkinat ile olsa bile, bu kabil cereyanların herhangi ciddi temeli ve inkişafı olduğuna kani olmadığını” belirtmiştir.²⁶⁴ Konu Dışişleri’ni ilgilendirdiği için kürsüye çıkan Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ise Türk hükûmetinin dış Türklere ilgi tek dileğinin saadet

262 Atsız kaleme aldığı broşürde Türkçülüğün “ithal malı” olduğu iddiasına karşı bu fikrin pek eski çağlardan beri Türkler arasında yaşayan bir ülkü olduğunu söylemiş, tarihten örneklerle bu iddiayı çürütmeye çalışmıştır. Atsız’a göre Tanzimat’la beraber başlayan asri Türkçülüğün en büyük isimleri olan Ali Suavi, Süleyman Paşa, Ziya Gökalp ve Rıza Nur’un hiçbir şekilde Almanlarla alakaları olmamıştır. Türkçülüğün öncülleri fikrî gıdalarını Fransa ve Fransızca üzerinden almış olsalar da Türk üstünlüğü bu isimlerin hepsinde hâkim düşünce olmuştur. Atsız, *En Sinsi Tehlike*, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997.

²⁶³ *Ulus*, 16.06.1943’ten Aktaran Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi: 1938-1945*, C. 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 1986, s. 219.

²⁶⁴ Ali Özkırımlı, *Sabahattin Ali*, s. 316.

ve refahları olduğunu söyleyerek²⁶⁵ aynı kanaati teyit ve tekrar etmiştir.²⁶⁶ Başbakan Saraçoğlu, söz konusu tartışma ortamında yapılan CHP 6. Kurultay'ını şu sözlerle kapatmıştır: “Türküz, Türkçüyüz ve her gün biraz daha Türkçü olacağız.”²⁶⁷ Kemalizm'in ideologlarından biri olan ve Türkçülükle ilgili sözleri Türkçü dergilerin sayfalarında görülen Mahmut Esat Bozkurt da, *En Büyük Tehlike* broşüründe dile getirilen suçlamalara karşı 9 Temmuz 1943 tarihinde *Yeni Sabah* gazetesine Türkçüleri savunan bir demeç vermiştir. 1944 Irkçılık-Turancılık Davasına giden yolda atılan ilk işaret fişegi kabul edilebilecek bu gelişmeler, ifadelerden belli olduğu üzere, devletin henüz ırkçı-Turancı gruplara sırt çevirmediğini göstermektedir. Memduh Şevket Esendal, Recep Peker ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın *Doğu* dergisine imzalı fotoğraflarını göndermeleri de bu iddiayı destekler.²⁶⁸ Aynı dönem keskin çıkışlarıyla bilinen Atsız'ın dergi çıkarmasına Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilmesi de dikkate değer bir husustur.²⁶⁹

Türkçülerin devlet büyüklerini bu şekilde övmeleri ve onlar tarafından kabul edildiklerini göstermek istemeleri, kendi ırkçı ideolojilerini kendileri gibi düşünen Türk büyüklerinin adlarıyla kamufle etmek istemeleriyle alakalıdır. Bu durum yayınlarında Kemalist prensipleri kendilerine göre yorumlayarak devlete sızdıklarını iddia ettikleri solcularla benzer bir strateji belirlediklerini gösterir. Böylece kendi benimsedikleri ideolojinin aynı zamanda devletin resmî ideolojisi olduğunu iddia

²⁶⁵ Sabiha Sertel yıllar sonra anılarında bu konuda şunları söylemiştir: “Menemencioğlu'nun kulaklarının sağır olduğunu biliyordum. Fakat kör olduğunu bilmiyordum. Harp yıllarından önce ve harp yılları içinde faşistlerin tomar tomar çıkardıkları dergileri, ta Urallar'a kadar dayanan bir 'Büyük Türkiye' propagandasını neden göremiyordum? 'Tan' Gazetesinin 'Cumhuriyet', 'Tasviri Efkar' ve diğer gerici basınla yaptığı tartışmaları hiç mi duymamıştı? Menemencioğlu, 'memleketimizde faşist akım, Pan-Türkist akım yoktur' derken, bu akımı yürütenleri korurken, efendisi Von Papen'e yaranmak istiyordu. 'En Büyük Tehlike' broşürüne duyduğu hiddet de, mensup olduğu sınıfın menfaatlerini korumak, memleketimizde halk arasında, aydınlar arasında faşizme karşı günden güne genişleyen nefreti boğmak içindi. İdareci sınıf, Atatürk öldükten sonra Turancılık hareketini daima korumuş, bütün gücüyle ilericilere saldırmıştır.” Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1977, s. 243-244.

²⁶⁶ Koçak, **a.g.e.**, s. 216.

²⁶⁷ Atsız, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı ilk açık mektubunda Saraçoğlu'nun 5 Ağustos 1942 tarihinde Meclis kürsüsünde kendilerini Türkçü olarak nitelemesini Türkçülüğün resmi bir ağızdan kabulü olarak değerlendirmiştir. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 6, İçtima 3, Cilt 27, 05.08.1942 s. 24-25

²⁶⁸ Koçak, **a.g.e.**, s. 218-219.

²⁶⁹ *Türk Yurdu* ile *Gök Börü* dergilerinin 1944'ün başlarından kapatılması hükûmetin bu çevrelere karşı teyakkuz halinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Diğer Türkçü dergiler yayın hayatına devam ederler.

etmelerinin önü açılmıştır. Ancak bu şekilde bir değerlendirme yapabilmelerinde Türkçülere farklı vesilelerle açılan alanların da belirleyici olduğu unutulmamalıdır. Nitekim devletin yüksek mevkilerindeki isimler sadece eylemleriyle değil bahse konu açıklamalarıyla da durumdan vazife çıkarmak isteyen Türkçülere mazeret sunmuşlardır. İşte bu durum, Alman ordusunun Sovyetler tarafından ezildiği sırada, belki de bu sonucu Türkiye'nin savaşa Almanya'nın yanında bir türlü dâhil olmamasına bağlayanların yaşadıkları hayal kırıklığının da etkisiyle Atsız'ın Türkçüler adına hedefine Rusya'yı olduğu kadar onun içerideki uzantılarını da koyacağı saldırının arka planını oluşturur. Öte yandan bu gelişmelerle eşzamanlı olarak ülke içinde komünistlere karşı bir tutuklama kampanyası başlatılmıştır.²⁷⁰ Komintern'in “faşizme karşı birleşik cephe” oluşturma stratejisinin bir gereği olarak faaliyetlerini belirli alanlara, özellikle de yayıncılığa kaydıran TKP mensupları ise devrimcilik, halkçılık, köycülük, devletçilik gibi kendilerinin işleyebileceği ideolojik prensipler üzerinden hem CHP'yi daha bağımsız bir çizgiye çekmek hem de “egemen ideolojide gedik açmak” peşinde olmuşlardır.²⁷¹ Ancak ülkede, İstanbul'da *Tan* gazetesi, Ankara'da ise DTCF odaklı faaliyetleri hâriçte bırakırsa, güçlü bir sol hareketten bahsedilemez.²⁷² TKP'nin kadroları içeri alınırken basındaki ve eğitim kurumlarındaki solculara dokunulması, diğer dergiler gibi *Yurt ve Dünya*'nın da Millî

270 Almanların Stalingrad'a doğru yaptıkları taarruzla eşzamanlı olarak başta Merkez Komitesi'den Mehmet Bozışık ve Halil Yalçınkaya, Abidin Nesimi, Kerim Sadi, Abidin ve Arif Dino olmak üzere solcu aydınlar idari bir kararla Anadolu kasabalarına sürülür, Reşat Fuat Baraner, Hasan İzzettin Dinamo, Osman Paçalı gibi sabıkali komünistler ise askere alınır. Ancak 1942'nin sonlarında üçü de askerden kaçacak ve 1936 yılından beri bir nevi kış uykusunda olan TKP'yi canlandıracaklardır. Alman ordularının Stalingrad'da teslim olmalarının ardından yayımlanan ve ilk defa piyasadaki çok sayıdaki Türkçü derginin Nazilerle ilişkisini gösteren En Büyük Tehlike broşürünün kamuoyunda yarattığı etkiye rağmen mutlak tutuklamaların önüne geçilemeyecektir. Aynı yılın başında Suat Derviş -En Büyük Tehlike broşürünün yazarı Reşat Fuat Baraner'le evlidir- Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum? başlıklı bir broşürü yayınlanmış ve 12 Şubat 1944'te Yedeksubay Okulu öğrencisi Ziya Erün'de, TKP bülteninin yakalanması üzerine başlayan tevkifat kapsamında Reşat Fuat Baraner, Suat Derviş Hasan İzzettin Dinamo 10 Mart 1944 tarihinde tutuklanmıştır. **1944 TKP Davası**, hazırlayan: Rasih Nuri İleri, İstanbul, TÜSTAV Yayınları, 2003, s. 12.

271 Ahmet Oktay, **Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları**, B/F/S Yayınları, 1986, s. 336, 345.

272 Aclan Sayılğan'ın belirttiği gibi daha Alman yanlısı bir hükümetin gelme tehlikesine karşı Refik Saydam hükümetini desteklemeye karar veren TKP'lilerin “yegâne faaliyetleri münevver gençlik arasında umumî karakterde bir sol ajitasyon yapmaya ve bazı sol neşriyatı (gazete ve mecmua) desteklemeye inhisar ediyordu. Bizzat kendileri de edebî bir Marksist mecmua çıkarıyorlardı. Bu mecmua, siyasî meselelere katiyen dokunmaksızın, hissiyata hitap eden bazı inkılâpçı şiirler, Marksist edebî tahliller, tarihî materyalist vülgarizasyon makalecikleri neşrediyordu. Nihayet hükümet bunu da çok gördü, Yeni Edebiyat'ı 1941'de kapattı. Ve muharrirlerinden belli başlılarını askerî mahkemeye verdi.” Aclan Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, 5. baskı, İstanbul, Doğu Kütüphanesi s. 204

Eğitim Bakanlığı tarafından satın alınarak desteklenmesi, başta Atsız olmak üzere sağ cenahın dikkatini çekmiştir.²⁷³ Eğitim kurumlarında “yuvalanan” solculara yönelik bir tahkikatın başlayacağına dair herhangi bir emarenin ufukta görünmemesi de sağ cenahta sabırları taşımıştır.²⁷⁴ Böylece hem sola hem de hükûmet içinde olup komünistleri koruduğuna inanılan isimlere yönelik açık kapışmanın da önü açılmıştır.

Nihâl Atsız, muhtemelen hükûmet içinde başta Reşat Şemsettin Sirer olmak üzere Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in muarızlarının da desteğini alarak solla hesaplaşma için Başbakan Saraçoğlu'nu göreve çağırması ve komünizmle mücadelede Türkçüler adına hükûmete ortaklık teklif ettiği 1 Mart 1944 tarihli ilk açık mektubunu yayımlamıştır.²⁷⁵ Başbakanın da kendileri gibi bir Türkçü olduğunu gösterecek şekilde, kendilerinin yaptığı gibi, soy adını öne yerleştirip başladığı mektubunda Atsız, Türkçü idare mekanizmasının başında olan bir Türkçü olarak başvekile hitap ettiğini ve bu nedenle sözlerinin boşa gitmeyeceğini belirtmiştir.²⁷⁶ Mektupta Eminönü Halkevi'nde konferans veren İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun komünist gençler tarafından nasıl küçük düşürüldüğüne değindikten sonra, solcuların boy boy dergi çıkardıklarından, bu dergilerde aynı teranelerle ahlaka, vatan ve şeref duygusuna, millet hakikatine saldırdıklarından, taassupla mücadele ediliyormuş gibi gözükerek mukaddesatla eğlendiklerinden bahsetmiştir.

²⁷³ Atsız, **Türkçülüğe Karşı...**, s. 249

²⁷⁴ Bu noktada CHP içinde siyaset yapmakla beraber CHP'nin ideolojisini sağ uca kaydırmak isteyen Anadolucu ve sağcı milletvekillerinin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'i yoğun bir baskı altına aldığını belirtmekte fayda var. Yücel bu baskı neticesinde Şubat 1944'te *Yurt ve Dünya* dergisinden Boratav ve Berkes'i, *Adımlar*'dan ise Boran'ı makamına çağırması, ırkçı-Turancıların yayınlarını ve Parlamento'dan gelen baskıya işaret ederek aslında kapatılmaları için hiçbir neden olmadığı halde yayına bir süre ara vermelerini rica etmiştir. Bu istek doğrultusunda *Yurt ve Dünya*'nın yayını 15 Mart 1944'te durdurulmuştur. Hasan Âli Yücel, 15 Mayıs 1944 tarih ve 4/2405 sayılı yazı ile derginin kapatılmasını Başvekalet'e teklif etmiş ve Bakanlar Kurulu'nun 16 Mayıs 1944 tarih ve 3/824 sayılı kararnamesi ile Matbuat Kanunu'nun 50. maddesine binaen kapatılmıştır. Meltem Ağduk Gevrek, “Yurt ve Dünya / 1941-1944: 1940'ların 'Solunun' Ankara Çevresi”, **Toplum ve Bilim**, s. 78, Güz 1998, s. 269. *Adımlar* dergisinin yayını ise Nisan ayına kadar devam etmiştir.

²⁷⁵ Atsız, “Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup”, **Orhun**, Sayı: 15, 1 Mart 1944, s. 1-4.

²⁷⁶ Bu dönemde ırkçı-Turancı yazarlar, imzalarını soyadları “oğlu” kelimesi ile bitiyorsa başa almışlar, soyadı bu kelime ile bitmeyenlerse aile adını başa alarak kullanmışlardır. Atsız da yazdığı mektuplarda “Saraçoğlu Şükrü” diye hitap ettiği Başbakanı da kendilerinden ayrı tutmadıklarını göstermek istemiştir. Atsız, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nu andığı bir yazısında soyadlarının küçük isimden önce yazılmasının ve uydurma yeni soyadları yerine Macar Turancıları gibi "oğlu" ile biten gerçek soyadlarının kullanılmasının Fındıkoğlu'nun fikri olduğunu ve onun çabalarıyla yaygınlaştığını belirtmiştir. Atsız'a göre soyadları Göktürkler'den beri başta kullanıldığı için, bu Fındıkoğlu davasında yüzde yüz haklıdır. Atsız, “Profesör Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri”, **Ötüken**, Kasım 1974, Sayı: 12.

Bu açık mektuba hükûmet kanadından hiçbir tepki gelmemesini fırsat bilen Atsız, ilk mektupta isimlerini açıklayacağını vadettiği “komünistler” ile ilgili ikinci mektubunu kaleme almıştır.²⁷⁷ Komünistler gizli propagandalarla orduya kadar sokulmaya çalıştıkları zaman ciddileşen hükûmetin “binlerce maarif mensubunu kıpkızıl komünist gördüğü zaman aldırış etmediğini” ileri sürmüş, Millî Eğitim Bakanlığı'nın eğitim kurumlarında örgütlenen komünistlere karşı kayıtsız kaldığını iddia etmiştir.

Açık mektuplar büyük bir etki yaratmış, ikinci mektubun çıktığı *Orkun* 5 bin basılmasına rağmen kısa zamanda tükenmiş ve aynı sayıda dergi tekrar basılmıştır.²⁷⁸

1950'lerin başında kurulan TMD'nin başkanlığını üstlenecek Sait Bilgiç arkadaşları Cebbar Şenel, Kemal Çetinsoy ve İsfendiyar Baruoğlu ile birlikte Ankara Hukuk Fakültesi öğrencileri adına Atsız'a tebrik telgrafı çekmiş ve mümkünse 500 dergi gönderilmesini, değilse teksir edecekleri yazının parasız dağıtılması için izin verilmesini istemiştir.²⁷⁹ Olaylar *Orkun*'u Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılması ve Atsız öğretmenlikten el çektirilmesi ve hakkında iftira davası açılmasıyla yeni bir merhaleye tırmanmıştır.²⁸⁰

Atsız, hakkında açılan davaya katılmak²⁸¹ için 25 Nisan'da Ankara'ya geçmiş, burada bir grup genç tarafından coşkuyla karşılanmıştır.²⁸² Başta 3 Mayıs günü düzenlenen büyük gösteri olmak üzere 26 Nisan- 9 Mayıs tarihleri arasında gerilimi her geçen gün artan gelişmeler²⁸³ ve olaylar sonucunda aralarında Harbiyelilerin de bulunduğu

²⁷⁷ Atsız, “Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup”, *Orhun*, Sayı: 16, 1 Nisan 1944. s. 9-12.

²⁷⁸ “1944-1945, İrkçılık-Turancılık Davası”, *Orkun*, Sayı: 23, 9 Mart 1951, s. 12.

²⁷⁹ Ahmet Bican Ercilasun, *Atsız -Türkçülüğün Mistik Önderi...*, s. 70.

²⁸⁰ Atsız üç ya da dört açık mektup yazmayı tasarlamıştır. Üçüncü mektupta Şevket Aziz Kansu üzerinde bilhassa duracaktır. Hatta bu sayıyı 5 bin adet bastırmayı düşünmüştür. Bu sırada Akbank kurucularından Nuh Naci Yazgan bir matbaa kurarak Atsız'a destek teklifinde bulunmuştur. Ozan Karabulak, *Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı: Süreli Yayınlarda Türk Milliyetçiliğinin Seyri*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017, s. 65. Uğur Mumcu, güvenilir kaynakların, zenginliği ve İsmet İnönü düşmanlığıyla ünlü Nuri Demirağ'ın da Pan-Turancılık hareketi ile gizli bir bağlantısı olduğunu ileri sürdüklerini belirtmiştir. Demirağ, Enver Paşa'nın üvey kardeşi Nuri Paşa ile de yakın arkadaşır. Uğur Mumcu, 1940'lar *Cadı Kazanı*, 8. baskı, İstanbul, Tekin Yayınları, 77-78.

²⁸¹ Mahkeme heyeti Atsız'ın, Ali için kullandığı “vatan hâini” suçlamasını “mücerret” olarak kabul etmiş; Atsız'ı “hakaret”ten değil “sövme” suçundan dolayı dört ay hapse, 66,66 liralık ağır para cezasına çaptırmıştır. Ancak cezada indirim yapılmış ve infaz ertelenmiştir. *A.g.e.*, s. 73.

²⁸² Baran Dural, *Pratikten Teoriye Milliyetçi Hareket*, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları, 2011, s. 79-80.

²⁸³ Dava ile alakalı ilk haber ilk duruşmadan bir gün sonra gazetelerde yer bulmuştur. Haberdan davaya yoğun ilginin olduğu anlaşılmaktadır. Zira kalabalık yüzünden davaya iki kere ara verilmiş, davanın devam ettirilebilmesi için güvenliğin artırılması lazım gelmiştir. Ancak davaya ilişkin basında

çok sayıda öğrenci gözaltına alınmıştır.²⁸⁴

Davanın karara bağlanmasının ardından İstanbul'daki Türkçülerin de büyük sokak nümayişi hazırladıklarının haber alınması üzerine Atsız'ın dönüşüne izin verilmeyerek gözaltına alınmıştır. Örfi İdare Kanunu'nun ilgili maddesi uyarınca evinde arama yapılmış; arama sırasında ele geçirilen 14 resim, 108 mektup, 14 evrak ve 7 deftere el koyulmuştur.²⁸⁵ Nejdîet Sançar, Zeki Velidî Togan, Hasan Ferit Cansever ile onların yakın isimlerin evlerinde de arama yapılmış, ele geçirilen vesikalar bunları değerlendirmek için kurulan komisyona teslim edilmiştir. Dâhiliye Vekâleti'nin İstanbul Örfi İdare Kumandanlığıyla koordineli olarak hazırladığı rapora dayanarak gözaltına alınan 47 kişiden 23'ü Anayasanın temel ilkelerini ihlale matuf ırkçılık-Turancılık gayesiyle gizli bir cemiyet kurmakla suçlanarak tutuklanmıştır.

Dava tahkikatı Atsız'ı merkeze alınarak alelacele yapılmış, yeterince kanıt toplanmadığı gibi, belki de hemen nedamet getiren Orhan Seyfi Orhon ile Peyami Safa ve en önemlisi hükûmetin bilgisi dâhilinde Almanlarla görüşen Nuri Paşa gibi isimler gözaltına dahi alınmamıştır. Almanlardan para almakla suçlanan General Ali İhsan Sabis²⁸⁶ ve Hüseyin Hüsnü Erkilet'in haklarında soruşturma açılmışsa da ne

yer verilmeyen farklı anlatımlar da söz konusudur. *Orkun*'daki anlatıma göre mahkeme saatinde başlamadığı gibi salondan çıkarılan ve bir daha içeri alınmayan gençler kapıyı yüklenerek kırmış, bu durum karşısında Sabahattin Ali pencereden kaçmıştır. Bu aktarımın Sabahattin Ali'yi küçük düşürmek amacıyla yayımlandığı düşünülebilir. Atsız'ın DTCF fakültesinde görevli Osman Turan'ı ziyareti etmesi Millî Eğitim Bakanlığı'nı harekete geçirmiş, Turan 4 Mayıs'ta "vekalet emrine" alınmıştır. Necmeddin Sefercioğlu, **Türkocağı'na Hizmet Edenler: Ocak'ta Kim Kimdi?**, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 149 s. 2004 , s. 88. Ankara'da milliyetçilerle ve solcu gençler arasında mücadelenin yoğunlaştığı DTCF'de 1940–1944 yılları arasında çalışan ve sağın hedefi haline gelen isimler Boratav dışında ABD'de sosyoloji eğitimi almış kişilerdir. Atsız'ın ziyareti akademi çevrelerinde "Ankara ekolü" olarak bilinen akademisyen grubuna bir gözdağı olarak da görülebilir. Zira kendilerine saldıran Türkçülere *Yurt ve Dünya* sayfalarında verdikleri yanıtlar cepheleşmeyi artırmıştır. Osman Yüksel Serdengeçti, Ahmet Ellezoğlu, Selahattin Ertük, Zeynep Dengi (Korkmaz), Bahaettin Ögel gibi sağcı öğrencilerin karşısında Enver Gökçe, Mübeccel Kıray, Şevki Akşit, Melahat Türksal, Nuran Ertan gibi isimler vardır. Enver Gökçe bu dönemde yaşananları şiirleştirmiştir. Çetik, **Pertev Naili Boratav**, s. 78.

²⁸⁴ Gösterilerde Polatlı Topcu Okulu'ndan 14 astsubay tutuklanmış, 250 Harbiyeli hakkında ise tahkikat başlatılmıştır. Ercilasun, **a.g.e.** s. 74. 3 Mayıs günü gözaltına alınıp okul müdürünün girişimi ile serbest kalan SBO Öğrenci Derneği Başkanı Osman Gümrükçüoğlu ile Ali Çankaya ve Ziya Çoker, gözaltında bulunan arkadaşlarının salıverilmesi için 6 Mayıs'ta Genelkurmay Bakanı Kâzım Orbay ile görüşmüş, ancak bu görüşmeden sonuç alamayınca Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'a gitmişlerdir. Sefercioğlu, **3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Dâvâsı**, s. 11.

²⁸⁵ **A.g.y.**

²⁸⁶ Ali İhsan Sabis, Alman makamlarından rüşvet almak ve imzasız tehdit mektupları göndermek suçlamasıyla 1944 yılının başlarında tutuklanmıştır. Öte yandan Amerikan istihbaratının duruşmalar

Alman makamlarıyla ilişkilerinin mahiyeti ne de Türk ordu içindeki bağlantıları ortaya çıkarılmamıştır.²⁸⁷ Zeki Velidi Togan, gizli oturumda, Mareşal Fevzi Çakmak, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile görüşmelerinin ısrar ettiği halde mahkeme zaptına geçirilmediğini Nejdet Sançar'a söylemiştir. Üstelik Atsız'a göre

devam ederken (20 Eylül 1944) hazırladığı rapora göre Pan-Turanist hareketin lideri olarak belirtilen Ali İhsan Sabis ve özellikle Zeki Velidi Togan Almanya tarafından yönlendirildiği gibi, bu ülkeden maddi destek de almışlardır. (NARA: 800/ NND. S75-4). Aytül Tamer, “Muhayyel Komünizm: Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası”, **Doğu-Batı Dergisi**, Y: 14, Sayı: 58, Ağustos-Eylül 2011, s. 94-95. Benzer bir değerlendirme için bkz. Mumcu, **a.g.e.**, s. 77-78.

²⁸⁷ Berkes'in davayla ilgili yaptığı bir değerlendirmeye göre, İnönü, eyleme geçmemiş bir darbe girişimini "ırkçı-Turancı" bir komplo gibi göstererek kendini Turancılık hareketinden sıyırmak istemiştir. Hitler'in Turancıları hayal kırıklığına uğratan emrine kadar, Von Papen'den Milli Şef'e, Saracoğlu'ndan Mareşal Fevzi Çakmak'a kadar önemli kişileri içine alarak sürdürülen bu oyunun nihayetinde orduda kilit mevkillerde bulunan yüksek rütbeli subaylar harekete geçirilmiştir. Nitekim Türkes de eserlerinde bu tür girişimlere değinmiş, yeminle bağlı olduğu grubun gerçekleşen iki girişiminin de dışında kaldığını söylemiştir. 1942-43'te Çorlu'da gerçekleşen ilk darbe teşebbüsünde bir grup subay yönetime el koyması için M. T.'ye (General Muzaffer Tuğsavul) başvurmuş ama komutanı buna ikna edememiştir. Genelkurmay karargahında içindeki ikinci girişimde ise Erkân-ı Harbiye Harekât Dairesi Başkanı E.T. [Ahmet Ekrem Türker] irtibat halinde olduğu subayları makamında kabul ederek onların bir an önce harekete geçilmesi yönündeki taleplerini dinlemiştir. Bu subayların çalışmalarıyla ihtilal grupları Ankara ve İstanbul'un dışına da yayılmıştır. Harekât dairesi ise muhtelif sebeplerle subayları önemli planlama toplantılarının yapıldığı Konya'ya göndererek, ihtilal ağını genişletmiş, ancak darbe girişiminden son anda vazgeçilmiştir. Berkes'e göre bunları cesaretlendiren Saraçoğlu ikide bir verdiği sinyallerdir. Berkes, **a.g.e.** 284-290. Türkes'in naklettiği darbe girişimleri için bkz. Alparslan Türkes, **27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler**, 12. Baskı, İstanbul, Dokuz Işık Yayınevi, 1977. Şakire Çimenli, burada aktarılan darbe teşebbüslerinden ayrı olarak ordu içerisinde 1941-1942'lerde kurulan ve İsmet İnönü yönetimini bir darbe ile devirmeyi planlayan Kurmay Albay Seyfi Kurtbek'in "Hücum Ordusu"ndan bahsetmiştir. 1943 yılından itibaren orduda varlık gösteren bir başka teşkilatı ise 1960 Darbesi'ni gerçekleştiren Ankara grubunun önde gelen isimlerinden Sadi Koçaş bildirmiştir. Zikredilen kaynaklara geçmeyen bir diğer "darbe teşebbüsü" iddiası ise, eğer doğruysa, 1935 yılında "Yahudi Casusu Suzy Liberman'ın Hatıratı" adıyla basılan kitabı 26 Mayıs 1935 tarihli 43782 sayılı tamim ile Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın emriyle ve parası ödenmek suretiyle alınıp orduya dağıtılan ünlü antisemit aktivist ve yazar Rıfat Atılhan ile ilgilidir. Darbe teşebbüsü iddiasına anlatılanlar biraz fantastik olmakla ve sadece kendi eserlerine dayanmakla beraber ünlü araştırmacı Rıfat Bali'nin çalışmalarında da konuya değinilmiştir. Buna göre 1940'ın Haziran'ında ihtiyat subayı olarak askere alınan Atılhan, yaklaşık bir buçuk ay sonra tutuklanmıştır. Kendisine yabancı memleketlere kaçmaya teşebbüs, Cumhurreisi'ne hakaret, Türkiye'de Nazi partisi teşkil etmek ve başkanı olmak ve askerî ihtilal yapmak suçları isnat edilen Atılhan beş ay İstanbul'da üç ay da Ankara'da olmak üzere sekiz ay hapis yatmıştır. Atılhan bir başka eserinde bu isnadı "Hitler'den aldığı paralarla bir ordu teşkil ve Ankara'ya yürüyerek hükûmeti elde etmek ve bir Nazi idaresi kurmak" olarak belirttikten sonra başına gelenleri Yahudi dönmelerin acemice ve alçakça iftirasına bağlamıştır. Mareşal Çakmak bu tahkikata Askerî Hâkim Şevki Mutlugil Paşa'yı memur tayin ettirerek müdahale etmiş, askerî mahkeme ise zanlı hakkındaki bütün iddiaların Arnold Lenç adından bir Alman Yahudi'sinin iftiraları olduğuna karar vermiştir. "Yaşam Öyküsü, Yayımları ve Düşünce Dünyası ile Cevat Rıfat Atılhan", **Tarih ve Toplum**, C. 30, Temmuz 1998, s.15-24. Burada değinilen gelişmelerin de etkisiyle, 12 Ocak 1944 tarih ve 4580 sayılı çıkarılan "Genelkurmay Bakanlığı'nın Vazife Salahiyetleri Hakkında Kanun" ile Genelkurmay Başkanlığı'nın bağımsız konumuna son verilmiş ve başbakanlığa bağlanmıştır. Konu ile ilgili olarak bkz. Ümit Özdağ, **Ordu Siyaset İlişkisi (Atatürk ve İnönü Dönemleri)**, Ankara, Gündoğan Yay., 1991, s. 141-143.

şifahi telkinleriyle gençleri eyleme sevk eden Rasih Kaplan, Reşat Şemsettin Sirer, Behçet Kemal, Rebii Barkın, Suud Kemal ve Tahsin Banguoğlu gibi milletvekillerinin ifadesi dahi alınmamıştır.²⁸⁸

Öte yandan yargılananlar arasında bir tek Atsız'ın eşi Bedriye Atsız'ın gözaltına alınması, Sançar'ın talebesi Mehmet Külahlıoğlu'nun dövülmesi örneklerinden anlaşılacağı gibi, olabildiğince kişiselleştirilmiş, duruşmalar öncesinde tutuklular zorla gerçeğe aykırı beyanda bulunmaya zorlanmıştır. Mehmet Külahlıoğlu ve Osman Yüksel Serdengeçti varsayılan “ırkçı-Turancı komplo”yla alakaları olmadığı belli olduğu halde bir süre tutuklu kalmışlardır. Dava iddianamesini hazırlarken “darbe teşebbüsüyle” alakalı olmadığı halde sanıkların ırkları hakkında tahkikat yaptıran Savcı Kazım Alöç, aralarında evvelce ırk meselesinden dolayı husumet yaşamış tanıklara bu minvalde sorular sorarak onları hem küçük düşürmeye hem de buradan basına malzeme çıkarmaya çalışmış, sanıkları kendi silahlarıyla vurmak istemiştir.

Bundan ayrı olarak savcılık sanıkların farklı kollardan ama aynı gayeye hizmet edecek gizli cemiyetlere gençleri kaydettiklerini iddia etmiştir. Bunları idare edenler ise Prof. Zeki Velidi Togan ve Dr. Hasan Ferit Cansever gibi eski kuşak Türkçülerle

²⁸⁸ Atsız bir yazısında İnönü'nün Anadolucuları kendi makamına göz dikmiş rakipleri olarak gördüğü için Anadolucu bakan ve milletvekillerini tutuklamaya karar verdiğini, Sadi Irmak'ın da bu kararı dostlarından öğrenerek tutuklanma için hazırlandığını belirtmiştir. Ona göre bu “rezaleti” bir Türkçü olan CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal önlemiştir. Atsız, **Basılmamış Makaleler**, İstanbul, Togan Yayınları, 2015, 194-195. Samet Ağaoğlu da Esendal'ın irtibatta bulunduğu milliyetçi gençler lehine söz konusu davaya aracılık yaptığını, tutuklu sayısını azaltmaya çalıştığını, hatta tutuklamalar devam edecekse en az o gençler kadar samimi milliyetçi olan kendisinin de tutuklanması gerektiğini söylediği nakletmiştir. Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s. 137. Ayrıca bkz.: Yüksel Taşkın, **Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya: Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına**, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 70. Aynı davada yargılanan Reha Oğuz Türkkkan'ın aktarımına göre, Esendal, olaylardan iki ay önce bir mektupla kendisini uyarmıştır. Reha Oğuz Türkkkan, “44 Olaylarında Doğrular, Yanlışlar”, **Türk Yurdu**, Sayı: 178, Haziran 2002, s. 35. Peyami Safa ise kendisi hakkında tahkikat yaptırıldığını Başbakan Saraçoğlu'dan öğrenmiştir. Buradan hareketle Saraçoğlu'nun CHP içindeki Anadolucu milliyetçiler için rapor hazırlanmadan devreye girdiğini düşünmekte bir beis yoktur. Peyami Safa, “İrkçılık-Turancılık”, *Havadis*, 6 Ekim 1960'tan aktaran: Beşir Ayvazoğlu, **Peyami: Hayatı-Sanatı-Felsefesi-Dramı**, 2. Baskı, İstanbul, Kapı Yayınları, s. 410.

aralarında husumet olan Atsız²⁸⁹ ve Türkkan'ın²⁹⁰ yönlendirdiği gizli cemiyetler bir anlaşma çerçevesinde birleştirilmesini teşvik etmişlerdir. Silah ve bayrak üzerine yapılan yemin töreninin ardından komünizmle mücadele yaftası altında hükûmeti yıkmaya matuf gizli toplantılar tertip etmişler, gençliği kışkırtarak işi “hükûmet darbesine” kadar götürmüşlerdir. Gerçekte olansa iki grubun hatırlı Türkçüler tarafından birbirleri aleyhine yazı yazmamaya söz verip barıştırılması ve bununsa bir anlaşma çerçevesinde yapılmasıdır. Ancak 1944 Irkçılık-Turancılık Davası bu gençleri siyaseten uzaklaştırmadığı gibi onları bir süre için de olsa siyaset sahnesinin baş aktörlerinden biri hâline getirmiştir. Nitekim çok partili dönemle birlikte Türkçüler yollarına bıraktıkları yerden devam edebilmişlerdir.

Söz konusu tarihsel eşikte Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere egemen güçlerin belirlediği uluslararası ortamın yarattığı basınç Türkiye'nin çok partili yaşama geçişine de zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet'in kuruluşundan beri işleyen bir meclis sistemi, düzenli aralıklarla yapılan seçimler, çok partili yaşama geçme denemeleri ve zaman zaman hükûmetlerin değişmesi gibi şeklen de olsa, zaten işlerlik kazanmış kurumsal yapının bu geçişi kolaylaştırdığı belirli kesimler tarafından kabul görmüş bir değerlendirmedir. Bu değerlendirmeye oranla daha az dillendirilen bir diğer sebep ise Sovyetler Birliği karşısında yalnız kalma korkusu ile Batı kampına geçip kendini güvenceye alma stratejisi olarak demokrasinin kabul edilmesidir ki, bu takdirde 1944 Irkçılık-Turancılık Davasında sanık olan Turancıların, İnönü'nün savunduğunun aksine iktidar karşısında bir alternatif oluşturmadıkları çıkarımı da pekâlâ yapılabilir. Söz konusu dava ile

²⁸⁹ Landau, bir İngiliz istihbarat raporuna dayanarak Atsız'ın önderlik ettiği yarı gizli örgütün kendine özgü şifre ile haberleştiğini söylemiştir. Bu aslında Türk makamlarının yabancı istihbaratlara yanıltıcı bilgi vermeleri ya da şifre meselesini yanlış anlamaları ile alakalıdır. Yetkili makamlar Atsız ve arkadaşlarının kendi aralarında mektuplaşırken mektuplarının sonunda kullandıkları “protokol cârîdir” sözünün bir şifre olduğunu düşünmüşlerdir. Halbuki mektupların sonunda yazılan bu iki kelime selam söylenecek herkesin adını söylememek için kullanılan kısaltmaları hatırlatan bir ifadedir. Davadan sonra da kullanılmaya devam etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Sançar, **İnönü ile Hesaplaşma**, s. 102-103.

²⁹⁰ *Bozkurt*'un ve Kitap Severler Derneği'nin kapatılmasının ardından Türkkan ve arkadaşları dört maddelik bir yemini olan gizli örgüt “Gürem”i kurarlar. Ancak buradaki amaç devleti ele geçirmekten ziyade gizemli bir hava yaratarak gençleri kazanmak, Atsız gibi kıdemli Türkçülere karşı kendilerini daha önemli göstermektir. Atsız, “Hesap Böyle Verilir”, **Hesap Böyle Verilir İçimizdeki Şeytan, En Sinsi Tehlike**, içinde İstanbul, Baysan Basım ve Yayın, 1992.

amaçlanan Almanlar karşısında savaşı kendi lehlerine çevirip taarruza geçen Sovyetlerin, daha sonra kendilerinin teşvik ettikleri, başka bir ifade ile kullandıkları bu milliyetçi gençlerin etkinliklerini bir niyetin beyanı hükmünde iktidarın önüne koyulmasına engel olmaktadır.

İlerici Gençlik Birliği, İleri Demokratik Cephe, Türkiye Gençler Derneği, İstanbul Yüksel Tahsil Gençlik Derneği gibi kuruluşlarda²⁹¹ faaliyet gösteren sol görüşlü gençlere ve üniversitelerde “yuvalanan” solcu akademisyenlere karşı faaliyet gösteren milliyetçi gençlerin, söz konusu davaya kadar ciddi bir siyasî engellenmeyle karşılaşmadıkları düşünülürse davanın neden bu kadar köpürtüldüğü de daha iyi anlaşılır. Cemil Koçak'ın belirttiği gibi yargılamalar “Ankara ve Moskova arasında ilişkilerin yeniden düzenlenmesi umuduyla Moskova'ya atılan küçük bir gül[dür].”²⁹² Sovyetler, dolaylı yoldan olsa da Türkiye'den toprak talebine ilişkin bir işaret verdikten ve iki devlet arasında olumlu bir diyalogun mevcut şartlar altında gelişmeyeceği belli olduktan sonra mahkûmiyet kararının bozulması²⁹³ da bu bağlamda değerlendirilebilir.²⁹⁴

Türkçü camianın artık sembolleşmiş isimleri demokrasiye geçiş sürecinde aklanmış, böylece aşırı milliyetçi hareketlerin siyaset sahnesinin baş aktörlerinden biri hâline

²⁹¹ Ertuğrul Meşe, **Komünizmle Mücadele Dernekleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 100.

²⁹² Cemil Koçak, **Geçmişiniz İtinayla Temizlenir**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009 s. 9.

²⁹³ Savaş yıllarında Alman cephesini General Erkilet ile birlikte ziyaret eden Orgeneral Ali Fuat Erden'in başkanı olduğu Askerî Yargıtay yapılan başvuru üzerine 25 Ekim 1947 günü İstanbul 1 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nin kararını bozmuş ve sanıkların hemen salıverilmelerine karar vermiştir. Bu arada mahkemenin üyeleri değişmiştir. Davaya Tuğgeneral Yaşar Yenicioğlu'nun başkan, Yargıç General Şevki Mutlugil'in duruşma yargıcı ve Yarbey Ömer Köprülü'nün de üye olduğu bir kurul bakmıştır. Milliyetçilik davasının sembol isimlerinin sıkıyönetim mahkemesinde tutuksuz olarak yargılandıkları dava, 5 Ağustos 1946 tarihinde başlamış ve 29 oturum sürdükten sonra 31 Mart 1947 tarihinde karara bağlanmıştır. Gerekçeli hükme göre kanunda milliyetçiliğin suç olduğuna dair bir ibare olmadığı gibi gençlerin nümayiş yapmasına saik olan sebep; “*vatan, millet, istiklal sevgisi ve aşkı*” olup milliyetçi ve Türkçü gençliğin, bu yüksek duygulara aykırı duygular taşıyan ve faaliyette bulunan komünistlere karşı içlerinden gelen kin ve nefret hislerinin açıkça ifade edilmesidir. Dolayısıyla yaşananlar millî olmayan diğer bir ideolojiye karşı duyulan nefret ve heyecanın tezahüründen başka bir şey olmadığından, “millî menfaatlara zarar vermek” unsuruna da uygun değildir. Ercilasun, **a.g.e.**, s. 143.

²⁹⁴ Cansu Örnek'in belirttiği gibi, “şayet Alman yanlısı havanın yaratılması birkaç ırkçının işi olsaydı ya da Hitler bıyığı üst düzey bürokrat ve siyasetçiler arasında bu kadar rağbet görmeseydi, belki Sovyetler Birliği de savaş sonrasında Türkiye'ye karşı da dostane duygular besleyebilirdi.” Hükûmet, Turancıları bölücülükle yaftalamak gibi birkaç küçük jestle bu işin içinde sıyrılamayacağını anlamış, bu nedenle sadece Almanya'nın kayıtsız şartsız teslimine değil Batı'nın Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler geliştirmesine de en baştan karşı çıkmıştır. Cansu Örnek, **Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı: Anti-komünizm ve Amerikan Etkisi**, İstanbul: Can Yayınları, 2015, s. 31.

gelmesinin de yolu açılmıştır. Çok partili yaşama geçiş bu gençlerin sadece Batılaşma projesine karşı oldukları için anti-komünist olmadıklarını ve mevcut gelişmelere kolayca uyum sağlayabildiklerini göstermiştir.²⁹⁵ Nitekim bu gençler kapitalist moderniteden ziyade onun özgün tarihî gelişmeyi inkâr eden dayatmacı ve aşırı veçhesine karşı çıkmışlardır.

Toplumsal sınıfları esas alan ve gelişmeleri sınıf çatışması üzerinden okuyan sosyalizm ve liberalizmden farklı olarak gerçek mücadelenin bireyler ya da sınıflardan ziyade devletler arasında ortaya çıktığını, devletin ise her türlü çıkar ilişkisinden azade, bu yönüyle de bütün toplumun çıkarlarını temsil eden bir üst varlık olduğunu iddia eden bu kesim, milletin birliğini ancak devletin sağlayabileceğini öne sürmüş ve her türlü yeniliği devletin bekası çerçevesinde anlamlandırmıştır. Bu bağlamda Atsız'ın da aralarında bulunduğu bu kesim, kendileri demokratik bir zihniyete sahip olmadıkları hâlde, çok partili demokratik sistemi desteklemekte hiçbir çekince göstermemişlerdir. Devletin bekasına hizmet ettiği ve devleti komünizme karşı koruduğu sürece Batı kampı ne bir yabancı ittifak ne de devletin varlığını tehdit eden bir örgütlenme olarak görülmüştür. Öte yandan çok partili yaşama geçiş ne demokratik değerlerin içselleştirilmesi ne dış dinamikler ne de beka kaygısıyla açıklanabilir. Bu süreçte belirleyici dinamik artık kendinde bir güç hâline gelmiş bulunan farklı sınıfsal yapılanmaların çatışmaları olmuştur. Nitekim yeni dönemde siyasetin marjını beka kaygısı kadar savaş koşullarında palazlanan ve sağ kutupta yer alan kesimlerin beklentileri belirlemiştir. CHP, Amerikan sermayesine aracılık özlemleri içinde olan bu kesimin²⁹⁶ siyaset alanına dâhil

²⁹⁵ Aytül Tamer'in içeriğini aktardığı 20 Eylül 1944 tarihli ABD Büyükelçilik raporu (NARA: 800/NND. S75-4) dolayısıyla izlenmeye başladığını anladığımız Türkçü hareket Soğuk Savaş döneminde ABD için bir tehdit unsuru olmaktan çıkmıştır, “çünkü artık 'özgür dünyanın' düşmanı, 'kızıl tehlike' komünizme karşı inşa edilen blokta Türkiye ve ABD yan yanadır.” Söz konusu tarihten itibaren yine Büyükelçilik raporlarında dönemin önde gelen Türkçü liderleri ile görüşmeler yapıldığını görürüz (NARA: MF.867.00B/11-1045). Raporlarda ayrıca anti-komünist hareketin bayraktarlığını yapan bu grubun Türkiye'de hâkim güç olduğuna değinilir, rapora göre bu memnuniyet verici bir husustur (NARA: MF.867. 00B/3-3147). Aytül Tamer, “Muhayyel Komünizm: Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası”, **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı: 58, Ağustos-Eylül 2011, s. 94-95.

²⁹⁶ İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaptıkları karlı satışlarla sermayelerini büyüten 103 sermaye sahibinin Garanti Bankası'nı kurmaları eski toprak ağaların tüccara dönüştüğünü ve bu çevrenin artık kendi finans kurumlarını kurabildiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu kesimin temsilcileri hem iktidar hem de muhalefet saflarında yerlerini almışlardır.

olmasını önlenmeye çalışılmakla birlikte ekonomik çıkarlarını korumuş, buna karşılık Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi, İstanbul İşçi Sendikalar Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü²⁹⁷ gibi yapılanmaların kapatılmalarını, *Yığın*, *Noror*, *Gün*, *Ses*, *Sendika*, *Dost* gibi dergi ve gazetelerin de yasaklanmasını sağlamıştır.²⁹⁸ Bununla birlikte Batılı liberal sisteme uyum sağlayacak ve onları rahatsız etmeyecek nispette bir demokratik işlerlik görüntüsü²⁹⁹ vermek isteyen³⁰⁰ hükûmet muhalefete karşı baskıcı uygulamalarını meşrulaştıracak bir araç olarak anti-komünizmi öne çıkarmıştır.³⁰¹ 1944 Irkçılık-Turancılık Davası yargılamalarından sonra milliyetçi gençlerin tekrar sahne alabilmelerine izin verilmesi ancak bu güç ilişkileri çerçevesinde anlamlandırılabilir. Öyle de olsa bu eylemlilik sürecinin Türkçü gençlerinin özgüvenini yükselttiği rahatlıkla söylenebilir. Bu noktada Atsız'ın komünistler aleyhine başlattığı linç

²⁹⁷ Sendikal hareket içinde ortaya çıkan solcu örgütlenme Murat Metinsoy'un da belirttiği gibi emek hareketinin uzun yıllar baskılanmasının yarattığı olumsuz hava ve zorlu iş koşullarıyla alakalıdır. Ancak bu durum Türkiye'nin bir an evvel Batı blokuna sokmak isteyen çevrelerce araçsallaştırılmıştır. Nihat Erim, 18 Aralık 1946'da CHP'nin güdümündeki *Ulus* gazetesinde "Türk Milletinin Varlığıyla Oynanmaz" başlıklı yazısında 1921'den beri misli görülmemiş bir ölçüde komünist taarruzdan" bahsetmiştir. İnönü döneminde işçi sınıfına neredeyse göz açtırılmadığı için haklıdır da. Meclis'te hükûmeti adına yaptığı bir konuşmada doğrudan Amerika Birleşik Devletleri'ni yardıma çağırmıştır. "Bugün Türkiye'nin ve Türkiye ile beraber dünyanın maruz bulunduğu tehlike, açıkça bu kürsüden ilan edebilirim ki, Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımı olmadan önlenemez." Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayram Koca, "Altmışlı Yıllarda Türkiye'de Anti-komünizm: Truman Doktrin'nden Komünizmle Mücadele Dernekleri'ne", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar s. 547. Ayrıca bkz. Fatih Yaşlı, *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkes: Türkiye ve Soğuk Savaş*, 2 Bs. İstanbul: Yordam Yayınları, 2019, s. 35.

²⁹⁸ Meşe, *a.g.y.*

²⁹⁹ Başlarda CHP bu geçiş sürecini partinin başına geçirilen Recep Peker'in sert politikalarıyla yürütmek istemiştir. Bu politikadan istenilen geri dönüş anlamayınca İnönü araya girerek çok partili yaşamın kalıcı olduğunu vurgulamıştır. Recep Peker istifa etmiş, yerine Dışişleri Bakanı Hasan Saka atanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Taner Timur, *Çok Partili Yaşama Geçiş*, İstanbul: İmge Kitapevi, 2003.

³⁰⁰ Halk kitlelerinin taleplerinin ilk defa siyasetin gündemini meşgul ettiği bu dönemde halkın gerçek taleplerini temsil etme iddiasındaki sol parti ve yapılar 1946 yılının sonunda kapatılır. Solun bu şekilde bastırılması sınıfların temsili fikri yerine genel temsil fikrine dayanmıştır ki, bunun kökleri Kemalizm'e, hatta onun da öncesine dayanmaktadır. Çok partili yaşama geçişle birlikte bu anlayış yeni şartlarda devam ettirilmiştir. Günümüzde çoğunlukçu demokrasi olarak adlandırılan bu sistem hem siyasal rakibi üzerinde baskı oluşturmaya hem de sol muhalefeti temsil alanının dışında bırakması dolayısıyla iktidardaki parti açısından işlevsel olmuştur.

³⁰¹ Sol hareketler İkinci Dünya Savaşı sonrasında kısa bir süre için kurdukları dernekler vasıtasıyla kamusal alanda daha görünür olmaya çalışmışlardır. Yeni kurulan DP liderliği de sayıları az olmakla beraber basında etkileri hissedilen sol tandanslı entelektüellerle işbirliğine sıcak bakmıştır. Ancak Tan matbaası baskını ile bu ittifak kolayca dağılmıştır. Bu tarihten sonra aralarındaki farklar iyiden iyiye azalan taraflar üsluplarını daha da sertleştirerek birbirlerini komünizme karşı yumuşak olmakla suçlamıştır. Bkz: Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 19. Basım. İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 309-310.

kampanyasının bir devamı olarak görülebilecek bazı gelişmeler akla gelmektedir. Bunlardan ilki Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü gibi DP'nin önemli isimlerinin *Görüşler* gibi sol bir dergiye yazı vaat etmelerinin ardından yaşanan Tan Matbaası baskınıdır. İkincisi ise Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes ve Behice Boran gibi akademisyenlerin öğrencileri milliyetçilikten soğutmakla suçlanmalarıdır.³⁰²

Nâzım İrem, muhafazakâr-milliyetçilerin (Cumhuriyetçi muhafazakârların³⁰³) söylemsel üstünlüğü ele geçirmesinin komünizm karşıtlığında itidalin tamamen yitirilmesine yol açtığını belirtmiştir. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri İşçileri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in³⁰⁴ Şefik Hüsnü'nün evinde masanın üzerinde bulunan bir rapora dayanarak *Tan* gazetesi ile *Adımlar* ve *Yurt ve Dünya* dergilerini TKP'ye ait yayın organları olarak niteleyen meclis konuşmasıdır. Bu konuşmanın yarattığı “infial”le 67 öğrenci Boratav ve Boran'ın üniversiteden çıkarılmaları talebiyle 1 Mart 1947'de Millî Eğitim ve İşçileri bakanlıklarına başvurmuştur.³⁰⁵ Buna mukabil akademik özgürlüğünü ve üniversite özerkliğini savunan 108 imzalı bir dilekçe 5 Mart'ta rektörlüğe teslim edilmiştir. Ertesi gün Boratav'ın Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki (DTCF) konferansı sağ görüşlü öğrenciler tarafından basılmış, yine aynı gün Türkiye Gençler Derneği tahrip edilmiştir.³⁰⁶ Ancak bu öğrencilerin *24 Saat*'in basıldığı matbaaya yürümesine izin verilmemiştir.³⁰⁷ Bu gösterilerin doğrudan etkisiyle akademisyenler hakkında üniversite kürsüsünü kullanarak yabancı ideolojiler yaymak isnadıyla bir soruşturma açılabilmiştir. Bu

³⁰² Ahu Öztürkmen, “Folklore on Trial: Pertev Naili Boratav and the Denationalization of Turkish Folklore”, *Journal of Folklore Research*, Vol. 42, No. 2, May- Aug., 2005, s. 185.

³⁰³ Nazım İrem, “Cumhuriyetçi Muhafazakârlık”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, C. 5 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, 105-117.

³⁰⁴ 1934-1939 yılları arasında Emniyet Genel Müdürlüğü yapan Şükrü Sökmensüer (1891-1978), Tek Parti bürokrasisi içinde komünizme karşı en katı tavrı benimseyen isimlerdendir. 1936 yılında Şükrü Kaya idaresinde, Mareşal Fevzi Çakmak huzurunda toplanan “Umum Müfettişler Konferansı”nda komünizmin gelişmesini önleyebilmek için her yüz işçiye bir polisin görevlendirilmesi lâzım geldiğini, ancak emniyete ayrılan bütçesinin yetersizliğinden dolayı bu görevlendirmenin yapılamadığını söylemiştir. Sökmensüer ekonomik gelişmenin yavaşlatılmasını bu duruma çare olarak önermiştir. Rasih Nuri İleri, *Atatürk ve Komünizm: Kurtuluş Savaşı Stratejisi*, 5. bs., Scala Yayıncılık, 1999, s. 425

³⁰⁵ Gökhan Atılkan, *Behice Boran, Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, İstanbul, Yordam Kitap, 2009, s. 91.

³⁰⁶ 1946 yılında Ankara'da TKP'nin gençlik teşkilatı olarak kurulan bu dernek faaliyetlerine 1949 yılına kadar devam etmiştir.

³⁰⁷ Yaşlı, *a.g.e.*, s. 51.

akademisyenlerin kadroları “zararlı telkinler”de bulundukları gerekçesiyle iptal edilmiş, verdikleri derslerin de kaldırılmasına karar verilmiştir.

Bütün bu gelişmelere yol açan İçişleri Bakanı Sökmensüer'in konuşması, aynı yıl açılan, daha önce bu minvalde görülmüş bütün davaları kapsamına alan niteliğiyle dikkat çeken “Öner-Yücel Davası”na³⁰⁸ sebep olmuştur. Boratav davasının devamı, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'nın gerçek “rövanşı” olan bu dava seyri ve mahiyeti itibarıyla Öner-Yücel olarak değil Atsız-Yücel davası olarak adlandırılmalıdır. Nitekim Yücel'in müsebbibi olduğu Atsız-Ali davasının hâkimi Saffet Ünan'ın baktığı davada Atsız ve arkadaşlarının hâlihazırda CHP milletvekili olan bir eski bakanı, üstelik “davacı” oldukları hâlde sigaya çekmiş olmaları da yaşananların bu şekilde ele alınmasına cevaz verir. Atsız'a “İçişleri bakanının nutkunda bahsedilen komünistlerin kim olduğunu biliyor musunuz?”³⁰⁹ sorusunun sorulması da rollerin nasıl değiştiğini göstermiştir. Alparslan Türkeş'e çok yakın bir ismin de mahkeme savcısı olduğu bu davada Hasan Âli Yücel, bakanlığı döneminde yapılan ne kadar “komünistçe” icraat varsa hepsine karşı üstelik üyesi bulunduğu CHP'den hiçbir destek almadan “savunma yapmak” zorunda kalmıştır. Komünistleri bakanlığın kanatları altına almak, *Yurt ve Dünya*, *Adımlar* gibi komünist dergileri himaye etmek, millî mefahire aykırı olarak çeviri faaliyetinden dünya klasiklerine öncelik vermek, Köy Enstitülerini komünist faaliyetlerinin merkezi hâline getirmek gibi suçlamalarla yüz yüze kalan Yücel'in yaptığı savunma, mevcut sistemin bütün partileriyle benimsediği yeni siyasî yönelimi³¹⁰ açıkça göstermektedir ki, Yücel'in sözleri de bu

³⁰⁸ Tarafları davaya götüren süreç; İçişleri Bakanı Sökmensüer'in komünizmle mücadele kapsamında hükûmetin yürüttüğü soruşturma ile ilgili verilen soru önergesine cevap mahiyetinde yaptığı konuşmasıyla başlamıştır. Burada komünistlerle işbirliği yapmakla suçlanan Mareşal Fevzi Çakmak'ın bir gazeteye verdiği beyanatından iş başında iken hükûmete komünizmi destekleyen bir bakanla ilgili resmî uyarıda bulunduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hasan Âli Yücel kendisine “bu bakanın kim?”, sorusunu yöneltmiş, ancak yanıt, Fevzi Çakmak'tan değil avukat Kenan Öner'den gelmiştir. “Evet, o bakan sensin. Bakanlığını komünist yuvası hâline getirdin.” Bu cevaba mukabil Yücel, Öner'in aleyhine iftira ve hakaret davası açmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel, **Davam**.

³⁰⁹ Akgöz, **Basında Atsız**, s. 167.

³¹⁰ Gökhan Atılğan davanın dört özelliğini anlattığı yazı bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: “Birincisi, Alman faşizminin yenilgisiyle bir kısım ırkçıyı kurban veren yönetici sınıflar, şimdi, ABD ile kuracakları ilişkiye köprü olmak üzere geliştirdikleri antikomünist histeride, eski kurbanları bir yardımcı güç olarak kullanmaya başlıyorlardı. İkincisi, vaktiyle sanık sandalyesine oturttukları ırkçıları şimdi tanık sandalyesine oturttukları onları adeta içerideki 'komünist tehdit'in bilirkişisi hâline getiriyorlardı. Üçüncüsü, eski sanıkların tanıklıklarına dayanarak Behice Boran'ı, Pertev Naili Boratav'ı ve Niyazi Berkes'i 'komünist hocalar' ilan ediyorlardı. Dördüncüsü, davanın taraflarından

değişimi açıkça göstermektedir:

“İşi şahsiyattan çıkarırsak hasm-ı canım Atsız'ın arkadaşı Gökyay şimdi nerede, Sabahattin Ali ne hâldedir, bir an düşünmek; meselenin ruhunu ortaya koyacaktır. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul'da Beyoğlu'nda Galatasaray Lisesi Edebiyat öğretmeni; komünist olduğu iddia edilen, hâmisî farz olduğum Sabahattin Ali hâlâ benim tarafımdan alındığı Bakanlık emrinde bulunan bir öğretmen ve son zamanda yayın suçundan hapse sokulmuş bir mahkûmdur. Birine nasıl muamele etmişiz, diğerine ne yapmışız, apaçık meydandadır.”³¹¹

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, yeni siyasal sistemin sınırlarını belirleyen faktör Sovyetler Birliği kaynaklı “beka” kaygısı olduğu kadar hem iktidarın hem de muhalefetin meşruluğunun bir göstergesi olarak sunulan “anti-komünist politikalar”dır.³¹² Sık aralıklarla kendini tekrar eden ve yüzyıllara yayılan savaşlar dolayısıyla halk kültüründe derin izler bırakan Rus karşıtlığının etkisini arttıran önemli bir faktör de “Moskof” imgesinin Soğuk Savaş sosuyla köpürtülmesidir.

Özetle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendisini otoriter bir şekilde tahkim eden³¹³ rejimin, siyasî ve iktisadî boyutları olan bir liberalizasyon politikasını benimseyerek³¹⁴ eş zamanlı olarak yüzünü Batı'ya dönmüştür. Siyasî gündemi belirleyen ise geleneksel dini dışladığı iddia edilen Kemalizm'in kültür politikalarının komünizmin yaygınlaşması için zemin hazırladığına³¹⁵ inanan kesimlerin milliyetçi

birisi DP İstanbul İdare Kurulu Başkanı, ötekisi CHP'li eski bir bakan olduğu için, bu dava CHP ile DP'nin antikomünizm yarışı hâline geliyordu.” Gökhan Atılğan, **Behice Boran, Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı**, İstanbul: Yordam Kitap, 2009, s. 95

³¹¹ Yücel, **Davam**, s. 44.

³¹² DP de, CHP gibi, Kemalizm'in milliyetçilik ve laiklik ilkelerini benimsemiştir. CHP'nin savaş sonrasında ekonomik alanda hayata geçirdiği yenilikler iki parti arasındaki farkı azaltmıştır. Bu durum her iki partiyi de kamuoyunu harekete geçirmek için daha sert politikalara yöneltmiştir.

³¹³ Nuray Mert, **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, Selis Kitapları, İstanbul, 2007, s. 9-10.

³¹⁴ Kenan Öner, Öner ve Yücel Davası, 2. basım, İstanbul, Kenan Matbaası, 1947, s. 43.

³¹⁵ Öner-Yücel davasında, Hasan Âli Yücel bakanlığı döneminde Pertev Naili Boratav'ın başkanlığında bir araya gelen bir komisyon tarafından başta *Türkçe Metinler* olmak üzere liseler için hazırlanan kitaplar üzerinden “milliyetçilik”, “Batıcılık”, “din”, “millî kültür”, “sosyalizm-komünizm”, “hümanizm” gibi pek çok ideolojik ve kültürel mesele tartışmaya dökülmüştür. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer tarafından görevlendirilen edebiyat öğretmenlerinin hazırladığı ve Kenan Öner'in mahkemeye sunduğu rapora göre kitaptaki metinler, “memleketin en büyük otorite kurulunu saygısız bir cüretle küçültmek”, “hükûmet otoritesini sarsmak” ve bir “çöküntü manzarası” oluşturmak kastıyla seçilmiştir. Milletin “yiğitlik ruhu” bu eserlerde “heyecan ve iftihar vesilesi” olmamış, “vatan sevgisi ve milletimize inanış tadı”na hiçbir şekilde yer verilmemiştir. Raporu hazırlayanlar, bu kitapların programdan çıkartılmasını talep etmişlerdir. Öner, **a.g.e.**, s. 40-41. Atsız da Türkçe ders kitaplarını Yücel'in solcuları himayesine delil olarak gösteren bir makale yazmıştır. Atsız, Hasan Âli Yücel'in *Dâvam* adlı kitabına cevap niteliğinde olup ve *Kür-Şad* dergisinde yayımlanan makalesinde, “Sıfır” olarak hitap ettiği Yücel'in, Türkçülüğü baltalama faaliyetleri arasında yeni bakan Sirer tarafından, liselerden kaldırılan ve okutulması yasaklanan “Türkçe

ve reaksiyoner tepkileridir.³¹⁶ CHP, bu suçlamalarla çelişecek şekilde rejimin eğitim kurumlarında yetişen genç milliyetçi kuşağın hareketliliğini ve kendi aralarında örgütlenmelerini, gerektiğinde yönlendirecek şekilde, denetim altında tutmak için azami gayreti gösterebilmiş Tan Matbaası Olayı'nda olduğu gibi, gençliği zaman zaman “anti-komünist” galeyanın içine çekebilmiştir.³¹⁷

Bu dönemde milliyetçi hareketlenme ve komünizmle mücadele cenderesi içinde kalan CHP'nin 1947 Büyük Kurultayında milliyetçilik tanımının değiştirilmesi de CHP'nin hem yönlendiricisi hem de pasif öznesi olduğu sürece ve gelişmelere ayak uydurma gayretini ele vermektedir. Söz konusu kurultayda komünizmle mücadelede zaafa neden olabileceği düşünülen tanıma “tarih birliği ve ruhi bağlar” ibaresi dâhil edilmiştir.³¹⁸ Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri milliyetçi duyguları galeyana getirmek ve Rus karşıtlığını işlemek konusunda oldukça başarılı bir profil çizen Atsız'ın isminin bu ortamda öne çıkması hiç de şaşırtıcı değildir. Bu şekilde CHP'yi de etkisi altına alan milliyetçi hareketliliği, siyasî güce tahvil etmek isteyen Atsız bu çekişmeli durumdan Türkçüler için vazife çıkarmaktan da geri durmamıştır.

DP'nin kurulmasıyla birlikte Tek Partili yaşam geride kalmış gibi görünmekle beraber Atsız, istikbali bunlardan beklememek gerektiğini; çünkü durumun hakikatte bir partinin ikiye bölünmesinden başka bir şey olmadığını,³¹⁹ geçmişte yaşananlardan

Metinler” kitabını da saymıştır. Atsız, “Sıfıra Cevap”, **Basılmayan Makaleler**, içinde İstanbul Togan Yayınları, s. 197-214.

³¹⁶ Meşe, **a.g.e.**, s. 31.

³¹⁷ Atatürk'ün ölümünün ardından partinin tabanını genişletmek ve iç siyasette bir denge oluşturmak isteyen CHP yönetimi tarafından partiye davet edilen ve başka bir siyasal parti olmadığı için bu davete icabet eden Anadolu gençler, başka bir ifade ile CHP'nin sağ kanadı 1940'lı yılların başlarından itibaren CHP'nin izlediği siyasete, zamanla etkilerini arttırarak, müdahil olmuşlardır. Bu çevre içinde öne çıkan isimler 1945 sonrasında rakiplerine göre daha agresif bir anti-komünist siyaset tarzı benimsemişlerdir. 1946 seçimlerinden güçlenerek Meclis'e giren bu kanat sol kimliği ile tanınan kimi aydınların CHP'den aday olmalarını önleyecek kadar parti politikasına etkilemiştir. Tan Matbaası olayında İstanbul CHP Parti Müfettişi Aleddin Tiridoğlu'nun CHP yurtlarında kalan gençlerle irtibata geçerek Tan'a yapılacak saldırının esaslarını belirlediği iddialar arasındadır. Metin Çınar, **Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat**, İstanbul İletişim Yayınları, 2013, s. 253. Yüksel Taşkın CHP'nin zaman zaman “ortak paydalarını” anımsatarak gençliği galeyana getirmesinin az rastlanan bir durum olmadığını belirtir ve geleceğin milliyetçi muhafazakâr kuşağın Kemalist ideoloji ve pratikteki “içeriden” konumuna dikkat çeker. Taşkın **a.g.e.**, s. 131. Bu bağlamda 1936'larda denetimden çıktığı için kapatılan MTTB'nin 1946'da CHP'ye yakın bir kuruluş olarak yeniden açıldığını belirtmeliyiz.

³¹⁸ **CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı**, Ankara, 1948, s. 404-405.

³¹⁹ Bu dönemde DP'liler kendi partileriyle CHP arasında bir fark olmadığı suçlamalarına karşı inandırıcı yanıtlar vermekte zorlanmışlardır. Bu suçlamalara karşı Samet Ağaoğlu *İki Parti Arasındaki*

dolayı suç ortakları olduklarını, hatta programlarının bile ortak olduğunu iddia etmiştir. “Softalarla dinsizler, muhafazakârlarla sosyalist temayüller, milliyetçilerle komünistler Halk Partisi kazanında yan yana kaynıyorlardı... Bunları birleştiren iki nesne idi: Menfaat ve korku...”³²⁰

Demokratik düzene geçişi uluslararası ilişkiler bağlamında anlamlandıran Atsız CHP'yi bir zamanlar takip ettiği politikalar nedeniyle suçlamış, DP'yi de hedefleri konusunda net açıklamalar yapmamakla itham etmiştir. Hâl böyle iken örgütsüzlükten³²¹ dolayı başıbozuk bir kitleye dönüşen Türkçülerin en kısa zamanda bir siyasî parti çatısı altında bir araya gelmesini mutlak bir zaruret olarak görmüştür. Bir teşkilattan, bir birlikten ve programdan yoksun olan Türkçüler ise dağınık hâllerini de hesaba katarak komünizm karşısında ciddi bir dejavantaja sahip olduklarını düşünmüşlerdir. Bu nedenle Atsız Anadolucu olarak tabir edilen dini hassasiyetlere sahip akımın mensuplarına da göz kırpmış, onları Türkçülük çatısı altında toplanmaya gayret etmiştir.³²² Nitekim bu dönemde Türkçü naslara aykırı sözler söylemedikleri ya da davranmadıkları sürece Turancılar gibi ırkçı eğilimlere sahip olan Anadolucularla çatışmaya girmekten kaçınmıştır. Atsız'ın hem kardeşi hem de dava arkadaşı olan Nejdet Sançar, “Türkçülüğün içinde tarihsel seyir ve inkişafına göre Anadoluculuk olduğu kadar Büyük Türkçülük (Turancılık), harsçılık olduğu kadar da ırkçılık da vardı.” sözleriyle dönemin koşullarına uygun geniş çerçeveli bir birlik anlayışını ve arzusunu özetlemiştir.³²³ Reha Oğuz Türkkan da

Farklar (1947) kitabını yazmak zorunda kalmış, ancak bu kitap da tartışmaları sona erdirememiştir. CHP'ye karşı partinin tutumunu yumuşak bulanlar yönetime olan tepkilerini ifade etmeyi sürdürmüştür. CHP'ye karşı takınılan tavrın kendi hızlarını ve popülaritelerini azalttığını düşünmüşlerdir. Parti yönetimiyle muhalif kesim arasındaki gerilim İstanbul İl örgütünün başkanı Kenan Öner'in istifa etmesi sonrasında kavgaya dönüşmüştür. Öner muhalefeti özellikle de İnönü'ye düşman grupları bastıran DP yönetimini İnönü ile danışıklı dövüş içinde bulunmakla, hatta İnönü'den maddî yardım almakla suçlamıştır. DP meclis grubuyla yönetim arasında bir mücadele şeklini alan bu kavga 5 milletvekilinin partiden ihraç edilmesine neden olmuştur. Bu durumu protesto eden altı Merkez Kurul üyesi de partiden ayrılmıştır. Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, 4. bs., çev: Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul: Hil Yayınları, 2010.

³²⁰ Mustafa Tatlısu, “Atsız'la Konuştum... (Kızılelma Dergisi 14 Kasım 1947, Sayı: 3)”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız** içinde, haz.: Refet Körüklü, Cengiz Yavan, İstanbul: Türk Dünyası Tarih Araştırmaları Vakfı, 2000, s. 11.

³²¹ Nejdet Sançar, “Türkçülük Komünistlik Çarpışmasında Kızılılara Üstünlük Sağlayan Hususlar”, **Altın Işık**, 15 Mart 1947, sayı 3, s. 14-15, Aktaran: Kılıç, **a.g.e.**, s. 62.

³²² Tatlısu, **a.g.m.**, s. 103.

³²³ Nejdet Sançar, “Milliyetçiler Birleşiniz!”, **Özleyiş**, Aralık 1946, Sayı: 3, s. 13. Boston merkezli yayın organı olan *Paikar*'da çıkan, muhtemelen istihbarat kaynaklı, bir habere göre Atsız, Tahsin

Anadolucularla Turancılar arasındaki bölünmüşlüğü aşacak bir Türkçü parti³²⁴ kurulmasını arzu etmiştir.³²⁵ Ancak mevcut partilerin anti-komünizmi bir siyaset enstrümanı olarak oldukça etkin kullanmaya başlamalarıyla birlikte kitleyi görüşleriyle etkilemeye çalışan Türkçülerin ayaklarının altındaki halı da çekilmiştir. Bu dönemde yayımlanan Türkçü dergilerde bazı bakanların komünizme karşı başarılı faaliyetleri nedeniyle Türkçüler tarafından övülmeleri de neyi farklı yapacaklarını belirsizleştirmiş ve anti-komünizm eksenli Türkçü bir parti için motivasyonu azaltmıştır.

Atsız'ın Türkçü parti fikri Millet Partisi'nin (MP) kurulmasıyla değişmiş olmalıdır.³²⁶ Nitekim daha önce orduyu siyaseten uzak tutması ve ırkçı uygulamalara cevaz vermesi nedeniyle övdüğü ve *Dalkavuklar Gecesi* romanında basiret sahibi bir komutan olarak resmettiği Mareşal Fevzi Çakmak'ın DP'den ayrılarak fahri başkanlığını üstlendiği MP ile siyasete girmesini coşkuyla karşılamıştır.³²⁷ Görevden alınana kadar Tek Parti dönemlerinin önemli bir siması olan ve daha önceleri DP ile kurduğu işbirliği nedeniyle iktidar çevreleri tarafından komünistlikle suçlanan³²⁸ Çakmak tarafından kurulan partinin daha “ileri bir

Demiray ve Nurullah Barıman'la birlikte “ırkçı ve Turancı ilkelere” dayalı bir siyasî parti kurma çabalarına katılmıştır. Vahram Ter-Matevosyan, **Turkey, Kemalism and the Soviet Union: Problem of Modernization, Ideology and Interpretation**, Cham, Palgrave Macmillan, 2019, s. 216.

³²⁴ Reha Oğuz Türkkan, **İleri Türkçülük ve Partiler**, İstanbul, Sinan Matbaası, 1946.

³²⁵ Bu dönemde Türkçüler arasında iki eğilim vardır. Milliyetçilerin bir kısmı parti kurulmasını desteklerken diğer kısmı dernekleşme yoluyla örgütlenmekten yanadır. Kılıç, **a.g.e.** s. 73.

³²⁶ Bu dönemde Atsız'ın parti kurma fikrinden önce siyasete girme isteğine dair birtakım emareler vardır. Bir gazetede yayımlanan 1946 seçimlerinde kazanamayan bağımsız adaylar listesinde “Nihal Adsız” adını fark eden araştırmacı Serkan Akgöz ayrıca Cafer Tayyar Paşa'nın özel koleksiyonuna ait bir evrakta da “Nihal Atsız” adına rastlamıştır. 23 adayın adları ve mesleklerinin yazılı olduğu listedeki “Nihal Atsız”ın mesleği öğretmenlik olarak geçmektedir. Akgöz bu bilgilerden hareketle Atsız'ın seçimlere bağımsız aday olarak katıldığı söylemiştir. Yağmur Atsız ise babasının arkadaşları tarafından aday gösterildiğini söyleyerek bu bilgiyi teyit etmiştir. Aynı seçime DP listesinden bağımsız aday olarak katılan Cihan Baban'ın *Politika Galerisi* adlı kitabından bu şekilde aday gösterilmenin teknik olarak da mümkün olduğunu öğreniriz. Baban'ın aktardıklarına bakılacak olursa o tarihte yürürlükte olan seçim kanununa göre bir kişinin aday olabilmesi için 300 kişinin mazbatayı imzalaması yeterlidir. Bu da Atsız'ın kendi girişimde bulunmamış olsa bile arkadaşları ve destekçileri tarafından aday gösterilmesine itiraz etmediğini gösterir. Cihan Baban, **Politika Galerisi: Büstler ve Portreler**, İstanbul: Remzi Kitabevi 1970, s. 99.

³²⁷ Atsız yıllar sonra yaptığı bir değerlendirme de kökü CHP çıkmayan ilk partinin Millet Partisi olduğunu belirtmiştir. Bu itibarla Millet Partisi CHP ile ilişkisi olmayan partilerin köküdür değerlendirmesi de yapılabilir. Atsız, “Partiler ve Tutumları”, Basılmayan **Makaleler** içinde, s. 221.

³²⁸ Uğur Mumcu, **40'ların Cadı Kazanı**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1990.

halkçılık ve dindarlığı”³²⁹ savunduğu iddia eden Atsız, MP hakkında ortaya atılan irtica³³⁰ suçlamalarına da karşı çıkmıştır.³³¹

Her ne kadar Türkçüler bu dönemde bir parti çatısı altında birleşemeseler de 1946'da yeniden düzenlenen dernekler yasasının sağladığı örgütlenme serbestisiyle birlikte dernekler kurabilmişlerdir. Bunlar arasında sonraki örgütlenmelere bir nevi beşiklik etmeleri bakımından önemli iki dernek ortaya çıkmıştır: Türk Kültür Çalışmaları Derneği ve Türk Kültür Ocağı.³³² Zira Türk Kültür Çalışmaları Derneği içerisinde 1940'ların başlarında çıkan Türkçü dergilere katkıda bulunmuş olan Fethi Gemuhluoğlu, İlhan Darendelioğlu, Haluk Karamağralı, Gökhan Evliyaoğlu ve Şadi Pehlivanoğlu gibi gençlerin yanı sıra “İrkçılık-Turancılık Davası”nda yargılanan 23 kişilik gruptan Said Bilgiç de vardır. Bunlardan Türk Kültür Derneği'nin yöneticileri arasında tanınmış bir Azeri göçmeni olan M. Sadık Aran da yer almış ve dernek, Nuri Killigil'den (Nuri Paşa) malî destek görmüştür. Zeki Velidi Togan ve Cafer Seydahmet Kırımer gibi birçok tanınmış Türkçünün konuşmalar yaptığı dernekte ayrıca Ergenekon Geceleri diye adlandırılan özel kutlama geceleri düzenlenmiştir.”³³³

³²⁹ Sabiha Sertel milliyetçi çevrelerin çok hızlı bir şekilde tavır değiştirmelerine dikkat çekmiştir. Nazizm'in iktidara gelmesiyle birlikte yüksek mevkideki devlet adamları Nazi yanlısı bir tavır takınarak Hitler'in kendi rejimlerini birçok yönden örnek aldığını dile getirmiştir. Aynı insanlar savaşın ardından kendilerini demokrasi destekçileri olarak göstermişlerdir. Sabiha Sertel, **Roman Gibi: Demokrasi Mücadelesinde bir Kadın**, İstanbul, Belge Yayınları, 2. bs., s. 278.

³³⁰ İnönü hem DP'yi hem de Millet Partisi'ni denklem dışı bırakabilmek için din konusunda belirli oranda taviz verilmesi gerektiğini düşünmüştür. Okullarda din dersleri vermesini diğer tavizler izlemiştir. Ocak 1949'da İslâmî hassasiyetleri olanlara yakın bir isim olan Şemsettin Günaltay başbakanlık makamına getirilmiştir. Feroz Ahmed, “Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Siyasi Partiler”, **Modern Dünyada Türkiye**, 4. Cilt, (ed. Reşat Kasaba) İstanbul, Kitap Yayınevi, s. 238.

³³¹ Atsız, “Millî Birlik”, **Orkun**, Sayı 21, 23 Şubat 1951, s. 3-4.

³³² 1946'da kurulan Türk Kültür Ocağı Derneği Türk milliyetçiliğini işlemek ve yaymak, Türk tarih şuuruna dayanan Kültür Birliği ve hürriyet fikirlerini işlemek ve kökleştirmek; Türkler arasında toplumsal dayanışma fikirlerini yaymak; Türk ahlak, adap ve geleneklerine uygun yaşamayı ve millî mukaddesata (kutsal şeylere) saygıyı telkin etmek; Türk kültürüne yapılan saldırılar ve milliyetçiliğe aykırı fikirlerle fikir yoluyla mücadele etmek; milliyetçiler arasındaki bağları güçlendirmek; gençliğin kültür ve ahlak bakımından memleket ve dünya meselelerine aşinalık yönünden örnek Türk milliyetçileri hâlinde yetişmesine çalışmak esaslarına göre kurulmuştur. Alpay Kabacalı, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, İstanbul: Güner Yayınları, 2007.

³³³ Günay Göksu Özdoğan, **Turan'dan Bozkurt'a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 268-269. Bu derneğin kurucularının neredeyse tamamı öğrencilerden oluşmaktadır. İsmail Öz, **Demokrat Parti'nin Gençlik Politikaları ve Gençlik Teşkilatı (1946-1960)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 41-42.

1940'lar bitmeden kurulan ve çok hızlı bir şekilde kırk şube açan Türk Gençlik Teşkilatı ile Genç Türkler Cemiyeti ve elbette 1949'da Hamdullah Suphi Tanrıöver ile Hasan Ferit Cansever tarafından yeniden açılan Türk Ocakları milliyetçi söyleme yeni üsler kazandırmıştır. Bu yıllarda Türkçü akım Cumhuriyet'in ilk dönemindeki milliyetçiliğin özcü-etnisist özelliklerini korumakla beraber klasik laiklik anlayışla arasına belirli bir mesafe koymaya dikkat etmiş; bu dikkat sayesinde Türkçü cenah içerisinde yer alan Turancılarla Anadolucular birlikte faaliyet gösterebilmiştir. Dağınıklık bariz bir şekilde kendini gösterse de ileriki yıllarda beraber faaliyet gösterecek bu çevrelerin ortak bir çalışma kültürü edinmeleri açısından dernekleşme faaliyetleri son derece önemli bir tecrübe olmuştur.³³⁴

Bu dönemde ayrıca Nihâl Atsız'ın sonraki yıllarda çok okunacak iki tarihsel romanı da yayınlamıştır: 1946'da Bozkurtların *Ölümü* (1946) ve *Bozkurtların Dirilişi* (1949). Türkçü edebiyatın kanonik eserlerinin de ortaya çıktığı bu dönemde aynı zamanda muhafazakâr tınısı öncekilerden çok daha güçlü Türkçü dergiler de çıkarılmıştır. Simgesel önemi olan isimlerle yayın hayatına giren ve daha kısa vadede açılıp kapanan (büyük bir kısmı 1947-49 arasında yayımlanmıştır) *Altınışık*, *Kızılelma*, *Özleyiş* ve *Kür Şad*,³³⁵ çok partili yaşama geçiş sırasında Türkçülüğü çok daha alenen kendine gündem edinen bir çizgi benimsemiştir.³³⁶ Atsız'ın fikirlerinin dile gelişinin aracı olan bu yayın organları yer verdikleri yazı ve şiirlerde Gök-Türk ruhunun temel hasletleri, Mete Han'ın fetihçiliği ve devleti her şeyin üstünde tutması ya da Alp Arslan'ın yüksek faziletleri tasvir edilmiştir.³³⁷ Osman Yüksel Serdengeçti tarafından yönetilen *Serdengeçti* adlı dergi ise 1947'den itibaren yayımlandığı on beş yılda sürekli kapatıldığı için sadece 33 sayı çıkabilen ve DP iktidarınca, *Marko Paşa*

³³⁴ Kılıç, a.g.e., s. 76.

³³⁵ Türkçü dergilerden Orhan Koloğlu ve arkadaşları tarafından çıkarılan *Altın Işık* ile Halûk Karadağlı tarafından çıkarılan *Kür Şad* dergilerinin ilk yazıları Atsız tarafından yazılmıştır. Sefercioğlu, a.g.e. Ayrıca bkz. Mehmet Soğukömeroğulları, "Altın Işık' Dergisi Üzerine", SDÜ **Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 31 Nisan 2014, s. 81-98.

³³⁶ Bu dönemdeki Türkçü-Turancı dergilerde çıkan yazıların genel bir panoramasını veren İlker Aytürk, yazıları Kemalizm'in ırkçı eleştirisi olarak yorumlar. "The Racist Critics of Atatürk and Kemalism, from the 1930s to the 1960s", **Journal of Contemporary History**, Sayı: 46, 2011, s. 319-324.

³³⁷ Bu konuda Günay Göksu Özdoğan'ın kısa özetine ve atıf yaptığı yayınlara bakılabilir: Özdoğan, a.g.e., s. 271-272.

gibi komünist addedilen dergilerle aynı kaderi paylaşan ilk Türkçü dergi olmuştur.³³⁸ *Yeni Bozkurt, Millet, Bayrak, Hareket, Meşale, Millî Birlik, Kanak, Türke Doğru, Ergenekon, Bozlak, Doğu, Fecir, Davran* ve benzerleri de istikrarlı çıkarılamayan ve kısa sürede kapanan dergiler listesini genişletmeye yarar. Bütün bu dergicilik faaliyeti sırasında Türkçüler arasında dikkat çekici kişisel çekişmeler ve tartışmalar ortaya çıkmamıştır. Aksine bu dergilere Komünizm karşıtlığı ve özellikle de Sovyetler Birliği karşıtlığı temelinde hâkim olan ortaklık çok güçlüdür.³³⁹ Bu büyük komşuda yaşayan milyonlarca “esir Türkün hürriyeti” en temel politik taleplerden biri olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu dergilerde göze çarpan bir diğer ortaklık ise Atsız'a duyulan saygıdır.

Kısa süreliğine çıkarılan bu dergiler dışında Türk milliyetçiliği için önemli bir üs olan *Çığır* dergisi 1930'lardan beri süregelen yayın hayatını sonlandırırken onun yerini Yusuf Ziya Ortaç'ın çıkaracağı ve 1940'lı yıllarında kültürel-entelektüel yaşamında azımsanmayacak önemde bir yer tutan *Çınaraltı* almıştır (1948).³⁴⁰ Bu yıllarda anti-komünist bir söylemin öncülüğünü yapmakta olan Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu*'su da milliyetçilerin temel tezlerini sıkça gördüğümüz bir diğer adrestir.³⁴¹ Hemen hemen aynı isimlerin kalem tuttuğu dergilere zamanla başka dergiler de eklenmiştir. Örneğin birkaç yıl sonra ortaya çıkan ve Peyami Safa'nın öncülüğünde yayımlanan *Türk Düşüncesi* (1953) dönemin önemli milliyetçi-muhafazakâr entelektüellerinin makaleleriyle bugün için bile dikkate değer bir ortam yaratmıştır. Bu listeye, Arif Nihat Asya'dan Tarık Buğra'ya birçok isme platform olan ve 1950-1980 arasındaki

³³⁸ *Serdengeçti* bir “geçiş dönemi” dergisi olarak görülebilir. Dergide Türkçülüğü yüksek makamlara erişmek ve maddî menfaat elde etmek için kullananlara çatılmış; Türkçülüğün bir fikir olduğu kadar bir inanç olduğu vurgulanmıştır. Dergi bu yönüyle Atsız'ın “Türkçü, alçak gönüllü olmaya mecburdur. Takdir için değil millete hizmet için çalışmalı ve kendini öne çıkaracak hareketlerden kaçınmalıdır. Yükselmek değil yükseltmek olmalıdır.” sözlerine uygun bir profil çizmiştir. Bu noktada Necip Fazıl Kısakürek'in Osman Yüksel üzerindeki etkisi de dergi yazılarında görülmektedir. Beşir Ayvazoğlu, “Tanrıdağ'dan Hıra Dağı'na Uzun İnce Yollar”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C. 4, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul, 2002 s. 567.

³³⁹ Dergiler arasındaki güçlü ortaklığı söz konusu dergilerin sayfalarında görmek mümkündür. Mesela *Kızılmele*'nin 5. sayısında *Toprak* dergisinin reklamını görmek mümkündür. *Kür Şad*'ın 4. sayısının arka kapağında ise *Ergenekon, Birlik Yolu, Kızılmele* dergilerinin reklamı vardır.

³⁴⁰ İkinci Dünya Savaşı yıllarında ırk, manevî kültür, gelenek gibi konularda farklı yönelimlere sahip yazıların görüldüğü *Çınaraltı* bir bakıma 1940'lı yılların ikinci yarısında görülen bir aradalığın ilk önemli örneği olması bakımında önemlidir.

³⁴¹ Atsız'ın II. Abdülhamid ile ilgili yazısının yanı sıra CHP hicviyesi olan *Dalkavuklar Gecesi* kitabından bazı bölümler *Büyük Doğu*'da yayımlanmıştır.

Türkçülük-İslâmcılık hattını –ya da genel bir çerçeve olarak milliyetçi-muhafazakâr siyasal kültürü- anlamak açısından büyük önem taşıyan *Hisar* dergisi de eklendiğinde, Soğuk Savaş Türkiye'sinin sağ cenahına dair hayli öğretici bir harita edinilmiş olur.

Bu yıllarda kendisini daha çok edebî faaliyete veren zaman zamansa bazı Türkçü dergilerde yazılarını yayımlayan Atsız 1949 yılında Edebiyat Fakültesinden arkadaşı Tahsin Banguoğlu'nun aracılığıyla Süleymaniye Kütüphanesine uzman olarak atanmıştır. Seçimlere Türkçülere yapılan haksızlıkları da konu edinen bir söylemle hazırlanan ve partinin dört kurucusundan birisi olup başbakanlığa oynayan Fuat Köprülü ile beraber Sadri Maksudî Aarsal, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Samet Ağaoğlu gibi tanınmış milliyetçilerin de bulunduğu DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte bir anlamda iade-i itibara kavuşan Atsız, Haydarpaşa Lisesi'ne edebiyat öğretmen olarak atanmıştır.³⁴² Türkçülüğün yukarıda zikredilen büyük isimlerden hareketle DP'nin en azından Türkçülüğe hürmet eden bir parti olduğunu düşünülmüş olmalıdır. Tek Parti döneminde önce öne çıkarılıp sonra cezalandırılan Atsız, iflah olmaz bir CHP ve İnönü karşıtı olarak DP'nin iktidara gelişini sevinçle karşılamıştır.³⁴³ Nitekim milletvekili seçilenler arasında buradaki isimler hâricinde 1944'te Atsız'la beraber sanık olmuş Said Bilgiç'in yanı sıra Atsız'a çok yakın münasebeti bulunan Tevfik İleri, Arif Nihat Asya, Remzi Oğuz Arık, Cezmi Türk ve Tahsin Tola gibi isimler de vardır. Atamanın ardından uzun zamandır ihmal ettiği dergicilik faaliyetine geri dönen Atsız düşüncelerini iki yıl süresince dile getireceği *Orkun* dergisini yayımlamaya başlamıştır.

Bu dönemin Türkçülük açısından en önemli gelişmesi ise 1950 seçimlerinden çok kısa bir zaman önce adını daha önceden zikrettiğimiz Türk Kültür Çalışmaları ve Türk Kültür Ocağı, Türk Kültür Derneği, Türk Gençlik Teşkilatı, Genç Türkler ve

³⁴² Sertkaya, **a.g.e.**, s. 14

³⁴³ Atsız, DP'nin ilk yıllarında “Türkiye Cumhuriyeti 1950 Mayıs’ında kurulmuştur. Ondan önceki 1923-1950 çağı gayri meşru ve müstebit bir diktatörlüktür. Diktatörlüğü yapan Halk Partisi ve O'nun ileri gelenleridir” diyerek bu partiye desteklediğini göstermiştir. Menderes içinse “Türklük-Müslümanlık davasının her safhasına karışan, Başbakan Andan Menderes gibi aşağı yukarı müttefikan sevilen bir devlet adamı” ifadesi kullanmıştır. Atsız, “Kurucular Meclisi”, **Orkun**, Sayı 9, 1 Aralık 1950, s. 3-4

Kayseri Türk Kültür Birliği gibi derneklerin komünizmle mücadele amacıyla Milliyetçiler Federasyonu çatısı altında bir araya gelmeleri olmuştur.³⁴⁴ Tan Matbaası olayından sonra kamusal alana ilk ürkütücü çıkışlarını, Atsız'ın da açıkça desteklediği, Mareşal Fevzi Çakmak'ın 12 Nisan 1950'deki cenaze merasiminde³⁴⁵ yapan ve artık kahir ekseriyeti bu federasyonun üyesi olan bu gençler, İsmet İnönü'yü olduğu kadar Celal Bayar'ı da endişelendirmiştir.³⁴⁶ Bir gövde gösterisine dönen merasimden bir yıl sonra milliyetçi gençler ilk büyük eylemlerini Nâzım Hikmet için af istemi kapsamında Laleli Çiçek Palas'ta düzenlenen bir toplantıyı sabote ederek yapmışlardır. Ancak Çiçek Palas hadisesinde engellendiklerini öne süren bu gençler bu durumu bir anlamda telafi etmek amacıyla “komünizmi te'lin” mitingi düzenlemek için İstanbul Valiliği'ne başvurmuş, ancak istekleri Valilik tarafından reddedilmiştir. Hapiste bulunan solcuların af kapsamına alınmasından sonra Federasyona üye olan bütün derneklerin katılımıyla 26 Ağustos 1950'de Ankara Ulus Meydanı'nda düzenlenen mitinge hem DP'den hem de CHP'den milletvekilleri iştirak etmişlerdir. Bu gibi eylemleri kotaran Federasyonun bünyesindeki dernekler kuruluşunun birinci yıl dönümünde düzenledikleri kurultayda kendilerini feshederek Türk Milliyetçiler Derneği'nin (TMD) kuruluşunu ilan etmişlerdir.³⁴⁷

³⁴⁴ Meşe, **a.g.e.**, s. 110.

³⁴⁵ Milliyetçi gençliğin çok partili dönemde kamusal alandaki ürkütücü çıkışlarından biri Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenazesinde gerçekleşmiştir. Cevat Rifat Atilhan'ın gördükleri karşısından hayretler içinde kaldığını söylediği törenle ilgili değerlendirmeleri şu şekildedir. “Yüzbinlerce Türk'ün ölmüş zannolan manevî varlıklarından Köhne Bizans'ın tarihi cidarlarına akisler yapan ilahî sesler ve ... Allahü Ekber... Allahü Ekber... Tekbirlerle yeni bir mahşerin, millî vicdan ve imanın, Türk'ün göğüslerinden kopup semalara nasıl yükseldiğini hayretler içinde gördük ve dinledik...” Yüksel Taşkın, “Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, C. 4, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin İstanbul, 2002, s. 629.

³⁴⁶ Celal Bayar, DP içinde Türkçü gençlerin siyasete karışmasına belki de en mesafeli isimlerden biridir. Gençlerin bir araya gelmesinden ve radikalliğinden çekinen Bayar, eğitimin kurumlarının yaygınlaşması ile ortaya çıkabilecek diplomalı işsizlerle ilgili endişelerini daha 1938'de dile getirmiştir. Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 208. Tek Parti dönemi elitlerinin muhafazakâr zihniyetini yansıtan bu görüş değişik vesilelerle başkaları tarafından da dile getirilmiştir. Hasan Âli Yücel ve Fuat Köprülü gibi eğitim alanında çalışan yüksek bürokratların en büyük korkusu “yarı münevver” tabiriyle ifade edilen bir öğrenci kitlesinin ortaya çıkmasıdır. Atsız da dâhil olmak üzere milliyetçi ideologlar için de en büyük mesele gerçek anlamda münevver yetiştiremeyen eğitim kurumlarıdır.

³⁴⁷ İsmail Hamî Danişmend “Milliyetçiliğimizin Zayıf Tarafı” başlıklı bir yazısında dağınık hareketler hâlinde kalmasının milliyetçiliğinin komünizme karşı yumuşak karnı olduğunu belirttikten sonra milliyetçi dergilerin içeriğinden hareketle gruplar arasında ideal itibarıyla bir fark olmadığını söylemiştir: “Sevgili dostum Nihâl Atsız'ın idare ettiği (Orhun) mecmuasiyle muhterem Dr. Nureddin Topçu'nun da yardım ettiği (Tanrıdağ) arasındaki ideoloji yakınlığı bunların birleşmesine ve birleşerek

Türk Ocağı dışındaki neredeyse ülkedeki bütün Türkçü teşkilatları bir araya getirilmesinde Atsız'ın yanı sıra Nurettin Topçu ve Remzi Oğuz Arık gibi simaların da önemli bir rolleri bulunmaktadır. Atsız'ın yakın çevresi içinde yer alan pek çok ismin de katıldığı ve *Kür Şad* dergisinde Atsız'ın yazılarını yayımlayan Haluk Karamağralı'nın genel başkanlığını üstlendiği TMD'nin, İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerdeki şubeler dışında Kars, Kırıkhan, Kütahya, Afyon, Muğla, Tire, Menemen, Gümüşhacıköy, Uzunköprü, Derik, Uşak, Hani, Kırıkkale, Nevşehir, Kırşehir, Çanakkale, Burhaniye, Uluborlu, Malatya, Diyarbakır ve Arpaçay gibi yerlerde de şubeleri açılmıştır.

1945 sonrasında siyasi alanın önemli aktörlerinden biri hâline gelen bu gençler kısa sürede Cumhuriyet'in seçkinlerinin kendi ayrıcalıklı durumlarını meşrulaştırmak için kullandıkları milliyetçi dilin şifrelerini çözmüş ve arzuladıkları seçkin konuma ulaşabilmek için devleti önceleyen bir söylemle birlikte anti-komünist hareketi ve bu amaçla kurdukları dernekleri kendileri için bir kaldıraç olarak kullanmışlardır. Bu durum Yüksel Taşkın'ın son derece isabetle tespit ettiği gibi devlet fikri, “organik cemaatin dayandığı hiyerarşinin hem kendisi hem de güvencesi” olarak muhafazakârlığın zamanla milliyetçi ideolojiyle kaynaşmasının da “düşünsel zemini”ni oluşturmuştur.³⁴⁸

Kuruluştan 6 ay sonra çıkarılmaya başlayan ve TMD'nin sözcüsü hüviyetindeki *Mefkûre* isimli dergide, daha çok dernek mensuplarına yönelik yazılarıyla milliyetçilerin sahip olması gereken hasletlere vurgu yapılmıştır. 1945 sonrası dağınıklık, TMD ile en azından teknik olarak, ortadan kalkmış olmakla birlikte ortak bir programa ve metoda ihtiyaç olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu sorunun aşılması için 28 Ekim 1951'de Ankara'da yapılan istişare toplantısında ilk olarak millet kavramı üzerinde durulmuş ve milletin “fertleri arasında soy ve vatan birliği

daha kuvvetli bir organ hâlini almasına çok iyi bir vesile teşkil edebilir. (Sebilülreşad) da milliyetçidir; fakat ötekiler milliyetçi ve dinci oldukları hâlde, beriki dinci ve milliyetçi olmak itibarıyla aralarında hafif bir telakki farkı var demektir. Bu vaziyete göre fikir, görüş ve yol birliği tam olan mecmuaların birleşmesi belki muhtelif milliyet telâkkileriyle cereyanlarının bile tedricen birleşmelerine yol açabilir. Bütün Türkçülerin ilk hedefi işte bu zarurî birliğin bir an evvel tahakkukuna çalışmaktan ibaret olmalıdır; unutulmamalıdır ki, karşılarındaki kızıl ideoloji onların bu perişan hâline çok istifade etmektedir.” Akgöz, *Basında Atsız*, s. 202-203.

³⁴⁸ Taşkın, *a.g.e.*, s 21, 73

şuuru bulunan harsî topluluklar” ifadesiyle tarif edilebileceği fikri üzerinde birleşmiştir. Türkiye'yi maceraya sürükleyecek bir Turancılığın kabul edilmediği vurgulanmış, Anadoluculuk kavramının dar ve lüzumsuz olduğuna karar verilmiştir. Antropolojik ölçüler ve laboratuvar tahlilleriyle³⁴⁹ yapılan ırkçılığa karşı çıkmıştır. Bu millet tanımına girmeyenlerin yabancı sayılması ise dış mihrakların güdümündeki unsurların ırkçılığına karşı millî bir reaksiyon ve öz savunmanın bir gereği olduğu vurgulanmıştır.³⁵⁰

DP yönetiminin milliyetçilere karşı takındığı bu mesafeli tutuma karşılık³⁵¹

³⁴⁹ Burada açık bir şekilde Kemalizm'in laik ve bilimsel iddialı milliyetçilik anlayışının bir eleştirisi yapılmaktadır. Öte yandan Atatürk düşmanlığı iddialarına Türk Milliyetçiler Derneği'nin *Mefkûre* sayfalarından verdiği cevap, belki dar bir bakışla yapılan inkılapların bir eleştirisi olabilir ama hedefte kesinlikle ne Atatürk ne de onun kurduğu rejim vardır. “Atatürk tarihte uğradığımız en gaddar bir hüküm karşısında Türk şahlanışının ve yumruğunun bir sembolü olarak milletimizin bağrından fıskırmış, Türkün var olduğunu, ebediyete kadar var ve efendi olarak kalacağını cihana teslim ettirmiş Kuvayı Milliye ruhunun başkumandanıdır. Türk milliyetçisi, Atatürk'ün ne politika metayı olmasına müsaade eder, ne de onun türlü emellerle kalkan yapılmasına göz yumar.” “Türk Milletine Beyanname”, *Mefkûre*, 26 Nisan 1952, yıl 1, sayı 26, s. 1. Akt. Kılıç, *a.g.e.*, 156. Nuray Mert'in haklı olarak belirttiği gibi Türkiye'de muhafazakârlık, “modernleşme ve Batılaşmadan yana ama onun materyalist yönüne karşı, Cumhuriyet'in resmî ideolojisi Kemalizm'den yana, ama onun jakoben zihniyetine karşı, sekülerizmden yana ama onun açık bir şekilde dini sembol ve değerleri yok sayan biçime” karşıdır. Nuray Mert, “Muhafazakârlık ve Lâiklik”, *a.g.e.*, s. 325. Tam da bu noktada sağ siyasî çevrelerin Kemalizm'le olan münasebetinin sol siyasî çevrelerden oldukça farklı olduğunu, Atatürk'ü lider olarak kabul etmekle beraber onun döneminde yapılanları sorun(sal)laştırmadıklarını iddia edebiliriz. Sol çevrelere yakıştırılan Kemalizm'in koruması altında büyüme, onun anti-demokratik zihniyetini tevarüs etme suçlaması ya da solun sağ olması kuşkulu bir iddiadır. Oysa milliyetçi çevrelerin Kemalizm'le kurdukları ilişki irdelendiği zaman bu iddiaların tersine çevrilmesi için yeterince malzeme bulmak da pekâlâ mümkündür. Ancak bu durum Atsız ve onun çevresindekiler özelinde daha karmaşık bir hâl almıştır.

³⁵⁰ Kılıç, *a.g.e.*, s. 142-143. Daha sonraki bir tarihte toplanması planlanan Türk Milliyetçiliği Kongresine sunulması, bu kongrede hazırlanacak programa esas teşkil etmesi istenen söz konusu kararlara DP'nin müzahir olduğu ve Türkçüler içinde fikrî ayrılıklara yol açtığı rahatlıkla söylenebilir. Nitekim istişarenin devam ettiği esnada Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri ile *Ulus* gazetesi arasında cereyan eden gerilim TMD'yi de içine alarak büyümüştür. 28 Ekim 1951'de Ankara ve İstanbul'da TMD mensupları tarafından dağıtılan bir bildiri ile Nâzım Hikmet sert bir şekilde eleştirilmiş ve İleri'nin TBMM'de yaptığı konuşma savunulmuştur. Bu konuşmaya karşın Nâzım Hikmet'in büyük şair olduğunu vurgulayan *Ulus* gazetesi ise, Tan Matbaası Olayı hatırlatılarak tehdit edilmiştir. *Ulus* gazetesi, Tevfik İleri'yi TMD'yi kullanmakla suçlamış, bakanlığın kalem müdürü Cahit Okurer'in TMD içinde aktif olarak yer almasını da bu iddianın kanıtı olarak sunmuştur. Ancak bu gelişmeler kendi camiaları içinden yer alan önemli bir ismi savunmaktan ziyade yukarıda değindiğimiz gibi devletle iyi ilişki kurmaya çalışan gençlerin “kendiliğinden” tepkileridir. Ancak bu durumu Türkçülüğün güncel siyasete alet olması olarak değerlendiren Atsız, İleri'nin savunulmasına içerlemiştir. Türkçüler arasında ayrılığa neden olan bu durum bir süre sonra Atsız'ın *Orkun*'u kapatmasına yol açacaktır. Karabulak, *A.g.e.*, s. 68-92.

³⁵¹ Ercilasun'un belirttiği gibi DP içinde Türkçülüğe muhalif isimler de vardır ki bu durum Atsız'ı rahatsız etmiştir. Nitekim *Orkun*'da 20 Nisan 1951'de yayımlanan “Ülküdaşlarla Başbaşa” başlıklı köşede bu duruma dikkat çekilmiştir: “Orkun aleyhine dava 'açtırmak için Savcılığa durmadan emirler yağdıranlar şu bizim 'Orkun'dan Sesler' sayfasından meşhur etmeye başladığımız Halil Özyörük ile

milliyetçi çevreler ümitvar bir şekilde özellikle de kültür politikalarında iktidara yol göstermek istemişlerdir. 1971 yılında dönemin Kültür Bakanı Talât S. Halman'ın, bakanlık tarafından “Türk Kültürü Kaynak Eserleri Dizisi”, “Cumhuriyetin Temel Eserleri Dizisi” ve “Yabancı Dillerde Türk Kültürü Dizisi” başlıkları altında yayımlanması düşünülen eserlerin seçimi konusunda fikir adamlarının ve aydınların yardımcı olmalarının beklendiğini belirten ve bu amaçla bir anket çalışması yapılacağını duyuran mektubuna verdiği cevap, Atsız'ın DP'den beklentilerini göstermesi bakımından kayda değerdir.

“Cevabımı Bakanlığın gönderdiği kâğıtlar üzerinde değil de *Ötüken* yapraklarında vermemin sebebi şudur: Vaktiyle Demokrat Parti iktidara geldiği zaman Millî Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri de böyle büyük bir kültür serisi yayımlayacağını söyleyerek bütün lise öğretmenlerine basılı kâğıtlar göndermiş, millî kültür eserlerinin neler olduğunu bunların ne şekilde basıla bileceğini, bu işlerin en iyi kimler tarafından yapılabileceğini sormuştu.

O zaman ben, büyük bir gaffetle, bu işi ciddiye alarak günlerce uğraşmış, zaten evvelce hazırlığım bulunan bir konuda olması dolayısıyla millî kültürümüze ait ana tarih ve edebiyat kaynaklarını kronolojik olarak nevilerine göre sıralamış; hangisinin aynen, hangisinin sadeleştirilerek, hangisinin Arapça veya Acemce'den çevrilerek yayımlanabileceğini bildirmiş; her eserin kim veya kimler tarafından en iyi şekilde yapılacağını da kaydetmiştim. Bu, çok uzun bir liste olmuş, Bakanlığın gönderdiği matbu kâğıtlar yetmediği için tarafımdan da birçok kâğıtların eklenmesi gerekmişti.

Sonra ne oldu? Hiç...”³⁵²

Atsız'ın DP'den beklentisinin ne kadar yüksek olduğu yine kendi kaleminden çıkan Millî Kültürü Koruma Kanunu önerisinde çarpıcı bir şekilde kendini gösterir.

- 1- Gazetelerden başlayarak tabelalara kadar her türlü yazılı yayın vasıtalarından, imla yanlışları için tekerrüründe şiddetlenmek üzere para cezası alınır.
- 2- Okullarda imlaya ehemmiyet verilir ve bir tatil devresinde bütün öğretmenler

şimdi onun halefi Rukneddin Nasuhioğludur. İçişleri ve Adalet Bakanlıklarını değiş tokuş paylaşan bu iki zat aynı yolun yolcusu ve aynı zihniyetin sahibidirler. Ancak Halil Özyörük biraz daha cüretli, öbürü daha ihtiyatkâr ve idarelidir. Türkçülük konusunda düşünceleri aşağı yukarı Hasan Âli'nin, Falih Rıfkı'nın ve İsmet İnönü'nünki gibidir. Adnan Menderes kabinesi içinde bu hususta ve başka bazı hususlarda, bu iki zatın münferit kaldıklarını tahmin ve ümit ediyoruz.” Ercilasun, **a.g.e.**, s. 115.

³⁵² Atsız, “Kültür Bakanına Açık Mektup”, **Ötüken**, 1 Kasım 1971, s. 12. TMD'ye yakın milletvekillerinin ihrâcı sürecinde Tevfik İleri ile ilgili bir karar alınmamış ve İleri parti faaliyetlerine devam edebilmiştir. Atsız'ın çevresindeki isimlerden biri olan İleri en azından Atsız'ın nezdinde bekleneni verememiştir. Buna mukabil İleri'nin DP'nin çizdiği çerçevede hareket ettiğini de söylemek zordur. Menderes'i Bayar çizgisinden uzaklaştırmak isteyen Kısakürek bu çabalarında en çok yardımcı olan Tevfik İleri'dir. Nitekim hükûmete yakın bir gençlik derneği olan Türkiye Millî Talebe Federasyonu İleri'nin Millî Eğitim Bakanlığı'nı kendi görüşüne yakın insanlarla doldurmakla suçlamış, İleri ile birlikte iki milletvekilinin partiden ihraç edilmesini sağlamıştır. Bu isimler daha sonra partiye tekrar kabul edilmiştir. Emin Alper, **Jakobenlerden Devrimcilere: Türkiye'de Gençlik Hareketlerinin Dinamikleri (1960-1971)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 164.

kursa çekilerek imlası doğru olmayanlar meslekten çıkarılır.

3- resmî evrakın doğru yazılması için daktilolar kursa ve imtihana tabi tutulur ve başaramayanlar işlerinden çıkarılır.

4- Tarihçilerle dilcilerden mürekkep bir heyet Türkiye de Türkçe olmayan adların değiştirilmesi işini üzerine alır. Türkçe olmayan müessese ve coğrafya adlarını en uygun şekilde Türkçeleştirir. Bilhassa Türkçe değil zannıyla cahil gayretkeşler tarafından değiştirilen ve Oğuz boylarına, oymaklarına ait olan yer adları tekrar eski yerlerine verir (Tarihi bir ananesi olan Konya, Kastamonu vesaire gibi meşhur ve büyük şehir ve kasabalar tabii bundan istisna edilir).

5- Bundan sonra doğacak çocukların adlarının mutlaka Türkçe olması mecburiyeti konur. Fakat uydurma adlara mani olmak için bu heyet tarafından bir ad cetveli yayınlanır. İsteyenler çocuklarına ayrıca bir de İslâmi göbek adı takabilirler.

6- Soyadı kanunu değiştirilerek soyadlarının başa alınması ve mutlaka “oğlu” veya “gil” ile bitmesi sağlanır. Herkese tarihi soyadını kullanma müsaadesi verilir. Yeniden alınacak soyadlarının Türk dili ve zevkine uygun olması mecburiyeti konur. Azınlıklar soyadlarını ve adlarını almakta serbest bırakılır.

7- “Bay” ve “Bayan” hakkındaki kanun ilga olunarak eski elkap ve unvanlar asri bir şekilde canlandırılır ve kime ne deneceği kesin olarak belli olur. Bu hususun hazırlanmasında Anadolu örfü dikkate alınır.

8- Türk dil bilgisi ile Türk tarihi dersleri ilkokuldan lisenin sonuna kadar, her yıl biraz daha mufassallaşmak üzere tekrar edile edile Türk gençliğine sindirilir ve böylelikle olgunluk imtihanına girerken Malazgirt savaşını bilmeyen gençlere rastlamak hicabı önlenir. Türk tarihi, umumî tarihten ayrı bir ders olarak okutulup asıl ehemmiyet buna verilir.

9- resmî ve hususi inşaatlarda millî mimarlık tarzımızın devamı için bu işler kontrol altına alınır.

10- Bilhassa ordu ve maarifte millî ananeden mülhem sıhhi, pratik ve ucuz kıyafetler kabul olunur ve bunların kabulünde Batıya karşı hiçbir aşağılık duygusuna kapılmadan hareket olunur. Avrupa'nın eski dini üniversitelerinden gelen ve bizim profesörlerimiz tarafından, şahsiyetleri pahasına körü körüne kabul olunan o gülünç papaz kılığı kaldırılır.

11- Asrın hızla geliştirdiği medeni ihtiyaçlar ve vasıtalar dolayısıyla her gün yeni yeni terimler çıkmakta ve bunlar dilimize aynen girmekte olduğundan Türkçenin yabancı kelimeler tarafından istilasını önlemek için gerçekten ilmî bir Dil Kurumu kurulur ve bunun vazifesi her türlü ilim ve ihtisas şubelerine giren yabancı sözlerin derhal en iyi, Türkçe karşılığını bulmak olur.

12- Anadolu Türkleri örfünün dikkatle incelenmesi neticesinde, bu incelemeden alınacak ilham ve bilgi ile yeni bir Medeni Kanun ve Ceza Kanunu tedvin edilir.

13- Maziden kalan bütün millî kültür ve medeniyet eserlerimizin hızla onarılmasına başlanır ve bunları tahrip edenler hakkında ağır cezalar konur.

14- Sönmekte olan millî sanat ve sporlarımızı, diriltmek için tedbirler alınır, gerekirse bunları öğrenmek için mektepler açılır.

15- Ve nihayet devletimizin adı tam Türkçe olarak değiştirilir ve “TÜRKİYE” yerine

“TÜRKELİ” kabul olunur.³⁵³

DP'den Tek Parti döneminde olduğu gibi kültürü önceleyen bir tutum içinde olmasını bekleyen Atsız, Millî Eğitim Bakanlığı'nın “Türk Kültür Eserleri”nin basımı ve sadeleştirilmesi projesi gibi kültür politikalarını ilgilendiren konularda kendisine ayrıcalıklı bir rol talep etmiştir. Bu proje bağlamında dikkat çeken husus bu işin bir parçası olması için davet alan Atsız'ın davete icabet etmek yerine davet sahibi gibi davranmasıdır. Atsız hazırladığı sadeleştirilmiş metin numunesiyle beraber İleri'ye hitaben gönderdiği mektupta eserlerin hazırlanması için görevlendirilen kişilerin yetersiz olduğunu öne sürmüştür. Eserlerin siparişinde bu zevatın taraflı davranacağını ve eserleri kendi aralarında paylaşacaklarını düşünen Atsız, kendisinin ise gönderdiği numunenin incelenmesinden sonra bütün işi maddî bir karşılık beklemeden yapılabileceğini belirtmiştir.³⁵⁴ Burada heyete duyulan güvensizlik son derece açıktır. Atsız böylesi önemli bir projeyi tekeline almak, kültür konularında yapılacak bütün işlerin kendi denetiminde altında tutmak istemiştir. Diğer taraftan Atsız söz konusu mektupla, ciddiyet isteyen bu işin ancak ve ancak ciddi, kendisi gibi idealist ve donanımlı kişiler tarafından yapılabileceğine olan inancını abartılı bir şekilde göstermiştir. Her şeyden önce kültürel konularla, özellikle de dil ve tarih meseleleriyle ilgilenen Atsız, Türk kültürünün toplumun tüm hücrelerine nüfuz etmesini mümkün kılacak politikaların kendisi gibi donanımlı ve idealist kişilerin gözetiminde devletin etnik yapısı güçlendirecek şekilde yürütülmesini arzu etmiştir.

Atsız bu şekilde kabulü zor bir değişim programı önerdiği sırada “Koruma Kanunu” kadar kapsamlı bir değişim programı olmasa da sembolik olarak oldukça önemli başka bir konu TMD'nin gündemine gelmiştir: Ayasofya. İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yıldönümü kutlama hazırlıklarının yarattığı hararetli tartışma ortamında hareketlen TMD 1952 Nisan'ında Ayasofya'nın tekrar cami hâline getirilmesi için Başbakan Andan Menderes'e açık bir mektup yayımlayarak hükûmet nezdinde ilk

³⁵³ Atsız, “Millî Kültürü Koruma Kanunu”, **Orkun**, Sayı: 55, 19 Ekim 1951, s. 2-3. Burada görüldüğü gibi Atsız'ın kanun önerisinde iktisadî duruma ilişkin herhangi bir değinisi yoktur. Bu öneri Avrupa taklitçiliğinden kaynaklandığı öne sürülen kültürel yozlaşma ve tüketimciliği hedefine koyan Türk sağının genel görüşünü yansıtmaktadır.

³⁵⁴ Sami Yavrucuk, “Atsız Hoca'yı Anarken”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız** içinde, s. 104-105.

girişimde bulunmuştur.³⁵⁵ Bu girişimine olumlu bir cevap alamayınca da aynı taleple ilgili bir broşür hazırlayarak kamuoyu desteğini arkasına almaya çalışmış ama basından gelen sert tepkilerle ortam iyiden iyiye gerginleşmiştir. Konu 24 Ekim tarihinde Ankara'da toplanan Kurultayda yeniden gündeme gelmiş, Altan Deliorman'ın ifadesine göre, Atsız'ın bilgisi dâhilinde kurulan Fetih Yıllarını Aydınlatma Derneği fethin yıldönümü için dikkat çekici bir gösteri yapma teklifinde bulunmuştur. Hazırlanan plana göre, TMD üyesi gençler başlarında Gök-Türler gibi beyaz keçe külahlarla ve kılıç kuşanmış bir hâlde bir geçit resmine katıldıktan sonra dönüşte atlarını Ayasofya'ya sürerek yüzyıllarca İslâm-Türk dünyasının en önemli mabedini tekrar ibadete açılacaktır.³⁵⁶

DP, bütün bu faaliyetlerle kendisine dayatılan güç istencine olumlu cevap vermediği gibi kendi pragmatizmine bir engel olarak değerlendirdiği ideolojik katılığa hep karşı olmuştur. DP, “liberal”, muhafazakâr milliyetçi çevrelerle ve gençlikle iyi ilişkiler kurmak istemişse de bütünlüklü bir doktrinden bilinçli olarak uzak durmuş, TMD benzeri ideolojik oluşumlar iktidarını rahatsız ettiğinde ise gerekli adamları atmaktan çekinmemiştir.³⁵⁷ “Bir başka ifadeyle DP liderliği, dinsel-milliyetçi sembollerden yoğun olarak yararlanırken bu sembollerin entelektüel, kültürel ve siyasal alandaki

³⁵⁵ Bekir Berk tarafından çıkarılan *Komünizme Karşı Mücadele* gazetesinin 15 Nisan 1952 tarih ve 34 sayılı nüshasında “Başbakan Adnan Menderes'e Açık Mektup”ta Ayasofya'nın açılması talebinde bulunmuştur.

³⁵⁶ Altan Deliorman, *Tanıdığım Atsız*, 2.bs., İstanbul, Orkun Yayınevi, 2000., s. 69

³⁵⁷ DP, devlet ideolojisinin siyasî elitler dışında kalan kesimlerce belirlenmesini engellemek için ilk olarak yasal çerçeve içindeki boşlukları doldurmak istemiştir. Bu amaçla 1949 yılında CHP tarafından Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesine eklenen “Cumhuriyetçiliğe aykırı veya millî duyguları yok etmek veya zayıflatmak için her ne surette olursa olsun propaganda yapmak” ibaresini yeterli bulmayarak, aynı maddeye “Anayasanın tanıdığı kamu haklarının ırk mülahazasıyla kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya millî duyguları yok etmek veya zayıflatmak için her ne surette olursa olsun propaganda yapmak” şeklinde başka bir ek yapmıştır. Aynı legal tavır irticai faaliyete karşı da benimsemiştir. Nitekim ünlü gazeteci Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikastla ilişkisi olduğu düşünülen İslam Demokrat Partisi de Cemiyetler Kanununa aykırı faaliyetleri sebebiyle kapatılmıştır. Öte yandan üniversitelerin Atatürk büstlerine yapılan saldırılara karşı Millî Türk Talebe Federasyonu, DP'den bir Koruma Kanunu çıkartılmasını istemiş, ancak bu teklifle de yetinmeyip 30 Haziran 1951'de büyük bir protesto düzenlemiştir. Bu vesileyle DP açısından hassaslaşan Atatürk devrimlerinin korunması konusunu bir devlet meselesi olarak ele almıştır. Bu hassasiyeti gösteren ilk girişim, 1952 yılında kurulan Türk Devrim Ocakları olmuştur. Bu ocaklar kısa sürede yaygınlaşmış ve başta laiklik olmak üzere bütün devrimlerin savunucusu olarak faaliyet yürütmüştür. Osmangazi Ertekin, “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, s. 381.

temsilcileriyle güç paylaşımından bilinçli olarak uzak dur[muştur].”³⁵⁸ Siyasal sistemi değiştirmek yerine kendine uyarlayan DP, Tek Parti dönemini hatırlatan bir şekilde gerektiğinde baskı politikalarına da başvurmuştur. 1953'te, TMD'nin yükselen Kıbrıs krizindeki tutumu ve yine TMD mensubu bir gencin gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'a suikast girişiminde bulunması DP yönetiminin tepkisini çekmiştir. Aktif siyasete olan meyli ve hızlı örgütlenmesi ile DP'nin “devletlü” reflekslerinin harekete geçiren TMD “ırkçı, gayri laik esaslara dayandığı”³⁵⁹ gerekçesiyle kapatılmıştır.³⁶⁰ Atsız'a göre TMD kapatılmasının gerçek nedeni ise dernek üyelerinin Köylü Partisi'ni³⁶¹ destekleyeceği korkusudur. Ekim 1950-Ocak 1952 arasında Nihâl Atsız'ın yönetiminde çıkarılan *Orkun* dergisinin desteklenmesi ve Atsız'ın konferanslarına ev sahipliği yapılması bu kapatılmanın öncesinde dikkat çeken gelişmelerdir. Türkçü çevrenin beklediği değişimin bir türlü gerçekleşmemesi ise Türkçülerin hükûmetle aralarına mesafe koymalarına neden olmuştur.

Her ne kadar Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin Bakanlar Kurulu'ndaki Türkçü

³⁵⁸ Taşkın, **a.g.e.**, s. 118.

³⁵⁹ Özdoğan, **a.g.e.**, s. 273. Ayrıca bkz.: Deliorman, **Tanıdığım Atsız**, s. 76. 17 Ocak 1953 tarihinden ülkeden hızla “tırmanan” sosyalist eylemlerden TMD'yi sorumlu tutan Menderes TMD'nin kapatılmasını ve TMD'nin DP'li başkanı Said Bilgiç ile DP milletvekili Tahsin Tola'nın Haysiyet Divanı'na sevk edilmesini sağlamıştır. Menderes TMD'nin 1944'te büyük olaylara neden olmuş ırkçı birliğin bir devamı olarak değerlendirmiştir. “Memleketin birliğini karşı olan bu akım tıpkı din istismarcılığı gibi 'Türk köylüsünün dışında teşekkül etmiş [bir] kanser[dir].” Ayın Tarihi, 1953: 51-52'den aktaran: Baran Dural, **Pratikten Teoriye Milliyetçi Hareket**, İstanbul Bilge Karınca Yayınları 2011, s. 302.

³⁶⁰ TMD'nin kapatılmasını engellemek isteyen Ali Fuat Başgil, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı ziyaret etmiş ve kendisine bu dernekte bir araya gelen gençlerin en azında CHP karşıtı olduklarını söylemiştir. Bayar'ın buna cevabı ise “Onların CHP'ye karşı oldukları konularda, ben CHP'yi destekliyorum.” olmuştur. M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2001, s. 96. Başgil yıllar sonra derneğin kapatılmasının DP'yi savunmasız bıraktığını söyleyecektir. Ali Fuad Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, çev.: M. Ali Sebük, İ. Hakkı Akın, İstanbul, Çeltüt Matbaacılık, 1966.

³⁶¹ Atsız, “Bir Millet Nasıl Çökertilir”, **Ötüken**, Sayı: 88, Nisan 1971, s. 4. Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından “dini esasa dayanan ve gayesini saklayan bir cemiyet olduğu” gerekçesiyle kapatılan Millet Partisi'nin devamı olan Türkiye Köylü Partisi 19 Mayıs 1952 tarihinde kurulmuştur. Türkiye Milliyetçiler Derneği'nin etkili isimlerinden Remzi Oğuz Arık'ın genel başkanlığını üstlendiği partinin kurucuları arasında Tahsin Demiray, Mustafa Süreyya Endik, Cezmi Türk, Yusuf Ziya Eker gibi tanınmış Türkçüler de vardır. 1954 seçimlerinde başarısız olan 1957 erken seçimleri sonrasında Osman Bölükbaşı'nın Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşmiştir. Partinin adını 1958'de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi olarak değiştirilmiştir. 1961 seçimlerinde üçüncü parti olarak sonuç almış ve 54 milletvekili çıkarmıştır. İnönü başkanlığındaki koalisyon hükûmetine katılıp katılmamak partide tartışma çıkarmıştır. Bu tartışma üzerine Bölükbaşı partiden ayrılmış, 63 yılındaki yerel seçimlerde partinin oyları düşünce koalisyonundan çekilmiş ve hükûmetin düşmesine neden olmuştur. 1965'te itibaren Alparslan Türkeş'in genel başkanlığını yapacağı partinin adı 1969'da Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiştir.

eğilimleri temsil ettiği kabul edilse de partideki Türkçülerin, parti dışında yaratılan kamuoyu baskısını yönetmeye ve sonuç almaya güçleri yetmemiştir. Said Bilgiç, Remzi Oğuz Arık, Tahsin Tola ve ilk kabinede Çalışma Bakanı olarak görev alan Samet Ağaoğlu gibi DP'den milletvekili olan ve daha önce andığımız Türkçü dergilerle derneklere hizmet etmiş isimler, partiden ihraç edilmiştir. Kıbrıs krizi ve onun acı bir uzantısı olarak kabul edilen 6-7 Eylül Olaylarında ortaya çıkan milliyetçi öfkenin, Türkçülerle DP iktidarı arasında söylemsel bir paydaşlık var ettiği düşünülebilirse de 1956 civarında Türkçülerle DP arasındaki ipler tamamen kopmuştur. Meşrutiyet yıllarından itibaren Dârülfünûn'daki dersleri ve çıkardığı yayınlarla Türkçü ideolojinin en önemli tarihçisi olarak kabul edilen Fuat Köprülü, Adnan Menderes'in kurucusu olduğu partiyi tanınmaz hâle getirdiği gerekçesiyle 1950'den beri sürdürdüğü bakanlık görevinden ve partiden istifa etmiştir.³⁶² Dış politika tercihleri ve bazı kişisel sebepler de Köprülü'nün istifasını kolaylaştırmıştır. 1957'den itibaren yoğunlaşan diktatörleşme eleştirilerine zamanla Türkçüler de dâhil olmuştur.³⁶³

³⁶² Fuat Köprülü, Adnan Menderes'in parti içindeki en büyük rakibi olmuştur. DP kurulurken, partinin sözcüsü gibi hareket eden Fuat Köprülü, DP'nin siyasî meselelere dair yaklaşımını açıklayan kişidir. Köprülü ve Menderes arasındaki gerilim İstanbul İl Başkanı Orhan Köprülü'nün istifasıyla doruk noktaya ulaşmıştır. Baban, **Politika Galerisi**, s. 339.

³⁶³ Türkçülerin DP'den ayrıldıkları bu dönemde dikkat çeken birkaç girişimden biri DP'den ihraç edilen Sait Bilgiç'in arkadaşlarıyla birlikte "Hür adında bir yayın evi kurmak için teşebbüs" başlıklı bir broşür yayımlayarak kendisine itimat edenleri yardıma çağırmasıdır. Broşürde ortaklar arasında ortaya çıkacak bir itilaf durumunda Nihâl Atsız, Bekir Berk ve İsmet Tümtürk'ten müteşekkil bir hakem heyetinin yetkili olduğu bildirilmiştir. Ancak basında şiddetli bir biçimde eleştirilen bu girişimin devamı gelmemiştir. Atsız'ın DP'ye ve Menderes'e yönelik ne gibi eleştiriler yaptığını bilemesek de az önce zikredilen olay ve daha sonradan yazdıkları üzerinden çıkarım yapmaya el verecek birkaç hususu hatırlatmakta fayda vardır. Bunları ilki, Atsız'ın DP'yi CHP'den ayrı bir parti olarak değerlendirmemiş olduğu hâlde parti içindeki Türkçü kadrolardan dolayı kültür ve eğitim başta olmak üzere bazı konularda reform yapılabileceğine olan inancıdır. Ancak aksi yöndeki gelişmeler onu DP'den uzaklaştırmıştır. Parti kapatıldıktan sonra kaleme aldığı bir yazısında DP dönemini "kavgalı gürültülü" bir dönem olarak resmedecektir. Atsız'ın DP'den ziyade Menderes'e ilişkin görüşleri 1950'li yılların sonralarına doğru aynı dergide yazdıkları Necip Fazıl'ın yazdıklarına kıyasla çok da olumlu değildir. Kısakürek, Atsız'a yönelik maddiyatçılık suçlamaları sırasında Atsız'ın Başbakan'ın isminin imlasını Etnan Bey olarak yazdığını söyler. Bu, eğer doğruysa, Atsız'ın Adnan Menderes'in Sabetaycı olduğu hakkındaki yaygın söylentiye katıldığı gösterir. Necip Fazıl Kısakürek, **Babıali**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1976, s. 336. Öte yandan Atsız'ın askerî darbe planlarından ne zaman haberdar olduğunu bilemesek darbe içinde yer alacak pek çok subayla özellikle de Alparslan Türkeş'le sürekli irtibat hâline olduğu bilinen bir durumdur. Türkeş'ten ayrı olarak On Dörtler grubu içinde yer alan Kurmay Binbaşı Dünder Taşer, Deniz Kıdemli Yüzbaşı Numan Esin, Jandarma Binbaşı Ahmet Er ve Numan Esin Atsız'ın Maltepe'deki evini ziyaret eden isimlerdir. Bu grubun hâricinde kalan Faruk Güventürk de Atsız'ın evinin müdavimleri arasındadır.

Atsız, *Orkun*'un kapatılması, öğretmenlikten uzaklaştırılması ve tekrar Süleymaniye Kütüphanesine atanması sonrasında tıpkı Türkçü hareket gibi 1960'a kadar süren bir sessizlik dönemine girmiştir.³⁶⁴ TMD'nin kapatılmasıyla yaygın ve güçlü bir hareketliliğin durdurulması hükûmetin komünizm karşıtı katı tutumu ile Türkçülerin yeniden örgütlenecek kanalları kesmiş olması kadar Türkçülerin örgütsel ağları ayağa kaldıracak maddî kaynaklara³⁶⁵ ve politik deneyime sahip olmamalarından kaynaklanmıştır. Kemalist dönemin kültür temelli siyasasının düzen kavramı karşısında kalkınma söylemini öne çıkaran DP iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra kültüralist bir siyasal çizgi takip eden sağ seçkinleri siyaset denklemin dışına çıkarmaktan hiçbir beis görmemiştir. Devlete yanaşamayınca kendi kabuğuna çekilen Türkçüler tekrar harekete geçmek için 27 Mayıs Askerî Darbesi'ni bekleyeceklerdir.

Orkun'un kapatılmasından sonra ilk yazıları 1956'da *Ocak* gazetesinden çıkan Atsız'ın *Deli Kurt* romanını ise 1958'de *Akşam* gazetesinde tefrika ettirmiştir. *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, *Türk Yurdu*, *Büyük Doğu* ve *Türk Kütüphanecileri Derneği Bülteni* gibi dergiler ise bu dönemde makalelerinin çıktığı diğer mecralar olacaktır.³⁶⁶

Bir genç subaylar darbesi olan 27 Mayıs, DP'nin Kemalist devrimin ilkelerinden saptığı ve bir güç zehirlenmesi yaşadığı gerekçesiyle yapılmıştır. İhtilal bildirisini radyodan okuyan, siyasal sistemde köklü bir reforma taraftar olup siyasal partilere hiç güvenemeyen Albay Alparslan Türkeş radikal On Dörtler grubunun öne çıkan ismidir.³⁶⁷ Cemal Gürsel'in liderliğini üstlendiği Millî Birlik Komitesi (MKB) içinde etkili olan bu grup 13 Kasım'da gerçekleşecek tasfiyelere kadar Türkeş'le birlikte

³⁶⁴ Özdoğan, **a.g.e.** s. 300

³⁶⁵ DP, hızlı bir şekilde büyüyen ve kurumsal giderlerini karşılayabilecek maddî olanaklara sahip olmayan TMD'ye para yardımı teklifinde bulunmuştur. Bu teklif Atsız'ın itirazıyla reddedilmiştir. Yavrucuk, **a.g.m.** s. 105

³⁶⁶ Osman Fikri Sertkaya, "Hüseyin Nihal Atsız", **Atsız Armağanı**, Ötüken Yayınları, 1976, s. 80-81.

³⁶⁷ Türkeş, 27 Mayıs Askerî Darbesi'nin ardından ülkeden hakkında en fazla konuşulan kişilerden biri hâline gelmiştir. 1944 olayları nedeniyle İnönü'yle arasını açık olduğu iddialarını Atatürkçü olduğunu söyleyerek reddetmeye çalışmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdağ, Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2004.

hareket edecektir.³⁶⁸ Parlamenter sisteme geri dönüşü mümkün olduğu kadar engellenme çabalarının arkasından olan bu grup seçimlere ancak referandumla kabul edilecek dört yıllık bir teşkilatlanma ve partileşme sürecinin ardından Millî Birlik Partisi olarak katılınması teklifini MKB'ye kabul ettirmiştir.³⁶⁹ Öte yandan Türkeş, hayata geçirdiklerinin yanı sıra planlamasını yaptığı uygulamalar ve yaptığı açıklamalarla parlamenter sisteme uzun zaman geri dönmeye niyeti olmadığı açıkça göstermiştir.³⁷⁰

Başbakanlık müsteşarı olarak Devlet Planlama Teşkilatı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü ve Devlet İstatistik Enstitüsü gibi kurumların kuruluşlarında etkin bir rol üstlenen Türkeş'in en kapsamlı girişimi Türk Kültür Derneği aracılığıyla uygulamaya geçirilmesi planlanan Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği tasarısıdır. Hazırlanan kanun tasarısının maddeleri söz konusu grubun amaçları hakkında açık bir fikir verir.

Atatürkçü ruh ve ülkü yolundaki devrim idealini yayacaktır,
En küçüğünden en büyüğüne bütün sosyolojik birimleri millî bilinç etrafında toplayacaktır,
Yabancı ideolojiler ve yobazlarla mücadele edecektir,
Devrimci aydınları ve örgütleri aynı amaç için bir araya getirecek, aydın gençliği hazırlayacaktır,
Kültürel alandaki çalışmaları ve sonuçlarını millî bünye ve ekonomik düzene uyarlamaya çalışacaktır,
Kent ve köy arasındaki kültürel uçurum kapatacak ve devrimi, hakiki ve aydınlık manasıyla dini, köye yayacaktır,
Millî eğitim seferberliği örgütleyecektir,
Ülkede dil birliği sağlanacaktır,
Millî kültür doğrultusunda güzel sanatları yayıcı çalışmalar yapacaktır,
Tıbbın sosyalleştirilmesi çalışmalarına katkıda bulunacaktır,

³⁶⁸ On Dörtler'in elindeki gücü azaltmak için Cemal Madanoğlu liderliğindeki grup Millî Birlik Komitesi üyelerinin başka hiçbir görev üstlenemeyeceğini bir ilke kararı olarak MKB'ye kabul ettirmiştir. Bu karar Türkeş'in doğrudan etkisi sınırlasa da On Dörtler gücünü korumaya devam etmiştir. Nitekim 235'i general olmak üzere ve 5 binin üzerinde subayı emekliye sevk eden 3 Ağustos kararını MBK'den bu grup çıkarabilmiştir. Üstelik bu dönemde orduda sadece 260 subay general rütbesine sahiptir. Ferit Salim Sanlı, "13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Millî Birlik Komitesi İçinde İtilaf", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 14, Sayı: 27 (Bahar 2018), s. 232

³⁶⁹ Alparslan Türkeş'in ihtilal kadrosu içindeki konumu onu Türkiye siyasetinde olduğu gibi Türkçü hareket içinde de öne çıkarmıştır. Atsız'ın "Artık bayrak o." diyerek kabul ettiği bu durum özlemini duyduğu askerî liderin duruma hâkim olmasıyla, Türkçülüğün devlet katında lâayık olduğu yeri bulacağı ümidine dayanmaktadır. Ayrıntı bilgi için bkz. Erk Yurtsever, "Atsız'ı mı Sordunuz?" içinde, **Türkülerin Kaleminden Atsız**, s. 94.

³⁷⁰ Radikal bir şekilde ele alınması gereken meseleleri iktidara gelecek hiçbir partinin çözeceğine inanmayan Türkeş, kısa zamanda seçimlere gidilmesine karşı çıkmıştır. Ege Ekspres, 1 Eylül 1960, Akt. Özdağ, Menderes **Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul, Boyut Yayınları, s. 327.

Tarım faaliyetlerinde girişilecek hamleleri destekleyecektir,
İmar ve İskân çalışmalarını destekleyecek, aydınları bu hareketi desteklemeye
çağıracaktır,
Teşkilat, köy ve diğer küçük yerleşim birimlerindeki sosyal ve ekonomik
örgütlenmeleri destekleyecektir,
Ahlakın gelişmesine çalışacaktır,
Gençliğin ve ailenin çağdaş, inkılapçı bir ahlak ile yetişmesi için çalışılacaktır,
Beden terbiyesini yaygınlaştıracaktır,
Kültür faaliyetlerini yaygınlaştıracaktır,
Basın ve yayın organlarında günlük siyasî etkileri ve dar ve maksatları silecektir,
Köylere yapılacak yatırımların burada daha kolay ve etkin girmesini sağlayacaktır,
Particiliğin demokrasi ruhuna uygun gelişmesi için çalışacaktır
Sosyal dayanışma duygusunu arttıracaktır,
Devrimlerin geniş kitleler tarafından benimsenmesi sağlayacaktır.³⁷¹

Söz konusu tasarıdaki ifadelerden Millî Eğitim Bakanlığı'nın, Devlet Millî Eğitim Başkanlığı'na dönüştürüleceği ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ve Basın ve Yayın'ın bu yeni kuruma bağlanacağı anlaşılmaktadır. Teşkilatın hedefi en küçüğünde en büyüğüne bütün sosyolojik birimleri tek bir fikir etrafında bir araya getirecek şekilde devletin yeniden yapılandırılmasıdır.³⁷² Böylece seçimler yapılsa dahi iktidara gelecek partinin esasa ilişkin tasarruflarda bulunmasına izin verilmeyecek, yeni hükûmet ise ancak denetimli serbestlik içinde hareket edebilecektir. İktisadî düzenden içtimaî bünyeye, ziraî reformdan kültür hayatına, sağlıktan eğitim sistemine, toplumsal yaşamı ilgilendiren bütün idari tasarruflar bu teşkilat tarafından belirlenecek ilkelere göre kontrol altında tutulacak, “çıkart amaçlı siyaset”in sebep olacağı çatışmalar da böylece engellenmiş olacaktır.³⁷³

Yobazlığa yapılan vurgu tasarıda dikkat çeken hususlardan biridir. 1944 Irkçılık-Turancılık Davası sonrasında komünizme karşı bir direnç yarattığını düşündüğü İslâm'la ilgili ihtiyatlı bir dil kullanan, hatta Tek Parti dönemi CHP'sinin dinle ilgili tasarruflarını eleştirdiği görülen Atsız'ın 1960'larda siyasî İslâmcılığa karşı benimsediği katı tutumu çağrıştırmaları bakımından dikkat çeker. Nitekim Atsız bu yıllarda yükselişe geçen İslâmcılığı Türkçülük karşısında oldukça tehlikeli, beynelmilel bir rakip olarak görecekti ve bu cereyanı komünizmle özdeşleştirecekti.

³⁷¹ TBMM Arşivinde Tasnif edilmemiş MBK belgeleri, Ülkü Kültür Birliği Kanun Tasarı, Akt. Özdağ, a.g.e., s. 365.

³⁷² Zürcher, a.g.e., s. 354.

³⁷³ Yasemin Doğaner, “İhtilâlin Mantığı”, **Türkiye'nin 1960'lı Yılları** (haz. Mete Kaan Kaynar), İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 111.

Diğer taraftan ezanın tekrar Arapça okunmaya başlamasını eleştiren ve “hakiki ve aydınlık manasıyla din”den bahseden tasarıyı hazırlatan Türkeş ile arası yine din nedeniyle açılacak olması ironiktir.³⁷⁴ Söz konusu tasarının Atsız'ın bir zamanlar DP'ye önerdiği kapsamlı kültür reformundan temel farkı kalkınmaya yapılan güçlü vurgudur. Bununla birlikte bu programın hazırlanması sırasında Atsız'a danışıldığı, hatta kendisinden bu programın uygulanmasında yardım istenildiğini düşündürecek emareler vardır. Nitekim Altan Deliorman, tasarı kapsamında açılmaya başlayan Türk Kültür Dernekleri'nin (TKD) oluşturulması ve faaliyetlerinin yürütülmesi konularında kendisinden yardım ve isim istendiğini nakleder.³⁷⁵ Atsız TKD'nin İstanbul şubesi kurucuları için bir liste oluşturma işiyle bizzat meşgul olmuştur.³⁷⁶

Türkeş'in Atsız ve etrafındaki isimlerin yanı sıra eski DP'lilerle görüşmeler yapması, CHP'ye karşı menfi tutumu ve hepsinden önemlisi atılğan tavrı MKB içinde rahatsızlığa neden olmuştur. Öte yandan Türkeş'in kendisini ve çevresini öne çıkaran icraatlarının yarattığı basınç Ekim ayında 147 üniversite öğretim üyesini görevden el çektilmesiyle patlama noktasına ulaşmış, gerilim ancak 13 Kasım'daki tasfiye ile dindirilebilmiştir. Ancak Türkçüler için saadet döneminin biteceğine işaret eden bu tasfiye sonrasında dahi devlet idaresini sivillere vermek istemeyen bir kesim, faaliyetlerine devam edebilmiştir.

Bunlar arasında en dikkat çeken isim sürgündeyken Türkeş'le iletişimi kesmeyen Talat Aydemir olmuştur. Bu dönemde Türkçüler tarafından çıkarılan *Millî Yol*'da Türkeş'le beraber İnönü karşıtı cephenin en önemli ismi olarak lanse edilip desteklenen Aydemir, Prof. Süleyman Yalçın'ın aktarımına göre, Necmettin Erbakan'ın inisiyatif almasıyla, 24 Haziran 1961'de İstanbul Teknik Üniversitesi'nde

³⁷⁴ Alparslan Türkeş, 17 Temmuz 1960'ta henüz Başbakanlık Müşaviri iken, Cumhuriyet gazetesinden Cevat Fehmi Başkut'a verdiği bir röportajda Türkçe ezan ve ibadetle ilgili görüşlerini açıklamıştır. Bu röportajda ezanın tekrar Arapça okutulmasını Türk devrimlerine özellikle de “Türkçeciliğe” ihanetle eş tutan Türkeş, ayrıca camide Kur'an'ın Türkçe okunması gerektiğini söylemiştir. Cevat Fehmi Başkut, “Başbakanlık Müsteşarı Albay Alparslan Türkeş ile Görüşme”, **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1960.

³⁷⁵ Öznur, **a.g.e.**, s. 20. Hikmet Kıvılcımlı, Talat Aydemir görüşen bir diğer önemli isimdir. Yanında Alaattin Hakgüder olduğu hâlde Aydemir ile görüşen Kıvılcımlı Aydemir'e “Birinci Açık Mektup” başlıklı bir mektup takdim etmiştir. Toplantıyı nakleden Suat Şükrü Kundakçı Kıvılcımlı'nın bu görüşmenin içeriğini bir sır olarak sakladığını söylemiştir. Canan Özcan Eliaçık, **Barbarların Tarihi Ezilenin Dini: Hikmet Kıvılcımlı'da Tarih ve Din**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, s. 102.

³⁷⁶ Deliorman, **a.g.e.**, s. 142.

düzenlenen, bilhassa genç akademisyenlerin çağrıldığı bir toplantıda “artık bütün iplerin elinde olduğunu, 'milliyetçi' bir kadroyu devlet mekanizmasına yerleştirmek istediğini, bunun için de 'milliyetçi' ilim-fikir kadrolarıyla işbirliğine girdiğini” söylemiştir.³⁷⁷ Bu kadro içinde olup olmadığına dair bir bilgiye sahip olmasak da Atsız'ın Talat Aydemir'in darbe girişimlerine destek verdiği, hatta ikinci darbe girişiminin gerçekleştiği akşam yanında bir hançer olduğu hâlde Ankara'ya gitmeye çalıştığı bilinmektedir.³⁷⁸

Türkeş sürgünde iken Adalet Partisi'nden milletvekilliği teklifi alan ama kabul etmeyen Atsız, 16 Eylül 1962'de bir süre genel başkanlığını yapacağı Türkçüler Derneği'ni kurmuştur. Altan Deliorman, Mustafa Kafalı gibi yeni nesil Türkçülerin de katılımına rağmen ülke çapından teşkilatlanma hedefine ulaşamamıştır. Atsız'ın çoğu zaman yobazlıkla eş tuttuğu taşra muhafazakârlığına özellikle de tarikatlara yönelik katı tutumunun yarattığı rahatsızlıklar *Millî Yol* dergisini çıkaran çevreyle gerginliklere neden olmuş, içe dönük tartışmalar zamanla kopuşlara yol açmıştır. Buna paralel olarak Atsız'ın dernek faaliyetlerinde görmek istediği ideal gençlerin sayısı günden güne azalmıştır. Nitekim Ocakların denetlenmesi için görevlendirilen ve raporunda Atsız'ın hazzetmeyeceği değerlendirmelere³⁷⁹ yer veren Altan Deliorman'ın, bu olaydan bir süre sonra Atsız'ın yanından ayrılacak olması da yaşananlar hakkında fikir vermektedir. Bu durumun yarattığı tikanıklığı aşmaya çalışan dernek mensupları çareyi dernek merkezini Ankara'ya taşımakta bulmuştur. Merkezin İstanbul'da bulunmasının teşkilatlanmaya sekte vurduğu görüşü, Atsız'ın muhalefetine rağmen kabul edilmiş ve 30 Ağustos 1964'te gerçekleşen tüzük değişikliğiyle birlikte derneğin adı Türkiye Milliyetçiler Birliği (TMB) olarak değiştirilmiştir. Nejdet Sançar'ın başkanlığı³⁸⁰ 1940'ların Türkçüleri Hikmet Tanyu, Zeki Sofuoğlu ile genç Türkçülerden Halûk Karamağralı gibi milliyetçi camianın öne

³⁷⁷ Taşkın, **a.g.e.**, s. 118.

³⁷⁸ Deliorman, “Tanıdığım Atsız”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Nihal Atsız**, (içinde) (Haz. Yücel Hacaloğlu), s. 92.

³⁷⁹ Deliorman, **Tanıdığım Atsız**, s. 254.

³⁸⁰ Bu isim değişikliğinden bir yıl sonra resmî makamların “birlik” adının ancak birden fazla derneğin katılımıyla alınabileceğini belirtmesi üzerine derneğin adı Türkiye Milliyetçiler Birliği Derneği olarak belirlenmiştir. 31 Aralık 1968'de düzenlenen kongre ile tekrar Türkçüler Derneği adını alan derneğin başkanlığını kıdemli Türkçülerden İsmail Hakkı Yılanlıoğlu'ndan devralmış ve bu görevi üç yıl sürdürdükten sonra bırakmıştır. Öznur, **a.g.e.**, s. 24

çıkan isimlerinin destekleriyle faaliyetini yoğunlaştıran TMB Türkiye'nin farklı şehirlerinde şubeler açmıştır.³⁸¹

Bu dönemde Türkiye'ye döndükten sonra siyasete müdahil olmanın yollarını arayan Türkeş'e çevresindekilerle destek veren Atsız, Türkeş'e yapılan saldırılara cevap vermiş,³⁸² tüzük değişikliği yapılması kaydıyla Türkeş'in CKMP'ye girişini desteklemiştir. Türkeş ise buna karşılık Atsız'ın 1930'lardan itibaren çıkardığı dergilerde savunageldiği Türkçü ilkeleri güncelleyerek (Dokuz Işık Doktrini) partinin ideolojisini belirlenmek istenmiştir.

Komünizmle Mücadele Derneklerindeki gençlerin gözünde CHP zihniyetine karşı çıkmış düzen karşıtı- biraz da sürgüne gönderilmesinin etkisiyle efsaneleşmiş- biri olarak Türkeş'in gençleri milletin tarihî vazifesini başarmaya çağırırken kullandığı dil Atsız'ın geliştirdiği Türkçülüğün dili olmuştur.³⁸³ Atsız'ın dergilerinin alametifarikası olan “bozkurt” zamanla hem partiyi hem de hareketi temsil eden bir ambleme dönüşmüştür. Kendilerini “bozkurtlar” olarak adlandıran, Türkeş'in çağrısına teveccüh göstererek CKMP'yi ele geçirmesine yardımcı olan ve partinin dinamik kitle tabanını oluşturan bu genç militanlar sonraki yıllarda ülkücü komandoluğa evrilecek ve Atsız'ın hayalini kurduğu gibi kendilerini vatanın gerçek kurtarıcıları olarak göreceklardır.

Türkeş'in Atsız'ın temsil ettiği eski Türkçülüğün aksine değişen koşullara uygun ekonomik, siyasal ve kültürel meselelerin çözümüne dair öneriler getirerek hem kitlesini büyütmüş hem de liderliğini pekiştirmiştir. Atsız ise 1960'ların ortalarından itibaren hem Türkiye İşçi Partisi'nin önünü kesmek hem de orta ve alt sınıfları partilerine çekebilmek için Türkçü ideolojilerine belirli ölçüde sol bir görünüm vermeye çalışan Rıfat Baykal, Muzaffer Özdağ ve Numan Esin gibi etkili isimlerin savunduğu milliyetçi-toplumculuk görüşü³⁸⁴ ile son derece uyumlu bir yayıncılık

³⁸¹ Özdoğan, **a.g.e.**, s. 278.

³⁸² Öznur, **a.g.e.**, s. 21.

³⁸³ Atsız'ın MHP ile her türlü bağının koptuğu 1972'den sonra da Atsız tarafından geliştirilen Türkçü hamaset 1973 Seçim Bildirgesinde görüldüğü gibi partinin söylemine egemen olmayı sürdürmüştür. Mehmet Ali Ağaoğulları, “Aşırı Milliyetçi Sağ”, **Geçiş Sürecinde Türkiye** içinde, der. Irvin Schick ve Ahmet Tonak, İstanbul, Belge, 1990, s 218.

³⁸⁴ Mehmet Ali Ağaoğulları, Türkeş'in On Dörtler'den arkadaşlarıyla birlikte Franco'nun partisini incelediği belirtir. CMKP'nin dönüştürülmesinde ve parti politikasının oluşturulmasından bu

yapmıştır. Sosyalizmi komünizmden ayrı ve müspet bir sistem olarak değerlendirdiği yazılarla milliyetçi-toplumcu görüşlere yakın durmuştur. Öte yandan İlker Aytürk'ün şaşırtıcı derecede sol tınılar içerdiğini söylediği milliyetçi-toplumculuğun ekonomiye kayıtsızlığıyla ile bilinen Atsız gibi biri tarafından savunulması diğerlerinde olduğu gibi köklü bir sistem eleştirisi olarak görülmemelidir. Atsız bu kesimin seküler ve kalkınmacı tavrını doğru bulmakla beraber bunu partinin gündemi hâline getirmek için bir çaba harcamamıştır. 9 Işık Doktrini'nin ilk versiyonunu kendilerine çıkış noktası yapan ve iktisadî ve manevî kalkınmanın ancak devleti millileştirerek gerçekleştirebileceğini³⁸⁵ iddia eden bu kesime angaje olmadığı gibi 1969'da gerçekleşen Adana kongresinde kadar tasfiye edilen, hatta kalıntıları da zor kullanılarak dağıtılan bu kesimin partiden ayrılmasına da büyük bir tepki göstermemiştir. Söz konusu kongrede temel ayrışmanın Atsız taraftarlarıyla muhafazakâr gençler arasında olduğu söylenegelmiştir. Hâlbuki kongredeki bozkurtçu gençlerin parti içindeki büyükleri milliyetçi-toplumcuğu savunan Özdağ, Baykal ve Esin'dir. Ancak kongrede yaşananların Atsız ziyadesiyle rahatsız ettiği söylenebilir. Türkçüler Derneği'ne bağlı İstanbullu grubunda MHP'yi Türkçülükten taviz vermek ve dinci bir görünüme kavuşmakla suçlayarak partiden kopması da Atsız'ı etkilemiş olmalıdır.

Bu kongreye kadar Türkeş'le ilişkileri iyi durumda olan Atsız, Türkeş'in icraatlarını siyasî mecburiyet ve çevresindekilerin telkinleri açısından değerlendirmiş ve onunla ilişkisini kesmemiştir. *Ötüken*'in Mart 1969 tarihli 63. sayısında “Koca Kurt” müstear ismi ile “Sayın Bağbuğ'a Hitap” açık mektupla partinin ismini Ulusal Birlik Partisi, amblemini de bozkurt olarak değiştirmesi önerilerde bulunan kişi büyük ihtimalle

incelemenin bir etkisi olup olmadığını bilemesek de İspanya'da gerçekleşen sanayi hamlesi ve korporatif devlet modelinin bu isimleri etkilenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. İnceleme için gerekli olan materyali Madrid Büyükelçiliğinde görevlendirilen Numan Esin temin etmiş olmalıdır. Türkeş başlarda ağır sanayi hamlesini savunan çevreye yakın olmakla beraber en nihayetinde başta Dündar Taşer olmak üzere, Osman Yüksel Serdengeçti, Ahmet Er gibi isimlerin milliyetçiliği İslâm'la tevil ve telif eden, eski Türk tarihi kadar Osmanlı tarihine de ehemmiyet veren muhafazakâr kanadı desteklemeye başlamıştır. Türkeş partinin dayandığı sosyal sınıfları ve kendi yapılanmasını meşrulaştırmak için tarihe başvurarak ağalığın aslında Türk düzenine uygun bir gelenek olduğunu iddia edecektir. Ağaoğulları, **a.g.m.**, s. 189-236.

³⁸⁵ Aytürk **a.g.e.**, s. 457.

Atsız'dır.³⁸⁶ Nitekim ikili arasında Atsız'ın mektuplarında belirttiği gibi bir anlaşma geçerli olmuştur. Buna göre Atsız, Türkeş'i rahatsız edecek yazılar yazmayacağı gibi MHP ile ilgili haberlere de dergisinde yer vermeyecektir.

Ancak CKMP'nin zamanla taşralı bir karakter kazanmasından rahatsız olan Atsız bu dönemde bütün faaliyetini Türkçülüğü siyasal İslâm'dan, Türkeş'i ise taşra muhafazakârlığından ayırmaya hasretmiştir.³⁸⁷

27 Mayıs Askerî Darbesi'nin ardından muhafazakâr kesim içinde varlığını iyiden iyiye hissettiren İslâmcılığa ve onun güncel görünümü olduğuna inandığı Nurculuğa karşı çıkışlar yapan Atsız Türkiye'nin söz konusu cemaat başta olmak üzere tarikatlar tarafından Araplaştırılma ve Kürtleştirilme tehlikesiyle yüz yüze kaldığına dikkat çekmiştir.³⁸⁸ İslâmcılık ile Türkçülüğün iç içe geçtiği, komünizm gibi “kökü dışarıda” bir ideoloji olan İslâmcılık ile Nurculuğun,³⁸⁹ kendi ifadesiyle dini taassup

³⁸⁶ Türkeş anılarına Atsız'ın kendisinden Müslümanlığı bırakıp tamamen Türkçülüğü ele alacak yeni hamle talebinde bulunduğunu söyler. Diğer talepleri ise partinin adının muğlaklığı giderecek şekilde değiştirilmesi, yaz kamplarının (komando kampları) daha disiplinli bir şekilde devam ettirilmesi, ırkçılığın kafatasçılıktan ziyade bir şuur meselesi olduğunun anlatılması ve İslâmî sloganların bırakılmasıdır. Hulusi Turgut, **Şahinlerin Dansı- Türkeş'in Anıları**, İstanbul, ABC Basın Ajansı Yayınları, 1995, s. 415.

³⁸⁷ Türkeş 1960'larda gerek darbeci subaylardan biri olması gerekse Atsız'la olan ilişkisinden dolayı yeterince Müslüman olmamakla suçlanmıştır. Anadolu'daki muhafazakâr kitleyi Türkeş'ten soğutmak için Türkçülerin eski Nurcularından yeni liderlerinden Bekir Berk harekete geçmiş ve bu konuda N. Mustafa Polat'la birlikte *İslâmî Hareket Bakımından Alparslan Türkeş Milliyetçi Hareket Partisi, 9 Işık Doktrini Nedir? Ne değildir?* başlıklı bir kitap yazmıştır. Türkeş'in dinsiz olduğunun öne sürüldüğü bu kitap MHP'lilerin engelleme çabalarına rağmen yaygın bir şekilde dağıtılmıştır. MHP'nin çalışmalarına sekte vuracak ölçüde bir etki yaratan kitaba aralarında Kadir Mısırlıoğlu'nun da bulunduğu bir ekip tarafından hazırlanan bir broşürle yanıt verilmiştir. Partinin daha İslâmî bir çizgiye kaymasında bu iddialarla baş etme çabasının önemli bir rolü olmuştur. Bkz. İlker Aytürk, “Yetmişli Yıllarda Ülkücü Hareket ve Komünizmle Paramiliter Mücadele”, **Türkiye'nin 1970'li Yılları** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020. s. 459. Ayrıca bkz. Bekir Berk, N. Mustafa Polat, **a.g.e.**, İstanbul: İttihad Gazetesi, 1969. Bekir Berk, bu eser öncesinde de Türkeş başta olmak üzere Türkçüleri suçlanmıştır. 1960'ların ortasında Atatürk ve Mevlâna'nın ruhlarıyla irtibat kurduğunu iddia eden ve bazı Türkçü gençleri etrafına toplayan Necla Çarpan'ın kehanetlerine Atsız, Sançar ve Türkeş'in ilgi gösterdiği şeklinde yayılan haberlere karşı Türkçüler bir açıklama yapmak zorunda kalmışlardır. Atsız, MHP ile köprüleri attıktan sonra Türkeş'in “Çarpancılar”la işbirliği yaptığını iddia edecektir.

³⁸⁸ Atsız, “Birleşmiş Milletler İdeali”, **Ötüken**, Sayı: 5, 15 Mayıs 1964, s. 1-2.

³⁸⁹ Atsız, “Nurculuk Denen Sayıklama”, **Ötüken**, Sayı: 3, 16 Mart 1964, s. 1-4. Atsız göre Nurculuğun, dini taassubun ve cehaletin güç kazanmasının en önemli nedeni manevî ihtiyacı karşılayacak bir eğitim sisteminin olmamasıdır. Tek parti döneminde tekke ve medreseler kapatılmış olsa da onlardan kalan boşluğu dolduracak Yüksek İslâm Enstitüsü gibi bir eğitim kurumunun ihdas edilmemesini eleştirmiştir. İmam Hatip liselerinin tekrar açılmasını bu açıdan bir milat kabul eden Atsız disiplinsiz vurdu duymaz gençlerin yetiştiği liselere üstün tuttuğu İman Hatiplilerde yetişen gençleri hem dini hakkıyla bilen hem de çağdaş bilimlere hâkim bir kitle olarak görmekte ve bunu Türkiye adına büyük bir kazanç olarak değerlendirmektedir. Diğer bir dikkat çekici husus da, bu

ve yobazlığın, toplum içinde güç kazandığı bu dönemde, yazılarını çoğunlukla Türkçülükle İslâmcılık arasındaki sınırları belirlemek üzere kaleme alacak mevcut durumda tek çıkar yolun yüzyılların getirdiği ve dinden daha kuvvetli olan gelenek için, başka bir şekilde söylersek “Türk Birliği” için çalışmak olduğunu ifade edecektir.³⁹⁰

Bu dönemde ait bir makalesinde Türklerin millî şuurlarını unutarak İslâm'ı kabul etmelerini bir “trajedi”³⁹¹ olarak değerlendirmesi de Türkçülüğü tehdit edecek denli güçlendiğini düşündüğü İslâmcılığa bir tepki olarak görülmelidir. “Altıncı Filo” olaylarında dinî taassubun oynadığını mühim role ve bu nedenle “gözü dönmüşlere” ilişkin söyledikleri de bu çerçevede anlaşılmalıdır. Eylemleri, eylemcilerin içlerinde gizli maksatları olan komünistler olsa bile “sağdan sola kadar bütün yurttaşların az çok millî bir duyguyla yaptığı bir yürüyüş” olarak değerlendirmesi de olayların baş faili Amerika Birleşik Devletleri her koşulda dost olarak gören İslâmcı camia ile arasına mesafe koymak istediğini göstermektedir.³⁹²

3.6. Bir Roman Yazarı ve Bir Şair Olarak Nihâl Atsız

okulların dinin tamamen bir inanç ve vicdan işi şeklinde kalması noktasında kararlı olmasıdır. Bu noktada Atsız'ın laik bir duyarlılığı aksettirdiği görülmektedir.

³⁹⁰ Atsız, “İslâm Birliği Kuruntusu”, **Ötüken**, Sayı: 4, 17 Nisan 1964, s. 7-9.

³⁹¹ Atsız'a göre Müslümanlığa geçmeleriyle birlikte Türkler Acem ve Arapların tarih telakkilerini benimsemişleridir. Türk hanedanları arasındaki kavgalarının farklı millet kavgaları olarak kabul edilmesi de İslâm'ın Türk tarihçiliği üzerindeki etkisini göstermektedir.

³⁹² Atsız, “Altıncı Filo?!” **Gözlem**, 6 Mart 1969. Atsız'ın solcu öğrenciler tarafından organize edilen bu gösterilere yaklaşımı sağın diğer temsilcilerine kıyasla oldukça farklıdır. Bu farklı tavrın nedeni ise muhtemelen bu tarihe kadar yapılan anti-empyrist gösterilerde milliyetçi bir havanın hâkim olmasıdır. Bundan ayrı olarak Atsız Amerikalıları “soysuz” bir millet olarak değerlendirmektedir. Atsız'a göre Amerika bir milleti yücelten hiçbir değere sahip değildir. Başka bir ifade ile Amerikalılar ne ticarî ne siyasî ne de cinsî ahlaka sahiptir. Gençlerin Amerikalılara karşı gösteri yapmalarını milliyetçi hislerin bir sonucu olarak görmüş olmalıdır. Nitekim Altı Gün Savaşları'nın öğrenciler arasında yarattığı infial sonucunda ortaya çıkan ilk Altıncı Filo gösterilerine milliyetçi bir hava hâkim olmuştur. TMTF öncülüğünde düzenlene gösterilerde Amerika Birleşik Devletleri'nin yanı sıra Sovyetler Birliği de eleştirilmiştir. Kıbrıs krizinde de hem sağcı hem de solcu öğrenciler Yunanistan ve ABD karşıtı gösteriler düzenlenmiştir. Sağcı öğrenciler etnik ve dinî bir milliyetçi çizgi izlerken solcular meseleyi iktisadî ve siyasî olarak formüle ederek sağcılarla aralarına mesafe koymuşlardır. Bununla beraber Türkiye'de artan etnik gerilimden etkilenen Rumları rahatlatacak hiçbir girişimde bulunmamışlardır. Sağcılar için kafa karıştırıcı olan bu durum Prag Baharı'nın solcu gençlik tarafından protesto edilmemesi ile ortadan kalkmıştır. Buna karşılık Atsız solculuğu, belki de Türk olan komünist olamaz düşüncesiyle, bir moda olarak değerlendirmiş ve “insiyakî” olarak Amerika düşmanı olan bu gençlerin bir gün doğru yolu bulacaklarına inanmıştır.

Arnold Hauser'in “hastalıklı bir hâl”³⁹³ olarak tanımlanabileceğini söylediği “Altın Çağ” özlemi Atsız'ın güncel siyasal gelişmelere bakışını derinden etkilemiş, başlangıçtaki nispetten “devrimci” görülebilecek bir tutumundan daha “gerici” kabul edilebilecek bir noktaya sürüklemiştir.³⁹⁴ Atsız'ın söz konusu savruluşu, Atatürk'ün şahsında devrimci veya II. Abdülhamid'in şahsında karşı-devrimci ideolojiyi temsil etmesinden ziyade, her iki durumda da değerlendirmeyi diyalektik olmayan yollara tevessül ederek yapmasıyla alakalıdır. Kemalizm'i romantize ederek desteklemesi de aynı şekilde ona karşı çıkması da bu bağlamda büyük bir tezat olmaktan ziyade, aynı “politik” tavrın farklı zaman dilimlerindeki yansımaları olarak kabul edilmelidir.³⁹⁵

Atsız, toplumsal yaşama hâkim olması gereken erdemleri geçmişte arayan, bir zamanlar millî mefkûre olarak benimsenmiş değerlerin, tarihi seyir içinde edinilmiş tecrübelerin millete hâlâ yol gösterebileceğini düşünen biridir. O aynı zamanda, milletin hafızasının sembolik dille ifadesi³⁹⁶ olduğuna inandığı ve sözlü kültür aracılığıyla nesilden nesile aktarılan kahramanlık destanları üzerinden tıpkı bir efsane anlatıcısı gibi sürekli geçmişî hatırlatarak çağdaşlarının ve gelecek nesillerin tarihe, dolayısıyla siyasete bakışını etkilemek, daha doğrusu etnikleştirmek istemiştir. Bütün yazın faaliyetinin temelinde de bu istek vardır. Böylece geçmişin

³⁹³ Arnold Hauser, **Sanatın Toplumsal Tarihi: Rokoko, Klasisizm, Romantizm, Natürallizm, Empresyonizm ve Film Çağı**, çev.: Yıldız Gölönü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, s. 150.

³⁹⁴ Bu sürüklenme hâli romantiklerin en göze çarpan, kimi zaman suçlanmalarına yol açan özellikleri arasındandır. Almanya örneğinde bu devrimci bir tutumdan tutucu bir noktaya, Batı romantizminde ise monarşi yanlısı bir muhafazakârlıktan liberalizme ulaşmıştır. Erken dönem romantiklerinin politik tutumu için bkz. Heinrich Heine, **Romantizm Okulu**, çev.: Ömer B. Albayrak, Yapı Kredi Yayınları, 2015.

³⁹⁵ Marshall Berman romantizmle alakalı olarak ele alınan politik tutumu modern insanını çelişkili yaşamına bağlar. Ona göre paradoks ve çelişkilerle dolu bir hayat süren modern insan ister istemez hem devrimci hem de muhafazakârdır. Marshall Berman, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, çev.: Bülent Peker, Ümit Altuğ, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s. 24.

³⁹⁶ Atsız, **Edebiyat Tarihi** başta olmak üzere eserlerinde dile getirdiği bu iddia eski bir Uygur masalının romanlaşmış hâli olan *Ruh Adam*'da şu şekilde tekrarlanır: “Bu masalı Ayşe, Selim'e okur ve fikrini sorar. Bunun üzerine masalın edebî önemi, dili, inançla ilgili unsurları ve mesajı üzerine aralarında bir tartışma gerçekleşir: -Edebiyat, hakikatların hayalle süslenmesidir. Bütün masallar ve destanlar gibi bunun da eski bir hakikatı saklamış olması muhtemeldir...” Atsız, **Ruh Adam**, 52. baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011, s. 13. Eric Fromm'a göre mitoslar, kullandıkları sembolik dille insanlığın dinî ve felsefî görüşleri ile ruhun geçirdiği tecrübeleri bize aktaran vasıtalar. Bilim öncesinde şekillenen katıksız bir dünya görüşünün, sanat yoluyla ifadesi olarak değerlendirebiliriz. Bundan ayrı olarak sanatsal bir biçimde işlenmiş mitosların özünde “gerçek” olayları saklayarak günümüze aktardığı da düşünebiliriz. 20. yüzyıla gelinceye kadar geride kalan bu ikinci yaklaşım, daha sonraları öne çıkmaya başlamıştır. Eric Fromm, **Rüyalar Masallar Mitoslar**, çev.: Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 219.

destansı coşkusu ve milleti millet yapan mefkûrevî değerleri kendi duygu eleğinden geçirdiği yaşanmışlıkla gençliğe tanıtılabilecek ve bu değerlerin taşıyıcısı olan kahramanlarla gençlere gerçek bir rol modeli sunabilecektir. Burada belirtilmesi gereken husus, edebî eserlerin, bir değer aktarımından ziyade, eskilerin hamaset üslubuyla zaman ve mekân belirterek kaleme alınan hatırlatmalar olduğudur. Masallardan yararlanması, tarihî romanlarında destanî bir üslup geliştirmesi, şiirlerinde ise hece veznini kullanması, destan ve şiiri hem Türk milletinin tarihî hareketinin varoluşsal göstergeleri hem de estetik formları olarak kabul etmesi dolayısıyladır. Atsız'a göre, doğal bir seyir içinde ortaya çıkmış; biçim, içerik ve estetik değeriyle milletin kimliğini şekillendirmiş, ona kim olduğunu, nereden geldiği öğretmiş olan bu edebî formlar temelde kahramanlık fikrini öne çıkararak milleti ruhlandırıp şuurlandıran halk dehasının özgün yaratımlarıdır. Öte yandan bu yaratımlar ne maddî gerçekliğin birebir yansımaları ne de tekil insan iradelerinin üretimleridir. Aksine bunlar, söz konusu milletin bağrından doğan halk dehasının kusursuz ifadeleridir. Bu nedenle aruzu çok iyi bildiği ve bazı şiirlerinde kullandığı hâlde hece veznini tercih etmiştir. Serbest vezne husumet duyması eserlerini mümkün olduğunca destanî tahkiye üslubunda kaleme alması ve en nihayetinde masallardan yararlanması da halk dehasına olan derin bağlılığını göstermektedir.

Atsız'ın Sabahattin Ali ve Pertev Naili Boratav gibi arkadaşlarıyla 1920'lerin sonu ile 1930'ların başlarındaki mektuplaşmalarından elimize kalan birkaç şiirden, bu isimlerin şiirlerinde duygularını tabiata olan hayranlıklarıyla dile getirdikleri görülür. Hayranlığın yer yer panteizmi hatırlatacak bir lirizme meylettği bu şiirlerde doğa ilahî ilhamın kaynağıdır. Bu amatör şairler, bir nevi verdiği zevkle zihni uyuşturan tatlı bir aşk acısı ve melankolide kendileri bulmuşlardır. Niyetleri saf duygunun insanları olarak kendi hayatlarını şiirleştirmektir. Ancak Sabahattin Ali'de müesses nizamın bozuk düzeninde yaşamaktansa isyan etmek, doğaya ve aşka sığınmak³⁹⁷

³⁹⁷ Sağlam karakterli kişilere karşı bir hayranlık besleyen Sabahattin Ali koşullardan bağımsız olarak insanların isyan ederek mevcut durum değiştirebileceğine inanmaktadır. Bu itibarla hem iç dünyasına sızmanın hayli zor olduğu kökenleri destan edebiyatına kadar uzanan romantik kahramanları (Kuyucaklı Yusuf) hem de bütün iç dünyasıyla güçsüz, koşulların kurbanı “insancıkları” (Kürk Mantolu Madonna) anlatmıştır. Bu karakterler aşk sayesinde gündelik olanın ötesine geçebilmektedirler. Öte yandan Ali'nin kahramanları Kuyucaklı Yusuf gibi kendilerini doğanın bir parçası olarak görmüşlerdir. Doğanın diriltici etkileri karakterlerin hareketleriyle bütünleşmiş,

şeklinde ortaya çıkan bu romantizm, Atsız'da daha bazı erken dönem şiirlerinin aksine, Türklere tarihî görevlerini hatırlatan, başka bir ifade ile dava uğruna ölümü kutsayan, *-Kömen* başlıklı şiirinde olduğu gibi- ülkü şiirlerinde kendisini göstermiştir.³⁹⁸

Anlatılmaz, yüce bir erdem olan
Bu akınlarda bulunmaz yorulan.
Günü geldikçe de bizden sorulan
Kan ve can vergisi olsun... Verelim!

Ülkü uğrunda gönüller delidir.
Kişiler ülkü için ölmelidir.
Tanrı'nın insana değmiş elidir
Şu ölüm adlı güzel şey... Saralım.

Çanakkale Yürüyüşü'nün ardından burada yaşadığı duyguları ifade etmek için yazdığı *Kahramanlık* şiirindeki dizeler, belki de Atsız'ın ölüme yürüyen aristokratik kahraman odaklı millî romantizminin şiirdeki en çarpıcı örnekleri arasındadır.

Kahramanlık ne yalnız bir yükseliş demektir,
Ne de yıldızlar gibi parlayıp sönmektir.
Ölmezliği düşünmek boşuna bir emektir;
Kahramanlık; saldırıp bir daha dönmemektir

Ölümü her koşulda yaşama yeğ tutan; Novalis gibi hayatı sevmeyi bir hastalık halı³⁹⁹ olarak gören Atsız'ın nazarında kahramanca, başka bir ifade ile savaşırken ölmek gerçek yaşamın kaynağı, ilahî, ebedî ve edebî olanın tecellisidir. Alman

kasabadan uzaklaştıkça doğayla bütünleşmiştir. Romantik kahramana olan bu sempatisi kanaatimizce Atsız'ın Kürşad konusunu ona vermesi sağlamıştır. Leyla Alkayeva, "Sabahattin Ali'nin Romanlarında Hümanizm" **Sovyet Türkologlarının Türk Edebiyatı İncelemeleri**, çev.: Tatyana Moran, Yurdanur Salman, İstanbul, Cem Yayınevi, s.81-101

³⁹⁸ Atsız'ın şiirlerinin çoğu ülkü için yazılmıştır tespitinde bulunan Ahmet Bican Ercilasun Atsız'ın şiirleriyle şu şekilde değerlendirmiştir: "[Atsız'ın] Ülkü şiirleri ya doğrudan doğruya ülkünün kendisini anlatır, ya da ülküyü besleyen toprak (vatan), mazi (tarih), kahramanlık, savaş, mitoloji, gibi çeşitli unsurları ele alır... Atsız şiirlerinde her vesile ile ülküye olan bağlılık ile beşerî aşkı mukayese eder... Toprak-Mazi şiirinde 'Sevgiliden sevgili bir mefkûre vardır.' diyen Atsız, ülküyü daima beşerî aşktan üstün tutar." Ercilasun, **Atsız: Türkçülüğün Mistik Önderi...**, s.335 Ercilasun'un vurguladığı beşerî aşkın ülküden üstün tutulması durumu romanları için de geçerlidir.

³⁹⁹ Novalis, ölümü başlıca simgesi olan geceyle birlikte işlemiş, *Geceye Övgüler* adlı eserinde ölümü sevdiği bir kadından bahseder gibi özlemle anmış ve geceyi gündüzden üstün tutmuştur: "Hissediyorum ölümün/Genleştirici akışını, kanım/ Merheme ve uzama dönüşmekte/Yaşıyorum gündüz vakitlerinde/İnanç ve cesaretle/Geceleri ise/Kutsal ateşle ölüyorum." Novalis, **Geceye Övgüler**, çev.: Ahmet Cemal, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2006. s. 8.

romantizminde olduğu gibi ölümün değerini belirleyen özgür ve saf iradenin eseri olmasıdır. Atsız bu türden bir ölümü semavî dinlerdeki şehitlikten üstün tutar. Bu itibarla *Bozkurtların Ölümü*'ne yazdığı önsözde Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları*'na değinmesi bir tesadüften fazlasını ifade eder.

Nitekim Atsız, ırkın ve kültürün devamlılığı gözeterek kaleme aldığı tarihî romanlarında Türk birliğini aşındırdığını düşündüğü İslâm'ı bile “şehitliği” kutsadığı için Türkçü ideallerle birlikte işlemiştir. Atsız'ın, Türk ırkının hasletlerinden olan kahramanlık ve faziletli yaşam ya da Türklerin ilahî bir görevle yaratıldığı inancı konusundaki abartılı ve romantik bakışı bütün edebî eserlerinde açık bir şekilde kendini göstermiştir.

Çizgisel, ilerlemeci bir tarih anlayışına aykırı olan bu yaklaşım, yaşamın örgütlenmesinde, din, dil ve sanat anlayışlarında izlenmesi gereken ilkelerin milletin tarihî müktesebatına göre belirlenmesi fikri üzerinden romantizme bağlanır. *Bozkurtların Ölümü*'ne yazdığı önsözde de belirttiği gibi, Türklerin kendi ayrıksı tarihinden mülhem millî romantik duyusu ifade eden sanat eserleri meydana getirmeleri gereklidir.

Atsız'la aynı kuşağa mensup olan Sabahattin Ali, Nâzım Hikmet, Necip Fazıl Kısakürek gibi isimler tarihi kendi anladıkları biçimde romantize ederek yaygınlaştırmak istemiş; Cumhuriyet'i ancak kendilerinin idealist bakış açılarından değerlendirebilecek mitik-simgesel bir dünya kurmaya çalışmışlardır. Atsız da kısa bir dönem, belki de Sabahattin Ali'nin etkisiyle hikâyeler yazmış, ama bu alanda devamlılık göstermemiştir. Daha sonra kalemini beğendiği Ali'yi Kürşad'ı⁴⁰⁰ bir

⁴⁰⁰ Kürşad, Mete Han ile beraber Atsız'ın eski Türk tarihinde en çok işlediği ve kahramanlığı ile öne çıkan karakterdir. Yayımlandığı tarihten bugüne Türkçü gençliğin, tabiri caizse, kutsal kitaplarından biri olan *Bozkurtların Ölümü*'nün baş kahramanı olan Kürşad tarihî bir vakıanın kahramanı olarak ilk defa “Millî Türk Talebe Birliğine” ithafıyla ve “Cihan Tarihinin En Büyük Kahramanı Kürşad” başlıklı bir makalede Atsız tarafından ele alınmıştır. 1939'da onun ölümünün tam 1300'üncü yılında büyük bir Kür Şad günü için hazırlık yapılmasını, onun hayatı için bir piyes yazılmasını ve büyük adına Üniversite meydanında tek parçalı sade bir taşla kırık bir kılıçtan ibaret bir âbide dikilmesini teklif etmiştir. Ancak 1934 yılında *Orhun*'da yayımlanan makalede Atsız, kendi ifadesiyle, Türk tarihinin en büyük kahramanı ve kahramanlık fikrinin timsali olan Kürşad'ı anlatırken hiçbir şekilde kaynak göstermemiştir. Buna sebep, bir mecmua yazısı olmasından çok, belki de ömrünün sonuna dek her vesileyle değindiği Kürşad'ı yabancı kaynaklardan faydalanarak yazdığının bilinmesinin istememesidir. Atsız, felsefe ve terbiye vasıtası olarak değerlendirdiği tarih çalışmalarında her zaman kaynak göstermeye gerek duymamıştı. Beşir Ayvazoğlu'na göre Atsız, Kürşad'ın başlattığı isyanı

tiyatro oyunu olarak yazması için teşvik etmiş, ortaya çıkan eseri beğenmeyince de bu işi kendisi yapmaya karar vermiştir.⁴⁰¹

Geçmişten bugüne kalan belgeleri tarih yazımı için yeterli bulmamasından ziyade, savunduğu bilimsel yöntemin anlatmak istediği hikâyenin veya çizmek istediği resmin gereklerine tam olarak uymaması ve millî gururu besleyecek bir esin kaynağı⁴⁰² oluşturmak için en doğru formu araması,⁴⁰³ en nihayetinde Atsız'ı tarihî romana yönlendirmiştir. Roman onun için Türk milletinin hasletlerini en saf hâliyle ortaya çıkarabileceği yeni bir tür, yeni bir çalışma sahası olacaktır.

Atsız, nesirde güçlü bir kalemi olmasına karşın, kendisini üslupçu bir yazar olarak görmemesi dolayısıyla geçmişin edebî formlarına müracaat etmiştir. “Kopuzlama” başlıklı yazısında Türk destanlarını bir araya getirip millî destan yazma teşebbüsünde bulunan Basri Gocul'un eseri hakkında yaptığı değerlendirmede efsaneler başta olmak üzere kadim edebî formlar dikkate alınmadan o günün şartlarında büyük bir edebî eser yazmanın mümkün olmadığını belirtmiştir.

(Chei-Shih-Shuai) muhtemelen Çin kroniklerinin Batı dillerine yapılan tercümelerinin birinde rastlamıştır. Öte yandan Kürşad'ın hikâyesinde hoşuna gitmeyen kısımları dışarıda bırakması bile söz konusudur. Kürşad adı ilk defa Atsız'ın 1932'de *Atsız Mecmua*'da yayımladığı “Yolların Sonu” şiirinde zikredilmiştir. **Atsız Mecmua**, Sayı: 17 25 Eylül, 1932, s. 176.

⁴⁰¹ Ö. Aydın Süer, *XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar* adlı kitabında Puşkin'in ünlü eseri *Taras Bulba* ile *Bozkurtların Ölümü* arasında Kazakların Lehlere, Türklerin ise Çinlilere mağlup olduğu sahneler (kahramanların ölümü) üzerinden bağlantı kurar. Türkçede ilk baskısı 1936'da yayımlanan bu kitabın İbrahim Hilmi Çığraçan'ın kaleme aldığı çarpıcı önsözünde Türk yazarları askerî kahramanlıklarla dolu Türk tarihinden *Taras Bulba* gibi bir şaheser çıkarmaya çağırılırlar. Ö. Aydın Süer, *XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2000. Landau ise, *Bozkurtlar*'ın Alman destanı Nibelungen ile ilişkili olabileceğini düşünerek bunu bizzat Atsız'a sormuştur. Kitabın Göktürk anıtlarıyla ilgili olduğuna yönelik cevap ise kendisini memnun etmemiştir. Atsız'ın Alman romantizminden ve muhtemelen romanı yazmaya başladığı dönemde Türkçeye çevrilen *Taras Bulba* gibi millî hamaseti öne çıkaran eserlerden de etkilenmiş olduğu düşünülebilir. Ancak hangi kaynaklardan yararlanırsa yararlansın ortaya çıkan eser özgün bir eserdir. Nitekim Göktürklerin ilk dönemine ait kaynaklar Fransız ve Rus Sinologlarının kaynak tercümeleri ve çalışmalarından ibaret olduğu bir dönemde 626 yılında gerçekleşen Göktürk saldırısı ve Bien Köprüsü antlaşması dışında anlattığı dönemin bütün tarihî olayları romanda işlenmiştir. Ercilasun, **Atsız: Türkçülüğün Mistik Önderi**, İstanbul, Panama Yayıncılık, s. 386.

⁴⁰² Atsız, *Bozkurtların Ölümü*'nü millî bir esin kaynağı ve terbiye için bir hamle olarak görmektedir. Eseri kaleme alma saiklerini eserin önsözünde açıklamıştır. Atsız, **Bozkurtlar**, 102. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011, s. 10.

⁴⁰³ Atsız, Kültür Bakanı Tâlât S. Halman imzasıyla gönderilen “Türk Kültürünün Kaynak Eserleri”, “Cumhuriyetin Temel Eserleri Dizisi” ve “Yabancı Dillerde Türk Kültürü Dizisi” başlıkları altında yayımlanacak uygun eserlerin seçimi konusunda kendisine ve diğer kültür insanlarına gönderilen mektuba cevaben yazdığı açık mektupta kendi romanlarının filme alınmasını istemiştir. Atsız, “Kültür Bakanı'nın Resmî Yazısına Açık Cevap”, **Basılmayan Makaleleri**, İstanbul, Togan Yayıncılık, 2015, s. 364-365.

“Şehnameler devri geçmiş değildir. Bugün başka milletlerde mensur destan olarak çok lirik tarihî romanlar yazıldığına şahit oluyoruz. Biz ise her ikisini de başaracak bir tarihî çağda bulunuyoruz. Korkunç içtimaî kasırgalar arasında, oluşlar ve ölüşler ortasında yeni bir manevî nizâma, yeni bir hamasî devre doğru gittiğimizi gösteren alametler de var. Millî destan üzerindeki ümit verici çalışmalar bu alametlerden biridir.”⁴⁰⁴

Bozkurtların Ölümü’nü, Türk efsaneleri ve efsanevî tarihe yer veren Osmanlı kronikleriyle iyiden iyiye meşgul olduğu yıllarda, birtakım kahramanlık şiirleri ve hikâye denemelerinden sonra, bunlardan edindiği tecrübelerle yazmıştır. Romanın önsözünde belirttiği gibi, Atsız o güne kadar yazılmış bütün romanlardan farklı bir eser vücuda getirdiğini düşünmektedir: “Bir roman ki hayatın bizzat kendisini aksettirecek” diyerek romantik eserlerden farkını belirttikten sonra romanı hakkında şu tarifi yapar:

“İçinde hem romantizme hem de realizme yer olmakla beraber bizzat hayatın akışından ayrılmayacağım ve buna olduğu kadar tarihe de sadık kalacağım. Bir roman ki size 1300 yıl öncesini yaşatacak ve birbiri ardınca sahneye çıkan kahramanlar günümüze kadar gelecek. Bir roman ki içinde yalnız bir tek kahraman bulunmayacak. İçindeki her şahıs, tıpkı hayatta olduğu gibi başlı başına bir kahraman olacak. Romantiklerin de, realistlerin de eserlerinde daima bir tek iskelet var: Romanın kadın ve erkek iki kahramanı arasındaki aşk macerası, hâlbuki benim kitabımda yüzyılların akışı bulunacağı için bir tek maceraya, hele on binlerce romanda tekrar edile edile artık pek bayağılaşan, müptezel olan aşk hikâyelerine saplanıp kalmama imkân yok. Bu, yepyeni bir tip roman olacak... Maddî hayattan ayrılmayacağım. Ama son günlerin bazı telif eserlerinde moda olduğu üzere en basit ve tabîî, fakat nezih olmayan konuları kitabıma yüklemeyeceğim. Bir psikolog nasıl her meselenin hangi ruhi âmille işlendiğini düşünür, bir hekim nasıl bir hastalığın hangi sebeple başladığını bulmağa çalışırsa, ben de tarihle çok uğraştığım için olacak milletlerin hareket hatlarının neye dayandığını aramakla çok vakit geçirdim.”⁴⁰⁵

Bu pasajdan da anlaşılacağı gibi, Atsız, tipik bir romantik tavrıyla tarihin en eski devirlerinden bugüne intikal eden ve Türklerin tarihî hareketlerini yönlendiren bilinç-dışına işlemiş en derin duygu ve düşüncelerin peşine düşmüş, kendi sanat anlayışı uyarınca Türk devletini estetize etmiş, böylece parçalanmış bir dünyada yaşamının neden olduğu memnuniyetsizliği geçmişin eksiksiz tablosuna dahil olarak aşmak istemiştir.⁴⁰⁶ Öte yandan romantik kurguya rağmen realizme yaptığı vurgu dikkat

⁴⁰⁴ Atsız, “Türk Destanı Üzerine İncelemeler V: Kopuzlama ve Oğuzlama”, *Orkun*, Sayı: 34, 25 Mayıs 1951, s. 10-11.

⁴⁰⁵ Atsız, *Bozkurtlar*, s. 9-10.

⁴⁰⁶ Herder, modern toplumun iş bölümüyle birlikte yarı düşünürleri ve yarı hissedeni; yapamayan ahlakçıları, kahraman olmadan destan yazarları; yönetici olmadan söylev verenleri, sanatçı olmadan

çekicidir. Eser bu yönüyle realist karakterleri ulusal mistisizme nüfuz eden romantik kurgu içinde işleyen Massimo Bontempelli'nin “romantik realizm”ini (büyülü gerçekçilik) hatıra getirmektedir.⁴⁰⁷ Atsız destanlarda olduğu gibi, tarihin etno-kültürel sınırlarını belirlemek, o sınırları tahkim etmek ve bir anlamda yeni yarı masal, yarı gerçek, ancak bütün çelişkilerden azade yeni bir saadet dönemini resmetmek, hamasetin kuruyan pınarını yeniden akıtarak millî terbiye için faydalı bir hamle yapmak istemiştir.⁴⁰⁸

Türk tarihinin farklı devirlerindeki gelişmeleri bugünden daha rahat anlayacak ve bu devirlerde serbestçe dolaşabilecek donanımda bir tarih ve dil bilgini olarak Atsız, dünyaya bakışının aynası olan eserleri, gerçeklikle ilgili olmaktan ziyade, Türk tarihinin varoluşsal metinleri olarak ele almıştır. Tarihî verileri kendi duygu prizmasında kırıp eserleriyle bütünleştiren Atsız Türk tarihinin çağlar-üstü bir yorumcusu olarak ortaya çıkmıştır. Tarihî olaylarla iç içeliği, “zamana süreklilik sağlayarak, okuyucusunda geçmişin bir devamı olduğu duygusu” uyandırmıştır.⁴⁰⁹

*Bozkurtlar*⁴¹⁰ (*Bozkurtların Ölümü ve Bozkurtlar Diriliyor*) yazıldığı günden bu yana 139 gibi inanılmaz bir baskı sayısına ulaşarak eski Türk tarihine merakın canlı kalmasının nedenlerinden biri olmuştur. *Deli Kurt* ise, henüz imparatorluk çağına

sanatın kurallarını koymaya çalışanları eleştirirken erken dönemin yabancılaşmamış insanına öykünür. Ona göre yazar yabancılaşmış insanın mükemmel bir örneğidir. Buna karşılık romantik yazar eseri ile bütünleşerek bu yarılmanın üstesinden gelmek ister. Liah Greenfeld, **Milliyetçilik: Moderniteye Giden 5 Yol (İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Amerika Örnekleri)**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017, s.517-519.

⁴⁰⁷ George L. Mosse, **The Fascist Revolution: Toward a General Theory of Fascism**, Winsconsin, The University of Winsconsin 2021, s. 21

⁴⁰⁸ Dadaloğlu (ö. 1868 [?]) halk arasında söylenegelen destanî halk şiirinin son büyük temsilcisidir. Çukurova bölgesinde konar göçer bir yaşam tarzına sahip Avşarların kendilerini iskana zorlayan devlete karşı verdikleri mücadeleyi şiirleştiren Dadaloğlu kavga şiirlerinde sert ve pervasız, diğer şiirlerinde ise samimi bir tarza sahiptir. Kavga şiirlerinde Köroğlu'nun, sevdâ şiirlerinde ve yurt güzellmelerinde Karacaoğlu ile Dede Korkut'un etkisi altında kalmıştır. Nurettin Albayrak, “Dadaloğlu”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 8 İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 397-398.

⁴⁰⁹ Mitat Durmuş, *Tarihten Romana, Romandan Şiire Akan Duyarlılık ve Kurgusal Metinde Belleğin Kurgulanışı*, “II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni”, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 10-12 Nisan 2006, S. 8'den Aktaran Burcu Aslan, **Hüseyin Nihal Atsız'ın Romanlarında Millî Romantik Duyuş Tarzı**, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996 s. 92.

⁴¹⁰ İlk basımı 1946 yılında İstanbul'da yapılan *Bozkurtların Ölümü* romanı, yazar hayata gözlerini yumduğu 1975 yılına kadar sekiz baskı yapmıştır. 1973 yılından itibaren *Bozkurtlar Diriliyor* ile birlikte *Bozkurtlar* adı altında basılmış kitap Atsız'a olan ilginin arttığı doksanlı yıllarla birlikte peş peşe yeni baskıları ile Türk edebiyatının en çok basılan eserleri arasında yerini almıştır.

ermemiş olan Osmanlı'yı bozkır geleneğini olabildiğince yaşatan bir Türk devleti olarak göstermiştir. Bunlar gibi tarihî romanlarıyla Türkçü ve muhafazakâr çevrelerin her daim ilgisini gören Atsız, Türk tarihini ve Türklerin militer ideolojisinin dayanakları olarak gördüğü motifleri, büyük bir incelikle kullanarak bozkır kültürünün yeni nesiller tarafından benimsenip sevilmesini sağlayan öncü isimlerden biri olmuştur.⁴¹¹

Geçmiş, romantikler gibi, olduğu hâliyle ve sempatiyle karşılayarak ele alması, tarihi “içeriden” çalışmaya duyduğu iştihak tüm berraklığıyla romanlarında görülür. Tarihî çalışmalarında olduğu gibi, romanlarında da Türk tarihine ait birincil kaynakları öne çıkaran Atsız, bu kaynaklardaki konuları edebiyatın epik, şiirin lirik dünyasına taşıyarak destanlaştırmaya çalışmıştır.⁴¹² Bu konuda en azından *Bozkurtlar* serisinin ilk kitabı oldukça başarılıdır. Bu başarı, disiplinler arasındaki sınır çizgilerini aşarak sağladığı akışkanlık ve destansı biçimin coşkusunda kendini gösteren sürükleyicilik kadar, edebî faaliyetinin temeli ve esin kaynağı olan tarihî metinlerin satır aralarında kendini bulan Atsız'ın ruhunun taşkınlığında gizlidir.⁴¹³

Atsız'ın romantizasyonunun kaynağı ve aracı olan tarihî romanları, her şeyin olması gerektiği gibi olduğu epik çağ güzellemeleridir. İskoç halk efsanelerini ve

⁴¹¹ Milliyetçi gençlik arasında oldukça popüler olan *Bozkurtlar*'ın konusu İsmet Hürmüzlü tarafından tiyatro eserine dönüştürülmüş ve sahnelenmiştir. Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu konuyu 6 bin küsür dizelik *Kürşad İhtilâli Destanı*'nda işlemiştir. Kadıköy Lisesi'nde Atsız'ın öğrencisi olan Mustafa Necati Sepetçioğlu ise *Yaratılış ve Türeyiş Destanı*'nı (1965) romanlaştırmıştır. Ahmet Güner Sayar Kemal Tahir'in *Devlet Ana* romanında Atsız'dan etkilendiğini söyler hatta onu Çelebi Mehmed değerlendirmeleri üzerine Atsız ekolüne bağlamaktan çekinmez. *Devlet Ana*'da devlet düzeni ve Türklerle yapılan değerlendirmeler Güner'in fikrini desteklemekle beraber Atsız, Tahir gibi Şeyh Bedreddin'i dış mihrakların içerde kullandığı bir “etki ajanı” olduğuna inanmaz.

⁴¹² “Atsız'ın romanlarında destan, tarih ve roman mefhumları hiçbir eserde olmadığı kadar birbirine girmiştir”, değerlendirmesini yapan Ahmet Sadık Tural *Bozkurtlar*'ın Kültekin, Bilge Kağan ve Tonyukuk anıtlarının romanlaştırılmış hâli olduğunu belirtir. Atsız romanlarında Orhun abidelerinde olduğu gibi ifadeyi kısa ve net cümlelerle vermek istemiştir. Ayrıca *Bozkurtlar*'ın başında, destanlardaki döşeme/soylama geleneğine benzeyen bir giriş vardır. Sadık K. Kural, “Tarihî Roman ve Atsız'ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler”, *Atsız Armağanı I* s. 110. Ahmet Bican Ercilasun ise *Atsız'ın Bozkurtların Ölümü* romanında, dönemin okurun zihninde canlanması için, bengü taşlardan ve Dede Korkut destanlarındaki ifadelerden yaralandığını söyler. Ercilasun'un Dede Korkut destanlarından çıktığını belirttiği ifadeler ise şöyledir: “Karşı Yatan Kara Dağlar, Ben Çuluk Kağanın savaşta yoldaşı, bilgide eşi Apa Tarkan'ım! Ben, kılıcı çakıdan keskin, savaşta yağıya baskın, ağaç söken Kül Çur'um! Ben, kırk defa Çin'e akın etmiş, üç kardeşi savaşta, dört eçisi uğraşta, ataları dövüşte, dedeleri kırışta ölmüş, Binbaşı Makaraç Alp'im... Ben, Kırgızların aslanı, Gökmen eli kaplanı, tipi olsa at süren, yer deprense dik duran, kılıç vursa taş yaran Alp Bamsı'yım!”

⁴¹³ Yağmur Atsız'ın kitabın yazım sürecine ilişkin hatıraları için bkz. Yağmur Atsız, *Ömrümün İlk 65 Yılı*, 2. bası, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006, s. 156.

hikâyelerini toplayarak onları lirizm, mizah, tarih bilgisi ve zengin muhayyilesiyle işleyen ve ulusal kimliğin kuruluş sürecine bağlayan Sir Walter Scott gibi şair ve yazarlar, dönemlerinin onur kırıcı hâllerinden ve çirkinliklerinden mâzinin görkemli devirlerine yönelmiştir.⁴¹⁴ Tarihî romanlar ve diğer eserlerinde görülebileceği gibi, buraya kadar anlatılan kısım romantik anlayışının tarihsellik ve konulara bakışıyla ilişkili boyutunu oluşturur. Ancak romantizm gibi anlatım merkezli bir sanat anlayışında en az tarihî ve folklorik malzeme kadar o malzemeyi dehasıyla işleyerek esere dönüştüren yazarın kişiliği ve bu yazarın dünyayla kurduğu ilişki de ele alınmalıdır.

Romantizm, bilindiği gibi, moderniteyle beraber geleneksel dinlerdeki aşkın ve kadir-i mutlak Yaratıcı anlayışının hükmünü yitirdiği bir dönemde, dehanın uygulanımları üzerinden sanat eserlerinin, kahramanların eylemleri üzerinden de dirimsel güçlerin öne çıkarıldığı bir edebî-felsefî akımdır. Yaratıcı güçlerin seferber edilerek hayatın bir sanat eserine çevrildiği, ancak tekil insan iradesinin de her zaman mutlak bir gerçeklik olarak kabul edilemediği karmaşık bir duruma işaret eden romantizm,⁴¹⁵ “büyüsü bozulmuş” bir dünyada durağan, gündelik ve sıradan olanı bile olağanüstü gösterecek bir esrar perdesi yaratma arzusudur. Gizemli ve ulaşılmak istenen şeyi belirleyen de onu ulaşılmaz kılan da romantik karakterdir. Novalis’in belirttiği gibi, “Erişilmez gibi görünen her şey romantik ve şiirsel olabilir; sıradan olan şeylere gizemli bir görüntü verilerek, bildik şeylere 'bilinmeyen' olma niteliği yakıştırılarak ve sonu olan şeylere 'sonsuzluk' özelliği kazandırılarak her şey romantikleştirilebilir.”⁴¹⁶

⁴¹⁴ Tarihî roman ilk olarak Şanlı Devrim'in (Glorious Revolution, 1688) ardından bir ulusal kimlik oluşumu sürecine giren İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Bu türün yaratıcısı ise Sir Walter Scott'tur. Modern ulusal akımlar ortaya çıktıkça Scott'un ünü ada dışına taşmıştır. Tarihî roman yazımı önce Fransız Devrimi'yle bozulan siyasî istikrarı yeniden sağlamanın aracı olarak tarihsel romana yönelen ve her türlü çatışmayı etnik kimliğe bağlayan Fransız tarihçileri, ardından Alman ve Rus romantikleri özellikle de “Slav ruhu” arayışındaki Gogol üzerinde etkili olmuştur. Tarihî romanın gelişim için bkz. Taner Timur, **Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik**, İstanbul, Afa Yayınları, 1991, s. 194-196.

⁴¹⁵ Berlin'e göre romantizm bir ideoloji olmayacak kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Böyle olmakla birlikte her ideolojiye nüfuz edebilecek kadar güçlü dip akıntısıdır. Romantizmin akıldışılık ve lidere sadakatin yanı sıra “akılcılaştırılması olanaksız bir tarzdan ileriye atılan önceden-kestirilemeyecek irade” vurgusuyla faşizmle de ilişkilidir. Berlin, **a.g.e.**, s. 171.

⁴¹⁶ “Sıradan şeylere yüksek bir anlam, alışılmışı gizemli bir itibar, bilinene bilinmeyen onuru, sonluya sonsuz bir görünüm vererek romantikleştiriyorum”, diyerek romantizmin sanat anlayışını

Bu tarif Atsız'ın dünyayı algılayışına ve eserlerine dair eksiksiz bir resim verir. Yaratıcı olanla yaratılanın aynılaştığı tahayyül dünyasında tek başına milletin kaderini değiştiren deha mertebesinde tanrısal kahramanlara da itaati bir hayat felsefesi olarak benimsemiş, itaat etmekten büyük bir zevk alan “atsız” (adsız) kahramanlara da yer vardır. Kendisini romanlarındaki karakterler gibi hem ilahî misyonla hareket eden bir kurtarıcı hem de bir davanın alelade bir neferi olarak gören Atsız, aradığı asil yaşamı modern hayatın karmaşasında bulamayıp geçmişe kaçma arzusu duymuştur.⁴¹⁷ Amacı bugünden olabildiğince uzaklaşıp kendine korunaklı bir alan yaratmaktır. Bu yeni yaşamında, “kaybeden insan” (Atsız kendisine “her devrin menkûbu” demiştir) rolünden sıyrılıp tahayyül ettiği ve kendi üzerine aldığı tarihî misyon, yani “ilahî yazgı”sı dışında üzerindeki hiçbir iradeyi tanımayan kahramanlarla ya da kahraman olmak arzusuyla kendini tüketen karakterlerle özdeşleşir. Zira Atsız'ın tarihî romanlarında, kararlarıyla çoğu zaman ölümleriyle milletini nice badirelerden çıkaran hükümdarlar ve soylu kişiler, kurgulanmış şahsiyetleriyle millî romantik hissiyatın açığa çıkarılması için sadece iyi birer vesiledir. *Bozkurtlar*'ın kahramanı Kürşad Türk ahlakının ve kahramanlığının timsalidir. Erdemli bir yaşam sürerken bir aşk macerasıyla birdenbire dünyası değişen Deli Kurt ise töreye uygun davranmadığı için sevdiği kızı kaybetmiştir. Otobiyografik eseri *Ruh Adam*'ın Selim'i ise üzerindeki üniformayı çıkardığı için artık ahlaka uygun yaşam şartları elinden alınmış trajik bir kahraman olarak karşımıza çıkar. Yarattığı kahramanın trajik düşüşünü kendisi olarak yaşar. Başka bir şekilde söylersek, Atsız'ın yarattığı tanrısal kahramanlar yazın macerasının devamında bu dünyada trajik hâl yaşayan bir tür “lüzumsuz adam”lara evrilmiştir.

eksiksiz bir tarifini veren Novalis, politik fragmanlarında her insanın sanatçı olması gerektiği üzerinde durur. Gerçek bir hükümdar ise sanatçıların sanatçısı, sanatçıların yöneticisidir: “A true prince is the artist of artists, that is, the director of artists. Every person should be an artist. Everything can become a fine art.” Novalis, “Political Aphorism's”, **The Early Political Writings of the German Romantics** içinde, ed. Frederick C. Beiser, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 52.

⁴¹⁷ Hauser'e göre romantiklerin geçmişe sığınmak istemelerinin nedeni kendilerini rahat ve güven içinde hissetmiyor olmalarıdır: “Yeni kuşağa yurtsuzluk ve yalnızlık duygusu egemen olmuş, dünyaya bakış açıları bu deneyden etkilenmişti. Bu duygu sayısız biçimler altında kendini göstermiş ve kaçma, sığınma atılımları ile ifade edilmişti. Kaçma girişiminin en yaygın olanı 'geçmişe sığınmak'tı. Ütopyaya ve peri masalarına, bilinçsizliğe ve fantastik olana, gizemliliğe ve tekin olmayana, çocukluğa ve doğaya, düşlere ve çılgınlığa sığınmak, aynı yalnızlık duygularının değişik biçimlerde ifade bulması, aslında sorumsuzluğa, acıdan ve gerilimden yoksun olan bir yaşama duyulan özlem.” Arnold, **a.g.e.**, s.150.

Bu süreci tersine çevirmek için yapabileceği tek şey, geçmişin yüceliğinden beslenerek heyecan ve duygularını ifade edebileceği yeni eserler yaratmaktır. Ancak bu şekilde dünyaya tutunabilecek ve geleceğe uzanabilecektir.⁴¹⁸

Romantizmin sanat anlayışını ifade edecek bütün tanımların ortaklaştığı nokta tahayyülün belirleyici rolüdür. Sürekli bir oluşum süreci içinde kâh iç dünyanın dışsal bir veçhe kazanması (*Bozkurtlar*), kâh dış dünyanın bir fantazmaya (*Ruh Adam*) dönmesidir. İlki kendinden taşma (vecd) hâlinde tezahür ederken, ikincisi hayal perdesinde gerçek olarak görünen ama aslında orada olmayana yönelmedir. Ne kadar yaklaşılsa o kadar uzaklaşan bir serap gibidir. Romantik tahayyül ise gerçek ve hayal dünyalarını ayıran kapıyı açan bir tılsımdır.⁴¹⁹ Yazar bu kapıdan geçmişe, yani yüce ve mükemmel olana yönelir. Gerçek yaşama döndüğünde ise hayal kırıklığına uğrar. Bu durumda giden kişiyle dönen kişinin aynı olduğu söylenemez. Bu aslında bütün değerlere uzak kalan bir insan sureti ile gözünü budaktan sakınmayan ve gerçek dünyada anlamlı bir hayatı olan sahici kişi arasında bir gidip gelmedir. Başka bir şekilde söylersek, söz konusu olan, kahramanlaşma ile kendini tüketme arasında sürekli bir bocalama hâlidir.

Bozkurtlar'da kahramanlığıyla tanrısal bir mertebeye çıkan Kürşad da askerlikten tard edildikten sonra kendini savaştan, Türklerin edebî mefkûresinden alıkoyan aşkı yüzünden ilahî mahkemede yargılanan ve suçlu bulunan Selim Pusat da (ikincisi ilkinin ironisi olmak kaydıyla) Atsız'dan başkası değildir. Dolayısıyla Atsız'ın eserlerini önemli kılan şey, savunduğu fikirlerden ziyade, bu fikirleri işlerken geride bıraktığı kişisel izler ve duygularıdır. Yazar, *Ruh Adam*'da bariz bir şekilde ortaya çıktığı gibi, okurda belirli duyguları uyandırmak, kendi gerçek duygularının ayırdına varmak ve bu duyguları dile getirmektedir.⁴²⁰ Berna Moran romantik sanatçının

⁴¹⁸ Bu süreci Âdile Ayda'ya gönderdiği mektuplardan izleyebiliriz. Bu mektuplarda Atsız bir taraftan edebî eserlerine devam etmek istediğinden diğer taraftan bütün geçmişte yaşamının güzelliğinden ve bütün insanlardan tiksindiğinden bahsetmiştir. Atsız'ın son derece nazik kişiliğinin arkasında herkesi küçük gören bir tarih kaçkını vardır. Hayatın rasyonel işleyişine verdiği tepki onu gündelik ve dünyevî olanın dışına itmiştir. Varoluşunun en önemli dışa vurumu ise tiksindir. Âdile Ayda, **Atsız'dan Âdile Ayda'ya Mektuplar**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1988.

⁴¹⁹ İki dünyayı bir araya getirmesi romantik kişiliğin en bariz özelliğidir. Bunun anlamı iki dünyanın da yurt olamaması ya da her yerin yurtlaşmasıdır. Arnold, **a.g.e.**, s. 370.

⁴²⁰ *Ruh Adam* romanın iskeletini oluşturan Uygur masalında anlatılan ve vazifesine bağlı bir askerin ordudan atılmasına neden olan aşkı saçma, kadını ise olağan dışı bularak yadsıyan baş karakter aslında

yazılarında yazarın kişiliğini bulabileceğimizi belirtir ve ekler: “[E]serleri onun ruhunu açığa vurur. Esere bu gözle bakınca sanatçının kendi kişiliği eserin güzelliğinin ölçütü olmaya başlar. Eserin değeri aynı zamanda sanatçının değerinin bir göstergesidir. Öte yandan romantizmde sanatçıyı sanatçı yapan da herkeste bulunmayan bir duyarlılığa sahip olmasıdır.”⁴²¹

Yaşamı hesaba kitaba sığmaz bir gerçeklik, herkese karşı bile içten içe bilenen bir mücadele alanı olarak gören nevi şahsına münhasır bir kişiliğe ve bununla bağlantılı bir misyona sahip olduğuna inanan Atsız, kendini diğer insanlardan ayırma gereği duymuştur. İnsanları, *Ruh Adam*'da olduğu gibi, ülkü için yaşayanlarla diğerleri olarak ikiye ayırmıştır.

“Senin herkes dediğin kalabalık içinde cahilleri, hainleri, budalaları bol bol barındıran bir kuru gürültüdür. Herkes kabul etti diye ben bu hezeyanları kabul mü edeceğim? Herkes Meryem ananızın bakire olarak, hiçbir erkekle temas etmeden çocuk doğurduğunu da kabul eder. Herkes İsa'nın hem Tanrı, hem de Tanrı'nın oğlu olduğunu da kabul eder. Çünkü herkes dediğin şey bir hayvan sürüsüdür.”⁴²²

Bu şekilde tahayyülden yazarın hayatına, başka bir şekilde söylersek, biyografiye ve otobiyografiye ulaşıyoruz. Romantik sanatçı eserini nasıl kendi hayatıyla mezcediyor veya onu ona katıyorsa, aynı şekilde romantik tarihçi de tarihi büyük insanları onların biyografileri etrafında anlatır. Ahmet Bican Ercilasun'un, *Atsız'ın Türk (İnönü) Ansiklopedisindeki Yazıları*⁴²³ başlıklı kitabı hakkında yaptığı kısaca ve teknik değiniyi hâriçte bırakırsak,⁴²⁴ kendi hikâyesini eserlerine bu denli kattığı hâlde tarihi romantize ederken ünlü tarihî şahsiyetlerin biyografilerine olan ilgisi ve bu

anlatılanın kendi yaşadığı bir hikâye olduğunu romanın ilerledikçe anlar. Burada yaratıcı sanatçı olarak, kendi hikâyesini ironik bir nazarla takip eder. Kendi başına gelmeyeceğinden emin olduğu bir durumla karşılaşması Özdemir'in belirttiği gibi trajedilerde gördüğümüz “trajik flaw”u başlatır. Bu durumda kendisi için bir karakter sınavıdır. Cihan Özdemir, **Hüseyin Nihal Atsız'ın Hayatı, Fikirleri ve Romanları Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2007, s. 160.

⁴²¹ Berna Moran, **Edebiyat Kuramı ve Eleştiri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 110.

⁴²² Atsız, **Ruh Adam**, s.177-184.

⁴²³ Atsız, **Türk Ansiklopedisindeki Yazıları**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012.

⁴²⁴ Türk Ansiklopedisindeki Yazıları, 39 maddeden müteşekkildir. Bu maddelerin kahir ekseriyetini ise biyografiler oluşturur. Atsız'ın yazın faaliyetine ve bilimsel araştırmalarına konu olan bu biyografiler onun tarih anlayışına uygun şekilde Türk tarihinin farklı dönemlerine aittirler. Kaynak durumuna göre birkaç paragraf ya da uzun bir makale hacminde olabilen bu maddelerde anlattığı şahsiyetlerin bir kısmını, özellikle de Göktürkler döneminde yaşamış karakterleri roman ve şiir gibi tarih sahasının kısmen dışında kabul edilebilecek eserlerinde de görebilmekteyiz. Kürşad sadece Atsız'ın *Bozkurtların Ölümü* adlı romanında değil, şiirlerin de işlenen bir karakterdir. Kara Kağan, İçing Katun ise, onun romanı sayesinde Türkçü camiada adları mutlaka bilinen karakterlerdir. Maddelerin on ikisi Göktürklerle ilgilidir.

ilgisinin romantik anlatı geleneğiyle olan bağlantısı üzerinde neredeyse hiç durulmamıştır. Üstelik bu ilgi sadece tarihî romanlarında ele aldığı şahsiyetlerde veya tarihî anlatılarında karşımıza çıkan bir durum da değildir. Irkla ilgili obsesif tavrı, olumsuz herhangi bir durumu ırk üzerinden izah etmedeki ısrarı, edebî eserlerinde, araştırmalarında, hatta kavgalarında onu daima muarızının özel yaşamına yönlendirmiştir. Mektuplarında, çatışmak istediği kişinin ailesi, geçmişi ve kişisel özellikleri hakkında malumat istemesine sık sık tanık oluruz.⁴²⁵ Kalem kavgalarında en çok yararlandığı kaynak da bir şekilde edindiği bu kişisel bilgilerdir. Cidalde bazen abartarak, bazen görmezden gelerek, ama en çok da tahrif ederek yararlandığı kişisel hikâyeler, kurgulamak istediği durumun ana malzemesi olarak kendini gösterir.

Güncel tartışmalarda başvurduğu bu yöntem, pekâlâ, onun tarih anlayışının bir yan ürünü olarak da değerlendirilebilir. Amacı, bilinç-dışının birer yansımasından başka bir şey olmayan hareket ya da sözlerden yola çıkarak hem kahramanın hem de düşmanın gerçek karakterini tespit etmektir. Tarihî anlatılarını kurgularken de aynı yönteme başvurur. Tarihi bir anlatı, anlatıyı da bir tarihe çevirebilmesinin arkasında da bu yönteme sadakati vardır.

Tarihle ilgili her çalışmasında, üzerinde çalıştığı metin kadar, o metni kaleme alan kişiyle de o kişinin biyografiyle olan ilişkisiyle de alâkalıdır Atsız. En mükemmel çevriyazılarını yayımladığı ilk Osmanlı kroniklerin aynı zamanda biyografik bilgiler içeren ilk eserler olmaları tesadüf olarak görülmemelidir.⁴²⁶

Örneğin Evliya Çelebi, seyyah olduğu kadar Türk süvarisi kimliğiyle de ilgisini çeker. Şükrullah da Aşıkpaşazade de sadece jeneolojiye hâkimiyetleriyle değil, Oğuz geleneklerine ve diline derin bağlılıklarıyla da onun için önemli şahsiyetlerdir. Ebussuud Efendi'yi aile şeceresi ve her durumda devleti önceleyen tavrıyla öne

⁴²⁵ Yücel Hacaloğlu, **Atsız'ın Mektupları**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013

⁴²⁶ Bu alanda en dikkat çeken eser Aşıkpaşazade'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eseridir. Döneminin diğer eserlerinden farklı olarak *Tevârih-i Âl-i Osman*'nın sonundaki soru-cevap bölümünde padişahların hasletleri, ilk Osmanlı uleması, fukahası, sulehası ve meşayih her padişah dönemi için ayrı ayrı tasnif edilerek verilmiştir. Ardından aynı sistemle vezirlere geçilmiş ve bu şahıslar çevresinde menkıbevi hikâyeler anlatılmıştır. Feridun M. Emecen, "Osmanlı Kronikleri ve Biyografisi", **İslâm Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 3, 1999, s. 83-90.

çıkartırken, Mustafa Âli'yi soyu, Türklerle ve Türkçeyle ilgili menfi düşünceleri ve ihtirasıyla eleştiri oklarının hedefine yerleştirilir. Bu eserler menkıbevî, anlatanla anlatılanın iç içe geçtiği anlatı-merkezli, hatta kimi zaman kurgusal yönü ağır basan ve bu itibarla tek bir tür altında sınıflandırılmayacak eserler olmaları dolayısıyla da Atsız'ın ilgisini çekmiş olmalıdır.

Genel tarih anlatısında belgelerin el verdiği ölçüde, aynı zamanda kahraman olan hükümdarların veya soylu kişilerin eylemlerine ve kişiliklerine odaklanan Atsız, bu tür birincil kaynaklardan, menkıbevî eserlerden yararlanarak, hükümdarların ve kurgusal bile olsa büyük şahsiyetlerin biyografilerini yazmıştır. Kısaca söyleyecek olursak, Atsız'ın, neredeyse, yazın faaliyetinde ortaya çıkan bütün eserler aynı zamanda kişisel kahramanlıklara odaklanan birer biyografi hüviyetine sahiptir. Tüm bunlara rağmen, Atsız'ın biyografi türüne duyduğu derin ilgi dikkatlerden kaçmıştır. Bunun nedenlerinden biri, onun tarihçiliği ile romantik tarihçilik arasındaki ilişkinin, bu konuya oğlu Yağmur Atsız tarafından dikkat çekilmiş olmasına rağmen, yeterince irdelenmemesidir. Bir diğer neden ise, *Türk Ansiklopedisi* için kaleme aldığı, kahir ekseriyeti biyografi eskizi diyebileceğimiz ve bir kısmını romanlarında ele alarak işlediği maddelerin 2012 yılına kadar kitap olarak yayımlanmasıdır. İlaveten, kendi yazın faaliyeti içinde adlarını sık sık zikrettiği, kurmaca eserlerinin esas malzemesini oluşturan ve onlara sürükleyicilik kazandıran şahsiyetlerin bir kısmının Türkçü camia içinde zaten biliniyor olmasının da bir etkisi olduğu düşünülebilir. Bütün bunlardan daha önemlisi, Atsız tarafından romantize edilen Kürşad gibi kahramanların gerçek tarihte nasıl bir karaktere sahip olduklarının –merak konusu olmakla birlikte– çok da önemli olmamasıdır. Birincil kaynaklardan yararlanarak hâlihazırda bilinenleri aşacak bir tarihî araştırma yapılsa dahi, Kürşad imajının değişmeyeceği ortadadır. Bu durumun sebebi, söz konusu karakterlerin, tıpkı Kürşad'da görülen kahramanlık gibi, başka bir karakterdeki fedakârlık, bir diğerindeki itaat nedir gibi aslında tek bir cevabı olmayan soruların bir karşılığında başka bir şey olmamalarıdır. Söz konusu karakterler aslında insanların bu sorularla ilişkisini açıklayabilecek açık uçlu örneklerdir. İyi ve saf değerlerin taşıyıcısı oldukları kadar insani özelliklere de sahip olan bu karakterler (bazı durumlarda kötü karakterler de alelade kötü olmaktan çıkıp bu özellikleri gösterebilir) belirli bir kavramsallaştırmanın ötesinde, metafor özelliği

kazanan, varoluşsal bir durumla eşitlenen özgül karakterlerdir ve daha önce belirttiğimiz gibi, “millî şuur ve hasletler” onların karakterlerinde tebarüz etmektedir.⁴²⁷ Bu yönüyle ele alacak olursak, Atsız'ın tarihî romanlarında kendini gösteren ve onun yazın faaliyetinin dayanakları olan kahramanların arzuları ya da gösterdiği karakter özellikleri aslında onlara bu duyguyu aşıl原因 anlatıcının bir telkini olarak da ele alınabilir. Bu aynı zamanda romantik biyografinin otobiyografi ile buluştuğu, onunla kaynaştığı noktadır.

Öte yandan, Atsız'ın her yeni romanında daha bariz bir şekilde kendini belli eden otobiyografik unsurlarının biyografi yazımında büyük bir tehlikeye işaret ettiğini de söyleyebiliriz. Bu tehlike, tarihî bir kişiliğin hayatını kaleme alan kişinin tarihe kendinden bir şeyler katması ya da tarih yerine aslında kendi hayat hikâyesini yazmasıdır. Seçimleri bir idealin yansıması olduğu için romantik biyografi buna cevaz verir. Schlegel'in de belirttiği gibi, “Tarihçi yüzünü geçmişe dönmüş bir kâhindir”, öyle ki gördüğü izler kendisine aittir. Bu noktada romantik biyografi bir başkası tarafından yazılmış romantik otobiyografiden çok da öteye geçemeyebilir. Nitekim Atsız, herkesin kahraman olduğu *Bozkurtların Ölümü*'ndeki Böğü Alp, Kürşad, Tonyukuk gibi tarihî şahsiyetleri, zaman zaman kendi mizacına uygun düştüğü görülen unsurlarla bezemiş⁴²⁸ olsa da *Bozkurtlar Diriliyor*'un Urungu'su gibi, *Deli Kurt*'un Murad'ı da yazarla bütünleşen kahramanlar olarak değerlendirilebilir. *Ruh Adam*'da ise Atsız'ın kendisi olan esas kahramanın ıstırap çeken bilinç-dışı bir karakter olarak karşımıza çıktığına da şahit oluruz. Başka bir şekilde söylersek, milleti için kendini koşulsuz feda eden adsız kahramanlar kadar *Deli Kurt*'un Gökçen'iyle başlayan *Ruh Adam*'daki Güntülü ile zirveye ulaşan aşk trajedisinde sadece iradelerini değil kendilerini de kaybeden, arzusu (aşk) ile gerçek arzusu (kahramanca ölüm) arasında ruhları parçalanan trajik kahramanlar da Atsız'dan başkası değildir. Böylece Atsız'ın kendi görüşleriyle, kahramanın tüm benliğini ele

⁴²⁷ Kural, Atsız'ın tarihî romanlarını analiz ettiği makalesinde konuya şu şekilde değinmiştir: “Türk tarihini romanlaştıran Atsız, millî tiplerin şahsında, Türk milletin hasletlerini işlemiştir. Bu işleyiş onu mizacının, kültürünün ve şiirinin derin izlerini aksetmektedir. Sadık K. Kural, **a.g.m.**, s. 112

⁴²⁸ Ahmet Bican Ercilasun'un *Atsız Türkçülüğün Mistik Önderi* başlıklı eserinin arka kapak yazısında da Atsız'ın sertliğinin üslubuna üslubundaki sertliğin ise sanat eserlerine yansıdığını belirtir. Bu yansımadan yarattığı karakterler de payına düşeni almışlardır.

geçirdiğini ve her satırda artan bir yoğunlukla onu yavaşça bu dünyadan kopararak bir “ruh adam”a çevirdiğini görürüz.

Atsız'ın *Bozkurtların Ölümü*'nün önsözünde belirttiği gibi, her bireyin ayrı ayrı kahraman (Atsız'ın terminolojisinde her kahraman aynı zamanda ölüye yazgılı bir kurbandır) olduğu bu ve diğer eserlerinde bütün olumlu karakterler, tıpkı Atsız gibi, ırkı için kendini feda ederek ad almak, anılmak ister.⁴²⁹ Irkın selameti için kendi haklarından feragat edebildikleri gibi çoğu zaman kendi mahvoluşlarını arzu ederler. Ancak bu feragat-mahvoluş süreçleri ruh tahlilleriyle değil de eylemlerle, kimi zamansa şiirlerle ortaya koyulur.

Gözünü budaktan sakınmayan eylemleri sayesinde her türlü engelin üstesinden gelen bu şahsiyetler, her ne kadar tek boyutlu olsalar da -Atsız'ın temel kaygısı çok boyutlu karakterler yaratmak değildir- gerçeklikle ilişkileri marjinal düzeyde kalır. Böyle olsa bile, bu kahramanların sık tekrarlanan motiflerle kendine özgü bir büyü yaratması söz konusudur ve temsil ettikleri değerlerin okurda bir karşılığı vardır. Onlar ilgi çekici tarihî bir kesit içinde kolayca anlaşılan birtakım duyguları ya da metafizik değerleri açığa çıkarmak görevini üstlenirler.⁴³⁰

⁴²⁹ *Deli Kurt*'ta esas karakterlerden biri olan Çakır annesinin mezarını ziyaret ederken, orada, aralarında İsa Bey'in ve Bala Hatun'un da bulunduğu beş hayaletle karşılaşır. Ancak bu sahnede konuşan hayaletler değil Atsız'ın kendisidir.

-Asıl ölüm unutulmaktır.

Amcası ilave etti:

-Unutmak da ölmektir.

İsa Bey devam etti:

-Hayat birkaç hatıradır.

Bala Hatun bitirdi:

-Hayat ölümün başlangıcıdır.

Çakır farkına varmaksızın elindeki Kuran'ı açmıştı. O zaman beş hayalet birden tekrarladılar:

-İnsan anıldıkça yaşıyor demektir.

-Anıldıkça yaşıyor demektir...

-Yaşıyor demektir..."

Atsız, **Deli Kurt**, 52. basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011, s. 47-48.

⁴³⁰ Kahramanlar üzerinden metafizik değerlerin anlatılması bahsinde en çarpıcı örnek Kürşad'ın ölümüne yürüdüğü sahnedir: “Kür Şad, ölmüş Çinli yığınları üzerinde tek başına Çin kağanlığına karşı vuruşuyordu. Yalın kılıçtı. Börkü düşmüş, kaftanı parça parça olmuştu. Göğsü açıktı. Göğsünden, alnından, yanaklarından, boynundan kan sızıyor, fakat o yine vuruşuyor, dövüşüyor, çarpışıyor. O şimdi yarı tanrı gibi bir şeydi. Ölümü de başka türlü olmalıydı. Kırk kahraman birer birer düştükten sonra o hâlâ ayakta idi. Uzun saçları omuzlarında uçuyor, gözleri kıvılcımlar saçıyor, kolu yıldırım hızıyla kalkıp iniyor, her inişte bir Çinliyi deviriyordu. En sonra ölüm kızı onun eline bir sağrak sundu. Kür Şad bu acı sağrağı gözünü kırpmadan içti. Atının yelesine kapandı. Başını dayadı. Sağ elinde kılıç

Atsız'ın romanlarındaki karakterler –eğer tarihî bir şahsiyet değillerse– genellikle çevresindeki insanlardan ilhamla kaleme alınmıştır. Tarihî romanlarının hâricinde kalan eserlerinde de yine Atsız'ın benimsediği yönteme bağlı olarak, sadece kendisini değil, çevresindeki insanları bazen kişisel özellikleriyle, bazen de hikâyeleriyle işlediği görülür. *Ruh Adam* adlı romanı ise tamamen kendi hikâyesini anlattığı ve bütün karakterlerin gerçek olduğu⁴³¹ ya da gerçek kişilerden ilhamla oluşturulduğu bir otobiyografidir. Bazen birkaç kişinin özelliklerini tek bir karakterde birleştirdiği de olmuştur. *Dalkavuklar Gecesi*'ndeki neredeyse bütün karakterler gerçektir. *Bozkurtların Ölümü*'ndeki 41 karakter Askeri Tıbbiyedeki 41 sınıf arkadaşlarından ilhamla kaleme aldığı da pekâlâ düşünülebilir. Anılarında da neredeyse bütün arkadaşlarına yer vermiştir.

Atsız'ın tarihî romanlarında benimsediği bu yöntem aslında anlatı merkezli romantik tarihçiliğin yöntemidir. Michael Bentley'in de isabetle belirttiği gibi romantik yazında kabalıklar işlendiğinde dahi bu kalabalık özgür bireylerin toplamından başka bir şey değildir ve yapılabildiği durumda, her birey, her düşünce, her eylem, her canlı ve her nesne anlatılmalıdır.⁴³² Atsız'ın sözlerini biraz değiştirerek söylersek, “bir roman ki içinde yalnız bir tek kahraman bulunma[malı]... İçindeki her şahıs, tıpkı

hâlâ sınıksı duruyor, sol eli sarkıyordu. Kür Şad ölmüş, fakat attan düşmemişti. Ölmüş, fakat yenilmemişti...” Atsız, **Bozkurtlar**, s. 422.

⁴³¹ Altan Deliorman, *Ruh Adam*'daki gerçek karakterler üzerine kaleme aldığı kitap bölümünde romandaki her karakterin gerçekte kim olduğuna değinir. Selim Pusat, Atsız'ın kendisidir. Ayşe Hocanın, Atsız'ın eşi Bedriye Atsız'dır. Tosun, Atsız'ın iki oğlundan biri ya da her ikisidir. “Güntülü'nün de Atsız'ın tanıdığı bir genç kız olduğu anlaşılıyor. Atsız bunalımlı bir döneminde (1946-1949 arası) bu kıza büyük bir sevgi (hatta yasak plâtonik bir aşk) duymuştur. (...) Yek, Prenses Leylâ ve Dr. Cezmi Oğuz da gerçek şahsiyetlerdir. Altan Deliorman, **Atsız, Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2013. Hasan Şahmaran'a göre Güntülü Atsız'ın liseden öğrencisidir. Ahmet Bican Ercilasun ise romanda ışıık kızlar olarak geçen şahısların Bedriye Atsız'ın Erenköy Kız Lisesi'nin öğrencileri olduğunu söyler.

⁴³² *Bozkurtlar*'da isimleri tek tek zikredilen 41 kahramandan ayrı olarak Orta Asya Türk kültürüne karakteristiğini veren bozkır Türk destanlarındaki anlatılarından da faydalanarak canlı bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Bozkır, Türklere üstün özelliklerini bahşeden, onunla bütünleşmiş üstün bir varlıktır. Bozkır bu romanda [Bozkurtlar] kahramanları, olayları anlamamızı sağlayan önemli bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. “Ötügen bozkırı Türkler için adeta içlerinde büyüttükleri vazgeçilmez bir ruh hâline gelmiştir. (...) Kahramanlar ile ayrılmaz bir bütün oluşturmuştur.” “Türkelinin, her şeyi bağrında eriten toprağı, yüzyıllarca durmadan kanla beslenen bozkırların toprağı sanki bu suları bir anda içmişti.” (s.24) “Bozkır gönüllerdeki karanlığı da alıyor gibi idi.” (s.30) Sümeye Bal, **Gün Olur Asra Bedel Romanı İle Bozkurtlar Romanında Mekân Olarak Bozkır**, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, Yıl, Cilt 4, Sayı 8, 2018 S. 307-322.

hayatta olduğu gibi başlıbaşına bir kahraman ol[malıdır].”⁴³³

Burada özellikle belirtilmesi gereken husus, romantik yazında belirli bir toplumsallık düşüncesine yer olmakla beraber, tarihin sayısız biyografiden müteşekkil bir anlatıdan başka bir şey olmadığıdır. Romantik anlatıda bireyler Carlyle'ın Cromwell'i veya Büyük Frederich'i gibi büyük liderler olabileceği gibi Michelet'nin *Fransız Devrimi*'nde öne çıkan isimsiz kalabalıkların içindeki bireyleri de olabilir, fakat asla modern anlamda toplumsal güç ya da hareket oluşturmazlar; çünkü bireylere odaklanan bu anlayış toplumsal hareketleri tanımaz.⁴³⁴

Romantik yazar kişisel hikâyelere, çoğu zaman kahramanlık hikâyelerine odaklanır. Kahramanı, hikâyeye hazırlaması dışında çevre ve sosyal ortam neredeyse anlatılmaz. Başka bir ifade ile romantizmle birlikte ortaya çıkan romantik biyografi, yücelik, bağımsızlık, özgünlük ve yaratıcılık gibi özünde romantik olan değerlerin merkezde olduğu bir dünyayı kahramanlarda somutlaştırarak yeniden üretmiştir. Bizatihi tarih de üstün meziyetlere sahip insanların yapıp ettiklerinden ibarettir değil midir zaten? Tarihî tecrübenin malzemesi de onların eylemleri değil midir?⁴³⁵

Öte yandan romantik biyografi hakkında yukarıda sayılan belli başlı romantik varsayımlara tamı tamına bağlı kaldığından ve kişi odaklı olduğundan, aşırı romantik bir yönelim olmakla beraber, yazar bunu yaptığı sırada romantik bakış açısının en az bunlar kadar önemli diğer yanlarını göz ardı etmek zorunda kalır. Bu da neticede eksik bir romantizmdir.⁴³⁶ Buradan tekrar Atsız'ın yöntemine dönersek, özetle söyleyebiliriz ki, Atsız için kişiselleştirmeden ne tarih ne de herhangi bir anlatı mümkündür. Dolayısıyla tarihi de yaşamı da daima kişisel hikâyeler üzerinden anlamlandırmıştır.

Atsız'ın romanları, bu noktada, İslâm tarihinin şümulü dâhilindeki Türk büyüklerinin

⁴³³ Atsız, **Bozkurtlar**, s. 9-10.

⁴³⁴ Michael Bentley, **Modern Historiography An Introduction**, New York, Routledge, 2003, s. 21.

⁴³⁵ Lois W. Banner genelde tarihçilerin biyografiyi tarihin aşağı bir türü olarak derecelendirdiklerini belirtir. Onlara göre biyografi tek bir yaşamı ele aldığı için özü itibarıyla sınırlıdır. Bilimsel veya sosyolojik temellere dayanmaz daha çok edebidir. Lois W. Banner, “Biography as History”, **The American Historical Review**, 114 (3), Haziran 2009, s. 580.

⁴³⁶ Romantik yazında biyografi tartışmaları için bakınız: Cristopher Bundock, **Romantic Prophecy and the Resistance to Historicism**, Toronto, University of Toronto Press, 2016.

biyografilerini yazarak tarihi büyük şahsiyetlerin anlatısına çeviren Namık Kemal'in eserlerini akla getirir.⁴³⁷ Yine de bu ikilinin zamanları ve toplumsal konumları itibarıyla benzerlikleri kadar farklılıklarının da olduğunu söylemeliyiz. Mesela Atsız anlatısını Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Celaleddin Harzemşah ya da Tiryaki Hasan Paşa gibi, Kemal'in Osmanlı tarihinin sayfalarından titizlikle seçtiği karakterlerle değil de hakkında neredeyse çıkardığı isyan dışında hiçbir şey bilmediğimiz Göktürk Prensi Kürşad'la ya da tamamen kurgusal olmakla beraber, hepsi Türk aristokratı olan karakterlerle ilerletir. Ama bu durum esas mesajı veren başkarakterle ilgilidir. Bunun sebebi, benimsediği bu yöntemin anlatıda kurguya daha fazla alan açması olduğu kadar, kendi ideolojik yaklaşımına daha uygun karakterler de “inşa” edebilmesidir. Kemal, müdafaa hâlinde çıkarıp tekrar atılım yapabilecek konuma getirmek istediği Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaası için büyük şahsiyetleri/kahramanları⁴³⁸ öne çıkarıp örnek gösterirken; Atsız, bağımsızlığını kazanmış ama varoluşunu garanti altına alacak “manevî devrimini” henüz gerçekleştirememiş bir milletin ve devletin mensuplarına seslenmektedir.

Anlatı merkezli romantik yazının/tarihçiliğin akla gelen bir diğer önemli ismi olan Ahmet Refik [Altınay], Atsız'ın biyografi eksenli eserlerini üretirken feyz aldığı bir diğer önemli isimdir. Eserlerine “kıymet biçmek (...) dârülfünûnda içtima yapan tarih hocalarının boyundan aşkındır” gibi övgü dolu sözlerle andığı Ahmet Refik, dönemin istisnasız bütün Türkçü tarihçiler gibi, tarih eğitiminin millî duygular ve vatan sevgisi yaratılmasında rolüne yaptığı vurgu ile çağdaşları gibi Atsız'ı da etkilemiştir. Ancak Ahmet Refik'in asıl başarısı mazideki devirleri tarihî şahsiyetler etrafında şiîrsel bir dille anlatabilmesidir.

19. yüzyıl Fransız ve Alman romantik tarihçiliğinin uluslaşmadaki işlevini Osmanlı'ya tatbik etmek isteyen Ahmet Refik anlatı merkezli edebî tarzıyla tarihi

⁴³⁷ Türk-İslâm ya da İslâm-Türk sentezi idealinin ilk ürünlerini veren Kemal dağılmakta olan imparatorluğun sorunlarına bu zaviyeden yaklaşmış, cevapları ise Türk ve İslâm tarihlerinde aramıştı. İskender Pala'nın belirttiği gibi, bu “ideali uğruna ortaya koyduğu [...] çok yönlü çalışmaları, Türk toplumu hayatında onun fikirleri için geniş tesir sahası oluşmasına zemin hazırlamış” ve Osmanlı münevverleri arasında tarihe yönelik ilgiyi arttırmıştır. İskender Pala, **Namık Kemal'in Tarihi Biyografileri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

⁴³⁸ Bkz. Mehmet Kaplan, **Namık Kemal, Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1948, s.150-158.

popülerleştirerek kitlelere sevdirmiş ve bunu yaparken vesikalardan da bihakkın yararlanabilmiştir.⁴³⁹ Bununla beraber “tarihî devirleri, bulundukları edebiyat atmosferi içinde mütalaa”⁴⁴⁰ edebilen bir tarihçi olması, asker kökenli biri olarak Osmanlı kumandanlarının biyografilerini tarihine konu edinmesi gibi yönleri de, Ahmet Refik'in değerini tarihe romantik bir nazarla bakan Atsız'ın nezdinde artırmış olmalıdır.

Burada ismini zikrettiğimiz kişilerin çizdiği romantik portreler olmasaydı Atsız'ın belki de tarihe ve yazarlığa merakı bu düzeyde olmayacaktı. Kendini feda eden kahramanları takip ve taklit etmesiydi, onların arzularını kendi arzuları bilip, onlara özel bir yakınlık duymasaydı, belki de tarihî kaynaklarda keşfettiği Kürşad'ı kolayca kafasındaki şablona uyduramayacaktı. Romantik anlatının bu derin etkisi altında kalmasaydı hem kendisi hem de gelecek nesiller için bir rol model olacak kahramana bu denli önem vermeyecekti. Kısaca söylemek gerekirse, bütün bu romantik anlatı metinleri olmasaydı, kahramanda tecessüm eden bir ideale bağlanma çabasıyla kendisini bir ideal olarak sunmayacaktı.

Bir ideale bağlama, dolayısıyla kendisini idealleştirme eğilimiyle Atsız ne kendisinde ne de tarihî bir şahsiyet olsa bile kendi imgeleminde yarattığı bütün karakterlerde hiçbir kusura iyi gözle bakmamıştır. Kahramanlarında tasvip etmediği zayıflık ya da kusuru kendisine de yakıştıramamış; bu nedenle oluşturduğu bu sert ve ideal tip ilk “gerçek” ilişkide kırılmıştır. Yine bu noktada çelişki o kadar şiddetli bir biçimde kendini gösterir ki, kahraman ne yaparsa yapsın, artık duygularına hâkim olamaz. Tüm hâl, tavır ve sözleriyle Atsız'ın bilinç-dışındaki gerçekliği ortaya çıkarır. Böylece artık bu dünyanın insanı olmadığını keşfeder.⁴⁴¹ İşte bu yüzdendir ki, Atsız'ın eserlerinde kahraman aşka yaklaşıp da hatta âşık olsa da aşkı yaşayamaz.

⁴³⁹ Zafer Toprak, “Popüler Tarih Yazımı ve Ahmet Refik Altınay,” **Ahmet Refik Altınay, İki Komite İki Kıtâ – Kafkas Yollarında**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2010, s. v-viii.

⁴⁴⁰ Bahri Ata, “Ahmet Refik Altınay, Rousseau, Emile ve Tarih Öğretimi”, **Millî Eğitim Dergisi**, Sayı: 159, Yaz 2003, s. 241.

⁴⁴¹ Çelişkinin yol açtığı keşif hâli, bilincin bilinç-dışına açılması Atsız'ın yazınındaki romantizmin en çıplak hâlidir. Ricarda Huch incelikli bir şekilde gösterdiği gibi, “Romantikler bilinç-dışının kaşifleri[dir]; destanlarda bahsedilen kayıp ülkeyi arayan hayalcileri. İçgüdüğü sanata, bilinç akışını bilgiye çevirmek Romantikler'in çabası[dır]. Ricarda Huch, **Alman Romantizmi**, çev.: Gürsel Aytaç, İstanbul, Doğu-Batı Yayınları, 2005, s. 220-71.

Bu yüzden onun bütün yazılarında, eserlerinde sadece iyi ve kötü kişiler vardır. İyi kişiler kriz anında kendi karakterlerinin dayattığı kişi olmaktan kaçamazlar. “Kahraman” ya da “ulusal deha” tarihteki yerini tam da bu noktada alır. O çoğu zaman hükümdar ya da bir soyludur. Sahip olduğu olağanüstü meziyetler soya bağlı olduğu hâlde ortaya çıkması için hem zamanın hem de mekânın onu zorlaması gerekmektedir. Zaman ve mekân onu normal şartlarda erişemeyeceği yüceliklere çıkarır. Olaylar, onun çevresinde ve onun sayesinde meydana gelir.

Romantik bir şair ve yazar olarak Atsız'ın, diğer romantikler gibi, yaratıcı modern insanlardan farkı, yaşadığı çelişkileri bütün benliğiyle yaşayıp sanat eserine çevirebilmesidir. Eserleri hayatına etki ederken, yaşamındaki çelişki, ironi ve gerilimleri de eserine yansıtabilmiştir. Tarihî romanlarıyla hem tarih yazıcılığına hem de Orta Asya ve Türk mitolojisini konu alan eserlere ilham kaynağı olmuş, bu amaçla denemelerde bulunup kendisine başvuran isimlere edebî desteği sunmuştur.

3.7. Hüseyin Nihâl Atsız'ın Düşünce Dünyasında Din ve Tarihin Rolü ve Önemi

Nihâl Atsız'ın din ve tarih konularına ilişkin fikirleri, onun dünyayı nasıl algıladığına dair önemli ipuçları sunmaktadır.⁴⁴² Dolayısıyla Atsız'ın eksiksiz bir portresini çizmek için bu konular da bütün boyutlarıyla ele alınmalıdır. Türk tarihçiliğine getirdiği devamlılık merkezli yaklaşımı ve tarihî romanlarıyla hem muhafazakâr hem de lâdinî milliyetçi çevreler nezdinde kayda değer bir itibara sahip olan Atsız, buna mukabil özellikle din meselesindeki tutumu nedeniyle tartışmalara konu olmuştur. Hâlbuki Atsız'ın dinle ilgili görüşlerini, metodoloji meselesini bir kenara bırakırsak,

⁴⁴² Atsız'ın din olgusu hakkındaki fikirlerinin için bkz: Ferit Salim Sanlı, **Türkçülük Akımında Din Olgusu Üzerine Aykırı Bir Yaklaşım: Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri**, Yayınlanmamış Master Tezi, Ankara, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2010. Ahmet Bican Ercilasun, “Din-Yobazlık”, **Atsız Türkçülüğün Mistik Önderi** içinde, İstanbul, Panama Yayınları 2018, 643-655. Ozan Karabulak, “Muhataralı Mesele: Din”, **Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı...** içinde, s. 207-235. Ömer Faruk Akün, “Atsız, Hüseyin Nihâl”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 4. Cilt, İstanbul, 1991 s. 87-91. Murat Katı, **Hüseyin Nihâl Atsız'ın Eserlerinde Eski Türk Dini İnançlarının Tespiti ve Değerlendirilmesi**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ, 2000.

tarikle ilgili olanlardan ayırmak mümkün değildir. Öte yandan birkaç istisna hâriçte bırakılırsa objektif olmaktan ziyade benzer görüşlerin teyit ve tekrarı için kaleme alınmış çalışmalar da bu konuda asgari bir fikir birliğinin oluşmasına katkıda bulunmamıştır. Bunda hiç kuşkusuz ölümünden sonra Türkçü hareket içinde dindarlıklarıyla bilinen bazı kişilerin, Atsız'ı, kendisine yöneltilen dinsizlik suçlamalarından kurtarmaya çalışmalarının önemli bir payı vardır.⁴⁴³ Benzer bir şekilde Ötüken Neşriyat da dinin polemik konusu edildiği veya edilebileceği yazıları Atsız'ın toplu eserlerine almayarak daha steril bir Atsız profil çizilmesine yardımcı olmuştur. Nitekim bu çevreler için Atsız gibi dava adamını İslâm'a muhalif göstermek İslâm davasına da Türkçülüğe de zarar verecektir. Hiçbir zaman şahsi menfaati peşinde koşmamış bu ülkü adamını, amelini olmasa da samimiyetini “sözde dindar”lar karşısında savunmak gerektiğine inanırlar. Kadir Mısıroğlu gibi dindarlığı ile bilinen birinin bile bu koroya katılmış olması söz konusu yaklaşımın bu çevreler içinde ne denli güçlü olduğunu göstermektedir. Bu kişilere göre Atsız hem İslâm'a saygılı hem de inancı olmasa bile inanmak isteyen, bunun için çabalayan biridir. Atsız'ın İslâm'a yönelik eleştirileri ise İslâm'ın aslına değil de zamane görünümüne, özellikle de köklerinin dışarıda olduğunu öne sürdüğü tarikatlara karşı geliştirilmiş

⁴⁴³ 1960'ların sonlarına doğru Atsız'ı sağcı muhafazakâr çevreleri rahatsız eden yazıları dolayısıyla Fethi Gemuhluoğlu ile birlikte ziyarete giden Refet Köroğlu'nün aktardığı bir anekdota göre Gemuhluoğlu Atsız'a dinin dışlamaması gerektiğini hatırlatmıştır. Atsız ise Gemuhluoğlu'na şu cevabı vermiştir: “Tanrı Türk milletini dünyaya nizâm versin diye yaratmış ve Türk'e öylesine tek tanrı inancı vermiş ki, Türk milleti İslamiyet'i inancına uygun olduğu için kabul etmiş zannetme, her şey Yüce Tanrı'nın izniyle tecelli eder. Türk milleti İslamiyet'i kabul etmeden önce inancından şikâyetçi değildi.” Köroğlu'nün aktarımına göre Atsız Tanrı'nın inayetine uygun olarak İslamiyet'i cihana yaymak ve onu diğer yozlaşmış dinlerin tasallutundan korumak amacıyla Türklerin Müslüman olduğuna inanmaktadır. “En son dinin Arapların elinde hiçbir yere varamayacağını gören yüce yaratıcı İslamiyet'i derleyip toparlasın diye Türk'ü görevlendirmiştir. Türk Milleti, Tanrı'sı tarafından kendisine verilen görevi asırlar boyunca bihakkın yerine getirmiştir.” Fethi Gemuhluoğlu ile Refet Köroğlu'yü rahatlatan, hatta Gemuhluoğlu'na “Bu adama dinsiz diyenin imanında şüphe ederim” dedirten bu açıklamalarda Atsız'ın İslâm'a dinimiz dediği hâlde ne “Tanrı”nın İslâm tanrısı olduğuna dair bir ibare ne de Allah'ın kelamı Kuran ile İslâm peygamberi hakkında herhangi soru ya da değerlendirme vardır. Öte yandan Köroğlu'nün Atsız'ı dinsizlik ithamından aklamak için neredeyse 25 yıl sonra aktardığı bu görüşmedeki bazı ifadeleri tevil ederek aktardığı düşünülebilir. Refet Köroğlu, “Atsız'ı Anarken”, **Kurultay Gazetesi**, 5 Ocak 1998. “Bazısı onun Müslümanlığından şüphe ediyordu. Gösterişten, riyadan, dalkavukluktan tiksinen bu faziletli insanın, imanını ispatlamasını isteyenlere karşı takınacağı tavra ve isyanına hak vermemek mümkün mü? İçinde nasıl imanın ateşinin yandığını görmüşsünüzdür. Hem de bilgi ile beslenmiş bir inanç. (...) [Y]aptığımız bir ziyarette, 'Bahailik'e gelip dayanmıştı. Atsız hoca sertleşerek, en güzel en esaslı ve tekâmül etmiş din olan Müslümanlık dururken bir Türk'ün Bahailiğe bel bağlamasına şaşırdığını söylemişti. Bu konuyu teyit eden daha canlı bir müşahedeye Doç. Dr. Ahmet Nuri Yüksek arkadaşımız şahit olmuş.” Mehmet Eröz, “Atsız Hoca da Göçtü”, **Ortadoğu**, 25 Aralık 1975.

bir tepkidir.⁴⁴⁴ Öte yandan bu çevrelerde bile Atsız'ın inanç dünyası hakkında tam bir mutabakat yoktur. Araştırmacılar, özellikle de Atsız'ın etrafındaki insan halkasına mensup kişiler, Atsız'ın inanç dünyası ve dine bakışı hakkında birbirinden farklı yorumlarda bulunmuşlardır.⁴⁴⁵ O, bazıları için İslâmî nasları hiçbir şekilde kabul etmeyen bir deisttir. Dine ilişkin görüşlerinin dönemden döneme değiştiğini iddia edenler de dinin onun nazarında bir mesele olmadığını söyleyenler de vardır.

Atsız'ın kendi ifadelerine baktığımız zaman karşımıza pozitivist bir tavrıyla dinlerin, başka bir ifade ile tek tanrılı dinlerin miatlarını doldurduğunu düşünen, geleneksel dinleri hiçbir zaman birincil bir mesele olarak görmeyen bir adam çıkar.⁴⁴⁶ Buna mukabil ülkü başta olmak üzere zihin dünyasındaki bütün kavramların aşkın kavramlar olması, onun dini duygudan uzak olmadığı gösterir. Bu konuda ileri sürülebilecek bir diğer iddia ise, zaman zaman Tanrı'yla kıyasladığı ve kendi karakter özellikleriyle biçimlendirdiği Kürşad örneğinden hareketle benlik duygusunu patolojik bir şekilde tanrılaştırdığıdır. Kahramanların şahsında dirimsel güçleri tanrısallaştırması Atsız'ın aynı zamanda bir ülkü mistiği olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Mevcut kaynaklar bütün bu değerlendirmelere cevaz verir. Bütün bunların ötesine geçip Atsız'ın eserlerine bakacak olursak, dinle ilgili olarak kesin olarak söylenebilecekler şunlardır: Dünya ilahî bir nizama sahiptir. Türkler savaşın esas olduğu bu nizam içinde üstün savaşçı özellikleriyle hüküm sürmek için yaratılmışlardır. Türkler kendi karakter özelliklere sadık kaldıkları sürece kahramanlaşarak başka bir boyuta geçebilir, hatta tanrılaşabilirler. Nitekim Altan

⁴⁴⁴ Dinin siyasete alet edilmesine karşı çıkan Atsız, “Sosyalizm Maskaralığı” başlıklı makalesinde tarikatları geçmişte olduğu gibi kendi zamanında da devleti ele geçirmek isteyen yapılanmalar olarak görmektedir: Atsız, “Sosyalizm Maskaralığı”, **Ötüken**, 15 Mayıs, 1964, s. 5-6.

⁴⁴⁵ Bir dönem çevresinde bulunmuş kişilerle yapılan röportajlardan müteşekkil *Atsızlı Söyleşiler: Bozkurtlar Konuşuyor* başlıklı kitapta Atsız'ın dine, daha doğrusu Müslümanlığa yönelik fikirleri sorulmuştur. Atsız'ın Müslüman olmadığını söyleyen tek kişi Hayrani Ilgar'dır. Ahmet B. Ercilasun'a göre Atsız'ın zihninde din diye bir konu yoktur. Yaşar Büyükoğlu, Hasan Sami Bolak Necmeddin Sefercioğlu, Aydil Erol ve Nezih Saruhanoğlu Atsız'ın inancı üzerinden değerlendirmenin yanlış olduğunu ileri sürerler. Hasan Şahmaran ve Erk Yurtseser'e göre Atsız, Türklerin dini olarak gördüğü İslâmiyet'e karşı son derece saygılıdır. Mustafa Kafalı, Nurettin Pakyürek, Yaşar Emen, Muhiiddin Nalbatoğlu ve Yücel Hacaloğlu Atsız'ın inançlı biri olduğunu ve İslâma göre yaşadığını söylemişlerdir. Zeynel Abidin Polat, **Atsızlı Söyleşiler: Bozkurtlar Konuşuyor**, İstanbul, Historia Yayınları, 2018.

⁴⁴⁶ Fatih Çağatay Cengiz, “Nihâl Atsız'daki Kemalizm: Millî ve Seküler Bir Dinin İzini Sürmek”, **Mülkiye Dergisi**, Sayı: 44, 2020, 37-64.

Deliorman'ın belirttiği gibi Atsız, Türkçülük için yapılan “kutsal savaşta” kahramanca ölenlerin Tanrı Dağı'nda ata ruhlarına kavuşacağına inanmaktadır.⁴⁴⁷

Burada özellikle belirtilmesi gereken husus, konuya ilişkin söylenenlerle bir çelişkiler yumağı hâlini alan bu durumun Atsız kendi yazılarıyla aynı anda hem alakalı hem de alakasız olmasıdır. Başka bir şekilde söylersek alakalıdır çünkü; mahiyeti belirsiz bir olgu olduğunu iddia ettiği dini hem Şeyh Bedreddin gibi akılla kavramak hem de Kürşad gibi sezgiyle ifade etmek ister. Ayrıca İslâm cılası altında yaşayan eski inanca karşı derin bir sevgisi ve yakınlığı vardır.⁴⁴⁸ Alakasızdır çünkü; onun dinle ilgili bütün yazıları kendi içinde bütünlüğe sahip oldukları hâlde ne de İslâm'da ne de herhangi bir dinde tam karşılığı olmayan bir duygunun ifadeleridir. Bizatihi duygulanım, aşkın bir varlığa inanma anlamında dinî inancı her zaman savunmuştur. Ancak bu yaklaşım onun mümin bir Müslüman ya da müfrit bir Şamanist olduğunu gibi sonuçlara götürmemelidir.

Atsız, bir tarihçi olarak dinin Türk medeniyeti ve tarihinde oynadığı rolün üzerinde

⁴⁴⁷ Atsız, “Vedâ”, **Orkun**, Sayı: 68, 18 Ocak 1952, s. 2-7.

⁴⁴⁸ Yağmur Atsız'a göre Atsız, semavî dinlerle başı pek de hoş olan biri değildir. Buna karşılık Şamanizm'i ve Paganizm'i ve genel olarak çok tanrılı dinleri daha lirik bulmaktadır. “Nihâl Atsız Müslüman Değildi”, (çevrimiçi) <https://odativ4.com/medya/nihal-atsiz-musulman-degildi-1205091200-5251>, Erişim tarihi: 18.05.2019. Atsız'ın fikirlerinin tekrar revaç bulduğu 1990'larda anılarını yayımlayan Türkeş, bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: “Atsız Beğ, Müslümanlık, Arap'ın dinidir; Türklerin millî dini Şamanizm diyordu. Bu arada Kızıltoprak'ta İstanbul Şamanistler Derneği diye bir dernek kurdular. Bu derneği kuranlardan birisi, Büyük Ankara Oteli'nde bir cinayette vurulan Niyazi Adıgüzel, diğeri de Azerbaycan eski Devlet Başkanı Elçibey'in Müşaviri Ali Çetinkaya idi. Şimdi bunu kabul etmeye, hoş görmeye imkân var mı? Bunu ben kabul etmediğimden dolayı, bana hücum ettiler. Türkeş'in Müslümanlığı bize yaramaz, biz Türkçü'yüz ve Türklerin millî dini Şamanizm'dir, dediler.” Türkeş, “Şahinlerin Dansı”, **a.g.e.**, s. 416. Refet Köroğlu ise Abdülkadir İnan'ın Şamanizm hakkında bir kitap yazmış olduğundan Atsız'a bahsedince kendisine “Kitapsız din olur mu Refet?” dediğini nakleder. Refet Köroğlu, “Atsız'ı Anarken”, **Kurultay Gazetesi**, 5 Ocak 1998. Ancak Yavuz Bülent Bakiler aynı bulanık anekdotu değiştirerek aktarmıştır: “Bana geçenlerde Refet Köroğlu, anlattı:(...)- PROF. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun *Eski Türk Dini* isimli bir kitabı çıkmıştı. Atsız'a sordum. Kitap size geldi mi diye... Cevap vermişti:- Gelmedi ama eli kulağındadır, bugün yarın gelir. Yahu, Şamanizm nasıl bir din olur? Her dinin bir kitabı, bir de peygamberi vardır. Var mı Şamanizm'in kitabı, var mı Şamanizm'in bir peygamberi? Yok! Şamanizm bir din değildir!” Yavuz Bülent Bakiler, “Atsız Şaman mıydı?” (çevrimiçi): <https://www.ulkucudunya.com/index.php?page=haber-detay&kod=3730>, Erişim tarihi: 05.25.2019. Atsız'ın Şamanist olmadığına dair Köroğlu'nün aktardığı bir diğer anekdot da meseleyi açıklığa kavuşturmaktan uzaktır. Buna göre Atsız kalp krizi geçirdikten sonra başucunda Yasin okuyan Köroğlu'ye “Amca oku oku iyi geldi” dedikten bir süre sonra “Amca bunun Şamancası yok mu?” sorusunu sormuştur. Köroğlu Atsız'ın “Bunun Şamancası yok mu?” şeklindeki sözlerini şaka olarak değerlendirmiştir. Kara mizaha düşkün biri olarak Atsız'ın burada ne maksatla bu sözleri söylediğini bilmiyoruz. Ancak başucunda Kuran okunmasından hoşnutluğu vurgulandığı hâlde devamında söylediklerinin çoğunlukla aktarılmaması Atsız'a duyulan sevgiyle alakalı olabilir.

dikkatle durmuş, her çağda cari bir müessese olarak gördüğü dine ve dinin toplumsal yaşam için gerekliliğine mütevazı bir hürmet de göstermiştir. Böyle olmakla birlikte, Atsız'a göre son tahlilde İslâm, kendi tabiriyle söyleyecek olursak “ümmeçilik” ve “yobazlık”, Türklüğün kendi bünyesine ait bir unsur değildir. İslâm'ın Türklük üzerindeki yabancılaştırıcı ve başkalaştırıcı etkisini dikkate alarak aslında medeniyetle bir ve aynı şey olan dinin, laikliğin kurucu değer olduğu yeni Türk devletinde, millî ülkü olma değerini yitirdiğine inanmıştır. Ancak Atsız'ın İslâm'a karşı tutumu her çağda ve her koşulda bir reddiye olmaktan uzaktır. İslâm kültür dairesi içinde yetişmiş büyük mutasavvıf Mevlana veya Türk tasavvufunun önemli ismi Yunus Emre gibi zatların Türk olmadıkları ya da Türklüğün gerçek değerlerine uygun düşünceler ileri sürmedikleri, Türkleri miskinleştirdiklerini söyleyerek eleştirmekten de;⁴⁴⁹ gazi geleneğine, Türk tasavvufuna, akla, muhtemelen de “gazi” geleneğine bağlılığı bir soylu olmasından dolayı Şeyh Bedreddin'i yüceltmekten de;⁴⁵⁰ her şeye karşın milleti millet yapan öğelerden birinin din olduğunu ifade etmekten de geri durmamıştır.⁴⁵¹ İslâm, onun için bütün olumsuz özelliklerine

⁴⁴⁹ Atsız *900üncü Yıldönümü* adlı kitapçığının önsözünde Yunus Emre'yi “dil” alanında, Mevlâna'yı fikir ve bilgi alanında Türkiye tarihinin büyük isimleri arasında sayar. Bu listede Türk olmayan ve Türkçe yazmayan tek kişi Mevlâna'dır. Atsız, **a.g.e.**, İstanbul, Aylı Kurt Yayınları, 1940. 1944 İrkçılık Turancılık Davasında tutuklu kaldığı sürede Orhan Şaik Gökyay tarafından hazırlanan *Divan-ı Kebir*'in 5. cildini redakte etmiştir. Atsız'ın Mevlâna ile ilgili görüşlerinin mahiyetini ve değişip değişmediğini bilemesek de 1960'lardan itibaren iyi gözle bakmadığını söyleyebiliriz. Mevlâna'yı Selçukların düşmanı Moğolları tutan bir “Fars şairi” diye tanımlayacaktır. Halk İslâm'ının bir sözcüsü olan Yunus Emre'yi ise “Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan/Halka müderris olsa hakikatte asidir” dizeleri üzerinden Müslümanları da bütün milletlerle eşit görmekle suçlamıştır. Atsız'a göre İslâm'ın millî mefkûre olduğu zamanlarda gaza ruhu dururken Yunus Emre'nin kardeşliği temel alan öğretiler geliştirmesi millî ruha zarar vermiştir. Atsız, “Dindar ve Mutaassıp Bayanın Türklüğe Hakaretleri”, **Ötüken**, Sayı: 64, Nisan 1969, s. 3-5. Atsız, “Türkçülüğe Karşı Yobazlık”, **Ötüken**, Sayı: 75, Mart 1970, s. 3-6.

⁴⁵⁰ Atsız, “Yobazlık Bir Fikir Müstehasesidir”, **Ötüken**, Sayı: 83, Kasım 1970, s. 3 -7, 14. Atsız'ın Anadolu'yu fetheden ve Osmanlı'nın Balkanlar'a yayılmasını sağlayan Türk dervişlerle, Ömer Lütfü Barkan'ın ifadesiyle söylersek “kolonizatör dervişler” ile ilgili olumlu düşüncelere sahip olduğunu, en azından onları bu dünyayla ilişkiyi tamamen keserek Tanrı aşkı ile hareket eden insanlar olarak görmediğini belirtmeliyiz. Gerek kendi yazılarından gerekse de Türk tasavvufu ile ilgili olarak *Atsız Mecmua*'da yayımlanan diğer yazılardan bu sonucu çıkarmak mümkündür. Nitekim onlar mevcut şartlarda Türklük şuurunu devam ettiren, ehl-i tarik oldukları ölçüde akıllarıyla da iş tutan ulu kişilerdi. Türklük şuuruna uygun bir “Nizâm-ı Âlem” inşasına girişmiş fütuhât ehlî bu insanlar Şeyh Bedreddin'de ifadesini bulan ve aslında Türk geleneklerinin İslâm cılası ile devam ettirilmesi demek olan gazilik geleneğinin temsilcileridir. Ancak Türk geleneklerinden neşet eden tasavvuf anlayışı dışında kalan gazayı değil de kardeşliği öne çıkaran tasavvuf anlayışına karşı mesafelidir. Atsız, “Dindar ve Mutaassıp Hacı Bayanın Türklüğe Hakaretleri”, **Ötüken**, Sayı: 64, Nisan 1969.

⁴⁵¹ Atsız, “Vedâ”, **Orkun**, Sayı: 68, 18 Ocak 1952, s. 2-7. Ahmet Ateşoğlu Atsız'ın din konusunda çok ciddi olduğunu şu sözleriyle vurgular. “İnsanlar mizah ve şaka yapabilirler. Fakat bazı konular

rağmen bir dönem Türklerin ölküsü olmuştur.⁴⁵² Ayrıca Türklerin çok büyük bir kısmının Müslümanlığı benimsemiş olması, ideolojisinde bulunan cihat ve gazilik gibi kavramlarıyla Türk seciyesine uygunluğu ve en önemlisi Türk hâkimiyetinde bulunması dolayısıyla tarihî bir değere sahiptir.⁴⁵³ Türkleşmiş İslâm'ı ya da İslâm cilasası altında Türklüğü hâlâ benimsemekle beraber, güncel durumda Türk birliğinin aslında İslâm ümmetçiliği dolayısıyla bozulmasına karşıdır. Ümmetçilik bu bağlamda başka milletlerin kendi kavmi duygularını dini bir kılıfla Türkçülük içerisine sokmalarına aracılık eden bir ideolojiden başka bir şey değildir Atsız için. Buraya kadar söylediklerimiz kısaca özetleyecek olursak, İslâm'ı mâziye ait bir değer olarak gören Atsız, yeni bir ölkü olarak saflaşmış Türklüğe taraftardır. Öte yandan kırklı yıllardan altmışlara kadar, komünizme karşı bir dayanak olan dini değer ve sembollerle aleni bir şekilde çatışmaya girmemiş, bir dönem Müslüman olmayı Türklüğün “esbab-ı mucibesi”nden saymış, hatta Necip Fazıl Kısakürek gibi muhafazakâr camianın en keskin profilleriyle bir araya gelmekten de kaçınmamıştır.

Dolayısıyla konjonktür gereği, Atsız'ın dine karşı zahiren farklı tavırlar takındığını, polemik yazılarına da bakarak, rahatlıkla söyleyebiliriz. Otuzlu yıllardaki yazılarında tavizsiz bir laik tavrı benimsediği görülen Atsız, 1940'lı yıllar ve sonrasında “Tanrı” inancının Türk milletinin birliğini teşkil ettiğini iddia edecek ve Osmanlı yüceltmeleri eşliğinde Türkiye'de “Allah” düşüncesini yıkmak isteyen tertip ve önerilere şiddetle karşı duracaktır. Ancak onun Nurcu harekete açık saldırıları ve İslâm'ın temel naslarına karşı şüpheli tutumu ölkücü hareketle ayrılığının temel nedenleri olacaktır. Özellikle yaşamının son yıllarında dinî ve İslâmî hususlarla ilgili yazılarında bir anlamda otuzlu yıllara geri dönecek olan Atsız “Yobazlık Bir Fikir Müstehasesidir” başlıklı makalesinde İslâm'a karşı hayli agresif bir dil tutturacaktır.

“Tanrı insan idraki dışındadır. Kur'an, Muhammed'in talimatıdır. Bunun birçok delilleri vardır. Bir tanesi birçok yerinde aya, güneşe, fecre, atların köpüren

vardır ki, onlar asla şakaya gelmez. Orada ciddi olmak insanlık borcudur. Bayrakla alay edemezsin, millî tarihle eğlenemezsin, Kur'an'ı mizah konusu yapamazsın.” Ahmet Ateşoğlu, “Türkçülük Bayramı ve Atsız”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, s. 88-89.

⁴⁵² Atsız'a göre Türkiye Cumhuriyeti'nden önce Türklerin millî mefkûresi ve maneviyat kaynağı İslâm'dır. Atsız, “Çanakkale Savaşı”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932, s. 151-157.

⁴⁵³ Atsız, *Araisu'l Kur'an* adlı eserinde Kur'an'daki ayetleri tefsir ederek Türklerin dini yaymak için Arapların yerine getirildiğini söyleyen Mustafa Vanî Efendi ile aynı görüştedir. Bu eserin çevrilmesini vasiyet etmiştir.

ağızlarına yemin ve ant verilmesidir. Yemini kim eder? İnsan eder ve kendisinden daha üstün bir varlığın adına eder, Tanrı yemin eder mi? Tanrı'dan daha üstün bir varlık olmadığına göre kendi yarattığı aya, güneşe neden yemin etsin? Görülüyor ki bu yeminler Muhammed'in gönlünden ve beyninden doğmadır ve hatta Araplar arasında İslâmiyet'ten önceki zamanların usul ve adabınca edilmektedir.”⁴⁵⁴

Nihâl Atsız'ın önce *Atsız Mecmua*, ardından *Orhun*'u çıkardığı otuzlu yıllar, saf olduğu vehmedilen Türk kültürünün üzerindeki İslâm tabakasının parçalandığı, eski devlet nizamından ve onun payandası olarak değerlendirilen İslâm ve onun sembollerinden uzaklaşarak kopuşun yaşandığı, Atatürk'ün, Ruşen Eşref'e söylediği gibi, 1929'da, “manevî potansiyeli[n] bataryaları[nda bir] boş[luğun]” meydana ge[ldiği] yıllardır.⁴⁵⁵ Atatürk'ün yaptığı bu tespit Tanzimat'tan beri güç kaybeden kurumsal dinin Cumhuriyet ile birlikte kendi üzerindeki tasarruflara güçlü bir tepki veremeyecek ya da ancak arızî tepkiler verebilecek kadar cılız kaldığını ortaya koyması bakımından önemlidir. ⁴⁵⁶

Bu durum, aynı zamanda geleneksel yorumun yerini aklı bir yoruma bırakan, dini bütünüyle rasyonelleştiren, hatta bununla da yetinilmeyip kişiselleştiren ve güvenilmez bulduğu kitlelere tam anlamıyla hâkim olmak için denetim altına alan bir anlayışa geçildiğini gösterir.⁴⁵⁷ Burada hedeflenen dinin bilimle ve bilime hiçbir şekilde aykırı olmayan saf kültürle ikame edilmesidir. Dinin tesirinden kurtulacak ve

⁴⁵⁴ Atsız, “Yobazlık Bir Fikir Müstehasesidir”, **Ötüken**, Sayı: 83, Kasım 1970, s.3 -7, 14.

⁴⁵⁵ Hasan Ünder, “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, C. 2, 6. bs., ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 148.

⁴⁵⁶ İslâm'ın, yani bir müessese olarak dinin dramatik bir şekilde nasıl güç kaybettiğini anlamak için Osmanlı modernleşme sürecinde meydana gelen gelişmelere odaklanmak gereklidir. Dünyevileşme ve bürokratikleşme ile birlikte gücünü her geçen gün biraz daha kaybeden dinin meşruiyet krizine girmesi olarak da genel çerçevesini çizebileceğimiz modernleşme süreci bağlamında ortaya çıkan gelişmelere yakından bakınca da Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırıldığını ve “Kuleli Vakası” ile siyasal dayanaklarını kaybeden ulemanın iyice güçten ve gözden düştüğünü görürüz. Ulema aynı zamanda Batı değerlerine belirli bir nispette de olsa aşına olan, kalemde ve elçiliklerde çalışmış otokrat karakterli yöneticilere ve Batılı tarzda eğitim veren okullardan mezun olacak seçkinlere karşı da sürekli olarak güç kaybetmiştir. Burada dinin, devletin iyiden iyiye güdümüne girdiği modernleşme dönemi öncesinde dahi devlet idaresinde tek belirleyici olmadığını belirtmekte fayda var. Din; siyasî meşruiyetin devşirilmesi ve toplumsal düzenin sürekliliğinin örgütleyici misyonuyla öne çıkmakla beraber idare hukuku gibi devletin işlerliğiyle ilgili durumlarda belirleyici bir konumda değildir. Öte yandan Namık Sinan Turan'ın da isabetle tespit ettiği gibi, Tanzimat'ın temsil ettiği sıkı merkeziyetçi anlayış İran'daki Şii ulema örneğinde olduğu gibi ekonomik beslenme kaynaklarına sahip olmayan Osmanlı ulemasının idari, toplumsal ve kültürel alanlardaki müdahale güçlerini de zayıflatmıştır. Namık Sinan Turan, “Tanzimat Bürokratlarından Jöntürklere: Osmanlı Siyasal Yapısında Değişim ve Laikleşme”, **İktisat Dergisi**, Mart-Nisan 2009: 73-82. Ayrıca bkz. Christoph K. Neumann, **Amaç Tarih Amaç Tanzimat**, çev.: Meltem Arun, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 86-103.

⁴⁵⁷ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul, Doğan Kardeş Matbaası, 1969, s. 386-87.

gerçek kültürüyle bütünleşerek tam anlamıyla kendisi olacak bir toplumu öngörülür.⁴⁵⁸ Pozitivist bilimselciliğin romantik tarihçilikle iç içe geçtiği bu anlayış temelde hiçbir devletin din olmaksızın kurulamayacağını iddia eden Rousseau'cu sivil din düşüncesi ile de uyumludur.⁴⁵⁹ İşte böyle bir atmosfer içinde *Atsız Mecmua* ile yayın hayatına atılan Atsız, “Aynı Tarihi Yanlışlığa Düşüyoruz” başlıklı makalesiyle devletin artık önemsemediği “din meselesine” dikkat çeken bir soruyla girizgâh yapacaktır:

“Bugün din hayatta birinci safta bir rol oynamıyor. Devlet dini bir kenara atmıştır. Fakat din, halk yığınları üzerindeki büyük nüfuzunu yapmakta devam ediyor. Ve Bolşevik Rusya müstesna olmak üzere hiç bir devlet, hiç bir millet dinsizliğini ilâna cesaret edememiştir. O hâlde mademki Türk milletinin de bir dini olması lâzım, bu din ne olacaktır?”⁴⁶⁰

Kimlik meselesiyle alakalı olarak ilerleyen zamanlarda tekrar sorulması mukadder olan bu soruya 1930'lu yıllarda hep aynı cevabı verecektir Atsız. Ancak konuya ilişkin ilk yazısında bu cevaba odaklanmak yerine mevcut durumda kendini gösteren bir tehlikeye dikkat çeker. Bu tehlike Türk münevverleri arasında bir zümrenin medeniyete ve insaniyete götüren bir yol olarak Hristiyanlığa meyletmeleridir.⁴⁶¹ “Mademki garpla bir olmak istiyoruz, dinlerimizin de bir olması lâzımdır; mademki onların Müslüman olmalarına imkân yok, o hâlde biz Hristiyanlığı kabul etmeliyiz” diyen Mustafa Şekip'in [Tunç] sözlerine işaret ederek, İslâm'ı kabul ederken düşülen hataların tekrarlanmaması gerektiğini hatırlatır. Atsız'a göre Türkler ne zaman din değiştirmişlerse, dillerini korumuş olsalar dahi, bu dinleri ortaya çıkaran

⁴⁵⁸ Peyami Safa'ya göre Kemalist reformların doğrudan hedefi din değildir. Reformlar, hurafelere dayalı çağdışı din anlayışı yıkmak; dini artık kendi suretine dönüşmüş boş inançlardan kurtarmaktır. Safa, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1997, s. 107.

⁴⁵⁹ Levent Köker, Kemalizm'i, inşa ettiği yeni inanç sistemini millî din olarak halka benimsetmeye çalışan bir ideoloji olarak tanımlar. Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 224.

⁴⁶⁰ Atsız, “Aynı Tarihi Yanlışlığa Düşüyoruz” *Atsız Mecmua*, Sayı: 11, 15 Nisan 1932.

⁴⁶¹ Atsız'ın tehlike olarak kodladığı bu durum aslında dini millileştirme, dolayısıyla İslâm'ın bu amaçla reforma tabi tutulmasına işaret etmektedir. Ancak bu reform Batı medeniyetine uyumlu olma çabaları kapsamında yapıldığı ve İslâm geleneklerine aykırı birtakım uygulamaların benimsenmesi şeklinde düşünüldüğü için bazı kişilerce Hristiyanlaşma olarak değerlendirilmiştir. Dücane Cündioğlu, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2017, s. 100. Nitekim dini millileştirme amacıyla kurulan komisyon ibadetle ilgili olarak camiye ayakkabılarla girilmesi, sıralara oturulması, ayinlerin müzik eşliğinde icra edilmesi, ezanın Türkçe okuması gibi bir dizi öneride bulunmuştur. Bu önerilerden bir tek Türkçe ezan kabul edilmiştir. Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev.: Boğaç Babür Turna, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2008, s. 402.

medeniyetlerin etkisinde kalarak yozlaşmışlardır. Bu yozlaşmanın en bariz göstergesi ise saf Türkçe'nin yabancı dillerdeki kavramaların özellikle de Acemce ve Arapça İslâmî ıstılahların⁴⁶² istilasına uğrayıp kirlenmesidir. Türkçeye önce “Tanrı”yı yerinden eden “Allah”⁴⁶³ ile “Muhammed” kelimeleri girmiş bunları diğerleri izlemiştir.⁴⁶⁴ Bu değerlendirmenin ardından İslâm'ın Türkler üzerinde diğer dinlere nazaran çok daha güçlü bir etkisinin bulunduğunu, Türklerin de bu yüzden pek çok belaya uğradığını dile getirir. Türkler İslâm ile birlikte millî benliklerini unutma noktasına gelmişlerdir. Türklerin İslâm medeniyetine girdiği bu süreçte, bu tehlikenin ifade edilmemesine hayıflanarak Atsız, burada geçmişte Ziya Gökalp'in yaptığı gibi medeniyet değişikliğinin bir anlamda kabul edilebilir çerçevesini çizmeye çalışan bir uyarıcı olarak konuşur. Türkçülük adına ezan ve Kuran'ın Türkçe okunmasını doğru bulur ve bu yeniliklerin geliştirilerek devam etmemesini ister.⁴⁶⁵

Başka bir yazısında ise Atsız, az önce zikrettiğimiz “Türklerin dini ne olacaktır?” sorusuna tek kelimelik bir cevap verir: Türkçülük.⁴⁶⁶ Burada ülkü noksanlığından kaynaklandığına inandığı “Frenkperestlik, kozmopolitlik ve komünizm” gibi fikirleri ele alan Atsız, bunlara karşı dayanılabilecek tek fikrin “Türkçülük” fikri olduğunu ileri sürer. Türkçülük bir “din” olmadığı sürece bu türden tehlikelerin üstesinden gelmek asla mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla din, Türkçülükle ikame edilmelidir.

⁴⁶² Atsız, bu konudaki düşüncelerini *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde dile getirmiştir. Buna göre Türkler Müslümanlığı Ebu Müslim Horasanî taraftarlarının kendilerine sığınmasından sonra onların tesiriyle kabul etmişlerdir. Ancak bu Müslümanlık kitabı olmadığı gibi Türkler eski inançlarını, kabul ettikleri yeni dinle bağdaştırmış, hatta ayinlerde kadın-erkek birlikteliği gibi Müslümanlığa aykırı uygulamaları bile terk etmemişlerdir. Yüksek karakterli tasavvuf da Türklerin eseridir. Atsız, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat. Bir makalesinde yine bu konuya değinen Atsız Türklerin İslâmiyet'ten önceki devirlerdeki hükümdarlarını asla küçümsemediklerini belirtmiştir. Atsız, “Millî Mukaddesat Düşmanları”, **Altın Işık**, Sayı: 2, 21 Ocak 1947.

⁴⁶³ Tanrı (tengri Tengeri, Tengere, Tingir), Allah sözcüğünün Türkçedeki karşılığıdır. İki bin yılı aşkın bir süredir bilinen ve hem "tanrı" hem "gök" anlamına gelen bu sözcük zaman, mekân ve uygarlıklar içinde olağanüstü yayılma alanına sahiptir. Altaylıların hem tanrılarını hem de ulu Tanrıyı ifade etmek için kullandıkları bu sözcük Çin'den Avrupa'ya uzanan coğrafyada ulu yaratıcıyı ifade etmiştir. Gerek Türkler gerekse de Moğolların tarihleri boyunca gerekli gördükleri durumda din değiştirmekten çekinmedikleri hâlde bu sözcüğü dağarcıklarında aynen korumuşlardır. Mircea Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi: Muhammed'den Reform Çağına**, 3. Cilt, çev.: Ali Berktaş, İstanbul, Kalcı Yayınevi, 2003, s. 13.

⁴⁶⁴ Atsız bu değerlendirmeyi *Orhun*'da çıkan “Türk Dili” makalesinde de aynı sözlerle tekrar eder: Atsız, “Türk Dili”, **Orhun**, Sayı: 2, Birincikanun 1933, s. 25-26.

⁴⁶⁵ Atsız, “Aynı Tarihi Yanlışlığa Düşüyor muyuz?”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 11, 15 Mart 1932, 279-281.

⁴⁶⁶ Atsız, “Maziye İnkâr Edenler...”, s. 73-77.

Yazılarına aynı izlek üzerinden devam eden Atsız “Çanakkale Savaşı” başlıklı yazısında yeni dinin kutsal mekânları konusuna odaklanır ve Mustafa Kemal'in, İslâm'ı, “Arapların dini”, ümmet fikrini de “Arap fikri” olarak nitelemesini hatırlatırcasına Kâbe'yi “Arap Muhammed”in mezarı olarak niteler. Gençliğin yeni kutsal mekânları “millî” önemi olan yerler olmalıdır.

“Sen Arap Muhammed'in mezarını artık bıraktıktan sonra senin kaben Çanakkale, Sakarya ve Dumlupınar değil midir? Sen kabene, rahat bir geminin içinde cazbant dinleyerek mi, yoksa yalçın yollarda, vaktiyle Çanakkale'de Türk vatanını korumaya koşanların çektiği zahmeti çekerek, yayan mı gitmek istersin?”⁴⁶⁷

Atsız bu şekilde yayınlar yoluyla Türk gençlerini millî mekânlara yönlendirerek onların maneviyatını kuvvetlendirmek ister. Çünkü gençlik Kubilay, ülkesi için başını verdikten biraz sonra “çay partisi” verecek kadar manevî değerlere bigâne kalmıştır. Ülküsüz/mefkûresiz yaşamak'ı yaşamak saymaz. Oklarını sadece laikliği ve Türkçülüğü militan şekilde savunmayan öğrencilere değil, El Ezher Üniversitesi'nde kitaplarının revaç bulmasıyla övünen bir hocalara yöneltir. “İlmî vazifesini yapamıyan ve birçok müderrisleri Türk olmayan dârülfünûndan mefkûrevî bir vazife beklenemeyeceği gayet tabiidir.”⁴⁶⁸ Türk olmayan hocaların Türk öğrencilerine millî mefkûre aşılamayacağına inanan Atsız, bu mesele üzerine kaleme aldığı “Millî Mefkûre” başlıklı yazısında, farklı milletlerden insanların kardeş olamayacağını, başka bir şekilde söylersek ihtirasın ve kavganın ortadan kalkmayacağını ifade eder. Ardından doğanın kanuna ters olan bu durumu savaşa bağlayarak Türk millî mefkûresinin savaştan, daha doğrusu düşmana saldırmaktan ayrı düşünülemeyeceğini göstermek ister. Ne de olsa “Mefkûreler taarruzîdir. Tedafî mefkûreye mefkûre değil, miskinlik derler. Bir milletin terakki etmek istemesi gayet tabîi ve çok basit bir şeydir. Bu mefkûre olamaz. Mefkûre; asırlara bakan, içinde doğduğu milleti ruhlandıran ve onları tek kalp hâline getiren, biraz da müphem ve esrarlı bir şeydir.”⁴⁶⁹

⁴⁶⁷ Atsız, “Çanakkale Savaşı”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932, s. 151-157. Atsız bu yazısından 11 yıl sonra Türk milletin kahramanları adına bir “şeref şehrahi” yapılması gerektiğini ifade etmiş ve bu şehrahin Meçhul Asker Anıtı ile birlikte Türk milletin millî Kâbe'si olacağını dile getirmektedir. Atsız, “Türk Milletinin Şeref Şehrahi”, **Kopuz**, Sayı: 1, 1943.

⁴⁶⁸ Atsız, “Maziye İnkâr Edenler...” s. 75.

⁴⁶⁹ Atsız, “Millî Mefkûre”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 14, 15 Haziran 1932, s. 25-27.

Atsız yine de dini ikame edecek bir mefkûre adına gençleri rejimden bağımsız harekete çağırmaktan kaçınır; “çünkü kanlı canlı, çok yüksek bir mefkûre” isteyen, “kahramanlık göstermeye” her zaman istekli olan gençliği “Türk ırkının istikbali için en doğru olabilecek yola sevk etmek” görevi topluma yol göstermesi gereken devlete ve onun liderine aittir. Atsız sadece devlet dini olmasını ümit ettiği Türkçülük dinini sembollerini icat edip işlemeye taliptir. Amacı tarih ambarından devşirdiği malzeme ile yeni gençliği atılım yapmaya yöneltecek bir mitoloji yaratmaktadır.⁴⁷⁰ Nitekim Atsız'ın bizzat 1934 yılında organize ettiği Çanakkale yürüyüşünü anlattığı kitabında bu gayet açık bir şekilde ifade eder.

“Türk gençliği! Seni çağırıyoruz. Her yıl askerî yürüyüşlerle oraya git! Mertlik dersi al ve öç duygusu besle... Her şeyden önce asker olduğunu unutma! Mademki Türksün, askersin! Medeni hayatta bahseden züppelere, barıştan bahseden kansızlara, mâziyi inkar eden namusuzlara inanma! Millet kan demektir. Damarlarındaki asil kanda Türklük varsa zaten savaşıncılığı duyacak ve isteyeceksin! Çünkü savaşı ve barışı veren ne hükümdarlar, ne devlet adamları, ne de meclisler ne de ittifaklardır. Savaşı ve barışı veren, onlardan daha yüksek kuvvetlerdir. Yani: Milletlerin olma ve ölmesinin ezeli kanunlarıdır. Bunun için her şeye ve her şeye rağmen milletler savaşa hazırlanıyor. Unutma ki dünyada en iyi müdafaa taarruzdur. Kat'i netice taarruzla alınır. Dün ordularına ilk hedef olarak Akdenizi gösteren GAZİ elbette pek yakında ikinci hedefi de gösterecektir. İkinci hedef doğuda olabilir. Sen bu savaşta kanını akıtmak ve ölmekle mükellefsin. Unutma ki en büyük kahramanlık göz kırpmadan saldırıp bir daha dönmemektir... Seni toprağın, seni mazin çağırıyor...”⁴⁷¹

Burada, Atsız, “yeni” Türklük dinin manifestosunu yazıyor gibidir. Nitekim Çanakkale yürüyüşüne katılan ve yazılarını “Atsız'a Yoldaş” imzasıyla yayımlayan

⁴⁷⁰ Çanakkale Savaşı'nda cephe komutanı olarak görev yapan Liman von Sanders, 1927 yılında kaleme aldığı mektuplarında kazanılan zaferin başta kendisi olmak üzere Alman subaylara ait olduğunu iddia etmiştir. Daha sonraki yıllarda Alman subaylar tarafından da dile getirilen bu iddialar Nazilerin iktidara gelmeleriyle birlikte yeniden gündeme getirilmiştir. Çanakkale Savaşı ve Boğazlar meselesi Nazi yanlısı Alman gazetelerinde işlenmiştir. Öte yandan Milletler Cemiyeti'nden çıkarak silahlanmaya hız veren İtalyan'ın Balkanlar için ciddi bir tehdit oluşturduğu bu dönemde Boğazlar ve çevresinin askerden arındırılmış bölge statüsü Türkiye için kabul edilebilir olmaktan çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti devleti Boğazlar'ın statüsünü değiştirmek için ilk girişimlerde bulunduğu bu dönemde Atsız'ın yeni dinin merkezi olan Çanakkale'de askerî nizam yürüyüşün esas olduğu bir yürüyüş düzenlemesi söz konusu gelişmelerden ayrı değerlendirilmemelidir. Nitekim Atsız'ın ve Milli Türk Talebe Birliği'nin bölgenin statüsüne dikkat çektikleri bu yürüyüşten birkaç yıl sonra bölgenin statüsü değişecek ve Çanakkale yeniden “Türk” askerinin kazandığı bir zafer olarak kutlanacaktır. Atsız'ın bu yürüyüşü hem Alman subayların iddialarına hem de İtalyan yayılcılığına bir cevap olarak düşünmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Nazi yanlısı gazetelerde Boğazlar'ın yeniden askerileştirilmesi büyük bir sempati ile karşılanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Stehan Ihrig, **Naziler ve Atatürk**, çev.: Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul, Alfa Yayınları, 2015, s. 287-289.

⁴⁷¹ Atsız, **Çanakkale'ye Yürüyüş...**, s. 43.

Fethi Tevetoğlu, Atsız'ı milletlerin olma ve ölme kanunlarını öğreten ezeli ve ebebî Türk dinini Kürşad'ın şahsında ortaya çıkararak hatırlatan bir peygamber olarak selamlamakta, Atsız'ın kendisine öğrettiği bu kahramanlık dininin ilk kulu da olduğunu söylemektedir.⁴⁷² Ancak Atsız'ın burada yaptığı çağırışı yeni bir dinin çağırısı kabul etmek abartılı bir değerlendirme olarak görülebilir. Yine de Atsız'ın Kürşad gibi tarihte vücut bulan yeniden doğuş mitini ilahî kaynaklı olmasa bile kutsal bir niteliğe sahip olduğunu düşünmektedir. Nitekim bu geziden sonra kaleme aldığı “Gaza Topraklarının Gazi ve Şehit Çocukları” başlıklı yazısında kadir-i mutlak olan Tanrı değil, yaratıcı ve kahredici olan savaş, yani varlık yokluk kavgasını belirleyen ezeli kanundur:

“Burada her şey bir savaştır. Tabiata karşı, düşmana karşı ve hatta Tanrı'ya karşı günümüz bir gazadır... Bu yurt baştanbaşa şehitler ve gaziler diyarındır. Bu vatan bir boydan bir boya tunç heykeller otağıdır... Bu ebedî heykeli artık, dünyanın nizamını kurmuş olan Tanrı bile deviremez.”⁴⁷³

Bu noktada özellikle belirtilmesi gereken husus “Tanrı” kavramını bu şekilde edilgen kullanılmasının Tanrı'nın varoluşu ya da mahiyeti ile ilgili bir durum olmadığıdır.⁴⁷⁴ Zira Tanrı, zekâ ve idrak ile kavranamayacak yükseklikte bir esinlenme vesilesidir. Burada anlatılmak istenen insan eyleminin, yani tarihin, tanrısal bir plana yerleşebilir olduğu ve bunun ise insan tarafından sezgi yoluyla anlaşılabileceğidir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak ne tarih içi boş zamanda sürekli bir ileriye gidiş ne de din insanın kendi tarihselliğinden ayrı bir bilinmezdir.

İnsan geçmişte Kürşad'ın şahsında ortaya çıkan kahramanlık gibi zamanla mukayyet olmayan ezeli ebedî düşüncelere sahip olabilir. Tanrı'yı bütünüyle yaşamın içine taşıyan, hatta yaşamla aynı şey kılan bu anlayışta insan, yani Türk kendi yaratılmış ya da kazanılmış karakterine uygun davrandığı sürece, tanrısal bir niteliğe de sahip olabilir.⁴⁷⁵ Bunu gerçekleştiremediğinde ise onu bekleyen akıbet yok oluştan başka

⁴⁷² Tevetoğlu, Çanakkale yürüyüşünün ardında çıkardığı *Bir Bayrak Altında!* başlıklı kitabında yer alan bir şiirinin ithaf kısmında Atsız'a şu sözlerle seslenir: “Atsız! Sen, ulu tanrıyı geçmişimizde bulup bize tanıttığın için gözümde bir peygambersin. Bulduğun tanrının ilk kulu ben, tanrım için yazdığımı sana sunuyorum.” M. Atsız'a Yoldaş [Fethi Tevetoğlu], **Bir Bayrak Altında!**, İstanbul, Arkadaş Basımevi, 1934, s. 21.

⁴⁷³ Atsız, “Gaza Topraklarının Gazi ve Şehit Çocukları”, **Orhun**, Sayı: 7, 1934, s.125.

⁴⁷⁴ Atsız, “Yobazlık Bir Fikir Müstehasesidir”, **Ötüken**, Sayı: 83, Kasım 1970.

⁴⁷⁵ Atsız, “Târihin Akışı Değiştirilemiyor”, **Ötüken**, Sayı: 21, 24 Eylül 1965. *Ruh Adam* adlı eserinden bir kadına âşık olup askerî değerlere ihanet ettiği için ilahî mahkemeye çıkarılan Selim Pusat

bir şey değildir. Sosyal Darwinizmden mülhem bu anlayışa göre hayat her şeyin varlığını sürdürmek için sonsuzca harcanan bir çabadan başka bir şey değildir. Mahiyeti belli olmasa bile bu inanç, insanın cismani varlığının ve âlem nizamının içkin nedenidir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı yıllarında askerin maneviyatını destekleyecek dini ve “Allah” inancını övmesi hiç de şaşırtıcı bir durum değildir.⁴⁷⁶

1940'lı yıllarda bu konuyu biraz daha derinleştiren Atsız, “Kızılelma” başlıklı yazısında, milletlerin yürütücü kuvveti olan mefkûrenin, yani bu dönemde dönüştüğü hâliyle söylersek “ülkü”yü maddî faydası ile ele almanın doğru olmadığını ilahî varlığının da “riyazi metot” ile ispat edilemediğini; fakat yüz milyonlarca insan Tanrı'ya inandığını ve bu inançtan güç aldığını vurgular. Burada, Atsız için din artık ülküden ayrı olarak değerlendirilecek bir olgu olmaktan çıkmıştır. Ancak bu “din”de müntesipler yoktur ve ilahî kaynaklı olsun ya da olmasın en olgun hâlini eski Türklerin basit yaşayışlarında bulur. Burada İslâmiyet'te olduğu gibi “cennet vaadi”yle değil sadece şeref ve haysiyeti için dövüşen kahramanlar vardır. Bunlar ırkın hayatına devam etmesi için ölüme yürüyen savaşçılardır. Burada Orta Asya'da Türk devirlerinin ve bu devirlerdeki kahramanların her bakımdan üstün tutulduğunu görürüz. En büyük Türk kahramanı Kürşad hakkındaki yazısında da mazinin bugüne üstünlüğünü vurgular. “Tanrı'nın Türk Tanrısı olduğuna, mavi gökle kara toprak arasındaki insanoğullarının yalnız Türklerden ibaret bulunduğuna, kendi ırklarının başkalarına hâkim olarak yaratıldığına inanan atalarımız için kahramanlık bir tabiat, fazilet bir huydu...”⁴⁷⁷

Kahramanlığın kendiliğinden bir hâl olduğu bu dönem, Türklerin hiçbir yabancı düşünceye meyiletmediği, dinlerinin de tanrılarının da millî olduğu bir dönemdir. Her şey olması gerektiği gibidir. Türkler bir kez üstün yaratılmış ve diğer ırklarla karışmayarak bu üstünlüğünü devam ettirmiştir. Bu nizam artık Tanrı'nın bile

(Atsız) Tanrı başta olmak üzere ilahî düzenin melek ve peygamberlerine karşı son derece saldırgan bir tutum sergiler. Buna karşılık Türk tarihinin büyük hükümdarlarının şahitliğine ve kendisini askerliğe ihanet ettiğinden dolayı suçlu bulmalarına karşı sesini çıkarmaz. Krallarının sözü üzerine söz söylemez. Bu mahkeme sahnesi Selim Pusat'ın Türk tarihine yön veren büyük Türk hükümdarlarını peygamberlerden hatta Tanrı'dan bile yüce tuttuğunu gösterir.

⁴⁷⁶ Atsız, “Propaganda”, **Altın Işık**, Sayı: 3, 15 Mart 1947.

⁴⁷⁷ Atsız, “Büyük Türk kahramanı Kürşat”, **Kür Şad**, Sayı: 1, 1947.

değiştiremeyeceği Türk nizamıdır. Burada tanrı olmasa bile tanrılaşabilecek kahramanlar vardır. Nitekim “Savaş Aleyhtarlığı”⁴⁷⁸ başlıklı makalesinde sadece Türklerin değil bütün milletlerin ülküsü, varoluş kavgasında nihai karar merci olan savaşı kutsamak istemiştir. 1940'lar Atsız'ın, Türk tarihinin parıltılı dönemlerinden yaptığı aktarımlarla savaşı maneviyatın feyizli kaynağı olarak anlattığı yıllardır.⁴⁷⁹ Bu durum Atsız'ın savunduğu şekliyle Türkçülüğün eskisine göre nispeten güçlü bir dinî veçhe kazandığını göstermektedir. Nitekim millî din olan ülkünün tanımında şehitlik gibi İslâmî bir kavrama yer verecek olan Atsız, savaş yıllarında dini maneviyat yönüyle de ele almaya başlamıştır. Ancak bu şehitlik gibi kavramların ödünç alınıp işlenmesi suretiyle dinî olan ile millî olan arasındaki sınırları artık ayırt edilmesini olanaksız hâle getirmekten başka bir şey değildir. Nitekim Atsız ilerleyen yıllarda da şehit olma arzusunu cennet beklentisine değil hiçbir şey vermediği hâlde her şeyi isteyen ülkeye bağlayacaktır. Ülke için şehit olmayı diğerine göre daha üstün, daha ihtişamlı, daha derin kılan da bu özelliği, yani kişiden kan ve can dâhil her şeyinin istenmesidir.⁴⁸⁰ Bunun İslâmî kavramlarla ifade ediliyor görüle bile İslâmî olmadığı ortadadır.

Öte yandan Atsız karşılık beklemeden ölüme atılan kahramanların Tanrı Dağı'nda ata ruhlarıyla birlikte yaşayacağına, kahraman ruhların yanında süreceği edebî yaşamanın savaşta ölenlere ait bir şeref olduğuna inanır. Bu da fedakârlığın büsbütün karşılıksız kalmayacağını gösterir. Atsız'ın bir din olarak telakki ettiği Türkçülükten beklentisi verdiği örneklerden de anlaşılabilir gibi cihadı inancın temel motifi olarak gören Müslümanların İslâm'dan beklentisi ile aynıdır. Burada İslâmî olmayan bir diğer husus ise ülke uğruna ölme arzusunun ancak Türklük sevgisinin bir diğer yüzü olan millî kinle⁴⁸¹ mümkün olmasıdır: “İrkımıza, devletimize, yurdumuza, mukaddesatımıza, şerefimize fenalık etmiş olan her millete, her dine, fikre, cemiyete, ferde düşmanız; kinimiz dinimizdir.”⁴⁸²

Türkçülük sadece yayılma devrinde değil sonraki devirlerde de dirimsel değerleri

⁴⁷⁸ Atsız, “Savaş Aleyhtarlığı” **Orhun**, Sayı: 12, Birincikanûn 1943, s.1.

⁴⁷⁹ Atsız, “Yabancı Bayraklarda Ölenlere Ağıt”, **Orhun**, Sayı: 14, s. 21-22.

⁴⁸⁰ Atsız, “Kıbrıs'tan Sonra Kerkük”, **Ötüken**, 16 Temmuz, 1965, s. 1-2.

⁴⁸¹ Atsız, “Ülküler Taarruzidir”, **Orkun**, Sayı: 14, Şubat 1944, s. 24.

⁴⁸² Atsız, “Veda”, **Orkun**, Sayı: 68, 18 Ocak 1952, s. 2-7.

Araplar için ilham kaynağı hâline getiren İslâm'ın rolünü oynamalı ve Türklerin destansı geçmişiyle yeniden buluşturmaya çağıran itici güç olmalıdır. Başka bir ifadeyle bir ülkü, bir mit olarak Türkçülük bütün Türkleri bir organizma olarak bir araya getirecek devletin “seküler” dini olmalıdır. Türklerin varoluş kavgalarının en görkemli ve en trajik anlarını kaydeden efsanelerin kutsal kitap olacağı bu yeni din, milletin büyüklüğünü hatırlatan, millî şuuru uyandıran, umut ve cesaret veren, en nihayetinde ölümsüzlük vaadinde bulunan en yüce ve en gerçek dindir Atsız için. Türkçülük aynı zamanda Türklerin hâkimiyetinde bir dünyayı hedefleyen yeni bir sosyo-politik düzen yaratma hedefidir. Daha açık bir ifade ile, bilinçli olarak manipüle edilen efsaneler ya da efsaneleştirilmiş tarih aracılığıyla yaratılacak yeni insanı totaliter devlette eritme fikridir. Atsız için tarih modern bir disiplin olmaktan ziyade bir inanç alanı olan tarih sekülerleşme süreciyle aşındırılan mitik boyutu inşa edecektir. Atsız'ın amacı geleneksel toplumlarda insanları birbirlerine bağlayan mitik tarih anlayışını yeniden cari kılmaktır. Bu nedenle 1960'lardan itibaren İslâm tarihinin Türk tarihiymiş gibi okutulmasına karşı çıkacak, Anadolu'da yaşayan Türklerinin Türk soyu etrafından bir araya gelen çeşitli soyların İslâm kültürüyle yoğurularak, kendi ifadesiyle İslâm kazanında kaynayarak meydana geldiği söyleyen Ali Fuat Başgil'i İslâm'ı öne sürerek Türkler arasında ayrılık yaratmakla ve millî şuura sahip olmamakla suçlayacaktır.⁴⁸³ Başgil'in bu yaklaşımını tarihsel olarak tutarsız bulan Atsız “Anadolu'nun fethine ve savunmasına katıldığı hâlde İslâm kazanında kaynamayan ve sayıları 8-10 milyon olduğu tahmin edilen Kızılbaşların” söz konusu millet tanımını içinde sokulamayacağını belirttikten sonra Anadolu ile Türk coğrafyası ile güçlü kültür bağlarına dikkat çekecektir.

Atsız'ın Türkiye İmam-Hatip Okulları Mezunları Cemiyeti'nin resmî dergisinde Hasan Bağcı'nın Türkçülüğün Yahudilerin himayesinde geliştiği, fikrî gıdasını Yahudilerden alan Ziya Gökalp'in Türkçülüğü adeta bir din gibi ele aldığı gibi son derece ağır ithamlarını Türkçülüğün köklerine yapılan bir saldırı olarak görür. Kendisi de aynı stratejiyi izleyip İslâm'ın temel inanç motiflerini gündeme getirir. Atsız “Türkçülüğe Karşı Yobazlık” başlıklı makalesinde tevile hiçbir şekilde imkân

⁴⁸³ Atsız, “Uydurma Milliyetçilik”, *Ötüken*, Sayı: 2, 14 Şubat 1964, s.6-7.

vermeyecek bir açıklıkla İslâm'a eleştirilerini sıralar. Gökâlp'ın Durkheim'la ilişkisini Hz. Muhammed'in kendisinden öncekilerle ilişkisine benzeterek sadece düşünürlerin değil peygamberlerin de kendinden önceki düşünceleri devam ettiren insanlar olduğunu söyleyen Atsız, peygamberin ayrıcalıklı konumunu sorgular ve sözü Müslümanlık Türklük karşılaştırmasına getirerek Türklüğü Müslümanlığa üstün gördüğünü şu sözlerle dile getirir: “Türklük Müslümanlık olmadan da yaşar ve nitekim yaşamıştır ama Müslümanlık Türksüz yaşayamaz. Onu ancak Türklüğün sel gibi akan kanları ayakta tutmuş, tutabilmiştir. Türkiye'den ayrılan Arap devletlerinin zavallı, aciz ve gülünç durumları ortadadır.”⁴⁸⁴

Müslümanlığa yönelik bu ağır ithamlara karşılık Bağcı yine aynı dergiden Atsız'a verdiği cevaplarda onun hatalarına dikkat çeker dolayısıyla İslâm'ı yeterince bilmemekle suçlar.⁴⁸⁵ Atsız ise bu ithama karşılık “Garanik” hadisesinden Kur'an'ın Allah kelamı olup olmadığına, hadislerin sahihliğinden Farabi ile İbni Sina'nın Gazali tarafından tekfir edilmesine İslâm tarihinde tartışma yaratan konuları gündeme getirir ve “Yobazlık Bir Fikir Müstehasesidir” başlıklı makaleyi kaleme alır.⁴⁸⁶

Türkler İslâm'ı kabul ettikleri tarihten itibaren onu yaşatmış ve yükseltmiş olmakla birlikte İslâm'ın Türklere kazandırdığı bir meziyet yoktur. İslâm'ı kabul etmeden önce de büyük bir devlette sahip olan İranların hâlinin gösterdiği üzere “keramet” İslâm'da değildir. Kısacası İslâm Arapları yükseltmiş olmakla birlikte Arap olmayanları aşağıya çekmiştir. Muhammed'in diğer peygamberler gibi kendi bilgisi ve görgüsü dâhilinde cennet, cehennem gibi vaatlerle ahlaken düşük Arapları daha medeni bir toplum hâline getirdiğini söyleyen Atsız İslâm'daki “vahiy” anlayışını da sorgulamıştır.

“Bugünün din bilgileri artık başka türlü açıklıyor ve Tanrı'nın bazı kimselerin yani peygamberlerin gönlüne vahiy yoluyla ilhamlarda bulunduğunu kabul ediyorlar. Din kitaplarındaki tarihi ve ilmi yanlışları da ilhamı alanın insan olmasıyla tevîl ediyorlar. Zaten böyle olmasaydı din kitapları insanlığın sonuna kadar değişmeyecek hakikatlerle dolu olur, insanlığın geleceğini ve geleceğindeki tehlikeleri açıklar ve

⁴⁸⁴ Atsız, “Türkçülüğe Karşı Yobazlık”, Ötüken, Sayı: 75, Mart 1970, s.3-6.

⁴⁸⁵ Hasan Bağcı, “İslâm'a karşı Yobazlık I.”, **İslâm'ın İlk Emri: Oku**, Sayı: 99, Mayıs 1970, s. 19. Hasan Bağcı, “İslâm'a karşı Yobazlık II.”, **İslâm'ın İlk Emri: Oku**, Sayı 100, Haziran 1970, s. 12.

⁴⁸⁶ Atsız, “Yobazlık Bir Fikir Müstehasesidir”, **Ötüken**, Sayı: 83, Kasım 1970, s. 3-7.

mesela zararı nisbeten az olan alkol haram edilirken ondan on kat tehlikeli olan tütün ve hele eroin hakkında sükut edilmezdi.”⁴⁸⁷

Atsız, İslâm peygamberinin ahlaken geri bir toplum olan Arapları doğru yola getirmek için dağlara çekilip tefekküre daldığını ve Yahudilere eski Mısır'dan intikal eden “tek Tanrı” fikrini kendi “akıl ve duygusuyla” kabul ederek putperestliği reddettiğini ifade eder. Sümerlerden ve Mısırlılardan gelip Yahudiler aracılığıyla yayılan inançlar, ilahî dinler olarak kabul ettirilmiş, böylece Yahudi kralları da İslâm peygamberleri olarak kabul edilmiştir. İsrailiyyatı hayat ve ahlak sistemi olarak Türklere dayatan bu durum, Atsız'a göre millî mefahire aykırı olduğu için bir cinayet olarak da değerlendirilebilir.

Atsız'ın burada Sigmund Freud'u hatırlatırcasına ilk tek tanrı inancının kaynağı olarak eski Mısır'a işaret etmesi, dinlerin, en azından Ortadoğu'da doğup yayılan semavî dinlerin, ilahî kaynaklı olmadıklarını vurgulaması önemlidir. Türkçülüğü Yahudi icadı olarak gören İslâmcılara, İslâm'ın Yahudiliğin yeni versiyonu olduğu göstermek ister gibidir. Aynı makalede pozitivizm dine bakışını yansıtacak şekilde insanlığın çok tanrılı (teolojik) ve tek tanrılı (metafizik) dinlere geçerek akıl çağına ulaştığını iddia etmiştir.⁴⁸⁸

Öte yandan Hz. Muhammed'in peygamberliğini, doğrudan vahyi, hadisleri hatta bazı dinlerin ilahî kaynaklı olduklarını reddettiğini gördüğümüz Atsız, makalesinde yaratıcı bir varlığa inandığını gösteren ifadelere de yer vermiştir. Buna göre tabiatı yaratan Tanrı insanlar arasında eşitlik gözetmemiştir. Dolayısıyla insanlar da diğer varlıklar gibi hak ve hukuk bakımından hiçbir zaman eşit olmamışlar ancak ıstıraplarını dindirmek için aralarındaki farkı mümkün olduğunca azaltarak nispetten adil bir sistem kurmaya çalışmışlardır. Eşitlik arayışını dinlerin moral kaynağı olduğunu ancak bu arayışın Tanrı'nın yarattığı tabiatın istidadına uygun olmadığını ima eden Atsız'ın burada Tanrının iradesinin ancak eşyanın istidadında olanı istemek ve yapmak şeklinde ortaya çıkabileceği görüşünü savunan Şeyh Bedreddin'den “adeta bugünün ilmî kafasıyla” diyerek övgüyle bahsetmesi dikkatlerden kaçmamalıdır.

⁴⁸⁷ A.g.m.

⁴⁸⁸ A.g.m.

Atsız, Şeyh Bedreddin'in eşyanın istidadıyla açıkladığı kâinat sistemini ırkları da içine alacak şekilde yorumlamıştır. Buna göre her ırk belirli özellikleriyle yaratılmıştır. Türklerin ise savaşa yatkınlıklarıyla efendi millet olarak yaratıldığına ve bu durumun ilanihaye devam edeceğine kani olan Atsız tabiatın bu düzenini değiştirmeye çalışmanın tabiat yasalarında kendini gösteren Tanrı'nın iradesine de hiç gereği olmayacak şekilde karşı gelmek olduğunu düşünmektedir.

Bu bölümü bitirmeden önce Atsız'ın Türkçülüğü ilahî bir nizamın tecellisi olan tarih içinde mütalaa ettiğini bu itibarla görüşlerinin bizzat faşizmin ideologluğunu yapan Benito Mussolini'nin tarifinden farklı bir yönü bulunmadığını belirtmeliyiz. Mussolini'nin tarifindeki faşizm ibaresini kaldırıp yerine Türkçülüğü koyduğumuzda arada hiçbir farklılık olmadığı kendiliğinden bir şekilde ortaya çıkacaktır.

“Faşizm [Türkçülük] dini bir telakkidir. Bu telakkiye göre insan, münzevî ferdi yükseltip manevî bir cemiyetin şuurlu uzvu hâline getiren yüksek bir kanun ve afaki bir irade ile münasebeti bakımından görülmelidir. (...) Faşizm [Türkçülük] insanı, ancak içinde bulunduğu ailevî ve içtimaî zümrenin manevî vetiresine iştirak ettiği nisbette insan sayıp, bunun hâricinden insana itibar ve yer vermeyen tarihî bir telakkidir. İşte Faşist [Türkçü] rejimin müşterek hatıra, dil, örf, âdet ve içtimaî hayat kaidelerine getirdiği ananeciliğin kıymeti bundandır. Tarih hâricinde insan hiçtir.”⁴⁸⁹

⁴⁸⁹ Benito Mussolini, “Faşizm”, **Yeni Adam**, Sayı 2, 8 Kânunusani 1934, s. 9.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATSIZ'IN TÜRK SİYASAL DÜŞÜNCESİNE MİRASI: IRK ve IRKÇILIK

4.1. Irk Merkezilik ve Kan

Nihâl Atsız, bugün Türk siyasal yaşamında önemli bir şahsiyet olarak hâlâ araştırmalara konu ediliyorsa, bunun en önemli nedeni, onu sevenler nazarında ne pahasına olursa olsun, sadece Türklük gururunu korumak amacıyla insiyakî tepkiler verdiğine inanılmasıdır. Öyle ki, Türk olmayan bir komutana selam vermediği için çok sevdiği mesleğine veda etmek zorunda kalması, bunun ilk kanıtı olarak yorumlanır. Hayatının geri kalan yıllarında büyük travmalara yol açacağını bile bile bu gibi durumlarda hiçbir şekilde tepkisiz kalamaması ve her şeyden önce kan üzerinden tarif ettiği ırk konusunda tavizsiz bir tavır benimsemesi ondaki ırkla bütünleşmiş “şeref duygusu”nun bir nişanesi olarak görülür.¹ Yazıları ve şiirlerinde de kendisini gösteren tavırlarındaki keskinlik onun tek olmasa bile en bilinen ırkçı figür olmasına yol açmıştır.

Bütün bunlara rağmen tarihçi Yılmaz Öztuna, kendi izlenimlerine dayanarak, Atsız'ın meşhur 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'nın ardından müfrit ırkçılık fikrinden vazgeçip hayatına Yahya Kemal Beyatlı'nın temsil ettiği manada bir kültür milliyetçisi olarak devam ettiğini ve bu itibarla biyolojik bağları öne çıkaran ve her türlü etkileşim ve değişim fikrine kapalı primordialist (ilkçi) milliyetçilikten duygu merkezli bir yaklaşım olan etno-sembolizme kaydığını iddia etmiştir.² Olduğundan daha steril bir Atsız portresi çizmek isteyenler de, ırkçı tezlerin, İkinci Dünya Savaşı öncesinde bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de cari olması, üstelik siyasî iktidar

¹ Atsız, “Düşmana Taviz Verilmez”, **Ötüken**, Sayı: 24, 16 Aralık 1965, s. 3.

² Yılmaz Öztuna, “Büyük Bir Dil ve Tarih Bilgini Atsız'ın Ardından”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 3, Mart 1976, 45-46. Milliyetçiliğin modern dünyada yeniden şekillenişinde milliyetçi Nâmık Kemâl, Ziya Gökalp ve Rıza Nur gibi öncüllere, halk kültürüne ve duyguya atfettiği rol nedeniyle etno-sembolist akıma da yakın olan Atsız hiçbir koşulda değişmeyecek biyolojik özelliklere inandığı için Edward Shils ve Clifford Geertz gibi isimlerin öncülüğünü yaptığı ilkçi milliyetçiliğin bir temsilcisi olarak kabul edilmelidir.

tarafından bilim olarak makbul görülüp kabul edilmesinden hareketle onu “temize çıkarmaya” gayret etmişlerdir. Yağmur Atsız ise daha ileri giderek Atsız'ın şaka olsun diye kafatası ölçtüğünü söyler. Zaten kafatası ölçmek için kullandığı alet de Rıza Nur'dan yadigâr ve aslında gebe kadınların leğen kemiğini ölçen havsala ölçme âletinden (pelvimetre) başka bir şey değildir. Oysa meşhur ırkçı ve Atsız'ın manevî babası Rıza Nur'un bu aletle kadınların leğen kemiğini ölçmediği muhakkaktır.

Sorbonne Üniversitesi'nde antropoloji dersleri almış Reha Oğuz Türkkan kafatası ölçme konusuyla ilgili bir anekdot naklederek bu konuda Yağmur Atsız'a cevap vermiştir. Buna göre, bir gün kafataslarının belirli bir ırkın özelliklerini ortaya çıkarmaktan ziyade bir toplumun çoğunluğunun hangi tür kafatasına sahip olduğunu tespit etmek için ölçüldüğünü arkadaşlarına anlatırken, Atsız, kendisinden kafatasını ölçmesini istemiştir. Türklerin 'brakisefallik' endeksi 84'ten³ başladığı hâlde Atsız'ın kafatası 81.4 çıkmış ve bu durum Atsız'ın canını fena hâlde sıkırmıştır. Reha Oğuz Türkkan “belki Yağmur Bey'in aklında bu olaylar kalmıştır ve aradan yıllar geçtiği için yanlış hatırlıyordur.”⁴ diyerek olayın gerçekliğine vurgu yapmıştır. Atsız ise 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'nın ardından kendisinin sürekli olarak ırkçılıkla suçlanmasına karşı ırkçılığın bir suç olarak görülecekse bu suçlamanın ilk olarak kafatası ölçümleri yapan Kemalistlere yöneltilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Atsız'ın kardeşi Nejdî Sançar ise Tek Parti döneminde Türk tarihçiliğine ırkçılığın, hatta Turancılığın Atatürk tarafından sokulduğunu söylemiş ve bunu olumlamıştır.⁵

³ Brakisefal (yuvarlak kafa), çevresinin büyüklüğü 80 cm üzerindeki kafatasları için kullanılan bir antropoloji terimidir.

⁴ “Yeterince 'Türk Çıkmadı’”, Hürriyet, 10.25.2005, (çevrimiçi) <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yeterince-turk-cikmadi-3433646>, Erişim tarihi: 18.04. 2019.

⁵ Atatürk 1960'lardan itibaren Atsız'ın çevresindeki Türkçüler için müstebit bir diktatör değil ırkçılığı Türkçülüğe eklemleyen, Gökâlp'in tezlerini ete kemiğe büründüren, komünizme karşı mücadele eden bir altın çağ lideri olacaktır. Muhallifleri tarafından ırkçılık ve Turancılıkla itham edilen Türkçülerin kendilerini savunmalarının manivelasını oluşturacak bu tezler, kendi ideolojilerini yaymak için Atatürk'ü araçsallaştıran sola karşı bir tepkiyi ifade ettiği gibi Atatürkçülüğün bu dönemde meşruiyet kaynağı olarak değerinin arttığını göstermektedir. Atatürk'ün tarihi gerçekliklerinden ziyade algılanma, alımlama biçimleri ile alakalı olan ve ancak güncel bağlamdan hareketle anlayabileceğimiz bu meselede değinilmesi gereken bir diğer husus pragmatist yönü ağır basan bir kurucu lider olarak Atatürk'ün ırkçılık başta olmak üzere Türkçülüğün ele aldığı belli başlı meselelerdeki yanlış anlaşılma neden olan “müphemiyet”in Türk Tarih Tezi'ne kadar Tek Parti dönemi Türkçülüğün olduğu gibi çağdaş Türkçülüğün de fantezilerini besleyen bir motivasyon kaynağı olmasıdır. Nejdî Sançar'a göre göre tarih ve dil kurultayları Atatürk'ün tarihe ırkçı bir nazarla baktığını ispatlayan girişimlerdir. Türkçü çevre içinde Atsız da dâhil olmak üzere kendilerini ırkçı olarak suçlayanlara karşı gerçek ırkçılığın Atatürk döneminde yapıldığını öne sürmüşler ve kendi ırkçılıklarının biyolojik

Bununla beraber ırkçılık suçlamaları ile daha fazla yıpratılmanın önüne geçmek için Nejdet Sançar'ın yönetimindeki yayınevinde 1966'da tekrar basılan Atsız'ın *Türk Ülküsü* kitabında ırk ve ırkçılık kelimeleri yerine soy ve soyculuk kelimeleri kullanılmıştır. Atsız da *Ötüken*'deki yazılarında bu kelimeleri tercih etmiştir.

Hikâyenin en başına dönersek Atsız'ın ırkçılığının bir Tıbbiye ırkçılığı olduğunu ırkçı terimlere ilk gençliğinden beri vakıf biri olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim 1925'ten itibaren *Türk Antropoloji Mecmuası*'nı çıkaran Tıp Fakültesi mensuplarının Atatürk'ün direktifi doğrultusunda devletin giderek artan desteğiyle birlikte Türk ırkının karakteristik özelliklerini ortaya çıkarmaya çalıştığı⁶ bir dönemde Atsız da bir ırk bilimi olarak antropolojiye karşı yoğun ilgisini gösteren bir yazı kaleme almıştır. 1928 yılında *Türk Yurdu* dergisinde Moğol-Türk münasebetlerini ele alan bir yazıya verdiği bu cevabî metinde etnografinin tek başına ırkî bağları gösteremeyeceğini, bunun için “mesâha-i kîhfiye” (kafatası ölçümü) farklarının da dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir.⁷ Dârülfünûn'da asistanken antropoloji derslerini ilgiyle takip ettiğini, hatta dersi veren Şevket Aziz ile Orta Asya'da yapılan kazılarda dolikosefal kafatasları çıktığını söyleyerek tartışmaya girdiğini de biliyoruz. Burada Şevket Aziz, Atsız'ın Askerî Tıbbiyeden arkadaşı olan Cezmi Türk'ün fikirlerini savunduğunu iddia etmiştir. Cezmi Türk'ün *Atsız Mecmua*'da Ahmet Rıza müstearıyla antropoloji

değil içtimaî bir niteliğe sahip olduğunu söylemişlerdir. Sançar Atatürk'ün ırkçı Turancı olduğuna ilişkin sözleri şöyledir: “(...) Mustafa Kemal'in özellikle hayatının son altı yılını dolduran tarih ve dil çalışmaları ve bu çalışmaların sonuçlarını ortaya koyan tarih ve dil kurultayları 'Büyük Türklük' ülküsü, yani Türkçülük, yani ırkçılık-Turancılık hareketlerinden başka bir şey değildir.” Nejdet Sançar, “Atatürkçülük Perdesi Arkasında Türk Düşmanlığı”, *Ötüken*, Sayı 48, Aralık 1967, s. 4.

⁶ Mustafa Kemal, 17 Teşrinisani 341 (Kasım 1925) tarihli mektubunda antropoloji bilimiyle hedeflenenin “Türk'ün tetkiki” olduğunun altını çizmiştir. Şevket Aziz Kansu, *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s. v'den aktaran Nazan Maksudyan, **Türklüğün Ölçmek/Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi 1925-1939**, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2007, s.88. Cezmi Türk'ün Atsız Mecmua'daki yazısında Türkiye'de antropolojinin, 1925'te bir antropoloji profesörünün Dârülfünûn'da verdiği bir konferansla başladığını belirtir. Türkiye'de antropoloji ile alakadar olan ilk zat ise *Hayat Mecmuası*'nda bu konuyla ilgili yazısı yayımlanan Osman Şevki'dir. Buna göre bu konferansta hazır bulunan Mösyö Muş isminde bir Fransız profesörü sahadaki boşluğu görüp Tıp Fakültesi çatısı altında bir antropoloji müessesesi kurmuştur. Bu müessese altı ayda bir Türkçe ve Fransızca kısımlar ihtiva eden antropoloji mecmuası yayımlayacaktır. Cezmi Türk [Ahmed Rıza], “Türk Antropolojisine Methal”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 6, Birinciteşrin 1931, s.127-129. Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi 1925 yılında, İstanbul Dârülfünûn Tıp Fakültesi'nde ve bu fakültenin hekimleri Nurettin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyya Ali, Köprülüzade Fuat, Aime Mouchet ve İsmail Hakkı'nın öncülüğünde kurulmuştur. Zafer Toprak, **Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji**, İstanbul, Doğan Kitap, 2012, s. 62.

⁷ Ömer Özcan, “Atsız'ın Bilinmeyen Bir Yazısı”, *Türk Yurdu*, Temmuz 2010, s. 70-73.

yazıları yazdığı hatırlarsak, bu iddianın gelişigüzel dillendirilmediği de açıklık kazanır. Türk, *Atsız Mecmua*'daki yazılarında antropoloji araştırmalarını Türkçülük namına mercek altına almıştır. E. Pittard'ın Türklerle Yunanları aynı kafatası ölçülerine sahip iki millet olarak gösteren araştırmalarını Türklüğe kurulmuş bir tuzak sayıp eleştirmiş, genel olarak bu ölçümlerin şehirliler ya da ülkenin dört bir yanından gelen askerler arasında değil de köylerde yapılmasını doğru bulduğunu söylemiştir.⁸ Cezmi Türk'ün eleştirdiği bir diğer isim ise *Türk Antropoloji* mecmuasının son nüshâlarında Anadolu ve Rumeli Türkleri arasında endis kefalik (kafatası büyüklüğü) ölçüleri arasında farklılık bulan Dr. Şevket Aziz Bey'dir.

Türk, Şevket Aziz Bey'in araştırmasında Türkleri 84 (cm) küsur gibi brakisefal olmak için yeterli bir büyüklükte bulunduğu hâlde endis sefalik için verdiği ölçünün Anadolu Türkü için gereken büyüklükte olmadığını ileri sürmüş ve “bu asırda ve bu zamanda böyle siyasî neticeler verecek, uzak ve yakın ihtilatlar yapabilecek ilmî tedkikatın bir gaflet ya da maksatsız mesai olacağı” belirterek kendisini intibaha (uyanmaya) davet etmiştir. Türklerin antropolojik şahsiyetini ortaya koyacak kapsamda bir araştırma yapılmadığından hareketle de Anadolu'yu köy köy ve karış karış dolaşılmadan, buralardan toplanacak ölçüleri gruplandırmadan neticelerin bu şekilde neşredilmemesini hatalı bulmuştur.⁹

Farklı tarihlerde yazdığı eserlerinde Türklerin brakisefal olduklarını söyleyen Atsız'ın, yeterince ve usulüne uygun bir şekilde araştırma yapılmadığına inanan, dolayısıyla varılan sonuçları ve bunların siyasî getirilerini de bir hakikat olarak kabul etmeyen Cezmi Türk'ten farklı düşünmediği iddia edilebilir. Nitekim antropolojik verilerden yararlanılarak müstakil Türk tarihi yazımı girişimlerinin gerçekleştirildiği, tarihe yaklaşımın köklü dönüşümlere gebe olduğunun anlaşıldığı bu dönemde, Atsız, ana hatları iyiden iyiye belirginleşen müstakbel Türk Tarih Tezi'nin esasıyla ilgili görüşlerini I. Tarih Kongresi toplanmadan yaklaşık bir buçuk yıl önce *Atsız Mecmua*'da dillendirmiştir. Atsız burada, basında “beyaz Türkleri” “sarı

⁸ Ahmet Rıza [Cezmi Türk], **Türk Antropolojisine Methal**, Sayı: 6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 127-129.

⁹ Ahmet Rıza [Cezmi Türk], “Türk Antropolojisine Methal III” **Atsız Mecmua**, Sayı: 11, 15 Mart 1932, s. 266.

Moğollardan” ayıran yazılara karşı, Türklerin hangi ırktan olduğunu gündeme getirmiş, bilimin objektif esaslarına istinat etmeyen, renklere göre değil dillere göre tasnif olması icap eden milletleri beyaz ya da sarı ırk namı altında toplayan bu ırk sistemi kendi içinde tutarsız bulduğunu söylemiştir. Öyle ki, birbiriyle çok uzak olduğu hâlde Aryanilerle Samiler beyaz ırka, aralarında hiçbir ırkî yakınlık bulunmadığı hâlde Türklerle Moğollar Çinlilerin sarı ırkına aitmiş gibi gösterilmiştir. Hâlbuki “Altay Turan” ırkının bir şubesini oluşturan Türkler, Moğol ve Tonguzlarla aynı dil ailesine mensuptur. Türklerle Moğollar gibi iç içe geçmiş iki milleti, üstelik Türklerle Aryaniler arasında o güne kadar yakınlığa dair hiçbir bilimsel bulgu olmadığı hâlde birbirinden ayrı milletler olarak göstermek bilimin gerçeklerine aykırıdır.

“Türklerin ariyani ırkından olduğu hakkındaki yanlış düşüncelerin niçin kabul edilmek istendiğini bilmiyoruz. Sanırız ki, Moğolların vahşi ve barbar, Aryanilerin ise medeni olduğu hakkındaki eskimiş telakkiler buna sebep oldu. Bu telakki bazan o kadar garip şekiller aldı ki, Kürtler hakkında bir seri makale neşreden bir zat, kendisine göre saydığı bir takım delillerden sonra 'Kürtlerin de Türkler gibi Ariyani ve Türk cinsinden olduğunu' ilan etti. Bu meseleyi yalnız hissi düşüncelerin mahsulü de telakki edemeyiz. Vahşi Moğollarla akraba olmamak için, Turancılık inkar ediliyorsa, Çingenelerin de mensup olduğu Ariyani ırkına girmek hislerimizi daha çok incitmez mi?”¹⁰

Atsız, Türklerin Ariyani sayılmasıyla bağlantılı olarak Hititlerin Türk kabul edilmesine de karşı çıkar. Ona göre bu tezlerle Türklerin bu coğrafyadaki ne kadar eski bir halk oldukları ispat edilmek istenmiştir. Türklerin Anadolu'da ancak bu şekilde veraset hakkına malik olduğu inanılıyorsa da Hitit dili çözülmüş ve Ariyanî oldukları anlaşılmıştır. Öte yandan Aryanilerle Türklerin farklı antropolojik

¹⁰ Atsız, “Türkler Hangi Irktandır?”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 1, 15 Mayıs 1931, s. 6-7. Atsız'ın Moğollarla ilgili fikirlerinin kaynağı Rıza Nur'un 12 ciltlik *Türklerin Tarihi* (1924-1926) isimli eseri olmalıdır. Piyasaya çıkar çıkmaz okuduğunu, çok beğendiği için kardeşine de okuttuğu bildiğimiz bu eserde Moğollar Türk olarak gösteriliyordu. Dolayısıyla Cengiz İmparatorluğu da bir Türk İmparatorluğuydu. Öte yandan Cengiz Han'ın hükümrân olmasından önce bir ulusu temsil eden Moğol kelimesi dahi mevcut değildi. Bozkurt efsanesinde yer alan şecereye göre Moğol'la Türk aynı soydan gelmekteydi. Moğol dili, Türkçe ile çok sayıda ortak kelimeyi paylaşmakta, Cengiz Han'ın ordusunun dörtte üçü Türklerden oluşmaktaydı. Generaller, memurlar, komutanlar Türklerdi; kanunlar Türk kanunu idi. Devletin resmî dili Moğolca değil Uygurcaydı. Cengiz, Moğol milletine değil, Türkçe konuştukları gibi kendileri de saf Türk olan Keraitlere mensuptu. Çin'le birleşmelerinden sonra Moğolların karakter özellikleri değişti. Zeki Velidi Togan da benzer iddialarda bulunmakla beraber Rıza Nur'un eseri daha önce yazılmıştır. Rıza Nur, **Türklerin Tarihi**, İstanbul, Toker Yayınları, 2005, s. 255-258.

hususiyetleri sahip oldukları da ortadadır.¹¹ Ancak buradaki ifadelerden Atsız'ın antropolojiyi önemsemediği ya da antropolojik araştırmaları ciddiye almadığı gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Atsız, tıpkı Cezmi Türk gibi Türk Tarih Tezi'ne esastan olduğu kadar usulden de karşı çıkmaktadır.

Orhun'da 1934'te tefrika etmeye başladığı sonradan da bastırdığı *Türk Tarihinde Toplamalar* aslı eserinde Türklerin brekisefal olduklarını belirttikten sonra Türklerin milattan önce 7 binlere kadar gitmese de farklı tarihlerde Batı'ya göç ettiklerini, dolayısıyla Sümerlerin Türk olabileceği söylemiştir. Bunlar onun itiraz ettiği hususlar değildir. Ancak Moğollarla Türkleri ayrı ırklar olarak göstermek; Türk devletinin birliğine hanel getirecek şekilde birbiri ardına kurulan Türk devletlerini ayrı devletler sayılmaktır. Bundan da önemlisi Kemalizm'in bilimsel olma iddiasıyla herkesi Türk sayarak Türk olma ayrıcalığını ortadan kaldırması meselesidir. Bunu bir antropoloji meselesi olmaktan ziyade Türk milliyetçiliğini doğru zemine oturtma mücadelesi olarak görmek daha doğru bir yaklaşımdır.¹² Nitekim Atsız aynı yıl kaleme aldığı "Türk Irkı=Türk Milleti" başlıklı yazılarında Türklüğün "yalnız manevî-ahlakî değil, aynı zamanda maddî (yani fizik, fizyolojik, fizyonomik ve antropolojik) bir şey" olduğunu; 1950'li yıllarda ise "birer müspet ilim olan antropoloji ve rasyolojinin ortaya koyduğu bu hakikatlerden siyasî düşüncelerle vazgeçilemeyeceği" gibi ilim ve hakikatin siyasetin oyuncağı olmayacağını söylemesi antropoloji bilimine verdiği değeri gösterir.¹³

Bunun bir diğer kanıtı ise Irkçılık-Turancılık Davası'nda Türk olmamakla itham edilmesine karşılık verdiği yanıttır. Burada Atsız antropoloji, biyoloji ve psikoloji meselesi olan ilmî bir konunun Gümüşhane'nin bir köyünde bulunan iki polise bırakılamayacak kadar ciddi bir iş olduğunu dile getirmiştir. Atsız, ırkçılıkla ilgili yazılarında antropolojik ölçüleri yukarıda zikrettiğimiz istisnalar dışında bir kriter olarak gündeme getirmemekle birlikte hem 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'ndaki hem de 1960 yazında yazdığı lise ders kitabındaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla

¹¹ Ahmet Rıza [Cezmi Türk] **a.g.m.**

¹² Tanıl Bora, **Cereyanlar**, s. 279.

¹³ Atsız, "Veda", **Orkun**, Sayı: 68, 18 Ocak 1952, s. 2-7.

antropolojiyi tarih yazımında da ikinci dereceden bir delil kabul etmektedir.¹⁴

Çok tartışılan fiziki antropoloji ile ilgili bu bahsin ardından Atsız'daki kan ırkçılığı konusuna bakacak olursak yine bilimsel verilere dayandırarak üç nesilden beri Türk olmayı yeterli görmesinden, Türk kökünden gelmiş kadar Türk olanları kendileri kabul ettikleri takdirde Türklük dairesine almasından bahsedilerek onun kan ırkçılığını tabiri caizse sulandırılmak isteyenlerle karşılarız. Hâlbuki Atsız'a göre ırklar arasında kesin biyolojik farklar -bir eşitsizlik olarak farklılık- olduğu gibi, bu farklılıklarla davranışlar arasında da zorunlu bir bağ vardır. Bir ırk tüccar, bir başkası sanatçı olabilir ama Türk ırkı kahramandır. Ancak ırki hasletler o ırka mensup her bireye eşit olarak dağıtılmamıştır.¹⁵ Yine de az ya da çok bu özellikler bütün Türklerde ortaktır.

İddia edildiği gibi Atsız'ın biyolojik olarak değil de bir tutum ve tavır olarak ırkçı olduğunu bir an kabul edersek, kanın Türk ırkı için en temel kriter olduğu defalarca söyleyen Atsız'ın ifadelerini açıklamak imkân dâhilinden çıkar. Hâlbuki Atsız'ın ırkçılığı bir kan ırkçılığı olarak temayüz etmiştir; çünkü 'Türk[çü]ler için milliyet her şeyden önce bir kan meselesidir. Yani Türk'tüm diyecek adam Türk neslinden olmalıdır. (...) Sibiry'a'nın buzlu bir bucağında yaşayan bir Saka veya Litvanyada yaşayan bir Kıpçak Türk'tür. Sakanın dili bize pek aykırı gelebilir, Litvanyalı Kıpçak çoktandır öz dilini unutup Litvan diliyle konuşmuş olabilir. Fakat onlar kanca Türk

¹⁴ Altan Deliorman, Atsız'ın liseler için bir tarih ders kitabı hazırladığını söylemiştir. Buna aktarıma göre Demokrat Parti'nin ders kitaplarını devlet tekelinden çıkaran kararı sonrasında İnkılap Yayınevi tarafından basılan kitapta ismi sakıncalı görüldüğü için Atsız'ın değil eşi Bedriye Atsız'ın ve Hilmi Oran'ın adları görülür. Kitabın Türk tarihine ilişkin bölümlerinin Atsız'a ait olduğunun en önemli göstergesi Şeyh Bedrettin ile ilgili ifadelerdir. Atsız aynı ifadelere daha sonraki yazılarında da yer vermiştir. Bir diğer gösterge ise kitabın tamamına hâkim olan güçlü ırkçı vurgulardır. 10 yıl içinde dört baskı yapan kitapta Türklerin brakisefal oldukları da belirtilmiştir. Bedriye Atsız [Hüseyin Nihâl Atsız], Hilmi Oran, **Tarih III- Yeni ve Yakın Çağlar**, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1953.

¹⁵ Atsız'a göre millete ve vatana bağlılık bakımından dört sınıf vatandaş vardır. Bunların ilki hiçbir karşılık beklemeden kendisini her zaman millet ve vatan uğrunda harcıyabilen kahraman vatandaşlardır. İkinci sınıfı tek başlarına ve her zaman kendilerini kendi istekleriyle feda edemeseler bile, iyi bir ad bırakmak pahasına kendilerini feda edebilen iyi vatandaşlardır. Üçüncü sınıf kendilerini feda etmekten başka her hususta fedakârlığa katlanabilen, hatta kendisini feda etmek gerektiği zaman, bu fedakârlığa hiçbir arzu duymadığı hâlde katlanan yani kaçmayı düşünmeyen vatandaşlardır. Dördüncü sınıf ise ancak başka bir kazanç karşılığında fedakârlık yapabilen, fakat hiçbir zaman kan fedakârlığına girişemeyen ve kan fedakârlığından kaçınmak için her çareye başvuran, her hileyi yapan kötü vatandaşlardır. Bir milletin yükselip alçalması, bu dört sınıfın kendi içinde çoğalıp azalmasına bağlıdır. Milletin yükselmesinde başrolü oynayan büyük adamlar ancak ilk iki sınıftan çıkmıştır. Atsız, "Büyük Adamlar", **Özleyiş**, Sayı: 6, Mart 1947.

oldukları için Türk'türler. Bunun için biz onlara yakınlık duyarız.”¹⁶

Milleti, kültürün temeli olan dilden hareketle değil de biyolojiden hareketle tanımlayan Atsız'ın burada Ziya Gökalp'tan çok Rıza Nur etkisinde bir Türkçü gibi konuştuğunu görürüz.¹⁷ Kanı Türk olmadıktan sonra Türk dilini konuşması birini hiçbir şekilde Türk yapmaya yetmez. Bu kişinin dilek ve kültür bakımından da Türk olması, kendi ırkının şuurunu tamamen unutup Türk soyundan gelmiş kadar Türklüğe bağlanması ve en önemlisi bunu zor durumda hareketleriyle göstermesi gerekmektedir. Öte yandan kaideyi bozmayacak istisna gibi görülenlerin çoğu fırsatını bulduklarında kendi ırkı şuurlarının sevkiyle ihanet etmekten geri durmazlar. Osmanlı ordusu içindeki Arnavutların, Kürtlerin, Arapların topyekûn ihanetleri, Arnavut Tahsin Paşa'nın tek fişek atmadan Selanik'i Yunan'a teslim etmesi, Çerkezlerin yine topyekûn Kurtuluş Savaşı'nda millî davayı satması, Türk milletinin idam fermanı olan Sevr'in Arap Hâdi, Arnavut Rıza Tevfik ve aslında Ermeni olan Damat Ferit tarafından imzalanması vs. bu gerçeğin en sarih örnekleridir.¹⁸

Bu nedenle Türk olmayan bütün ırklarla münasebeti mümkün olduğunca kesmek, onları yönetim kademelerinden uzak tutmak ve tarihte görüldüğü gibi Türklüğe en az zarar verecek şekilde Türklük içinde eritmek gerekir.¹⁹ Çünkü Atsız, Arthur Gobineau'nun fikirlerini hatırlatacak bir şekilde başka ırklarla karışmanın, ırkı üstünlüğün sebebi olan kanın saflığını kolayca bozacağına, bunun süreklilik kazanması durumunda ise dejenere olacak ırkın kendi öz değerlerine yabancılaşacağına inanır. "Temiz ve üstün olan şeylerin çabuk bozulması tabii bir kanundur. Bir bardak saf suyu bozmak için deniz suyundan bir kaşık yeterse çirkeften

¹⁶ Atsız, "Yirminci Asırda Türk Meselesi II: Türk Irkı = Türk Milleti", **Orhun**, Sayı: 9, 16 Temmuz 1934, s. 157-160.

¹⁷ Rıza Nur Türklüğü hiçbir zaman bir kültür meselesi olarak görmemiştir: "Milliyet asla bir kültür meselesi değildir. Milliyet ırk, kan meselesidir. Dil, zihniyet, edebiyat ve emsali gibi kültür unsurları milliyet binasının ikinci derece malzemelerindendir." Rıza Nur, **Tanrıdağ**, Sayı: 1, 6 Mayıs, 1942, s. 4.

¹⁸ Atsız, "Kan ve Uruk Şartı Tarihin Verdiği Ders", **Bozkurt**, Sayı: 6, Eylül 1940.

¹⁹ Atsız'a göre Türkler birkaç ırkın karışımı olabilmekle birlikte tarihe Türk ırkı olarak girmişlerdir. Türklerin büyük göçlere başka başka yurtları mesken tutmalarına rağmen bu terkibe yeni ırk eklenmemiştir. Bulunduğu bölgelerdeki milletleri içine katmadığı gibi bu milletleri zamanla eritebilmiştir. Küçük grubun büyük yığın için alınması bir erimedir. Erime Türklerin hiçbir şekilde karışmadığını iddia etmenin tek yolu olduğu için Atsız tarafından kullanılmıştır yoksa kesinlikle onun tarafından makul karşılanan bir durum değildir.

bir damla yeter de artar bile.”²⁰

Tabiatın melezliği kabul etmediğini ve dejenere olmamış bir ırkın kendini üç nesilde yenileyebildiğini (Mendel'in üç batın kanunu) ileri süren Atsız, tamamen dejenere (soysuzlaşma) olmamış melezler içinde Mehmet Akif ve Kemallettin Sami gibi kendisini Türklüğe bağlayanları kabul edip etmeyenlerin çıkarılması gerektiğini söyler. Dejenereasyon kişinin hareketlerine de ister istemez yansıtacağına inanan Atsız'a göre, damarlarında Türk kanı olmadığı hâlde Türklük taslayan Türkümsülere karşı da uyanık olunması gerekmektedir.²¹ Bu suçlama, aynı zamanda kendi grubuna

²⁰ Kağan Bahadır Küçükaltan, **Her Devrin Menkûbu**, 2. bs., İstanbul, Aygan Yayıncılık, 2016, s. 202.

²¹ Türkümsü kavramı, ırkçılıkla resmî milliyetçilik arasındaki makasın iyiden iyiye daraldığı 1940'lı yılların başlarında Türkçü camia içindeki liderlik mücadelesinin bir çıktısı olarak değerlendirilebileceği gibi, vatandaşlığın Türklükle özdeşleştiği bir dönemde Türklüğün de giderek daha fazla biyolojik bir veçhe kazanması ile alakalı görülebilir. Türkçü camia içinde Türklüğü kuşkuyla olanların Türk olduklarının ispatlamasının beklendiği böyle bir dönemde Atsız, atalarının geldiği yerden ve bilgisizlikten dolayı “Çerkez” olmakla suçlanmıştır. Atsız bu suçlamaya cevabı Reha Oğuz Türkkan'ın bir fotoğrafını yayımlayarak vermiştir. Öyle ki fotoğrafa bakan biri onun bir Ermeni olduğunu rahatlıkla anlayacaktır. Öte yandan Atsız, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası tahkikatının ardından “Rum” olmakla da “itham” edilmiştir. Bu iddia tartışmaya girdiği Türkçüleri bile Türkümsü olarak suçlayan, kendilerini Türk olarak görenleri bile nerelerden geldiklerine göre değerlendiren, en nihayetinde kan saflığının ırk şuuruyla bir ve aynı şey olduğunu iddia eden Atsız için yıkıcı olmalıdır. Türkçü camia içinde bu konu üzerinde çok durulmamış, Atsız'ın kendisi diğerleri için uygun gördüğü bir tür soruşturmaya tâbi tutulmamıştır. Dördüncü göbekten Rum olduğu iddia edilmesine şu sözlerle itiraz etmiştir: “22 temmuz 1944 cumartesi günü yapılan ikinci sorgumda dördüncü göbek babamın rum olduğunu, çünkü Pontus'tan geçerek Midi köyüne geldiğini söylemiş, bu malûmatın nereden elde edildiği hakkındaki sualime de “mütehassıslara yaptırılan inceleme ile” diye cevap vermiş fakat bu hayâli mütehassısların kimler olduğunu bildirmemişti. (...) 7 eylül 1944'te okuduğu son tahkikat kararında ise rumluğu biraz daha yaklaştırarak dördüncü göbek babamdan üçüncü göbeğe indiriyor ve dedemin babası için “dönme olduğu Mervî Ahmet” diyor. (...) Duruşma sırasında, midi köyünde yaşayan doksan yaşındaki ihtiyarın (ki Kâzım'ın mütehassıs dediği adam herhâlde bu olacak) sözlerine atfen bu rivayetin çıktığını itiraf eden savcının biraz içtimaiyat bilgisi olsaydı bir soyadının ancak uzun bir zamanda teşekkül edeceğini, bir dönmenin veya oğlunun “çiftçioğlu” diye bir soyadı alamayacağını kestirirdi. Biraz Türkiye coğrafyası bilseydi başka yerlerden Gümüşhane vilâyetine bir muhaceret değil, toprağı verimsiz ve taşlık olan Gümüşhane vilâyetinde dışarıya doğru göç olduğunu bilirdi. Biraz istatistik yıllıklarını karıştırmış, eski ihsâî malûmata bakmış olsaydı Türkiye'nin 63 vilâyeti arasında yüzde hesabıyla Türklerin en kalabalık olduğu vilâyetin Gümüşhane olduğunu görürdü. Tarih ve etnolojiye biraz vukufu olsaydı Gümüşhane vilâyetinin Bayındır Türkleriyle dolduğunu, Fatih Sultan Mehmed'in de buraya Amasya'dan bir yığın Türk getirdiğini hatırlatırdı. Hepsinden sarf-ı nazar biraz mantikî düşünebilseydi Karadeniz kıyılarında balıkçılık eden Rumların Zığana Dağları'nı aşarak Dorul'a gelip çiftçilik yapmayacaklarını, sahil ahalisinin daima sahillere hicret ettiğini düşünebilirdi. Bütün bunlardan sonra beni bütün psikolojimle tanımak iddiasında bulunan Kâzım beni cidden tanısaydı, eserlerimi okusaydı bende bir dönme torununun psikolojisi bulunmadığını idrak ederdi. Dönme psikolojisinin nasıl olduğunu Kâzım Alöç çok iyi bilir. Nihayet şunu da hatırlatmak isterim ki bugün Midi köyünde yaşadığı iddia olunan doksan yaşındaki ihtiyar, hakikaten mevcutsa, benim ne dördüncü ne de üçüncü göbek babamı görüp tanımış olamaz. Babamın ve dedemin malûm olan doğum yıllarına göre bu, imkânsız bir fantezidir. (...) Şimdi: eski atamın ilk önce “türk”, ikinci seferde “rum”, üçüncü seferde “rivayete göre” dönme olduğunu söyleyen, yani bir

mesleği üç seferde üç ayrı şekilde ortaya atan Kâzım'ın sözlerinden hangisi doğrudur? Ve biz onun sözlerinden hangisine inanıp hangisine inanmayacağız nasıl kestiririz? Belli ki bu iftira benim ırkçılık prensibimi çürütmek için ortaya atılmıştır. Fakat çürütülemez. Farzımuhâl benim, ana ve baba tarafımdan bütün ecdadım gayr-ı türk olsa bile yine bununla ırkçılık ülküsü çürütülemez. Çünkü ilmi hakikatler ve tarihî zaruretlar, şahısların hususi durumuna bağlı olarak değildir. Eğer ben hâlis Türk değilsem ırkçılık dâvâsını gütmem hem samimi olduğumu, hem de bu dâvânın haklı ve kuvvetli olduğunu gösterir. Çünkü ırkçılık ülküsünün zaferinde şahsi hiçbir kazancım yoktur.” “Atsız'ın Savunması (3)“, Orkun, (Çevirimiçi) <https://www.kavgamiz.com/orkun/atsizin-savunmasi-3-y801.html>, Erişim Tarihi: 03.05.2018. **3 Mayıs 1944 Türkçülük Olayları ve Türkün Yeniden Dirilişi**, İstanbul: Nokta Ekitap Yayınevi, 2017,76. Bu ifadeleri veri olarak alıp Atsız'ın atalarının yaşadığı bölgenin tarihine baktığımızda konunun Atsız tarafından resmedildiğinden çok farklı olduğunu görürüz. En başta ne Gümüşhane ne de Torul ilçesi Anadolu'da Türkler yoğun olarak yaşadığı bölgelerdir. Üstelik buralar geçimlik tarıma da uygun yerler değildir. Bir maden bölgesi olan Torul'da yaşayanlar geçimlerini yüzyıllarca madencilikten sağlamıştır. Ayrıca Gümüşhane Fatih Sultan Mehmet zamanında değil ancak Kanunî Sultan Süleyman zamanında bayındırlık işlerine hız verilerek meskûn bir mahal konumuna getirilmiştir. İskân siyasetinin bir sonucu olarak Müslümanların sayısı artmıştır. 1554 yılında yapılan sayına göre nüfusun % 22'si Müslüman % 78'i ise gayrimüslimdir. 1583'te ise 594 gayrimüslim haneye karşılık sadece 66 Müslüman hane vardır. Bu itibarla bölgenin Türklerin yoğun yaşadığı bir bölge olmadığı zamanla Müslümanların sayısı artmışsa bile bunun ırktan ziyade dinle alakalı olduğu söylenebilir. Toprağın verimsizliğine bağlı olarak ekonomik zorluklarla boğuşan ve ancak madencilikle geçinebilen bu bölgede daha fazla vergi vermek istemeyen halkın Müslümanlığa geçmesi olağan karşılanması gereken bir durumdur. Trabzon'un Maçka kazası, Gümüşhane'nin kuzeyinde bulunan Krom, Yağlıdere, İstavri, Zigana, Santa köyleri, Torul ve çevresinde hayatlarını madencilik yaparak sürdüren İstavrilerin durumu da bu çerçevede değerlendirilmelidir. Nitekim “iki dinli” olarak bilinen İstavrilerin 1790'larda Müslümanlığa geçtiği ancak 1839 yılında ilan edilen Gülhane Fermanı'nda sonra askerlik hizmetine tâbi olmamak ve kendi dinlerini özgürce yaşayabilmek için tekrar Hristiyan olmak istedikleri iyi bilinmektedir. Ancak din değiştirme istekleri kabul edilmemiş ve bu durum Hristiyanlığa geçmek isteyenlerle Müslüman kalmak isteyenler arasında çatışmalara yol açmıştır. Tahminen bu çatışmaların bir evveliyatı da vardır. Bu da Torul'daki madenci ailelerin bir kısmının neden köylerini terk ettiklerine dair açıklama sunar. Bu cemaatin mensupları daha sonra başta Yozgat'a bağlı Akmağdeni olmak üzere madencilik yapılan bölgelere göç etmiştir. Devlet bu kişileri askerlikten muaf tutmamak için nüfus defterlerine “mutanassır” tabiriyle kaydetmiştir. Hepsisi değilse de kahir ekseriyeti madenci olan bu cemaatin üyeleri Anadolu'da yeni açılan maden ocaklarında kolaylıkla iş bulabilmiştir. (BOA, MV, No: 179/20; BOA, DH. MKT, No: 1130/74.) Bu bilgileri aktardıktan sonra Atsız'ın ailesiyle ilgili bizzat kendisinin ve çevresindeki isimlerin anlattıklarına geri dönersek Atsız'ın bu denli kesin konuşmanın mümkün olmadığını söyleyebiliriz. ırkçılığın kendisine ailesinden miras kaldığını anlatırken atalarının oturdukları yerin yakınındaki Rum manastırının tahribi ettiğinden bahsetmesi bu dönemde yaşanan çatışmaları akla getirmektedir. Öte yandan yüzyıllarca madencilikle değil de çiftçilikle iştigal eden bir aile ferdinin, yani Atsız'ın dedesinin askerde tezkere bırakıp deniz subayı, üstelik çarkçı subay olması da akılda soru işareti bırakan bir durumdur. Osman Fikri Sertkaya'nın *Atsız Armağanı* için kaleme aldığı hayat hikâyesinde Çiftçiogulları'nın Midi (günümüzdeki adı Kara Mustafa Paşa) köyüne 18. yüzyılın sonuna doğru yakındaki kalesiyle ünlü Edire (Edre, Adra, Atri) köyünden göçtüklerini belirtir. Madencilikle geçinen nüfusunun bir kısmı Hristiyan olan köyün “Manastır” adlı bir de mahallesi vardır. Tahrip edilmiş kilise kalıntıları bulunan bu köyün adı 1950'lerde Dört Konak olarak değiştirilmiştir. Sertkaya'nın anlatımına göre ailenin bilinen ilk cediti 19. yüzyılında başlarında yaşadığı tahmin edilen Ahmed Ağa'dır. Atsız'ın büyükbabası Ahmed Ağa'nın İsmail, Süleyman, Hüseyin [Atsız'ın dedesi] ve Şakir adlı dört oğlu olmuştur. İsmail Ağa'nın çocukları Midi köyünden Akdağ Madeni kazasının Tekkeğüneyi köyüne, Süleyman Ağa'nın çocukları ise yine Akdağ Madeni'nin Dayılı köyüne göçmüşlerdir. Şakir Ağa'nın evladı olup olmadığı bilinmemektedir. Osman Fikri Sertkaya, “Nihâl Atsız: Hayatı ve Eserleri”, **Atsız Armağanı I**, 2017 s. 7. Yağmur Atsız, “Bir Rum Olarak Ben” başlıklı köşe yazısında bu konuya değinmiştir. “Bu sabah 'Karadeniz'de Gizli Hristiyanlık' adlı bir inceleme okudum. Buna göre bu bölgemizde halkın büyük bir bölümü aslen Rum ve tabii Hristiyanmış. 19. Yy.'ın sonlarından itibaren milliyetçilik akımlarının şiddetlenmesi

ait olduğu hâlde beklenen davranışları göstermeyen ve bu itibarla beklentiye hiçbir anlamda uygun bir karakter yansıtmayan istisnai örnekler için de işlevseldir. Bu yaklaşım Balibar'ın işaret ettiği gibi ırkçılığın mantık itibarıyla bütün “nesnel” doğrulama yollarından ve görüş alanlarından vareste gelişebileceğini de gösterir.²² Bu nedenle ırken Türk olduğunu bildiği Pertev Naili Boratav'ın neden komünist olduğunu anlayamaz.

Atsız'ın, vatandaşlar arasından yalnızca Türk soyluların başa geçmesi ve ülkeyi idare etmesi olarak tarif ettiği ırkçılık, mütemmim cüzü Turancılıkla birlikte Türkçülüğün en esaslı unsurunu teşkil eder. Turancılık, Türkçülüğün dışa dönük yüzüken; bakışlarını içeriye yönelten ırkçılık Türkçülerin iç davasıdır. Yine de bu ikisi birbirinden ayrılmaz; çünkü ırkçılıkla oluşturulacak saf bir ırk ve ırk bilinci Türkleri tarihte, her ne kadar aksini gösteren örnekler olsa da, ırkın birliği için hareket geçirecektir.

“Türklerin bir millet olmak için mazide mukadderat birliğine, tarih birliğine ihtiyaçları yoktur. Türkiye Türkleriyle Türkistan Türkleri uzun zaman ayrı mukadderata malik olmuşlardır. Bundan onların ayrı milletler olduğu mânası çıkmaz. (...) Bugün tek millet olduğunda kimsenin şüphesi olmayan Anadolu Türklerinin vaktiyle Osmanlı-Karaman, Osmanlı-Akkoyunlu hâlinde asırlarca boğuşmaları, nasıl onların nihayet tek millet hâlinde birleşmelerine engel olmamışsa, yarın da öteki Türklerle Türkiye'nin birleşmesi ve kaynaşması, önüne kimsenin geçemeyeceği tarihî bir zarurettir.”²³

üzerine korkarak zorla Müslüman olmuşlar. Bir bölümü ise İslâmiyete geçer gibi yapmış ama asıl dinini muhâfaza etmiş. Tıpkı Selânik Dönmeleri diye anılan aslen Yahudi cemaati gibi. Bu gizli Hristiyanların en yoğun olduğu kesimlerden biri ise Gümüşhâne'nin Dorul Kazâsı imiş. Bunu okuyunca heyecanlandım. Zîrâ bizim âilenin kökeni de o Dorul (yâhut Torul) Kazâsı'nın Midi Köyü'ne dayanır. 1852'de İstanbul'a göçmüşler. Bu hesabca benim ağıleb-i ihtimâl aslen bir Rum olmam gerekiyor. Şimdi Peder'e politik mücâdeleleri boyunca neden ikide bir Rum dönmesi dendiğini anladım. (...) [B]u konu, herhalde ikimiz de önemsemediğimiz için hiç açılmadı. Bugün keşke diyorum sorsaymışım. Öte yandan onun bu meseleye dâir bir yazısı ve yanılmıyorsa 1944 Dâvâsı'ndaki Müdâfaanâmesi'nin bir pasajı var. Savcı, İddianâmesi'nde (ne hikmetse!) bu konuya da değinmişti gâlibâ. Atsız o bölgenin fevkalâde saf bir Türkmen yurdu olduğunu, daha doğrusu bir Türkmen yurduna dönuşdüğüünü izâh ediyordu...” Yağmur Atsız, “Bir Rum Olarak Ben”, **Star**, 20 Ağustos 2013. İstavrillerle ilgili ayrıntı bilgi için bkz. Aydın Özgören, “İki Din Taşıyan İstavriller ve Propaganda”, **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 5/8, s.153-174; Ahmet Türkkan, “Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti'nde Tanassur Olayları ve Akdağmadeni'ndeki Gizli Hristiyan İstavriller”, **Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 10, 2010 s. 141-174.; Kemal Saylan, **Gümüşhane: İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1850-1914)**, Gümüşhane, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 137-142.

²² Etienne Balibar, “İrkçilik ve Milliyetçilik”, **İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler**, 2. bs. ed. Eti çev.: Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayıncılık, 1995, s. 81.

²³ Atsız, “Veda”, **Orkun**, Sayı: 68, 18 Ocak 1952, s. 2-7.

Atsız'a göre ırkçılık her şeyden önce azınlıkların tarih boyunca kendi hedeflerine ulaşmak için her türlü dış etkidenden sakınarak müdafaa ettikleri “ırk şuuru”na karşı geliştirilmiş millî savunma silahı, devletin asıl sahipleri olarak Türklerin kendilerini korumak için geliştirdikleri bir mekanizmadır.²⁴ Atsız burada ırkçılığı toplumsal bir düzleme çekerek tarihe göndermelerle açıklamaktadır. Tarih sahnesine teşekkül etmiş bir millet olarak çıkan Türklerin terkibine yeni bir şey eklenmediği gibi, yabancılar ile karışmamak konusundaki titiz âdetleri dolayısıyla içlerine karışan yabancı unsurları da içtimaî bünyeyi fesada uğratmayacak şekilde eritebilmişlerdir. Bu da Türklerde tarihin her döneminde bir ırk şuuru olduğunu ispatlamaktadır. Anadolu Türklerinin yaşadıkları yere dışarıdan gelen yabancıların çok uzun zaman burada yaşadıkları ve Türkçeden başka dil konuşmadıkları hâlde toplumun içine alınmamaları, ırkçılığın Türkler arasında örf olarak yaşadığını göstermektedir. Bu şekilde Türklerin erken karışmamış olduğu bölgeler, buna bağlı olarak millî şuurun en yüksek olduğu yerlerdir.²⁵ Burada Atsız'ın kültürden söz ederken bile Türklere ilişkin özcü bir yaklaşım ortaya koyduğunu ve Türkleri hem tarihsel hem kültürel hem de biyolojik olarak ortak özelliklere sahip bir halk olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

En nihayetinde Atsız'a göre ırkçılık ilmî olduğu kadar tarihî bir devamlılığa koşut olarak var olan, devasa bir coğrafyaya yayılmakla beraber ırk saflığını koruyan Türklerin değişmez bir karakteridir.

4.2. Irkın Birliği: Turancılık

Turancılık ve yer yer isimlendirildiği şekliyle Pan-Türkizm, 1880'lerde, bir süredir Çarlık Rusya'sının yönetimi altında yaşayan Türkî aydınlar arasında ve yine bu aydınların öncülüğünde Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle de askerî eğitim kurumlarında okuyan öğrenciler arasında uç veren, başlangıçta etno-kültürel

²⁴ Atsız Türkçülüğü ırkçılık ve Turancılık olarak iki esas unsura ayırırken kardeşi Nejdet Sançar da Türk ırkçılığının kahramanlık ve soy şuuru olmak üzere iki temel unsuru esas kabul ettiğini söylemiştir. Nejdet Sançar, **İsmet İnönü'yle Hesaplaşma**, Ankara, Afşın Yayınları, 1973, s. 74.

²⁵ Atsız, “Yirminci Asırda Türk Meselesi II: Türk Irkı = Türk Milleti”, **Orhun**, Sayı: 9, 16 Temmuz, s. 157-160.

meselere odaklanmakla birlikte zamanla siyasal veçhesi öne çıkarak Türkleri tek bir devlet, yani Turan²⁶ çatısı altında toplanmasını amaçlayan harekete verilen isimdir.²⁷ Etnik temelden hareketle Türklerin yaşadığı coğrafyanın tamamında, Atsız'ın tabiriyle, bütün Türkeli'nde, hayata geçirilmek istenmesiyle birlikte, zamanla ilişkili olduğu kültürel Türkçülükten çok daha geniş çerçeveli bir kavram hâline gelmiştir. Ancak Türkçülük ideolojisine damgasını vuran fikir adamları ve siyasetçiler, bu kavramları kendi eserlerinde bazen birbirinin yerine kullanabilmiştir.

Türkî halklar her ne kadar tarihî, kültürel, dilsel ve coğrafi kökleri paylaşa da Turancı hareketin ancak 19. yüzyılda Doğu Avrupa'da neşv ü neva eden “pan” hareketlerin etkisiyle siyasallaştığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte Turancılık Doğu Avrupa'da olduğu gibi Batı Avrupa'daki siyasî ve iktisadî gelişmelerle de - dolaylı olsa da- ilişkilendirilebilecek bir ideolojidir. Nitekim Turancılık, kapitalist sistemin ülke sınırları içerisinde kendisini idame ettirmek fikrinden giderek uzaklaştığı, ilhamını Fransız devriminden alan ulus-devlet sistemi ve bu sisteme dayalı egemenlik anlayışının içinin boşaltıldığı, bir taraftan geleneksel imparatorluk yapılarının çatırdadığı diğer taraftan büyük emperyalist projeler çerçevesinde devletlerin kendi aralarında güç yarışına girdiği²⁸ bir dönemin ürünüdür.²⁹ Bu

²⁶ Turan sözcüğü ilk olarak İran efsanesi *Avesta*'da “Tura” şeklinde kullanılmıştır. Efsanede göçebe bir halk olan Turyalılar İran halkına düşman bir kavimdir. *Avesta*'daki bu efsaneden hareketle Firdevsi tarafından kaleme alınan *Şehname*'de ise Tura sözcüğü “Turan”a dönmüştür. Eserde Ceyhun'dan Tur sınırlarına oradan da Çin ve Hoten'e uzanan topraklar Turan halkına ait olarak gösterilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu kelime İran-Turan karşıtlığı şeklinde işlendiği 15. yüzyıl eseri *Zafer-name* hâriçte bırakılırsa muhtemelen ilk olarak 1832 tarihli bir Osmanlı belgesinde kullanılmıştır. Burada Turan; Türkistan, Tataristan, Özbekistan ve Moğolistan'ı içine alan bir coğrafi bölge olarak kullanılmıştır. 1876'da Buhara hükümdarı Seyyit Ebu Gazi Han'a gönderilen mektupta bu hükümdara “Turan hakimi” şeklinde hitap edilmiştir. Turan kavramının coğrafi adlandırmanın ötesine geçerek, giderek daha çok dilsel ve etnik bir kategoriye işaret etmesi ise Rusların Orta Asya'yı fethetmeye başladığı 19. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. Başta Finli M. A. Castren, Alman C. C. J. Bunsen ve İngiliz F. Max Müller olmak üzere dil bilimciler Turan kavramının kültürel ve etnik boyutu da içerek şekilde kullanmaya başlanmasına büyük katkılarda bulunmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nizam Önen, **Macaristan ve Türkiye'de Turancılık**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 38

²⁷ “Pan-Turkism”, **Encyclopædia Britannica Online**. **Encyclopædia Britannica**. 2009. <https://www.britannica.com/topic/Pan-Turkism>. Erişim tarihi: 3.06. 2018.

²⁸ Yusuf Akçura'ya göre Fransa'da geliştirilen millet anlayışına dayanan model 1870'te Fransa'nın Almanya'ya karşı aldığı acı mağlubiyetle itibarını kaybetmişti. İrk esasına müstenit yeni milliyetçilik anlayışının diğerine galebe çaldığını temsil eden bu zafer, aynı zamanda Osmanlı milleti denilen siyasî görüşün de dayanağını ortadan kaldırmıştı. Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976, s. 20-21.

²⁹ Bu noktada Rusya'daki Müslüman Türk aktivistlerin çoğu Avrupa güçlerini sık sık ırkçılıkla itham etmiş olsalar bile Avrupa neşv ü nûma bulan ırk temelli açıklamalara yakınlık gösterdikleri

dönemde devlet daha önce hiç olmadığı kadar ekonominin hizmetinde bir aktör olarak tebarüz ederken, emperyalist yayılma projelerinin sevkiyle militarist bir yaklaşım siyasetin sınırlarını zorlamıştır.³⁰ Piyasanın belirli bir etnik grupla ya da yönetim anlayışıyla özdeşleşen unsurlar tarafından ele geçirilmesi ise savaşın emperyalist, ekonomik savaşlardan ziyade biyolojik bir terminoloji ile ifade edilen milli bir varlık yokluk kavgaları olarak algılanmaya başlanması ile birlikte gerçekleşmiştir.

Bu genel çerçevede anlamlandırabileceğimiz tabloya daha yakında baktığımızda ise, Turancılık esasında Panslavizm'in gelişimine bir tepki olarak şekillenmiş³¹ ve hiç şüphesiz, Macar Turancılığından³² etkilenirken Pan-Asyacılık hareketlerinin gelişim seyrini de belli ölçülerde etkileyebilmiştir.³³

Avrupalı müsteşriklerin çalışmalarını hâriçte bırakırsak Turancılık akımının oluşumuna en önemli katkı hiç kuşkusuz 1881 yılında yayımladığı makalelerde Türk ve Tatar adıyla anılan halkları tek bir millet olarak değerlendiren Kırmırlı Gaspıralı İsmail Bey tarafından yapılmıştır. Öte yandan 1883 yılında “dilde, fikirde, işte birlik” mottosuyla Tercüman gazetesini yayımlamaya başlayan İsmail Gaspıralı Bey Türkçülüğü İslâmcılıkla mezcedilmiş bir Türkçülüktür.³⁴ Gaspıralı ile Kırım Tatarları

belirtilmelidir. Öte yandan bu kesim emperyal güçlerin gelişmişlik düzeyine de hayranlık beslemişlerdir. James H. Meyer, **İmparatorluklar Arası Türkler (1856-1914)**, çev.: Renan Akman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2021, s. 144.

³⁰ Bu dönemin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Hobsbawm, **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, s. 326-353.

³¹ Bernard Lewis, konuyu yorumlarken, başlangıçta, “Macarlar açısından ortak tehlike olan Pan-Slavizm'e karşı Türklerin desteğini sağlama isteğinin de payı vardı” diye bir hatırlatmada bulunur. Bkz. Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev.: Boğaç Babür Turna, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2008, s. 469.

³² Turancılığın romantik bir mahiyet kazanmasında Macar Müsteşrik Armin Herman Vambéry'in ilmi ve edebî eserlerinin rolü önemlidir. Turan'ı hem etnografik bir terim hem de ırk tanımlaması olarak kullanan Vambéry, Budapeşte Üniversitesi'nde 1870'te kurulan Türkoloji kürsüsünün de ilk başkanı olmuştur. 1910'da kurulan Turan Cemiyeti'nin onursal başkanlığına ise Kont Bela Szechenyi ile birlikte getirilmiştir. Söz konusu cemiyet 1912 tarihinden itibaren Türkçü aydınlarla ilişki kurmak için girişimlerde bulunmuş, 1916'dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'ndan Macaristan'a öğrenci getirmiştir. Önen, **a.g.e.**, s. 43-50, 59.

³³ Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Ali Merthan Dündar, **Panİslâmizm'den Büyük Asyacılığa Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006

³⁴ Gaspıralı İsmail Rusya kökenli Türkçü aydınlar içinde ayrıksı bir figür olarak öne çıkar. O, arkadaşları olan Yusuf Akçura ve Ağaoğlu Ahmed'den farklı olarak memleketi olan Bahçesaray'da kalmış ve Müslümanlara yönelik reform çalışmalarını etkilemek etmişti. Öte yandan Birinci Dünya Savaşı öncesinde dünya Müslümanları kongresi toplama çalışmaları kapsamında Mısır ve Hindistan'a

arasında uç veren bu fikir Rus işgalinin etkisiyle birlikte Volga Tatarlarını da kendisine çekmiştir. Orta Asya pazarına açılma konusunda Ruslara daha önce aracılık yapan bu kesim Turancılık ideolojisini kendi egemen konumlarını diğer bölgelerdeki Türklere kabul ettirmek için bir araç olarak kullanmıştır.³⁵ Aynı tarihlerde bu görüşler Azeri Türkleri arasında da yayılmış, 1889'da Hüseyinzade Ali (1864-1941), 1908'de Ağaoğlu Ahmed (1896-1939) gibi İstanbul'a gelen Azeri aydınları Turancı görüşün yaygınlaşmasına önemli katkılar sunmuştur. Öte yandan bir Kazan Tatarı olan Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı eserinde Türkçülüğü imparatorluğun varlığını koruması için siyasî bir alternatif olarak öne sürmesi yeni bir devrin başlangıcına işaret eder. Bu görüş, uzunca bir süre olayları Osmanlıcı bir çerçeve içinde yorumlamaya çalışan ve Türkçü düşüncelerini belirli ölçüde bastırmaya çabalayan Jön Türkler arasında ancak Arap ve Arnavut bağımsızlık hareketleri sonrasında yaygınlık kazanmıştır.³⁶ Turancılığa ivme kazandıran bir diğer gelişme ise Alman stratejik aklının Çarlık Rusya'sına karşı İslâmcılıkla birlikte bu akımın potansiyelinden yararlanmak istemesi ve bu doğrultuda İTC'yi cesaretlendirmesidir. Ancak Osmanlı Turancılığı, bilimsel görüş olmaktan ziyade bir inanç olarak ifade edebileceğimiz ve romantik çağrışımlarıyla yaygınlık kazanmış bir harekettir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Rusya kökenli aydınların hem talepler hem de kapsam itibarıyla gerçekçi yaklaşımlarına karşılık Turancılığı irrasyonel projeleri için kaldıraç yapanlar Osmanlı aydınları olmuştur.³⁷ Nitekim Tanıl Bora'nın *Cereyanlar* adlı eserinde isabetle belirttiği gibi, "Rusyalı Türkçüler için Pan-Türkizm (...) onların 'Türk dünyası' mefhumunun, kendi somut vatanlarını, oraların somut meselelerini ve imgelerini içerdiğini" ve bu noktanın onları Osmanlı

ziyaret eden Gaspıralı aynı dönemde sık sık İstanbul'a da gelmiş ve buradaki Rusya doğumlu Müslüman aktivistlerle buluşmuştur. Meyer, **a.g.e.**, 3-6.

³⁵ François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)**, 3 bs. çev.: Alev Er, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, s. 6-15.

³⁶ Bu konuda kısa bir değerlendirme için bkz. Lewis, **a.g.e.**, s. 472-476.

³⁷ Yusuf Akçura *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı eserini devletin selameti için en doğru hareket yolunu bulmak için kaleme almıştır. Burada kamuoyunu etkilemekten ya da Türkçülüğü öne çıkarmaktan ziyade somut çıkarlara göndermede bulunmuş, Türkçülüğü de diğer seçenekler gibi olumlu ve olumsuz yönleriyle incelemiştir. James H. Meyer'in belirttiği gibi Türkçülüğü desteklemek için öne sürdüğü bütün argümanlar pratik hesaplarla bağlantılıdır. Dolayısıyla bu argümanlar aşkın bir idealin ifadeleri değildir.

Türkçülerinin Turancılığından farklılaştırdığı da hatırdâ tutulmalıdır.³⁸ “Zira Osmanlı Türkçülerinin nazarındaki Türk dünyası ve Turan, jeopolitik bir gerçeklikten ziyade soyut bir imge gibidir.”³⁹ Gerçekten de gerek Yusuf Akçura'nın, gerekse de Zeki Velidi Togan ve Sadri Maksudi Arsal'ın metinlerinde kullanılan anlamıyla Turan ile “Mefkûre” adlı bir şiirinde, “Demeyin mevcut değil hayaldir/Vücut metin değil bence mealdir”,⁴⁰ diyen Ziya Gökalp'in kullandığı Turan arasında gözle görülür bir içerik ve program farkı vardır.

Turancılığın izlenmesi gereken bir siyasî proje olarak kabul görmesi için Ziya Gökalp'in bu fikri işlemlerini beklemek gerekmiştir.⁴¹ Gökalp, 1911'de Selanik'te çıkarılan *Rumeli* gazetesinde Demirdağ ve *Genç Kalemler* dergisinde Tefvîk Sedat imzalarıyla neşrettiği “Turan” başlıklı şiiriyle dönemin aydınları üzerinde büyük bir tesir yapmış, manzumenin son iki mısraı ise Turancılığın şiarı olmuştur:⁴² “Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan/Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir; Turan!”

Gökalp için Turan, bir heyecan ideolojisi yaratmanın en önemli aracı olmuştur.⁴³ Bu

³⁸ Tanıl Bora, **Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s.201.

³⁹ A.g.y.

⁴⁰ Ziya Gökalp, “Mefkûre”, **Yeni Hayat**, İstanbul: Gökalp Yayınları, 1976, s.65.

⁴¹ II. Meşrutiyet'in ertesinde Türkçülük ideolojisiyle bağlantılı olarak Türk dünyasının İstanbul, Kazan, Bahçesaray ve Bakü gibi önemli şehirleriyle yoğun bir karşılıklı ilişki ortaya çıkmıştır. Bu dönemde daha önce Osmanlı İmparatorluğu'na sokulması yasak olan *Tercüman* gazetesi İstanbul sokaklarında serbestçe satılmaya başlanmış, aynı şekilde İstanbul'da yayımlanan *Sırat-ül Müstakim* ve *Sebil-ül Reşad* gibi dergilerin kapaklarında Rusya'daki aboneler için geçerli olan fiyatlar yazılmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus Ziya Gökalp'in şiirleri ve Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ifadesini bulan Turancılığı uygulamaya koyanların bu düşünceye yeni kazanılan isimlerden ziyade Turancılığı zamanında Askerî Tıbbiye çevresinden Hüseyinzade Ali gibi Rusya kökenli Türklere öğrenen Dr. Nazım ve Bahaeddin Şakir gibi isimler olduğudur. Ziya Gökalp gibi Ali Bey'in etkisinde kalan bu isimler II. Meşrutiyet'in ilanında önce de Turancılığı mukaddes bir gaye olarak telakki etmişlerdir. Nitekim Dr. Nazım ve Bahaeddin Şakir imzalı bir mektupta Hüseyinzade Ali Bey'in Adriyatik'ten Çin'e uzanan Türk ittifadı ve bu amaçla atılacak ilk adım olması lâzım gelen dil birliğine ilişkin görüşlerini destekledikleri görülür. Bu ikili İkinci Dünya Savaşı yıllarında İslâm ve Türk ittifadı hedeflerini gerçekleştirmek için kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'nın da yöneticiliğini yapmışlardır. Bahaeddin Şakir'in aynı yıllarda Macaristan'a gönderilecek Türk öğrencilerle ilgili olarak Macar Turan Derneği'nin irtibata geçtiği isim olması da dikkat çekicidir.

⁴² Uriel Heyd, **Ziya Gökalp: Türk Milliyetçiliğinin Temelleri**, çev.: Cemil Meriç, İstanbul: Sebil Yayinevi, 1980, s. 92.

⁴³ Bu heyecan dönemin entelektüel camiasını etkisi altına almıştır. Nitekim Ziya Gökalp'in işlediği Turan fikrinden hareketle *Yeni Turan* isimli kitabı kaleme alan Halide Edip, Gökalp'in kendi üzerindeki etkisi şu sözlerle dile getirmiştir. [Ziya Gökalp] o yıllarda yazılarımı bir hayli etkiledi. O vakte kadar romanlarıma sadece hayatın sıradan psikolojik sorunları hakimdi... Ziya Gökalp bana bundan hoşlanmadığını söyledi ve gülümseyerek, 'Kadın Avrupa'da çok fazla yaşıyor' diye ekledi. ... Yeni Turan bundan kısa bir süre sonra geldi ve sadece günün olaylarının ve düşünce akımlarının bir ürünü değildi; Ziya Gökalp'in havarilerine özgü samimiyetinden ve sadeliğinden de büyük ölçüde

doğrultuda yapılan propaganda neticesinde 'Kuzey Türklerinin' Çarlık boyunduruğundan kurtulacağına ve Osmanlı İmparatorluğu'yla birleşeceğine olan inancı güçlenmiştir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Gökâlp tarafından kaleme alınan “Kızıl Bestem” şiiri de bu inancı oldukça sarıh bir şekilde ifade eder.”⁴⁴ “Düşmanın ülkesi viran olacak/Türkiye büyüüp Turan olacak”.

Turan ülkesi idealizmi etrafında bölgeler-ötesi bir “hars” birliği⁴⁵ perspektifiyle yazılar kaleme alan Ziya Gökâlp, Turancılık'ı Türk halklarının birliğini savunan kültürel, fikrî, felsefî ve siyasî bir kavram olarak tanımlamıştır. Merkezinde “mefkûre” fikrinin yer aldığı Turancılık her ne kadar Erken Cumhuriyet devrinde siyaseten belirli oranda bastırılmış olsa da dönemin eğitimli gençliği arasında popülerliğini sürdürmüş ve Türk Ocakları gibi mahfillerde kültürel veçhesi öne çıkarılarak dile getirilmiştir.

Osmanlı Türkçülerine yansıyan bu tonlamaya ve belirsizliklere karşın Turancılığı bir mefkûre olarak yaygınlaştırma bahsinde Ziya Gökâlp'in ardılı kabul edilecek olan Nihâl Atsız, Turancılığı öncelikle kültürel değil siyasî bir hedef olarak değerlendirmiştir. Nitekim Atsız'a göre kültür birliği ancak siyasî birliğin sonunda doğar.⁴⁶ Irklar arasında örtülü ya da açık kavganın hüküm sürdüğüne inanan Atsız, Turancılığı her şeyden önce bir varoluş savaşı, başka bir şekilde ifade edecek olursak millî ülkü olarak telakki eder. Bu hâliyle Turancılık siyasî bir hedef olduğu gibi ahlakî bir görevdir de. Bu görevi yerine getirmek için milletin ne uhrevî ne dünyevî hiçbir çıkar gözetmeksizin yayılmak, kendi ırk bütünlüğünü sağlaması gerekmektedir. Burada kişilere düşen rol ise bu uğurda gerekirse kendini “atsız” bir kahraman olarak feda etmektir. Bu anonim tavır siyasî olduğu kadar belki ondan da fazla psikolojik bir zorunluluğu ifade eder. Atsız, Turancılığı kişisel ile kamusal yaşam ayrımının

etkilenmişti. Halide Edib [Adivar], *Memoirs of Halide Edib*, New York: The Century Company, 1926, s. 319'dan Aktaran, Meyer, **a.g.e.**, s. 177.

⁴⁴ Heyd, **a.g.e.**, s. 93.

⁴⁵ Ziya Gökâlp'in Turancılığı bir hayal ürünü olmaktan ziyade bir fikrî güç/kuvvet (idee-force) olarak değerlendirdiği ve bu fikrî gücün Turan fikrini potansiyel olarak canlı tuttuğu belirtilmesi gereken bir husustur. Geçmişte yaşanmış, gelecekte de ulaşılacak bir gayedir. Ziya Gökâlp, “Türkçülük ve Turancılık”, **Türkçülüğün Esasları** içinde, 3.bs., haz.: Mahir Ünlü, Yusuf Çotuksöken, İstanbul, İnkılâp 1987, s. 20-25.

⁴⁶ Atsız, “Türkçülükte Ahlâk”, **Bozkurt**, 11 Haziran 1942.

geçerli olmadığı geçmiş çağların mistik bütünlüğünü tekrar diriltecek manevî bir pusula olarak görmüştür. İnsanın, milletinden dolayısıyla devletinden ayrı bir varlık olmadığına varoluşunu ancak ve ancak devleti içinde anlamlandırabileceğine ve kendi bireyselliğini ancak milletin somut varlığı demek olan devlete sadık kalarak koruyabileceğine inanan Atsız için devlet insanın refahını sağlamakla yükümlü bir yapılanma olmaktan ziyade onun varlığını koruyan kendi öz benliği, bedeni ve en canlı özelliğidir.

Atsız'ın Turancılığa ilişkin yazı ve şiirlerinde yeni olan şey sadece keskin duruşu ya da edebî derinliği değil konuyu kendi içinde tutarlı güçlü bir belagatle dile getirmesidir. İçerik kadar biçimi de öne çıkarması onun bu davanın cazibe merkezi, doğal sözcüsü hâline getirmiştir. *Atsız Mecmua* ve onun etkisinde yayıncılık yapan MTTB'nin çıkardığı *Birlik* ve en nihayetinde Irkçı Turancı içeriğin en yoğun şekilde dile getirildiği *Orhun* dergileri erken Cumhuriyet devri Turancılığının en önemli yayınlardır.

Atsız'ın bu dergiler vasıtasıyla yaygınlaştırmak istediği milliyetçilik anlayışının temelinde “millet ülkü ister” mottosunun yer aldığını söyleyebiliriz. Zira Atsız'a göre millet bir ülkü, bir hedef edindiği zaman –ki bu İbn Halduncu “asabiyye” kavramı üzerinden de yorumlanmaya müsait bir toplumsal psişedir- geniş bir kitle, bir sürü olmaktan çıkar ve insanlaşır, bencillikten kurtulup toplumsal roller üstlenmeye başlar ve başkaları için de bir şeyler yapma hevesine kapılır, fedakârlaşır. Öte yandan milletler doğal bir büyüme dürtüsüne sahip olmadığı, başka bir şekilde söylersek büyümediği takdirde ölüm mukadderdir. Bunun anlamı ise milletlerin ancak yayılma savaşlarıyla diri kalabileceğidir. Önceki nesilden devralınan 'kolektivist ve solidarist toplum'⁴⁷ tahayyülünün temellerini korumanın ve millete yeni bir gençlik aşısı yapmanın tek yolu mefkûreyi rehber edinmiş bir nesil yetiştirmektir. Atsız'a göre, önce Türklük bilincine varmak, ardından da Türklerin birliğini tesis etmek, bir hayalden ziyade bir tarihsel zarurettir. Atsız mefkûre hakkındaki fikirleri bu şekilde

⁴⁷ Zafer Toprak, Tekin Alp ve Ziya Gökalp üzerinden bir değerlendirme sunar. Bkz. “Osmanlı'da Toplumbilimin Doğuşu”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**, Cilt 1, 7.baskı der.: Mehmet Ö. Alkan İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 310-327.

açıklamakla birlikte Enver Paşa örneği ve onun Türk milletine yaşattığı tecrübeler sebebiyle Turancılığın geniş kitleler nezdinde bir tür maceracılık olarak görüldüğünü de beyan etmekten geri durmamıştır.⁴⁸

Atsız'ın, yukarıdaki paragrafta ifade ettiğimiz üzere, ülkü ya da ideal yaratma arayışında başvurduğu öncelikli kaynak mâzidir. Bu geçmişin, bugünü şekillendirdiği yönündeki muhafazakâr milliyetçi söylemle birlikte tarihseli, kadim olanı, kuruluş mitlerini ve efsanevî referansları önceleyen bakış açıdır.

Tanıl Bora ve Burak Onaran'ın birlikte kaleme aldıkları bir makalede “mâzi cenneti”⁴⁹ diye nitelediği bu görüş Atsız için –tıpkı başka bağlamlarda Yahya Kemal'in tarih yorumunda olduğu gibi- romantik milliyetçiliğin etno-sembolist ve bilhassa perennialist boyutunu bolca beslemiştir.⁵⁰

Böylece Turancılık, Türklüğün tarihteki büyük rolünden bulunacak güç, toplumsal bir hareketlenmeye, millî gurur ve vakar duygularının işlenmesine de vesile olacaktır.⁵¹

Atsız, köken mitlerinin canlandırılmasından yola çıkarak, kendisine doğrudan bir atıf yapmamakla beraber Alman romantizminin öncü figürlerinden biri olan Johann Herder'in “halk ruhu” (**Volksgeist**) kavramı etrafında dolaşmaya başlar.⁵² Bir millî ruh yaratmanın, millî kimlik tanımının netleştirilmesi ve bir millî kültürün inşa edilmesinde tuttuğu asli yerin farkında olan Atsız, bir yerde şöyle der:

“Çalıştırılan bir makinenin durmaması için nasıl arada bir yağlanması gerekiyorsa, yaşayan milletlerin de manevî bakımdan çürümemesi için ruhlandırılmaya öylece ihtiyacı vardır. Ruhlandırılmayan, ruhlandırılması için sebep ve çare bulunamayan milletler kırılıp dökülmeye mahkûmdur. Örnek mi istiyorsunuz? Ufuklarında güneş batmayan İngiliz İmparatorluğunun İkinci Dünya Savaşından sonraki zavalılığına, çatırdamasına, yıkılmasına bakınız.”⁵³

⁴⁸ Atsız, “Turancılık” siyasî, **Ötüken**, Sayı: 114, Haziran 1973, s. 3-4.

⁴⁹ Tanıl Bora, Burak Onaran, “Nostalji ve Muhafazakârlık- Mazi Cenneti”, **Modern Türkiye'de siyasî Düşünce: Muhafazakârlık**, Cilt 5, ed. Murat Gültekin, Tanıl Bora, Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 234-260.

⁵⁰ Etno-sembolizm ve perennializm için bkz. Anthony D. Smith, **Seçilmiş Halklar**, çev.: Ayhan Küçük, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.

⁵¹ Atsız, Millî Değerler ve Millî Ruh, **Ötüken**, Sayı: 97, Ocak 1972, s. 3-4.

⁵² Bkz. Acar Sevim, **Herder, Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.

⁵³ Atsız, “Milletleri Ruhlandırmak” **Ötüken**, Sayı: 94, Ekim 1971, s. 3-4.

İbn Haldun'un asabiyye kavramını bir kez daha hatırlatan bu sözler, safları sıklaştırmak ve zinde kuvvetler yaratmak isteyen tüm politik ideolojilerin, ama en çok da milliyetçi düşüncenin temel argümanını teşkil etmiştir. “Ruhlandırmak bir millete geçmişteki büyüklüklerini, büyüklerini hatırlatmak; hatta bozgunlarını, uğradığı ihanetleri andırarak ibret almasını sağlamak ve hepsinden mühimi de yarın için büyük millî hedefler göstermekle sağlanır.”⁵⁴

Bütün bunlar, mekânlaştırmayla birlikte, coğrafyadan vatana dönüşen bir yeni harita edinmek içindir. Türkiye'deki milliyetçi düşünce üzerinde önemli etkileri olan *Coğrafyadan Vatana* (1947) adlı eserinde Remzi Oğuz Arık (1899-1954) şöyle der:

“İnsan kütesinin adsız coğrafya üstünde yaşama ve mesut olma şartlarını yaratırken birleşmeleri, birleşik kütlelerin zaman içinde müşterek hareketleri, milletin, ilk büyük şartını meydana getirir. Bu şart, müşterek tarihtir. Bu andan başlayarak kütle de coğrafyaya damgasını vurmuştur. Artık bu kütle, doğuşun karanlığını yırtmış; insan, toprağın ve toprak, insanın adını almıştır. Hücum ederken, hücum edilirken artık ortada 'muayyen' bir cemiyet ve onun yurdu vardır. Vatan doğmuştur.”⁵⁵

Etno-sembolist milliyetçilik değerlendirmelerindeki teritoryal milliyetçilik tezleri tarafından 1980'lerden itibaren teyit edilmeye başlanan bu yoruma çok benzer bir şekilde Nihâl Atsız da “Bir Yurdun Kutsal Yerleri” başlıklı yazısında şu noktadan katkı sağlar: “Milletlerin hâtıralarında bazı savaşlar ve bu savaşlara başbuğluk etmiş kahramanlar vardır ki onların vuruştugu, öldüğü, öldürdüğü yerler 'millet olma inancı'nın sembolü hâline gelir ve kutsallaşır.”⁵⁶

Atsız, bütün milletlerin yabancı devlet hâkimiyeti altında yaşayan soydaşlarını bu esaretten kurtarmak için çabaladığını hatırlatarak, bunun adının “emperyalizm” değil, “irredantizm” olduğunu söyler ve ekler “bu makbul bir davranıştır.”⁵⁷ Bir tartışmada Ozan Seyfi Orhon'a cevaben, “Türklerin Turanı Yunanlıların Megalo İdea değildir demek, Yunanlılar, büyümek istedikleri hâlde biz istemiyoruz demektir ki, bir millet için büyümekten korkmak kadar ölümcül bir düşünce yoktur” diyerek

⁵⁴ A.g.m.

⁵⁵ Remzi Oğuz Arık, *Coğrafyadan Vatana*, İstanbul, Devlet Kitapları, Millî Eğitim Basımevi, 1969, s. 3.

⁵⁶ Atsız, “Bu Yurdun Kutsal Yerleri”, *Ötüken*, Sayı: 90, Haziran 1971, s. 3-4.

⁵⁷ Atsız, “Turancılık Romantik Bir Hayal Değildir” *Ötüken*, Sayı: 51, Mart, 1968, s. 3-4.

yayılmacı, fetihler peşinde koşan agresif bir siyaseti arzuladığını açıkça ifade eder.⁵⁸ Atsız, basit benzetmeler eşliğinde tezlerini herkes için olabildiğince masumlaştıracak birtakım argümanlarla dile getirir. 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'nda, “Bir gözcü nasıl yalnız sağ gözü tedavi ile iktifa edemezse, bir Türkçü de öylece yalnız Türkiye Türklerini düşünmekle kalamaz” diyerek, genel tıbbi bilginin önemiyle, erken yirminci yüzyılın uluslararası jeopolitiğini bir tutar.⁵⁹

Yine aynı davada, Türkiye'de soyadı kanunuyla beraber alınmış “Günaltay”, “Erkut”, “Yazgan”, “Turan”, “Omurtak”, “Altay” gibi soyadlarından hareketle, “Görülüyor ki” der, “Turan ülküsü ve sevgisi bütün milletin gönlünde, şuurunda, tahteşşuurunda yaşamakta, biz farkına varmadan soyadlarımıza kadar geçmektedir.”⁶⁰ Başka şekilde ifade edersek Atsız için Turancılık Türk millî kültürünün kaçınılmaz olarak neresine bakılsa görülebilecek kadar içine sinen, onu aslına rücu etmeye davet eden bir çağrıdır ve Türk milleti, diğer soydaşlarıyla birlikte o büyük ülkeyi birlikte var etmelidir.

Nihâl Atsız, irredantizmi olağanlaştırdıktan sonra, Türklerin cihan hâkimiyeti ülküsü de Türklerin birleşip Turan ülkesini kurması da olağan bir talebe dönüşmeye başlayacaktır. Atsız, savaşçılığın ve adanmışlığın, ülkücülüğün ve dayanışmacılığın Türklerin yaratılıştan gelen hasletleri olduğunu hatırlatmış ve yeryüzündeki varlık sebebinin ideal bir yurt yaratmak olduğunu vurgularmıştır. Atsız, o “altın çağ” ütopyasının izini sürerek göçebe kültürel geleneklerini kolay kolay bırakmadığına dikkat çekmiştir. Yerleşik hayata bu kadar geç geçmeleri ise Türklerin aslında ne denli yaşam isteğiyle dolu olduğunu göstermektedir. Bu değerlendirmelere göre, savaş durumunda olan bir dünyada her halk fetihçiliğiyle, yaşam arzusuyla, (bir kez daha İbn Haldun'a atıf yapacak olursak 'asabiyye'siyle) Türklerin karakteristik özelliklerini takip etmelidir.

⁵⁸ A.g.m.

⁵⁹ İnsan nasıl bir uzvu olmadan tam bir insan olamazsa organik bir varlık olarak millette kendi organik bütünlüğünü sağlamadan tam anlamıyla kendisi olamaz. Öte yandan soydaşların ayrı devletleri boyunduruğu altında yaşaması ileride vuku bulması mukadder savaşta ırkı en büyük gücünden yoksun bırakır.

⁶⁰ Yavuz Bülent Bâkiler, **İrkçılık-Turancılık Davasında Sorgular Savunmalar**, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı, 2010.

Ancak belirtmek gerekir ki, bir fikir insanının gerçek bir Turancı olması hemen kabul edilmeyecek kadar sabır, ısrar ve tekrar gerektirmektedir. Atsız, Turancılığa dair yanlış anlamalardan bahsederken şunları belirtir:

“Bir diğer yanlış da Halide Edib'in Turancı sayılmasıdır. 'Yeni Turan' adlı bir roman yazmakla insan Turancı olmaz. Halide Edib daha sonraki yıllarda Türkçülük aleyhine dönmüş, İstanbul Üniversitesi'ndeki profesörlüğü sırasında bunu bazı hareketleriyle göstermiştir. Gençliğinde modaya uyarak yazdığı 'Yeni Turan' onu Turancı yapıyorsa, o hâlde gençliğinde Millî Savaş heyecanına kapılarak 'Yaralı Hayalet' manzumesini yazan Nâzım Hikmet'i de vatan şairi saymak gerekir. Oysa Nâzım Hikmet bir numaralı vatan hainidir.”⁶¹

Görüldüğü üzere, buradaki Turancılık anlayışı hiç de kapsayıcı olmadığı gibi, üstüne bir de polemiklerle kendine propaganda imkânı arayan bir sertliktedir.

4.3. Irkın Tarihi: Ezel-Ebet Bir Tarih

Bu bölümde sadece tarih çalışmalarıyla değil çevresine yaydığı kişisel etkisi bakımından da Cumhuriyet tarihçiliğinin en önemli isimlerinden biri kabul edilen Nihâl Atsız'ın tarih anlayışını ve bu anlayışa bağlı “yöntemini” ele alacağız.⁶² Türk Dili ve Edebiyatı (Türkoloji) eğitimi alan ve gerçek anlamda bir Türk dili uzmanı olan Atsız'ın Türk tarihçiliğine en önemli katkısı, bir bütün -ezel-ebed- olarak değerlendirdiği Türk tarihini, militer ideolojisini yansıtacak biçimde belirli bir

⁶¹ Atsız, “Millî Değerler ve Millî Ruh”, **Ötüken**, Sayı: 97, Ocak 1972, s. 3-4.

⁶² Atsız'ın Türkçü tarih yazımı üzerindeki etkisi Türkçü camia içinde istisnasız kabul görür. Ziya Gökalp'tan sonraki en önemli Türkçülerden biri olarak kabul edilir. İbrahim Kafesoğlu; “Ben milliyetçilik yolundaki ilhamımı iki büyük şahsiyetten aldım. Biri, Ziya Gökalp'tır. İlmi milliyetçilik yolunu ondan öğrendim. İkincisi, Nihâl Atsız'dır. Milliyetçiliğin romantizmi de bana ondan intikal etmiştir.” diyerek Atsız'ın kendi üzerindeki olumlu etkisinden bahsetmiştir. Bkz.: Altan Deliorman, “Atsız ve Kafesoğlu”, **Örkün**, 2004, Ağustos, Sayı: 78. Bu noktada Kafesoğlu, Gökalp'ın tarihe yaklaşımını ele aldığı bir yazısında Gökalp'ın millî mefkûrenin hizmetinde olması gereken yapıcı bir sübjektifliğe hiçbir şekilde eleştirel yaklaşmadığını ve Atsız'la Gökalp'ı karşılaştırırken yaptığı bu değerlendirmenin tarih disiplini açısından çok da geçerli olmadığını belirtmeliyiz. Meslekten tarihçi olan Atsız, Gökalp'a göre çok daha sağlam bir tarih tekniğine sahiptir. Kafesoğlu'nun Gökalp'ı bir tarihçi olarak analiz ettiği yazısı için bkz.: İbrahim Kafesoğlu, “Ziya Gökalp'te Tarihçilik”, **Belleten**, Ankara, 1984, s. 89-190. Tarihçi Yılmaz Öztuna ise, her ne kadar açıkça zikredilmese de Türk tarihçiliğinin genel itibarıyla Atsız'ın sistemleştirdiği anlayış içinde kaldığını belirtmektedir. Atsız'ın tarih içinde ortaya çıkan Türk devletlerini tek bir Türk devleti saymasını benimseyen Öztuna, bu devlet için “Büyük Türk Hakanlığı Devleti” terimini kullanmıştır. Kural ise Atsız'ın yazın faaliyetiyle eski Türk tarihine olan ilgiyi artırdığını ve insanları bu döneme ilişkin eserler yazmaya özendirdiğini belirtir. Sadık K. Kural, “Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler”, **Atsız Armağanı**, haz.: Erol Güngör, Mustafa Kafalı, Osman F. Sertkaya, Ankara, Altınordu Yayınları 2017, s. 109.

sisteme bağlaması ve farklı kategorilerde değerlendirilebilecek çalışmalarıyla genel Türk tarihine olan ilgiyi artırmasıdır.⁶³ Bunu yaparken sadece geçmiş i romantize etmekle kalmamış, tarihi, pozitivist tarihçiliğe kısmen karşıt bir düzlemde kendi idealist-romantik anlayışının bir uzantısı olarak formüle etmiştir. “Türk tarihinin içinde yüzüyorum. Diyebilirim ki her günüm 27 asrın içinde geçiyor.” sözlerinden de anlaşılabilir gibi, belirli bir dönem üzerinde uzmanlaşmak yerine Türk tarihini, bir bütün olarak ele almayı tercih eden Atsız'da⁶⁴ romantik tarih anlayışına uygun bir şekilde, geçmiş tanımı gereği mevcut değildir.⁶⁵ Atsız için geçmişte olanlar sadece

⁶³ Yusuf Akçura ve Rıza Nur gibi Türkçü hareketin içinde yer alan isimler, Atsız'dan önce Türk tarihini sistemleştirme girişiminde bulunmuşlardır. Atsız'ın sistemleştirme girişiminin mahiyeti bu isimlerin, özellikle de Rıza Nur'un girişiminden çok farklı değildir. Atsız'ın diğerlerinden asıl farkı, tek devlet anlayışını Selçukluların öncesine taşıyarak sistemleştirmeyi popüler kılabilmesidir.

⁶⁴ Romantik tarihçilikte, Aydınlanmacı ekolde olduğu gibi geçmiş çağları tamamlanması gereken eksik toplumsal formasyonlar olarak değersizleştirmek yerine, geçmişle duygusal yakınlık kurarak onlarda asıl olanı bulup çıkarmak gerekli görülür. Romantik tarihçilerin nazarında tarih, geçmişle değil bugünle, bitişmişle değil varoluşla ilgili kesintisiz bir süreçtir. Bize ait olanla bağlantı kurmadıkça onların bir devamı olduğumuzun ayırdına varmadıkça varlığımızın bilincine ulaşamayız. Bu anlayış insanın tarihe bakışı hem genişletmiş hem de derinleştirmiştir. Erol Köroğlu'nun da işaret ettiği gibi romantizm ve onun siyasal analogu olan milliyetçilik, insanlığın anlayış ve görüşünün tarihin kayda düştüğü en büyük genişlemesine tekabül eder. Erol Köroğlu, **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı: 1914-1918**, İstanbul, İletişim, s. 222. Collingwood, **Tarih Tasarımı**, 2 bs. çev.: Kurtuluş Dinçer, Ankara, Gündoğan Yayınları, s. 99-101.

⁶⁵ Burada, geçmişin tanımı gereği mevcut olmaması keyfiyetini anlamak için Kantçı düalizminden yola çıkan Fichte'nin kendisini insanlarda akıl, insanların dışında ise doğa olarak gösteren “Mutlak” kavramına bakmamız gereklidir. İkili bir niteliğe sahip olan “Mutlak”, insanın hem içsel hem de dışsal deneyimlerinin farkını gösterir. İnsan zihninin ve doğanın aynı Mutlak'ın görünüşleri olması doğa ile insanın bilişsel kabiliyet yapılarının neden uyduğunu açıklar. İnsan, pratikte kendi dışında varlıkların bulunduğunu kabul etmeye mecburdur. Mecburdur; çünkü kendi dışındaki insanlarla ilgili pratik ilişkilere girmek için zorlanmasaydı dışsal biçimi ve görünüşü kendisine benzeyen insanları bilmeyecekti. İnsanın düşünebilen özgür bir varlık olduğunu ve bunların diğer insanlarda da aynı olduğunu kabul etmesi için de bir neden olmayacaktı. Bunun tarihe ve tarih yazımına yansımalarına bakacak olursak ortaya çıkan tabloyu şu şekilde özetleyebiliriz: İnsanların tarihini anlamak, dolayısıyla insanların eylemlerini anlamak için yaptığımız bütün girişimler, eylemlerini anlamaya çalıştığımız ve “bu durumlarda biz ne yaptık” diye kendimize sordığımız insanlarla, kendimizi olabildiğince aynı duruma yerleştirmeye çalışmamıza bağlıdır. İnsan etkinliğinin nedensel olmayan niteliği göz önünde tutulursa, insanları anlamak için empati kurma stratejisinden başka seçeneğimiz yoktur. Bu temel iddia 19 yüzyılın büyük bir kısmında, Alman Geisteswissenschaften'ın özel karakteri için bir temel sağlamıştır. Richard G. Olson, **Science and Scientism in Nineteenth-Century Europe**, Chicago, University of Illinois Press, 2008. s.45. Çalışmalarıyla romantik tarih anlayışının, romantizm bir akım olarak ortaya çıkmadan önce temellerini atan Giovanni Battista Vico (1688-1744), *Yeni Bilim* adını verdiği eserinde pozitif bilimlerin konusu olan doğanın (*il mondo della natura*) Tanrı tarafından yaratıldığı için yine ancak Tanrı tarafından bilinebileceğini; benzer bir şekilde insan eylemlerinin bir sonucu olan tarihsel politik dünyanın da insanlar tarafından bilinebileceğini belirtir. Auerbach'a göre teleolojik tartışmaları bir tarafa bırakacak olursak, bu kuramın önemli yanı, insan faaliyetinin ürünü olan tüm yaşam ve düşünme biçimlerinin yine insan zihninin potansiyeli olarak anlaşılabilirliğidir. Bu nedenle, Auerbach, “insanın tarihini kendi bilincimizin derinliklerinden geri çağırabilecek yeteneğe sahibiz.” der. Emrah Pelvanoğlu, **Tanzimat ve Metatarih: Namık Kemal'in Tarih Anlatılarının Poetikası**, İstanbul, Vakıfbank Yayınları, 2019, s. 34.

bir olgu olarak kendini gösterebilmişse tarihidir. Bunları dile getirmek için belirli bir yönteme de ihtiyaç yoktur. Bunun anlamı ise bir araştırma ile ortaya çıkarılabileceklerin sadece var mevcut kaynakların aktarımından ibaret olduğudur. Bu nedenle tarihi var olan kaynaklardan hareketle çok boyutlu ve doğru bir şekilde yeniden kurgulamaktan ziyade olabildiğince canlı, şiirsel ve görkemli bir geçmiş anlatımı oluşturma gayreti içinde olmuştur. Ne öğretmen ne dil bilimci ne de tarihçi olduğunu, kendisinin sadece bir “millî şuur”⁶⁶ uyarıcısı olarak vasıflandırılması gerektiğini söylerken aslında, geçmişte ulusa yol gösteren tarihî şahsiyetlerin ve eylemlerin parıltılı bir imajını oluşturmak ve geçmişin parıltısını bugüne yansıtmayı kastetmiştir. Öte yandan, Atsız'ın hayat hikâyesine, tarihî çalışmalarına ve romanlarına bakıldığında tarihî idealin vücut bulduğu uğraklarda kendi yarattığı imgenin parıltısından gözleri kamaşmış romantik bir tarihçi görürüz. O, bu imgeyi içinden çıktığı tarihsel bağlamın kalıbına dökmek yerine, bu ideal imgenin karakter özelliklerini kuşanmıştır. Tarih içinde yaşamakla kalmamış, bugüne yönelik derin bir kaygıyla geçmişini bulunduğu çağa taşımak istemiştir. Güncel kaygıların neden olduğu agresif tavrına uygun sorular sormuş; tarihi de bu soruları cevaplamaya zorlamıştır. Nitekim Atsız Tom Nairn'nin milliyetçilikte dirildiğini söylediği ölümlerle konuşmak yerine çoğu zaman kendisiyle konuşmuştur. Bu yönüyle bir tarihçiden ziyade geçmişin kutlu günlerini özleyen, sıra hasretiyle kendinden geçen modern bir sürgün gibidir. *Ruh Adamı* romanının, dünyayla irtibatını kesmiş başkarakteri Selim Pusat gibi, zihni cengâver atalarının meydan savaşlarındaki başarılarıyla allak bullak olmuş, kulaklarında eski Türk destanları yankılanan, Türk töresine/yasasına göre “kazanılmış” gerçek adını, tarihe altın harflerle yazmak isteyen bir serdengeçti gibi geçmişe kaçmıştır.⁶⁷ Ruhunun en derinlerinde hissederek, gerçeği, yani kendisini

⁶⁶ “Edebiyat öğretmeni de olmadığımı göre şu asıl mesleğimin ne olduğu da şüphesiz sorulacak. Onu da söyleyeyim: Asıl mesleğim 'millî şuur stratejisi ve tabiye'sidir.” Atsız, **Çanakkale'ye Yürüyüş-Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri**, 2 bs. İstanbul, İrfan Yayınevi, 1997, s. 178.

⁶⁷ Atsız, mazide “eşsiz bir güzellik” olduğuna inanmaktadır. O güzellik belki geri gelmeyecektir ama mazi bir “güç kaynağı, fazilet ırmağı” olarak bizi harekete geçiren güç olarak her zaman var olacaktır. Bu anlamda mazideki eşsiz güzellikleri geri getiremeye de pekâlâ istikbaldeki güzel günleri hazırlayabilir. Atsız, “Millî Değerler ve Millî Ruh”, **Ötüken**, Sayı: 97, Ocak 1972, s. 3-4. Tom Nairn'in belirttiği gibi “milliyetçilikle ölümler uyanır. (...) Milliyetçiliğin vekâletinde geçmiş, kadim olmaktan çıkar: Şimdiki zamanda yeniden hatırlanır, anıtlaşır, böylece kendine gelecek sağlar. Geçmiş ilk kez, geleceğin ekranında anlamlı bir şekilde yansıtılmış olur.” Tom Nairn, **Milliyetçiliğin Yüzleri**, çev.: Seda Kırdar, Mehmet Ratip, İstanbul, İletişim, 2015, s. 19.

mutluluğa götürecektir ütopya olarak geçmiş, bu dünyada yaşatmak telaşıyla çırpınıp durmuştur. Bu durumu oldukça iyi kavrayan dostlarının nazarında, o kendi çağlarında yaşayan bir “Göktürk Beyi” olarak görülmüştür.⁶⁸

Anılarında, Atsız, henüz çocukken, Ş. S. Aydemir'in, *Suyu Arayan Adam*'da, Balkan Savaşları'nın ardından Müslümanları ve Türkleri etkisine alan halet-i ruhiyeyi tasvir ettiği⁶⁹ satırlarda olduğu gibi, ülkeleri harita üzerinde karaladığını söylemiştir. “Türk Gençleri Nasıl Yetişmeli”⁷⁰ başlıklı yazısında ise tarih derslerinin kendi zamanında ikinci sınıfta başladığını ve fedakâr öğretmenlerinin Kosova'yı, Niğbolu'nu, Varna'yı, Mohaç'ı öğreterek kendilerine millî şuur aşıladığından bahsetmiştir. Çocuk muhayyilesinde, işlenen taşkın duyguları, onu haritalara ve tarih okumalarına yönlendirmiş, yıllar geçtikçe güncel siyasî gelişmelerin tabii sevkiyle alakalı olarak Türkçülüğe ilgisi artmış, süreli yayınları takip etmiş, gün geçtikçe olgunlaşan Türkçü-Turancı görüşlerini her platformda ifade etmeye çalışmıştır.

Tüm bunlardan hareketle Atsız'ın ilk gençliğinden, hatta çocukluğundan itibaren tarih metinlerine aşina biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. 1920'li yıllardaki müktesebatını tam olarak bilmesek de eldeki bilgi kırıntıları üzerinden genel bir değerlendirme yapabiliriz. Tarihi dönemlere ayırma ve Türk tarihinin kadrosu gibi meselelerde, kendisini derinden etkilemiş Rıza Nur'un 12 ciltlik *Türk Tarihi* adlı eseri okuması için kardeşini teşvik etmesi; Türk Ocakları'nın oranı (amblemi) olarak tespit edilen kompozisyonun merkezinde yer alan bozkurt kabartmasına dair eleştiride bulunan Halil Halid Bey'e, *Türk Yurdu* dergisi sayfalarından dergi adına yanıt vermesi;⁷¹ Türkçü yayınları takip etmekle kalmayıp Türkçü kurumlarla da bir

⁶⁸ Yılmaz Öztuna, Atsız'ın ölümünün ardından kaleme aldığı bir anma yazısında Atsız karakter özelliklerine de değinmiştir: “Bu kadar büyük, hayatımda nadir gördüğüm bir yüksek ahlakta, kıskançlık ve haset gibi her on insanın dokuzunda bulunan olumsuz huylardan tamamen uzak, müstesna yaradılışlı bir adamın hayatta çektiği ıztıraplar ve hak ettiği bütün nimetlerden uzak tutulması, hayatımın en büyük üzüntülerinden biri olmuştur. O derece üzölmüşümdür ki, karakterim Atsız'inkine çok benzediği için, onun bazı hareketlerini yapmamaya, o kadar sert olmamaya çok dikkat etmişimdir. 45 yıllık hayatımda çok az kahraman tanıdım. Yarım düzine insan bile saymam. Bence Atsız, kahramanlığın gerçek numunesi idi. Efsane çağlarından arta kalan gerçek bir şövalye, bir alp idi.” Öztuna, “Büyük Bir Dil...”, s. 26.

⁶⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1965, s. 45-46.

⁷⁰ Atsız, “Türk Gençleri Nasıl Yetiştirilmeli”, *Çınaraltı*, 21 Mart 1942, s. 35.

⁷¹ Atsız'ın tarihle ilgili ilk metni, Ömer Özcan'ın da işaret ettiği gibi, *Türk Yurdu* Dergisi'nin Ocak 1928 tarihli nüshasında yayımlanır. Yazı, Türk Ocakları'nın oranı (amblemi) olarak tespit edilen kompozisyonun merkezinde yer alan bozkurt kabartmasına dair eleştiride bulunan Halil Halid Bey'e

şekilde ilişki içerisinde olduğunun göstergesidir. Tüm bunlarla beraber, aynı yılda, yani 1928'de, Türkiyat Enstitüsü'nün dergisinde çıkan yazısında, 1925'te yayımlanan ilk sayıdaki Köprülü'nün makalesine atıf yaptığını da görüyoruz. Askerî Tıbbiyeden atıldıktan sonra⁷² kendini tarihe verdiğini ve yavaş yavaş ilmî yayınları okumaya başladığını ve bilahare Türk Ocakları'nın üyesi olduğu ve burada Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu gibi dönemin ünlü Türkçülerini dinlediğini zaten kendisinin de ifade ettiği gelişmelerdir.⁷³

Atsız'ı, tarihçilik kariyerine başladığı söz konusu dönemin odak noktasından çıkarıp genel manzaraya baktığımızda ise, rejimin ön ayak olmasıyla Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Türk Tarih Encümeni'ne dönüştürüldüğünü, Türkiyat Enstitüsü'nün kurulduğunu, Anadolu merkezli olmakla beraber Orta Asya ile romantik bağlar kuran romantik Türkçü anlayışın giderek güçlendiğini, Başta Zeki Velidi Togan olmak üzere Türkçü aydınların Türkiye'ye davet edildiğini görürüz.⁷⁴

İşte millî duyguların böyle rahatça ifade edilebildiği bir atmosfer içerisinde, Ahmed Naci ile birlikte kaleme aldığı “Anadolu'da Türklere Aid Yer Adları” başlıklı ilk makalesini, 1928'de *Türkiyat Mecmuası*'nın ikinci cildinde yayımlar.⁷⁵ Fuat Köprülü'nün, aynı mecmuanın ilk cildinde yayımlanan Kastamonu ve civarındaki

cevap mahiyetindedir. Bozkurdun, Halil Hamid Bey'in kendi ifadesiyle “kancık kurt”un, Türkleri birleştirecek bir sembol olamayacağını iddia ettiği bu yazısında, Türk-Moğol ırk münasebetlerine dair tespitlerde de bulunur. Buna karşılık, Atsız, Moğol-Türk lisanları arasında morfolojik bir münasebetin bulunmadığını söyleyemediği gibi, Türk, Moğolî, Türkî tasniflerini yaparken, bize, bu zümreler, aileler arasında mesâha-i kühfiye (kafatası ölçümü) farklarını da göstermediğini söyleyerek Halil Halid Bey'i, deyim yerindeyse, bilimsel olmamakla suçlar. Atsız, etnografinin ırkî bağlarını, yalnız kendi halledebileceği bir mevzu olarak telakki etmediğini de söylemekten geri kalmaz. Irk tasnifini bilhassa antropolojiye ait bir alan olarak görmesi kayda değerdir. Bir diğer kayda değer husus ise bozkurdu kendilerine amblem olarak seçmelerinden dolayı Halil Halid Bey'in İslâm'ı inkârla suçlamasına karşılık, “Hayret! Biz yirminci asırda bu zihniyetin hâlâ kendisine sığınacak dimağlar bulabileceğini zannetmiyorduk” demesidir Ömer Özcan, “Atsız'ın Bilinmeyen Bir Yazısı”, *Türk Yurdu*, Temmuz 2010 s. 70-73.

⁷² Askerî Tıbbiyeden atılması, Atsız'da çok büyük bir manevî sarsıntıya neden olur. Bu sarsıntı, Atsız'ı Türk tarihine yönelten başlıca faktörlerden biri kabul edilebilir. Askerî Tıbbiye, Atsız için o kadar önemlidir ki, kurumla ilişkisinin kesilmesinden itibaren her yıl aynı gün, daha sonra Haydarpaşa Lisesi'ne dönüşecek olan, Askerî Tıbbiye binasının çevresini dolaşmıştır. Zeynel Abidin Polat, *Atsızlı Söyleşiler: Bozkurtlar Konuşuyor*, İstanbul, Historia Yayınları, 2018, s. 219.

⁷³ Hasan Ilgar, “Kaybedilen Bir Dostun Arkasından”, *Türkçülerin Kaleminden Atsız*, s. 29.

⁷⁴ Nejdet Sançar, *1944 Irkçılık-Turancılık Dâvâsı: Mahkeme Günlükleri*, haz. Serkan Akgöz, İstanbul, Bozkurt Yayınları, 2018, s. 100.

⁷⁵ Hüseyin Nihâl, Ahmet Naci, “Anadolu'da Türklere Aid Yer Adları”, *Türkiyat Mecmuası*, C. II, 1928, s. 243-259.

Türklere ait yer adlarını harita üzerinde tetkik eden çalışmasına atıf yaparak başlayan makale ile hedeflenen, Köprülü'nün çalışmasını derinleştirmek ve bu meseleyi daha ayrıntılı bir şekilde ele almaktır. Bu nedenle İç Anadolu'nun dışında kalan bölgelerdeki yer adlarının tespiti için Erkân-ı Harbiye'ye ait 1/200.000 ölçekli bir harita üzerinde yapılan çalışmanın sonucunda Oğuz boylarının hâricinde kalan Özbek, Tatar, Kırgız, Kuman, Karluk, Kazak, Kumuk, Hazar gibi Türk boylarına ait yer adları da tespit edilmişti. Böylece, Atsız, bu ilk tarih çalışmasında, Oğuzların, Anadolu'da ne kadar yaygın olduğunu göstermekle kalmamış, Anadolu'nun Oğuzlarla birlikte diğer Türk boylarının da meskeni olduğunu vurgulamıştır.⁷⁶

1928, aynı zamanda Köprülü'nün şiirlerini aruz vezniyle Arapça ve Farsça kelimelerle terkiplerin çok az kullanıldığı, duru bir Türkçeyle şiirler de yazan Edirneli Nazmî'nin üzerine yaptığı araştırmasını yayımladığı yıldır. 16. yüzyılda Farsça ve Arapça kelime ve terkiplerin çoğalmasına bir tepki olarak ortaya çıktığı değerlendirilen ve Köprülü'nün Türkî-i basît olarak adlandırdığı şiir akımı, Atsız'ın bitirme tezinin de konusu olarak belirlenecektir. Atsız, Köprülü'nün yönlendirmesiyle başladığı bu ilk kapsamlı çalışmasından itibaren tıpkı hocası gibi Türk ırkının, dolayısıyla da Türk devletinin sürekliliğine ve saflığına vurgu yapacaktır. Öte yandan tarih çalışmalarında kullandığı “yöntem”, onu hocasından ayıran mümeyyiz vasfı olacaktır.⁷⁷

⁷⁶ Burada, Türk kültürüyle özdeşleştirilen Anadolu, bu kültürün hâlâ yaşadığı başka topraklarla da ilişki içerisine sokulmaktadır. Toprağı, ırkın mütemmim cüzü olarak gören romantik düşünce üzerinden yapılan soyutlama, belirli bir coğrafya ile sınırlandığında dahi akla bu kültürün yaşadığı başka toprakları getirecektir. Bu durumda ulus-devletin sınırlarını belirlediği toprakların meşruiyeti dahi ulusun kendi tarihselliği içerisinde ele alınır ve aşırı bir vurguyla yeniden kimliklendirilir. Bu bağlamda devlet için İttihatçı Türkçülüğün öne çıkardığı Anadolu'dan ya da Atsız gibi Türkçülerin yeni benimsediği, Türkeli'nden farklı bir ad benimsemesi rejimin ideolojik yönelimi hakkında bir fikir vermektedir. Avrupalıların, Anadolu coğrafyası için kullandıkları ve yeni devletin benimsediği Türkiye adı ne Anadolu'nun tarihsel derinliğine ne de Türkeli'nin coğrafi yayılım vurgusuna sahiptir. Bununla beraber yine de ulusu, bu çağrışımları da içine alacak esnekliğe sahip belirli bir etnik kimlik üzerinden kategorize eder. Sezgi Durgun, **Memalik-i Şahaneden Vatan'a**, 2. Bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 25.

⁷⁷ Bu noktada bir hususa daha değinmeliyiz: Bilindiği üzere ilerleyen yıllarda Nihâl Atsız'ın bir tarihçi olarak odaklanacağı başlıca konulardan biri, erken Osmanlı tarihleri ile anonim Osmanlı kronikleri olacaktır. Fuat Köprülü bu tarihlere yeterince değer atfetmemiş, onları sadece menkıbe olarak değerlendirmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair, Paul Wittek, Zeki Velidi Togan gibi önemli tarihçilere karşı geliştirdiği tezlerde de bu eserlere değinmemiştir. Öte yandan “Anadolu'nun Türkleşmesi” sürecini belirli yönleriyle aydınatabilecek tarihî malzemeyi deruhte eden bu eserler, II. Murad döneminde, Yazıcızade Ali'nin *Tevarih-i Âl-i Selçuk*'u dışında, Osmanlı'nın Bozokların “Kayı” boyundan gelmediği vurgulanmıştır. Bu eserlere göre Osmanlı soyu Gök Alp'ten inen bir soya mensup

Akademik çalışmalarında farklı disiplinlerden yararlanan ve Annales Okuluna yakınlığıyla bilinen Köprülü'nün⁷⁸ aksine Atsız, tarihçilerin belirli konularda aynı usulleri tatbik ettikleri hâlde benzer sonuçlara ulaşamadığını ve bunun da tarihte kargaşaya neden olduğunu iddia etmiştir.⁷⁹ Ona göre iyi bir tarihçi için gerekli olan tek vasıf sağlam bir mantıktır.⁸⁰ Tarih yazımında asıl üzerinde durulması gereken, geçmişte yaşayanların “fikir ve mefkûreleri” bugünkü anlayışımıza aykırı düşse bile, onları zaman ve mekân şartları içinde “mütalaa” ederek, tarihte gerçekleştikleri bugüne olduğu gibi aktarmak ve bu işin nasıl yapılacağını belirlemektir. Her ne kadar

olmalıdır. Köprülü, somut bir araştırma alanı olarak gördüğü yer adları araştırmalarından çıkan sonuçları, kroniklerde geçen yer adlarıyla karşılaştırmadığı gibi, daha önce başladığı ve genişleterek devam edeceğini vadettiği araştırmaya da bir daha geri dönmemiştir. Ancak, Türk tarihçiliğinin duayenlerinden Halil İnalcık, diğer tarihî vesikalarla birlikte kroniklerden, başta da Âşıkpaşazâde'nin eserinden yararlanmış, buralarda geçen yer adlarını topografik araştırmalarla karşılaştırmıştır. Yer adları meselesinde, Köprülü'nün izinden giden Atsız, bu tarihlerde kronikleri inceledi mi bilmiyoruz ama en azından 1930'lu yıllarda çalışmaya başlayacağı kroniklere ilişkin bazı genel bilgilere sahip olduğunu söyleyebiliriz. 1970'te sonra *Türk Ansiklopedisi* için kaleme aldığı “Kayı” maddesine kadar, ki bu madde ismiyle yayınlamadığı tek *Türk Ansiklopedisi* maddesidir, Osmanlı tarihine ilişkin yazılarında “Kayı” meselesine değinmemiştir. Bununla birlikte İlhanlıların Anadolu'ya hâkim olduğu dönemde, devletin kurucusu kabul edilen Osman Gazi'nin şanlı bir uç beyinden başka bir şey olmadığını belirtmiştir. Araştırmasında dikkat değer bir diğer nokta ise, Gök Alp neslinden Bayındır Boyu'na ait adları taşıyan yer adları (17), Kayı (13) boyuna ait yer adlardan daha yaygın olmasıdır. Bayındır Boyu, Âşıkpaşazâde'nin yazdığı, güncel araştırmaların da teyit ettiği gibi, ilk dönem Osmanlı fetihlerinde öne çıkan Kaygusuz Abdal'ın da yurdu olan Elmalı civarında yoğunlaşmaktadır. Sencer Divitçioğlu da *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu* adlı eserinde kroniklerle birlikte Orhan Bey'e ait bir sikkeden üzerindeki damgadan yola çıkarak Osmanlıları kuran beylerin bir başka Gök Alp boyu olan Çavuldur'a mensup olabileceğini söyler. Çavuldur boyu, Bayındır, Peçenek ve Çepni boylarıyla zaman içinde kız alıp kız vermiş; böylece bu boylarla hısım-akraba olmuştur. Bu bahiste Anadolu'da Oğuzlara ait yerleşimler üzerine en kapsamlı araştırmalardan birini yapan Faruk Sümer'in sözleri oldukça anlamlıdır. “Oğuz boyları aileden (soy?) obalar, obalardan boylar ve boylardan da Oğuz eli meydana gelmiştir. Oğuz elinde asıl kabilevi birlik boylardır. Oğuz boylarının Arap, Kürt ve diğer bazı kavimlerde olduğu gibi, münferit bir hayat yaşadıkları veya tek başına siyasî bir hareketle bulundukları nadir bir vakıadır. Onlar daima-el-hâlinde yaşamayı severler ki, bu husus siyasî başarılarında mühim bir amil olmuştur.” Son olarak I. Türk Tarih Kongresi'ne şiddetle muhalefet eden Atsız'ın, kongrede Kayılara Osmanlı Devleti'nin kurucu olarak ehemmiyet atfedilmemesine ses çıkarmadığını belirtelim. Atsız'ın Osmanlı Bey'le ilgili değerlendirmesi için bkz.: Atsız, “Devletimizin Kuruluşu”, **Türk Tarihinde Meseleler** içinde, 6. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011, s. 35. Kitabın ilk baskısı 1966 yılında Afşın Yayınları tarafından yapılmıştır.

⁷⁸ Cemal Kafadar'a göre “tarihçiliğin derinliği ne olursa olsun Köprülü karşı çıktığı tarihçilerden çok daha güçlü bir biçimde özcü milliyetçilik fikrine bağlı”dır. (...) “Osmanlı devleti, Türklerin bir yaratısı olarak görülecekse, bunlar Türklüğün aslından olmalıydı, Yeni Türkleşenler değil.” (...) “Türkiye'de Köprülü'nün, Osmanlı idarî aygıtının Türk Müslüman kökenlerine yaptığı vurgu kadar aşiretçiliğe ve etnik kökene dayalı görüşleri de neredeyse bir dogma statüsüne yükseltilmiş ve demografik ve sosyolojik içeriğinden kopartılarak sonunda daha şovenist bir yere çekilmiştir.” Cemal Kafadar, İki Cihan Aresinde: Osmanlı Devleti'nin Doğuşu, İstanbul, Birleşik Dağıtım Yayınları, 2010 s. 60-63.

⁷⁹ Köprülü'nün tarih anlayışı hakkında bkz.: Halil Berktaş, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983.

⁸⁰ Atsız, **Türk Tarihinde Toplamalar**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011, s. 10.

aynı usulleri takip etmese de olayları tek tek mercek altına alan, tekil olaya kendi başına bir değer atfetmeyen ve münferit bir anlam devşirmek istemeyen Atsız, burada “pozitivist” bir tarihçi kisvesiyle karşımızdadır. O, daha çok vesikada bir şekilde kendini gösteren ve ancak iyi bir tarihçinin onun gerçek anlamına erişebileceği, yani doğru olarak aktarılması gereken “hakikatte” ilgili gibidir. Aktarma işi ne kadar doğru yapılırsa, yani geriye doğru bir bakışla; vesikalarda kendini gösteren ayrıntılara odaklanmak yerine, tarihî seyrin “tecellisini” gösteren olguların, içinde bulunduğu dizilime ve nedensel ilişkilerine odaklanılarak doğru bir şekilde ortaya koyulacak, tarihî hakikat de kendiliğinden bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Öte yandan, Atsız'ın tarihî araştırmaya yönelik yaptığı bu değerlendirme, surette pozitivist olmakla birlikte, gerçekte kültürel özgünlüğü göz ardı eden ve klasik dünyayı, Aydınlanmanın erken bir çehresi olarak ele alan Aydınlanmacı tarih anlayışına karşın, Herder'in tarihsel değişimi, dünyanın işleyişinin temel özelliği olarak gören ve her kültürün (halkın) dönüşüm tohumlarını kendi içinde taşıdığını ve bu durumu anlayabilmek için kendi dönemine uygun analiz dilini talep eden romantik tarih anlayışıyla da uyumludur. Bu açıdan bakıldığında, romantizm ile Comte'un savunduğu anlamda pozitivism arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Pozitivizme göre toplum kendi tarihselliği içinde değerlendirilmeli, tarihin ayrıntılı bir şekilde çalışılmasıyla ortaya çıkan eğilimin karşıtı bir çaba içine girilmemelidir. Siyasal eğitim için bir araç olan tarih ise bir yurttaşlık bilgisi olarak okutulmalıdır.⁸¹ Atsız'ın tarihçiliğinin bundan başka bir hedefe sahip olmadığını belirtmeliyiz. Tarih milletlere hangi badirelerden geçip bugünlere geldiğini göstererek sadece “millî kudret”i değil “millî kusurları” da öğretecektir. “Geçmiş ne kadar kusurlu olursa olsun bugün ve yarın için vereceği derslerle, göstereceği ibretlerle ihmâline imkân olmayan bir kitap” (...) “milletlerin güç kaynaklarından biri” olma özelliğine sahiptir. Bundan dolayıdır ki bir millete geçmişini unutturmak onu yok etmenin ilk şartıdır”⁸²

Atsız, tarih biliminde belirli bir “yöntemden” yana olmamakla birlikte ve her ne kadar kendisi bunu doğrudan kabul etmese de eserlerinde romantik tarih yazımının

81 Walter Michael Simon, *European Positivism in Nineteenth Century: An Essay in Intellectual History*, Ithaca, N.Y., Cornell University Press, 1963., s. 126-152.

82 Atsız, “Malazgird'in 900. Yıl Dönümü ve Millî Kültür”, **Ötüken**, Sayı: 8, Ağustos 1971, s.3-5.

derin etkisi görülebilir. Öncelikle aklın her durumda mutlak çözümü bulacağına inanmadığı gibi belirli konularda aklın yetersizliğine olan romantik ikrarıyla da dikkat çeker. Burada ona göre halkı ve dolayısıyla tarihçiyi yönlendirmesi gereken şey, teorik aklın ortaya koyacağı bir soyutlamadan, başka bir şekilde söylersek, olgulardan kaynaklanmayan bir şematizasyondan ziyade, bir milletin vesikalarda kendini gösteren somut evrenselliğidir (Wie es eigentlich gewesen).⁸³ Bu evrensellik ise, Türk tarihinin kadim çağlarına kadar uzanan geniş bir çerçeve içinde değerlendirilmelidir. Tarihî gelişmeyi yönlendiren derin ve mantıki tasarım ancak bu şekilde bulunabilir.⁸⁴

Öte yandan bu evrensellik, olguların içinde bulunduğu dizilime ve nedensel ilişkilere odaklanırken tek tek olayların bizi ulaştırdığı bir genelleme, yani tümevarım değildir kesinlikle. Burada olsa olsa varsayılan bir “yasaya” bağlı olarak olaylar arasında kurulan zoraki bir ilişkiden bahsedebiliriz. Hiçbir şekilde gelişim ve değişim sürecini dikkate almayan; geçmişte olanları, tarihî kesitlerin şiirsel anlatısına dönüştürerek sezgiyi de analizinin bir parçası hâline getiren, olayları tarihsel olarak sıralamaktan daha fazla hayal gücü gerektiren bu yaklaşıma göre, gerçekleri, sadece ustalıkla bir anlatının edebî gücü betimleyebilir.⁸⁵ Şiirsel bir temel ise üzerine inşa edilen anlatı yöntemi Atsız'da başka bir itkiyi ortaya çıkarır: yol gösterici tarihsel şahsiyetler ile eylemin parıltı anını oluşturma ihtiyacı.⁸⁶ Bunu yaparken tarihçilerin anlatıyı yetkinleştirmek amacıyla betimledikleri sosyal çevre, sadece umudun sembolü ve zamanın ruhu olan bu kahramanın ortaya çıktığı alan olduğu için önemlidir. Buradaki

⁸³ Atsız, burada insana dair her şeyin aynı zamanda onun tarihine ait olduğu iddiasındaki tarihselcilikle aynı çizgide durmaktadır. İnsanın varoluş şartlarını “millet”inin varoluş şartlarıyla aynileştirerek insanın varlığını milletin varlığına bağlamaktadır. Alman tarihselcileri, pozitivistlere bir tepki olarak dünyayı anlama yolunun, aklî değil, ancak tarihî olabileceğini savunmuşlardır. John Tosh, **Tarih Peşinde-Modern Tarih Çalışmalarında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular**, çev.: Özlem Arıkan, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1984. s.14

⁸⁴ Alman Romantizmi'nin önemli isimlerinden Dilthey, tarihi, bütün tarihimizi içeren bir “hayat süreci” olarak tasavvur eder ve süreci oluşturan olguları anlayabilmek için onları bütün varlığımızla, tarihe gömülerek kendi hayatımızı bizden önceki nesillerle ortaklaştıracak ölçüde deneyimlememiz gerektiğini öne sürer. Siegfried Kracauer, **Tarih: Sondan Bir Önceki Şeyler**, çev.: Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2013, s. 63.

⁸⁵ Siegfried'in belirttiği gibi, bir tarihçi araştırdığı konunun etkisinde kalarak tarihi, estetik bir dil aracılığıyla kaleme alabilir. Bu dilin kendine özgü güzelliği tarihçinin kavrayışının derinliğine işaret eder. Ancak bu durum tarihçinin kendine koyduğu bir hedef değil, olsa olsa bir yan üründür. “Tarihçi sanat ürettiğinde sanatçı değil, mükemmel bir tarihçi olur.” **A.g.e.**, s.194.

⁸⁶ Michael Bentley, **Modern Historiography An Introduction**, New York, Routledge, 2003, s. 21.

amaç gerçekliği bir süreç içerisinde çıkarmak değildir.⁸⁷ Bu tarih anlayışında bir tarihçinin başarısının garantisini ancak ve ancak çizdiği pitoresk karakterler oluşturur. Zihni belirli imgelerle dolduran bu anlatıda amaçlanan bir kez yaratıldığında asla yok olmayacak karakterler ortaya çıkarmaktır.

Burada Atsız'ın, resmi olduğu gibi koymak yerine kendi tarihçiliği hakkında bir karartmaya başvurduğunu, değişim ve gelişim sürecini, yani iktisadî ve içtimaî tarihi, analizinin tamamen hâricinde tutarak bugünü var eden kökleri geçmişte aramaya çalıştığını belirtmeliyiz. İlmî görünmekle beraber farklı usullerle, anlatılması gereken siyasî ve askerî vukuatı arkaya atıp, eksik, hatta çok eksik olan tarihî vesikalara dayanarak bugünkü kadar ehemmiyeti haiz olmayan iktisadî ve medeni hadiselerden büyük sonuçlar çıkaran tarihçileri eleştiren Atsız, aynı şeyi kendi çalışmalarında yaptığını, hâliyle kabul etmez. Oysa, Atsız'ın derin ve mantıklı tarih tasarımı, vesikalarda “tekerrür” ettiği görülen hadiselerden ziyade, tıpkı Adam Smith'in piyasayı kontrol eden ve genel bir iyilik yaratmaktan başka sonucu olmayan gizli eli, ya da Hegel'in izlediği yol ne olursa olsun sadece kendi hizmetine koşan “Dünya Tini” gibi kendi “bilincinin” bir yansımasıdır. Ancak Siegfried'in de belirttiği gibi evrende olduğu gibi, tarihi de tekerrür edebilen fenomenler olarak ele alıp, aralarındaki ilişki ve etkileşimlerdeki düzenlilikleri analiz etmek mümkün ve meşrudur.⁸⁸

Tarihi bir “tahrifat sahası” olarak gören ve her zaman suistimallere açık olduğunu belirten Atsız'a göre iktisadî ve içtimaî araştırmalar yaptığını iddia edenler sadece kendilerini değil okurlarını da aldatırlar. Çünkü der Atsız, “eski zamanlardan kalan eksik, çok eksik, kayıtlara bakarak bundan büyük sonuçlar çıkarmak davası tarih aleyhtarlarının eline kuvvetli bir silah vermekten başka bir şey değildir. Bundan başka tarihi iktisadî ve maddeci bir gözle görmek cereyanı da son yılların umumî

⁸⁷ Nietzsche'nin anıtsal tarih adını verdiği bu tarih anlayışı hakkında bkz.: Friedrich Nietzsche, **Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine**, çev.: Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 2008, s. 50-51.

⁸⁸ Bu noktada askerî vukuatı öne çıkaran mezkûr yaklaşımın ilk ürünleri 1909 yılında kurulan Tarih-i Osmani Encümeni tarafından verildiğini belirtmeliyiz. Köprülü tarafından Atsız'dan çok daha önce hem de onu kendine asistan olarak alan Köprülü tarafından bu yaklaşım eleştirilmiştir.

Yahudileşme cereyanının bu sahadaki bir tecellisidir.”⁸⁹ Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi dönemin genel bir eğilimi olarak değerlendirdiği sosyal ve iktisadî tarihçiliğin, büyük resmi tamamlarken kullandığı yöntemler bir aldatmaca olmaktan başka, millî olana aykırı bir içeriğe de sahiptir.⁹⁰ Peki neden? Çünkü Atsız yüksek insani ideallerin devamlılığına ve bütün çağlar için sabit kaldığı varsayılan değişmez bir insan doğasına inanmaktadır. Romantizmden mülhem bu anlayışa göre sadece insan ruhunun daha derinden anlaşılması ile geçmiş aşılabılır, yeni bir tarihsel algı da bu şekilde ortaya çıkabilir.⁹¹ Geçmiş, insan doğasına özel bir çalışma alanı olarak değerlendiren Atsız'a göre, tarihin konusu olan hadiselerin, yine de insanların dışında ama insanların da tâbi olduğu kendi kanunları vardır. Bu kanunlar ise insanı da beraberinde şekillendiren doğanın düzeninden doğar.

“Biyoloji bakımından canlıların, yani hayvanlarla bitkilerin gayesi kendi soyunun bütün dünyayı bürümesidir. Hiçbir hayvan veya bitki cinsi dünyayı kaplayamıyorsa bunun sebebi aynı gayeyi güden başka cinslerin mukavemetine maruz kalmasıdır. Cinslerin aynı gaye için yaptıkları bu tesir ve maruz kaldıkları tepkiden 'hayat kavgası' doğuyor. Bu arada zayıflar eziliyor, azalıyor; güçlüler yapıp çoğalıyor; bazı soylar ise yeryüzünden büsbütün kalkıyor. Milletler arasında da aynı yasa hüküm sürer. Millet, âdeta gayri şuurî olarak dünyaya yayılıp hâkim olmak ister. Fakat yayılırken başka milletlerin mukavemetine çarpar. Böylelikle aralarında savaş başlar. Sonunda güçlüler kazanır.”⁹²

Tarihi, Sosyal Darwinizmden mülhem, organik büyüme ve bozulma süreçleri çerçevesinde geçmişteki tüm “seyri”, geri döndürülemez bir “ilerleme” mefhumu üzerinden evrimsel çizgilerle değil; biyolojik metaforlarla açıklayan ve anlaşılır kılan bu anlayış, ilk bakışta ne kadar “bilimsel” ise son tahlilde de bir o kadar otoriterdir.

Hayat, ne kadar karmaşık görünürse görünsün, insanlar farkına varsın ya da varmasın, temelinde mücadelenin olduğu kendi içinde bir düzene sahiptir. Hiçbir varlığın mutlak anlamda özgür olmadığı ve her canlının bir diğeriyle mücadele ettiği bu düzendir söz konusu olan.⁹³ Atsız'ın hayat kavgası olarak resmettiği bu tabloda,

⁸⁹ Atsız, **a.g.e.**, s.10.

⁹⁰ **A.g.e.**, s. 11.

⁹¹ Bentley, **a.g.e.**, s.22.

⁹² Atsız, “Ülküler Taarruzîdir”, **Orkun**, Sayı: 14, Şubat 1944, s. 23.

⁹³ Burada, Atsız'ın Türk askerî üstünlüğünü, kerameti kendinden menkul bir olgu olarak görmediğini özellikle belirtmekte fayda var. Söz konusu özellik, yaşam çevrelerinin Türklere kazandırdığı avantaj sayesinde, yani Orta Asya coğrafyasının sert şartlarının Türklere kazandırdığı çelik bir irade sayesinde kazanılmıştır. Atsız, doğa düzeni ile milletin yaşam alanı arasında bir ayrım yapmaz. Coğrafyanın Türk ırkına kazandırdığı güç, onu az nüfusuna rağmen kendisinden kalabalık haklara hükümran

insanı diğer canlılardan ayıran kendi şuurunun sistemini de metodunu da bu mücadeleye katmasıdır. Millî ülkülerin kaynağı olan ve her varlığa anlamını veren mücadeleyi imleyen bu süreç, vesikalarda kendini gösteren ve aslında milletin kendi tarihselliğinden başka bir şey değildir.⁹⁴ Bu anlayışın mantıki sonucu, her şeyin kendisine tâbi olduğu tek ve katı bir kanunun gereği olarak yukarıda zikredildiği gibi yaşanmışlıktan ders almak, geçmiş bir tecrübe kaynağı olarak görmek, kimin dost kimin düşman olduğunu bilmek, toplumun maneviyatını kuvvetlendirmek, Atsız'ın kendi tabiriyle söyleyecek olursak, milleti ruhlandırmak için de tarihe başvurmadır.⁹⁵

Sürekli mücadelenin esas olduğu döngüsel bir zaman anlayışını yansıtan bu yaklaşıma göre geçmişteki örnekler gelecekte de tekerrür edecektir. Bu nedenle tarihi bilhassa milleti idare edenlerin bilmesi lâzım gelir.⁹⁶ Bu zaviyeden bakınca elitler öncelikli olmakla birlikte her sınıftan insanı ilgilendiren tarih; varoluşsal bir sürecin uğrakları olarak kazanılan kaybedilen savaşların, kahramanlıkların yanı sıra milletin kendi karakteriyle uyumlu yaşamının izdüşümleri olan gelenek ve göreneklerin

kılmıştır. Bu nedenle, Orta Asya kültürünün kendi zamanındaki kalıntılarına da önem veren Atsız, bunu, kadim Türk geleneğinin devamı olduğunu öne sürer. **Türk Tarihinde...**, s. 22.

⁹⁴ Bütün varoluşsal durumların tarihe atfen anlamlandırılması, tarihin içini boşaltan bir süreçtir. Karatani'nin ifadesiyle söyleyecek olursak, "tarihin sıklıkla zikredilmesi aslında belirli Romantik ironi işlemiyle tarihin tahliyesine işaret eder." Kojin Karatani, **Tarih ve Tefekkür**, çev.: Erkan Ünal, İstanbul, Metis Yayınları, 2013, s. 21.

⁹⁵ Atsız'ın millî tarihin önemini hakkında şunları söyler: "Bir milletin çocukları, o milletin iyi oğulları ve kızları olabilmek için hem millî sevgi hem de millî kin ile yetiştirilmelidir. Her milletin tarihi düşmanları vardır. Bu milletin çocukları kendi soylarına kötülük etmiş olanları bağışlayarak büyürse, onlara karşı hiçbir öç duygusu beslemezse yahut kendine hizmeti tanımaz da inkâr ederse, o millet yaşama hakkını kaybeder." Atsız, **a.g.e.**, s. 84.

⁹⁶ Buradaki tespitin, tarihi döngüsel bir çerçeve içinde değerlendiren Machiavelli'nin *Prens* adlı eserinde devleti yönetenlere tarih okumalarını salık vermesine benzerliği dikkat çekicidir. Birtakım değerleri savunmak kaygısıyla hareket eden tarihçi için tarihin artık bir bilim olmaktan ziyade arzu edilen malzemenin devşirildiği bir yer işlevi kazandığını belirtelim. Böylece toplumun ders alması için seçilen örneklerin hangi zamana ait oldukları ya da bağlamları önemli olmaktan çıkar. Atsız'ın Türk gençliğine öğüt verirken Çin'in bölücü ve tahrip edici faaliyetlerine dikkat çekmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Ne de olsa tarih arzu edilenin bir zamanlar gerçekleştiğini gösteren örneklerle doludur. Bu itibarla tarihi canlandırmak için yonteme değil sadece bilgiye ihtiyaç vardır. Bu noktada. Carr'ın yonteme gerek duymayan tarihçiler için yaptığı değerlendirme akla gelmektedir: "Bugün tarih-felsefesiz olmaya çalışan tarihçiler ise, sadece, boşu boşuna ve bile bile, bir çıplaklar kampının üyeleri gibi, kendi evlerinin bahçesinde Cennet Bahçesi'ni yeniden canlandırmaya uğraşmaktadırlar." Edward Hallett Carr, **Tarih Nedir**, 14. Bs. çev.: Mistek Gizem Gürtük, İstanbul, İletişim, 2001, s. 72.

kaydedildiği; geçmişe olduğu kadar geleceğe de ışık tutan bir kehanet kitabı gibidir.⁹⁷ Orada yazan her an gerçekleşebilir. Bu durumda tarihi yazmak kaderi yazmakla eş anlama gelir, tarihçi ise ilahî bir uyarıcı (millî ve tarihî şuur uyarıcısı) makamına yerleşir.⁹⁸

İlahî uyarıcının kaleme aldığı tarihe, yani Atsız'ın tarihine başvurulduğunda ise Türk milletinin bir asker suretinde tarih sahnesine çıktığı görülür. Askerî tarihe olan düşkünlüğü bundan dolayıdır. Her milletin kendine özgü bir şahsiyete sahip olduğuna dair bu romantik iddia⁹⁹ temelinde Türk milleti askerî karakter taşıyan bir zâtiyet, bir kolektif ruh olarak tanımlanır. Devlet ise yüce bir zatiyetinin, yani askerî karakteriyle temayüz etmiş Türklüğün hayat bulduğu bir vücuttur. Burada “millet” ve “devlet” aynı cevherin farklı görünümlerinden başka bir şey değildir. Devleti bir organizma ile eş tutan bu telakkiye göre nasıl uzuvları eksik bir insan tam bir insan değilse ya da kapasitesini tam olarak ortaya koyamıyorsa devlet olmadan da Türklüğe has özellikler kendini var edemez. Böylesine hayatî bir role sahip olan devlet kişisel çıkarların üzerinde kutsal bir varlık hâline gelir ve gerçek “özgürlük” de ancak onunla kaim olur.

Organizma telakisi ile dikkat çeken bu anlayışa göre yükselişi, başarısı, gerileyişi ve çöküşü ırkının tevarüs ettiği özelliklere ve saflığına bağlı olan devlet, toplumsal yaşamın özü ve gerçeğidir. Sadece toplumsal gerçekliğin değil ahlakın ve maneviyatın da bizatihi kendisidir. İşte, tam da bu noktada, destan/mitoloji hem devleti yüceltmenin hem de tarih yazımının en önemli araçlarından biri olarak devreye girer. Mitolojinin bereketli topraklarında iyice derinlere kök salan devlet

⁹⁷ Kracauer'e göre “(...) tarihçinin uğraştığı birimler büyüdükçe, kâhince tınıları olan amaçlı kurgular yapma ayartısı[nı] da arttıracaktır.” Çünkü der, Kracauer “Varoluşsal türün açığa çıkma şansını en çok tarihin bütünü görüş alanına girdiği zaman bulacaktır.” Siegfried, **a.g.e.**, s. 94.

⁹⁸ Tarih şuurunu, milletin hafızası olarak gören Atsız, bu hafızadan hareketle milletin hareket hatlarının tayin edilebileceğini öne sürer. Millet çocuk sayılabilecek kadar çok genç değilse veya inkıraz mahkûm olacak kadar ihtiyarlamamışsa tarih şuuruna sahiptir. Atsız'ın anlayışına göre milletler, her biri kendi coğrafi bölgesinde kök salmış olan ve yine kendi mecrasında asla değişmez bir döngüsellik içinde devinerek aynı gençlik, olgunluk ve yaşlılık aşamalarından geçen organizmalar olarak değerlendirilebilir. Bu noktada sadece kendi milletini değil, mefhumu muhalifinden; bu milletle temasta bulunmuş diğer milletlerin de hareketleri bilinebilir.

⁹⁹ Tek bir tarihsel çizgi olduğunu iddiasını reddeden Spengler'e göre her kültür bir diğerinden herhangi bir şekilde etkilenmeden kendi yolunda ilerler. Dolayısıyla her kültür kendine ait bir fikirle kaimdir, onun hat-ı hareketini belirleyen de bu fikirdir. Siegfried, **a.g.e.**, s. 59.

sadece kendini kuran ırkın gücünü değil bu güç vasıtasıyla gerçekleştirebileceği hedefini de gösterir.¹⁰⁰ İşte savaş da bu gücün devamlılığını sağladığı, ırkının bozulmasını engellediği, halkı bir arada ve diri tuttuğu için kutsandır. Gerçek ve tam bir savaş olarak “mücadeleyi” tarih felsefesine temel yapan Johann Gottlieb Fichte gibi,¹⁰¹ Atsız da devletler arasındaki savaşı tarihin canlı ve ileri prensibini getiren bir sistem olarak görür. Dolayısıyla burada yapılması gereken, Nietzsche'nin tarih üzerine yaptığı değerlendirmelerindeki gibi, gerçekliğin değil varoluşun hizmetinde, insanların doğrudan hayatlarına etki edebilecek ve onları ayakta tutan yanılsamaları besleyecek türden geçmiş temsilleriyle var oluşu idame ettirmektir. Bu meziyeti daha belirgin hâle getirmek içinse belli başlı tarihî kesitler parlatılmalı, arada kalan ve genel anlatıya aykırı düşen olgular karartılmalıdır. Daha açık söylenirse, Türk tarihçiliği “en başta askerî hadiseleri, büyük meydan savaşlarını ve kahramanların hayatını koymaktan başka bir şey olma[malıdır.]”¹⁰² Bir terbiye vasıtası görülmesi gereken tarih yalana¹⁰³ yer vermeyecek bir şekilde, yani pedagojiyi de önceleyen millî bir tarzda ele alınmalıdır.¹⁰⁴

Böylece fazilet sahibi ve kendi tarihlerinin rehberliğinde hiç durmadan ileri yürüyen Türk ırkının mensupları hem ırkının tevarüs ettiği kendi doğalarına dönerek “özgürleşecek” hem de “milletin bütünlüğünü” ve “devletin birliğini” teminat altına alarak kendi varoluşlarını sürekli kılacaktır. İnsanın kendi toplumsal doğasına, yani

¹⁰⁰ Atsız, “Kızıllema”, **Kızıllema**, Sayı: 1, 31 Ekim 1947.

¹⁰¹ Elie Kedourie, **Avrupa'da Milliyetçilik**, çev.: M. Haluk Timurtaş, Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1971, s. 47.

¹⁰² Atsız, **Türk Tarihinde...**, s. 11.

¹⁰³ Atsız, yalan söylemeyi Türk karakterine aykırı bir durum olarak değerlendir ve sürekli olarak bunu vurgular. Yalan meselesi ve tarih yazımının ilkeleri ve dili dâhil olmak üzere bu örnekleri, Türklerin ilk yazılı kaynaklarından kabul edilen Göktürk anıtlarında görebiliriz. Irkı esas alan milliyetçilerin en önemli dayanaklarından biri olan belge niteliğindeki bu anıt taşların üzerindeki metinler, özellikle de Tonyukuk Anıtı'na ait olanlar, Türkçülere göre Türk yönetim sisteminin esaslarını ortaya koymuştur. Bilge lider Tonyukuk, Türklerin savaşçı özelliklerini yitirecekleri endişesiyle Budizmi ve Taoizmi reddetmiştir. Sayıca az olan Türklerin kendi kimliklerini korumalarını sağlayacak tek yolun suları ve otlakları izlemek suretiyle sürekli bir yerleşim kurmamak olduğunu düşünmüştür. Atalardan kalan gelenek ve göreneklerini terk etmeleri durumunda Türkler, Çinlilerin boyunduruğu altına girme tehlikesiyle yüz yüze kalabilirdi. Türkler, güçleri el verdiğinde saldırmalı, zayıf kaldıklarında dağlarına ve ormanlarına çekilmeliydiler. Ona göre savaş Türklerin yaşam şartlarını geliştirmek için kullanılabilecek tek araçtı. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: ed. Deniz Sinor, “[Kök] Türk İmparatorluğunun Kuruluşu ve Yıkılışı”, **Erken İç Asya Tarihi**, 4. Bs. çev.: Prof. Dr. Talât Tekin, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 383-424.

¹⁰⁴ Atsız, “Konuşmalar II”, **Ötüken**, Sayı: 41, Mayıs 1967, s.2-4.

millette sadık olması aynı zamanda ahlakî bir davranış hâline gelecektir.

Atsız'ın burada belirtilen iddiaları teoride kalmamış *Türk Tarihinde Toplamalar* başlıklı eserini bu iddialar doğrultusunda kaleme almıştır. Ders notlarından hareketle kaleme aldığı ve kahir ekseriyeti vuruşmalardan ibaret olan bu sıkıcı eseri tekrar bastırmadığı gibi belki akademiden uzaklaşmanın da etkisiyle, bir daha bu kapsamda kendi yöntemiyle bu denli tutarlı bir eser vermeyecek, kendisinden beklenen tarihî başyapıtı kaleme almak yerine Osmanlı kroniklerini günümüz Türkçesine uyarlayacak, polemik mahiyetinde eleştiriler ile dar kapsamlı analizler yayımlayacak ve tarihî romanlar kaleme alacaktır.

Atsız'da tecelli eden bu tarih anlayışının en önemli kaynağı Gökalp'ın yanı sıra çağdaş Türkçülüğün ilk büyük ismi kabul ettiği Türk romantizmin kurucu babası kabul edilen Namık Kemal'dir. Kemal dışında Moğollarla aynı familyadan geldiğini iddia ettiği Türklerin, tarihin seyrindeki önemli rollerinden bahseden Ali Suavi'yi, Çin yıllıklarından yararlanan Joseph de Deguignes'in kaynak eserinden¹⁰⁵ yararlanarak İslâm öncesi Türk tarihine geniş yer ayıran *Târih-i Âlem*'in yazarı Süleyman Paşa'yı ve son olarak Rıza Nur'u Türkçülüğün büyük isimleri olarak zikreder.¹⁰⁶ “En Eski Türk Masalları”na ilişkin metinleriyle kadim Türk tarihinden millî romantizmi inşa etmeye koyulan Ziya Gökalp sosyolog kimliğiyle diğerlerinden ayrılmakla beraber bu isimlerin ortak noktası, İslâm öncesi Türk tarihine ve destanlarına romantik bir ilgi duymaları ve hiçbirinin profesyonel anlamda tarihçi olmamasıdır. Türk milliyetçisine önemli katkıları bulunan özellikle de daha “akademik” bir yaklaşıma sahip Türkçü isimlerinin burada zikredilmemesi de dikkat çeker.¹⁰⁷ Rüştîyeler için tarih ders kitaplarının ilk örneği olan *Fezleke-i*

¹⁰⁵ Türk tarih yazımının uzun yıllar en önemli kaynağı olarak kullanılan de Guignes'nin eseri Hüseyin Cahit Yalçın tarafından 1923 yılında Türkçeye kazandırılmıştır. Joseph de Guignes, *Hunların, Türklerin Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Tarih-i Umumisi*, İstanbul, Tanin Matbaası, 1923.

¹⁰⁶ Süleyman Paşa *Tarih-i Âlem* adlı eserinde Türklerin ilk atalarının Hunlar olduğu ve Oğuz Han'ın ise bu devletin kurucusu Mete Han olması gerektiğini belirtmiştir. Bu değerlendirme Atsız'ın Mete Han ve Hun İmparatorluğu hakkında öne sürdüğü fikirlerle birebir örtüşmektedir. Mustafa Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik*, İstanbul, Yeni İnsan, 2014, s. 109.

¹⁰⁷ Burada zikrettiğimiz isimlerin de dâhil olduğu Osmanlı devri Türkçüleri, tarihi inceleme yapabilecek bir metoda sahip olmadıkları gibi bunu umursadıkları da söylenemez. Onlar yeni keşfettikleri bu bakir sahada bir vecd hâlinde Türklüğe dair her çeşit bilgiyi bir an evvel içselleştirme derdinde olmuşlardır. Tarihi araştırmada daha metodolojik yaklaşımların benimsendiği (Ahmed Rıza

Tarih-i Osmani'yi kaleme alan; *Şerece-i Türki* adlı eseri Çağatayca'dan İstanbul Türkçesine çeviren; *Lehçe-i Osmani'yi* hazırlayan ve diğer Türk lehçeleriyle İstanbul Türkçesini karşılaştırarak bilimsel araştırmalar yapan; Gökalp'ın Süleyman Paşa ile birlikte Türkçülüğün kurucu babalarından biri olarak kabul ettiği Ahmed Vefik Paşa'yla¹⁰⁸ beraber sosyo-ekonomik tarihçiliğinin ilk mümessillerinden olup Türkçülüğü, *Üç Tarzı Siyaset* adlı eserinde izlenmesi gereken bir siyaset olarak öneren ilk ismi, Yusuf Akçura'yı da anmaz.¹⁰⁹

Atsız'ın en fazla etkilendiği isimlerden birinin Namık Kemal olduğunu söylemiştik. Tarihe pedagojik¹¹⁰ işlevi olan bir yaklaşım olarak değer veren, tarihin yöntem ve felsefesine fazla riayet etmeyen Kemal, yazılarında toplumu, tarihin akışı içinde canlı tutan, niteliklerini yükselten ve bu nitelikleri mümkün kılan devleti yüceltmıştır.¹¹¹ Mantığı öne çıkarıp olayları bu süzgeçten geçirmesine rağmen bazı olağanüstü olayları ya da gelişmeleri anlayışla karşılayabilen¹¹² Kemal'in kahramanlık

ve daha sonra Ziya Gökalp'ın temsil ettiği idealist-pozitivist ile Yusuf Akçura'nın tarihi iktisadi gelişmeler ışığında ele alınan kısmen materyalist, görece liberal yaklaşımı) 20. yüzyılın başlarında bile Türkoloji, Albert Sorel'in ifade ettiği gibi “tarihin henüz keşfedilmemiş bir coğrafya”sına işaret etmekteydi. Bu yaklaşım, Türk romantizminin en popüler isimlerinden biri kabul edilebilecek Yahya Kemal kadar Yusuf Akçura ve Ahmed Ağaoğlu gibi sürgündeki Türkçü aydınları da etkilemiştir.

¹⁰⁸ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s. 5. Ahmed Vefik Paşa Türklerin Asya'daki köklerine dikkat çekiyor ve Osmanlıları Türklerin en batıdaki kolu olarak kabul ediyordu. Bernard Lewis, “Türkiye'de Tarihçilik ve Millî Uyanış”, **Türk Yurdu**, 1960 s.10.

¹⁰⁹ Atsız, gençliğinde mutlaka yazılarını okuduğu, belki konuşmalarını da takip ettiği Yusuf Akçura'nın tarihçiliğinin mahiyetine dair hiçbir değinde bulunmamıştır. Kendi anılarında Türk Tarih Kongresi sonrası bir kez görüştiklerini yazar. Buna göre Akçura kendisine “Azizim Atsız Bey, bize niye hücum ediyorsunuz? Bizim gibi fukarayı sabirinden istediğin nedir?” demiştir. Bu olay belki de Atsız'ın Türk Tarih Tezi'ni eleştirdiği yazılardan rahatsız olan Falih Rıfkı'nın “Bir Küstahlık” başlıklı yazısında da belirttiği gibi yakın çevresine Akçura aleyhinde beyanatta bulunması ile ilgili olabilir. Falih Rıfkı söz konusu yazıda Atsız ile ilgili şunları söyler: “Türk Tarih Cemiyeti Reisi Yusuf Akçura Bey'e uydurma beyanat atfetmiş, iki defa bu beyanattı hangi gazeteden hangi nüshasından aldığı sorulunca memba göstermemiş ve yalancılığı, hilekârlığı bir kere daha sabit olmuştur.” Serkan Akgöz, **Basında Atsız**, İstanbul, Bozkurt Yayınları, 2016, s. 32.

¹¹⁰ “Millî romantizm” Hasan Aksakal'ın da isabetle tespit ettiği gibi tarihî gelişim seyri içinde temel karakteristiğini gösteren milletin ve bu milletin yaşadığı toprakların romantizasyonudur. Bu anlamda millî romantizm, esas itibarıyla pedagojik işleviyle öne çıkar. Bu bağlamda historiyoğrafi millî kimliğe ilişkin bilincin sınırların belirlenmesi, başka milletlerle aralarındaki temel farklılık notlarının gösterilmesi ve hepsinden önemlisi milliyetçiliğin kültür bağlamında politizasyonudur. Hasan Aksakal, **Türk Politik Kültüründe Romantizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 236-246.

¹¹¹ Alaattin Uca, “Nâmık Kemâl'in Tarihçiliği”, **Nâmık Kemâl**, ed. Turan Karataş, Orhan Kemal Tavukçu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011, s. 424.

¹¹² Bu durum Atsız'ın tarihî romanlarında işlenen Şamanist gelenek içinde ortaya çıkar. Roman kahramanları hakikatte kim olduklarını olağandışı kabul edilebilecek rastlantılarla öğrenirler.

fikirindeki¹¹³ aşırılığı onu zaman zaman çok önemseydiği hakikatin dışına çıkarmıştır.¹¹⁴ Bu özellikler Atsız'ın tarih yazıcılığını etkilemekle beraber, onu Kemal'den, belki ince bir çizgiyle ayıran daha sağlam bir iç tutarlılığa ve teknik bir titizliğe sahip olmasıdır.

Atsız sadece tarihî meselelerde değil herhangi bir konuda yazarken bile kelimelerin seçimine, dizilişine, metnin kendi iç tutarlılığına ve bütünlüğüne dikkat etmiş ve başkalarından da aynı özeni beklemiştir. Onun bütün çabası teknik titizliğin ötesine geçen ama bu tekniği de ihmal etmeden Türk tarihini tutarlı, herkesin anlayacağı derecede sistemli bir bütün hâline getirmektir. Aralıksız, bir bütün olarak gördüğü Türk tarihini sisteme bağlamaktan anladığıysa milletin yaşam macerasının özlü bir anlatımı olan zaman dilimlerinin yanı sıra kadrolarının, egemen güçlerinin, terim ve özel adların imlası ile padişah sayılarının belirlenmesidir.

Bunun için Atsız en başta Türk tarihinin, sürekliliğe hâlel getirecek kesintiler meselesini halletmek istemiştir. Bu da tarihte gerçekleşen olayları anlamlandırmak için bir çerçeve oluşturmak; Türk tarihinin dönemlerini belirlemek demektir. Dönemlerin belirlenmesi meselesi sadece tarihî olayların anlamını buradan devşirmek için değil, güncel Türk kimliğinin tarihî dayanaklarını inşa etmek için de elzemdir. Avrupa'da benimsenen dönemselleştirmenin korunarak aşılması anlamına gelen Türk Tarih Tezi ile dile getirilen iddialarının yarattığı etki ve tepkiyle beraber farklı bir mahiyet kazanması, bir anlamda rotadan çıkan Türk tarihinin dönemselleştirmesi Atsız açısından daha acil, daha yakıcı bir mesele olarak kendini

¹¹³ Şerif Mardin'in isabetle tespit ettiği gibi “Nâmık Kemâl'in yazılarındaki romantik kaynak, onun kahraman anlayışıdır. Kemâl'in İslâm tarihinin büyük şahsiyetleri ile ilgili biyografileri, oyunlarının birçoğu gibi, kendisinin halkı harekete geçiren karizmatik şahsiyetlere tutkunluğunu gösterir. Ferdin bu şekilde yüceltilmesi, klâsik zamanların Osmanlı halk destanlarında bulunan övgülerden farklıdır; çünkü Kemâl bunu, okuyucusunun vatanseverlik duygularını ayağa kaldırmak için kullanır. Bu, yiğitlik ve cesaretin yeniden hikâye edilmesinden ziyade, harekete bir çağrıdır.” Şerif Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 371.

¹¹⁴ “Nâmık Kemal, eserlerinde, Goethe, Schiller gibi tabiatüstü durumlara yer vermiş yazarların eser verdiği bir dile çevrilmiş olmayı 'büyük bir medar-ı mehfaret' sebebi saymıştır. ‘Bu durum göstermiştir ki, bilimde bu kadar ileri olan Almanlar bile ‘edebiyatta hakayık-ı fenniye veya ulum-ı mütearifeye mütealîk sözler aramıyor, yalnız efkâr-ı şâ’irâne ve hissiyyâtın sûret-i tasvirine bakıyorlar. Bu sûret-i tasvir için de lisân-ı Osmani’ye mahsûs şa’şalı bir belâgat mevcûd olduğundan ve o belâgat başka lisâna nakl olduğu zaman bile kuvvetini gaib etmediğinden bahsediyorlar.’ Handan İnci, “Nâmık Kemal Karşısında Beşir Fuad”, **Nâmık Kemâl**, ed. Turan Karataş, Orhan Kemal Tavukçu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011, s. 309.

göstermiştir.¹¹⁵ Atsız'a göre kavimlerin ya da milletlerin yaşadığı devirler eş zamanlı olarak cereyan etmediği için Batı tarihçiliğinin geliştirmiş olduğu ve “indi” kalan dönemlendirmeye riayet etmeye gerek yoktur. Öteki milletlerin tarihine nispetle, çok daha derinlere giden ve muazzam bir coğrafyaya yayılan Türk milletinin, kendi zamanının ölçüsünü kendi bünyesinde taşıdığını savunan Atsız, Türk tarihinin belli acılardan sistemleştirilerek incelenmesini önerirken, kendisi de dönemleri irtibatlandırarak bir sistem arayışına girmiş, Türk devletine, tarihî seyir içinde süreklilik ve tutarlılık kazandırmaya çalışmıştır. Bu, daha önceki Türkçü tarihçilerin, Atsız'ın kendi ifadesiyle “öteden beri haykırdıkları, fakat kimseye anlatamadıkları bir hakikat”tır. Atsız, kendi dönemlendirme teşebbüsü ile süreklilik iddiasını da büyük oranda çok yakından bildiği ya da tanıdığı bu “tarihçilerin” çalışmalarından devşirmiştir.

Türk devletinde devamlılık fikrini ilk haykıran kişi, Ali Suavî'dir. O, Batılı müsteşriklerin Türkler aleyhindeki iddialarına cevap mahiyetinde kaleme aldığı bir yazısında, Selçuklular ile Osmanlıların aynı soydan olmakla beraber iki ayrı hanedan olarak değerlendirildiği söylemiştir. Selçuklu'dan Osmanlı'ya geçiş sırasında devlet aynı kalmakla beraber sadece hanedan değişmiştir.

“Osman Anadolu'ya gelip Türk devletini tamir ve tevsî etmiştir. Bu sûretle Müslüman Türk devleti dendiği vakit, Osman'dan itibâr etmeyip tâ Selçukilerin ibtida-yı zuhûrundan itibâr etmelidir. Londra'da basılan Saturday Review 30 Mayıs tarihli nüshasında, 'Selçukiler başka idi, Osman ile o familya beyinde bir münasebeti karibe yoktur' dedi. Hâlbuki münasebet pek çoktur. Zira Kutalmış Bin Israil Bin Selçuk Alp Arslan vaktinde Anadolu'ya geldiği vakit beraberinde getirdiği Türkmenler, Osman'ın ab u ecdadı idi. Bu davayı bizzat Sultan Alaaddin Selçuki dahi tasdik eder.”¹¹⁶

Devletin devamlılığı hakkında bu görüşü geliştiren Rıza Nur ise, Osmanlı ile Selçuklu'nun birbirinden ayrı iki devlet değil tarihleri boyunca iki hanedanın hâkim olduğu tek bir devlet olduğunu söyler. Dandanakan'da Gaznelileri yenerek kendi

¹¹⁵ Atsız, Türk Tarih Tezi'nin estirdiği hava sonrasında, Osmanlı geçmişini paranteze alıp yeni Cumhuriyeti ya gökten zembille inmiş ya da tarihin karanlık çağlarından fırlamış bir siyasal teşekkül olarak algılanmasına karşı çıkarken Cumhuriyet inkılâbının “zayıf irâdeler ve zayıf seciyeler” üzerinde yaptığı sarsıntının toplumun bir kısmında “mâziye sövmek”i moda hâline getirdiğini belirtmiştir. Atsız, “Sadri Ethem Beye Cevap”, **Atsız Mecmua**, S. 16, 15 Ağustos 1932.

¹¹⁶ Ali Suâvî, *The Mukhbir*, Sayı: 38 June (Haziran) 1869, s. 1,2'den aktaran Hüseyin Çelik, **Ali Suavî**, Ankara, T.C Kültür Bakanlığı, 1993, s. 164-165.

devletleri kuran Selçuklular, Batı Türk devletinin kurucularıdır. O tarihten bu yana, Türkiye devletinin tarihi tek bir devletin tarihi olarak (Selçuklular, Beğlikler, Osmanlılar) ele alınmalıdır. Öte yandan, Selçuklu hükümdarı, bir varise sahip olmadığı için tahtı zaten Osman Gazi'ye bırakmıştır. Dolayısıyla başka bir hanedan ailesi olan Osmanlılar, Selçuklu tahtını gasp etmemiş devir, sulh içinde ve kanuni bir çerçevede gerçekleşmiştir.¹¹⁷

Anadoluculuk akımının önde gelen ismi olan Mükremin Halil, Arap halifeleri tarafından Türklerin Anadolu'ya iskân edilmesini Anadolu tarihinin başlangıcı olarak almış,¹¹⁸ İsmail Hakkı Danişmend ise bu devamlılığı Danişmendli, Selçuklu, Karamanlı ve Osmanlı gibi devletler silsilesi üzerinden kurmuştur. Bütün bu isimler Anadolu'da Türk devletinin devamlılığı fikrini savunmakla beraber Rıza Nur'u hâriçte bırakacak olursak hiçbiri Türk tarihinin tamamını kapsayacak bir tarih dönemlendirmesi geliştirmemiştir.

Yusuf Akçura, Türkçü camia içinde genel Türk tarihinin dönemlere ayırma teşebbüsünde bulunan ilk kişidir. Yalnızca Avrupa milletlerine ait olan Antik Çağ, Ortaçağ ve Yeni Çağ olarak tarihin dört döneme ayrılmasını eleştirmiş, Türklerin tarihi söz konusu olduğunda bu dönemlendirmenin terk edilmesi gerektiğini söylemiş ve Cengiz Han'ın merkeze alındığı yeni bir dönemselleştirme önermiştir. Bu göre Türk tarihi dört döneme ayrılabilir. Birinci dönem, Moğol istilasına kadar Türk uygarlıkları devridir. İkinci devir Türklerin Cengiz Han ve onun sulbündenlerin kurduğu imparatorluk bayrağı altında birleşmesi ile başlamıştır. Bu imparatorluğun dağılması sonrasında ortaya çıkan devletler üçüncü devre işaret eder. Son devir ise Türklerin millî uyanışına tekabül eden çağdaş dönemdir.

Leon Cahun'dan mülhem bir şekilde Cengiz Han'ın birleştiriciliği etrafında geliştirilen bu dönemlendirme önerisi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun emperyal vizyonunu Türk tarihinin merkezinden uzaklaştırıyor, İslâm tarihini Türk tarihine entegre etmek istiyordu. Cengiz Han'ı ve Türklüğü öne çıkararak alışlageldik tarih

¹¹⁷ Rıza Nur, Hayat ve **Hatıratım III (Rıza Nur Atatürk Kavgası)**, ed.: Abdurrahman Dilipak. İstanbul, İşaret Yayınları, 1992, s. 337-338

¹¹⁸ Mehmet Kaan Çalen, "Türk Tarihinin Çağlara Ayrılması ve Devlette Devamlılık Esası", **V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu**, İstanbul, 10-12 Mayıs 2018.

anlayışını baş aşağı çeviren bu ulusal dönemlendirme teşebbüsünden birkaç yıl sonra İslâm'ı veri olarak alan ama sadece Türkleri değil Osmanlıları da Türk tarihine entegre eden yeni bir öneride bulunmuştur.¹¹⁹

Almanya'da Christoph Cellarius'un Cermenlerin Avrupa tarihinde oynadığı rolü esas alarak hazırladığı dönemleştirmeyi Darülfünûn'da tarih metodu dersleri veren Profesör Johannes H. Mortmann'dan öğrenen Akçura, Türklerin İslâm tarihinde oynadığı benzer rolü vurgulayan bir sistem inşa etmiştir. Burada Türklerin tarihini şu şekilde tasnif eder:

1. Kurûn-ı Kadime: İslâmiyet öncesi Türk tarihidir. Tuğrul Bey'in hutbede adının zikredilmesine kadar devam eder.
2. Kurûn-ı Vustâ: Türklerin İslâm âlemindeki tarihini havi Türk-İslâm tarihidir ki İstanbul'un fethiyle son bulur.
3. Kurûn-ı Cedide: Türklerin Avrupa ile münasebetlerinin tarihidir ki 23 Temmuz 1908'de Hürriyetin ilânına kadar devam eder.
4. Asr-ı Hazır: Türklerde milliyet fikrinin uyanmasıyla başlar, millî intibah devridir.¹²⁰

Türkçülüğün bir diğer büyük ismi olan Ziya Gökalp'in tasnifinde ise İslam öncesi dönemi tanımlamak için kullandığı, “Töre dönemi”ni İslam'ın kabulüyle beraber başlayan “Şark medeniyeti dönemi” takip eder ve nihayet Tanzimat'tan itibaren de üçüncü döneme, “Garp medeniyeti dönemi”ne girilir.¹²¹

Atsız, bütün bu teşebbüsler arasında, özellikle Dr. Rıza Nur ve Zeki Velidi Togan'ın dönemlendirme teşebbüslerine değinmiştir.¹²² Tarihi millî görüşe göre sınıflandırma teşebbüsünde bulunan fakat pek de dikkate alınmayan bu teşebbüslerden ilki Türk

¹¹⁹ François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)**, 3 bs., çev: Alev Er, İstanbul, Tarih Vakfı, 1999, s. 80-84.

¹²⁰ Çalen, a.g.e. 10-12.

¹²¹ Ziya Gökalp, **Türk Töresi**, haz.: Halil İbrahim Şahin, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2014, s. 31-32.

¹²² Atsız mümkün olduğunca yabancı kaynaklara başvurmaya gerek bırakmayacak çalışmalar peşindedir. Temel kabul edilecek kaynakların bizzat Türkler tarafından çalışılmasını ister. Sadece çalışmalar değil tarihin sistemleştirmesi de Türklere düşen bir vazifedir. Bu nedenle Leon Cahun ve Barthold'un sistemleştirme teşebbüslerine itibar etmez. Zira yabancıların Türk tarihi hakkındaki fikirlerine güvenilmemelidir. Atsız, **Türk Tarihi Üzerinde...**, s. 15.

tarihini “Eski Türk Tarihi” (= Türe ve Yasa Devri = Millî Devir), “Yeni Türk Tarihi” (= Müslümanlık Devri = Dinî Devir) ve “Taze Türk Tarihi” (= Yeniden Doğuş ve Uyanma = İkinci Millî Devir) olarak başlıca üç çağa ayırırken; ikincisi on altıncı yüzyıla kadar ilerleme ve yükselme çağı, bu tarihten Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen dönemi gerileme ve çökme çağı ve bu savaştan sonrasını ise yeni çağ olmak üzere üçe ayırmıştır.¹²³

Atsız'ın geliştirdiği teze göre oluşturulmuş, Doğu Türkeli ve Türkiye/Batı Türkeli tarihlerinin dönemleri ise şu şekildedir:

Doğu Türkeli: Sakalar [MÖ 7-MÖ 3], Kunlar/Hunlar [MÖ 3-MS 216], Siyenpiler [216-394], Aparlar/Avarlar [394-552], Gök Türkler [552-745], Dokuz Oğuzlar-On Uygurlar [745-840], Uygurlar [840-940], Karahanlılar [940-1123], Karahıtaylar [1123-1207], Sekizler/Naymanlar [1207- 1218], Çingizliler [1218-1370], Aksak Temürlüler [1370-1500], Özbekler [1500-1920].

Türkiye: Selçuklular [1040-1249], İlhanlılar [1249-1336], Büyük Beylikler [1336-1515], Osmanlılar: [1515-1922], Cumhuriyet [1923-].¹²⁴

Yapılan, daha doğrusu önerilen bu dönemlendirme¹²⁵ yukarıda zikrettiğimiz teşebbüslerden derinden etkilenmekle beraber, kendi ifadesiyle söyleyecek olursak, hakikatin “yeni bir tarzda ifade edilmesi”, yani aynı şeyin başka bir şekilde söylenmesi kesinlikle değildir. Atsız tarafından yapılan dönemlendirmenin en büyük farkı diğerlerinde “Batı Türk devleti” (Batı Türkeli), yani Anadolu özelinde tecessüm eden ve farklı yollarla tevil edilen devamlılık fikrini Türk tarihinin tamamına yaymasıdır. Bu anlayışa göre Batı Türkeli'nde olduğu gibi Orta Asya ve Doğu Avrupa'yı içine alan geniş bölgede de tek bir Türk devleti (Doğu Türkeli) vardır. Fransa'da hanedanlar değiştiği hâlde nasıl devletin adı değişmemişse; Almanya yüzyıllarca devlet birliğini kuramadığı hâlde nasıl Almanya devletleri ayrı devletler

¹²³ A.g.e., s. 21.

¹²⁴ Atsız, “Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır?”, **Çınaraltı**, Sayı: 1, İstanbul, 1941.

¹²⁵ Atsız tarafından yapılan dönemlendirme teşebbüsünün kati olmamakla birlikte ileride tarihçilere üzerinde çalışabilecek bir zemin hazırladığı iddiasındadır. “Ciddi ilim adamlarından meydana gelecek küçük bir tarihçiler grubu, bu şemayı tartışıp, eksik ve yanlış taraflarını bulup düzelttikten sonra, Türk tarihi bu esaslar üzerine yeniden ele alınmalıdır.” Atsız, **Türk Tarihinde Meseleler**, 6 bs. İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011, s. 21.

olarak kabul edilmemişse benzer şekilde Türklerin de hiçbir zaman ayrı ayrı devletleri olmadığı kabul edilmelidir.

Söz konusu dönemselleştirme, ki burada sayılan devletler aynı zamanda Türk tarihinin hegemonya kurmuş devletlerini göstermektedir, farklı coğrafyalarda, farklı koşullarda ortaya çıkan devletleri birbirine iliştmekle kalmamış; Türk tarihinin tek ve bölünmez bir bütün olarak ele alarak olayların gerçek anlamlarını ortaya çıkarmıştır. Her şeyi kapsayan ve her şeyin üzerinde olan bir devlet soyutlaması bu yekpare tarih söyleminin arasına sızabilecek bütünlüğü bozabilecek her türlü göstergeyi daha en başından itibaren, önemi olmayan malzeme kabilinden görmezden gelmeye meyyaldir.¹²⁶ Ancak bu yaklaşım ne zamansal uçurumları ortadan kaldırmaya ne de araştırmada karşılaşılabilecek olayların bağlamsal çerçevesini oluşturmaya uygun değildir. Bu durumda yapılabilecek tek şey amaca uygun olguları parlatmak olmayanları ise elden geldiğince pus içinde bırakarak geri plana itmektir.

Atsız'a göre her şeyin üzerinde olan süreklilik sadece medeni ve büyük bir millet olmanın ispatı olduğu için değil; medeni ve büyük olmayan bir milletin istikrarlı olacağına inanmadığı için de vurgulanması gereken bir durumdur. Hem böylece tarihî meseleler mevcut durum dâhilinde nihai bir çözüme bağlanamasa bile “işler bir prensibe bağlan[ır] ve önüne gelenin Türk tarihine ayrı bir başlangıç çizmesi gibi korkunç bir olayın önüne geçilir[di]. Bu yapılmazsa, Türk dünyasında birbirine aykırı nazariyeler ve fikirler doğa[bilir] ve aralarında gittikçe büyüyen ve soysuzlaşan tartışmalarla bekli de milletin aydınları birbirine düşman iki veya üç takıma bölün[ebilirdi].”¹²⁷ Kendi içinde bir bütünlüğü olan milletin tarihi ancak ve ancak millî bir tarzda ve kendine özgü; karşılıklı etkileşimi tamamen dışlayan, evrensel kategorilere değil sadece ve sadece kendi tarihine dayanan sistemle ele alınabilir. Nitekim tarihi destanlardan ayırmanın mümkün olmadığı eski devirlerde bile Türkler “sistemli” bir tarih görüşüne sahip olmuşlardır. Geçmişte sistemli bir tarih görüşü

¹²⁶ Atsız'ın tarihte iktisadî ve içtimaî gelişmelere ehemmiyet vermediğini daha önce belirtmiştik. Dolayısıyla Türk tarihinin birliği konusunda bu faktörlere değinmemiş, devletleri hanedan ve ordularının Türk karakterini taşıdığı müddetçe Türk tarihi kadrosuna katmıştır.

¹²⁷ Atsız, **Türk Tarihinde Meseleler**, s. 19.

olduğu hâlde içinde yaşanılan modern çağda; üstelik geçmişte bilinmeyen pek çok gerçek meydana çıkmışken böyle bir görüşün olmamasının anlaşılır bir yanı yoktur. Bütün bunlar ortadayken ve o eski tarih görüşüyle ile yetinmek mümkün olmadığından artık dileklerimize uygun olan; geçmişti ihtişamlı bir şekilde göstermekle kalmayıp, ilerisi için de bize yol gösterecek yeni bir tarih sistemi bulmak gerekir.

“Karahıtaylar'ın Türkistan'da hâkimiyeti zamanını Türk tarihinin bir devri gibi kabul etmek doğru mudur? Yoksa Karahıtaylar Moğol oldukları için bu devir bir yabancı hâkimiyeti devri midir? Yahut Gazneliler Devleti Türk tarihi kadrosuna girer mi, yoksa yabancı halkın oturduğu yerlerde hâkim oldukları için bunların millî kadrodan çıkarılması mı gerekir? Hangilerinininki sömürge veya sadece hanedan tarihi olarak göz önüne alınmalıdır? Bunlar Türk tarihinin ciddi meseleleridir ve henüz, halledilmiş olup kesin bir sonuca varılmış değildir.”¹²⁸

Atsız için, eski devirlere ait bu sorunları tartışmak belki mümkündür ama Türk tarihinin sürekliliği açısından ele alınması zaruri olan Cengiz Han, Aksak Timur gibi 12. ve 14. yüzyıllarda yaşamış olan şahsiyetler üzerindeki tartışmalarda bir sonuca varılamamış olmasını kabul edemez.¹²⁹ Türklük dünyasını ilgilendiren böylesine temel meselelerde bile bir mutabakata varılmamış olmasını ise tarihî belgelerden kaynaklanan eksiklikten ziyade tarihî ve ilmî şuurun zayıflığını ya da büsbütün yokluğuna bağlar.

Söz konusu anlayış doğrultusunda Cengiz Han ve onun çocuklarının kurdukları devletlerin Moğol veya Tatar diye alınıp Türklüğe yabancı gösterilmesine karşı çıkar; bu durum ona göre Türklerin üstün bir askerî bir karaktere sahip olmalarına rağmen belirli bir dönem yabancı hâkimiyetinde kalındığının kabulü anlamına gelmektedir. Öte yandan aynı durum Türk soyuna ait olmakla kazanılan ve soyluluğun gerçek

¹²⁸ A.g.e., s. 20.

¹²⁹ Atsız'ın Türk tarihini bir bütün olarak kabul etmesinin en önemli nedeni kanaatimizce Cengiz Han ve Aksak Timur'un Türk tarihinin kadrosuna dâhil etmedeki ısrarıdır. Bunun nedeni Türk birliği fikrinin; Turan mefkûresini hayata geçiren bu Türk büyüklerini dışarıda bırakan yekpare bir Türk tarihinin hiçbir şekilde savunulamayacak olmasıdır. Çünkü Türk olsun ya da olmasın kendilerinden önceki oymak-üstü bir yapı kuran Türk imparatorluklarının hem ideolojisinin hem de askerî bir örgütlenme modelinin varisi olan bu hükümdarlar ve onların evlatları sonraki devirlerde Türkleşecek devletlerinin de meşru hanedanı hükümdar ailesini temsil etmişlerdir. Ona göre, bu iki târih şahsiyete karşı olumsuz yaklaşımların nedeni, millî şuurun ve ilmî târihçiliğin yeterince gelişmemesi ve dinî taassubun ruhlara hükmetmesidir. Bu hükümdarları Türk düşmanı olarak göstermenin târihi tahrif etmekten başka bir şey olmadığını söyleyen Atsız, bu iki hükümdarın girmeyeceği bir şeref galerisinin de hileli bir mirâs dâvâsından başka bir şey olamayacağı görüşündedir. A.g.e., s. 93-100.

kökeni olan askerliğin Türklere ait bir meziyet olmasını, Türklerin sahip olduğu askerî üstünlük fikrini boşa çıkarır.

“Şimdiye kadar Çengiz çocukları, bizim tarihlerimizde Moğol veya Tatar diye anılarak yabancı bir devlet ve hanedan gibi gösterilmiştir. Gerçeğe uymayan bu fikri kabul edince Türklerin uzun bir zaman yabancı hâkimiyeti altında yaşadığını da kabul etmek gerekir ki, bu da şimdiye kadar hiçbir zaman bağımsızlığını kaybetmemiş bir millet olduğumuz hakkındaki övüncümüzü ortadan kaldırır.”¹³⁰

Atsız, Zeki Velidi Togan'ın çalışmalarına dayanarak “Şato” Türklerinden indiğini iddia ettiği Çengiz Han'ın sadece soy olarak değil hem kültür hem de ülkü bakımından bir Türk olarak değerlendirir. O, Moğollaşmış Türk aristokrasisine ait bir liderdir.

Atsız, sadece Doğu Türkeli'nin değil, Azerbaycan, Kuzey Suriye ve Kuzey Irak'ı içine alan Batı Türkeli'nin de devlet birliği ve tarihî bütünlüğü üzerinde durmuştur. 1940 yılında Dandanakan Zaferi'nin 900. yıldönümü vesilesiyle hazırladığı bir kitapçıkta,¹³¹ Selçuklu, İlhanlı, Timur ve Osmanlı hanedanları ile Cumhuriyet devrinin tek bir devletin hayatının aşamalarını teşkil ettiğini iddia etmiştir. Sadece 900. yıl dönümünü kutlamayan devlet kurumlarına değil, akademik camiaya da eleştiri getiren Atsız, buna mukabil 23 Nisan ve 29 Ekim gibi yeni bir devletin sembolleşmiş tarihlerini de millî bayramlar olarak görmez. Buna göre Malazgirt Savaşı'yla ne Anadolu'da yeni bir devlet kurulmuş ne de bu savaş Anadolu'yu Türk fetihlerine açmıştır.¹³² Ona göre bu iki değerlendirme de yanlıştır.

¹³⁰ Atsız, **Türk Tarihinde Meseleler**, s. 34.

¹³¹ Atsız, **900üncü Yıl Dönümü, (1040-1940)**, İstanbul, Aylı Kurt Yayınları, 1940.

¹³² Malazgirt Savaşı'nı, Türkiye tarihinde bir başlangıç olarak görülmesinde Yahya Kemal'in önemli bir etkisi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Yahya Kemal'in Türkiye topraklarında Türk kültürünün tekevvününe şu sözlerle dikkat çekmiştir: “Camille Jullian'ın cümlesi şuydu: 'Fransız milletini, bin yılda, Fransa toprağı yarattı. Düşünmeye başladım: 'Acabâ bizi de Malazgird'den, 1071'den sonraki sekizyüz senede Türkiye'nin toprağını yaratmış mıydı?' (...) [B]u cümle, kafama birdenbire yepyeni bir ufuk açmıştı. Artık milliyetimize dâir fikirlerim bu cümlelerin ilhâm ettiği noktada birleşiyordu. Bu noktadan hareket ettim. Artık benim için 1071'den evvelki devirlerimiz kable't-târih, fakat 1071'den sonraki devirlerimiz târih'diler: Selçuk ve Osmanlı asırlarında Anadolu, Rumeli ve İstanbul'a, manzara ve mimârî itibariyle verdiğimiz şekli; lisânın yeni tecellisini; devlet ve medeniyetimizin yeniden yaratılışı ve yürüyüşünü; sanâyiimizin, hâriçten bir çiviye bile muhtâç olmaksızın vatanın toprağından ve milletin eliyle yapılışını; ordumuzun, bütün silahlarını, donanmamızın, beşyüz sene, bütün tahta, demir ve yelkenleriyle kendi elimizden çıkışını; hâsılı bütün bu terkibi, şedid bir hayranlıkla idrâke başlamıştım. Ancak bunu duymak ve hayâl meyâl görmek kâfi değildi. Yakından bilmek lâzımdı. Bilmek içinde en sağlam vesikaları birer birer okumaya ihtiyaç vardı.” Nihat Sami Banarlı, **Edebiyat Sohbetleri**, 7. Bs. İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2016, s. 209-210.

Malazgirt'te Bizans direnci tam anlamıyla kırılmamıştır. Bizans, 1072'de Kayseri, 1073'te Paflagonya, 1074'ta Antakya hezimetlerini yaşadığı hâlde 1161'de II. Kılıç Arslan'ı yenerek Türklerden önemli miktarda toprak almıştır. Bizans'ın belini kıran asıl savaş, 1176'daki Mirya Kefalon Savaşı'dır. Anadolu'nun, batı yakası hâricinde kalan topraklarının kesin surette Türklerin eline geçmesi ancak bu savaştan sonra gerçekleşmiştir.

Atsız'ın dönemselleştirmesini diğer tarihçilerin dönemselleştirmelerinden ayıran bir diğer husus ise Anadolu'nun siyasî birliğinin kurulmasına kadar Osmanlı'yı diğer Türk devletlerinden üstün bir konumda görmemesidir. Osmanlı'nın, Türkiye'nin batısının gerçek hâkimi olduğu, bu anlamda Batı Türkeli'nin tamamını sınırları dâhiline kattığı bir devlet konuma kavuştuğu tarih, Sultan II. Selim'in Turnadağ Savaşı'yla Dulkadiroğulları Beyliği'ne son verdiği 1515'tir.

Atsız'a göre Azerbeycan'ı kesin olarak Türkleştiren, Anadolu'nun Türkleşmesinin de başlıca amillerinden biri olan döneminin hegemonik gücü İlhanlar kadar Oğuzların dışındaki diğer Türk unsurların mirası da Türkiye tarihinde belirleyici olmuştur. Sonraki tarihlerde İlhanlılar döneminde yazılan tarihlere atıf yapan Şükrullah'ın Behcetü't-Tevârîh'i üzerine çalışması, İlhanlı mirasının Anadolu üzerindeki müspet etkisinden bahsetmesi, hatta Osmanlıların kurucusu Osman Beyi İlhanlılara bağlı şanlı bir Türk Beyi olarak kabul etmesi; Timurlulardan büyük bir sitayişle bahseden Evliya Çelebi'nin eseri üzerine çalışması; Cengiz ve Timur'un haklarında hiçbir olumsuz yargıya yer vermeyen Osmanlı takvimlerini yayımlaması onun, Türklerin birliği ve devamlılığı fikrinde ne kadar ısrarlı olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, Osmanlı'yı yenerek Türk devletinin birliğini sağlayan Timur'un suçlanmasına karşı çıkmıştır. O, Anadolu'yu yenip dağıtıktan sonra bırakıp gitmiş bir hükümdar değildir. “Çelebi Mehmed, oğlu II. Murad, Türkistan'daki Timur ve oğlu Şahruh'a tabi birer hükümdardılar. Bu suretle de bir Türk birliği bilfiil tahakkuk etmişti.”¹³³

Bu nedenle Ankara Savaşı, iki düşman devlet iki düşman millet arasında değil, iki

¹³³ Atsız, **Türk Tarihinde Meseleler**, s. 38.

kardeş arasında vuku bulan bir savaş olarak görülmelidir. Benzer şekilde Otlukbeli ve Çaldıran savaşlarının devletlerden birinin lehine kazanılmış bir zafer olarak ders kitaplarında resmedilmesi de yanlıştır. Bunlar kardeşlerin kendi arasında yaptıkları kavgalardan ibaret olup acı ve ıbretle hatırlanması gereken gelişmelerdir.¹³⁴

Bu minvalde Türk tarihindeki özel adların imlasını birlik fikrinin bir yansıması olarak dikkate almış ve bu konuda da bir anlayış birliği tesis edilmesi gerektiğine inanmıştır. Bu konuda kendini gösteren fıkri kararsızlıkları Türk tarihinin birliği algısına zarar veren sebeplerden biri olarak değerlendirir. Çingiz mi, Cengiz mi sonra Temir mi, Temur mu, Timur mu? Bir karar verilememiştir. “Hâlbuki medeni milletler, tarihlerini dolduran insanların adlarının hangi imlâ ile yazılacağı hususunda değişmez kanaatlere maliktir.”¹³⁵

Türk kültürünün birlik ve bütünlüğünü sağlamak adına yukarıda zikrettiğimiz konulara odaklanan Atsız, kültürün değerini, kendi özgünlüğünü ifade etmesine ve kendini gerçekleştirmesine bağlar. Bu durum onun değerinin yanı sıra misyon ve amacını da belirler. Böylece bütünsellikle birlikte kendini gösteren özgünlük, ahlaki sağlamlık ve değerlerle eşanlamlı hâle gelir.

4.4 Irkın Ahlakı: Disiplin ve Eğitim

Nihâl Atsız, eğitim ve eğitimin temeli olarak gördüğü disiplin hakkında pek çok yazı kaleme almıştır.¹³⁶ Yüksek Öğretmen Okulu'nda pedagoji dersleri almış bir öğretmen olarak, okul kitaplarının içerikleri hakkında eleştiriler getirmiştir. Yazılarında bu içerikleri öğrencilere aktaracak öğretmenlerin hangi niteliklere sahip olması

¹³⁴ Atsız, “Büyük Bir Yanlışlık”, **Ötüken**, Sayı: 21 24 Eylül 1965, s. 14-15.

¹³⁵ Atsız, Türk tarihini içinde bulunduğu kargaşa ve karmaşadan II. Meşrutiyet'tin ardından düzenlenen tarih kurultaylarını sorumlu tutar. Bununla beraber sorunun çözümü için müteaddiden tarih kurultayı düzenleme önerisinde bulunmuştur. Atsız, **Türk Tarihinde...**, s. 20.

¹³⁶ Nihâl Atsız'ın eğitimle ilgili görüşleri için ayrıca bkz.: Sümerya Güntürk, Şakir Berber, “Hüseyin Nihâl Atsız'ın Eğitim Görüşleri”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, C. 8, Sayı: 23, Yaz 2019, 313-314.

gerektiği üzerinde de durmuştur. Atsız için eğitim, öncelikle, yüksek eğitim müstesna olmak üzere, ahlakın mündemiç olduğu ırk karakterinin, tarihte gerçekleşmiş olayların resmî olarak onaylanmış fikirler çerçevesinde özel olarak seçilmiş öğretmenler vasıtasıyla öğrencilere aktarılması ve bu millî karakterin özelliklerine uygun olarak eğitimin askerî bir modele göre kurgulanmasıdır.¹³⁷ Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, eğitimin (devletin) amacı pedagoji vasıtasıyla millete kendi değerlerinin öğretilmesidir. Bu yönüyle maneviyat öncelikli ve ahlak eksenli olmak zorunda olan eğitimin öncelikli hedefi, çocukları ait oldukları coğrafyada, devamlı ve değişmez olduğu varsayılan ve milletin tarihinde kendi gösteren bir değerler manzumesi olan “millî mefkûre”ye yöneltmektir.¹³⁸ Kişinin birey olmaktan çıkıp milletin gerçek bir ferdi olması, milletiyle birlikte varlığını sürdürmesi millî mefkûrenin emrettiği ödevleri yapmasına bağlıdır. Bu noktada eğitimin rolü öncelikle millî mefkûre için gerekirse canını verebilecek vatandaşlar yetiştirmek olmalıdır.¹³⁹

Tarihi, olgularda kendini gösteren doğa yasalarına dayandıran Atsız’a göre, ırkın biyolojik saflığının, dolayısıyla ahlakının bozulduğu devirlerde her şeyde olduğu gibi disiplinde de ortaya çıkan gevşeme, milletin varoluşunu defaatle tehdit etmiştir. Bu duruma bir daha düşmemenin yegâne yolu ise daha önceki devirlerde olduğu gibi eğitimin yabancılara karşı millî kin duygusunu besleyecek tarihi içeriklerle

¹³⁷ Büşra Behar Ersanlı'nın belirttiği gibi “ulusal karakter” kavramını tarih eğitimine ve yazımına katan da romantiklerdir. Ulusal karakteri ırk özelliklerine bağlayan Atsız, Türkiye’de millî romantizmin en önemli temsilcileri arasındadır. Büşra Behar Ersanlı, **İktidar ve Tarih: Türkiye’de “Resmî Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, 2. bs. İstanbul, Afa Yayınları, 1996, 29.

¹³⁸ Mefkûre; Ziya Gökalp tarafından Fransızcadaki “idéâl” kelimesinin karşılığı olarak fikir kelimesinden türetilmiştir. Geniş anlamıyla ülkü, gaye olarak kullanılan kelime dar anlamıyla “millî ülkü” olarak kullanılmaktadır. Zor zamanlarda, yani varoluş kavgaları sırasında kolektif iradeyi temsil eden bir kahramanın şahsında vücut bularak bir milleti ruhlandıran, ona gerçek karakterini hatırlatan millî mefkûre olmaksızın bir millet yaşamını idame ettiremez.

¹³⁹ Atsız eğitimi “millî mefkûreye” ulaşmak için kullanılan kuvvetli ordu, büyük sanayi gibi aletlerden birine benzetir. Atsız, “Millî Mefkûre”, **Atsız Mecmua**, 15 Haziran 1932, s. 25-27.

kurgulanmasıdır.¹⁴⁰ Böylece tarihin muayyen devirlerinde yapılan hataların tekrerrüt etmesinin önüne geçilebilecektir. Bu itibarla tarih, organizma olarak tarif edilen milletler için kader olmaktan ziyade, genel hatlarıyla bir tekrarlanan bir süreci ifade eder. Varoluş kavgası yaşamın değişmez bir gerçeği olsa da bu kavgada milletin yerini belirleyecek, belki de onu yok olmaktan koruyacak olan, kendi ırk karakterine uygun davranmayı öğrenmesidir. Gelecekte vuku bulması mukadder savaşın kazananı olmak, daha doğrusu bu savaşta yok olmamak için izlenmesi gereken yol budur. Dolayısıyla yapılması gereken, Türk ırkının saflığını koruyacak ve milleti canlandıracak askerileştirilmiş bir eğitim sistemiyle zaten halkta bir şekilde kendiliğinden bulunan millî şuuru uyandırmak ve işlemektir. Başka bir şekilde söylersek amaç; ulusçu disiplin anlayışının geliştirilip uygulandığı kışla sistemini militer değerlerle birlikte bütün eğitim sistemine teşmil etmektir. Bu sistemde ideal olan dünyaya aynı zaviyeden bakacak, aynı duyguları paylaşan gençliğin tıpkı Mete Han'ın ordusundaki askerler gibi itaati bir görev telakki edecek, gerektiğinde gözünü kırpmadan ölüme yürüyecek kahraman bir gençlik yetiştirmektir.

Bu kriterleri kendine ölçü alan Atsız, öğretmenlik yaptığı dönemde verilen eğitimi yetersiz ve fazla serbest olarak değerlendirir. Nasıl bir eğitim sistemi gereklidir, sorusunun cevabını ise kendi çocukluğunda aldığı eğitimden örneklerle anlatır. O zamanlar tarih dersinin ikinci sınıfta başladığından, aynı yıl “ilk Osmanlı kahramanlarını, Sırpındığı'nı, Kosovayı, Niğbolu'yu, Varna'yı, Mohaç'ı” öğrendiklerinden, kendilerine “bu savaşları anlatan fedakâr öğretmenlerin” millî şuuru kamçıladığından bahseden Atsız, mevcut durumdaki ilkokullarda “ilk üç yılda havaiyattan, şarkı söylemekten” başka bir şey öğretilmediğinden yakınır. Öğrenciler bu yüzden gevşek yetiştirilmektedir. İstikbal derindeki ilkokul öğretmeninin gayret göstermemesi, çocuğu doğru yola getirecek bir müeyyidenin olmaması, disiplini sağlayan dayağın gayri insani olduğu için kaldırılması, okuldan kovmanın yasaklanması ilkokulların bazılarını haşarat yuvası hâline getirmiştir ona göre.¹⁴¹

Atsız, eğitimle ilgili ilk yazısını 1932 yılında kaleme almıştır. Her yıl 15 gün süreyle askerî kampa giden liselilerin de talim taburlarında haftada üç saat talim yapan

¹⁴⁰ Atsız, “Gençlik ve Ahlak”, **Kızıl Elma**, Sayı: 12, 1948.

¹⁴¹ Atsız, “Türk Gençliği Nasıl Yetişmelidir?”, **Çınaraltı**, Sayı: 35, 21 Mart 1942.

üniversiteli gençlerin de askerî eğitimini yetersiz bulan¹⁴² Atsız, orta ve yükseköğretimi zamanın yegâne işleyen makinası olan Genelkurmay'a bağlanmasını ister:

“Büyük Erkânı Harbiye bu işi Maarif vekâletinden daha iyi yapmaya muktedirdir. Çünkü bugün yalnız, sayısı 100.000'i geçen bir insan kütesini idare etmekle kalmıyor, bir çok askerî liseleri, Harbiye Mektebini, Harp Akademisini, muazzam fabrikaları, yolları da hiç şaşmadan idare ediyor. Büyük Erkânı Harbiyenin ne muazzam bir makine olduğunu anlayabilmek için yalnız askerî neşriyata bakmak kafidir. Bugün bir yığın telif eserlerden başka, ecnebî dilinde çıkan eserlerin lâzım olanları da derhal Türkçeye tercüme olunarak çok ucuz bir fiatle zabıtlere dağıtılır. Talimnameler dil encümenine örnek olacak kadar güzel bir Türkçe ile yazılmıştır. İstılahlar hem kâmilten Türkçedir.”¹⁴³

Bu anlayışa göre çocuklar, aile çevrelerinden, dolayısıyla onların dar bakışları ve olumsuz etkilerinden koruyacak, disiplinin ve erkekçe değerlerin egemen olduğu, bu yönüyle bir kışladan farkı olmayacak okullarda yetişecektir. Askerileşmiş okullar, tıpkı Nasyonal Sosyalist eğitim anlayışında olduğu gibi, bu çocukların yeni yuvaları, buradaki arkadaşları ise gerçek aileleri olacaktır.¹⁴⁴

Nitekim Atsız'ın 1942 yılında açıkladığı eğitimle ilgili görüşleri çocukluk yıllarında ve Askerî Tıbbiyede aldığı eğitimle olduğu kadar, Nasyonal Sosyalist eğitim

¹⁴² 1926 yılında ortaokullardaki bütün kız ve erkek öğrenciler için zorunlu askerlik dersi başlatılmıştır. Dersin kitabı Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. Bu kitabın çizimlerinde muadil Alman kitaplarındaki çizimler örnek alınmıştır. Cemal Tahir, **Askerliğe Hazırlık Dersleri**, C.I, İstanbul, Harbiye Mektebi Matbaası, 1925. Bu makalenin yazıldığı dönemde ise liselerde Genelkurmay gözetiminde yürütülen gönüllü askerlik eğitimi derslerine 16 ila 18 yaşları arasında çocuklar katılabiliyordu. Ercilasun, **a.g.e.**, 638.

¹⁴³ Atsız, “Askerlik Aleyhdarlığı”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932, s.102.

¹⁴⁴ “Nüremberg Yasaları”nın 1935'in Eylül ayından yürürlüğe girmesiyle birlikte Alman ırkının üstünlüğü temelinde bir eğitim sistemi kuran Nasyonal Sosyalist Parti, Alman gençliğinin doğuştan gelen, partinin, dolayısıyla milletin ideal ve hedefleriyle de uyumlu, yeteneklerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Millî romantizmi sosyal Darwinist tezlerle bir araya getiren bu sistem öğrencileri rejimin kutsallık atfettiği ve varoluş kavgasında nihai hakem olarak gördüğü savaşa hazırlar. Dil, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi gibi millî derslerinin yanı sıra ırk bilimine dönüştürülen biyolojinin ayrıcalıklı bir yer işgal ettiği, gereksiz bilgilerle öğrencilerin kafaların doldurduklarına inanılan derslerin müfredattan çıkarıldığı, ırksal farklılık temelli bir eğitim sistemi kurulur. Müfredattan çıkarılan derslerin yerine sağlık ve askerliğe hazırlıkla alakalı olarak düşünülen beden eğitimi gibi uygulamalı derslere yer verilir. Bu dönemde kurulan ortaöğretim düzeyinde Adolf Hitler Okulları (AHS) yüksek eğitimde Ordu Kaleleri Okulları (Ordensburgen) gibi özel okullar aracılığıyla seçilmiş gençleri geleceğin liderleri olarak yetiştirilir. Karma eğitim sisteminin terk edildiği bu dönemde erkek öğrenciler Alman milletin varlığı için gerekirse kendi varlığı feda etmeye hazır kahramanlar olarak yetiştirilmesi amaçlanır. Kızlar ise Alman Kızlar Birliği (Bund Deutscher Mädel) ve Kadın Üniversiteleri (Hochschule der Frau) gibi kadınlar için kurulan okullarda aile ve annelik merkezli bir eğitime tabi tutulurlar. Lise ve yükseköğretim kurumlarında ise ancak erkek öğrencilerden arta kalan kontenjanlara yerleştirilirler. Nazi dönemi Almanya'sında eğitim sistemi hakkında bkz. Lisa Pine, **Education in Nazi Germany**, Oxford/New York, Berg Publishers, 2010.

sisteminin kahramanlara tapınma ve kızları eğitim çarkının önemsiz bir unsuruna çevirme gibi birtakım yeniliklerle de alakalıdır.¹⁴⁵ Çocukların kaçınılmaz olan savaşa hem maddî hem manevî yönden hazırlandığı bu militarist eğitim modeline göre erkekler varlıklarıyla kendilerini erkeklik ruhlarından edebilecek kız çocuklarından ve kadın öğretmenlerden ayrı bir eğitime tâbi tutulmalı, aralarından yetenekli olanlar doğrudan askerî okullara yönlendirilmelidir. Yalnızca ahlakî ve manevî değerleri bihakkın kazanan milletlerin -teknikleri geri, nüfusları az olsa bile- savaşı kazanabileceğinden hareketle¹⁴⁶ manevî eğitimin esas olacağı bu sistemde disiplinsizliğe yol açacak ferdi hürriyete asla yer verilmemelidir. “Manevî ve ahlakî değerleri üstün olan milletler sayı ve teknik bakımdan olan geriliklerini örtebilirler. İnlanmış kahramanlardan mürekkep bir milleti yenmeğe imkân olmadığını eski ve yeni örnekler ile hepimiz biliyoruz.”¹⁴⁷

Atsız'a göre kahramanlardan mürekkep bir cemiyet olmanın birinci şartı askerileştirilmiş bir eğitim sistemidir. Ortaokuldan itibaren askerî kanunların yürürlükte olduğu birer kışlaya çevrilecek okulların müdürleri subaylardan seçilmeli, askerlik dersleri, okçuluk, atıcılık, kılıç kullanma gibi millî sporlar ile yüzücülük, kürekçilik gibi savaşa yardımcı olacak sporlar en mühim dersler hâline getirilmelidir. Okullar arasında futbol ya da voleybol değil millî spor müsabakaları yapılmalı bu derslerde başarı gösteren öğrencilere “alpik” ve “batırlık” gibi eski Türk unvanları verilmelidir. Öğrencilerin “silahla toplu bir hâlde talime, hakiki süngü ve kılıçlarla gerçek çarpışmalara, mübarezeler yapmaya” alıştırılmaları gereklidir. Bu çarpışmalarda yaralanan olabilirse de bu yaralar baloların yaptığı tahribat kadar zarar vermediği gibi, tehlikeleri azımsamak bakımından faydalı olacaktır. Okul üniforması giymek zorunda olan öğrenci askerî kurallara ve cezalara tabi olduğunu yazılı olarak bildirmeli, kurallara uygun davranmadığında okuldan atılmalıdır.

¹⁴⁵ Göksu Günay Özdoğan'ın da belirttiği gibi nasyonal sosyalist eğitim modeli diğer Türkçüleri de etkilemişti. 1940'ların tanınmış Türkçülerinden Nurullah Barıman'ın *Büyük Türkiye'de Gençlik Örgütü* adlı broşüründe henüz sekiz yaşına basmamış ve üç kuşaktan beri Türk kanı taşıdıklarını kanıtlayacak çocukların geleceğin liderleri olarak yetiştirileceği bir eğitim programı hazırlamıştır. Bu programa göre müfredata ırk psikoloji, ırk sosyolojisi, Türk tarihî ve millî savunma dersleri yer alacaktır. Özdoğan, a.g.e., 214.

¹⁴⁶ Atsız, “Türk Gençliği Nasıl Yetiştirmelidir?” **Çınaraltı**, Sayı:35, 21 Mart 1942.

¹⁴⁷ **A.g.m.**

Atsız, ilk ve ortaokullarda ve yüksek eğitim kurumlarında farklı yöntemler geliştirilmesi gerektiğini belirtmekle beraber, kahramanlık terbiyesinin beşikten yüksek eğitime kadar sürmesi gerektiğini ancak bunun ne ilkokulda ne ortaokulda ne de lisede yapılmadığını belirtir. Bunun için öğrencilere kahramanlık telkini yapacak düzgün karakterli ve Türk soylu öğretmenlerle¹⁴⁸ iyi kitapların verilmesi gereklidir.¹⁴⁹ İyi öğretmeni bulmak zor olsa da menfaat beklemeyen öğretmenler tarafından iyi kitap her zaman yazılabilir. Böylece iyi yazılmış kitabın okutulduğu derslerde öğrenciler ister istemez kitapta anlatılanların tesirinde kalacakları için kahramanlık tohumları da bu dönemde kısmen atılmış olacaktır.¹⁵⁰

İlkokul eğitimde okutulacak ders kitapları öğrencilere her şeyden önce millet olmanın en önemli vasıflarından biri olan milletin büyüklerine saygıyı öğretmeli, çocukta Türk büyüklerine karşı bir yakınlık hissi oluşturmalıdır. “Bu yakınlıktan doğan sevgi, o büyüğün milletine kadar uzanarak çocukta önce millet sevgisini, sonra o büyüğe benzemek duygusunu, daha sonra da millete hizmet etmek ihtirasını uyandırır. Bu bir sosyal taklit kanunudur. Bir çocukta millî duygu böylece alevlendi mi, ülke iyi bir vatandaş kazandı demektir. O çocuk bir büyüğün anıtını gördükçe, onun anma günlerini yaşadıkça büyüklere saygı onda perçinleşir.”¹⁵¹ İlkokul ve ortaokulda çocuklara tarih ve coğrafya olarak, yalnız Türk tarihi ve Türk coğrafyası okutulmalı, zekâları boş yere yorulmamalıdır. Her geçen yıl biraz daha artırmak kaydıyla Türk tarihi ve Türk dilbilgisi dersleri gösterilmelidir.

Ortaokul okuma kitaplarında ise Yahya Kemal'in "Akıncılar"ı gibi millî ruhu

¹⁴⁸ Atsız, “Gençlik ve Ahlak”, **Bozkurt**, Sayı: 7, 1942.

¹⁴⁹ Edirne Erkek Lisesi'nde Atsız'ın öğrencisi olan Mehmet Orhun'un aktardığına göre bu okuldaki ilk dersinde öğrencilerinin tarih ve edebiyat malumatını yoklayan Atsız, tarih kurumunun hazırladığı tarih kitabını okuyarak karşısına gelen öğrencilerin vaziyetini beğenmemiş ve bu kitapların yakılacak kitaplar olduğu söylemiştir. Mehmet Orhun, “Hocam Nihâl Atsız Bey”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, s. 42-43. Atsız'ın bu şehirde dergide bu kitaplardaki tarih anlayışını eleştirdiği gibi kitaplardaki maddî yanlışları da gösteren “Türk Tarihinde Toplamalar” başlıklı bir yazı dizisi kaleme almıştır. Atsız, “Türk Tarihinde Toplamalar I-II”, **Orhun**, Sayı: 1, 5 İkinciteşrin 1933, s. 4-11. Atsız, “Türk Tarihinde Toplamalar III-IV”, **Orhun**, Sayı: 2, 5 Birincikanûn 1933, s. 28-31. Atsız, “Türk Tarihinde Toplamalar V”, **Orhun**, Sayı: 3, 5 İkincikânun 1934, s. 58-63. Atsız, “Türk Tarihinde Toplamalar VI”, **Orhun**, Sayı: 4, 20 Şubat 1934, s. 90-92. Atsız, “Türk Tarihinde Toplamalar”, **Orhun**, Sayı 7, 25 Mayıs 1934, s. 126-130. Atsız, “Türk Tarihinde Toplamalar”, **Orhun**, Sayı: 8, 23 Haziran 1934, s. 145-148. Atsız, “Türk Tarihinde Toplamalar”, **Orhun**, Sayı: 9, 16 Temmuz 1934, s. 161-165.

¹⁵⁰ Atsız, “Türk Gençliği Nasıl Yetişmelidir?” **Çınaraltı**, Sayı: 35, 21 Mart 1942.

¹⁵¹ Atsız, “Türk Büyüklerine Saygı”, **Ötüken**, Sayı: 105, Eylül 1972, s.3-4.

şahlandıracak şiirler ve Gökâlp'inki gibi bunları aratmayacak manzumelerle çocuklara millî kin; millî ruh aşılacak parçalar okutulmalıdır.¹⁵²

Liselerde okutulan ders kitaplarına değinmemekle beraber Atsız'ın 1942'deki önerilerinden hareketle uygulamalı dersleri öne çıkardığını söyleyebiliriz. Nitekim 1947 yılında yazdığı bir yazıda “bütün erkek liselerinde her gün bir saat askerî talim (ders değil) yapılmasını, tatil devresinin askerî (ve ciddi) kamplarda geçmesini” istemiştir.¹⁵³ Atsız, ayrıca lise bitene kadar Türk dili ve tarihi okutularak anadilini ve tarihini bilen, millî kültürle parlatılmış genç erkekler ve kızlar yetiştirilmesi gerektiğini söyler.

Atsız 1960'larda yayımladığı “Konuşmalar” başlıklı yazı serisinde ise ülkede öğrenci vasfına en uygun topluluğun bir dereceye kadar imam-hatiplerde bulunduğunu, dinî inançla ve eski Türk terbiyesini sahip olan bu çocuklarda üstünlüğün çarpıcı bir şekilde kendini gösterdiğini söyler. Ona göre hem dinî hem de çağdaş bilimleri öğrenerek yetişen bu gençler halka hitap etmeye başlamasıyla birlikte Türkiye'nin manzarası değişecektir. Buradaki hocaları eskinin “milimetre”sini dahi bilmeyecek kadar cahil hocalarıyla karşılaştırarak imam-hatipli öğrencilerinin millî şuura sahip bu öğretmenlerce yetiştirilmelerini önemli bir kazanım olarak görür. Öte yandan Tek Parti devr-i iktidarında medrese ve tekkeleri kapatılmasına karşılık, bu durumu telafi edecek bir yüksek enstitünün kurulmamasını da eleştirir. Atsız'a göre imam-hatip okulları ile ilahiyat fakültesi veya enstitüler, Nurcular, Süleymancılar gibi dini tekellerine alan tarikatlarla karşı en güçlü seti kuracak kurumlardır.¹⁵⁴

1974 yılında kaleme aldığı “Millî Eğitim” başlıklı yazısında artık askerî sistem vurgusu yoktur. Önceki önerilerinden farklı olarak orta dereceli okullarda müfredata yurttaşlık bilgisi, ahlak ve umumî görgü, yani adab-ı muaşeret derslerinin eklenmesini ister. Kadrosuzluk, malzemesizlik gibi maddî eksikliklere dikkat çekmesi, eğitimin niteliğini beğenmediğini gösterir.¹⁵⁵

¹⁵² Atsız, “Sıfıra Cevap”, **Basılmayan Makaleler** içinde İstanbul Togan Yayınları, s. 197-214

¹⁵³ A.g.m.

¹⁵⁴ Atsız, “Konuşmalar I”, **Ötüken**, Sayı: 40, 1967, s. 2-10.

¹⁵⁵ Atsız, “Millî Eğitim”, **Ötüken**, Sayı: 131, 1974, s. 3-4.

4.5. Türk Kadınına Biçilen Rol

Nihâl Atsız, Askerî Tıbbiye yıllarıyla birlikte kadınların dünyasına açılmış,¹⁵⁶ kadınların da erkeklerle bir arada olduğu bir yükseköğretim sürecinden geçmiş, duygusal yoğunluğu olan ilişkiler yaşamış ve iki evliliğini de kendi dönemlerinin giyim kuşam, hâl hareket, bilgi ve görgüleriyle dikkat çeken, oldukça iyi eğitilmiş kadınlarıyla yapmıştır. Hayat hikâyesinden anlaşıldığı kadarıyla ilk eşi Mehpare [Taşduman] Nihâl'den¹⁵⁷ ayrılmadan önce ikinci eşi olacak Bedriye Sabit'le yakınlaşmıştır. Üniversite yıllarında kadınlarla erkeklerin bir arada olmasının yadırganmadığı bir arkadaş çevresine dâhil olan bu kadınlar, kendilerine güvenleri tam, dönemine göre oldukça özgür düşünceli, çevreleriyle sürekli irtibat hâlinde olan insanlardır. Atsız'ın, kadınları içerisinde bulunduğu faaliyetlere gönüllü olarak kattığını, önderliğinde düzenlenen ve ilk eşi Mehpare Nihâl ile ikinci eşi olacak Bedriye Sabit'in de katıldığı “Çanakkale Yürüyüşü”nden ya da kendi çıkardığı dergilerde bu isimlere yazılar yazdırmasından biliyoruz. İlk evliliği filli olarak iki yıl sürmüştür. İlk eşinin Atsız'la ilgili fikirlerini ya da ilişkilerinin neden bittiğini bilmiyoruz. Buna karşılık ikinci eşinin evlenmeden önce Atsız'ı Türkçülük davasının önderi olarak kabul ettiğini *Atsız Mecmua*'da ona atfen yayımladığı şiirde açıkça görebiliyoruz.¹⁵⁸ 1935'te başlayan ikinci evliliğinde ise 1950'li yıllardan itibaren

¹⁵⁶ Anılarında Askerî Tıbbiyeden atılmasında kadın parmağının da rol oynadığını söylemiştir. Atsız, **Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri...** s.232

¹⁵⁷ İstanbul Kız Lisesi Felsefe Stajyeri Mehpare Hanım ile 1931 yılında evlendikten sonra, o dönem soyadı kanunu olmadığı için, “Mehpare Nihâl” adını alır.

¹⁵⁸ Atsız'a

Bir buçuk yıl var ki senden öğüt aldık biz,
Senden taşan türlü aşkı bize verdi hız...
Artık sussan ve beklesen bunun kârını
Görsen nasıl hazırlıyor gençlik yarını
“Türk”ü, yalnız “Türk”ü örnek etmekte gayen
En ümitsin varlık için emindi sayen.
Şuursuzca garba akan gençlik tasandı
Bu sel senden neler aldı neler kazandıkça
Sendin çizen nispetini Bismarkla Türkün,
Sen anlattın niçin gitti Napolyon sürgün;
Artık bugün bir mefkûre değildir Lenin,
Sihirledi onu çelik iraden senin.
Ektiklerin genç kalplere vermekte filiz,
Bilki onun yükselmesi yakındır Atsız!..
Bedriye Sabit, “Atsız'a”, **Atsız Mecmua**, yıl 2, Sayı: 17, 25 Eylül 1932, s.98.

ciddi sorunlar yaşamaya başlamış, eşi Bedriye Atsız'ın şiddetli geçimsizlik yüzünden 1959'da çocuklarını alıp Almanya'ya gitmesiyle birlikte yalnız biri olarak yaşamına devam etmiştir. Mektuplarından anladığımız kadarıyla bu ikilinin aralarındaki ilişki, vaktinin çoğunu *Orkun*'a ayıran Atsız'ın evi ihmal etmesi, başka bir şekilde söylersek Atsız'ın evden çok davasıyla ilgilenmesi yüzünden bozulmuş ya da daha kötüleşmiş, fiili olarak ayrılana kadar aynı evin içinde iki yabancı olarak yaşamışlardır. Cumhuriyet'in ilk üniversiteli kuşağının üyesi ve Kemalist kültür devriminin getirilerini benimsemiş bir genç olarak Hüseyin Nihâl [Atsız], kadın meselesinde döneminin fikirlerini kendi hayatında tatbik etmiş bir şahsiyettir.

Şehirli, her iki cinsiyetin de nispeten eşit roller üstlendiği Batılı yaşam tarzını hâkim olduğu asker ya da bürokrat kökenli bir aileden gelip Batılı bir eğitim alan çoğu arkadaşısı gibi Atsız da erkek-kadın ilişkilerini belirleyen dini, esasen bir vicdan meselesi olarak ele almıştır. Bununla birlikte yazılarında erken Cumhuriyet yıllarındaki yaşanan aşırı Batılaşmanın yabancılaştırıcı yönüne her iki cins açısından da sürekli dikkat çekmiş, bunun özellikle şehir yaşantısına sirayet eden yozlaştırıcı etkisine vurgu yapmıştır. Ona göre dönemin “salon kadını” gibi giyinerek okula gelen kızları ile “saçları maşalı, kaşları yoluk erkekleri”¹⁵⁹ bir ahlak buhranının canlı temsilleridir. Bu ahlak buhranının odak noktası ise kuşkusuz kadınlardır.

Ancak ilk dergisi *Atsız Mecmua*'da kadın meselesini müstakil bir konu olarak ele alan ilk yazılar ona değil eşi Mehpare Nihâl'e aittir.¹⁶⁰ “Türklerde Ailenin Tekamülü ve Bunda 'Kadın'” başlıklı yazı dizisinde Mehpare Nihâl, İslâm dairesi içinde kendi öz âdetlerinden kopan Türklerde kadının adeta ikincil bir varlık durumuna düşürülmesini gayri medeni bir süreç olarak kodlamıştır. Kemalist ideolojiyle dönemin Türkçü gençliğinin fikirlerinin uyumlu olduğunu gösteren bu yazı dizisinde İslâm öncesi ve İslâm'ın kabulünden sonra Türklerde kadının toplumsal konumunu

¹⁵⁹ Atsız, “‘Millî Seciye’ Buhranı”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 14, 15 Haziran 1932, s. 27-28.

¹⁶⁰ Mehpare Nihâl, “Türklerde Ailenin Tekamülü ve Bunda 'Kadın': I Türk Mitolojisinde Erkek-Kadın ve Aile Mefhumları...” *Atsız Mecmua*, Sayı: 6, 5 Birinci Teşrin 1931, s. 134-136. “Türklerde Ailenin Tekamülü ve Bunda 'Kadın'”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 7, 15 İkinci Teşrin 1931, s.159-160. “Türklerde Ailenin Tekamülü ve Bunda 'Kadın': II Uzak Şark Medeniyeti Devresinde Türk Ailesi,” *Atsız Mecmua*, Sayı: 8, 15 Birinci Kanun 1931, s. 206-208. “Türklerde Ailenin Tekamülü ve Bunda 'Kadın' V” *Atsız Mecmua*, Sayı: 15, 15 Temmuz 1932, s. 58-61.

değerlendiren Mehpare Nihâl, İslâm'ın kabulüyle birlikte, kadının toplum içindeki konumunun gerilediğini şu sözlerle belirtmiştir:

“Anadolu Türkmenlerinde eskiden hiç olmayan taaddütü zevcat son zamanlara doğru çoğalmıştır. Bu da eski Türk ananelerinin tereddidiyle müvazidir. Erkek mutlak bir hakim değildir ancak kadınlar üzerinde bir idare hakkı vardır. Şu kadar var ki erkek de kadının her işine karışmaz ve bilhassa mesela Kürtlerde olduğu gibi kadını kendisi için çalıştırmaz.(...) Köylerde ise aile şekli eski Türk ailesinden biraz daha uzaklaşmıştır Anadolu'nun kızılbaş köylerinde kadınlar erkeklerden kaçmazlar fakat hâriçten gelen erkeklerle görüşmekten dahi çekinirler. Sünni köylerde ise bu adet biraz daha daralmıştır. Yani kadınlar kendi mahallerinin erkeklerinden kaçmazlar. Kızılbaşlar eski Türk dillerini daha iyi sakladıklarından daha serbest kalmışlardır. Anadolu şehirlerinin çabuk tereddi etmesi yani Türklükten uzaklaşarak ruhan ve belki de ırkan melezleşmesi ailede bir takım değişiklikler yapmıştır. Hatta Anadolu'nun daha iptidai olan şark vilayetlerinde adeta bir nevi pederşahi aile teşekkül etmiştir.”¹⁶¹

Burada yapılan tespitler, Atsız'ın kadınlar konusunda benimsediği fikirlerle tamamen uyumludur. Tarih içerisinde ortaya çıkan kadının statüsündeki gerilemeyi ırkın melezleşmesiyle ilişkilendirmesi, Kürtlüğün Türklüğe nazaran bir gerilik unsuru olarak değerlendirilmesi, sosyal yaşamda ırkın belirleyiciliği ve en nihayetinde kadın ve erkek rollerinin farklılığının kabulü Atsız'ın da destekleyeceği fikirlerdir. Nitekim Atsız, kendi yazılarında da zaman zaman bu konulara değinecektir. Bir yazısında yüksek bir karaktere dayanan Türk tasavvufunda, İslâm'a aykırı olsa da kadınlı erkekğin ayinde bir arada olmasını öven Atsız, İslâm'daki kadın erkek ilişkilerini belirleyen “kaç-göç”e de karşı çıkmıştır.¹⁶² Burada anlaşıldığı gibi Türk geleneklerini yücelten Atsız için erkek-kadın ilişkilerinde ve ahlakta ölçüyü dine değil ırka bakarak belirlemiştir. Dolayısıyla içinde bulunulan ahlak buhranından çıkış da ırk safiyetinin mutlak belirleyici olduğu eski devirlerdeki âdetlerin kabulüyle ilişkilendirmiştir.

Bu nedenle *Atsız Mecmua*'nın sayfalarında kadınların yaşamın her alanına girmesini savunan asri yazıların Atsız'ın görüşlerini yansıttığını iddia edilemez.¹⁶³ Biraz ileride

¹⁶¹ Mehpare Nihâl, “Türklerde Ailenin Tekamülü ve Bunda 'Kadın' V”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 15, 15 Temmuz 1932, s. 58-61.

¹⁶² Atsız, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Ötügen Neşriyat, 2011, s.169. Kitabın ilk baskısı 1943 yılında Aylı Kurt Yayınları tarafından yapılmıştır.

¹⁶³ *Atsız Mecmua*'da “Kapitalizmin Buhranı: Karl Marksın Kehanetleri” başlığıyla yayımlanan çeviri makale de kadın konusuyla ilgilidir. Komünist toplumda kadının rolüne de değinilen makalede ileriki yıllarda komünizme meyli sürekli bir şekilde dejenerasyon, cinsel açlık ve ahlaksızlıkla açıklayacak ve iktisadi ilişkiler dâhil meydana gelen her olumlu ya da olumsuz değişimi ahlakla açıklayacak olan Atsız'ın fikirlerini yansıttığı söyleyebiliriz. N. Bazilescu'nun kaleme aldığı makalenin kadın konusunu dolaylı ilgilendiren kısmı şöyledir: “Bugün hükümet ve aile esaslarına istinat eden içtimâî nizâm

göreceğimiz gibi kadınlar konusunda sabit görüşlü biri olan Atsız için Cumhuriyet reformlarıyla paralel bir seyir izleyen kadın statüsündeki değişim, büyük korkular da yaratan bir durumdur. Her koşulda geleneksel düzenden kopuşun en dramatik hâlini bizzat temsil eden kadına mutlak değil, millî örf ve ahlaktan alınmış kanunlarla mukayyet olan, ölçülü bir özgürlük alanını layık görmüştür. Bu itibarla kadının kamusal yaşama rahatça katılabilmesi için okulda, sinemada, kitapta, plajda, sokakta, vapurda, tramvayda yani yaşamın her alanında ahlakın hâkim olmasını gerekli görmüştür.

Burada kadınların üzerine düşen görev ise, asri olmak adına, modayı takip edip “zenci” musikisi eşliğinde cazbant yapmak, balolara katılmak gibi, tamamen maddî ve gelip geçici tutkularla ilgilenmek yerine kadınlar tıpkı ataları gibi üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmek¹⁶⁴ ve kendilerini “koket” durumuna düşürecek cinsellikten ve soysuzlaştırıcı yabancı etkilerden uzak durmaktır.¹⁶⁵ Bu sınırların dışına çıkanlara, kendi hevası dışında kalan şeylere ilgisiz kalanlara, özellikle de kadınlara karşı Atsız, *Topal Asker*¹⁶⁶ şiirinde olduğu gibi son derece aşağılayıcı, sert bir dil kullanmıştır.

(...)

Sen Şişlide dans ederken her gece gündüz,
Biz ötede ne ovalar, çaylar, ne dümdüz

Yaylaları geçtik, karlı dağları aştık;
Siz salonda dans ederken bizler savaştık .

(...)

Anam, babam, karım, kızım, eziliyorken
Dağlar kadar yük altında... gel, cevap ver, sen

Bana anlat, anlat bana, siz ne yaptınız?
Köpek gibi oynastınız, fuhşa taptınız!

Anavatan boğulurken kıpkızıl kanda
Yalnız gönül verdiniz siz zevke, cazbanda...

tamamen değişerek iştirakçilik ve yahut proletarizm hâkim olarak aile telakki ve teamülleri yerine cinsi iştiraklere inhisar eden bir serbesti (...) kaim olacaktır. (...) iktisadî değişiklikler ahlak ve içtimâî değişikliklerin tabii bir neticesidir.” N. Bazilescu, “Kapitalizmin Buhranı I-II: Karl Marx'ın Kehanetleri”, **Atsız Mecmua**, çev: Safaattin Rıza [Karanakçı], Sayı: 6, 15 Birinci Teşrin, s. 122-125.

¹⁶⁴ Atsız, “Gençlik ve Millî Ahlak”, **Bozkurt**, Sayı 7, 2 Temmuz 1942.

¹⁶⁵ Atsız, “Türkçülüğün Önemli Meseleleri”, **Orkun**, Sayı: 68, 18 Ocak 1952.

¹⁶⁶ Atsız, **Yolların Sonu**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 10. basım, s. 13-17.

Ey nankör kız, ey fahişe unutma şunu:
Sizin için harp ederken yedim kurşunu.

Onun için topal kaldı böyle bacağım,
Onun için tütmez oldu artık ocağım.

Nazlı nazlı yatıyorken sen yataklarda
Sallanarak ölü kaldık biz bataklarda.

Kalbur oldu süngülerle çelik bağrımız,
Bu amansız boğuşmada öldü yarımız,

Ya siz nasıl yaşadınız? Bizim kanımız
Size şarap oldu sanki... Şehit canımız
(...)

Ey allıklı ve düzgünlü yosma bil şunu:
Bütün millet öğrenmiştir senin fuhşunu.

Omuzun da neden seni fuzuli çeksin?
Kinimizin şiddetiyle gebereceksin!..¹⁶⁷

Türklerin millî ülküsü olarak kabul ettiği savaşın hem kadının hem de erkeğin ahlakını yükseltileceğine inanan Atsız, ülkenin İkinci Dünya Savaşı'na girme ihtimalinin olduğu yıllarda erkeklerin bir kahraman kızların ise fazilet timsali olarak, yani “erkeğin daha erkek kadının dada kadın” olarak yetiştirilmeleri doğrultusunda eğitim sisteminin baştan aşağı değişmesini teklif etmiştir.

Okul sıralarından başlattığı ayrımın, toplumsal koşulların bir gereği olarak, yaşamın bütün alanlarına sirayet etmesini isteyen Atsız, aynı yıllarda kaleme aldığı başka bir yazısında gençlerin ve özellikle de kızlara kötü örnek oluşturabilecek bütün sinemaların kapatılmasını, karma plajlarının ayrılmasını, roman ve hikâyelerin sansüre tabi tutulmasını isteyerek adeta ahlak zabıtalığına soyunmuştur. Erkeklerle kadınların plajlarda bir araya gelip eğlenmeleri, Batı kültürünün propagandasının yapıldığı filmleri izlemeleri, muhtemelen savaşı değil de müptezel aşk hikâyeleri anlatan eserleri okunmaları Atsız'a göre toplumun ahlakını bozacaktır.¹⁶⁸

Kız çocuklarının süsüne düşkün, “analık ve yurt duygularından uzaklaşmış

¹⁶⁷ Atsız, “Topal Asker”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 4, 15 Ağustos 1931, s. 82-83.

¹⁶⁸ Atsız, “Türk Kızları Nasıl Yetiştirilmeli?”, **Orhun**, Sayı: 13, 1 Şubat 1943, s.15.

müstakbel bir koket” olmak yerine bütün bu kötülüklerden korunarak eski zamanlardaki gibi fazilet mümessili olarak yetiştirilmesi için bu düzenlemeler gereklidir. Vatanın “iyi dans eden, şu kadar elbisesi olan, güzel boyanan, hatta kusursuz pasta yapan kızlara değil; vatana şerefli oğullar ve faziletli kızlar yetiştirmek en büyük borcumdur diyen kızlara” ihtiyacı vardır. Kızlar soğukkanlı, vakur, sade ve vazifeşinas olmalıdır.¹⁶⁹ Savaş yıllarının ardından aynı görüşleri biraz daha yumuşatarak ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarına nazaran daha muhafazakâr bir tonda savunmaya devam eden Atsız, Türkçülüğün kadın konusundaki fikirlerini şu sözlerle açıklar:

“Türkçülük, Türk soyunun tarihi geleceğine dayanarak, kadın hususunda hür düşüncelidir ve kadına saygı beslemektedir. Ancak, kadının koket derecesine düşmesine de şiddetle karşıdır. Kadına saygı beslemek, onu erkeklerle kayıtsız şartsız eşit tutmak anlamına gelmez. Tanrının ayrı yarattığı iki cinsi bir tutmak, tabiat yasalarına aykırı bir davranıştır. Kadınların her türlü öğrenimi yapmalarına ve bazı durumlar dışında her mesleğe girmelerine taraftarız. Fakat aile yapısının korunması bakımından kadının her şeyden önce analık ve evdeşlik görevini yapmasını isteriz.”¹⁷⁰

Buraya kadar yapılan değerlendirmeyi özetlemek gerekirse, kadın olsun erkek olsun her Türk tarihin derinliklerinden bugüne intikal ederek onu var eden millî ülküye bağlanmalı, milletin isteklerine tâbi kılınıp, vatanın kendinden beklediği görevi sevgiyle yerine getirmelidir. Bu nedenle her iki cinsin de kendi istidatlarına uygun olacak şekilde eğitim ve sosyal yaşam yeniden planlanmalıdır. Bu plan içerisinde kadına düşen ve bu itibarla onun en büyük gurur vesilesi olacak görev vatanı için kahraman erkekler ve faziletli kızlar yetiştirmesi, bu yolla varlığını kendinden üstün milletine adamasıdır.¹⁷¹

Atsız'ın dergilerinde çıkan yazılarında diğer konulara nispetle daha az yer tutan kadın konusu, yazarın edebî eserlerinde daha zengin bir içerikle karşımıza çıkmıştır. İlk

¹⁶⁹ A.g.m.

¹⁷⁰ Atsız, “Türkçülüğün Önemli Meseleleri”, *Orkun*, Sayı: 68, 18 Ocak 1952.

¹⁷¹ Atsız millî bir dava olarak benimsediği nüfus artışını meselesini kadınlarla ilişkilendirerek gerekirse çokeşliliği de bir seçenek olarak düşündüğü gösteren bir mektup kaleme almıştır. İsmail Hakkı Yılanlıoğlu'na yazdığı mektupta bu konuya şu sözlerle değinmiştir. “(...)Bir de ben Türkçülerin çocuklarının listesini yapıyorum. Bana Ayşe, Babur ve Gülbeden'nin doğum tarihlerini bildirmeni rica ederim. Alpaslan'la Ali Batrakçı'nın çocuklarını tespit ettim. Beşi de kız. Taaddüdü zevcatın kabulünden başka çare yok. Suudiler bu sayede 7 milyon oldu. Bir Alman mecmuası her ailede iki çocuk olduğu takdirde, iki asır sonra o milletin tükeneceğini ispat eden ilmî bir yazı yazmış...” İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, “Büyük Türkçü”, *Türkçülerin Kaleminden Atsız*, s. 120.

romanı olan *Bozkurtların Ölümü*'nde kadınla ve kadınsı duygularla özdeşleştirdiği aşka ilgisizliğini gösterecek şekilde kadınlardan büyük ölçüde arındırılmış bir dünya yaratmıştır. Böyle olmakla birlikte kadın ve aşk konuları her yeni eserinde daha fazla yer kaplamış, hatta son romanının ana eksenini bu konular oluşturmuştur. Burada yaşanan değişim kadın meselesinin bilinç-dışının yavaş yavaş kabuğundan sıyrılıp bilince aktarılmasıdır. Bu aktarım sırasında kadın, doğa üstü güçlere sahip yüce bir varlıktan, erkek üzerindeki cinsel gücünü kullanarak ona yapamayacağı şeyleri yaptıran birine dönüşür.

Bozkurtların Ölümü'nde sadece Türk kızlarının faziletlerini göstermek için romanın kadrosuna dâhil edilen Almıla ve bütün kötü işlerin ardındaki Kara Kağan'ın Çinli Konçuyu dışında önemli bir kadın karakter yoktur. *Bozkurtlar Diriliyor*'un kadın karakterleri ise Kürşad'ın oğlunu korumak uğruna kendi ismini dahi unutan vefakâr anneyle savaşçı bir prenses olan Ay Hatun'dur. Ay Hatun doğaüstü güçlere sahip, bakışıyla erkekleri kendine âşık eden ama onları çok da umursamayan; kendisini milletin kurtuluşuna ve devletin birliğine adanmış bir soyludur. Kürşad'ın oğlu Urungu ile aralarındaki “aşk” ise Türk birliği için farklı Türk boyları arasında verilen savaşın sembolik bir ifadesidir. Ay Hatun amacına ulaşmadan ne bir erkeğe teslim olacak ne de herhangi bir şekilde iffetsizlik yapabilecek biri değildir. *Deli Kurt*'ta ise şehzade İsa'nın annesi Bala Hatun ile onu büyüten Satı Kadın dışında, yine öldürebilecek kadar güçlü bakışlarıyla erkekleri kendine âşık ettiği için yüzüne peçe takan Gökçen Kız romanın kadın karakterleridir. Aslında bir kam olan Gökçen kız evli bir adam olan Deli Kurt Murat'ı bakışlarıyla kendine âşık eder ama bu doğa üstü güç onun tercihi değil atalarından miras aldığı bir özelliktir. Ayrıca bu aşk platoniktir ve Gökçen Kız'ın ölmesi yüzünden vuslat gerçekleşmeden sona erer. Buraya kadar isimlerini zikrettiğimiz bütün kadınlar ya cennetlik anne ya da gerçek olmaktan ziyade doğa üstü ile doğa arasında sıkışmış varlıklardır. Bu nedenle romanlarda hiçbir şekilde dünyevî bir aşktan bahsedemeyiz. *Bozkurtların Ölümü* romanının ardındaki felsefeyi anlatırken Atsız'ın söylediği sözler de bu tespitin önemli bir kanıtıdır: “Tekrar edile edile artık pek bayağılaşan, müptezel olan aşk hikayelerine

saplanıp kalmama imkân yok.”¹⁷² Son romanı *Ruh Adam*'da bu durum evli bir adamı kendine âşık edip hislerine hiçbir şekilde karşılık vermeyen Güntülü ile değişir. Arzu Korucu'nun işaret ettiği gibi tam anlamıyla bir *animaya*¹⁷³ has *femme fatale*¹⁷⁴ özelliklere sahip Güntülü, Uygurlular zamanında evli bir askeri cinselliği ile kendisine esir eden Açığma-Kün adında dişil bir gücün, başka bir zamandaki tezahürünü temsil eder. Romanın baş kahramanı Selim Pusat ise geçmişte bu kadına olan aşkı yüzünden kendisinden bekleneni yapamamış, sevgilisini oklayamamış, böylece Mete Han'ın ordusundan atılmış bir eski zaman askeridir. Güntülü, zamanında ılık saçan delici bakışlarıyla baştan çıkardığı, hayalle gerçeği ayırt edecek akli melekelerini yitirmesine sebep olduğu bu masum erkeği fırsatını bulduğunda yine baştan çıkaracaktır. Erkeğin er ya da geç kurduğu tuzağa düşeceğini bilir. Bu itibarla erkeğin buna karşı âşık olmak ya da ölmek dışında yapabileceği hiçbir şey yoktur. Bunu tersinden okursak, erkeğin davranışlarıyla inkâr ettiği aşk bilincinde kendi doğal gerçekliğine dönmüştür. Romanın bir diğer kadın karakteri olan Leyla Mutlak ise, asil bir soydan gelen, oldukça güzel, kültürlü ve anlayışlı bir kızdır. Selim Pusat'ın başına gelenleri bildiği hâlde onun kendini sevmesine izin verecek kadar da yüce gönüllüdür.

Bütün bu örneklerden de anlaşılacağı gibi hangi çağda yaşarsa yaşasın, kadının, erkeğe kendi iradesini dayatan, her zaman onu kendi dünyasına yönlendirmek isteyen, doğası gereği “bencil” ve “tehlikeli” bir varlık olduğunu görürüz. Atsız'a göre her kadının isteği aynıdır; sevmeyi arzular ama teslim olmayı gururuna yediremez. Sadece burada ele aldığımız romanlarında değil şiirleri ve hikâyelerinde

¹⁷² Atsız kendisinden yazması için konu isteyen Sabahattin Ali'ye Kürşad'ı vermiş ancak Ali'nin konuyu kadınla erkek arasında bir aşk hikâyesi olarak işlemesine kızmıştır. Ali, **Hep Genç Kalacağım**, s. 337.

¹⁷³ Analitik psikolojinin kurucusu Carl Jung'un tanımıyla anima erkeğin bilinç-dışının tamamlayıcı dişil ögesidir. İnsanlığın ortak deneyimlerini içeren kolektif bilinç-dışına ait olan anima; anne başta olmak üzere erkeğin hayatına girmiş tüm kadınlarla doğuştan getirdiği kadın arketipinin bir bileşkesidir. Arzu Korucu, “Ruh Adam'da Animayla Aydınlanan Yeniden Doğuş Arketipi: Selim Pusat'ın Sonsuz İstirabı”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 8, (Ek Sayı 1), 2019, s. 710-724.

¹⁷⁴ Murat Belge'ye göre, hayatın yarısı demek olan kadınlar Atsız'ın romanlarında görüldüğü üzere, en erkek merkezli edebiyatta bile önemli bir role sahiptir. Bu anlayış edebiyatta güç kazandıkça, kadın da yeraltına itilir. Kadının önemli rolü ise psikolojideki kompleks gibi, etkilerini, kendisi yüzeye çıkmaya da belli eder. Murat Belge, **Genesis: "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni**, 2. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 226.

de kadınlar her durumda erkeklerle sürekli bir çatışma hâlinindedir. Bu yüzden *Erkek, Kız* başlıklı hikâyesinde görüldüğü gibi her ilişki ister istemez trajik bir hâl alır.

“Erkek kızı seviyor... Fakat ne için bu kadar çabuk itiraf ediyor? Çünkü erkek yalansızdır... Ve... Hayat kısadır... Neticeler çabuk alınmalıdır... Kız da erkeği seviyor... Fakat ne için sevdiğini söylemiyor? Ne için erkeğin teklifini kabul etmiyor? Çünkü kız fettandır... Aşk -yani aldatmak, zehirlemek, yalvartmak ve öldürmekten ibaret olan yalancı aşkı tatmadan teslim olmak istemiyor... Çünkü erkek yuvanın erkeğidir ve kız aşkın kadını...”¹⁷⁵

Atsız'ın muhayyilesindeki kadın bin yıl geçse de “seni seviyorum” diyemeyecek kadar gururlu ve aslında kendisi için doğru olanı bilemeyecek kadar tutkuludur. Ancak bu tutkusu erkeğin de kadının da gerçek mutluluğa ulaşmasının önünde büyük bir engel teşkil eder.

“Burkay ölmekle ıstıraptan kurtulmuş olmadı. Her yıl bahar olup çiçekler açtıkça, Açığma-Künü görüp sevdiği çam ağacının yanında ruhu dolaşiyor. 'İstirap çekiyorum. Sen de beni seviyor musun?' diye inliyor. O günden bugüne kadar bin yıl geçtiği hâlde Burkay her bahar orada ağlıyor.”¹⁷⁶

Türk kadınlarının diğer bütün milletlerin kadınlarından, hatta erkeklerinden daha faziletli kabul edilmesi de bu yargıyı değiştirmez.¹⁷⁷ Ülküsüz yaşamının verdiği boşluğu yeryüzünde doldurmaya tek aday, kadının ifade ettiği yalancı aşktır. Aşk gibi kadınsı duygular erkekçe değerler kuşanmış Türklüğün, yani devlete ve millete duyulan sevginin düşmanı olabilecek kadar, erkeği kahramanlık yolundan alıkoyacak kadar kuvvetli olabilir. Bu nedenle Atsız hem kadınlardan hem de erkeklerden millet ve vatanı, aşktan üstün tutmamalarını ister. Kısacası aşk millî davanın önündeki en önemli sınavdır. Ancak ve ancak başarıyla verildiği takdirde ülkü yoluna devam edilmesi mümkündür. Nitekim *Ruh Adam* romanında Selim Pusat, ilahî mahkemede bu sınavı veremediği için ülküsünden kopmuştur. Güntülü, “Bir de prenses mi var efendim? Onu da mı seviyorsunuz?.. Hangimizi daha çok seviyorsunuz? Ben rakîb

¹⁷⁵ Atsız, Hikâye, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2. basım, 2018, s. 60.

¹⁷⁶ Atsız, *Ruh Adam*, s. 10.

¹⁷⁷ “Bu Çinliler Türklerin ahlâkını da bozuyor. Tutsak Çin karıları bin türlü kannış (cilve) yapıp Türk erkeklerini kandırıyorlar. Bizim kızlarımız böyle kannış bilmez. Çin erkekleri nasıl kötü mallarını bize iyi maldır diye sürüp bizi aldatıyorlarsa, Çin kadınları da kendilerini boya ile, kannış ile süsleyip Türk erlerine satıyorlar. Erkekler çabuk kanar. Çin kızlarını bir şey sanıyorlar. (...) Evli kadına kötü gözle bakılır mı? Türk töresinde evli kadına ilişmek ölümle biter. Biter ama artık bu töre de suya düştü. Çünkü evli kadınlar artık buna razı oluyorlar. (...) Türk kadını olursa böylesi bulunmaz. Ama Çinli kadınlardan çıkıyor işte!... Çünkü Çinli erkeklere para, mal gerek. Onun kesesi akça ile dolmalıdır. Akçeyi almak için de malını verir, her şeyini verir, daha ileri gider, karısını da verir. Çin karıları Türkleri böyle soyup kocalarını zengin ediyorlar.” Atsız, *Bozkurtlar Diriliyor*, s. 81-82.

kabul etmem. Bir prenses bile olsa...”¹⁷⁸ dedikten sonra Yüzbaşı Selim Pusat'ı ölüme terk eder. Annesinden başka hâline acıyan da olmamıştır.

Bütün bunlarla Atsız'ın anlatmak istediği şey; savaş ve çatışma ırklar arasındaki mücadelenin olduğu gibi cinsler arası mücadelenin de temel belirleyeni, dolayısıyla yaşamın aslı olduğudur. Cinsler arasındaki bu mücadele de ırklar arasındaki mücadele gibi varoluşu şekillendiren bir süreçtir. Irklara karakterlerini kazandıran da bu iki esas gücün, yani erkekle kadının mücadelesinden başka bir şey değildir. Mücadele en yüce değerleri önemsizleştiren, erkeği türlü oyunlarla iradesinden yoksun bırakarak köleleştiren ve millî ülküler dahi olsa hiçbir şekilde aşkına rakip istemeyen, kan ve can dâhil olmak üzere her şeyi isteyen, sadece isteyen bir dişil güce karşı yapılır. Burada asıl olan, erkekle kadın arasındaki temel farklılık, aynı zamanda hayatın aslı olan savaşın başka bir tezahürüdür.

Atsız'a göre kadının erkeği zorladığı duygusal ilişkisi erkekleri destansı eylemlerle dünyaya el atmalarına engel olan ve sık sık tekrarlanan bir yanılgıdır. Bu yüzdendir ki, Mete Han, sadakatlerini sınamak için askerlerinden hiç çekinmeden eşlerine ok atmayı emretmiştir. Türkün yüksek karakterini anlatmak için sık sık örnek vermeği âdet edindiği, hatta *Ruh Adam* romanıyla da işlediği bu hadiseden Atsız'ın çıkardığı sonuç millî ülkülerin de tıpkı kadınlar gibi başka bir aşka asla yer bırakmayacağıdır.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Atsız, **Ruh Adam**, 52. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011, s. 280.

¹⁷⁹ Atsız millî ülkülerin kadınlarla ilişkisini açıklayan bir diğer örneği yine Mete Han zamanından alır. Buna göre Mete Han üvey annesini öldürüp yağbulağa çıktığı zaman doğudaki komşusu Tung-hu'lar çok kuvvetlidir. Hun devletinde baş gösteren karşılıklıktan istifade etmek isteyerek elçi gönderirler. Mete Han'dan babasının zamanından kalan ve çok hızlı atı istediler. Hun beyleri atı vermek istemez. Fakat Mete Han “Bir millete komşu olarak yaşadıktan sonra onlardan bir atı kıskanmak nasıl olur?” diyerek atı verir. Bundan cesaret alarak tekrar elçi gönderen Tung-hu'lar bu sefer Mete Han'ın karılarından birini isterler. Mete Han yine beylerinin hilafına bir kadına olan sevgisinin halkını güçlü komşularla neticesi şüpheli bir sürükleyecek olmadığı söyleyerek, karılarından birini gönderir. Bununla da tatmin olmayan Tung-hu'lar yine elçi göndererek Hunlara ait olmakla beraber kullanılmayan bir sınır toprağını isterler. Mete Han'ın topladığı beyleri bu sefer kullanılmayan bu toprak parçası için savaşa gerek olmadığını söylerler. Bunu söyleyenler Mete Han'ın hışmına uğrar: “Toprak devletin temelidir. Nasıl olur da verilir?”, diyerek toprak verme fikrinde bulunan beylerinin idamına karar verir. At ve kadın kendisinin olduğu için veren Mete Han devlete ait olan toprağı vermemek için sefere çıkar ve Tung-hu'ların hükümdarını öldürür. Atsız, **Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011, s. 56-57. Atsız'a göre devlete sahip olmak mutlak bir gereklilik olmakla beraber asıl olan “sağlam ve vuruşçu” yani erkek karakterini koruyan bir millettir. Millet bu özelliklere sahip olmazsa vatanın elden gideceği muhakkaktır. Bu özelliklere

Atsız'a göre Türkçülüğü benimsemiş her erkek, kadınla cisimleşen duygusal uyarılara, yani aşka karşı ne kadar tepkisiz kalırsa o kadar iyidir.¹⁸⁰ Dolayısıyla milletlerin varoluşu için tüm varlığı ve iradesiyle teslim oldukları hayat mücadelesinde aşkın bir rolü olmamalıdır. Bu bağlamda Türkçülük erkekçe değerlerin, kendi benliğinden vazgeçerek, içselleştirilme ve derinleştirilmesi sonrasında dışa millî ülkü olarak taşırılması, bedenleştirilmesidir.

Öte yandan tüm bu çatışmada kaideyi değiştirmeyen, aslında gerçekliği kıstas olarak alınca anlamsız kalan istisnaları da yok değildir. Anneler ve doğa üstün güçlere sahip olsun olmasın, asıl ama güzelliği dışında hiçbir cinsel çağrısı olmayan, belki kendi cinselliğini dahi henüz bilmeyen ya da umursamayan genç kızlar bu yargının istisnalarıdır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse Atsız'ın tarihî romanlarında kadın cinsellikten uzaklaştıkça kutsallaşan bir varlıktır. Kutsallık halesi kuşanmış anneler kendilerini evlerine ve çocuklarına adanmışlardır. Kürşad'ın annesi onu korumak için adını dahi unutup adsız bir kahraman olarak ölür.

Henüz cinselliğinin farkında olmayan genç kızlar ise erkekçe değerlerle ifade edilen Türklüğün ve Türk ahlakının erkekten daha yiğit temsilcileri durumundadır.¹⁸¹ Kahramanca işler yaptıkları için yüceltilen bu kadınlar, belki de gizliden gizliye, evlendikten sonra bu işleri bırakacakları için evlenmek istemezler.

Hiçbir durumda gülmeyen, ciddiyetini her zaman muhafaza eden ve erkeklerle

sahip olduğundaysa millet her zaman vatani kurabilir. Atsız, “Türkiye'nin Yeniden Kuruluşu”, **Ötüken**, Sayı: 100, 24 Mart 1972, s. 3-6.

¹⁸⁰ Atsız kadına karşı ilgisizliğini *Kahramanların Ölümü* başlıklı şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Göğse çiçek takılır
Solunca atmak için.
Tanrı kızlar yaratmış
Erlere satmak için.

Atsız, **Yolların Sonu**, İstanbul Ötüken Neşriyat, 2001, s. 18.

¹⁸¹ “Atsız'ın ülkücü hareketin muhayyilesine yerleştiği romantik “savaşçı prenses” ve kahraman yetiştiren Türk annesi imgeleri kimlik siyasetinin iyiden iyiye yükselişe geçtiği 1990'larla birlikte kendisine daha fazla alıcı buldu. Otantiklik yarışında İslâmcılara nazaran daha kıdemli olduklarını iddia eden Türkçü kadınlar Türkleri Ergenekon'dan çıkaran dişi kurt Asena'ya atfen aynı adı taşıyan kadın birimleri kurarak önceki yıllara nazaran siyasete daha fazla katıldılar. Türkçü hareketin kadınları İslâm hareketindeki kadınlardan dindarlıkta daha samimi olduklarını savundular. Tanrı Bora'nın belirttiği gibi “bu samimiyetin bir göstergesi, ülkücü-Türk kadının geride kalmayı 'bilmesiydi' – 'en' iffetli oydu. Ülkü Ocakları'nın kadınlara dönük çıkardığı *Genç Asena* dergisi 2003'te feminizmi 'cazgırlıkla' damgalarken, 'İslâmcı feministler' de bu türe dâhil edilmişti.” Türkçü harekette, kadınlar 'Kürşadlar doğuran/Tonyukuk yetiştiren' analardır.” Bora, **Cereyanlar...**, s. 815.

çatışmadan büyük bir haz duyan, kılı kıpramadan bir Çinliyi öldürebilen Almıla kendisiyle evlenmek isteyen erkekleri bizzat yiğitlik testine tâbi tutar. Ay Hanım da güzel olduğu kadar kıyıcı biridir. İyi binici olduğu kadar usta bir atıcıdır. Bileği de güçlüdür. Hiç çekinmeden savaşımlara katılır. Yüzbaşı Kadır Bağa gibi değme savaşımlarla vuruşup onları yere serer.¹⁸² Kendine vurgun olanlar da dâhil olmak üzere erkekleri oklamak, gerekirse onları kılıç darbeleriyle öldürmekten çekinmez. Gökçen Kız “Ben, oku beni aşan, atı beni geçen, güreşte beni yenebilen erkek isterim.” derken adeta erkeklere meydan okumaktadır.

Ancak bu karakterler çoğu zaman dünyadan değil de daha farklı bir varlık âleminde gelmiş gibidir. Işık saçan bakışlarıyla erkekleri kendilerine esir ederler. Onlara ne yaklaşmak ne de onlardan uzaklaşmak mümkündür. Öte yandan cinselliklerinden de arınarak özgürleşmiş ve kendilerini erkeklerden uzaklaştırmışlardır.¹⁸³ Ancak kendilerini hak eden yüksek karakterli erkekle evleneceklerdir.

Öte yandan Atsız bu hem doğa üstü güçlere sahip genç kızların hem de cinsellik gücüne sahip femme fatale'nin erkeklere yaptığı eziyetten zevk alıyor gibidir.

“Bir çift çekik yeşil gözün ışık saçarak kendisine bakması”, Deli Kurt Murat'ın “bütün irâdesini yok ediyor, gözlerini kamaştırıyor, Deli Kurtu zevkten bayıltacak hâle getirirken, korkunç şekildeki yırtıcı bakışıyla da titretiyordu.”¹⁸⁴

Selim Pusat ise tarihin derinliklerinden gelen eski sevgilinin hayaliyle kendinden geçip yazdığı şiiri Güntülü'ne gönderiyordu.¹⁸⁵

(...)

Ey sen ki kül ettin beni onmaz yakışınla,
Ey sen ki gönüller tutuşur her bakışınla!
Hançer gibi keskin ve çiçekler gibi ince

¹⁸² Atsız, **Bozkurtlar Diriliyor**, s. 104.

¹⁸³ Engin Geçtan'ın isabetle tespit ettiği gibi cinsel eksiklikleri bariz karakterler bu eksikliğinin görkemle kapatmak isterler. “Çünkü görkem, için için yaşanan eksiklik duygularına karşı geliştirilmiş yapmaca bir niteliklidir. Ego şişmesi arttıkça insanın kendisine atfettiği ya da atfetmek istediği görkem, dış dünyadaki bazı insanlara yansıtılarak bu kişiler yüceltilir. Dolayısıyla da böyle birinin dünyası, gerek kendi, gerekse yüceltilen kişilerin imgelerinden oluşur. Egonun şişmesi çok arttığında bazen öyle bir noktaya gelinir ki, kişilik organizasyonu ufak bir darbeyle dağılabilir, darbenin niteliği ne olursa olsun.” Engin Geçtan, **Hayat**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 59–60.

¹⁸⁴ Atsız, **Deli Kurt**, s. 190-191.

¹⁸⁵ Atsız, **Ruh Adam**, s. 244-245.

Çehren bana uğrunda ölüm hazzı verince
Gönlümdeki azgın devi rüzgarlara attım;
Gözlerle günah işlemenin zevkini tattım.
Gözler ki birer parçasıdır sende İlahın,
Gözler ki senin en katı zulmün ve silahın,
Vur şanlı silahınla gönül mülkü düzelsin;
Sen öldürüyorken de vururken de güzelsin!

(...)

Adeta taparcasına sevmek, erkekçe sevmenin ve acıyı yükselterek dindirmenin ya da, belki de, aşktan neden kaçınmak gerektiğinin ve onun ne kadar güçlü bir duygu olduğunun gösterilmesinin bir yoludur.

4.6. Kente Karşı Köy

Genel olarak “topluluk” ve “toplum” ya da “cemaat” ve “cemiyet” olarak tercüme edilen **Gemeinschaft** ve **Gesellschaft** kavram çifti, Alman sosyolog Ferdinand Tönnies (1855-1936) tarafından toplumsal bağları tanımlamak için kullanılmıştır. Söz konusu kavram çifti, modern toplumsal yapılanmaları anlamlandırmaya hizmet eden kategorizasyonlarla 19. yüzyılın sonlarından bugüne sıklıkla işlenmiştir. Tönnies'in artık bir klasik hâline gelmiş olan *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887) adlı eserindeki bu ideal sosyal örgütlenme tiplerinden hareketle modernleşen tüm toplumlarda, köy-kent ayrımı etkin bir karşıtlık üzerinden kurulmuştur.¹⁸⁶

Sosyolojinin kurucu isimlerinden Max Weber'in bu konu üzerine yapmış olduğu analizine göre **Gemeinschaft** – **Gesellschaft** dikotomisi toplumsal değişimin temel unsurlarını vurgulamak için kullanılan kavramsal bir araç seti olarak görülmelidir.¹⁸⁷ Weber de, tıpkı Tönnies gibi, toplumsal bağları, bir yandan kişisel sosyal etkileşimlerle bu etkileşimlere dayanan rollere, değerlere ve inançlara (**Gemeinschaft**) bağlamış, öte yandan da, toplumsal bağları dolaylı etkileşimlere, kişisel olmayan rollere, biçimsel değerlere ve bu etkileşimlere dayanan inançlarla (**Gesellschaft**) ilişkilendirmiştir.

¹⁸⁶ Ferdinand Tönnies, **Community and Society**, çev.: Charles P. Loomis, Mineola, NY, Dover Publications, 2002, s.37 vd.

¹⁸⁷ Max Weber, **Economy and Society**, ed. Guenter Roth and Claus Wittich. University of California Press, 1968, s.4, 40-43.

Tönnies'e göre toplumsal yapılanmalar **Gemeinschaft** (organik) ve **Gesellschaft** (kurumsal) arasındaki ayrıma dayanmaktadır. **Gemeinschaft**'ı tanımlayan kırsal, köylü toplumlarda, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan kişisel ilişkiler ve geleneksel kurallar ve bunların ortaya çıkardığı hakiki bir düzendir. İnsanlar, **Wesenwille** (doğal irade) tarafından algılanan ve kendiliğinden ortaya çıkan duygular ve duyguların ifadeleri ile birbirleriyle basit ve doğrudan, yani yüz yüze iletişim ve ilişkiler ağına sahiptir. Cemaat, insanları aralarındaki bütün ayrımlarına rağmen birbirine bağlar.

Buna karşılık **Gesellschaft**, **Kürwille**'in (rasyonel irade) yaratılmasıdır. Kendisini modern devlet bürokrasisi, büyük sanayi kuruluşları ve kozmopolit yaşam tarzında gösteren bu toplumsal yapılanma kentli ve endüstrileşmiş toplumlarda yapay ve sözleşme temelli ilişkilere dayanan bir toplumsal kategoridir. Rasyonelleştirilmiş, kişisel ve hesaplı yaşam, **Gemeinschaft**'ın yapısına nüfuz eden geleneksel aile ve akrabalık bağlarının yanı sıra dinleri zayıflatma yönünde hareket eder. **Gesellschaft**'ta insan ilişkileri daha gayri şahsi ve dolaylı, verimlilik ya da diğer iktisadî ve siyasî kaygılardan hareketle rasyonel olarak inşa edilir. Cemiyet aralarındaki bütün bağlara rağmen insanları ayırır.¹⁸⁸

20. yüzyıla geçişte Almanya'da ortaya çıkmış bu ayrım kıtanın diğer ülkelerinde de etkin şekilde işlenmiştir. 18. yüzyılın son çeyreğinde büyük ölçüde burjuva (kent-soylu) normlar ve değerler etrafında şekillenmiş devrimlerle¹⁸⁹ (Sanayi Devrimi, Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi) birlikte alışlageldik yaşam tarzından bir şekilde uzaklaştırılan kırsal kesimin kendi değerler ve kurallar manzumesinin ciddi anlamda aşındırılması söz konusu olmuştur. Bu durumun yarattığı yabancılaşma ve bu yabancılaşmanın doğrudan sonucu olan huzursuzluk ifadesini 19. yüzyılın kitlesel hareketlerinde bulacaktır. Öyle ki edebiyattan resme, bütün sanat dalları; ekonomiden siyasal düşünceye bütün felsefî uğraşlarda başlıca temalardan biri, köylülükten çıkıp şehirlerde proleterleşen kitlelerin akıbetidir. Konu, 20. yüzyıla gelindiğinde de kapitalizmin “yayılma” ve “eşitsiz gelişme” prensibine bağlı olarak önemini korumayı sürdürecektir. Modernitenin “huzursuzluk” ve “tekinsizlik”

¹⁸⁸ Tönnies'in dikotomisi hakkında değerlendirmeler için bkz. Louis Wirth, “The Sociology of Ferdinand Tönnies,” **The American Journal of Sociology**, Vol. 32, No. 3, (Nov. 1926), s. 412-422.

¹⁸⁹ Hobsbawm, **Devrim Çağı, 1789-1848**, 2008.

yaratan getirilerinden kaçınmak isteyen pek çok entelektüel ulusal hareketlerin iyiden iyiye yükselişe geçtiği Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Gemeinschaft'ı “romantikleştirerek” hem bu sancıları dindirmek hem de ulusal birliği sağlamak istemişlerdir. Aynı dönemde sanayi toplumlarının katı, merhametsiz, Edward Hopper'ın tablolarındaki gibi “çerçeveler” içine yerleştirilmiş “ruhsuz” insanlar ve bina yığınları olarak resmedilmesi de aynı temalara odaklanmış farklı yaklaşımları ortaya çıkarmıştır.

Tönnies'in dikotomisinin, belki de, kötüye kullanılması neticesinde metropol düşmanlığı ile kapitalizm karşıtlığı, işçi hareketleri içinde ortaya çıkan yorgunluklar ve yabancılaşma deneyimleri, vulgarize edilmiş bir **Gemeinschaft** ve **Gesellschaft** yorumuyla birleşerek, bu kavram çiftini toplumsal yapılanmayı açıklayan ideal kavramlar olarak öne sürmesine yol açsa da bunlar aslında her geçen gün akışkanlığı artan toplumda üstelik sınıfsal ayrımların daha derinlemesine incelendiği bir dönemde temel sınıflandırma ve açıklama kategorileri olmaktan uzaklaşmıştır. Yine de ilk baskısı “Kültürün Ampirik Biçimleri Olarak Komünizm ve Sosyalizm Üzerine İncelenme” başlığıyla 1887’de yayımlanan bu eserin Tönnies’in kavramları daha da ileri götürdüğü 1912’de yayımlanan ikinci baskısı, beklenmedik ama kalıcı bir başarıya ulaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı’na giden yolda vulger materyalizm gibi, Alman düşüncesinde vulger idealizm de söz konusu olmuştur. Tönnies’in tezleri aşınarak ve dönüşerek de olsa popülerleşme yoluna girmiştir.¹⁹⁰

Gemeinschaft ve **Gesellschaft** kavramları, Max Weber tarafından, *Ekonomi ve Toplum* başlıklı eserinde de kullanıldı. Tönnies’e doğrudan yazdığı yanıtta Weber ve **Gemeinschaft**’ın “özel bir duyguya” dayandığını ileri sürdü. **Gesellschaft** tabanlı ilişkiler ise, en iyi örneği ticari bir sözleşme olan “karşılıklı rıza”yla varılan “akılcı” anlaşmalardı. Weber ayrıca **Gemeinschaft** ve **Gesellschaft** arasındaki ilişkinin akışkanlığını ve amorf yapısını vurgulama gereği duymuştur. Weber’in ayrımı, üç bileşenli tabakalaşma teorisinin temeli olan "Classes, Stände, Parties" makalesinde

¹⁹⁰ Safranski'nin işaret ettiği gibi bu kavram çifti 1920'lerde modern toplumun tutucu eleştirisinin en önemli kavramları hâline gelmiştir. Bu kavramlar sonraki yıllarda yanlış bir şekilde Heidegger'in hakiki ile hakiki olmayan arasında yaptığı ayrımın eşdeğeri olarak değerlendirilecektir. Rüdiger Safranski, **Heidegger: Almanya'dan Bir Usta**, çev.: Ali Nalbant, İstanbul, Alfa Yayınları, 2021, s. 267-268.

işlemiştir.¹⁹¹

Konunun Türkiye bağlamındaki karşılığına bakmaya başlamadan önce, Ziya Gökalp'ın düşüncelerini derinden etkileyen Emile Durkheim'ın da Tönnies'in kavramsal kategorileştirmesiyle ilgili sert bir polemiğe girdiğini belirtmek önemlidir. Bu durum Gökalpçılığın- dolayısıyla Durkheimcılığın Türkiye'de uzun yıllar boyunca süren güçlü etkisi nedeniyle-¹⁹² Tönnies'in yaptığı kategorizasyonların Türkiye'de niçin satır aralarında dolaşmakla yetinmek zorunda kaldığını anlamamızı biraz olsun kolaylaştırabilir. Tönnies'in kitabının yayımlanması münasebetiyle kaleme aldığı incelemesinde Durkheim bu iki kavram arasındaki esas farkları kabul etmiş olsa da **Gesellschaft**'ı mekanik, yani yapay bir toplumsallık hâli olarak yorumlamış ve Tönnies'in iki tür arasındaki geçişkenliği görmemekle suçlamıştır. Tönnies ise görüşlerinin bu şekilde yorumlanmasını kabul etmemiş ve bu eleştiriye karşılık Durkheim'ın *Toplumsal İşbölümü*¹⁹³ (1893) adlı meşhur eserinde ileri sürülen tezlerin Spencer'ın çalışmalarının elden geçirilmiş bir versiyonu, bir uzantısı olduğunu ve bu hâliyle çok da özgün olmadığını söylemiştir. Yine de liberalizme meydan okuyan iki düşünürün toplumu aralarında sözleşme yapan bireylerden ibaret bir külte olarak görmedikleri, toplumsallık ve toplumsallık bilincinin de gerekli olduğunu ileri sürmüş oldukları belirtilmelidir.

Tutkulu bir Durkheimcı olan Ziya Gökalp ise Tönnies'in öne sürdüğü kavramsallaştırmayı ona mümkün olduğunca atıf yapmadan ve olabildiğince yumuşatarak Türkiye bağlamındaki değerlendirmelerine sindirmiştir.¹⁹⁴ **Gesellschaft**

¹⁹¹ Max Weber, "The Distribution of Power Within the Community: Classes, Stände, Parties", **Journal of Classical Sociology** [1468-795X] Waters, Dagmar, et al. 2010 vol:10 iss:2 s. 137-152.

¹⁹² Taha Parla'ya göre Ziya Gökalp'ın korporatist düşünme biçimi Türkiye'de birtakım baskın siyasî ideolojiler ve resmî felsefeler için paradigmatic bir dünya görüşü sunmuştur. Özellikle, hâkim resmî ideolojiler olarak İttihatçılık (1908-1918) ve Kemalizm (1923-1950), hatta çağdaş Atatürkçülük(ler) (1960-1980), onun kapsayıcı sisteminin programatik ve dar anlamda, ideolojik varyasyonlarıdır. Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, haz.: Füsun Üstel, Sabir Yücesoy, 2.bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 1993, s. 7-11.

¹⁹³ Emile Durkheim, **Toplumsal İşbölümü**, çev.: Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, 2006.

¹⁹⁴ Uriel Heyd, Gökalp'ın hars ve medeniyet kavramlarını dolaylı olarak da olsa Alman sosyolojisinden, eğer kendisi bu kavramları geliştirmediyse Ferdinand Tönnies'den, iktibas etmiş olabileceğini düşünür. Her iki düşünürün de cemaati tasviri ederken aynı kelimeleri kullanmasına dikkat çeken Heyd Gökalp'ın eserlerinde yankı bulan Herder ve Fichte, Hegel ve Nietzsche, Tönnies ve Treitschke gibi Alman düşünürlerin fikirlerini Fransızca neşriyattan takip ettiğini belirtir. Gökalp, Almanya'da okuyan Durkheim ve arkadaşları tarafından neşredilen ve birçok Alman bilginin

ile **Gemeinschaft** ayrımının hatırlatır bir şekilde "medeniyet" ve "hars\kültür" arasında yaptığı ayrım ile Gökalp, sorun için İslâm da dâhil olmak üzere toplumun kendi değer ve geleneklerinden vazgeçmeden Batı uygarlığından benimseyebilecek öğeler ve yönler için yeni bir perspektif açmıştır.¹⁹⁵ Bilim ve teknolojinin başka bir ifade ile maddî başarılarının toplamı anlamına gelen “medeniyet” bir kez evrensel bir kategori olarak kabul edildiğinde, ki bu mümkün değildi, uygarlık ne İslâm'la ne de Hristiyanlıkla eşitlenebilirdi. Hâlbuki "kültür", gelenek ve görenekleriyle, etik ve ahlakî normlarıyla ve belirli bir ulusun kendi öz değerlerine atıf yapması dolayısıyla benzersizdi.

Bu açıdan ulus, kültürünün taşıyıcısı olarak toplumun en gelişmiş düzeyini temsil ediyordu. Ancak ulus yalnızca ortak bir ulusal dil, kültür ve din temelinde var olabilirdi. Gökalp'e göre İslâm ümmeti ve Türk milleti kavramları, din millî kültürün önemli bir bileşeni olarak hizmet ettiği için uzlaşmaz kavramlar değildi. Ancak, bu kültürün kökenleri ilk olarak sıradan insanların günlük yaşamında olduğu gibi Türklerin İslâm öncesi tarihinde aranmalıydı ve bu Türkçülüğün birincil görevi idi.

Gökalp'in Alman **völkisch** milliyetçiliğinden etkilenerek¹⁹⁶ kültürü siyasallaştıran, milleti ise kültürel bir cemaat olarak tasarlayan, modern Türk kimliğinin halk

makalelerinin yayımlandığı *L'Anne Sociologique* dergisini takip ediyordu. Dergide ayrıca Almanca sosyoloji eserlerinin özetlerine de yer veriliyordu. Uriel Heyd, **Ziya Gökalp: Türk Milliyetçiliğinin Temelleri**, çev: Cemil Meriç, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1980, s.45-46. Niyazi Berkes, Gökalp'in Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak (1918) başlıklı eserindeki “Hars Zümresi, Medeniyet Zümresi” başlıklı bölümün ilk olarak *Türk Yurdu* dergisinde “Cemaat ve Cemiyet” başlığıyla yayımlandığına (1913, c. IV, sy. 41) işaret ederek Gökalp'in üzerindeki Alman etkisine değinir. Niyazi Berkes, **Turkish Nationalism and Western Civilization**, New York, Columbia University Press, 1959, s. 317.

¹⁹⁵ Konuyla ilgili ayrıntı bir değerlendirme için bkz. Erol Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.

¹⁹⁶ Mustafa Oral'ın Gökalp'in Alman düşüncesiyle münasebeti hakkında yaptığı değerlendirmesi şu şekildedir: “Ziya Gökalp, felsefik yaklaşımlarının çoğunluğunu Fransız sosyoloji ve felsefesinden almasına karşın, ulusçuluğu (Türkçülük) daha çok Orta Avrupa ve özellikle Alman tipindedir. Alman ulusçuluğu, duygulara büyük önem veren ve ulusların bozulmamış kültürü üzerinde duran romantizmin bir ürünüdür. Bununla birlikte Ziya Gökalp'in ulusçuluğu, az gelişmiş ülkelerdeki ulusçuluklar gibi, ilk ve asıl anlatımını kültür alanında bulmuştur. Milliyetçilik Düşüncesi (1944) başlıklı önemli eserinde, 'ulusçuluk, başlangıçta bilim adamları ve şairler için... bir eğitim ve tanıtım macerasıydı' tespitinde bulunan Kohn, bu konuda Herder'le önemli ölçüde örtüşmektedir. Bir şair ve âlim olan Ziya Gökalp'in milliyetçilik düşüncesi de bu romantik milliyetçi çizgide durmaktadır. Ancak Herder, Fichte, Hegel gibi Gökalp'in yazılarına yansıyan romantik Alman yazarların düşüncelerinin kendisine Fransızca literatür vasıtasıyla ulaşmış olduğu belirtilir.” Mustafa Oral, “Çağdaşları Tarafından Ziya Gökalp'in Eleştirisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, Bahar 2006, s. 32.

kültürünün Batı tekniği ile işlenmesiyle şekillendirileceğine dair görüşleri Cumhuriyet'in yüksek tahsilli gençleri tarafından da benimsenmiş olmakla birlikte 1930'lara kadar pratikte bir karşılık bulmamıştır.

Bundan hiç kuşkusuz aktüel kültüre karşı mesafeli duran Batıcı milliyetçi iktidar elitinin yönelimi ile Rousseau'da ifadesini bulan romantik vurgusu güçlü aydınlanmacı politik toplum tasavvuruna ve burjuva değerlere tutkuyla bağlı olan Atatürk'ün tavrı belirleyici olmuştur. Aydın despotizmin araçlarıyla eldeki imkânlar ölçüsünde yukarıdan aşağıya sızdırılan bir kültürlenme süreci işletildiği bu dönemde halk kültürün aydınlar tarafından işlenmesi Gökalp'in öngördüğü gibi çift taraflı daha doğrusu etkileşimli bir süreç olarak hayata geçirilememiştir. Bu etkileşime kapalı kültürlenme yücelttiği değerlere kendi hayatında yer vermeyen iktidar elitini de bir yabancılaşma sürecine sokmuştur.

Ancak bu durum 1929 Dünya Ekonomik Krizi (Büyük Buhran) ve buna eşlik eden olumsuz gelişmelerin doğrudan etkisiyle sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Çözüm halka doğru gitmekte bulunmuştur. Türkiyat Enstitüsü'nün ilmî sahada, Beş Hececiler, Yedi Meşaleciler gibi memleket şairlerinin sanat alanında başlattığı öncü teşebbüsler 1930lu yılların başından itibaren bir noktada “Orada bir köy var uzakta” diyen marşa konu olacak kadar “yabancılaşarak yakınlaşma”¹⁹⁷ alametleri göstermiştir.¹⁹⁸ Bu yaklaşımın hasılası ise kentten köye, merkezden çevreye, asliden tâlî olana bakışı yansıtırcasına bir köy ve pastoral yaşam mistifikasyonu olmuştur.¹⁹⁹ 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başlarında önce Rus sonra Bulgar popülizmlerinden etkilenerak ortaya çıkan köycülük²⁰⁰ esasen CHP'nin 1931'de belirlediği temel

¹⁹⁷ Asım Karaömerlioğlu, **Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem**, 3 bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 48-49.

¹⁹⁸ Hilmi Ziya Ülken, aydınların, köycülük modasına uyarak köylüyü sevmesini yeterli görmez. Aslonan, köylünün de onları sevmesidir. Karşılıklı sevgi olmadığı takdirde köylü kapılarını kapıyacaktır. Hilmi Ziya Ülken, **Millet ve Tarih Şuuru**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 113.

¹⁹⁹ Hasan Aksakal, **Türk Politik Kültüründe Romantizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, özellikle de “Romantizmin Taşrası: Popülizm, Folklor ve Köycülük” başlıklı bölümde s.131-165.

²⁰⁰ Çoğulculuğun bir siyasal gereklilik olarak benimsendiği, özgürlüklerin bir hak olarak yerleştiği II. Meşrutiyet döneminde etkinlik kazanan halkçılık düşüncesi özellikle Türk Ocağı ve Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti etrafında toplanmış *Türk Yurdu* ile onun bir eki olan *Halka Doğru* dergisinde yazan başta Yusuf Akçura olmak üzere bütün önemli Türkçüleri etkisi altına almış bir düşünceydi. Milliyetçi ideoloji ve hareket için toplumun bütün kesimlerinden destek almak amacıyla halkın yüceltildiği bu yıllarda kente özgü ahalî sözcüğü yerini kırsal kesimi de içine alan halk sözcüğüne bırakıyordu.

ilkelerden biri olan halkçılıkla gündeme getirilmiştir.²⁰¹ Serbest Fırka girişimi ve Menemen Olayları'nın açık bir şekilde gösterdiği gibi kabul edemediği köy gerçekliğini değiştirmekte çok da başarılı olamayan²⁰² siyasî iktidar karşı karşıya kaldığı tehdidi bertaraf etmek ve kendisine bir sosyal taban yaratmak için köycülüğü bir manivela olarak değerlendirmiş, halkla olan irtibatını güçlendirecek köycülüğü pratik anlamda hayata geçirebileceği düşündüğü kadrolara da bürokrasi içinde yer açmıştır. Zamanla milliyetçi düşüncenin bütün katmanlarını kesen bir akım hâline gelen köycülük Türk milliyetçiliğinin farklı renklerini bir araya getiren ana

Taşrada, Anadolu'da da artık halk vardı. Ona ulaşmak, ona gitmek gündemdeki “içtimai inkılâb”ın gereği idi. “Köycüler Cemiyeti”nin kurulması, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde bu düşünceyi kuvveden fiile geçirme girişimlerinin ilki olmuştur. Aralarında Hasan Ferid Cansever ve Reşit Galib'in de bulunduğu Ocaklı doktorların girişimlerini bir kenara bırakacak olursak Türk Ocakları, köycülüğü daha ziyade bir gösteriş telâkki etmiş, köycülük sevgisi ise gösterişinden ibaret kalmıştır. Hatta bu dönem aydınlarının köyle irtibatı yok denecek kadar azdır. Türkiye'de halkçılık düşüncesinin doğuşu ile ilgili bkz. M. Asım Karaömerlioğlu, “Türkiye'de Köycülük”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, s. 284. Zafer Toprak, “Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu”, **Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları**, İstanbul, 1977, s.13-31. Toprak, “Osmanlı Narodnikleri: 'Halka Doğru Gidenler’”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 24, Kış 1984, s. 69-81.

²⁰¹ Kemalist programın özünü teşkil eden “halkçılık ilkesi” başlangıçta halk egemenliği ilkesine dayanıyor, uzun vadede Anayasa'daki İslâmî meşruiyete ait tüm referansların elenmesine işaret ediyordu. Halkçılığın bir diğer önemli yönü ise yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin Meclis'in kurumsal yapısında yoğunlaşması anlamına gelen “güçler birliği” ilkesinin benimsenmesiydi. Ancak Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Atatürk'ün, 1923'ün 8 Şubat'ında Balıkesir'de yaptığı konuşmada görüleceği gibi Ziya Gökalp'ın dayanışmacı-korporatist yaklaşımı anımsatan bir halkçılığı benimsemişti: “Parti, sadece bir sosyal sınıfa değil, bütün olarak bir ulusu temsil edecektir. Bir tarım toplumumuz var. Böyle bir toplum büyük toprak sahipleri ve geniş topraklara sahip çiftçileri içerir. Ülkemizde ne kadar insan geniş topraklara sahiptir? Araştırmalardan öğrendik ki hiç kimse böyle büyük topraklara sahip değildir. Sonuç olarak, bu toprak sahipleri korunması gereken kişilerdir. Sonra esnaf ve küçük bir kasaba tüccarları vardır. Onların da haklarını korumalıyız ve hâlde ve istikbalde onların kendi güvenliği sağlanmalıdır. Bu insanların dışında, büyük kapitalistler yoktur. Kaç milyonerimiz var? Hiç. Biraz parası olanların düşmanı olmamalıyız. Aksine, biz ülkemizde milyoner ve milyarder oluşturmak için çabalayacağız. Ondan sonra işçiler vardır. Onların sayısı yirmi bini geçmiyor. Tarlada çalışan çiftçiler gibi, onlar da korunmalı ve hakları savunulmalıdır.” Burada dikkat çekilmesi gereken husus, tepeden inme yollarla eski düzeni alaşağı ederek cumhuriyeti tesis eden siyasal iradenin, çağdaşlaşma vurgusuna rağmen otoriter bir tavırla toplumsal yapıyı olabildiğince korumaya çalışmış olmasıdır. Türk Ocaklarının sınırlı faaliyetini bir kenara bırakılırsa, irade-i maslahat dışında etkin bir siyaset geliştirilmemiş, köylünün milletin efendisi olduğu şiarı parlak bir söylemden ibaret kalmıştır. Atatürk'ün Balıkesir'de yaptığı konuşmanın bir değerlendirmesi için bkz. Şirin Tekeli ve Gencay Şaylan, “Türkiye'de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 6-7, Yaz-Güz.1978, s. 44-100.

²⁰² Murat Metinsoy, bu başarısızlığı geç sanayileşme, küçük toprak sahiplerinin görece üstünlüğü, yavaş kentleşme ve altyapı kapasitesinin zayıflığına bağlar. Köylülerin vergi direnci devletin yapısal değişim hedefini akamete uğratan faktörler arasındadır. Modern bir ulus-devleti inşa etmenin maliyeti en çok küçük arazi sahipleri ve yoksul köylülere çıkarılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Metinsoy, “Negotiating The Price of the New State and Republican Modernization: Resistance to the Agricultural Taxes in Modern Turkey” **New Perspectives on Turkey**, Sayı: 63, 2020, s. 80–112.

motiflerden birisini oluşturmuştur.²⁰³ Rejimin ideoloji meselesine el atması ile birlikte köycülük akımının öncüsü Askerî Tıbbiyeli Reşit Galip'in Millî Eğitim Bakanlığına getirilmesi de, Nusret Kemal Köymen, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Tahsin Tola gibi dönemin önemli münevverlerin köycülüğün temsilcileri olarak öne çıkması da bu şartlar altında gerçekleşmiştir.

Bu bağlamda gençlik içinde de rağbet gören bir fikir akım olarak köycülüğü hars/medeniyet ayrımı üzerinden ilişkilendirerek Gökalpçı halkçılığa bağlamak mümkündür.²⁰⁴ Nitekim *Atsız Mecmua*'da bir araya gelen isimler de köyleri hiçbir şekilde bozulmamış ulusal kültürün canlı müzesi olarak gören Ziya Gökalp'i kendileri için bir rehber olarak görmüşlerdir. Bu Gökalpçı tutum rejimin benimsediği yeni yönelimle de uyumludur. Zaten *Atsız Mecmua*'da yazan isimler dönem itibarıyla ve genel olarak Gökalpçı yaklaşım ile rejimin köye bakışı arasında esasta bir büyük ayrım görmemiş, hatta Türk inkılabının esasını Ziya Gökalp'in kurduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁰⁵ Türk Ocakları'nı kapatan iktidar eliti gibi halkçılığın ete kemiğe bürüneceği bir pratiğin tatbik edilmediğini düşünen bu grup maneviyatın saf kültürle takviye edilmesi ya da saf kültürün üzerindeki gerici tabakanın parçalanması adına aşırı irade vurgusuyla meşrulaştırılan toplumsal mühendislik uygulamalarını desteklemiştir. Ancak köycülük özelinde bu yaklaşımın gereğini yerine getirdiklerine dair olumlu örnek sayısı son derece azdır.²⁰⁶

²⁰³ Kemalist köycülük, ulusal bir pedagoji, Recep Peker'in deyişiyle “ulusu katılaştırma” aracı, olarak kurgulanmıştır. Halkevleri, köylünün kendi gündelik yaşamında muhafaza ettiği kültüre yönelirken Türk geleneklerinde, halk içinde yaşayan nüvelerini millî değer ölçülerinin süzgecinden geçirilerek modern millî kimliğini biçimlendirmeyi amaçlamıştır. Ömer Türkoğlu, “Halkevleri'nin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları”, **Kebikeç**, Sayı: 3, 1996.

²⁰⁴ Nergis Canefe'nin belirttiği gibi köycülük “erken dönem Cumhuriyet halkçılığının İttihat ve Terakki içinde mayalanan Türk milliyetçiliği fikrinin popülizmle olan dirsek temasına uzanan bir kökü”dür. Nergis Canefe, **Anavatandan Yavruvatana Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet**, çev.: Deniz Boyraz, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 148-150.

²⁰⁵ “Bugünkü Rus inkılâbının esaslarını nasıl Lenin kurdu ise, bugünkü Türk inkılâbının esaslarını da Ziya Bey kurmuştur. Pürsüz bir Türk dilinden medeni kanuna kadar bugün hakikat olan büyük kıymetlerden birçoğu Ziya Beyin yazdığı temennilerdi.” Namık Kemal, [Hüseyin Nihâl], “Kadro ve Ziya Gökalp”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 12, 15 Nisan 1932, s. 302-304.

²⁰⁶ Bu girişimlerden en dikkate değer olanı Dârülfünûn öğrencilerinin inisiyatif almasıyla hayata geçirilmiştir. Şeyh Sait İsyanı'nın bastırıldığı 1925 yılının Mart ayında Cumhurbaşkanı'na çektikleri telgrafla “halka riyakârane taassubun, Hilafet ve Saltanat'ın iç yüzünü anlatmak, demokrasi esasâtını izah etmek üzere her sene tatillerde tenvir heyetleri teşkil ederek memleketin en uzak köylerine ve kasabalarına kadar dolaşmaya ve samimi halk ruhuyla kaynaşmaya karar” verdiklerini bildirirler. Nitekim aynı yılın yazından öğretim üyelerinin de katıldığı “Tetkik ve Telkin Heyetleri” oluşturularak Anadolu'nun çeşitli illerinde konferans verirler. Eminalp Malkoç, “Erken Cumhuriyet Döneminde

1926'daki “Mesai Programı”nda köycülüğü “kudsi bir umde”²⁰⁷ olarak değerlendiren Türk Ocakları'nın pedagojik, esasında meslek edindirme ve tıbbi bir etkinlik olarak kurgulanmış, başka bir ifadeyle köye ve köylüye ulaşmayan etkinliklerinin yetersiz bulunmasında Avrupa'da özellikle de faşist İtalya'da eş zamanlı olarak kırsal kitleyi harekete geçirme ve denetim altına alma amacıyla geliştirilen “halka doğru”²⁰⁸ hareketlerinin etkisi büyüktür. Ekonomik buhranın iyice görünür kıldığı hoşnutsuzluklar nedeniyle bir muhalefet potansiyelinin kendisini göstermesi de özellikle köylülerin hayatına temas edeceği ve rejimin toplumsal tabanını genişleteceği düşünülen bir etkinlik ve örgütlenme modeline olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Kemalist köycülük, ulusal bir pedagoji, Recep Peker'in deyişiyle “ulusu katılaştırma” aracı, olarak kurgulanmıştır. Halkevleri, köylünün kendi gündelik yaşamında muhafaza ettiği kültüre yönelirken Türk geleneklerinde, halk içinde yaşayan nüvelerini millî değer ölçülerinin süzgecinden geçirilerek modern millî kimliğini biçimlendirmeyi amaçlamıştır.²⁰⁹

Aralarından Nihâl Atsız'ın da bulunduğu Ocaklı, çoğunluğu öğretmen-öğrenci olan idealist gençler bu değişikliği pragmatik olmaktan çok ideolojik bir değişim olarak değerlendirmiş, takip edilen politikayı Gökalpçı çizgiye geri dönüş, dolayısıyla halka doğru gidiş olarak değerlendirmişlerdir.²¹⁰ Aynı fikir etrafında toplanmış bir gençliğin yokluğunu Cumhuriyet'in en büyük eksikliğini olarak değerlendiren Atsız için köycülük inkılâbı benimsememiş vazifemizi yapmayan gençliği harekete

Anadolu'nun Sorunlarına Dârülfünûn Çözümü: Öğrencilerin Tenvir ve İrşad heyetlerinden, Müderrislerin Tedkik ve Telkin Heyetleri'ne Dönüşen Sivil Tabanlı Bir Aydınlatma Girişimi”, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Demokratik Kesitler** içinde, yay. haz.: Eminaalp Malkoç ve İ. Arda Odabaşı, İstanbul, Derlem Yayınları, 2016, s. 165. “Dârülfünûn Talebesinin Hayırlı Bir Teşebbüsü”, **Vatan**, 16 Mart 1925, s.3.

²⁰⁷ François Georgeon, **Türk Modernleşmesi 1900-1930: Seçilmiş Makaleler**, çev: Ali Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 55.

²⁰⁸ CHF Halkevleri Talimatnâmesi'nde millî kültür teşkilatları itibarıyla Türklerin geri de kaldığını Avrupa'dan örnekler vererek açıklanmıştır. **C.H.F. Halkevleri Talimatnâmesi**, Ankara, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

²⁰⁹ Kemalist köycülük, ulusal bir pedagoji, Recep Peker'in deyişiyle “ulusu katılaştırma” aracı, olarak kurgulanmıştır. Halkevleri, köylünün kendi gündelik yaşamında muhafaza ettiği kültüre yönelirken Türk geleneklerinde, halk içinde yaşayan nüvelerini millî değer ölçülerinin süzgecinden geçirilerek modern millî kimliğini biçimlendirmeyi amaçlamıştır. Ömer Türkoğlu, “Halkevleri'nin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları”, **Kebikeç**, Sayı: 3, 1996.

²¹⁰ Atsız, “Halk ve Münevver”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 10, 15 Şubat 1932, s. 237-239.

geçirebilecek bir ideolojidir.²¹¹

Elbette bu yeni yönelimin olumlu sonuçlarının yanı sıra karşıt olmasa bile hayli hınç dolu bir söyleme akabileceği bir mecra sunduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Zira Nihâl Atsız bir taraftan artık rejimin de benimsediği köycülüğü sanki üzerine dikilmiş bir elbise gibi giyerken diğer taraftan “yarı münevver” olarak nitelendirdiği zümrenin dışarıdan, tepeden bakışını eleştirerek²¹² sınırlarını köycü (bazen de köylü) popülizminin belirlediği ve bir yerden sonra metropol, kent, kentsoylu burjuva yaşama ve onunla ilişkilendirilebilecek birçok şeye hiddetle karşı çıkmasına yol açmıştır. Bir yazısında “Türk ırkının istikbalini kuracak ve koruyacak olanlar Türkistanın Sartı²¹³ ile Türkiye'nin şehirlileri değil, Türkistan'ın göçebeleriyle Türkiye'nin köylüleridir” diyen Atsız, Batılı ve modern kapitalist değerleri benimsemiş görünen her yaş ve cinsten şehir insanını, “ahlaksız”, “Batı taklitçisi”, kendi maddî çıkarından başka bir şeyle ilgilenmeyen “potansiyel komünist”, cinsel hazlar peşinde kendilerini olmadık hâllere sokan bir “sosyal hayvanlar” olarak değerlendirmiştir. Bu guruhun evi olan şehirlerin ve asalak şehirlilerin geçimi yakın zamanda kan ve can vererek vatani kurtardığı yetmezmiş gibi anının teriyle toprağı işleyerek ülkeyi kalkındıran köylülerin omuzundadır.²¹⁴

Mevcut durumda köylünün içinde bulunduğu sefaletin izalesi vicdani görev addedilmeli köyün kalkındırılmasının bir öncelik olarak ele alınmalıdır. Atsız'a göre köyde doğan ve köyde büyümesi gereken inkılap gerçek Türk halkı olan köylüyü unutmış, onunla yaşamak, onunla kaynaşmak zorunda olan münevver gençlik onun ıstırabını duymaz olmuştur. Böyle bir ortamda yayın hayatına giren *Atsız Mecmua* ise, halka doğru gidecek, onun ıstırabını kendi ıstırabı bilecek, Türk köylüsünü içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmaya ve onu yükseltmeye çalışacaktır.²¹⁵ Bu görev “hâlâ kıl şalvar ve yamalı pabuçlarla gezen, kulağı akan yavrusunun başını pis

²¹¹ Atsız, “Bize Bir 'Gençlik' Lâzımdır”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 12, Nisan 1932, s. 285-287.

²¹² **A.g.m.**

²¹³ Türkçü terminoloji içerisinde “Sart” ticaretle uğraşan, ırken karışık şehir halkına verilen isimdir.

²¹⁴ Atsız, “Millî Seciye' Buhranı”, *Atsız Mecmua*, 15 Haziran 1932, s. 27-28.

²¹⁵ Söz konusu yıllarda Türkiye'de köylüler batıda kendi küçük topraklarına sahipken doğuda daha çok tarım işçisi olarak çalışıyorlardı. Büyük buhranın etkilerinin görülmeye başlanmasıyla birlikte geçim zorlaşmış 1930'lu yıllarda tarım aleyhine gerçekleştirilen sanayileşme hamlesi ile köylüler iyiden iyiye fakirleşmişti.

mendillerle bağlayan, bir istida yazdırmak için kapı kapı dolaşan köylüler”²¹⁶ olduğu müddetçe bir seferberlik havası içinde devam edecektir.²¹⁷

Bununla birlikte birçoklarına göre geri kalmışlığın göstergeleri olarak değerlendirilebilecek köylü yaşam tarzını bir “avantaj” olarak değerlendiren Atsız sağlıklı yeni nesillerin ancak kapitalizmin zehrinin henüz damarlarına şırınga edilmediği köylülerden meydana gelebileceğine inanır. Türkiye toplumunun kahir ekseriyeti itibarıyla köylülerden meydana gelmesi, melezleşmenin ve kanın kirlenmesinin, dolayısıyla soysuzlaşmanın, önündeki en büyük engeldir. Bu nedenle köylülük irksal üstünlük göstergesi olan saf kültürün bir değeri olarak işlenerek Türk halkına seslenebilecek bir biçime sokulmalıdır.²¹⁸

Atsız'ın 1920'lerin sonlarındaki yakın arkadaş çevresi de erken tarihlerden itibaren köye yüzünü çevirmiş ve oradan beslenmeye başlamıştır. Atsız'ın mesai arkadaşlarından Boratav'ın Türk mitolojisine ilişkin incelemeleri de Sabahattin Ali'nin yazdığı ve bir köy romanı olarak değerlendirilmesi gereken romanı *Kuyucaklı Yusuf*'u da (1938) bu türden merakların bir ürünü olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla hem 1929 İktisadî Buhranı'ndan sonra dönemin içe kapanmacı siyasetinin etkisiyle köye, Anadolu'ya odaklanılması; hem de Atsız'ın gerek bireysel ilgi alanı nedeniyle gerekse de sosyal çevresinin bu sahayı mümbit görmesi nedeniyle köycülüğe yönelmiştir.

“Fakat efendiler... Artık yurdumuza âşık olmanın zamanı gelmiştir. Artık Türk

²¹⁶ Atsız, “Köycülük”, *Atsız Mecmua*, Sayı: 5, 15 Eylül 1931, s. 97-99.

²¹⁷ *Atsız Mecmua* gibi bu dönemde yayımlanan dergilerde köyden ve köylüden tamamen ayrı bir yaşam süren Türk aydının çok sert bir dille eleştirildikten yaklaşık bir yıl sonra Yakup Kadri'nin *Yaban*'ı yayımlanır. Türk aydınının köye bakışını belirlemiş, büyük yankı uyandırmış kült bir metin olsa da *Yaban*'ın aydın eleştirisi ve siyasî aktivizm telkini bakımından biraz geriden geldiği söylenebilir. Yakup Kadri için köylünün içinde bulunduğu cehalet ve sefalet onu tanınmayacak bir hâle getirmiştir. Romanın kahramanı Ahmet Celal köylünün dünyasına girememiş, köylüler de onu pek anlamamıştır. Ancak bu durum bir Hitit köyünden farksız köyünde ne idüğü belirsiz bir mahlûk olarak yaşayan köylüden ziyade ona elini uzatmayan Türk aydının kusurudur. Aydınlar köy meselesini kendi meseleleri olarak benimsemeli ve köy gerçekliğine nüfus etmeliydiler. *Yaban*'dan sadece iki yıl sonra yayınladığı *Ankara*'da ise halka doğru gidişin başarıya ulaştığını dolayısıyla köyün ve köylünün bir sorunsal olmaktan çıktığını görürüz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, haz.: Atilla Özkırımlı İstanbul, İletişim Yayınevi, 1998, s. 190.

²¹⁸ Altan Deliorman'ın tanıklığına göre Atsız, feodal soyluluğa özel bir yakınlık duymaktadır. Avrupa'daki tanınmış aileler gibi köklü ailelerden gelen Türkler de aile armalarını kullanmalıydı. Köklü aileler böylelikle ortaya çıkacak, kimin hangi sülaleden geldiği kolayca anlaşılacaktır. Altan Deliorman, *Tanıdığım Atsız*, İstanbul, Orkun Yayınları, 2000, s. 71.

vatanını her sahada ve gözden laboratuvara kadar her vasıta ile tedkik zamanı gelmiştir.” (...) “Her yerde bir de memleket bilgisi vardır. Garbın ilim metotları ile tetkik olmayı bekleyen öksüz bir bakire gibi boynu büyük bizi bekleyen Vatan gözlerimizin önündedir.”²¹⁹

Köycülüğün Köy Enstitüleri projesi çerçevesinde kapsamlı bir millî aydınlanma deneyimine tâbi olduğu 1940'larda saf kültürü köyle dolayısıyla kanla eşleştiren Türkçülerin Gökalpçı dikotomiye kendi ideolojik pozisyonlarını tahkim etmek için sahiplenmeleriyle²²⁰ birlikte kültür ile medeniyet arasındaki ayrım dönemin en hararetli tartışma konularından biri hâline gelmiştir.²²¹

Türkçü dergileri çıkaran isimler *Atsız Mecmua*'da öne sürülen fikirleri, özellikle de köycülüğü, Türkçülüğün bir gereği benimsemiş,²²² Anadolu köyleriyle ile kozmopolit şehirlere karşı köyü ve köylüyü yüceltmişlerdir. Bu dönemde köye yönelik romantizm Türkçü dergilerin ortak motifleri arasında yerini almıştır. Bu bakımdan dergilerde görülen köycülüğün çok açık bir şekilde ırkçılıkla örtüştüren tezler bir anlamda *Atsız Mecmua* ile başlatılan geleneğin devamı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Atsız'ın tilmizi Fethi Tevetoğlu'nun 1940'lı yıllarda Samsun'da yayımladığı *Kopuz*'un sayfalarında Atsız'ın daha önce yazdıklarının teyit ve tekrarı mahiyetinde yazılar sık sık görülür. Necip Türk köylüsünün sefil hâlinden köye yeterli ilgiyi göstermeyen aydınları sorumlu tutan Tevetoğlu'na göre aydın

²¹⁹ Atsız, “Memleket Bilgisi” *Atsız Mecmua*, Sayı: 4, 15 Ağustos 1932, 73-74.

²²⁰ Bu yıllarda özellikle Turancı çevrelerde Gökalp'ın kültürü medeniyetten üstün görme tutumunun izdüşümü görülebilir. Zafere kahramanlıkla ulaşılabilceği telkin eden iyimser bir propaganda faaliyeti yürüten ve Gökalp'ı kendilerine örnek alan ırkçı çevreler Birinci Dünya Savaşı yıllarında savunulan görüşlerin çok da uzağına düşmemişlerdir. Aynı kesim savaş sonrasında İsmet Paşa'yı Türkleri savaştan uzak tutarak milleti erkeklikten soğutmakla suçlayacaktır.

²²¹ Kurtuluş Kayalı, dönemin solcu akademisyenlerinin bir araya geldiği *Yurt ve Dünya* dergisinde başgösteren ayrılığın nedenlerinden birini Ziya Gökalp'a yönelik tutumda aramak gerektiği öne sürer. Başka bir ifadeyle söylersek Ziya Gökalp'a ilişkin Türkçülerde görülen fikir birliği sol çevre için geçerli değildir. Hilmi Ziya Ülken, Muzaffer Başoğlu ve Behice Boran ile Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes arasında Ziya Gökalp'a yaklaşım konusundaki bir fikir ayrılığı vardır. Kurtuluş Kayalı, Boran ve Başoğlu'nun Gökalp'a karşı daha eleştirel bir yaklaşım içindeyken, Hilmi Ziya'ya daha yakın durduklarını belirtir. Bu isimler arasında meslekten halk bilimci olan tek isim ise Boratav'dır. Hem Fuat Köprülü'nün hem de Hilmi Ziya Ülken'in rahle-i tedrisinden geçmiş bir bilim insanı olarak her ne kadar Dârülfünûn'dan ayrıldıktan sonra Gökalp ve Köprülü'nün etkilerinden uzaklaşmaya başlamış olsa da Mete Çetikel'e göre Boratav her zaman mesleğini, millî kültür ve Batılılaşma konusunda, Gökalp tarafından çizilen çerçevenin içinde sürdürmüştür. İfade düzeyinde en fazla karşıt olduğu yerlerde dahi Gökalpçılıkla yakın düşünsel bağlantısını korumuştur. Çetikel, **a.g.e.**

²²² Reha Oğuz Türkkan'ın çevresindeki gençlerden Nurullah Barıman 1944 Irkçılık-Turancılık Davası sorgusunda Türkçülükle köycülüğün birbirinden ayrı ideolojiler olmadığını söylemiştir. Ona göre 'köycülüğün bahsolunduğunda “Türkçülüğün de bahsolunduğu muhakkaktır.” Nejdet Sançar, **a.g.e.**, s. 68.

sureten modern çehreye ve güçlü bir bünyeye sahip olsa da esasında kendi kültürüne yabancılaşmış güçsüz biridir. Oysa bu aydının sömürdüğü köylüler en çelimsiz hâlleriyle bile güçlü insanlardır. Bir yazısında belirttiği gibi soyu, dolayısıyla kültürü en saf hâliyle koruyan, Türk gelenek ve göreneklerini ilk hâliyle yaşatan da onlardır.

Atsız, Dârülfünûn'da bir araya gelen ekibin dağılmasının ardından artık köycülüğü bir ideoloji olarak açıktan savunmayı bıraktığı gibi bundan sonra çıkaracağı dergilere köycü ibaresini de kullanmayacaktır. Kıdemli ve Türkçüler arasında lider figür olarak görüldüğü 1940'lardan itibaren köycülükle ilgili görüşlerini değiştirmemekle beraber Türk kavimleri içinde Oğuzlara dolayısıyla Anadolu Türklüğüne öncelik ve ayrıcalık tanıyan Anadoluculara²²³ bu konuda karşı olması, öğrencilik için şehre gelen gençler dışında muhafazakâr köylülükle hiçbir irtibatının ve yakınlığının bulunmaması ve biraz da solcuların bu meseleyi kendi bakış açılarına göre sorunsallaştırmalarından²²⁴ kaynaklı olarak bu konudan giderek uzaklaştığını söyleyebiliriz. Her ne kadar köy hâlâ maneviyatın kaynağı²²⁵ olarak görülse de köycülük, endüstriye dayanma durumunda olan güçlü bir savaş ekonomisinin, dolayısıyla Turan birliği hedefinin gereklerine ters düştüğü için siyasî programa dahi alınmamıştır. Çünkü Atsız'ın bakış açısına göre köyler kalkındırılmadan millî savunmanın yapılması mümkün değildir.

²²³ Atsız, esasında ne Türk kavimleri içinde Oğuz unsuruna ne de Turan coğrafyasında Anadolu'ya bir ayrıcalık atfetmez. Mustafa Çokayoğlu'na karşı yürüttüğü polemikte ileriki Turan devletinin merkezi olarak Ankara'yı değil Yedisu'yu tercih ettiğini söylemiştir. Altan Deliorman ise Atsız'ın, Oğuzları Türklüklerini unutmış bir kitle olarak değerlendirdiğine işaret eder. "Türk dünyasını Oğuzlar mı kurtararak? Asıl kurtarılması gerekenler onlardı. Öte yandan Atsız'ın Anadolu'yu ve köylüyü tanıdığı da söylenemez. Öğretmenliği sırasında kısa süre kaldığı Malatya'yı saymazsak Anadolu'nun köylerine gerçekleştirdiği tek seyahatin de onu hayal kırıklığına uğrattığını söyleyebiliriz. Altan Deliorman'a göre köy gerçekliği Atsız'a 'biraz buruk, biraz çarpıcı, biraz da garip geliyordu.'" Deliorman, **a.g.e.**, s. 124, 244.

²²⁴ Solcu aydınlar tarafından çıkarılan *Yurt ve Dünya* dergisinde en çok işlenen konulardan biri de köy ve köycülüktür. Bu yazılar çoğunlukla gezi, katılımlı gözlem ve araştırma gibi alana dönüktür. Köy ve köycülük bir konudan ziyade bir dava olarak görülmüştür. Bağımsız bir kamusal alanın olmaması sol çevreyi halkçılık üzerinden kendilerine meşruiyet alanı oluşturmaya itmiştir. Bu yıllarda Köy Enstitülerinin faaliyetlerinin yarattığı tartışma çerçevesinde kır ve köy yaşamına ilişkin yapılan çalışmaları dikkat çeker. Mediha Esenel'in *Yurt ve Dünya* dergisinden yayınladığı köy monografilerini için bkz. Mediha Esenel, **Geç Kalmış Kitap: 1940'lı Yıllarda Anadolu Köylerinde Araştırmalar ve Yaşadığım Çevreden İzlenimler**, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1999; Niyazi Berkes, **Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara: Uzlu Basımevi, 1942. Ahmet Oktay, "Türk Solu ve Kültür", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 78, Güz 1998, s. 49-50.

²²⁵ Atsız, 24 Kasım 1963 tarihinde Yücel Hacaloğlu'na yazdığı mektupta "imkânım olsaydı Anadolu'nun bütün köylerini teker teker gezer, incelemeler yapar, not ve fotoğraf alır, Türkiye'nin manevî yapısı hakkında eser yazardım." diyerek köye olan ilgisinin devam ettiğini göstermiştir. Hacaloğlu, **a.g.e.**, s..64.

Burada anlaşılacağı gibi Atsız'ın amacı yozlaşmış şehre karşı millî cevherin kaynağı köyü öne çıkarmak kadar onu dönüştürmek ve kalkındırmaktır. Zira Atsız Anadolu coğrafyasını ne siyasal birliğin ve bağlılık duygusunun temel unsuru ne de Türklere ait tarihî kökleri olan bir toprak parçası olarak kabul etmektedir. Bu topraklar üzerinde yaşayanlar Anadolulu oldukları için değil Orta Asya'dan, yani ata yurdundan geldikleri, Türk kültürünü yaşattıkları ve kesintisiz bir siyasî birliğin mensubu oldukları için değerliydi. Türk milleti Atsız için tarihin başlangıcından itibaren yaşadığı her yerde gelecekte de yaşayacak, yaşayan ve ölmüş bütün Türkleri kapsamına alır. Dolayısıyla Anadolu'nun kalkındırılması kadar, hatta bundan daha önemli olan hayat kavgasının bir gereği olarak Türklerin tek bir devletin çatısı altında birleştirilmesidir. Bu savaşta cepheye sürülecek en değerli güç ise yozlaşmış şehirde değil köyde yaşayıp millî karakter özelliklerini en çok koruyan Türkler olacaktır.²²⁶

Orkun'da yayımlanan yazısında, “Türkçüyüz, arınmış Türkçeciyiz, yasacıyız, toplumcuyuz, millî gelenekçiyiz, şuurlu demokrasiye taraftarız, ahlakçiyız, bilimciyiz, teknikçiyiz” diyerek Aydınlanmanın ürünü kabul edilen bilim-teknikçiliğe, makine uygarlığı olarak yıllarca işlediği Batı'nın normlarının üstünlüğüne razı gelmiş ve romantik ve pastoral bir köycülüğü en azında söylem düzeyinde terk etmiş görünmektedir.²²⁷ Köycülük düşüncesi Türk siyasal hayatında 1950'lerde Remzi Oğuz Arık'ın öncülüğünde kurulan Türkiye Köylü Partisi tarafından temsil edilmiş, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in “millî doktrin”i 9 Işık'taki maddeler arasında yerini almıştır. Buna göre tarım kentleri hâlinde birleştirerek olan köyler hızlı bir kalkınmanın manivelasına dönüştürülecektir.

²²⁶ Atsız, “Yirminci Asırda Türk Meselesi II: Türk Irkı = Türk Milleti”, *Orkun*, Sayı 9, 16 Temmuz 1934, s. 157-160.

²²⁷ Atsız, “Orkun Yeniden Çıkarken”, *Orkun*, Sayı: 1, Şubat 1962, s.1.

Toparlayacak olursak Atsız'ın Gökâlçî bir çizgide köycülüğün teorisini yaptığı 1930'lardaki kısa aralığı saymazsak köye karşı bakışının en azından fiiliyatta muhafazakâr aydınların bakışıyla örtüştüğünü söylenebilir. Atsız, her ne kadar saf kültürün kaynağı köyü, kozmopolit kentin karşıtı olarak görüyor, yüceltiyor ve bu itibarla Gökâlçî dikotomiye benimsiyor olsa da kendi içinde tutarlı bir köycülük ideolojisini benimsediği söylenemez. Nitekim Atsız, ne demokratik açılımları olan bir halkçılığı savunmuş ne de köye yönelik bir siyaset geliştirmiştir. Hatta 1940'lardan itibaren kırsal kesimden gelen kitleden kendilerini ayırmak isteyen şehirli muhafazakârlar gibi payitaht kültürüne sahip çıkmış, çalışmalarını ise Osmanlı tarihine kaydırmıştır. Padişah türbelerinin açılmasını, Ayasofya'nın tekrar camiye çevrilmesini istemiştir. Atsız'ın “şehirli milliyetçi” tavrına dikkat çeken Yılmaz Öztuna onun zamanla Yahya Kemal Beyatlı ekolünde bir muhafazakâra dönüştüğünü söylemiştir. Atsız'ın 1942 yılında “Geçmişin değerlerine saygı... İşte milliyetçiliğin ve ahlakın baş şartı... Ne kadar inkılâpçı olsak, yine geçmişe bağlıyız. Çünkü: Kötü mazide âtiyiz!” sözleri de bu yargıya kısmen haklılık kazandırır. Geçmişin bu şekilde yüceltimi, Yüksel Taşkın'a göre “yeniden ihyası istenen özün”, ilk saflığına hiçbir zaman ulaşamayacağına dair muhafazakârların paylaştığı “örtük mağlubiyet duygusunun kaçınılmaz neticesidir.”²²⁸

4.7. Toplumun Askerileştirilmesi: Militer Toplum Projesi

Atsız için ordu ve disiplin, biri diğerinden hiçbir şekilde ayrılamayacak iki kavramdır. Zaten Atsız'a göre tarihte bilinen ilk düzenli Türk devlet ordusunu kuran Mete Han da, yiğitlikten de üstün tutuğu disipline ve her hâl ve şart altında emirlere koşulsuz itaate büyük bir önem vermiştir. Ordunun emir komuta zinciri altında bir makine gibi çalışmasını temin eden Mete Han böylece az bir kuvvetle çok iş başarmış, görkemli bir devlet kurmuş ve bir milleti yaratmıştır.²²⁹ Çelik iradesiyle

²²⁸ Taşkın, **Milliyetçi Muhafazakâr...**, s. 75-77.

²²⁹ Mete Han efsanevî kişiliğiyle Türkçü camia içinde Türk tarihinin en büyük ismi kabul edilir. Devleti ve düzenli orduyu ilk olarak kuran oldur. Fetih siyasetiyle Turan mefkûresini ilk hayata geçiren de ondan başkası değildir. Ziya Gökalp'a göre Hun Devleti Türk tarihinin ilk devletidir. Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s.24-29. Ordu ile devleti, devlet ile milleti özdeş gören Atsız da aynı

Türk'ün ebedî disiplinini kuran Mete Han, Türk'ün bu disiplinle nelere kadir olduğunu bütün dünyaya göstermiştir.²³⁰ Ancak disiplin de, savaşçılık da Mete Han'dan, dolayısıyla Hunlardan çok daha gerilere, Türklerin tam teşekküllü bir millet, yani askerî disipline sahip bir millet olarak tarih sahnesine çıktığı milat öncesi tarihlere kadar geri götürülebilir.²³¹

Atsız'ın Türklere nispet ettiği disiplin kavramı, Türklerin diğer milletlere karşı askerî üstünlük sağlamasını kolaylaştırdığı gibi, maddî ve manevî yükselmesine de yardımcı olmuştur. Bu sayede bozkırın zorlu koşullarında hayatta kalmayı başarabilmiş, kendilerinden katbekat kalabalık ve zengin komşularıyla ancak üstün bir idareci ve disiplinli bir ordu ile başa çıkabilmişlerdir. Bu itibarla Türklerin varoluş kavgasından muzaffer çıkmasını sağlayan disiplinli ordu aynı zamanda milletin hem bedeni hem de ruhu olmuştur. Türklerde hakanlarının otağ kurup oturduğu yer olan ordu (karargâh, başkent) neredeyse evrenin de devletin de merkezi kabul edilmiş²³² ve bu otağ her şeyden önce hâkimiyeti simgelemiştir.²³³

Atsız'a göre Orta Asya'daki eski Türklerde bozkırın hayat felsefesi²³⁴ ve Türklerin millî mefkûresi olan savaş, diğer her şeyden üstün tutulurdu. Türkler hiçbir menfaat beklentisi olmaksızın savaşta ölmeye can atar, evde ölmekten utanırlardı. Toplumlar ölmesini bildikleri nispette millet, savaştan kaçmayanlar ise gerçek anlamda insan olurlardı.²³⁵ Milletin, rahata alışması, disipline boş verip kendi yaşam biçimini terk

fikirdedir. Türkçülüğün Atsız'dan sonraki kuşağının temsilcilerinden Reha Oğuz Türkkan ise Mete tarafından kurulan Hun İmparatorluğu'nun tarihteki ilk ırkçı devlet olduğunu söyleyecektir.

²³⁰ “Disiplin, körükörüne itaattır ve körükörüne itaatla en büyük yaratıcı suçur gizlidir. İtaat edilen yanlış karar bile, tartışılan doğru karardan daha verimlidir. Mete'nin Hunlarının yiğitliğe ve nişancılığa ihtiyaçları yoktu. Lüzumundan çok cesur ve nişancı idiler. Mete, bu meziyetlere disiplini de ekleyerek Türk ırkını ebedileştirdi. Disiplin... Emir vermek gururu ve emir almak sarhoşluğu... Bu sarhoşluk müthiş bir şeydi ve içinde atom enerjisi gibi korkunç bir kuvvet gizlidir.” Atsız, “30 Ağustos ve Türk Ordusu”, **Millî Yol**, Sayı: 31, 31 Ağustos 1962, s.8-9

²³¹ Atsız, “Türk Ordusuna Karşı Don Kişotlar”, **Ötüken**, Sayı: 89, Mayıs 1971, s. 3.

²³² Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2001, s. 21. Atsız'da devlet coğrafi bir birlik olduğu kadar ordu ve idare sınıfıyla da tanımlanabilir. Bir devletin ordusu ve yönetici sınıfı Türkse o devlet nerede olduğuna bakılmaksızın Türk devleti kabul edilir. Buna göre bir yurttaki eski olmak hak bakımından çok da önemli değildir. Bir toprağın kime ait olduğunu belirleyen sadece “kılıç hakkı”dır.

²³³ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 246.

²³⁴ Atsız, “30 Ağustos ve Türk Ordusu”, **Millî Yol**, Sayı: 31, 31 Ağustos 1962, s. 8.

²³⁵ Atsız savaşın iyiliğini ve insanı hayvandan nasıl farklı kıldığını şu sözlerle anlatmıştır: “Savaş aleyhtarlığı, tenperverlikten, zevke ve rahata düşkün olmaktan, kendisini ülküler uğrunda feda edemeyecek kadar hodbin olmaktan doğuyor. Şükrü Kaya emin olsun ki savaş kalkarsa dünyadan

etmesi, yani herkesin bağılı olması gereken töreyi bozması, kendi sonunu hazırlamaktan başka bir şey değildi. Bu coğrafyada topyekûn bir savaşa hazır olunması zarureti sadece toplumun tamamını asker gibi düşünmeye davet etmiyor, aynı zamanda soyluların toplumu yönlendireceği bir organik bir düzeni de meşrulaştırıyordu.²³⁶

Öte yandan Atsız, binlerce yıl öncesine dair bu tespitleri bir tarihçi olduğundan değil, yaşadığı dönemde de aynı durumun geçerli olduğuna inandığından yapar. Burada biyolojiden ödünç aldığı tabirlerle her canlı türü gibi milletlerin de gayri şuurî olarak, büsbütün ortadan kalkmamak için dünyaya yayılıp hâkim olmak istediklerini söyler. Ancak insanlar bir süre sonra bunu bir bilinç dâhilinde yapmaya başlarlar.²³⁷

Atsız, millî ülküleri gereği milletlerin yeryüzüne yayılmaya çalışarak²³⁸ mecburen dünyayı bir savaş alanı hâline getirdiklerini söyler. Dünyanın savaş alanı olarak kabul edilmesiyle birlikte savaş da kendiliğinden eylemin en yüce biçimi hâlini alır. Böylesi bir zaruret durumunda yapılması gereken, geçmişte olduğu gibi şuur uyanıklığı ve disiplinle milletin verimliliğinin arttırılarak yükseltilmesi, bir kere kazanılmış ve tarihin en karanlık dönemlerinden çağdaş zamanlara kadar milleti var kılmış millî karakter özelliklerinin titizlikle korunmasıdır. Dolayısıyla bir askerin kendisinden daha yüksek rütbeli olanla içinde bulunduğu itaati ilişkisi bu bağlamda toplum için de hem gerekli hem de mantıklıdır.²³⁹ Nitekim imha teknolojilerinin varoluş mücadelesinde belirleyiciliğinin arttığı ve toplumun tamamının da bir şekilde savaşlara ister istemez iştirak ettiği modern zamanlarda milleti ayakta tutacak tek güç, maneviyatı yükseltecek ordu sisteminin topluma egemen olmasıdır.²⁴⁰ Sadece

kahramanlık, fazilet ve fedakârlık da kalkar ve insanların, yalnız doymak ve cinsî ihtiyaçlarını kovalamaktan başka gayesi olmayan hayvanlardan hiçbir farkı kalmaz.” Atsız, “Savaş Aleyhtarlığı”, **Orhun**, Sayı: 12, 1943.

²³⁶ Belge, **a.g.e.**, s. 142

²³⁷ Atsız, “Ülküler Taarruzîdir”, **Orkun**, Sayı: 14, Şubat 1944, s. 23-25.

²³⁸ **A.g.m.**

²³⁹ Atsız, “Askerlik Aleyhtarlığı”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932, s. 100-104.

²⁴⁰ Savaşın tekniğe dayalı hâle gelmesi, yani feodal savaş sanatının yitimi Atsız için beklenilenin aksine ağıdı yakılacak bir durum değil, aksine özlemini duyduğu imha savaşlarını mümkün kılan bir gelişmedir. Üstelik savaşın çağı ya da araçları ile ilgili geliştirdiği bir ölçütü de yoktur. Bu durum genel olarak o dönemin subayları tarafından benimsenen bir tavra işaret etmekle birlikte, Atsız için modern savaşın taktik ve strateji yönünden topyekûn bir taarruz savaşı biçimi alması, adeta iştah arttırıcı bir faktördür. Taarruzi olan ülkünün yani savaşın gerçek niteliği geri dönüşsüz bir imha savaşı olmasıdır.

güçlü maneviyatın değil maddî ilerlemenin de anahtarı ordu sistemin topluma egemen olmasıdır. Böylece toplumsal ahengi bozacak düzensiz gelişme denetim altına alınacak ama aynı zamanda ilerlemek için toplumun bütün kesimlerini temsil eden güçlü bir liderliğin önderliğinde birleşilecektir. Bunun anlamı, yukarıdan aşağıya militer bir toplum inşa edilmesidir. Üstelik sadece Türklerde değil bütün milletlerde en muntazam teşekküller olan ordular toplumun hem maddî hem de manevî ihtiyaçlarını görmeye en uygun kurumlardır. Bu nedenle ordunun bir makine gibi kusursuz işleyişi toplumun kılcal damarlarına kadar yayılmalıdır.

Yaşamın bu şekilde askerî bir işleyişe tabi kılınması, insanlar arasında dayanışmacı hisleri kuvvetlendireceği için, birleştirici bir etki de yaratacaktır. Bu açıdan bakıldığı zaman ise askerliğin yaygınlaşması topluma büyük bir fayda sağlayacaktır. Burada askerî kurumla sivil toplum karşıtlığı sona erecek ve sivil toplum askerî kurumun özelliklerini yansıtacaktır. İnsanlar arasında mutlak bir eşitlik gereksiz düşüncelere gerek kalmayacak, hümanist ideallerin yerini iradenin gücü alacaktır.

Asker çocuğu ve bir zaman üniforma giymiş Askerî Tıbbiyeli bir asker olan, ilk ve ortaöğreniminde militarist ajitasyona maruz kalan, Osmanlı'nın dağılma sürecinde kurumsal çöküşten en az etkilenen tek kurumu, Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla yöneten orduyu yakında izleyen Atsız'ın, ordunun daha fazla göreve layık görülmesini istemesinde şaşılacak bir durum yoktur.²⁴¹ Atsız, medeniyetin disiplinle²⁴² kaim olduğunu söylemekle beraber, toplumdaki yeni askerî aristokrasiyi öne çıkararak milletin tekamülünü devlet başkanıyla özdeşleşen devletin tekamülüyle eşitler. Her ne kadar askerî bir önder olan “aristokrat” artık hükmünü yitirmiş olsa da Türklerin karakteristik özelliği olarak kabul ettiği askerî yetkinliğin her dönemde bir şekilde kendisini gösterdiğine inanır. Çanakkale cephesinde Mehmetçik, Sakarya'da ise subaylar savaşın gidişatını değiştirmiştir. Türklerin elit sınıfını askerî önderlerin oluşturduğunu düşünür. Lebon'a göre Batı'da medeniyeti yaratan elit kesimin rolünü Türklerde askerî elit oynamıştır. Bu minvalde vatandaşın en önemli görevi, elitlerin yönlendirmesine tabi olmaktır. Varoluş mücadelesinde liderin rolünü ikame

²⁴¹ A.g.m.

²⁴² Atsız, “İlericiler”, **Ötüken**, Sayı: 12, 15 Aralık 1964.

edebilecek hiçbir güç yoktur.

Atsız'ın Kemalist inkılaplara yaklaşımı da bu anlayışın kuşkusuz önemli göstergeleri arasındadır. Lidere bağlılık, onu halk egemenliğinin yerine tarihsel verilerle pekiştirilip mistifiye edilen bir liderlik arayışına sokar. Deha mertebesindeki liderin peşinde, büyük devlet olma vasfını yitirmiş olsa da tek müstakil Türk devleti olan Türkiye'nin, Türk birliği için vereceği savaşta, özlemini duyduğu ölüme atılan isimsiz bir kahraman olarak ölmek, Turan devletinin inkişafının ilham kaynağı olmak ister. Tarihin zorunlu, er ya da geç yaşanacak büyük bir savaşa ilerlediğine, savaşı karar süreçlerinden bağımsız bir olgu gibi göstermekle birlikte aristokrat kahramanların tarihi değiştiren iradesine vurgu yapar. Kendi değerini de ancak bu şekilde göstereceğine inanır. Bu noktada Atsız'ın tarihî romanlarının hiçbirinde sıradan hiçbir insanın birincil karakter olarak işlenmemiş olduğunu, buna mukabil romanlardaki baş karakterlerin hepsinin aynı zamanda askerî özellikleri belirgin, “gizli” aristokrat kahramanlardan seçildiğini özellikle belirtmeliyiz. Atsız'a göre, devleti yönetme hakkı, nasıl aynı zamanda asker olan lidere, aitse devletin kurumlarını ve tüm toplumu organize etmek de ordunun hakkıdır. Çünkü doğrudan doğruya varoluşla ilgili olduğundan, tek gerçek bilim olan askerliğin diğer bütün yardımcı bilimlerin üzerinde olması hasebiyle bu hak ondan başkasına ait olamaz.

Atsız askerlikle ilgili bu görüşlerini *Atsız Mecmua* yazılarında dile getirir. Öte yandan Atsız'ın askerlikle ilgili fikirlerinin dile getirildiği ilk yazı ona değil eski Alman Genelkurmay Başkanı Ferik fon Zeekt'e²⁴³ (1866-1936) ait olan ve Türk

²⁴³ 1885'te askerî kariyerine başlayan Prusyalı Subay Hans von Seeckt, I. Dünya Savaşı'nda parlak başarılarla imza attığı 11. Ordu Komutanlığı'ndan sonra 1917'de Osmanlı Genelkurmay Birinci Başkanlığı'na atandı. Mondros Antlaşması imzalanana kadar görevine devam eden von Seeckt, 1919 yılında Weimar Cumhuriyeti'nin Reichswehr Kurmay Başkanlığı'na getirildi. 1926'da Kurmay Başkanlığı'ndan istifa edene kadar Alman ordusunu yeniden inşa etmeye çalışan von Seeckt Versailles'in askerî alanda getirdiği kısıtlamalara rağmen küçük ama güçlü bir Alman ordusu kurmayı başardı. Reichswehr'i güçlendirmek için Sovyetler Birliği ile gizlice imzalanan Rapallo Antlaşması'nı (1922) teşvik edenlerden biri de oydu. Sovyet Ordusu'na eğitim ve ülkede ağır sanayinin inşasına yardım karşılığında, Alman ordusu Sovyetler Birliği'ndeki tank ve hava ekiplerini eğitebildiği gibi geliştirdiği son teknoloji silahları da deneme imkânına kavuştu. Von Seeckt'in geliştirdiği doktrin Alman ordusunun yeniden kuruluşunda temel alındı. Von Seeckt sabık Prusya imparatorunun torunu Prens Wilhelm'ı askerî manevralara davet etmesi ve askerler arasında düello düzenlemesi sonrasında parlamento ve basından gelen baskılar yüzünden görevinden istifa etmek zorunda kaldı. (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/biography/Hans-von-Seeckt>., Erişim tarihi: 05-08.2019.

Genelkurmayı tarafından çevrilen kitabından²⁴⁴ yapılan bir iktibastır. Söz konusu kitaptan seçilip dergiye konulan yazı Atsız'ın savaşla ilgili ilanihaye savunacağı fikirlerin, sürekli olarak bir kalıp olarak tekrarlayacağı²⁴⁵ “milletlerin olma ve ölmesinin ezeli kanunları”nın ilk olarak görüldüğü yer olması ve Alman etkisini göstermesi bakımından önemlidir.²⁴⁶ Bu örnek tek başına Atsız'ın Alman militarizminden etkilendiğini düşündürmeye yetmez belki ama Genelkurmay tarafından tercüme edilen kitapları yakından takip ettiğini kesin olarak gösteren yazısıyla birlikte düşünüldüğünde, askerlikle ilgi görüşlerinde derin bir Alman etkisi olduğu kabul edilebilir. Nitekim kendini “millî tabiye” uzmanı olarak gören Atsız'ın askerî akademide *Tabiye ve Erkân-ı Harbiyenin Görevleri* derslerini veren ve bu konuda ders kitapları hazırlayan Wilhelm von Klewitz'in (1872-1928) kitaplarını okumuş ve buradaki fikirlerden etkilenmiş olması da çok tabiidir.²⁴⁷

Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu efsanelerinden biri olan "Her Türk asker doğar!"ın terennüm edildiği, Atatürk'ün, Colmar von der Goltz'un (1843-1916) “silahlanmış ulus” kavramını kendi amaçları için uyarladığı,²⁴⁸ askerî akademide Alman subayların ders verdiği bu dönemde Atsız'ın eğitim bölümünde anlatıldığı gibi, orta ve yüksek eğitimin Almanya örneğindeki gibi bir “ulus okulu” olan orduya,

²⁴⁴ Fon Zeekt, **Bir Askerin Düşünümleri**, çev. Cebelibereket Meb'usu Ferik oğlu Naci, Ankara, Büyük Erkânı Harbiye Matbaası, 1929.

²⁴⁵ Bu noktada dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi'nin [Çakmak] de benzer fikirleri savunduğunu, ordunun toplumsal yaşamda daha fazla rol oynaması için hükûmete bazı öneriler sunduğu belirlemekte fayda var. Bunların ilki askerlik hizmeti öncesinde Gençlik Dernekleri adlı oluşumlarda gençlerin ordu subayları tarafından eğitilmesine dair 1924'te Başbakanlık makamına verilen kanun taslağıdır. Genelkurmay'ın gençlikle ilgili bir diğer önerisi ise okul olmayan yerlerde çocukların ordu tarafından kurulacak Bozkurt Teşkilatı'nda eğitilmesidir. 1927'de yapılan bu öneriden sonra Çakmak konuyu son kez 1932'de İnkılap Gençleri Dernekleri adıyla gündeme getirecektir. Gerhard Grüßhaber, **The 'German Spirit' in the Ottoman and Turkish Army: 1908-1938 A History of Military Knowledge Transfer**, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2018, 139-140.

²⁴⁶ “Çünkü, [asker] bilir ki harp ve sulhu veren ne hükümdarlar, ne devlet adamları, ne parlamentolar, ne muahedeler ve ne de ittifaklardır; harp ve sulhu veren, onlardan daha yüksek kuvvetlerdir, yani milletlerin olma ve ölmesinin ezeli kanunlarıdır.” Ferik Von Zeekt, “Pasifizm (Barışçılık)”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 2, 15 Haziran 1931, s. 42.

²⁴⁷ Wilhelm von Klewitz [Kleviç], **Tabiye: Harp Akademisi 3. Sınıf**, 2 cilt, İstanbul, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1926; Klewitz, **Erkân-ı Harbiye Vezâifi**, İstanbul, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1926; Klewitz, **Üçüncü Sene Tedrisatına Aid Demiryolu Harb Oyunu**, İstanbul, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1927. Bu kitaplar sonraki yıllarda tekrar basıldığı gibi, toplu olarak da basılmıştır. Grüßhaber, **a.g.e.**, s. 207-211.

²⁴⁸ Hasan Ünder, “30'ların Ders Kitaplarından ve Kemalizm'in Kaynaklarından Biri: Milleti Müsellaha ve Medeni Bilgiler”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 192, 1999, s. 46-56.

yani Genelkurmay Başkanlığı'na bağlanmasını istemesini de bu etkilenmeye bağlamak mümkündür. İkinci Dünya Savaşı yıllarında aynı isteği açıkça dillendirmese de pratikte aynı anlama gelecek önerilerde bulunacak, 1950'li yıllarda her gencin askerlik dersi almasını ve yazları askerî kamplara katılmasını istediğini ifade edecektir.

Atsız, içinde yaşadığı burjuva karakteri kazanan toplumu kahramanlık yoksunluğu yüzünden eleştirir. İş dünyasının dizginleri eline aldığı bir toplumun önünde sonunda dağılacağına inandığı için ekonomi merkezli yaklaşımlara karşı ilgisiz kalır. Zira mücadelesinde milleti iktisadî sistem ya da güç değil kahraman yetiştirmeye adanmış bir sitem, daha doğru bir ifadeyle kurumsallaşmış militarizm kurtaracaktır.

1960'ların sonundan itibaren askerî sisteme göre eğitim alan, gerekirse yasal sınırları da aşarak düzeni şiddetle sağlayacak antikomünist “komando”lardan sitayişle bahsedecektir.²⁴⁹ Bu kişiler eylemleriyle hem devleti koruyacak hem de seçkincilik ve hiyerarşi temelinden yaratılacak otoriter devletin temelini atacaklardır. Atsız'a göre militarizm ve disiplini temel alan militer örgütlenme hem Türkçülüğün temel değerlerini açığa çıkaran bir yapılanma hem de onun örgütsel biçimi olacaktır.

Bu itibarla Atsız sadece eğitimin değil devlet yönetiminin de askerî değerlere göre kurgulanmasını gerekli görür. Evrensel gelişmeyle tutarlı olup olmadığına bakmaksızın Türk olan her şeyin iyiyle eşanlamlı olduğuna inandığından Türklere en uygun siyasal sistemin tarihî örneklerle bakılarak bir an evvel kurulmasını ister. Atsız'ın cumhuriyet ve demokrasi hakkındaki fikirlerini de bu bakış açısı belirlemiştir. 1940'lı yılların başında dönemin başbakanı Refik Saydam'a yazdığı mektupta devlet başkanının hepsi asker kökenli olan Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Meclisi Başkanı'nın belirleyeceği beş kişi arasından seçilmesi, parti sisteminin ortadan kaldırılması ve milletvekillerinin sayısının azaltılması

²⁴⁹ MHP hareketi içinde her bir üyenin kendisinden önce vatani düşünen kahramanlar olmasını isteyen milliyetçi hareket, ülkü kardeşliği gibi romantik kavramlar üzerinden birliktelik vurgulansa da bir organizma olarak ele alınan partide herkes eşit haklara sahip olmadığı gibi tek geçerli eşitlik itaat etme eşitliğiydi. Partinin öne çıkan bir diğer özelliği ise şiddete içtimai bünyenin kendiliğinden tepkisi olarak meşruiyet kazandırmasıydı. Bu şekilde şiddete sağlanan meşruiyet, şiddetin siyasal alanda makul ve rasyonel olanın ötesine giderek, erkekçe sertlik yüceltisinde kendisini gösterecektir. Kahramanlık, organik hiyerarşi, disiplin ve boyun eğme; bu gençlerden istenen bunlardı. Atsız, “Faşist”, **Ötüken**, Sayı: 4, 5 Nisan 1974.

önerilecektir. Sonraki yıllarda 1960 ve 1971 askerî darbelerini savunacak olan Atsız Genelkurmay Başkanlığı'ndan Cumhurbaşkanlığı makamına geçişleri olumlu bir gelişme olarak karşılayacak, ordunun savunma bakanlığına değil doğrudan başbakanlığa bağlı olmasını isteyecektir. Her ne kadar askerliği siyaset üstü bir konu olarak tarif etse de asker kökenli olmayan siyasileri, özellikle de Demirel ve Ecevit gibi parlamenter sisteme bağlı isimleri “köylü” ve “Kürt” diyerek küçümserken demokrasiyi “bol bol konuşup karar verme[me] rejimi” olarak tanımlayacaktır.²⁵⁰

Devletin, milleti millî ülkülere götürecek millî şuur uyanıklığına ve askerî şecaat ruhuna sahip soyca Türk kahramanlar, yani askerler tarafından yönetilmesi, yeni nesillerin her şeyden önce fedakârlığa ve kahramanlığa yönlendirilmesi, en küçük bir bölünmenin dahi parçalanmayı beraberinde getireceği bilinciyle bütün toplumun doğal olarak ortaya çıkmış hiyerarşi temelinde yeniden yapılandırılmasını ister.²⁵¹

Bu nedenle hükûmetin öncelikle, yasalar ve mevzuatla, kimlerin askere alınacağını ve bunların nasıl eğitileceğini belirlemesi gerekir. Bu görev sadece iyi bir asker yetiştirmek olarak görülmemelidir. Burada amaç tarih boyunca erdemin kaynağı olarak görülen askerlik ve ordu üzerinden toplumu yeniden düzenlemektir. Dolayısıyla ne Askerî Tıbbiyedeki Çerkez subaya ne de ne Deniz Gedikli Hazırlama Okulu'nda görevli Arnavut müdüre ne de Türk olmadığı hâlde bu okula alınacak yabancı öğrencilere tahammülü yoktur.²⁵² Bu nedenle 1940 yılında askerî okula Türk

²⁵⁰ Atsız, “Üç Rejim”, **İçimizdeki Şeytan/En Sinsi Tehlike/Hesap Böyle Verilir** içinde, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2015, s. 38.

²⁵¹ Bu anlayış, milleti barışın hüküm sürdüğü zamanlarda dahi topyekûn savaşa göre hazırlamayı şart koşmuştur. Benzer içerikte iddiaları devlet radyosunda dile getiren Alparslan Türkeş, askerî konuları konuşmak için 1930'ların sonunda itibaren Atsız'ı ziyaret eden isimler arasındaydı. Bu nedenle bu konuşmaların Atsız'ın görüşlerini yansıttığı, hatta konuşma metinlerinin hazırlanmasında kalemine çok güvendiği Atsız'a danışmış olduğu düşünülebilir. “Ordu Saati Konuşmaları I (Hepimiz İçin), E. U. Personel Şubesi Moral Yayınlarından No: 2”, Ankara, E.U. Basımevi Ankara, 1956 s. 53'ten aktaran Murat Belge, **Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye**, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 697.

²⁵² Atsız, askere alınacak kişilerin Türk soylu olmasını esasen yeterli bulmaz. Kardeşi Nejdett Sançar'a gönderdiği mektupta Türklerle meskün olmayan bölgelerde yaşayanlar için birer “mihrak” olabilecek askerî okulların kapatılması gerektiğini söyler: “Mareşal Çakmak'ın ne düşündüğünü bilmiyorum ama askerî liseleri ve harbiyeyi ıslah etmek kabil ve kolaydır. Yazık ki Türk ordusunda da hakiki vaziyeti kavramayan menfi düşünceli unsurlar vardır. Maalesef Türkiye'de, değil bir iki asır, elli yıl ilerisini gören bile yok. Evvela Erzincan'daki askerî okulu kapatmak lâzım. Çünkü Diyarbakır'ın Van'ın, Elâzığ'ın ve şark vilayetlerinin sair yerlerin Kürt talebesi için orası bir mihrak oluyor. Vatan haini Saffet Arıkan Millî Müdafaa'nın başındadır. On dört vekilde beş altısı gayri Türk'tür. Mehkemede adalet, orduda askerlik ve disiplin, mekteplerde kültür ve ahlak yoktur.” Hasan Âli Yücel, **Dâvam**, İş Bankası Yayınları, 2011.

ırkından öğrencilerin alınacağıın ilan edilmesi onun oldukça mutlu eder. Çünkü bu gelişme Türk çocuklarının sahip oldukları erdemleri (virtue) açığa çıkaracak askerliğin ve safkan Türklerden meydana gelmesi gereken ordunun gerçek Türkler için ayrıcalıklı bir yer olduğu anlamına geliyordu. Devletin görevi de zaten bu erdemlere sahip olan Türkleri desteklemek, onların arkasında durmaktır.

Yetenekli çocukları askerî okullara yönlendirmesi, savaşa katılmalarının önünde engel olmaması için bulunduğu okuldaki bütün öğrencilerin ders notlarına bakılmadan geçirilmesini sağlaması Atsız'ın kendi adına bunu yaptığını gösterir. Bu aynı zamanda orduyu gençlerdeki gerçek faziletleri ortaya çıkaracak tek gerçek okul olarak görmesiyle alakalıdır. Savaşmadıkları için ahlaken çürüyen gençliği savaşın arındırıcılığıyla bu çürümeden kurtaracak olan, ordudur.²⁵³

Savaş ortamı ülkü sahibi olmayan bir gencin kahramanlaşması için gerekli manevî ve ahlakî ortamı yaratmışsa, yapılması gereken tek şey, gecikmeden savaşa girmektir.²⁵⁴ Irkın savaşçı niteliklerini uyandıracak bir savaşa girmeyi reddetmek, büyük bir şerefi tepmek anlamına gelir.²⁵⁵ Faziletli olan savaşıdır. Savaşmak, aynı zamanda ahlakî bir görev ve soyun korunmasıdır; çünkü hiçbir şey olmasa bile askerlik bir erdem kaynağı olan soyluluğun gerçek köküdür. Erdem de Atsız'a göre bir ırk saflığını korumuş, belirli bir grubun dışında bulunabilecek bir şey değildir. Çünkü gerçek soyluluk edinilmez.

Askerlik erdemin kaynağıysa, askerliğin bir getirisi olan ölümün kötü karşılanması da Atsız'ın nazarında düşünülebilecek bir şey değildir. Yaşam bir hayal gibi kısa ve aldatıcıdır. Oysa savaş gibi ölüm de ebedidir.²⁵⁶ Ölüm, ırkın, yani milletin varlığının ebedî güvencesi olan devletin yaşaması için düşünmeden, hesap kitap yapmadan girişilmesi gereken bir iştir. Burada Atsız'ın ölümle dirimi aynılaştıran eylemi, ölmeyi kahramanlık yıldızıyla süslediğini görürüz. Toplumsal yaşamda hızla

²⁵³ Atsız, savaşmayan milletlerin nasıl yozlaştığını anlatmak için İsveç örneği üzerinde durur. Atsız'a göre savaşın arındırıcı faziletlerinden mahrum kalan bu millet refaha erişmiş ancak içten içe çürümeyi durduramamış, bu durumda ortaya çıkardığı manevî boşluğu dolduramamıştır. Atsız, "Büyüklik Ülküsü", *Orkun*, Sayı: 21, 21 Ekim 1963, s.1.

²⁵⁴ Atsız, "Millî Mefkûre", *Atsız Mecmua*, Sayı: 14, 15 Haziran 1932, s. 24-25.

²⁵⁵ Atsız, "Ülküler Taarruzîdir", *Orkun*, Sayı: 14, Şubat 1944, s. 24.

²⁵⁶ Atsız, "Türkçülüğün Önemli Meseleleri", *Orkun*, Sayı: 68, 18 Ocak 1952.

kaybolan dolayimsız eylemin en saf hâli olarak savaş, maddiyatla şekillenmiş yoz ilişkileri ortadan kaldıracak tek kuvvettir. Askerlik bu itibarla insanların en mükemmeli, en onurlusu ve en soylusu olan Türk'ü diğer ırklardan ayıran mümeyyiz vasfının vücut bulmuş hâlidir. Kürşad ve arkadaşlarının isyanında görüldüğü gibi, asker millet olarak Türkler, savaş sayesinde tek kelimeyle eksiksiz, şiddetin ahlakla bulunduğu noktada düşmanı kahreden, adeta Tanrı gibi aşkın varlıklara dönüşmüş²⁵⁷, milletin yaşaması için kendileri ölmüştür.²⁵⁸

Atsız *Ruh Adam* romanındaki Selim Pusat gibi askerliği her şeyden önce bir inanç olarak kabul etmiş, asker ruhlu biridir. Sabahattin Ali'ye yazdığı bir mektupta asker bir aileden geldiğini Ali'ye hatırlatması kendisinin askerlikten koparılmasını hâlâ atlatamadığını ve bu durumun onda bir travmaya neden olduğunu düşündürür.

4.8. Sosyal Darwinizm ve Hayat Mücadelesi

Asker bir aileden gelen Nihâl Atsız Hobbesçu dünya tasavvurunun cari ve muteber olduğu bir çevrenin insanıdır. İçene doğduğu dünya da tam anlamıyla Hobbesçu bir dünyadır. Topyekûn bir savaş için hazırlanan ilk neslin mensubu ve bir Askerî Tıbbiyeli olarak Atsız için yaşam en nihayetinde güçlülerin kalıp zayıfların elendiği bir (biyolojik) savaştır.²⁵⁹ Bu savaşta üstün olmanın tek koşulu ise bu gerçeği kabul edip askerî değerlerin başat olduğu bir millet yaratmaktır. Atsız'a göre yakın geçmişte yaşadıkları badireleri askerî meziyetleri sayesinde atlabilen Türkler, gelecekte vuku bulması mukadder savaşta da yine kendi iradelerinin tecellisi olan bu meziyetleri ile

²⁵⁷ Atsız, Türklerin Tanrı tarafından bütün insan ırklarına hükmetmek için yaratıldığına ve Tanrıyla ilahî bir bağı olan hükümdar ruhlarının yanında yaşamının savaşta ölen kahramanlara ait bir şeref olduğuna inanır. Bunun için savaşta ölmek en büyük gurur kaynağıdır. Kahramanların ruhları ölümden sonra Tanrı Dağlarına gidecekleridir. Savaşta ölmek, bir amaca ulaşmaktır.

²⁵⁸ Atsız'ın paramiliter değerler ve savaş hakkındaki görüşleri ile Mussolini'nin görüşleri arasında dirimsellik ve irade vurgusu açısından çarpıcı bir benzerlik vardır. Savaş aracılığıyla aşkın bir varlığa dönüşme İtalyan faşizminde öne çıkan temalardan biridir. “Tek başına savaş tüm insan enerjisini en üst gerilime taşır ve bunu taşıyabilecek cesarete sahip insanlara kendi soyluluk damgasını vurur. [...] Yara sargılarının üzerinde yazılan Squadrista'nın şerefli mottosu, Me ne frego ['umurumda değil ya da siperdeki müstechen deyişle “üzerine atılırım”] bir felsefe eylemidir... savaşmak için eğitim, savaşın içerdiği risklerin kabulü ve İtalya için yeni bir yaşam biçimi... kutsallık ve kahramanlık... hiçbir iktisadî güdüden etkilenmemiştir.” Michael Mann, **Faşistler**, çev: Ulaş Bayraktar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 146.

²⁵⁹ Atsız, “Ülküler Taaruzidir”, **Orkun**, Sayı: 7, 17 Kasım 1950, s. 3-5.

korunacaktır.²⁶⁰

Sosyal Darwinizmle aynı hat üzerinde ilerleyen bu görüş Herbert Spencer (1820-1903) tarafından teorize edilen evrim kuramının (en uygun olan hayatta kalır) vülgarize edilerek toplumsal yaşama uyarlanması olarak okunabilir. Nitekim toplumsal yaşamda bir şekilde kendini gösteren eşitsizlikleri, ki bu eşitsizlikler Spencer'de olduğu gibi ekonomi-politik kaynaklı değildir, organik toplum tasavvurunun bir gereği olarak doğal karşılayan Atsız, bu eşitsizlik anlayışını kadın-erkek ilişkilerine, hatta iki insan arasındaki arkadaşlığı bile imkânsız kılacak denli genişletmekte hiçbir sakınca görmez.²⁶¹ Öte yandan Atsız, ne insan topluluklarının biyolojik evrimini ne de toplumsal ve kültürel değişikliklerin bir neticesi olarak ortaya çıkan organik ilerlemeyi kabul eder. Bu da Spencer'ın kuramıyla ilk bakıştaki benzerliğinin bir saymacadan, onun kuramının ideolojik olarak sömürülmesinden ibaret olduğunu gösterir. Atsız daha çok Gregor Johann Mendel'i (1822-1884) hatırlatacak bir şekilde diğer ırklarla karışmaktan kendisini koruyup tevarüs ettiği asli özelliklerini muhafaza ettiği müddetçe, bir ırkın her türlü dış etkidenden korunacağını vurgular. Atsız'a göre Türklerle aynı çevrede, onlarla aynı terbiye ve ahlak ilkelerine tabi olarak büyümüş olsa bile bir Yahudi hiçbir zaman bir Türk gibi cesur, bir Türk gibi ahlaklı olamayacaktır.²⁶²

Bu mukayesenin gösterdiği gibi insanlar her ne kadar ait oldukları ırkların özelliklerine sahip olsalar da cesaret, zeka, çalışkanlık, fedakarlık, maharet itibarıyla birbirlerine eşit değillerdir. Bu eşitsizliğin temelinden ise yine veraset yoluyla intikal

²⁶⁰ Bu yıllar F. Georgeon belirttiği üzere Türk aydınlarının, Batıdan gelen “beyaz” ve doğudan gelen “sarı” baskıya karşı üçüncü bir yol öneren Türkçülüğe eğilim duydukları, sömürgeciliğe ve Avrupa emperyalizmine karşı direnişi Darwinci terimlerle açıklamaya çalıştıkları yıllardır. Bu görüş Cumhuriyet'in ilk yıllarında da özellikle gençler arasında yaygın bir kabul görmüştür. Böyle olmakla birlikte rejim varlık yokluk davasını muassır medeniyet hedefiyle ilişkilendirerek ideolojik makası değiştirmiş, böylece Darwinist vurguları olan askerî şecaat yerini medeniyette ilerleyerek güçlenme hedefine bırakmıştır. Bu da ancak barış içinde başarılabilecek bir şeydir. Bu şekilde medeniyet vurgusunu yapılmasını yersiz bulan Atsız'a göre güçlü kalmak ve daha da güçlenmek ancak öz değerlerin kıskançça savunulmasıyla mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bkz. François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)**, 3 bs., çev.: Alev Er, İstanbul, Tarih Vakfı, 1999, s. 32. Ayrıca bkz. Mete Kaan Kaynar, Zübeyir Barutçu, **Yurt ve Dünya Dergisi Üzerine Bir İnceleme**, Konya, Eğitim Yayınevi, 2014, s. 5.

²⁶¹ Nejdet Sançar, **1944 İrkçılık-Turancılık Dâvâsı...**, s. 402

²⁶² Atsız, “Yirminci Asırda Türk Meselesi II: Türk Irkı = Türk Milleti”, **Orhun**, Sayı: 9, 16 Temmuz 1934, s. 157-160.

eden doğal farklılıklar vardır. Millî birlik ve toplumsal ahenk ancak bu doğal farklılıkların korunduğu, hatta irade sahibi muktedir hükümdarlar ya da soylu kahramanlar üzerinden kutsandığı bir toplumsal düzenle sağlanabilir.²⁶³

Yaşam hakları tıpkı diğer canlılar gibi mukavemet güçleri nispetinde olan ve yok olma korkusu yaşayan insanları bir araya getirip onları milletleştiren savaştır. Savaş belirli bir bölgede yaşayan insanları bir araya getirdiği gibi onları diğerlerinden ayırarak bir milletin ferdi oldukları şuuru (ülkü) vermiştir. İçlerindeki korkuyu çekip alarak insanları hayvanlardan ayıran, onun yaşamını temelde belirleyen şey de budur. Başka ifade ile milletleşme aynı zamanda ülkü sahibi olma, yani gerçek anlamda insan olmaktır. Dolayısıyla asıl olan bir topluluğun, yani milletin kendi içindeki çatışmalar değil millet bilincini kazanmış topluluklar arasındaki kavgalardır. Dünyaya gelecekte hangi milletin egemen olacağını da bu kavgalar belirleyecektir.

Tabiata olduğu gibi fasılasız bir mücadele içinde olan milletler varlıklarını sürdürebilmeleri savaş koşullarının belirlediği milletleşme sürecinde ortaya çıkan millî karakter özelliklerini korumalarına bağlıdır. Bunun anlamı savaşı sürdürebilecek -ancak savaşla kazanılabilecek- irade gücüne sahip olmaktır. Savaştan uzak kalan milletler bir süre sonra irade gücü başta olmak üzere sahip olmaları gereken bu meziyetleri yitirme, içten içe çürüme, hatta çökme tehlikesiyle yüz yüze kalabilirler. Dolayısıyla hayatta kalmak isteyen bir millet her daim savaşa/ölüme hazırlanmalı ve savaşın en yüce hakikat, hayatın demir yasası, olduğu toplumun her bir ferdine öğretilmelidir.²⁶⁴ 1943 yılında kaleme aldığı *Savaş Aleytarlığı* başlıklı

²⁶³ Sosyal Darwinizm muhafazakârlıkta olduğu gibi milliyetçilikte de bir doğallaştırma ideolojisi olarak işlevseldir. Bu yönüyle milliyetçi teorisyenlerce milletler arasında süregiden kaçınılmaz bir üstünlük mücadelesi ve doğal bir eşitsiz durum olduğuna dair inançlarının pekişmesinde katkısı büyüktür. Yüksel Taşkın, “Reaksiyonerlik: Muhafazakârlığın Uslanmaz Çocuğu”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Muhafazakârlık**, 5. C. 3 bs. der. Tanıl Bora, Yasin Aktay, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 187-191.

²⁶⁴ Savaşın, kan dökmenin arındırıcı bir işlevi olduğu Nasyonal Sosyalizmin en temel inanç motifleri arasındadır. Toplumun bu inanca göre şekillendirilmesi Nasyonal Sosyalistlerin birincil amacı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hagen Schulze, **Avrupa’da Ulus ve Devlet**, çev.: Timuçin Binder, Literatür Yayınları, 2005. Belli aralıklarla kan dökmenin arındırıcı faziletler taşıdığına olan inanç Nazilerden çok daha önceleri Joseph de Maistre gibi Avrupalı düşünürler tarafından ifade edilmiştir. Savaşı ilahî gücün bir tecellisi olarak gören Maistre’e göre manevî çöküntüye neden olan inançsızlık, uyuşukluk ve çürüme yeryüzü kanla yıkandığında ortadan kalkacaktır. Bu nedenle toprak kan istemektir. Masitre’nin savaşla ilgili görüşleri için bkz. Cemil Oktay, **Modern Toplumlarda Savaş ve Barış**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

yazısında Atsız, Türklerin uğruna savaşmayı göze alabildikleri için bu topraklardan yaşayabildiğini, savaşmadığı ise kendilerini insan yapan en temel değerlerden uzaklaştığını söyler. Savaşın olmadığı bir dünyada ne fazilet ne fedakârlık ne de kahramanlık olmayacağı gibi insanların kendi bencil çıkarlarına uyup hayvanlaşmasını da hiçbir şey engelleyemeyecektir.²⁶⁵

Ancak insanların yaşamında asıl olan barış içinde bir zevk uğruna giderek hayvanlaşma değil savaşarak, arınarak insanlaşmadır. Bir mümin için kader inancı neyse ve nasıl mukadderse Atsız için de savaş aynı şekilde mukadderdir. “Oluşların ve ölüşlerin” yegâne kaynağıdır. Buradan hareketle barış havariliğinin hakikatte bir karşılığı olmadığına, satıhta barış olarak görülen şeyin altında, bazı insanlar fark etmeseler de savaşın devam ettiğine inanır. İngiltere ve Amerika'nın liberalizmle, Sovyetler Birliği ve peyklerinin enternasyonalizmle hem liberalizm hem de sosyalizmi kendilerine paravan yapan Yahudilerin kozmopolitizmle propagandasını yaptıkları adalet, eşitlik ve kardeşlik gibi değerler de savaşmayı göze alamayacak kadar “erkekçe” değerlerden uzaklaşmış, yozlaşmış korkakların uydurmalarıdır. Bunlar maddî dünyada hiçbir karşılığı olmayan içleri boş kavramlardır. Dolayısıyla mevcudiyet medeniyette ileri gitmekle değil dirimsel değerlerin yaşatılmasıyla korunacaktır.

Atsız'a göre savaş gerçek erdemin gösterilebileceği tek sahne, savaşçılık ise bir milleti diğerine üstün kılan, gücü ahlaka dönüştüren en önemli kriterdir.²⁶⁶ Savaş menfaat odaklı bir varlık olmaktan çıkardığı insana ölümün kendi bencil çıkarlarından üstün olduğunu öğretir. Başka bir ifadeyle milletin ölküsü savaş vasıtasıyla öğrenen kişi bir kahraman olarak ölümü arzulamaya başlar. Bu yönüyle asalet ve ahlakın gerçek kaynağıdır. Irkı hem kendi içindeki uygunsuzlardan arındırdığı hem de kendi dışında olup varlığını tehdit eden yabancılara karşı diri

²⁶⁵ Atsız, “Savaş Aleyhtarlığı”, **Orhun**, Sayı: 12, 1 Aralık 1943, s.1.

²⁶⁶ Mutlak surette vazifeyi/ölümü ve aktivizmi yücelten Atsız, erdem kaynağı olan gerçek bir savaşın özlemiyle dünyayı bir “savaş alanı”na benzetmiştir. Atsız'a göre bu düzeni yaratan Tanrı bile bu gerçeği değiştiremez. Atsız, “Gaza Topraklarının Gazi ve Şehit Çocukları”, **Makaleler I**, İstanbul Baysan Yayınları 1997, s. 221. Atsız sahip olduğunu düşündüğü bu erdemi göstermek için savaşı arzulamıştır. Otobiyografik romanında sürekli olarak imha savaşları üzerine okumalar yaptığı görülen Selim Pusat'ın en büyük üzüntüsü Yüzbaşı Şeref gibi intihar etmek yerine askerî üniformayı çıkarmış olmasıdır. Üniformayla birlikte şerefini ve yaşama sevincini de kaybetmiştir.

tuttuğu için de sağlıklıdır. Zaten Türklerin üstün ırk, “efendi millet” yapan da savaşı bu özelliklerinden dolayı bir gereklilik olarak görmeleri ve ölümü kayıtsızca karşılamalarıdır. Türklere diğer ırklara hükmetme hakkını veren de bu askerî şecaatten başka bir şey değildir. Bu aynı zamanda insanları eşitsiz yaratan Tanrı'nın da isteğidir.²⁶⁷

Atsız'ın çarpıcı ifadelerle anlattığı ve tarihi gerçek olarak koyduğu bu tablo yaşamı anlamlandırmaya matuf, modernizmle birlikte ortaya çıkan insan iradesinden azade kılınmış bir dünya tasavvuruna romantik bir tepkiyi ifade eder. Dinin yerini alan dünyevileşme ile ortaya çıkan ve geçmişte destanlar aracılığıyla giderilen bu irade kaybını vazife odaklı bir yaşam, bir irade miti yaratarak gidermeye çalışır.²⁶⁸

Vita contemplativa'dan vita activa'ya²⁶⁹ geçişe işaret eden, dünyayı yorumlarken tarihi araçsallaştıran bu durum, ne denli mistifiye edilmiş olursa olsun aynı modernleşme sürecin bir sonucu olarak görülmelidir. Savaşı tarih üzerinden anlamlandıran, bunu yaparken de ideolojik yönelimlerini tarihe giydiren Atsız için çöküşü önleyebilecek, hatta tersine çevirebilecek olan tek şey saf bir iradedir. Bu da ancak her milletin tahtesşuurunda (bilinç-dışı) bulunan dünyaya hâkim olma sevk-i tabiisini sistemleştiren devlet başkanlarının iradesi, başka bir ifadeyle Kürşad'da ölüme yürümesi gibi bu iradeyi gösterebilecek kahramanın radikal kararıdır.

4.9. Düşmanlar: Azınlıklar, Komünizm ve Diğerleri

Nihâl Atsız, Nazizm hayranı ve destekçisi olduğu ithamlarına cevap verirken Nazilerin sadece Yahudilerle Çingenelere karşı olduğunu, buna mukabil kendisinin Türk olmayan bütün milletleri düşman olarak gördüğünü ve hepsinden tiksindiğini

²⁶⁷ Atsız, “Yobazlık Bir Fikir Müstehasesidir”, **Ötüken**, Sayı: 83, Kasım 1970. s. 3-7.

²⁶⁸ Atsız, bu irade mitini edebiyat aracılığıyla yaratmaya çalışmıştır, ki Sosyal Darwinist tezler varoluşsal eşiklerde, başka bir ifade ile ilahî sınav zamanlarında karakterlerinin gereğini yapan pek çok tiplere yer vermesi, iradeyi, hareketi ve kahramanlığı ön plana çıkaran dramatik kurgusu ile birçok edebiyatçının ilgisini çekmiştir. Hiç kuşkusuz bu yapıtlar ırksal önyargıların katılmasına diğer diğer sahalardaki çalışmalardan daha fazla hizmet etmiştir.

²⁶⁹ Hannah Arendt'in *İnsanlık Durumu* eserinde gündeme getirdiği bu terimlerden ilki olan “Vita Contemplativa” tefekkürün egemen olduğu bir yaşama, “Vita Activa” ise geleneklerin cendereye aldığı bireysel iradenin kendisini eylemle gösterme uğraşına dikkat çeker. Hannah Arendt, **İnsanlık Durumu**, çev.: Bahadır Sina Şener İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

söylemiştir. Bu değerlendirme Atsız'ın nazarında “efendi millet” olmanın bir gereğidir. Dünyaya bir vazife görmek, başka bir ifadeyle Allah vergisi askerî meziyetleriyle bütün milletlere hükümrân olmak için, gelmiş Türk'ü gücünü savaş meydanlarında öğrenmiş tarihsel düşmanları, onu yenebilmek ve güçten düşürmek her türlü çareye başvurmuşlar, millî kavgaların bilinç-dışlarına yerleştirdiğini düşmanlığın gereğini duruma göre farklı yollara tevessül ederek göstermişlerdir. Zayıf buldukları zaman Türklere saldırmış olan bu milletler, buldukları ilk fırsatta Türklere yeniden saldıracaklardır.

Tarihî düşman kategorisinde girmeyen yeni ve müstakbel düşmanlar da doğal olarak kendilerine güçlü bir rakip olacağını düşündüklerinden Türklerin iyiliğini istemeyeceklerdir.²⁷⁰ Zikredilen iki kategorideki milletler arasında savaşı açıktan yürütmeye manevî yönden hazır olmayanlar, başka bir şekilde söylersek maddî gücü olduğu hâlde ülküsü olmayanlar Türkler başta olmak üzere diğer milletleri kendilerine gibi düşünmeye alıştırmak güç kazanmaya çalışırlar. Liberalizm ve sosyalizm adı altında dünyanın dört bir yanında insanca yaşamın bir gereği pazarlanan ideolojiler bile başka milletleri maddî dünyanın esiri yapmaya matuf stratejilerdir. Nihai kavgada sadece sosyalizmi araçsallaştıran Sovyetler Birliği değil Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere farklı ırkların bir karması olup ahlaken yozlaşmış pek çok liberal Batı devleti de yenilecektir. Dolayısıyla Atsız için yabancı bir ideolojiden medet ummak kendi ırk düşmanına hizmet etmekten çok da farklı değildir.

Atsız'a göre tarihî düşmanlarla yeni ve müstakbel düşmanların hâricinde kalan bir diğer düşman kategorisi ise iç düşmanlardır. Bunları da açık ve gizli olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Rumlar, Kürtler, Araplar, Arnavutlar ve sair unsurlar Türklüğün görünür düşmanlarıdır. Bunların ortak noktası “azınlık” olmalarından

²⁷⁰ Atsız'ın düşman kategorizasyonu hakkında en net bilgileri oğlu Yağmur Atsız için kaleme aldığı bir metinde görmek mümkündür. Yağmur Atsız, bu metnin kamuoyunda bilindiği gibi bir vasiyet olmadığını iddia eder. Bununla birlikte söz konusu metin Irkçılık-Turancılık Davası tahkikatı sırasında evlerine gelen polisler tarafından alınan yazılardan biri olabileceğini söyler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yağmur Atsız, “Atsız'ın Vâsiyetnâme'si, Star, 09.08.2012, (çevirimiçi) http://www.star.com.tr/yazar/Atsizin_Vsiyetnmesi-yazi-634487/, Erişim tarihi: 02.08.2018.

kaynaklı “aşağılık psikolojisine” sahip olmaları ve Türklerden nefret etmeleridir.²⁷¹ Türk devletinden çok başka devletlere sadakat duyabilecekleri için bunların etkisiz unsurlara dönüştürülmeleri gereklidir.

Gizli düşmanlar ise komünistler, masonlar, dönmeler ve “Türkümsüler”dir. Surette Türk görünmekle birlikte bunlar Türklüğün en büyük düşmanlarıdır. Sinerek yaşamak zorunda kalan iç düşmanlar Türklerle mücadeleyi açıktan yürütemediği için kültür sahasına sızmaya çalışır. Her şeyden önce maneviyatı çökertmeye çalışan bu nevi düşmanların ortak noktası kendileri farkında olmadıkları durumlarda bile Türklüğün aleyhinden çalışmalarıdır. Bunların büyük bir kısmı belirli bir ırka, bir millete ait olmayacak kadar yozlaşmıştır. Duruma göre pozisyon alarak öne çıkmaya çalışan bu kategorideki düşmanların hepsi aynı özelliklere sahiptir. Aralarındaki tek fark kullandıkları adlardır. Öte yandan bunlar Türklüğün her dönemde yeniden tanımlanmasını mümkün kılan, içleri duruma göre doldurulan işlevsel kimlikler olarak değerlendirilebilir.

Ebedî düşman ve komünizmin hamisi olan Ruslar da içerideki uzantılarıyla “gizli düşman” kategorisine girer. Komünizm aynı zamanda bir Yahudi icadı olması hasebiyle “Yahudi komplosu”nun da bir aracıdır. Masonluk gibi liberalizmde de ipleri perde gerisinde tutanlar Yahudilerdir. “Türkümsü”lerin kahir ekseriyetini oluşturduğu bu kesim sadece Türklerin değil bütün milletlerin gizli düşmanıdır.

Açık düşmanların görünür niteliklerini yitirmeleri, Atsız gibi aşırı sağı temsil eden ideologların gizli düşmanların bu denli vurgulu bir şekilde gündeme getirmelerine neden olmuştur. Zaten büyük orandan kapalı cemaat yapılarını muhafaza eden ve mübadelenin ardından kendi yaşam alanları dışından görünürlüklerini neredeyse tamamen kaybeden azınlıkların, niceliklerindeki dikkate değer bir düşüşle birlikte

²⁷¹ Dominique Schnapper'in sosyal psikologların çalışmalarından hareketle söylediği gibi hâkim konumda bulunanların kendisinden aşağı gördüklerine sürekli olarak atfettikleri değersizleştirici yaklaşımın bir süre sonra içselleştirmesi olağandır. Kendisine dışarıdan sürekli dayatılan imgeye uygun davranarak, kişi kendisini kurban eden önyargıları doğrular. Çıkarıcıdır, asalaktır, çirkindir, ötekilere düşmandır. Atsız özelinde ise seçilmiş kurbanların özgeci, güzel, faydalı, dost olması imkânsızdır. Dominique Schnapper, **Sosyolojik Düşüncenin Özünde Öteki ile İlişki**, çev.: Ayşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 140. Atsız milletleri tarihte yaşadıklarıyla alakalı olarak belirli psikoloji özellikler kazandıklarına inanır. Azınlıklar da azınlık psikolojisi olarak ortaya çıkan bu durum hâkim milletler de kendisini üstünlüğe inanç olarak gösterir. Atsız kendi Türklüğünü de her şeyden önce bu inanca dayandırır.

objektif bir tehdit unsuru olmaktan çıkmaları yerlerinin gizli düşmanla ikame edilmesine yol açmıştır. Bu durum kendisini ancak ötekilerin oluşturduğu müphem zeminde kurabilecek ırkçılığın yeniden üretimin koşullarını da ister istemez etkilemiştir.²⁷²

“Düşmanı” dışarıdan ziyade içeride arayan²⁷³ Atsız ve diğer Türkçüler bu çerçevede etnik gruplar ve azınlıklardan ziyade masonlar, komünistler ve en önemlisi “Türkümsü”leri düşman olarak kodlamıştır. Bu noktada insanların belirli konularda aldıkları tavır ve davranışlarından yapılan çıkarımlardan, yani oldukça değişken ve subjektif kriterler üzerinden gerçekte kimin Türk olmadığını keşfi öne çıkmıştır.²⁷⁴

Dünyayı Türk ve diğerleri olarak kategorize eden Atsız'a göre milletiyle özdeş olması gereken Türk devletinde bütün yabancı unsurlar safdışı edilmelidir. Bu yapıldığı takdirde o ülkenin dirliğine karşı en büyük tehditler de ortadan kaldırılmış olacaktır. Türk ırkından olmayanlar eğer önemli bir mevkiyi işgal ediyorsa oralarından indirilmelidir. Bir bölgede çoğunluğu oluşturuyorlarsa mübadele edilmeleri, mümkün değilse dağıtılmaları ve en nihayetinde beka açısından gerekli görülürse güç kullanarak ortadan kaldırılmaları gereklidir. Nitekim Atsız, Yahudiler için en güzel çözümün “katliam” olduğunu söyleyebilecek kadar açık sözlü biridir.²⁷⁵

Azınlıkların, en fazla “kanun vatandaşlığı”na uygun görüldüğü, kendilerinden Türklük performansı beklendiği erken Cumhuriyet döneminde, doğrudan

²⁷² Irkçılığın milliyetçilikle ilişkisine dair yaptığı çözümlemesinde Balibar ırkçılığın milliyetçiliği hem evrensellik hem de yerellik daha doğrusu özgüllük eksiğini kapamaya çalıştığını belirtir. Bu itibarla maddî çelişkileri düşünsel çelişkilerle dönüştürmeye çalışan ırkçılık milliyetçiliğin müphemliğini artırdığı gibi oluşturduğu kategorilerle milliyetçiliğe gündelik bir tasavvur verir. Balibar, “Irkçılık ve Milliyetçilik” **Irk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler**, 2. bs. çev.: Nazlı Ökten, ed. Etienne Balibar, Immanuel Wallerstein, İstanbul, Metis Yayıncılık 1995, s. 73 Balibar'ın bu çözümlemesinden çıkan sonuç kategorilerin toplumsal yaşamda bir karşılıklarının olduğudur. Kişileri ait oldukları grubun temsilcisi olarak değerlendiren özcü düşünce tarzı toplumsal yaşama içkindir.

²⁷³ Orhangazi Ertekin, “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, C. 4. ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinil İstanbul, İletişim Yayınları, s. 378.

²⁷⁴ Göktürklerden beri Türklerin kendi aralarındaki ayrılıkları, içerideki düşmanlar üzerinden açıklayan Atsız için Türk; kahraman, dürüst, devletçi, inzibatçı, intizamcı iken karşıtı, korkak, yozlaşmış, devleti güçsüz düşüren, varlığı güvenliğe tehdit oluşturan, düzen bozucu, çapulcudur. Bu itibarla Göktürk döneminde Çinlilerle ilgili yargıların hepsi erken Cumhuriyet’in azınlıkları için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

²⁷⁵ Yusuf Ziya Bölükbaşıoğlu, “Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm: Hüseyin Nihâl Atsız Yazıları Üzerine Bir İnceleme”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2019, 20(2), 293-320.

kurtulunması gereken unsurlar olarak gösterenler arasında Atsız müstesna bir konuma sahiptir. 1930'lar ve 1940'larda Yahudiler, komünistler ve bunları gizli işbirlikleri olan “Türkümsüler” Atsız'ın hedefinde iken 1950'lerde listeye masonlar da eklenir. 1960'lardan itibaren yüksek bürokratların hassasiyetlerine uygun olarak Kürtleri ve Arapları ötekileştirecektir. Bütün bunların birleştiği cephe olan kızıl ve yeşil komünizmler ise edebî düşmanların ideolojisi olarak sürekli gündemde tutulmuştur.

Atsız'ın azınlık karşıtı muharrik odak olarak kariyeri 1934'te başlamıştır. Trakya Olayları ile bağlantılı olarak bir araya gelen Yahudi karşıtı cephenin en keskin kalemi Cevat Rifat Atilhan ile birlikte hiç şüphesiz Atsız'dır.²⁷⁶ Anti-semit literatürün bütün kavramsallaştırmalarına yer veren sert yazılarında Trakya'da yaşayan Yahudileri “gölgesinde yaşadığı bayrağı satmaktan çekinmeyen namussuz bir bezirgân”a benzetmiştir. “Hangi memlekette oturuyorsa onun düşmanı” olan ve “düşmanlığını açıkça değil yüze gülerek, tezellül ederek” yapan Yahudiler Atsız'a göre “bulunduğu kabın şeklini alan mayi gibidirler.”²⁷⁷ Yahudilere karşı düşmanlığı körükleyen Atsız Yahudileri bir imtiyaz olarak gördüğü Türklüğe değil yurttaşlığa bile layık görmez:

“Çarşıdaki dükkânların levhalarını okuyoruz. Onda dokuzu bizi sinirlendiren nankör ve kahpe milletin isimlerini taşıyor. Kuvvetli olduğumuz zaman karşımızda köpekçe yaltaklanan, bozgun çağlarımızda küstahlaşıp düşmanlarımızla birleşen tarihin bu hain ve piç milletini artık aramızda yurttaş olarak görmek istemiyoruz.”²⁷⁸

Yahudi meselesinin Almanya'daki gibi halledilmesi gerektiğini savunan Atsız²⁷⁹ Yahudilerden kurtulmanın en güzel yolu olarak “katliamı” önermesi de anti-semit düşünceyi en ileri noktaya taşıdığını göstermektedir. Katliam önerisinden sadece birkaç ay sonra hadlerini bilmedikleri takdirde Almanlardan daha ileri giderek Yahudileri “korkuturuz” diyerek Yahudilerin ne kadar “korkak” bir millet göstermek istemiştir.

²⁷⁶ A.g.m.

²⁷⁷ Atsız, “Musa'nın Necip (!) Evlatları Bilsinler ki:” *Orhun*, Sayı 7, 25 Mayıs 1934, s. 139-140.

²⁷⁸ Atsız, *Çanakkale'ye Yürüyüş...*, s. 20.

²⁷⁹ Almanların Yahudi meselesiyle nasıl hallettiğinin henüz bilinmediği 1934 gibi erken bir tarihte Atsız'ın Almanların Yahudileri imha ederek bu meseleyi çözdüğünü söylemesi ilginçtir. Bu bir “ilham” değilse bu bilginin kaynağı muhtemelen yazılarında ismini zikrettiği Cevat Rifat Atilhan'dır. Nitekim Atilhan'ın Trakya Olayları'ndan önce Almanya'ya gidip Nazi çevreleriyle temasta bulunduğu bilinmektedir.

Atsız 1934'te yazdığı bir dergi yazısı ve bir kitapçıktan sonra Yahudi meselesi hakkında 1947'ye kadar sessiz kalmış, konuya *Kızılelma* dergisinin 29. sayısında *Kızıl Elma* başlıklı yazısıyla dönmüştür. Daha önceleri ileri sürdüğü özcü iddiaları adeta boşa çıkaran bu yazısında, Yahudilerin millî ülkünün sevgiyle, herhangi bir millet kadar cesaretle çarpıştıklarını, İngiltere'den af dilemek yerine milletlerine şeref vermek suretiyle ölen millî kahramanlar yetiştirdiklerini söyler. Filistin'deki yarım milyon Yahudi'nin, yalnız Araplarla değil, İngiltere gibi bir dünya gücüyle savaşı göze alabilmesini olumlu bir örnek olarak sunan Atsız, millî ülkeye ve millî dine bağlılıklarıyla Yahudileri Turancılık açısından bir rol model olarak değerlendirmiştir.²⁸⁰

İsrail devletinin kuruluşundan sonra yayımlanan yazılarında Filistin'de savaşan Yahudilerden sitayişle bahseden Atsız, Arapları Filistin topraklarından dışarı atarak Yahudileri çoğunluk hâline getiren İsrail'in örnek alınması ve aynı şeyin yapılarak Türklere ait toprakların da mutlaka Türkleştirilmesini istemiştir.²⁸¹ Bir başka yazısında İsrail'i Orta Doğu'nun Prusya'sına benzeten ve bir tehdit unsuru olarak algılayan Atsız, Yahudilere karşı savaşan Araplarla ortak bir cephe kurulması gerektiğini belirtmiştir. Arapların Yahudilere karşı koymasının tek yolu Türkiye ile konfederasyon hâlinde birleşmeleridir. Bu noktada belirtilmesi gereken husus Atsız'ın millî ülkeye bağlılıkları dolayısıyla Yahudileri takdir etmesinin içerideki Yahudilere bakışına yansımamış olmasıdır. Atsız'a göre İsrail Yahudisi asla bir Balat Yahudisi değildir.²⁸² Nitekim 1950'lerin başında yaygınlaşan dönmelik masonluk ve sabetaycılık konuları hakkında görüşleri 1930'lardaki yazılarından sadece sertliğin derecesi itibarıyla farklıdır. Faruk Nafiz Çamlıbel ve Ahmet Emin Yalman ile giriştiği polemiklerde, Türk düşmanlığı konusunda işbirliği içinde olan komünizm, Siyonizm ve masonluğun avucunun içinde tuttuğu basını kullanarak Müslümanlıkla birlikte Türkçülüğe de saldırdığını söylemiş, Türklüğe büyük hizmet etmiş bulunan “Türk

²⁸⁰ Atsız, “Kızılelma”, Sayı: 29, 31 Ekim 1947. Atsız aynı değerlendirmeye polemiklerinde de yer verecektir. Atsız, “Ordinaryüsün Fahiş Yanlışları”, **Makaleler III** içinde İstanbul: Baysan Yayıncılık. 1992, s. 156.

²⁸¹ Atsız, “Türkçülüğün Önemli Meseleleri”, **Orkun**, Sayı: 68, 18 Ocak 1952.

²⁸² Atsız, Yahudilerle ilgili yargılarını boşa çıkaran bu durumu gelişmiş ülkelerden gelen Yahudilerin şuurlu olmasına bağlamıştır. Atsız, “Arapları Kurtarmak İçin Teklif”, **Ötüken**, Sayı 77, Mayıs 1970, s. 3-4.

Ocağı”nın yönetiminin de Masonların elinde olduğunu iddia etmiştir.

Atsız, Ahmet Emin Yalman'ı hedef aldığı “Tarih Şuuru” adlı makalesinde ticaretle iştigal edip, büyük bir zenginlik içinde yaşayan Sabetaycıların perde gerisinden ülkeye hâkim olmak için sadece maddî servetlerini değil kültürel sermayelerini de kullandıklarını ileri sürmüştür. Türkler arasında erimemek için hep kendi insanlarıyla iş tutan bu kesim, şartların sevkiyle kültürle ilgili makamlara göz dikmiş, bu nedenle Türklerde milli şuuru ayağa kaldıracak Türkçü teşebbüslere de savaş açmışlardır.²⁸³

Atsız, gizli düşman olarak Yahudi söyleminin gittikçe popülerleştiği 1952 ile 1975 tarihleri arasından Necip Fazıl Kısakürek'in *Büyük Doğu* dergisinden yayımlanan anıları hâricinde meseleye çok da ilgi göstermemiştir. Dolayısıyla Atsız, anti-semit duyguların yayılmasında İslâmcı cenahtaki isimler kadar ön plana çıkmamış, önceki yıllardaki öncü konumunu terk etmiştir.²⁸⁴ Bunda hiç kuşkusuz Türkçü hareketin Yahudi meselesi üzerinden İslâmileştirilmesi tehlikesi kadar, İslâmcıların İttihatçılığın gizli Yahudi olan Sabetaycılarla masonların yönlendirdiği bir komplo yapılanması olduğu önermesi üzerinden Ziya Gökalp'in ve Türkçülüğün köklerinin

²⁸³ Atsız, “Tarih Şuuru”, **Orkun**, Sayı 29, 20 Nisan 1951, s.3-5.

²⁸⁴ Her melaneti Yahudilerle ilişkilendirme alışkanlığı modern politik ideolojiler arasında ilk olarak Türkçüleri ardından İslâmcıları cezbetmiştir. 1973 seçimleri sonrasında Türk siyasetinde önemli bir figüre dönüşen Necmettin Erbakan, 1945 Tan Matbaası Baskınından evvel Türkçü bir mühendistir. Bu özellikleri, onu Nazizmin mühendislik becerisi çerçevesinde bir dünya görüşü imal etmesini yardımcı olmuştur belki de. *Ötüken*'den 1975'te çıkan iki kitaptan Hitler'in *Kavgam*'ı ile Erbakan'ın Millî Görüşü arasındaki paralellikler, özellikle Yahudilikle komünizmi eşitlemek söz konusu olunca, inanılmaz bir düzeye ulaşır. Atilhan'ın kitaplarının Türkçü çevrelerin merakı tekeline çıkıp İslâmcıların da ilgisini çekmesinin bunda payı büyüktür. 1967 Arap-İsrail Savaşı ve sonrasındaki Filistin sorununun da Türkiye gündeminde önemli bir yer edinmeye başlaması konuya olan ilgiyi arttırmıştır. Yahudiler yalnızca gündelik kötülüklerin sorumlusu olarak görülmemişlerdir. Onlar bütün siyasî, iktisadî ve içtimâî problemlerden de sorumludur. Ahlaksız ve değersiz bir toplumun ortaya çıkmasından, ekonomik çöküşe, her sorun Yahudi komplosudur. Harun Yahya müstearıyla yazılan *Yahudilik ve Masonluk* kitabında 1917'deki Devrimcilerin biri hâric otuz kişilik lider kadrosunun Yahudi olduğunu gösteren listede, Yahudi olmayan tek kişi Lenin'dir. O da Masondur. *Siyon Yaşlılarının Protokoller*'nin etkisi kitabın 1943'teki çevirisini yapan Atilhan'dan 1970'lerden itibaren Sebül Neşriyat ve onun vitrin yüzü Kadir Mısıroğlu'na, 1930'lardaki Nihâl Atsız'dan büyük Soğuk Savaş dönemi boyunca Necip Fazıl'a ve onların bugünlerdeki takipçilerine dek yaklaşık 100 yıllık bir gelenektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat Balı, “Türk anti-semitizmi,” **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, Cilt 5, ed. Murat Gültekingil, Tanıl Bora, Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.402–9. Birol Başkan, “Siyasal İslâmcı Tahayyülde İç Düşman/Hain Figürü”, *Birikim Güncel*, (çevirimiçi)<http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7472/siyasal-İslâmcı-tahayyulde-ic-dusman-hain-figuru#.VrrfbfnhDIU>, Erişim tarihi 16. 01. 2018. Marc David Baer “An Enemy Old and New: The Dönme, Anti-Semitism, and Conspiracy Theories in the Ottoman Empire and Turkish Republic”, **The Jewish Quarterly Review**, Vol. 103, No. 4 (Fall 2013) s. 523–555.

sorgulanmasının da önemli rolü olmalıdır.²⁸⁵

Toparlamak gerekirse, Atılhan ve Atsız'dan itibaren bir yandan Türkçü bir yandan İslâmcı iki kol, Türkiye'deki Yahudi tahayyülü her şeye hâkim, gizli kapaklı işler çeviren Yahudi figürünü oluşturup popülerleştirmiştir.²⁸⁶ Yine de söz konusu düşman-hain figürünün popülerleşmesine Atılhan ve Atsız kadar, hatta çok daha fazla katkıyı Necip Fazıl yapmıştır. *İdeolocya Örgüsü*'nde şöyle der:

“Osmanlı tarihi boyunca yeniçeri fesadının baş âmili 'züyûf akçe-hileli para marifetini yürüten' Yahudi, 'Fransız ihtilâlinde, perde arkası en büyük rolü oynayan' Yahudi, İkinci Abdülhamid'i 'İttihat ve Terakki komitecilerine düşürten' Yahudi, 'kapitalizm'i de, onun düşmanı Marksizm'i ve komünizm'i de çıkaran' Yahudi, Kurtuluş Savaşı ertesinde 'Batı ülkelerinin üzerimize saldırmasını önlemek ve göstermelik istiklâlimizi sağlamak şartını İslâmdan ayırlmamıza ve mukaddesatımızı feda etmemize bağlayan ve bunda muvaffak olan' da Yahudiydi. 'Türkiye'de dilediği fuhuş, ahlâksızlık ve iktisadî çöküş iklimini tutturan,' 'İsrail devletini kuran,' ve onunla 'Arap âlemini iflâsa uğratan,' 'Rus-Amerikan rekabetini kızıştıran ve türeme-üreme yatağı emperyalizmayı besleyen, kısacası topyekûn medeniyetleri eritme yolunda büyücü kazanını durmadan karıştıran,' da Yahudi. Kısaca, 'Yine o, hep o, yalnız o, daima o...'”²⁸⁷

Komünistler, Atsız'ın Yahudilerden sonraki hedefi olmuştur. Komünizme karşı ilk açık saldırısını 1934'te gerçekleştiren Atsız'a göre anti-komünizm demek her şeyden önce bir Rus karşıtlığı demektir. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük rakibi ve düşmanı olup Türklerle tarih boyunca en fazla savaştan,²⁸⁸ anayurt Orta Asya'yı boyunduruk altında tutan, bu topraklarda yaşayan Türkleri kendi kimliklerinden uzaklaştırmak için komünist ideolojiyi kullanan, hatta bularla da yetinmeyip karışık kanlı ajanları kullanarak Türkiye'de de aynı şeyi yapmaya çalışan Ruslar Türklerin ebedî düşmanıdır. “Moskof bizim ırk düşmanımız olduğuna göre, Moskof emperyalizmi olan komünizm de en tehlikeli düşmanımızdır. Komünizm, Moskofluğa mal olmuş, bulunduğu, ona taraftarlık vatan hainliğidir. Türkçülük

²⁸⁵ II. Abdülhamid'e iade-i itibar noktasında ilk harekete geçen isimlerden biri olan Atsız bu hükümdara karşı kurulmuş bir Yahudi komplosuna dikkat çekmiştir. Ancak bu komplo Abdülhamid'in tahtan indirilmesinden ziyade Filistin'de bir Yahudi devleti kurma teşebbüslerinin önlemesiyle ilgilidir.

²⁸⁶ Beaur, a.g.m. s.535-537.

²⁸⁷ Necip Fazıl Kısakürek, “İç ve Dış Düşman- Yahudi”, *İdeolocya Örgüsü* (içinde), Büyük Doğu Yayınları.(çevirimiçi) <http://www.yeniakademya.org/yazarkonu-59-necip-fazil-298-ideolocya-orgusu-10-bolum-hal-ve-manzara.html> Erişim tarihi: 22 Ocak 2018. Aktaran Başkan, a.g.m.

²⁸⁸ Atsız, “Tarihin Barışmaz Düşmanları”, *Orkun*, 3 Kasım 1950, s. 3-4.

bakımından en alçak vatan hainleri olan komünistlerin yok edilmesi şarttır.”²⁸⁹

Komünizm karşıtlığıyla Rus karşıtlığını neredeyse örtüştüren Atsız, Türkiyeli komünistleri ötekileştirmek için hiçbir fırsatı kaçırmamıştır.²⁹⁰ Türklüğün arındırılmasının amaçlayan bu girişimlerle Atsız komünist hareketin neredeyse bütün liderlerini gayri Türk olmakla suçlamıştır. Şefik Hüsnü Değmer ve Zekeriya Sertel Selanikli Yahudi dönmeler, Nâzım Hikmet Polonyalı'dır.

Atsız, polemiklerini kanı Türk olanların komünist olamayacağını ispatlamak için bir vesile olarak değerlendirmiş, Nâzım Hikmet'in şiirlerini serbest nazımla kaleme almasını bile onun gayri Türklüğüne işaret ettiğini iddia etmiştir. Atsız'a göre serbest nazım gibi dil melezhliği de, gayri Türklüğün tezahürlerinden biridir.²⁹¹ Sözde edebî gerekçelerle dilin saflığını ve bütünlüğünü bozmaya çalışmak komünistlerin sinsî faaliyetleri arasındadır. Pertev Naili Boratav gibi bazı safkan Türk komünistler olsa da bunlar kadın başta olmak üzere mahrum kaldığı maddî zevkleri tatmak isteyen, en aşağılık, en ahlaksız ve şüphesiz en kötü olanlardır ya da düpedüz aptal oldukları için komünist olmuşlardır.²⁹² Rus emperyalizmini kaba bulan Atsız komünistlerle ilgili olarak “serseri”, “kabadayı”, “züğürt”, “aptal”, “kadın düşünüy” gibi sıfatları sıralamasından komünizmi avamın zevklerine hitap eden bir ideoloji olarak gördüğünü belli eder.

Aşırı sağın Türkçülük yarışına girdiği 1940'larda ise gündemi işgal eden konu komünistlerle birlikte Türkümsülerdir. Atsız tarafından 1934'te, belki de ilk defa

²⁸⁹ Atsız, “Veda”, **Orkun**, Sayı: 68, 18 Ocak 1952, s. 2-7.

²⁹⁰ Biyolojik determinizme özellikle de kanın kendini temizlediğine inanan Atsız'a göre kanın yabancı ırklarla karışımı uzun süre devam ettiğinde (üç nesil) birey soy özellikleri kaybeder. Komünizmi bir soysuzluk meselesi olarak değerlendirmesi ise böylece “bilimsel” bir temele oturur. Kendi kimliğinden soyunmuş kişide ahlaksızlık, siniklik, kozmopolit değerlere olan yatkınlık ve zamanelik gibi özellikler kendiliğinden peyda olur. 2000 yıl sonra dillerini tekrar kullanmaya başlamalarını olumlu bir örnek olarak bir kez zikretmesine rağmen her yerde olan Yahudi milleti de kanının sürekli diğer ırklarla (!) karışması sonucunda bir daha geri dönmek üzere yozlaşmıştır. Komünizm, masonluk gibi kozmopolit her ideolojinin ardında da Yahudilerin olduğu inancı vardır. Bu noktada hem Ruslar hem de Türk komünistler ya kandırılmış aptallar ya da kanı bozuk ve sadece maddeye tapan insanlık fukarası tiplerdir sadece.

²⁹¹ Reha Oğuz Türkkkan ile polemğinde muarızının dili bir Türk gibi kullanmadığını göstermek istemiş ve bu iddiadan yola çıkarak Türkkkan'ın Türk olmadığı iddia etmiştir.

²⁹² Atsız, 1944 Irkçılık Turancılık Davası'nda bir zamanlar yakın arkadaşı olan ve Türk olduğundan emin olduğu Pertev Naili Boratav'ın aşk hayatında başarılı olmak için komünist olduğunu iddia etmiştir. Sançar, **1944 Irkçılık Turancılık Dâvâsı**, s. 467.

zikredilen Türkümsü çoğu zaman komünist ve Yahudi ile bir ve aynı şey olarak kabul edilse de Türkçü cephede hoşla gitmeyen hareketlerden bulunanların da bu kategori içine sokulması, hatta Türkçülüğün önder isimleri olan Reha Oğuz Türkkan'la Atsız'ın da bu şekilde suçlanmalarına yol açan Türkümsülük ayırt edilemezliği ile en büyük tehlikeyi oluşturur. Bunlar kendilerini Türk olarak bilseler dahi Türk değildir.

“Bunlar iyi Türkçe konuştukları ve çok defa Türkçeden başka dil bilmedikleri için Türkten ayırt edilemezler. Fakat kanlarının başka olduğunu ya bilir ya sezerler. Onun için bunlara Türkümsü diyorum. Bunlar dalkavuktur, yalancıdır. Yüze gülerler. Türklüğe zararlı fikirler bunlar arasında revaçtadır. Türk olmadıkları için ufak bir şahsi menfaat uğrunda Türke içten içe kötülük eden fikirlere ve teşkilatlara bağlanmaktan çekinmezler. (...) Türkümsüler birkaç göbek ileriki babalarının Türkten başka bir şey olduğunu bilmeyip kendilerini öz sansalar da yine Türk değildirlir. Çünkü Türklük yalnız manevî-ahlakî değil, aynı zamanda maddî (yani fizik, fizyolojik, fizyonomik ve antropolojik) bir şeydir.”²⁹³

Yahudilere, daha doğrusu ırk olmayan milletlere, atfedilen bütün kötü özellikleri bünyesinde topladığına inanılan bu Türkümsüleri en fazla gündeme getirenlerin hareketin liderliğini ele geçirmeye çalışanlarla aynı kişiler olması da ırkçı Türkçülüğün bir iktidar stratejisi olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu durum ırkçılığın bu dönem kazandığı meşruiyetle de alakalıdır. Nitekim ırkçılık bir taraftan ordu ve bürokraside önemli mevkiiler işgal eden Rumeli kökenli seçkin gruba karşı siyasal iktidar talebinde bulunmak için bir kaldıraç olarak kullanılırken, ırkçılığa meyyal Anadolu gençlerin Meclis'e taşınması da bu dönemde gerçekleşmiştir.

Atsız 1960'lerden itibaren Araplarla Kürtlerden Türk düşmanları olarak bahsetmeye başlamıştır. 27 Mayıs Askerî Darbesi'nin ardından muhafazakâr kesim içinde varlığını iyiden iyiye hissettiren İslâmcılığa ve onun güncel görünümü olduğuna inandığı tarikatlara özellikle de Nurculuğa karşı çıkışlar yapan Atsız, Türkiye'nin söz konusu cemaat başta olmak üzere tarikatlar tarafından Araplaştırılma ve Kürtleştirilme²⁹⁴ tehlikesiyle yüz yüze kaldığını iddia etmiştir.²⁹⁵ İslâmcılık ile Türkçülüğün iç içe geçtiği, komünizm gibi “kökü dışarıda” bir ideoloji olan

²⁹³ Atsız, “Yirminci asırda Türk meselesi II. Türk Irkı =Türk milleti”, **Orhun**, Sayı 9, 16 Temmuz 1934 s. 157-160.

²⁹⁴ Atsız'a göre Said-i Nursi amacı Türkiye'yi parçalamak olan bir Kürt ırkçısıdır. Atsız yazılarında Said-i Nursi ismi yerine Said-i Kürdî'yi kullanmıştır. Bkz. [Hüseyin Nihâl Atsız], “Said-i Kürdici'ye ” **Ötüken** Sayı 15 Aralık 1964.

²⁹⁵ Atsız, “Birleşmiş Milletler İdeali”, **Ötüken**, Sayı: 5, 15 Mayıs 1964, s. 1-2.

İslâmcılık'ın Nurculuk²⁹⁶ ve taassup kılığında toplum içinde yaygınlık kazandığına bu dönemde Atsız, yazılarını çoğunlukla Türkçülükle İslâmcılık arasındaki sınırları belirlemek üzere kaleme alacaktır.

Araplar, Atsız için her şeyden önce Türkleri en zayıf anında sırtından bıçaklamış bir millettir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda “Türk ordusu Suriye cephesinde bozulunca Türk esirlerini öldürenler, altın yuttuklarını sanarak öldürdükleri ve bazen diri Türklerin karnını deşenler hep bu din kardeşlerimiz Araplardı[r].”²⁹⁷ Buna mukabil Arapların Türkleri ihanet içinde gördüklerini belirten Atsız, Yahudilere karşı savaşlarında Türklerden yardım görmedikleri için Türk düşmanlığına başladıklarını iddia eder. Arap milliyetçiliğinin temelinde de bu düşmanlık vardır.

Atsız'a göre kendi emperyalizmleri olan İslâm ile Türkleri kendilerine raptetmeye çalışan Araplar sadece kendi kültürlerini değil kendi tarihî meselelerini de benimseterek Türklerin enerjilerini boşa harcamasına yol açmıştır.²⁹⁸ Arapların Türkleri gaddarlıkla, Türk tarihinin büyük isimleri ise kafirlikle suçlamakla kalmayıp Türkçeyi de küçümsediklerini, hatta Türkleri medeniyetle kendilerinin tanıştırdıkları iddiasında bulundukları söyler.

Bu iddiaları külliye reddeden Atsız'a göre Türkler üzerlerine düşen İslâm'ın kılıcı olma rolünü hakkıyla yerine getirmiş inhitat devrinde olan İslâm'ı yeniden yükseltmiş ve İslâm'ı kanları pahasına korumuşlardır. Arapları “seciyesiz” bir millet olarak gören Atsız'a İslâm'ın Türkleri medenileştirdiği dolayısıyla milletleştirdiği iddiasını tersine çevirerek asıl Arapların İslâm sayesinde millet olmayı başardıkları söyler. Üstelik bu henüz peygamber hayattayken parçalanma emareleri gösterecek kadar zayıf temelleri olan bir başarıdır. Araplar zayıf birlik tasavvurları ve ahlaksızlıkları yüzünde Müslümanlığı parçalanmasına yol açmışlardır.

İç düşmanlar zincirinin bir diğer halkası ise Kürtlerdir.²⁹⁹ Atsız 1930'larda ilginç bir

²⁹⁶ Atsız, “Nurculuk Denen Sayıklama” **Ötüken**, Sayı 3, 16 Mart 1964, s. 1-4. Atsız göre Nurculuğun, dini taassubun ve cehaletin güç kazanmasının en önemli nedeni manevî ihtiyacı karşılayacak bir eğitim sisteminin olmamasıdır.

²⁹⁷ Atsız, “İslâm Birliği Kuruntusu”, **Ötüken**, Sayı: 4, 17 Nisan 1967, s. 7-9.

²⁹⁸ **A.g.m.**

²⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Karabulak, “Müstakbel Hasım: Kürtler ve Kürtçülük”, **a.g.e.**

şekilde Türkümsü kategorisine soktuğu Kürtleri, her zaman kendi milliyetçiliklerinin davasını güden bir kavim olarak görmüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından Abdullah Cevdet de diğer Türkümsüler gibi Türklük aleyhinde faaliyette bulunmuş ve Türklüğün istinatgâhları olan din ve milliyet mefhumlarına saldırmıştır. Abdullah Cevdet'i şahsında yapılan bu değerlendirmenin ardından 1960'lara kadar, yani Kürtçülüğün siyaset sahnesinde boy göstermeye başladığı döneme kadar bu konuya değinmemiştir. 1960'ların ikinci yarısından itibaren ise Kürtler siyasal İslâmcılar ve komünistlerle birlikte en büyük tehdit hâline gelmiştir.³⁰⁰

Atsız'a göre millet olmanın hem göstergesi hem de güvencesi olan bir devletten yoksun olan Kürtler Atsız'a göre sözcüğün gerçek anlamında bir millet olamaya layık bir halk değildir. Nitekim Farsların gayet “ibtidai” bir kolu olan Kürtler ne derin bir tarihe ne zengin kültüre ne de gelişmiş bir dile sahiptir. Konuştukları dört veya beş bin kelimelik “ibtidai” bir dildir. Buna rağmen Türklerin hatıralarıyla dolu olan ve ancak Ermenileri bölgede yaşayan Türkleri öldürmelerinden sonra çokluk oldukları bu topraklarda bağımsız bir devletin hayali kurabilmektedirler. Atsız, Cumhurbaşkanı Sunay'ın “Türk olmayan varsa gidebilir” sözüne atfen bu şekilde düşünenlere karşı cevabı ırkçılığın diliyle vermiştir.

“Evet... Kürt kalmakta direnir, dört beş bin kelimelik o iptidai dilleriyle konuşmak, yayın yapmak, devlet kurmak istiyorlarsa gidebilirler. Biz bu toprakları oluk gibi kan dökerek; Gürcülerin, Ermenilerin, Rumların kökünü kazıyarak aldık, yine oluk gibi kan dökerek Haçlıların savaşçı şövalyelerine karşı savunduk. Kürtler 1839 yılına kadar askerlik bile yapmadılar. (...) İran'la yaptığımız savaşlara yardımcı diye geldikleri zaman da daima fırsat kolladılar ve Türk ordusunun yenildiği çarpışmalarda bu sefer İran'la birleşip onu vurmaktan geri kalmadılar. Birinci Cihan Savaşı'nda bize topyekûn ihanet eden Ermeniler, yerleşik Türk halkını vahşi bir kırgınla bitirmeseydi ve dağlarda, sarp köylerde yaşayan Kürtler bu kırgından kurtulmuş olmasaydı bugün çoğunlukta oldukları illerde de azınlık olarak kalmakta devam edeceklerdi. Fakat yüzde yüz çoğunlukta olsalar bile Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde devlet kurmak hayalleri, hayal olarak kalacaktır. Yunanlıların Bizans, Ermenilerin Büyük Ermenistan kurmak hayalleri gibi... Onun için Türk milletinin

³⁰⁰ Atsız, “Kürtler ve Komünistler”, **Ötüken**, Sayı: 28, 20 Nisan 1966, s. 2-3. Kürtlerin tüzel kişiliğini 1924 Anayasası tarafından yok sayılmış; 1930'lardan itibaren Kürtlerin fiziki varlığı göz ardı edilmiştir: Kısaca belirtmek gerekirse, ülkenin resmi ideolojisine göre Türkiye'de Kürt yoktur. Devlet söyleminde Kürt meselesi, gericilik (irtica), Kürtlerin başka devletler tarafından kışkırtılması, aşiret ve eşkıyaların hükûmete direnişi ve bölgesel geri kalmışlık olarak değerlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mesut Yeğen, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

başını belaya sokmadan, kendileri de yok olmadan çekip gitsinler. Nereye mi? gözleri nereyi görür, gönülleri nereyi çekerse oraya gitsinler. (...) Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayrıma kabardığı zaman Kağan Arslan gibi önüne durulmadığını, ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin.”³⁰¹

Pasajda görüldüğü gibi Kürtler, dış güçlerin kışkırtmaları ve destekleri sayesinde siyasî emellerinde ulaşip bir devlet kursalar bile “iptidaî, mazisiz ve azlık” oldukları için gelecekte kendilerinden daha medeni ve teşkilatlı bir millet olan Ermenilerin karşısında yok olmaktan kurtulamayacaklardır. Atsız, devletsiz dolayısıyla “iptidai” bir “cemaat” olarak kategorize ettiği Kürtleri ne insanî güzelliğe ne de dişe dokunur bir meziyete layık görür.

“9 Mart 1967 tarihli tefrikada silahlı, güzel bir kız resmi var. Çekik gözleri, çıkık elmacıklarıyla bu kız Orta Asya Türk’ü olduğu derhal anlaşılan bu kız resminin altındaki açıklamalardan Margaret adında Hıristiyan bir Kürt olduğunu ve savaşlarda büyük kahramanlık gösterdiğini, adının cihana yayıldığını öğreniyoruz. Hepsi iyi ama bu kızın Kürt olduğuna dair noter senedi veya Anayasa Mahkemesi kararı getirselere yine kimse bu kızın Kürt olduğuna inanmaz. Çünkü o tipik bir Özbek veya Kırgızdır. Böyle Kürt, hele böyle güzel Kürt olmaz. İstanbul’daki on binlerce Kürt vatandaşımızı göre göre Kürtler hakkında görgüye dayanan bir kanaatımız olduğu için Margaret’in Kürt olduğuna inanmakta mazuruz.”³⁰²

Atsız, Kürtleri Türklerden ayrı bir etnik grup olmakla birlikte bir millet olmaktan ziyade görünmemesi ve görmezden gelinmesi gereken bir azınlık olarak değerlendirir. Söz konusu yazılar yüzünden yargılanmasına ve en nihayetinde mahkûm edilmesine yol açan bu yazıları Kürt milliyetçiliğinin canlanmasında etkili olduğu gibi Kürtlerin 1967 ve 1969’da taleplerini dile getirdikleri Doğu Mitingleri’ne (Doğu Buluşmaları) yol açmıştır.³⁰³

Atsız iç düşmanlar olarak kategorize ettiği unsurlar arasından esasta bir fark görmemiştir. Türk neyse gayri Türk onun karşıtıdır. Bunlar atalarından tevarüs ettikleri ırk özellikleri ve aşağılık psikolojileri ile Türklerin düşmanıdır. Öte yandan Atsız’ın önyargılarının düşmanların, değişmezlik atfettiği, ırk özelliklerinden kaynaklanmadığı kendi yazılarında bile belirgindir.

³⁰¹ Atsız, “Konuşmalar I” **Ötüken**, Sayı 40, Nisan 1967, s. 6.

³⁰² Atsız, “Kürt Devleti Propagandası”, **Ötüken**, Sayı 45, Eylül 1967, s. 3-5.

³⁰³ Baskın Oran, **Türkiyeli Kürtler Üzerine Yazılar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 219.

SONUÇ

Nihâl Atsız (1905-1975), Libya'da, Balkanlar'da ve en nihayetinde Osmanlı coğrafyasının en kritik bölgelerinde savaşların birbirini izlediği bir dönemde, üstelik bu savaşların etkilerinin en fazla hissedildiği şehirlerden biri olan İstanbul'da yetişmiştir. Okul çocuklarının militarist endoktrinasyona tâbi tutulduğu bir eğitim sürecinden geçmiş hem anne hem de baba tarafından asker kökenlere sahip, askerliği ve militer değerleri mutlak ideal olarak benimsemiş bir genç olarak Askerî Tıbbiyeye girmiş, 1920'lerde Askerî Tıbbiye ile birlikte Dârülfünûn ve üyeleri çoğunlukla bu iki kurumun kesişim kümesinde yer alan Türk Ocakları'nda sosyalleşmiştir. Sonraki yıllarda yakın arkadaşlar arasında önce görüş ayrılıklarına, ardından kopuşlara yol açacak olan ideolojik mayalanmanın gerçekleştiği söz konusu süreçte, idealist bir “münevver” olarak siyasal aktivizmin yuvaları kabul edilebilecek bu kurumlar içinde kendisine yer bulmuştur.

Askerî Tıbbiye yıllarında kurumun asabiyesi uyarınca kavgacı biri iken, Edebiyat Fakültesi ve Yüksel Muallim Mektebi çatıları altında geçirdiği zamanda bir öğrenci lideri olarak temayüz etmiş, döneme tanıklık edenlerin aktarımlarına göre fiilî şiddet veya ikna kabiliyetiyle insanları organize etmenin, etrafına taraftar toplamanın sanatını keşfetmiştir. Yeni fikrî arayışların, ideolojik çatallanmaların iyiden iyiye uç verdiği 1930'larda ise kendisini keşfetmiş bir genç, yüksek siyasete ve aktivizme tutkuyla bağlı bir militan ve her şeyden önemlisi Ziya Gökalpçi siyasal çizginin ırkçılıkla içeriklendirilmiş versiyonunun ideolog ve propagandacısı olmuştur. Türk Ocakları'nın ve bu kurumun yayın organı *Türk Yurdu* dergisinin kapatılmasının ardından, ne CHP/CHF ne de dış Türklerle doğrudan bağlantılı olan ilk Türkçü dergi olan *Atsız Mecmua*'yı (1931-1932) çıkarmıştır.

Genel itibarıyla siyasal etkinliklerinin merkezine ırk ve kültürü alan dış Türklerle, beka kaygısıyla kültürel dönüşüm öncelikli bir modernleşme projesini destekleyen yerli elitin görüşlerinden bir amalgam çıkaran Atsız, *Atsız Mecmua*'da görüldüğü üzere, resmî ideolojiyle sürekli etkileşim hâlinde olmakla birlikte, onunla rekabet hâlinde olan milliyetçi cereyanları ırkçı-Turancı, kendi ifadesiyle Türkçü, bir

mecraya taşımaya çalışan isimlerden biri olmuştur. 1931'den sonraki hayat hikâyesi Türkçülüğün hikâyesiyle bütünleşen Atsız, Türkçülüğün önceki zamanlara kıyasla daha görünür olduğu bütün tarihsel eşiklerde çıkardığı dergilerle Türkçülüğü yaygınlaştırmış, ismi de Türkçülükle birlikte yükselmiştir. Ancak Türkçülüğün siyasallaştığı ve yaygınlaştığı 1960'lı yıllarda yaşanan sosyolojik ve ideolojik kaymanın yarattığı muhafazakârlaşmaya tepki olarak görülebilecek içerikteki yazılarıyla tabanda rahatsızlık yaratmış, zamanla geri plana itilmiştir. 1975'te hayatını kaybetmiş olsa da kahramanlık temelli fanatizmi ve adanmışlığı ile milliyetçi hareket içinde hatırasına hürmet edilen biri olmuş, milliyetçiliğin muhafazakâr kabuğunda sıyrıldığı bütün uğraklarda fikirleri ve kişiliğiyle yeniden gündeme gelmiştir.

Asistan olarak bulunduğu Türkiyat Enstitüsü'nde kazandığı donanımın kendisinde yarattığı özgüven ve aynı kuruma mensup arkadaşlarının katkılarıyla çıkardığı *Atsız Mecmua* ile başladığı entelektüel faaliyetinde, Türk milliyetçiliğini Türkçülükle, Türkçülüğü ise ırkçılıkla eşitleyerek savunusunu, çoğu zaman polemiklerle, yapan Nihâl Atsız'ın fikriyatı dönemin yüksek tahsilli gençliği, özellikle de MTTB üyeleri arasında ciddi sayıda taraftar bulmuş ve yaygınlaşmıştır. Türkiyat Enstitüsü'nün eğilimlerine uygun olarak öncelikle Türk kültürü üzerine araştırmalara birlikte köycülük meselesi, iktisadî buhran ve gençliğin, özellikle de yüksek tahsilli gençliğin, durumunu ele alan yazılara da ver verilen *Atsız Mecmua*'da güncel siyasî meselelere odaklanan Atsız, gerçek anlamda kendisine ait ilk dergi olan *Orhun*'da (1933-1934) ise ırk ve dirimsel değerleri vurgulamıştır.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile ortaya çıkan sancılı sürecin, rejimi, içinde bulunduğu ideolojik belirsizliği ortadan kaldırmaya zorladığı, hatta yeni ideolojik arayışlara yönelttiği 1930'lu yıllarda alternatif düşünce üretme mecraları olan bu iki dergide bir araya gelenler, bu dönemde bir dergi etrafında toplanan diğer çevreler gibi rejime ideolojik rehberlik yapmaya, söz konusu dergileri gençliği doğrudan hareket geçmeye teşvik eden muharrik odaklara dönüştürmeye çalışmışlardır. ırkçılıkla milliyetçiliğin temsilleri arasındaki mesafeyi kapatmaya yönelik

girişimleriyle dikkat çeken bu çevre, ne ölçüde başarılı olduklarından bağımsız olarak, ırkçılığa müstenit fikirleri kuvveden file dönüştürme gayreti içinde olmuştur. Atsız ise 1930'ların ilk yarısında itibaren hayatla ilişkisini sadece maddiyat üzerinden kurarak hakikatte bir “ırk” olma, dolayısıyla insan olma özelliğini yitirdiğini düşündüğü Yahudilerle; geri ırk konumlarıyla kültürel ve biyolojik saflaşmayı tehdit eden Arnavutlara, Çerkeslere ve bilcümle gayri Türk anasına düşman cephenin öncüsü ve en keskin dilli sözcüsü olmuştur. Uyumsuz ve uygunsuz gördüğü bu unsurların sadece varlıklarıyla yarattıkları derin kaygıyı imha dâhil olmak üzere köklü çözümlerle aşmak istemiştir. Bu doğrultudaki ilk yazılarını *Orhun*'da yayımlamış olmakla birlikte ne anti-semit içerikli sert yazıları ne de bu yazılardan sonra gerçekleşen ve Yahudi vatandaşların kitlesel göçüne neden olan Trakya Olayları dolayısıyla herhangi bir soruşturmaya tâbi tutulmamıştır.

Öte yandan Atsız'ın beklentilerine karşılık gibi görülebilecek sertlik ve yaygınlıkta bir uygulamanın hayata geçtiğini iddia etmek zordur. Nitekim bu olaylardan bir yıl sonra Nâzım Hikmet'e karşı MTTB'yi de işin içine katarak giriştiği polemik dolayısıyla hükûmet tarafından halkı kin ve düşmanlığa tahrikle suçlanacak ve denetim altına alınacaktır. Kısa bir süre sonra MTTB'nin kapatılması da bu tip aşırı girişimlere izin verilmeyeceğinin bir diğer göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bütün bunlarla birlikte Atsız'ın dikkatleri üzerine çekmesi söz konusu gelişmelerden ziyade *Orhun*'da, Türk Tarih Tezi'ne yönelttiği, kendisi tarafından öne sürülen bütün fikirlerin nüveleri barındıran, keskin eleştirilerle alakalıdır. Türklerin kurduğu devletlere odaklanarak Türk devletinin devamlılığını, Anadolu'dakiler başta olmak üzere insanlık tarihine katkıda bulunuş eski uygarlıkların tamamını Türkleştirerek Türk olmanın ayrıcalığını, gereksiz Batı hayranlığını aşikâr eden “medeniyet” vurgusuyla da Türklerin diğer milletlere mutlak üstünlüğünü, en azından teorik düzeyde, göz ardı ettiğini düşündüğü Türk Tarih Tezi ile dile getirilen iddialara karşı çıkmış ve bu girişimi Türklüğün Batılı değerlerle eşleştirilmesi cehdinin bir ürünü olarak değerlendirmiştir. Atsız, Batı medeniyetine geçişi ve laikliği zaruri görmekle beraber söz konusu geçişin tarihte Türkleri yok olmaktan koruyan askerî değerlerin ikincileştirilerek yapılmasını hiçbir şekilde hazmedememiştir. Batı'nın aynasında

kendi iğreti bedenini görmenin yarattığı endişe ve hissiyatın üstesinden gelmek, dolayısıyla özgüven yükseltme için yapılan bir hamle olsa dahi Türk Tarih Tezi ile ifade edilen anlayışın, Batılaşma isteğinin yarattığı “erillik ve haysiyet kaybı”nın izalesine kâfi gelmediğini düşünmüştür.¹ *Orhun*'un çıkış yazısında “mazinin erkek sesini” duyurmak istemesi de bu düşüncesiyle bağlantılıdır.

Türk Tarih Tezi'nde her ne kadar anayurt olarak Orta Asya'ya işaret ediliyorsa da fiiliyatta Türk tarihinin odağına Anadolu'nun ve bu coğrafyadaki uygarlıkların yerleştirilmesi Atsız'ın nazarında Türk devletinin sadece kendi tarihiyle değil kendi gerçek coğrafyasıyla da ilişkisinin kesilmesi, dolayısıyla küçük bir devlet olduğunun resmen kabul edilmesidir. Burada örtülü olarak iddia edildiği gibi medeniyet Türklerin Anadolu'daki yaşam hakkını meşrulaştırabilecek bir değer olamaz. Zira Atsız'a göre Anadolu'yu, tıpkı Türklerin daha önce yaşamış oldukları ve hâlihazırda yaşadıkları diğer topraklar gibi kutsal kılan şey bir medeniyet yurdu olması değil atalar tarafından kılıç hakkıyla ve kan dökülerek alınmış olmasıdır. Öte yandan medeni bir millet olmakla ırkın kendini savunması arasında doğrudan bir ilişkiden de bahsedilemez. Buna mukabil Türk ırkının en önemli karakter özelliği olan “askerî şecaat” tarih boyunca Türklerin en büyük savunma silahı olmuştur. Dolayısıyla tarihî vesikalarla da ortaya koyulan bu gerçeği, görece de olsa, önemsizleştirmek Atsız'a göre er ya da geç vuku bulacak savaşta en büyük savunma silahının terki anlamına gelmektedir.

Bu noktada bütün dikkatini Türk tarihine yönelten Atsız için tarih, kahramanların şahsında tecessüm eden ırkın cevherini olduğu kadar soysuzlaşma yüzünden tarih boyunca uğranılan ihanetleri, Türklerin olduğu gibi düşmanların da güç ve zaafalarını gösteren ibret levhalarının mecmuundan ibarettir. Başka bir şekilde söylersek Türk tarihi, milletleri yükselten kahramanlıkların olduğu gibi ilerleme/medeniyet konsepti adı altında ırk karakterini aşındırarak milleti yozlaştırabilecek, hatta ülkeyi çöküşe götürebilecek soysuzlaşmanın örneklerini de sunmuştur. Buna göre Türkler, ne zaman yabancı kanlıları içlerine almış, bunlara devlet yönetiminde görev vermişlerse ihanet uğramışlardır.

¹ Nurdan Gürbilek, **Kör Ayna Kayıp Şark**, İstanbul: Metis Yayınları, 2016, s. 78.

Atsız için bir disiplin ya da bilim olmaktan çok bir inanç meselesi olması gereken Türk tarihinin işlevi milletin varoluş/yok oluşun “ezelî ve ebedî kanunu” olan savaşlarda kazandığı tecrübeyi şimdiki zamana aktarıp millî ülküyü/mefkûreyi canlandırmaktır. Milletle bir ve aynı şey olan devletin bekası da ancak bu şekilde korunabilir. Bu itibarla tarih, milletleri varoluş savaşlarında yönlendiren büyük hükümdarların hayatlarını koymaktan başka bir şey olmamalıdır.

Tarih, tekamülün esas olduğu bir süreçten ziyade tamamlanmış bir yapıt olup yapılabilecek tek şey geçmişteki büyük kahramanlara öykünmektir. Gevşemeye, hatta yozlaşmaya yol açabilecek “medeniyet”in panzehrini tarihte arayan ve tarihi, millî terbiyenin vasıtası olarak gören Atsız, eğitim sisteminin ilk basamaklarından başlayarak kahramanların örnek aldığı militarist bir anlayışa göre kurgulanmasını, çocuklara verilecek kitapların da ya askerler ya da ülkü sahibi öğretmenler tarafından yazılmasını, hatta orta öğretimin Maarif Vekaleti'nin elinden alınıp Erkân-ı Harbiye'ye bağlanmasını istemiştir. Buna göre çocuklara diğer milletlere ve bu milletlerle özdeş olan siyasal sistemlere karşı sevgi hissi uyandırabilecek metinler yerine millî gurur ve kini besleyen metinler okutulmalı, ulusun aslında ırkla bir ve aynı şey olduğu öğretilmelidir.

Eğitimle eş zamanlı olarak toplumsal yaşamın bütün şubelerinde ulusu Türklükle özdeşleştirecek, ırksal ve kültürel bir saflaşmayı sağlayacak uygulamaların takip edilmesi gerektiğini savunan Atsız, devletin de ırk esaslarına göre yeniden yapılandırılmasını istemiştir. Siyasî iktidar tarafından Cumhuriyet'in ilk yıllarında hayata geçirilen kültürel asimilasyon temelli uygulamaları yetersiz bulmakla birlikte Türk Ocakları'nın yerine Halk Evleri'nin açılması ve Türk dilinin saflaştırılması için başlatılan seferberlik gibi bazı uygulamaları maksada matuf tasarruflar olarak telakki etmiştir. Ancak Atsız'a göre, yapılması gereken, çağdaş milliyetçi söyleme uygunluğu dolayısıyla özellikle akademide gönül ferahlığıyla kullanılan bilimsel ırkçılığın kanın esas alındığı bir metodoloji ile yeniden yapılandırılarak ırkçılığın toplumsal yaşama doğrudan tatbikidir. Atsız, rejimin benimsediği, yer yer açıkça ırkçı uygulamalarla birlikte kapsayıcı bir mahiyette olduğu söylenebilecek antropoloji temelli yaklaşımın ırkçı-Turancı Türkçülük doğrultusunda gözden

geçirilip, doğru temellere oturtulacağına dair umudunu korumuştur.

Türklüğü her şeyden önce kanla alakalı bir mesele olarak gören Atsız, daha sonra gelen dil ve dilek birliği davalarının da ancak kanı Türk olanlar tarafından savunulacağına inanmıştır. İnsanları kategorize ederken de “üstün insanı” ya da “üst-insanı” safkanlık ile vasıflandırmış, kan saflığını davranışlarında insiyaki olarak gösteren askerî kahramanların yönetiminde bir ülkenin özlemini duymuştur. Bir lideri romantize edebildiği sürece destekleyen Atsız'ın 1934'te kadar ulusal deha mertebesinde gördüğü Atatürk'e methiyeler düzmesi, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığını ise iyi karşılaması ve bu iki liderin en azından bir dönem Turancılık projesini hayata geçirebileceğine dair “romantik” umudunu korumasının mantıklı bir sonucudur.

Atsız'a göre bütün canlılar için yaşamın en esaslı hakikati olan savaşa milletlerini gerektiği gibi hazırlayabildikleri, lüzumunda milletin her bir ferdini fedakârlık, adanmışlık ve kahramanlığa yönlendirebildikleri, kısacası varoluş kavgalarında ülküyü ete kemiğe büründürerek Türk devletinin devamlığını sağladıkları için yönetim askerlerin hakkıdır. Öte yandan askerî lider, toplumun bütün kesimleri kendisine bağlayan devlet millet özdeşliğini simgesidir. Organik millet anlayışının bir yansıması olarak yönetici zümreyle (ak budun) halkın (kara budun) kesin olarak ayrışacağı hiyerarşik yönetim anlayışının ulusal dehayı temsil eden askerî liderin şahsında estetize edilmesi, ırkçılığın ve tabii Türkçü siyaset düzlemindeki karşılığı olmuş ve 1970'lerde kitlesi büyüyecek faşist hareketin de temelini oluşturmuştur.

1933'te *Atsız Mecmua*'da yayımlanan İtalyan faşizminden açıkça etkilenildiği görülen toplumsal programın yanı sıra İnönü döneminde göstermelik bir cumhuriyetçilik ve parlamentarizmden, dolayısıyla gereksiz tartışmalara ve çıkar ilişkilerine uzak olduğu oranda devlet başkanının daha rahat hareket etmesine imkân tanıyan disiplinli bir yönetim sistemi önermesi, hatta oğluna cumhuriyetin “pespayelik” olduğunu belirttiği bir vasiyet bırakması da bu bağlamda değerlendirilebilir. Marksizm ve liberalizmi materyalist ve yabancıların güdümü altındaki ideolojiler olarak değerlendirmiştir. Liberal parlamenter sistem işlevsizliği, komünizmi ise yozlaştırıcı etkisi itibarıyla millî bünyeye tamamen yabancı

ideolojiler olarak gören Atsız devletin ve milletin gerçek menfaatinin ancak askerî/otoriter bir yönetimle gözetilebileceğine inanmıştır. Askerî liderin görevi ırk bedensel ve ruhsal bütünlüğüne kavuşturmak, devlet-millet birliğini gerçek anlamda kurmaktır. Bunun için bir taraftan mevcut devletin sınırları ötesinde kalan gerçek sınırlara yönelmek (irredantizm), diğer taraftan İslâmî tabakanın altındaki saf kültürü ortaya çıkarmak gereklidir.

Atsız Sosyal Darwinizmden mülhem, çevre faktörlerini dikkate almakla birlikte çağlar boyunca aynı kalan medeni Türk karakterine yapılan vurguyla yukarıda zikredilen uygulamalarla yeni nesil ırkçılığın üretim koşullarını belirlemiştir. Meşru siyasetin Batıcı olduğu kadar kültür eksenli güçlü “Türkçülükle” mukayyet olması sonraki yıllarda ırkçılığın da dâhil olduğu farklı milliyetçilik yorumlarının önünü açmıştır. 1930'larda Atsız'ın da dâhil olduğu Türkçü tarih ve edebiyat öğretmenlerinin telkinlerine uygun bir zeminin oluşturmuştur. Nitekim resmî milliyetçiliğin araştırmalarıyla deruhte ettiği özcülük, ırkçı radikalizm için de mutlak bir değer olarak kabul edilmesinde bu kesim önemli bir rol oynamıştır.

1930'ların sonunda itibaren Atsız ve MTTB tarafından daha önce dile getirdiği görüşler başta Reha Oğuz Türkkan olmak üzere genç nesil Türkçü gençler tarafından da benimsenmiş, ırk saflığı Türkçülüğün en önemli meselesi hâline gelmiştir. Türkçülerin meşhur “her şey Türk'e göre, Türk için, Türk tarafından” sloganında ifade edildiği gibi yönetim hakkının sadece gerçek Türklere verilmesi isteyen bu kesim için meşru iktidar hakkını belirleyen tek kriter Türklük hâline gelmiştir. Türkçülüğün uluslararası konjonktürün de etkisiyle 1940'larda yeninden ama çok daha güçlü bir şekilde gündeme gelmesinde birlikte 1930'larda faaliyetine ara vermek zorunda kalan Atsız faaliyetlerine 1940'larda kaldığı yerden devam etmiş, milliyetçilikle ilgili meselelere gençlik açısında hamasî olduğu nispette tatmin edici cevaplarıyla ırkçı-Turancı Türkçülüğün yayılmasında etkin bir rol oynamıştır.

Eski ve yeni kuşak Türkçülerin kahir ekseriyetinin gayri Türk anasıra karşı aşırı ayrımcılığı desteklemek, Türk olmadığı hâlde Türk gibi davranan, tarihi de gayri millî bir nazarla yorumlayan zümrenin ortaya çıkarılmasını istemek konularında tam bir fikir birliği içinde olduğu bu dönemde köken, görünüş, Türkçeyi kullanış, en

nihayetinden belirli konularda alınan tutumlara bağlı bazı belirsiz ölçütlere dayanarak kimin Türk, kiminse “Türkümsü” olduğunu belirleyebilmek öncelikli hâle gelmiştir. Türkçüler arasında ortaya çıkan çatışmaların merkezinde de aynı konu, yani ırk saflığı olmuş, kendilerini ırkçı Türkçü olarak gördükleri hâlde Türkçü rakiplerini halis Türk olmamak ve davaya ihanet etmekle suçlamışlardır. Reha Oğuz Türkkan'ın temsil ettiği yeni nesil Türkçü fikriyatın kapsam ve metodoloji itibarıyla Atsız'dan olduğu kadar Kemalizm'den de etkilenmiş olması Türkçülük içinde şiddetli polemiklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında vaziyetin elverdiği ölçüde Nazi Almanya'sı yanlısı savaş propagandası yapan Türkçü dergilerde yazmaya başlayan Atsız, bir süre sonra *Orhun*'u (1943-1944) yeniden çıkarmıştır. Bu dönemde gündemle bağlantılı olarak komünizm karşıtlığıyla öne çıkmış, “Turan”ı özgürleştirecek savaş fikrini en radikal yüceltisini yapmıştır. Atsız'ın Türkçü fikriyatının üç sac ayağını meydana getiren ve aslında aynı yaklaşımın farklı adlandırılmalarından ibaret olan ırkçılık, Turancılık ve militarizmin en saf hâlleriyle savunulduğu ve faşizmin açık açık “içtimaî panzehir” olarak tanımlandığı bu dönemde milliyetçi-mukaddesatçı literatürde kökü dışarıda olması itibarıyla maddiyatçılığın, kozmopolitliğin, ahlaki yozlaşmanın mümessilleri olarak görülen komünistlere karşı 1943'te, büyük ihtimalle hükûmet içindeki, en hafif tabiriyle, Türkçülüğe meyyal kanadın uygulamalarından aldığı cesaretle, yayımladığı açık mektuplarla bir infial yaratmış ve 3 Mayıs olayları ile akabindeki Irkçılık-Turancılık Davası ile anti-komünist hareketin adı konmamış lideri olarak ortaya çıkmıştır. Sol akademik çevrenin belirli kurumlar içindeki rolünü abartan ve bu küçük grubu basın yoluyla savaş karşıtlığı başta olmak üzere “enternasyonal” değerleri yayarak millî bünyeyi tahrip etmek için gizlice vücuda yerleşen, taklitçi bir organizmaya (Türkümsü) benzeten Atsız, bu kesimi ötekileştirme/şeytanlaştırma sürecinin sadece teorisyeni değil aynı zamanda bu gruba yapılan ve yapılacak olan saldırıların azmettirici olmuştur.

Bu yıllarda kaleme aldığı makalelerle akademiden uzaklaştırılmasına rağmen tarihe olan tutkusundan hiçbir şey kaybetmediğini gösteren Atsız, tarihî zaferlere ve ihanetlere dikkat çeken yazılarıyla millî şuurun canlandırılması için fedakârca hizmet

ettiğini düşünmüş, belki de bir ideal olarak benimsediği savaşın onda uyandırdığı ilhamın şevkiyle, kendi kavramsallaştırmalarına yaslanan ırkçılığın en önemli edebî/militarist metinlerini üretmiştir.

Atsız, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından milliyetçi gençlikte ortaya çıkan hareketlenmeye rağmen dergilere verdiği röportajlar ve Öner-Yücel Davası dışındaki rolünü saymazsak dört yıla yakın bir süre hareketsiz kalmıştır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri Türkçülerin örgütsüzlüğü ise diğeri Türkçülüğün toplumsal dönüşümü yansıtacak şekilde muhafazakâr gençleri de içine almasıdır. Bu dönemde Türkçülük muhafazakârlaşarak Anadolu'ya yayılırken, Anadolu'nun değerleri ise şehirli milliyetçiliğin seküler tavrının aşındırmaya başlamıştır. Güç ilişkilerini yoğunlaştığı yönetim alanına girmek için Türkçülüğün sağladığı meşruiyetten faydalanan muhafazakârların Türkçüleşmesi sürecine Atsız'ın yeterince uyum sağlayabildiği söylemeyiz. Öte yandan karşılıklı etkileşimle önemli bir taban kazanan bu hareketin mensupları DP'nin iktidara gelmesi ile birlikte bir atılım yaparak yayıncılığın ötesine geçebilecekleri bir ortamın doğduğunu düşünmüşler ve milliyetçi oluşumları tek bir çatı altında bir araya getirmek istemişlerdir.

Nihâl Atsız'ın öncülüğünde çıkarılan *Orkun*'un (1950-1952) da katkıda bulunduğu bir süreç sonunda bir araya gelen Anadolucular, Turancılar ve milliyetçi muhafazakârların kurduğu Türk Milliyetçiler Derneği muhayyel bir komünizmle bağlantılı olarak propagandası yapılan aşırı milliyetçiliğin gençlikte önemli bir karşılık bulduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu atmosfer içinde DP tarafından öğretmenliğe geri döndürülen Atsız, Cumhuriyet'in gerçek kurucusu olarak selamladığı DP'ye manevî dönüşüm adına önerilerde bulunmuştur. Kendisinin başrolde olduğu 1944 Irkçılık-Turancılık Davası tefrikasının *Orkun*'da yayımlanması ile geniş milliyetçi blok içinde etkisi yaymaya çalışmış ancak kendi propagandası yaptığı suçlamalarına maruz kalmıştır. DP'nin Türkçü harekete itibar etmemesi, hatta Türk Milliyetçiler Derneği'nin işleyişine müdahale etmek istemesine karşılık Atsız derneği siyaset üstü tutmak istemiş, ancak kendi adıyla anılan dergide bile buna engel olmamıştır. Türkçüler arasında gerginliklere yol açan bu gelişmelere cevabını *Orkun*'u kapayarak veren Atsız, Ankara'da verdiği konferans yüzünden DP sayesinde

geri döndüğü öğretmenlikten yine bu parti tarafından el çektirilmiş, Süleymaniye Kütüphanesi'nde uzman olarak görevlendirilmiştir. DP'nin iktidarı açısından bir tehdit olarak değerlendirdiği Türk Milliyetçiler Derneği'ni kapatmasıyla birlikte önce dergisiz ardından derneksiz kalan Türkçülük Atsız'la beraber 1960'a kadar sürecektir sessizlik dönemine girmiştir.

27 Mayıs Askerî Darbesi ile harekete geçen Türkçüler tekrar örgütlenmeye başlamış, 1950'lerin ilk yıllarında yaşananlardan da ders çıkararak Atsız'ın tavizsiz ve katı Türkçülüğünü kabul etmeyeceklerini gösterebilecek bir yapılanmayı hayata geçirebilmişlerdir. Atsız'ın kuruculuğunda yeniden çıkarılan *Orkun*'u (1962-1964), Atsız olmadan da yayıncılık yapabileceklerini göstermek istercesine, Ankara'dan idare edilen bir dergi olarak kurgulamışlardır. Atsız'ın kuruluşuna ön ayak olduğu Türkçüler Derneği'nin faaliyete geçtiği, bundan ayrı olarak İsmet Tümtürk'ün idaresinde *Millî Yol* isimli derginin çıkarıldığı söz konusu dönemde, *Orkun* üzerindeki denetimden rahatsız olan Atsız buradan suhuletle ayrılarak kendisine ait en uzun soluklu dergiyi, *Ötüken*'i (1964-1975) çıkarmaya başlamıştır. Bu dergide Türkçülüğü İslâmcılıktan, kendi ifadesiyle “siyasî ümmetçilik”ten korumak adına oldukça sert yazılar kaleme almıştır. “Kürtçülük” ve “Nurculuk” konularıyla ilgili olarak, MHP'nin kabul edemeyeceği mahiyetteki makaleleri Atsız'ın bu partiyle arasını açılmasına neden olmuş, bu konular akan zamanda ülkücü hareketin siyasal kanadından dışlanmasına yol açmıştır.

Atsız'ın biyografisini konu alan bu çalışmada göz ardı edilmemesi ve özellikle vurgulanması gereken husus toplumsal yapıda meydana değişimlere ve çok partili yaşama geçilmesine rağmen Türkçülüğe ait temel kavramlarının Atsız'ın 1930'larda ve 1940'larda ifade ettiği şekilde kalmış olmasıdır. 1930'lardan 1960'ların ortalarına uzanan süreçte Türkçü fikriyatın en velûd kalemi olarak, Alparslan Türkeş de dâhil olmak üzere bu siyasal akım içindekilerin zihin dünyalarını şekillendirmiş olsa da temelde ortaya koyduğu fikirleri hiçbir zaman derinleştirme gereği duymamıştır. O bunun yerine bir kanaat üreticisi olarak sürekli aynı şeyleri söylemeyi, hatta bununla suçlanma pahasına Türkçü fikirleri en basit hâlleriyle dile getirmeyi seçmiştir.

Türkçülerin, çoğulcu hakların anayasayla belirlendiği bir demokratik sistemi değil askerî toplum tasavvuruna doğal hiyerarşiyi, kahramanlık idealini ve tarihsel devamlılığı, dolayısıyla asli unsurun mutlak egemenliğinde ebed-müddet devleti kutsandığı bir siyaset anlayışını benimsemeleri ya da en azından bu görüşleri pekiştirmeleri konusunda ciddi katkıda bulunduğu söylenmelidir.

Bununla birlikte edebî üretiminin gerçek mahiyeti ve etkisi üzerinde yeterince durulmadığı gibi 2000'lerde tabanda ya da ulaşılacak istenen kitlede Atsız'a yönelik ilginin yarattığı basıncın bir neticesi olarak MHP'ye “resmî ideolog” olarak geri dönüşü de yeterince irdelenmemiştir. Ölümünden sonra özellikle siyasî çatışmaların yoğunlaştığı 1975-1980 yılları arasında milliyetçi hareketin ideolojisine ve eylemlerine, hatta yönetim tarzına etkileri de göz ardı edilmiştir. Bunda hiç kuşkusuz Atsız'ın, fikirlerini yaydığı kitlenin sosyolojik gerçekliğini seküler Türklük ideali yüzünden ihmal etmiş, bu kitleyi siyasal bir örgütlenmeye evriltecek hamlelere giriş(e)memiş, siyasetin pratiğinde öne çıkacak bir etkinlik ve esnekliği göster(e)memiş olmasının önemli bir payı vardır. Nitekim CKMP/MHP'den daha önce bir aydın hareketi olan Türkçülüğün kitleselleşmesi için sosyolojik gerçekliğin rağmına idealler uğruna “çıkıntılık” yapabilecek radikal kanatların tasfiye edilmesi bu partinin muhafazakâr kitle ile olan ilişkilerinde de elini rahatlatabilmiştir.

Atsız'ın ifade ettiği görüşler; MHP'den açıkça dışlandığı dönemde, yani 1972'den sonraki yıllarda gerek *Ötüken*'de yürüttüğü, Türkeş'in de etkisi kabul ettiği, yayın faaliyeti gerekse yazdığı ülkü romanları ve kahramanlık şiirleri dolayısıyla ülkücü camia içinde dolaşımını sürdürmüştür. Edebî eserleriyle devletin yaşaması için kendini feda eden kahraman mitini yaratmış, dergi yazılarıyla milliyetçi hareketlerin zihniyet dünyasını şekillendiren değerleri işlemiş, davasından taviz vermez tavrı ve keskin polemikleriyle ülkücü sosyalleşme içinde bir rol model hâline gelmiştir.² Böylece ülkücü harekette, İslâmî eğilimlerin ağırlık kazandığı yılların Anadolu'sunda bile en fazla okunan yazarlar arasına girmeyi başarmıştır. Bugün de en çok okunan

² 1970'lerde Bizim Anadolu gazetesinin başyazarı olup ülkücü camianın mücadelesini *Ülkücüye Notlar* adlı kitabıyla anlatan Necdet Sevinç, muarızlarının bile Atsız'ın karakter özelliklerini takdir ettiklerini söyler. Necdet Sevinç, “Atsız”, <https://huseyinnihalatsiz.com/hakkinda/atsiz-necdet-sevinc/> Erişim tarihi: 17.09.2011.

Türkçü yazar hiç şüphesiz ki odur. Bu itibarla sık sık ebedî Türkçülük için çabaladığını söyleyen Atsız, edebî yaratıcılığı ve meseleleri açık seçik izah etmekteki becerisi sayesinde ülkücü gençler arasında Türk tarihine ilişkin bir hissiyat birliği yaratabilmiş, Türk tarihinin akışı içerisinde militarizm başta olmak üzere tespit ettiğini düşündüğü özgün değerleri işleyerek Türkçülük bilincinin belirli bir kalıba dökülmesini sağlayabilmiştir.³ Türk ırkının diğer ırklara mutlak üstünlüğü ve vazife görmek için yaratıldığı şeklinde özetlenebilecek hamasî fikirleriyle, ancak etkisini kaybetmemesi adına “müphemiyet”ine her zaman ihtimam göstererek, işlediği “mefkûre/ülkü”yle kendilerini Türkçü olarak niteleyen kesimleri etkilemeye devam etmiştir.⁴ İster İslâmî değerleri yayma ve yaşatma (Büyük Birlik Partisi), ister Türkün asli unsur olduğu devleti “iç düşmanlara” karşı koruma (MHP), isterse de muhayyel Turan devletini kurmak adına birlik cehdiyle hareket edilsin, Türk’e ayrıcalık ve üstünlük atfeden bütün yaklaşımlarda onun bıraktığı izleri görmek mümkündür. Türkçü fikirlerin aşırı değerlendirilmesinin yarattığı bu etki yüzündedir ki yeni fikirler ancak Türkçü öğelere eklemlenerek meşruiyet kazanıp dolaşıma girebilmiştir. Türk’ün “efendi millet” olduğunu genç Türkçülerin zihinlere nakşedenler arasında onun apayrı bir yeri vardır.

Ne var ki Atsız tarafından öne sürülen fikirler ne toplumsal gelişmeleri açıklamaya yardım edecek bir metodolojiye ne de belirli bir sistematığe sahiptir. Bunlar daha çok hamaset ve romantizmle meşbu, her ne kadar güçlü bir tarihsel arka plana sahip olsa da var olandan değil “ideal”den hareketle oluşturulmuş; bu yönüyle duygu yoğunluklu tepkinlerin şekillendirdiği kimi zaman çelişkili fikirlerdir. Öte yandan

³ Atsız ait eserlerinin taşradaki muhafazakâr kitle nezdinde bu denli kabul görmesindeki en önemli sebep portresini çizdiği militarist kahramanların taşra muhafazakârlığın yaşattığı ataerkil şecaat kültüründe bir karşılığının olmasıdır. Nitekim Gümüşhane özelinde ülkücü hareketin siyasal antropolojisini çalıştığı eserinde şiddetin geleneksel taşralı erkek kültüründeki rolüne dikkat çeken Mustafa Çalık’a göre anti-komünist şiddet bu kültürü restore eden dinamiği nedeniyle yaygınlık kazanmıştır. Gençlerin milliyetçi harekete katılmalarında Türkes’in asker kişiliği kadar hareket içindeki gençlerin disiplinli tavırları da belirleyici olmuştur. Söz konusu militarist etki parti içindeki ilişkileri de belirlemiştir. 1960’ların ikinci yarısında düzenlenen komando kampları da böyle bir anlayışın yansımasıdır. Mustafa Çalık, **Siyasi Kültür ve Sosyolojinin Bazı Kavramları Açısından MHP Hareketinin Kaynakları ve Gelişimi: 1965-1980**, Ankara, Cedit Neşriyat, 1995, s. 130-136.

⁴ Cenk Saraçoğlu’nun George Schöpflin’e atfen belirttiği gibi bir ritüel, sembol veya pratik mantiki olup olmamasından bağımsız olarak grup içindeki bireylerin birbirlerine bağlayabildiği için milliyetçiliğin en temel öğesidir. Cenk Saraçoğlu, “Ülkücü Hareketin Bilinç Altı Olarak Nihal Atsız”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 100, Bahar 2004, s. 100-124.

unutulmaması gerekir ki, Atsız'ın nazarında fizik olduğu kadar metafizik karakteriyle temayüz eden Türklük, Ziya Gökalp'ın ifadesiyle, bir şeniyet (realite) olsa da, hakikatine hiçbir şekilde nüfuz edilemeyecek ancak sezgi yoluyla kavranabilecek bir değerler manzumesi, “din gibi derin ve tasavvuf gibi mistik bir sistem”dir. Türklerin yeni dinidir. Düşünmeden ölüme atılmak ise mitolojisini yaratmak istediği bu dinin en temel motifidir. Atsız, ölüme kahramanca meydan okumayı, kısacası fanatizmi sadece ideolojik konumların değil yaşama dair bütün beklentilerin ötesine taşıyarak bir vecd hâline dönüştürmüştür. Ona göre asıl olan ülkü savaşları, hatta imha savaşlarında kahramanca ölmek, maddî dünyanın hiçbir zevkine tamah etmemek, basitlikten kaçınmaktır. Burada akıl ile duygu, ideal ile gerçeklik arasında asla aşılamayacak derin bir yarıma söz konusudur. Çünkü Türklük hiçbir şekilde tecrübe ya da tahlil edilemeyecek, nüvesine sızılamayacak bir yüceliktir. Bu yüzden Türklüğün bilimsel olarak öteki milletlerden üstünlüğünü vesikalara dayanarak ispat etmekle yetinilmemelidir.

Romantizmin sanat teorisinde ifade edildiği gibi bir yüceliğe ancak sanat yoluyla işaret edileceğini düşünen Atsız, romantizmin sanat eseriyle göstermek isteği yüceyi, tarih sayfalarında aramış, Türk destanlarını işleyerek millî epik vücuda getirmeye çalışmıştır. Romantik sanatçı nasıl kendi hayatıyla bütünleştirdiği eserine büyümlü bir hava katmak istemişse Atsız da romantik bir tarihçi olarak aynı şeyi ilahî olanın kendini açtığı tarih üzerinden destan diline öykünerek yapmaya çalışmıştır. Amacı, varoluş savaşlarının verildiği tarihsel kesitlerde vazife odaklı kahramanların trajik olduğu ölçüde açık-uçlu anlamlar barındıran maceralarıyla şanlı geçmişin ruhunu geri çağırarak, kahramanlık çağına dönmek, “Altın Çağ”ın anısını bugünde yaşatmaktır. Yaşanılan dünyayı kendilerini feda eden kahramanların imgeleriyle zenginleştirilerek Türklere üstünlük duygusu kazandırmak ve Kürşad'da ifadesini bulan kutlu ölümü gelecek nesillerin belleğine ilham kaynağı olarak yerleştirmek, derin kaygılar içindeki gençliğe, mazinin eşsiz güzelliğini vadederek manevî doyuma ulaştırmaktır. Atsız'ın destanî bir tarzda kaleme aldığı tarih romanlarında iç dünyalarına hiç değinmeden işlediği tek boyutlu karakterler/kahramanlar okuyucunun özellikle de çocuk okuyucuların kendilerini bu karakterlerle özdeşleştirmelerini kolaylaştırmıştır.

Burada mevcut sınırların ötesine geçerek sanat eserinin çok boyutlu derinliğine odaklanan romantizmin millî tarihe uyarlanmasının aynı sonucu vermediği, ortaya çıkan ürünlerin hamaset olarak kendini gösteren ve çoğu zaman yazarın kendi benlik algısıyla bütünleşen bir anlatıya dönüştüğü özellikle belirtilmelidir. Özgür gelişim önündeki bütün sınırlamaları ortadan kaldırmaya odaklanan ve sanatçının eserinden ayrı olarak ele alınmadığı bu anlayışta tarih de milletin benzersiz dünyasının iç sınırlarını belirlemek işlevi üstlenmiştir. Anlatılan, girintileri çıkıntıları olmadığı gibi sınırlar arası geçişkenliğe asla izin vermeyen dolayısıyla, bireyselliğe değil ancak milliliğe ve Türk'ün karakter özelliklerine vurgu yapan, kendi içinde eksiksiz bir hikâyedir. Anlatılan, asla yeniye yer olmayan sadece tekrar edilebilecek bir kahramanlık dünyasıdır. Ancak bu tek boyutlu tekerrür durumu söz konusu eserleri ne daha az okunmasına yol açmış ne de etkisini azaltmıştır.

Türkçülerin bir kısmı için Ziya Gökalp tarafından başlatılan sistemleştirme faaliyetinin ihmal edilmesine, hatta engellenmesine neden olan tam da bu edebî faaliyettir. Atsız, duygulara yönelme ve kahramanlık tapıncı şeklinde ortaya çıkan bu yönelimi kalıcı olmak adına bir gereklilik olarak değerlendirmiştir. Sık sık geleceğin Türkçülüğü için çalıştığını belirtmesi de Atsız sistemleştirme faaliyetine değil edebî üretime devam etmek istediğini gösterir. Çevresinin beklentisi bu yöndedir. Kendi isteğine uygun olarak anlatı merkezli bir tarih yaklaşımı ortaya koymak isteyen, kendisini bu nitelikte bir eserler üretmek zorunda hisseden Atsız, başta Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu ve Mustafa Necati Sepetçioğlu olmak üzere çevresindeki genç isimleri bu amaçla desteklemiştir. Nejdet Sançar da Atsız'a yönelik kendini tekrar eden hamaset eleştirilerine konunun gerekliliğine dikkat çekerek cevap vermiş ve Türkçülüğün “genç Türk nesillerine verilmesi gereken ve hava kadar, su kadar lâzım en güçlü cemiyet silâhı” olduğunu belirtmiştir. “Gençliğinde bu manevî şırınga ile ruhlandırılıp şuurlandırılmamış olan bir Türk, mâzisinden kopmuş, tarihinden ve nasıl bir soyun çocuğu olduğundan habersiz, sadece basit çıkarlar ardında koşan ve yalnız kendisi için yaşayan yaratık olmaya mahkûmdur.”⁵

Atsız'ın milliyetçi harekete bıraktığı bu miras, en çok kendilerini devleti yaşatma

⁵ Sançar, “Hamasî Türkçülük ve Kuru Türkçülük İddiaları”, **Ötüken**, Sayı: 82 Ekim 1970, s. 6-7.

davasıyla özdeşleştiren ve siyaset üstü kahramanlık fikrine bağlılıkları dolayısıyla bağımsız hareket etmek isteyen gençlerde karşılık bulmuştur. Kendilerine Türk mitolojisinde devletin ve milletin kurtarıcısı kabul edilen “Bozkurtlar” adını veren ülkücü militanların büyük bir kısmı kendilerini Atsız'ın romanlarında yarattığı kahramanların -Bozkurtlar- doğrudan mirasçıları olarak görmüşlerdir. 1930'larda Türkiyat Enstitüsü'nde milletin yeniden ihyasına yönelik romantik coşkunluk gençlerin giderek siyasallaştığı 1960'ların sonlarında siyasal alana üstelik şiddetin diliyle intikal etmiştir. Şiddeti eriliğin ve muktedir olmanın bir göstergesi olarak içselleştiren, bu kesim için şiddet, “kadınsı”, “entelektüel gevezelik” değil erkekçe eylem anlamına gelmiştir.

Tabanda kendini gösteren bu romantizme bağlı olarak -içeriği Mümtaz Turhan (1908-69) tarafından geliştirildiği de söylenen- resmî MHP ideolojisi (Dokuz Işık) ile sokak hareketini belirleyen Atsız'dan mülhem radikal söylem arasındaki uçurum hiçbir zaman kapanmamış, iki yaklaşım arasındaki gerilim de hiçbir zaman çözüme kavuşturulamamıştır.⁶ 1970'lerin ikinci yarısından itibaren yerel dinamiklerin belirleyici olmaya başladığı ülkücü hareket, MHP'nin sermaye çevreleri ve devletle kurduğu ilişkinin mahiyetinin sürekli değişmesi, plebyen tabanla mücadeleyi daha çok düşünsel alanda vermeye çalışan parti elitleri arasında sıkışan Türkeş'in ideolojik belirsizliğe müdahale etmekten imtina etmesi,⁷ en nihayetinde bağımsız yayın faaliyeti yürüten ülkücü kadroların Atsız'ın Türklüğün düşmanlarına karşı kullandığı aşağılayıcı vecizeleriyle dolu, tabiri caizse “had bildiren” tonuyla çok beğenilen metinleri başta olmak üzere olmak üzere farklı kaynaklardan beslenmeleri Atsız'ın ruhunun ülkücü hareket içinde dolaşmasını mümkün kılmıştır.⁸ Atsız, çevresindeki

⁶ Tamer Balcı, “The Rise and Fall of Nine Lights Ideology”, *Politics, Religion & Ideology*, Vol. 12, Sayı 2, 2011 Haziran, s. 145-150. Ali Erken'in MHP'nin üst düzey kadrolarıyla yapmış olduğu mülakatlara göre Türkeş'in 1960'larda “Dokuz Işık” başlığı teorize etmeye başladığı çalıştığı doktrini parti kadrolarınca tatmin edici bir ideolojik içeriğe sahip bulunmamıştır. Ali Erken, “Örgüt ve Strateji: 1965-1980 arasında Milliyetçi Hareket Partisi”. **İnsan & Toplum**, Cilt 4, Sayı: 7, s. 135-163.

⁷ Mustafa Çalık, Türkeş'in somut bir siyasal projeye sahip olmadığını, ülkücü harekete içinde birbirinden farklı yönelimlerin ortaya çıktığı koşullarda, anti-komünizmin ülkücü harekete özdeşleşebileceği bir kimlik, harekete geçmesini sağlayacak bir motivasyon ve en önemlisi de bir varlık nedeni sunduğunu belirtir. Çalık, **a.g.e.**, s. 117.

⁸ Ülkü Ocakları Genel Merkezi tarafından hazırlanan *Genç Arkadaş* (1975-1979), *Hasret* (1976-1979), *Nizâm-ı Âlem* (1979), ve *Birliğe Çağrı* (1980) gibi dergiler parti tarafından herhangi bir kontrole tabi tutulmuyordu. Ali Erken, **a.g.m.**

az sayıda isimle birlikte MHP'den ayrılmış olsa da fikirleri olduğu gibi yaşamaya devam etmiştir.

Türkeş'in ekonomi ya da ideoloji meseleleriyle ilgilenmektense liderlik kültürü büyütecek şekilde belirli konuları müphem bırakması, çıkar odaklı ilişkiler dünyasına bulaşmamış, siyaset üstü bir tarz benimseyerek idealinin peşinde giden bir kitle olarak tarif ettiği ocaklı gençleri, partililere ve kendilerini sadece milliyetçi olarak tarif edenlere üstün tutarak davanın gerçek temsilcileri olarak methetmesi Türkiye'sin bütün pragmatizmine rağmen, belki de bu pragmatizmle birlikte, Atsız'ın iyi bir öğrencisi olduğunu ve siyasal mirasını benimsediğini gösterir.⁹

Dokuz Işık doktrininin, harekete ve iç güdülere güvenen ülkücü tabanda ne derece benimsendiği bir soru işareti olarak kalmakla birlikte Atsız'ın duygusal bir titreşim yaratan görüşleriyle ülkücü hareketin söylem ve eylemlerini etkilediği muhakkaktır. MHP'nin kendi içinde tutarlı olmayan ideolojisinin yarattığı boşluğun eylem ve inançla ikame edilmesinde de Atsız payı esastır. Nitekim Alparslan Türkiye'sin idealist komando kampları, sorunları çözmenin en iyi yolunun savaş olduğunu öne süren Atsız'ın ifade ettiği ideallerinin ete kemiğe bürünmüş temsilcileri olarak değerlendirilebilir.¹⁰ Buradan çıkarılacak sonuç Türkiye'sin Atsız'ın fikirlerinin ülkücü hareket içinde yayılmasına doğrudan karşı çıkmadığı gibi ortaya çıkan neticenin getirilerinden de faydalandığıdır.

Milliyetçi hareketin hafızasında belirttiğimiz özellikleriyle yerini alan Atsız'ın mirasını yaşatmak için 1960'lı yıllarda kendisiyle yollarını ayıran Altan Deliorman'ın en fazla emek harcayan isimlerden biri olması, 1976'da Altan Deliorman, İbrahim Kafesoğlu ve Yılmaz Öztuna gibi tarih yazımı alanında Atsız'a en yakın isimlerin tarih ders kitaplarını yazmakla görevlendirilmesi, Üsküdar Ülkü Ocaklarının her yıl vefatını anmak için onun mezarını ziyaret edilmesi sadece hareketin değil doğrudan partinin içinde de Atsız'ın fikirlerinin yaşadığını gösterir. Bu itibarla Sevan Nişanyan'ın hazırladığı adlar sözlüğünde 1977, 1978 ve 1979 yıllarının yeni doğan

⁹ Yılmaz Öztuna, "Tarih Perspektifinden Türkiye", **Alparslan Türkiye Birinci Yıl Armağanı: 04/04/1997- 04/04/1998**, Ankara, M. H. P. Genel Merkezi, 1998, s. 182.

⁹ Tamer Balcı, **a.g.m.**

¹⁰ Tamer Balcı, **a.g.m.**

çocuklara Kürşad/Kürşat adının en fazla verildiği yıllar -sırasıyla 418, 431, 399- olması, üstelik bu ismin Erzurum, Yozgat, Sivas, Kayseri Maraş, Adana, Osmaniye, Elâzığ, Kırıkkale ve Iğdır gibi ülkücü hareketin ve muhafazakârlığın en güçlü olduğu illerde görülmesi tesadüften fazlasına işaret ettiğini söyleyebiliriz.¹¹

Atsız'ın vefatının ardından Altan Deliorman ile birlikte Atsız'ın çevresinde yer alan İsmet Tümtürk, Erk Yurtsever gibi Türkçü isimler farklı dergilerde yayıncılık faaliyetine devam etmiştir. 1976'da *Turan*, 1979'da *Türk'e Çağrı* dergileri yayımlanmıştır. Atsız'ın yazılarına sık sık yer verilen her iki dergi de 12 Eylül Askerî Darbesi'nin ardından kapatılmıştır. 1983 yılında yayımlanan ve kısa sürede kapatılan *Sanat, Bilim ve Kültürde Orkun* dergisini saymazsak 1987 yılında Kültür Bakanlığı Yayınları'ndan çıkan kitabıyla O. Fikri Sertkaya, Atsız ismini uzun bir zamanın ardından ilk defa gündeme getirmiştir. Bu kitabı “aylık Türkçü dergi” sloganı ve “Kurucusu: Atsız” ibaresi ile yayın hayatına giren *Yeni Orkun* dergisi izlemiştir. Sahipliğini Refet Körüklü'nün, yazı işleri müdürlüğünü ise İsmet Tümtürk'ün üstlendiği derginin yazarları arasında Fethi Tevetoğlu, Altan Deliorman, Muzaffer Eriş, Erk Yurtsever, Ahmet B. Ercilasun gibi isimler vardır. 1988 yılının mart ayında ilk sayısı yayımlanan dergi, Aralık 1989'a kadar, yirmi ay çıkarılmıştır.

Bu girişimler Atsız'ın fikirlerinin yayılması için yolu bir nebze düzlemiş olsa da asıl dönüm noktası 1990'lar olacaktır. Atsız'ın Türkçü jargonunu esas alan genç nesil ideologların gençlik üzerinde ve MHP tabanında etkili olduğu bu dönemde partinin yükselişe eşlik eden yeniden Türkçüleşme ile tekrar güçlenen Türkçü damarın Atsız'ın adını gündeme getirmesi kaçınılmazdır. Bu dönemde müesses nizamla uyumlu bir profil çizen, bir zamanlar dava kardeşliği yaptığı ülkücü militanların yasadışı faaliyetlerini kararlılıkla dışlayarak siyasetinin rotasını Türk dünyasına çeviren ve MHP'nin üzerine Atsız'ın uzun gölgesini düşürmek istemeyen Türkeş, gençler arasında Atsız'ın fikirlerinin artan etkisinden rahatsızlığını anılarında dile getirmiştir. Açıkça yer ve isim vererek Atsız'ı gençliği “Şamanizm”e yöneltmekle suçlayan Türkeş bununla da yetinmeyerek Atsız'ın kendi üzerinde manevî baskı

¹¹ (çevirimiçi) <https://www.turkadlar.com/?ad=K%C3%BCr%C5%9Fat&c=>, Erişim tarihi, 12.10.2021.

kurarak parti politikalarını belirlemek istediğini söylemiştir. MHP'nin alt-orta sınıf muhafazakârlığı ile lümpen-proleter reaksiyonerliği temsil eden milliyetçi hareketi partiye tâbi kılarken, şehirli orta sınıf bir kitleye yöneldiği bir dönemde milliyetçiliğin şehirli seküler yüzünü temsil eden Atsız'ın MHP'den uzak tutulmak istenmesi 1970'lerin tersine istenilen sonucu vermemiştir. Buna mukabil Atsız-MHP sürekliliği, ancak Türkeş'in ölümünün ardından açıkça kabul edilebilmiştir. Bu durum hareketin siyasî lideri olarak “başbuğ”un rolünü göreceleştirmesi anlamına gelir. Artık parti yayınlarında görülebileceği gibi siyasî lider Türkeş, ideolog ise Atsız'dır.¹² 1944 Irkçılık-Turancılık Davası sanıkları ise maneviyatın temsilcileridir. Atsız'a uygulanan ambargo kaldırılmış olsa da MHP'nin Türkeş'le başlayan Devlet Bahçeli'nin de devam ettirdiği merkeze yerleşme ve devletle birleşme hamlesi nedeniyle Atsız'ın 3 Mayıs'ın yıldönümleri dışında çok fazla zikredilmemiştir. Ancak gençlik içinde Atsız'a olan ilginin artmasıyla birlikte Atsız'ın adı Bahçeli'nin 2010 sonrasında yaptığı konuşlarında öncesiyle kıyasa izin vermeyecek anılmaya başlamıştır. Bahçeli'nin MHP'nin kurumsal sitesine de koyulan grup konuşmalarında Atsız'ın pek çok şiirini okuduğu gibi kendisinden “millî hafızamız”, “heyecan kaynağımız”, ve “fikir kubbesimiz”, “Türkçü fikriyatımızı iftihar” gibi övgü dolu sözlerle bahsettiği görülür. MHP'nin Adalet ve Kalkınma Partisi ile ittifak kurduktan sonra boşalttığı, seküler, şehirli milliyetçi alana yerleşen İyi Parti de bu bakımdan MHP'den geri kalmamış İstanbul İl Başkanı Buğra Kavuncu bizzat mezarının başında Atsız'ı fikrî önder olarak gördüklerini belirtirken, Genel Başkan Meral Akşener ise kendisi hakkında “Her daim hislerimizin tercümanı” olarak gördüğü söylemiştir. Dikkat çekici bir şekilde Maltepe'de bir parka Nihâl Atsız'ın adının verilmesi sağlayanlar da İyi Parti'nin temsilcileri olmuştur.¹³ 15 Temmuz sonrasında MHP ile milliyetçiliği kendi iktidarının devamı için çok önemli bir siyasî partnere dönüştüren Recep Tayyip Erdoğan'ın tam da Suriye'ye yapılacak askerî hareketler esnasında

¹² Devlet Bahçeli'yi eleştirdiği için Yağmur Atsız'a babasının sözleriyle tepki gösteren MHP Genel Sekreteri İsmet Büyükataman, Atsız'dan “bizim fikir önderimiz” olarak bahsetmiştir. “Yobazlaşmış, okuduğunu sindirememiş...” (çevirimiçi) <https://odav4.com/siyaset/yobazlasmis-okudugunu-sindirememis...-2509141200-65040>, Erişim tarihi: 25.06.2018.

¹³ “Maltepe'de bir parka 'Nihal Atsız' adı verildi”, (çevirimiçi) <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/maltepede-bir-parka-nihal-atsiz-adi-verildi-41689627>, Erişim tarihi, 08.09.2021.

Atsız'a ait kahramanlık şiirleri okuması, hatta İslâmcı camia için sembolik değeri kıyas kabul etmeyecek değeri olan Ayasofya'nın açılışında en olmadık biçimde - tarihçi, şair ve müstakbel Ayasofya imamı- Atsız'ı yad etmesi de Atsız'ın siyasete sirayet eden etkisini gösterir.¹⁴

MHP ve muhalefetin bir kanadında bu şekilde övgüye mahzar olmasının, hatta fikrî önder olarak kabul edilmesinin arkasında bir dip dalgası olarak başlayıp zamanla yüzeye vurarak siyasî partileri de etkisi altına alan bir gençlik hareketlenmesi vardır. Atsız'ın mirasını da siyasî partilerden önce henüz büyük şehirlerde ve şehir çeperlerinde gelişen ve kahir ekseriyeti alt ve orta sınıf ailelerden gelen gençler benimsemiştir. Milliyetçiliğin yükselişi olarak yorumlanan, hakikatte ise bir dönüşüme işaret eden bu süreç müesses nizamın dar kalıpları yerine, kendisini yerine göre sağdan ve solda aldığı tematiklerle dile getirebilen bir kitlenin daha görünür olması, teknik olanaklara bağlı olarak sirayet etme gücünün artması olarak görülebilir. “Biz”liğin modern, şehirli, laik ve pop sıfatlarını da içine alacak şekilde daha Türkçü -aynı zamanda MHP'ye de mesafeli olabilen- suretlerinin kendisini göstermeye başladığı 1990'ların yeni dünyasında Atsız'ın işlediği sembol ve değerlerin -yayılm alanından bağımsız olarak- yeniden dolaşıma girmesi onun ilham kaynağı olan edebî yaratılara da bağlanabilir. Ancak bu eserlerin popülerliğini arttıran edebî değerinden ziyade şehirlerde yaşayan ve taşranın değerlerine itibar etmeyen orta sınıf gençlerin sorularına ilgili oldukça pratik cevaplar veriyor olmasıdır. “Biz” olarak tarif edilen Türkleri diğerlerinden ayıran ve bütün iyi karakter özellikleri belirginleştiren buna mukabil gayri Türkleri düşman olarak kategorisi altında bir araya getiren Atsız'ın dünyayı komplo teorileri üzerinden okumaya meyyal kitle için bir cazibesinin olduğu muhakkaktır.

Türk tarihine yaklaşımı, azınlıklarla karşı tutumu ve hepsinden önemlisi “Altın Çağ” mitosuyla şehirli orta sınıf gençleri kendine çekmeye başlayan Atsız'ın gündeme gelmesinde, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında bağımsızlığına kavuşan Türk

¹⁴ Cumhurbaşkanı Erdoğan: 24 Temmuz cuma günü cuma namazı ile birlikte Ayasofya'yı ibadete açmayı planlıyoruz. (çevirimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/ayasofya-camii/cumhurbaskani-erdogan-24-temmuz-cuma-gunu-cuma-namazi-ile-birlikte-ayasofyayi-ibadete-acmayi-planliyoruz/1906430>, Erişim tarihi: 14.08.2021

devletlerine, Türk coğrafyası ve tarihine ilişkin merak duygusunun tetiklenmesi kuşkusuz önemlidir. Ancak Kürtlerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu bölgelerde ortaya çıkan çatışmaların neden olduğu yoğun göçle birlikte Kürt meselesinin büyük şehirlerin bir gerçeği hâline gelmesi bu bakımdan daha belirleyicidir.

Değinilen bu iki gelişme bir taraftan tarihin içinde belli yapılarının yeniden üretilmesi ve yorumlanmasını sağlarken, diğer taraftan siyasetin alanını daraltan etnik gerilimler, sistemin rutini içinde bir türlü tam karşılığını bulmayan örgütlenme teşebbüsleri ve performans odaklı meydan okumalara yol açmıştır. Neoliberal serbestiye bağlı olarak ulus devlet kodlarının çözülmesi ve bizzat siyasetin kriziyle birlikte kültüralizm yeniden güç kazanmıştır. Eski ve yakın Türk tarihleri, mitoloji, komplo teorileri ve fantastik kurgular üzerine inşa edilmiş bir yazının kültürel atmosferi etkisi altına aldığı bu dönemde “Türklük gururu/kibri inşa etmek 'ihtiyacı' [da] Türkçü edebiyatın ve folklorun popülerleşmesine zemin hazırla[mıştır].”¹⁵

Bütün kültürel aidiyetlerin edebî olarak yüzeye vurmasına dolayısıyla kültürel bir canlanmaya tekabül eden bu durum siyasete de sirayet ederek partileri ideolojik revizyonlar yapmaya zorlamıştır. Bu durum 1960'larla birlikte Türk siyasal hayatına giren ve kendini kültürel kodlar üzerinden tarif ettiği hâlde uçta görülen kimlik merkezli hareketlerinin merkeze kayışına da işaret eder. 1992 yılında Atsız'ın neredeyse bütün makalelerinin kitaplaşması ve başta *Bozkurtlar* serisi olmak üzere mevcutta bulunan kitapların ise yeniden basılması da aynı eğiliminin bir başka tezahürüdür.¹⁶ Atsız'ın söz konusu eserleri, kendisini bir siyasî partiye ve ideolojiye bağlama gereği duymayan, yani sivil yanı güçlü, içe dönük olduğu nispette duygusal patlamalara da meyyal bir tepkiselliğin ifadeleri olarak değerlendirilebilir. Başka bir şekilde söylersek, Atsız, anti-komünist mücadelenin temsilcisi ve destekçi olmaktan çıkmış kendini kültürel kuşatma altında hisseden bir kitlenin sesi olmuştur. Atsız, hem tavrı ve sert diliyle kudretli olmanın sembolü hem de uğradığı düşünülen

¹⁵ Bora, *Cereyanlar...*, s. 326

¹⁶ 1992 yılından Baysan Yayınları tarafından yapılan toplu eserlerin yayımlanması sonrasında yayın hakkını satın alan Ötüken Neşriyat yaptığı yeni tasnifle okuyuculara daha steril bir Atsız'ı portresi sunmuştur. Hem Atsız'ı hem de Atsız sevdalılarını haksız ithamların hedefi hâline getirmemek için yapıldığı söylenen bu tasnife göre aralarında Kürtçülük ve Nurculuk konularını başta olmak üzere pek çok makale toplu eserlerden çıkarılmıştır.

haksızlıklar dolayısıyla “mazlumiyet” duygusunu ifade eden muhalefet odağı olabilmektedir. Yazıları gençlerin maruz kaldıklarını düşündükleri aşağılanmayı tersine çevirebilecek, yurttaşlığı ve ondan türeyen hakları yalnızca Türk olmanın bir ayrıcalığı hâline getirebilecek bir irade arayışına cevap vermiştir.

Siyasal partiler başta olmak üzere müesses nizamın bütün yapılanmalarına mesafeli olan bu gençler geçmişte Türkçülüğe karşı yapılan kuşatmayı dağıttıklarına inandıkları Atatürk, Nihâl Atsız, Enver Paşa, Talat Paşa gibi tarihî karakterleri de içine alan bir kahramanlar panteonu yaratmışlardır. Bu itibarla farklı kültürel referanslara sahip olmakla beraber bu kitle homojenlik fikrini üreten bizlik tanımlarda bir araya gelmekte zorluk çekmemişlerdir.

Resmî milliyetçiliğin kitleyi bir türlü kapsayamamasın yarattığı “kayıt dışılık”ın, fragmanlaşan kimliğe ilişkin farklı tahayyüllerin doğuşuna zemin hazırladığı bu dönemde Atsız'ın eserlerinde yaşadıkları sorunların kültürün diline aktarılmış ifadelerini bulan gençlik örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır. Gençleri çeken şey öncelikle anonim kimliklerinin, sınıfsal eşitsizliklerin yarattığı güvensizlik duygusunu unutturarak şanlı geçmişe yönelmeleridir.

2000'li yıllarla birlikte büyük şehirlerde kurulmaya başlanan dernekler burada yapılan değerlendirmenin eksiksiz örneklerini sunarlar. Bu dönemde her ne kadar tek bir dernek çatısı altında bir araya gelememişlerse de 2000'lerden itibaren bir nevi sonraki dönemlere öncülük etmeleri bakımından önemli üç dernek ortaya çıkmıştır: 2000'de kurulan ancak kamuoyuna adına 2004'ten itibaren duyurmaya başlayan İzmir merkezli Türkçü Toplumcu Budun Derneği, emekli subayların da içinde bulunduğu bir grup tarafından kurulan Elbirliği Derneği, Ankara ve Eskişehir'de şubeleri olan İleri Türkçüler Derneği. Hiçbiri uzun ömürlü olamayan bu oluşumların en bariz özelliği hem Atsız'a hem de Atatürk'e olan sevgi ve hayranlıklarıdır. Bunlar arasında en dikkate değeri olan Türkçü Toplumcu Budun Derneğidir. Turancı olmadığını söyleyen Dernek başkanı Cenk Tozkoparan başta Anglosaksonlar olmak üzere Batı medeniyeti hayranlığını gizlememiş ancak bu hayranlığı Şamanizm'le dengelemeye

çalışmış, mistisizmi gen ırkçılığıyla mezcetmiştir.¹⁷ Burada belirtilmesi gereken husus Atsız'ın fikirlerinin bu derneklerden ziyade internet üzerinden yayılmış olduğudur. Çok merkezli, lidersiz ve hiyerarşisiz bir yapılanma içinde, pratikten daha çok ideolojik Türkçülüğün örgütlendiği ana mecra hâline gelecek olan internet, faşizmi özgün temalarını kullanarak yaygınlaşan neo-faşist fikir ve imajların en rahat dolaştığı alan olmuştur. Hazırladıkları internet sitelerinin forumlarında ve Youtube üzerinden görüşlerini yayan¹⁸ Türk İntikam Birliği Teşkilatı¹⁹ ile 2004 yılından itibaren yayına başlayan nihalsiz.org(turkcu.net) sitesi ile 2006 yılında kurulan atsizcilar.com gibi sitelerin forumlarında bir araya gelen gençler bugüne dek başka kimlik aidiyetlerini de terk etmeksizin, yankı odaları olarak tarifienebilecek kapalılıktaki bu forumlarda simgesel güç mücadelesine girişmiş, bu forumlar sonraki yıllarda kurulacak Atsızcı yapılanmaların döl yatağı olmuştur.

2000'ler bitmeden kurulan ve kısa sürede pek çok ilde örgütlenen Genç Atsızcılar Derneği²⁰ ile 2012'de İstanbullu ve İzmirli Türkçüler tarafından Hasan Kocabey'in öncülüğünde kurulan Turancı Hareket Platformu (THP) ve Nihâl Atsız Kültür evleri ırkçı milliyetçi söyleme yeni üsler kazandırmıştır. 2012 yılından bu yana THP Genel Başkanı olan Hasan Kocabey, görevini daha önce THP İzmir İl Başkanlığı ve ardından da THP Genel Başkan Yardımcılığı görevlerini yapmış olan Caner Öztürk'e devretmiştir. Kara Kalpaklılar Eğitim Kültür ve Töre Derneği'nin gençlik kolları olan Karakalpaklılar Mersin, Eskişehir Kırklareli, Kars kadar Türkiye'nin birçok ilinde temsilciliği vardır. Ankara merkezli Tanrıdağ Derneği bir diğer Atsızcı dernektir.

¹⁷ "...Bizim kendi genetik ve ruh yapımızla bütünleşip yeşeren 'Şamanizm'in' 'insanı ve doğayı BİR içinde, aracısız ÖZÜNE taşıyan, özü ile BOŞALMASINI, tabiata kendisini SAĞALTMASINI' sağlayan, EVRENSEL deney, görüş, çaba ve söylemleri ile, ABD ve AVRUPA toplumlarını, DİNLEN-MEYE davet eden, TÜRK Şamanist MİSYONERLERİ olacağız! ..."A. Kıvanç Esen, "2000'li Yıllar Türkiye'si Yeni İrkçılığına Dair Bir Analiz Denemesi" **Birikim**, Sayı: 224, Aralık 2007, s. 49-59.

¹⁸ Askeri bir karakterde olan bu yapılanmanın lideri kendine kod adı Türkçü Komutan Savaşan Atsız'ı seçmiştir.

¹⁹ Türk İntikam Birliği Teşkilatı ve Türkçü Toplumcu Budun, Elbirliği, İleriş Türkçüler dernekleri hakkında Ergenekon davası sürecinde fezleke hazırlanmış ve bazı yöneticileri gözaltına alınmıştır.

²⁰ 2000'li yılların ortalarında Adana ve Bursa başta olmak üzere farklı şehirlerde faaliyet yürüten Türkçü gençlerin 2009 yılından bir araya gelerek kurdukları Genç Atsızcılar adlarını, Nihâl Atsız'ın "Türkistan İhtilalcilerinin Türküsü" adlı şiirindeki dizelerden esinlenerek almışlardır. *Ötüken* dergisini devam ettirdiklerini iddia etmektedirler. Bu konuda Atsız ailesiyle itilaf yaşanan Genç Atsızcılar günümüzde 20'den fazla ilde örgütlü durumdadırlar.

2011 yılından "Türkçü Düşünce ve Yaşam Hareketi" adıyla faaliyete başlayan 2015'te ise resmî hüviyete kavuşan Oğuzeli Turan Derneği beklenen faaliyeti ve verimliliği gösteremediği kapanmıştır. Dernek *Kavgamız* dergisini sadece 6 sayı çıkarabilmiştir.

Nihâl Atsız, Türkçü camia içinde Türkçülük düşüncesinin Ziya Gökalp'ten sonraki en önemli ismi kabul edilir.²¹ Millî romantizmin, edebî eserleri de içine alan ulusal pedagoji vasıtasıyla halka indirilmesi babında ikili arasında anlamlı bir devamlılıktan bahsedilebilirse de Atsız'ı, etno-dinsel milliyetçiğin ideoloğu Gökalp kadar, ırkçılığı milliyetçi düşüncesinin merkezine koyan manevî babası Rıza Nur'un mirasçısı ve ardılı olarak değerlendirmek de mümkündür.²² Hayat hikâyeleri çarpıcı bir şekilde birbirine benzeyen bu ikili Türk tarihine olan ilgileri, kan saflığına olan saplantıları, romantizme ve hamasete verdikleri değer, insani ilişkiler hakkındaki değerlendirmeleriyle baba-oğul kadar birbirlerine yakın oldukları kaydedilmelidir. Zaten Atsız da Rıza Nur'u Türkçülüğün dört büyük kurucusundan biri olarak selamlamıştır. Bu itibarla Atsız'ın Rıza Nur'a daha yakın olmakla kaydıyla Gökalp'le Nur'un arasında bir yerde konumlandırmak daha doğrudur. Öte yandan Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili yazdıkları dolayısıyla pek az kişi bu müfrit Türkçünün mirasına sahip çıkmıştır. Tarihin sayfalarında kalmış adı, Atatürk'e eleştirel yaklaşan bazı kesimler ve tarihçiler dışında unutulmaya yüz tutmuştur. Buna mukabil Atsız'ın adı, ölümünün ardından henüz yirmi yıl geçmeden ülkücü camia dışında da üstelik Atatürk'le beraber gündeme gelmiştir.

Nihâl Atsız, Türk İslâm Sentezi olarak literatüre geçen Ziya Gökalp'tan mülhem yaklaşım nedeniyle 1960'ları ikinci yarısı itibarıyla siyaseten geri planda kalan biri olsa da uzun vadede Türk İslâm Sentezi değil onun temsil ettiği hamasî Türkçülük anlayışı günümüzde sağ milliyetçiliğin en güçlü damarı hâline gelmiştir. Buna

²¹ *Ülkücü Hareket* adlı derlemenin portrelere ayrılmış altıncı cildinde tanıtılan ilk kişi Nihâl Atsız'dır. Hakkı Öznur bu eserde, Atsız'ı, "Türkçülük hareketinin Yirminci Yüzyıl'da Ziya Gökalp'tan sonra en güçlü ve en tesirli ismi" olduğunu belirtmiştir. Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareket*, C. 6, Ankara, Alternatif Yayınları, 1999, s. 7.

²² Altan Deliorman, Rıza Nur'un anılarının yayınlamasından sonra Atsız'ın Rıza Nur hakkındaki görüşlerini değiştirdiğini iddia etmiştir. Oysa bu anıların yayımlanmasında sonra, hatta 1972 gibi geç bir tarihte Ötüken'in sayfalarında Rıza Nur'dan hâlâ sitayişle bahsedildiği görülür. O Gökalp tarafından sistemleştirilen Türkçülüğü Atsız'la birlikte o güne getiren kişidir. "Ötüken'den Haberler", *Ötüken*, Sayı 102, Haziran 1972, s. 16.

rağmen Nihâl Atsız ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu onun çok boyutlu sürekliliğinin etkilerini uzun süre görmezden gelebilmiştir. Bir yönüyle MHP ve milliyetçi sağı ilgilendiren Atsız'ın siyasal mirası, farklı açılımlara da zemin hazırlayabilecek üretimleri nedeniyle kendilerini resmî milliyetçiliğin kuru tanımlarına mahkûm etmek istemeyen gençlerin de ilgisini çekmiştir. Türkçülüğü duygusal ortaklaşmanın bir vasıtası durumuna getiren Türkçü hareketteki sürekliliği bir programdan ziyade reaksiyoner eylemlerle gösteren faşizan kitle ruhu, Atsız'ı da yaşıyor. Atsız'ın mirası bu bağlamda ele alınabilir.

KAYNAKÇA

A) H. NİHÂL ATSIZ'IN KİTAPLARI:

Atsız, H. Nihâl: **Sart Başı'na Cevap**, İstanbul, Arkadaş Matbaası, 1933.

_____. **900üncü Yıl Dönümü (1040-1940)**, İstanbul, Aylık Kurt Yayınları, 1940.

_____. **Makaleler I**, İstanbul, Baysan Basım ve Yayın, 1992.

_____. **Çanakkale'ye Yürüyüş-Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri**, 2. Baskı (1933), İstanbul, İrfan Yayınları, 1997.

_____. **Bozkurtlar**, 102. Baskı (1946), İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. **Dalkavuklar Gecesi, Z Vitamini**, 5. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. **Ruh Adam**, 52. bs. (1972), İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. **Turancılık, Millî Değerler ve Gençlik**, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. **Türk Edebiyatı Tarihi**, 5. bs. (1943) İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. **Türk Tarihinde Meseleler**, 6. bs. (1966) İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. **Türk Tarihinde Toplamalar**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. **Türk Ülküsü**, 6. bs., (1956) İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. (haz.) **Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi-Ahmedî: Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman-Şükrullah: Behcetü't-Tevârîh**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. **Yolların Sonu**, 10. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

_____. (haz.) **İstanbul Kütüphanelerine Göre Üç Bibliyografya Birgili Mehmet Efendi Bibliyografyası, Ebussud Bibliyografyası, Âli Bibliyografyası**, 2. bs. (1966), İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2012.

_____. **Türk Ansiklopedisindeki Yazıları**, 2. bs., İstanbul: Ötüken Yayınları, 2014.

_____. **Basılmayan Makaleleri**, Togan Yayıncılık, İstanbul, 2015.

_____. **İçimizdeki Şeytan/En Sinsi Tehlike/Hesap Böyle Verilir**, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 2015.

_____. (haz.) **Âşıkpaşaoğlu Tarihi**, 6. bs. (1970) haz.: H. Nihâl Atsız, İstanbul Ötüken Neşriyat, 2016.

_____. (haz.) **Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler**, 5. bs.(1971), İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2016.

_____. **Hikâye**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2. bs., 2018.

_____. (haz.) Osman, **Tevârîh-i Cedîd-i Mir'ât-ı Cihân**, (1961) İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2018.

_____. (haz.) **Osmanlı Tarihine Ait Takvimler**, (1961) İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2019.

B) H. NİHÂL ATSIZ'IN MAKALELERİ:

Atsız, H. Nihâl: “Kuş Bakışı”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 1, 15 Mayıs 1931.

_____. “Türkler Hangi Irktandır?” **Atsız Mecmua**, Sayı: 1, 15 Mayıs 1931.

_____. “İzmir'den Sesler' Hakkında”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 4, 15 Temmuz 1931.

_____. “Aynı Tarihi Yanlışlığa Düşüyor muyuz?”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 11, 15 Mart 1932.

_____. “Türkiyat Enstitüsü'nün Mühim Bir Teşebbüsü”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 13, Mayıs 1932.

_____. “Milli Mefkûre”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 14, 15 Haziran 1932.

_____. “Milli Seciye' Buhranı”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 14, 15 Haziran 1932.

_____. “Maziye İnkâr Edenler, Dârülfünun ve Millî Tarih Kongresi”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 16, 15 Ağustos 1932.

_____. “Sadri Etem Beye Cevap”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 16, 15 Ağustos 1932.

_____. “Çanakkale Savaşı”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932.

_____. “Çokayoğlu Mustafa Beye Cevap”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932.

_____. “Dârülfünun Islahatı ve 'Yüksek Muallim Mektebi”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932.

_____. “Dârülfünun'un Kara, Daha Doğrusu Yüz Kızartacak Listesi” **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932.

_____. “Kurtarılmamış Türkeli”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 17, 25 Eylül 1932.

_____. “Edirne Mebusu Şeref Beye Cevap” **Orhun**, Sayı: 4, 20 Şubat 1934.

_____. “Ahmet Muhip Beye Cevap”, Sayı: 4, 20 Şubat 1934,

_____. “Alaylı Alimler”, **Orhun**, Sayı: 5, 21 Mart 1934.

_____. “Edirne Mebusu Şeref ve Hakimiyet-i Milliye Muharriri A. Muhip Beye Açık Mektup”, Sayı: 5, **Orhun**, 21 Mart 1934.

_____. “Komünist, Yahudi Dalkavuk”, **Orhun**, Sayı:5, 21 Mart 1934.

_____. “Gaza Topraklarının Gazi ve Şehit Çocukları”, **Orhun**, Sayı: 7, 25 Mayıs 1934.

_____. “Yirminci Asırda Türk Meselesi I: Türk Irkı = Türk Milleti”, **Orhun**, Sayı: 8, 23 Haziran 1934.

_____. “Yirminci Asırda Türk Meselesi II: Türk Irkı = Türk Milleti”, **Orhun**, Sayı: 9, 16 Temmuz 1934.

_____. “Kan ve Uruk Şartı Tarihin Verdiği Ders”, **Bozkurt**, Sayı: 6, Eylül 1940.

_____. “Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır?”, **Çınaraltı**, Sayı: 1, İstanbul, 1941.

_____. “Türk Gençleri Nasıl Yetiştirilmeli”, **Çınaraltı**, 21 Mart 1942.

_____. “Türkçülükte Ahlâk”, **Bozkurt**, 11 Haziran 1942.

_____. “Türk Milletinin Şeref Şehrahi”, **Kopuz**, Sayı 1, 1943.

_____. “Yabancı Bayraklarda Ölenlere Ağıt”, **Orhun**, Sayı: 14, 1943.

_____. “Savaş Aleyhtarlığı” **Orhun**, Sayı: 12, Birincikanûn 1943.

_____. “Başbakan Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup” **Orhun**, Sayı: Mart 1943

_____. “Başbakan Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup”, **Orhun**, Sayı: 16,

Nisan 1943.

- _____. “Büyük Türk kahramanı Kürşat”, **Kür Şad**, Sayı: 1, 1947
- _____. “Milli Mukaddesat Düşmanları”, **Altın Işık**, Sayı: 2, 21 Ocak 1947.
- _____. “Propaganda”, **Altın Işık**, Sayı: 3, 15 Mart 1947.
- _____. “Büyük Adamlar”, **Özleyiş**, Sayı: 6, Mart 1947.
- _____. “Orkun'un Tarihçesi”, **Orkun**, Sayı: 1. 1950
- _____. “Dışarıdan Gelmemiş Olan Tek Düşünce”, **Orkun**, Sayı: 2 13 Ekim 1950.
- _____. “Tarihin Barışmaz Düşmanları”, **Orkun**, Sayı: 5, 3 Kasım 1950.
- _____. “Ülküler Taarruzîdir”, **Orkun**, Sayı: 7, 17 Kasım 1950.
- _____. “Kurucular Meclisi”, **Orkun**, Sayı: 9, 1 Aralık 1950.
- _____. “Milli Birlik”, **Orkun**, Sayı: 21, 23 Şubat 1951.
- _____. “Tarih Şuuru”, **Orkun**, Sayı: 29, 20 Nisan 1951.
- _____. “Türk Destanı Üzerine İncelemeler V: Kopuzlama ve Oğuzlama”, **Orkun**, Sayı: 34, 25 Mayıs 1951.
- _____. “Milli Kültürü Koruma Kanunu”, **Orkun**, Sayı 55, 19 Ekim 1951.
- _____. “Vedâ”, **Orkun**, Sayı: 68, 18 Ocak 1952.
- _____. “Türk Milletine Çağrı”, **Orkun**, Sayı: 1, Şubat 1962.
- _____. “Bugünkü Yemlihalılar”, **Millî Yol**, 30 Mart 1962.
- _____. “Bir Felsefe Öğretmeninin Yanlışları”, **Orkun**, Sayı: 23, 25 Aralık 1963.
- _____. “Uydurma Milliyetçilik”, **Ötüken**, Sayı: 2, 14 Şubat 1964.
- _____. “Nurculuk Denen Sayıklama” **Ötüken**, Sayı: 3, 16 Mart 1964.
- _____. “İslam Birliği Kuruntusu”, **Ötüken**, Sayı: 4, 17 Nisan 1964.
- _____. “Sosyalizm Maskaralığı”, **Ötüken**, Sayı: 5, 15 Mayıs 1964.
- _____. “Birleşmiş Milletler İdeali”, **Ötüken**, Sayı: 5, 15 Mayıs 1964.

- _____. “Said-i Kürdici'ye” **Ötüken**, Sayı: 15 Aralık 1964.
- _____. “Düşmana Taviz Verilmez”, **Ötüken**, Sayı: 24, 16 Aralık 1965.
- _____. “Tarihin Akışı Değiştirilemiyor”, **Ötüken**, Sayı: 21, 24 Eylül 1965
- _____. “Kıbrıs'tan Sonra Kerkük”, **Ötüken**, Sayı: 19, 16 Temmuz, 1965.
- _____. “Komünistler”, **Ötüken**, Sayı: 22, 20 Ekim 1965.
- _____. “Komünizmin Ahmak Kardeşi: Sosyalizm”, **Ötüken**, Sayı: 24, 16 Aralık 1965.
- _____. “Büyük Bir Yanlılık”, **Ötüken**, Sayı: 21 24 Eylül 1965.
- _____. “Konuşmalar I”, **Ötüken**, Sayı: 40, Nisan 1967.
- _____. “Konuşmalar II”, **Ötüken**, Sayı:41, Mayıs 1967.
- _____. “Konuşmalar III”, **Ötüken**, Sayı:43, Temmuz 1967.
- _____. “Bağımsız Kürt Devleti Propagandası”, **Ötüken**, Sayı: 45, Eylül 1967.
- _____. “Doğu Mitinglerinde Perde Arkası” **Ötüken**, Sayı: 47, Kasım 1967,
- _____. “Satılmışlar”, Sayı:48, **Ötüken**, Aralık 1967.
- _____. “Sağcı Kimdir?”, **Ötüken**, Sayı: 50, Şubat 1968.
- _____. “Hürriyetin Sınırları”, **Ötüken**, Sayı:52, Nisan 1968.
- _____. “Turancılık Romantik Bir Hayal Değildir”, **Ötüken**, Sayı: 51, Mart, 1968.
- _____. “Altıncı Filo?!” **Gözlem**, 6 Mart 1969.
- _____. “Dindar ve Mutaassıp Bayanın Türklüğe Hakaretleri”, **Ötüken**, Sayı: 64, Nisan 1969.
- _____. “Türkçülüğe Karşı Yobazlık”, **Ötüken**, Sayı: 75, Mart 1970.
- _____. “Arapları Kurtarmak İçin Teklif”, **Ötüken**, Sayı 77, Mayıs 1970.
- _____. “Bir Millet Nasıl Çökertilir”, **Ötüken**, Sayı: 88, Nisan 1971.
- _____. “Bu Yurdun Kutsal Yerleri”, **Ötüken**, Sayı: 90, Haziran 1971.
- _____. “Malazgird'in 900. Yıl Dönümü ve Milli Kültür”, **Ötüken**, Sayı: 92,

Ağustos 1971.

_____. “Mehmet Sadık Aran ve Tahsin Demiray”, **Ötüken**, Sayı: 92, Ağustos 1971.

_____. “Kültür Bakanının Resmi Yazısına Açık Mektup”, **Ötüken**, Sayı: 96, Aralık 1971.

_____. “Millî Değerler ve Millî Ruh”, **Ötüken**, Sayı: 97, Ocak 1972.

_____. “Turancılık”, **Ötüken**, Sayı: 114, Haziran 1973.

_____. “Millî Eğitim”, **Ötüken**, Sayı: 131, Kasım 1974.

Hüseyin Nihâl [Atsız], Ahmed Naci [Kum], “Anadolu'da Türklere Aid Yer İsimleri”, **Türkiyat Mecmuası**, 1926 yılı sayısı, İstanbul, Dârülfünun Türkiyat Enstitüsü, 1928, s. 243-259.

C) KİTAPLAR:

Sevim, Acar: **Herder, Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü**, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.

Ağaoğlu, Samet: **Babamın Arkadaşları**, İletişim Yayınları, 1998.

Ahmad, Feroz: **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, 4. bs., çev.: Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul: Hil Yayınları, 2010.

Ahmed Cevdet Paşa: **Ma'ruzât**, ed. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1980.

Ahmet Rıza Bey ve Vazife ve Mesuliyet Eserleri: Padişah ve Şehzadeler, Kadın, Asker, haz.: Mustafa Gündüz, İstanbul, Divan Kitap, 2015.

Akgöz, Serkan: **Basında Atsız**, Bozkurt Yayınları, İstanbul, 2016.

_____. Atsız'dan Mektuplar, İstanbul, Bozkurt Yayınları, 2020.

Aksakal, Hasan: **Türk Politik Kültüründe Romantizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

Aktar, Ayhan: **Varlık Vergisi ve “Türkleştirme” Politikaları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 12. bs., 2014.

Alangu, Tahir: **Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı**, İstanbul, May Yayınları, 1968.

Albayrak, Ömer B.: **Alman İdealizminde Aşkınlık ve Tarihsellik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2022.

Ali, Sabahattin: **Hep Genç Kalacağım**, 12 bs. haz. Sevgül Sönmez, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2020.

_____. **Bütün Şiirleri**, Haz. Atilla Özkırımlı, 15. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015.

Ali Vehbi Bey: **Sultan Abdülhamid Siyasî Hatıratım**, çev.: H. Salih Can, İstanbul, Hareket Yayınları, 1974, s. 73-74.

Alper, Emin: **Jakobenlerden Devrimcilere: Türkiye'de Gençlik Hareketlerinin Dinamikleri (1960-1971)**, çev.: Eylem Yenisoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2019.

Arendt, Hannah: **Totalitarizmin Kaynakları/1 Antisemitizm**, çev.: Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

Arık, Remzi Oğuz: **Coğrafyadan Vatana**, İstanbul, Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Arsal, Sadri Maksudi: **Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları**, 4. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1979.

Atay, Falih Rıfkı: **Çankaya, İstanbul**, Doğan Kardeş Matbaası, 1969 s. 386-87.

Ateş, Sanem Yamak: **Asker Evlatlar Yetiştirmek**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.

Atılğan, Gökhan: **Behice Boran, Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı**, İstanbul, Yordam Kitap, 2009.

Atsız, Bedriye; Oran, Hilmi: **Tarih III- Yeni ve Yakın Çağlar**, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1953.

Atsız, Yağmur: **Ömrümün İlk 65 Yılı**, 2. Baskı, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006

Atsızlı Söyleşiler: Bozkurtlar Konuşuyor, haz.: Zeynel Abidin Polat: İstanbul, Historia Yayınları, 2018.

Ayda, Âdile: **Atsız'dan Adile Ayda'ya Mektuplar**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1988.

Aydemir, Şevket Süreyya: **Suyu Arayan Adam**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1965.

Ayvazoğlu, Beşir: Tanrıdağı'ndan Hira Dağı'na Milliyetçilik Üzerine Yazılar, 3. bs. İstanbul, Kapı Yayınları, 2013.

_____. **Peyami: Hayatı-Sanatı-Felsefesi-Dramı**, 2. bs., Kapı Yayınları, 2017.

Baban, Cihan: **Politika Galerisi: Büstler ve Portreler**, İstanbul, Remzi Kitabevi 1970.

Bâkiler, Yavuz Bülent: **İrkçilik Turancılık Davasından Sorgular Savunmalar**, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı, 2010.

Banarlı, Nihat Sami: **Edebiyat Sohbetleri**, 7. bs., İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2016.

Baker, Ulus: **Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru**, çev.: Harun Abuşoğlu, İstanbul, Birikim Kitapları, 4 bs., 2015.

Bali, Rıfat N.: **Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945), Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

_____. **1934 Trakya Olayları**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2008.

Başgil, Ali Fuad: **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, çev: M. Ali Sebük, İ. Hakkı Akın, İstanbul, Çeltüt Matbaacılık, 1966.

Bauman, Zygmunt: **Modernite ve Holokaust**, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2016.

Benedict, Anderson: **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, 2. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

Bentley, Michael: **Modern Historiography: An Introduction**, New York, Routledge, 2003

Bernasconi, Robert: **İrk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede İrkçilik**, çev, Zeynep Direk, İsmail Esiner, vd., İstanbul, Metis Yayınları, 2000.

Belge, Murat: **Genesis: Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin Kökeni**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

_____. **Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

Berkes, Niyazi: **Batıcılık Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul, Yön, 1965.

_____. **Unutulan Yıllar**, haz. Ruşen Sezer, İstanbul, İletişimYayınları. 1997.

_____. **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 6. bs., ed. Ahmet Kuyaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Bermann, Marshall: **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, çev.: Bülent Peker, Ümit Altuğ, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994

Bezirci, Asım: **Sabahattin Ali -Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Eserleri-**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2007.

Bilsel, M. Cemil: **Lozan**, I. Cilt, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1998.

Bora, Tanıl: **Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1999.

_____. **Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.

Bora, Tanıl; Kemal Can: **Devlet, Ocak, Dergah: 12 Eylül'den 1990'lara Milliyetçi Hareket**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.

Boratav, Müeyyet: **Sakıncalı Doktor: 20. Yüzyıldan Anılar**, İstanbul, İmge Yayınları, 2006.

Bottomore, Tom B.: **Şeçkinler ve Toplum**, çev.: Erol Mutlu, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990.

Breuilly, John: **Nationalism and the State**, 2 bs., Manchester, Manchester University Press, 1995.

Bundock, Cristopher: **Romantic Prophecy and the Resistance to Historicism**. Toronto, University of Toronto Press, 2016.

Burns, Edward McNall: **Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950**, çev.: Alâeddin Şenel, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984,

Calhoun, Craig: **Milliyetçilik**, çev.: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Carr, Edward Hallett: **Tarih Nedir**, 14. bs. çev.: Mistek Gizem Gürtük, İstanbul, İletişim, 2001.

CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı: Ankara 1948.

Cemal Tahir, **Askerliğe Hazırlık Dersleri**, C.I, İstanbul, Harbiye Mektebi Matbaası, 1925.

Cottret, Bernard: **Karl Marx: Romantizm ve Devrim Arasında Bir Yaşam**, çev.: Mahmut Nedim Demirtaş, İstanbul, Everest Yayınları, 2012.

Çelik, Hüseyin: **Ali Suavi**, Ankara, T.C Kültür Bakanlığı, 1993.

Çetik, Mete: **Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCTF Tasfiyesi ve P. N. Boratav'ın Müdafaası**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2008.

_____. **Pertev Naili Boratav: Bir Akademisyen ve Düşünce Adamı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019.

Çınar, Metin: **Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

Cleveland, William L.: **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev.: Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Copeaux, Etienne: **Tarih Ders Kitaplarında (1931–1993) Türk Tarih Tezi'nden Türk-İslam Sentezine**, çev.: Ali Berktaş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

Collingwood, R. G.: **Tarih Tasarımı**. 2. bs., çev.: Doç. Dr. Kurtuluş Dinçer. Ankara, Gündoğan, 1996.

Cundioğlu, Düccane: **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2017.

Çalık, Mustafa: **Siyasi Kültür ve Sosyolojinin Bazı Kavramları Açısından MHP Hareketinin Kaynakları ve Gelişimi: 1965-1980**, Ankara: Cedit Neşriyat, 1995.

Dânişmend, İsmâil Hâmi: **Türklük Meseleleri**, İstanbul, İstanbul Kitapevi, 1983.

Darendelioğlu, İlhan Egemen: **Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri**, İstanbul, Toker Yayınları, 1975.

Darwin, Charles: **Türlerin Kökeni**, çev.: Öner Ünalın, İstanbul, Evrensel Basın Yayın, 2009.

Deliorman, Altan: **Tanıdığım Atsız**, 2. bs. İstanbul, Orkun Yayınları, 2000.

_____. **Atsız, Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2013.

Deringil, Selim: **Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, 6. baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.

Doğan, Atilla: **Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm**, İstanbul, İstanbul Bilgi

Üniversitesi Yayınları, 2006.

Dural, Baran: **Pratikten Teoriye Milliyetçi Hareket**, İstanbul Bilge Karınca Yayınları, 2011.

Durgun, Sezgi: **Memalik-i Şahane'den Vatan'a**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

Eliade, Mircea: **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi: Muhammed'den Reform Çağına**, 3. Cilt., çev.: Ali Berktaş, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2003.

Ercilasun, Ahmet Bican: **Atsız Türkçülüğün Mistik Önderi**, İstanbul, Panama Yayıncılık, 2018.

Ergil, Doğu: **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1980.

Ergün, Mustafa: **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ocak Yayınları, Ankara 1996.

Ersanlı, Büşra: **İktidar ve Tarih: Türkiye'de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, 2. bs., İstanbul, Afa Yayınları, 1996.

Esen, A. Kıvanç: “2000'li Yıllar Türkiye'si Yeni Irkçılığına Dair Bir Analiz Denemesi”, **Birikim**, Sayı: 224, Aralık 2007, s. 49-59.

Evans, Richard: **Rereading German History: From Unification to Reunification 1800-1996**, Londra, Routledge, 1996.

Faris, Erkman [Reşat Fuat Baraner]: **En Büyük Tehlike! Milli Türk Davasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü**, İstanbul, Ak-ün Matbaası, 1943.

Fortna, Benjamin C.: **Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, çev.: Mehmet Beşikçi, 2013.

Fromm, Eric: **Rüyalar Masallar Mitoslar**, çev.: Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1992.

Geçtan, Engin: **Hayat**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

Georgeon, François: **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura 1876– 1935**, çev.: Alev Er, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

_____. **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900–1930)**, çev.: Ali Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Ziya Gökalp, **Yeni Hayat**, İstanbul: Gökalp Yayınları, 1976.

_____. **Türk Töresi**, haz.: Halil İbrahim Şahin, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2014.

_____. **Türkçülüğün Esasları**, 3.bs., haz.: Mahir Ünlü, Yusuf Çotuksöken, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1987.

_____. **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları. 1976.

Greenfeld, Liah: **Milliyetçilik: Moderniteye Giden 5 Yol**, çev.: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017.

Groves, Darian Leader-Judy: **Lacan**, Milliyet Yayınları, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 1997.

Guibernau, Montserrat: **Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler**, çev.: Neşe Nur Domaniç, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1997.

Guttstadt, Corry: **Türkiye Yahudiler ve Holokost**, çev: Atilla Dirim, İstanbul, İletişim Yayınları.

Gülboy, Burak: **Mutlak Savaş-Birinci Dünya Savaşı'nın Kökenleri Üzerine Clausewitzyen Bir Çözümleme**, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2014.

Gülsoy, Ufuk: **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, İstanbul, Simurg, 2000.

Gürbilek, Nurdan: **Kör Ayna Kayıp Şark**, İstanbul: Metis Yayınları, 2016.

Hacaloğlu, Yücel: **Atsız'ın Mektupları**, 2. baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013

Hanioğlu, M. Şükrü: **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1981.

_____. **Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908**, Oxford University Press, New York/Oxford, 2001.

Hayatı Hatırlamak: Otobiyografik Belleğe Bilimsel Yaklaşımlar: der: Sami Gülgöz, Berivan Ece, Sezin Öner, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2018.

Hauser, Arnold: **Sanatın Toplumsal Tarihi: Rokoko, Klasisizm, Romantizm, Naturalizm, Empresyonizm ve Film Çağı**, çev.: Yıldız Gölönü, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1984.

Heine, Heinrich, **Romantizm Okulu**, çev.: Ömer B. Albayrak, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015.

Heyd, Ureil: **Foundations of Turkish Natinalism: The Life and Teachings of Ziya Gökalp**, London, Luzac and Company, 1950.

Hobsbawm, Eric J.: **Devrim Çağı: 1789-1848**, çev.: Bahadır Sina Şenel, Dost Kitabevi, 4.baskı, 2008.

_____. **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, 4. bs. çev.: Vedat Aslan, Ankara, Dost Kitabevi, 2010.

_____. **Sermaye Çağı 1848-1875**, 5. bs. çev.: Mustafa Sina Şenel, Ankara, Dost Kitabevi, 2012.

Hostler, Charles Warren: **Turkism and the Soviets**, New York, Praeger, 1957.

Huch, Ricarda: **Alman Romantizmi**, çev.: Gürsel Aytaç, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, 2005.

Ihrig, Stefan: **Naziler ve Atatürk**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2015.

Israel, Jonathan: **Zihin Devrimi: Radikal Aydınlanma ve Modern Demokrasinin Kökenleri**, çev.: Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul, VakıfBank Kültür Yayınları, 2018.

İleri, Rasih Nuri: **1944 TKP Davası: Kırklı Yıllar-2**, İstanbul, Tüstav Yayınları, 2003.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal: **Son Asır Türk Şairleri**, Cilt 2, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969.

İnan, Afet: **Vatandaş İçin Medeni Bilgiler**, İstanbul, Milliyet Matbaası, 1930.

_____. **Türk Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996.

İnönü, İsmet: **Defterler (1919-1973)**, haz. Ahmet Demirel, Cilt I. 3. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

Joseph de Guignes: **Hunların, Türklerin Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Tarih-i Umumisi**, İstanbul, Tanin Matbaası, 1923.

Kabacalı, Alpay: **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, Gürer Yayınları, 2007.

Kafadar, Cemal: **İki Cihan Ârefesinde**, çev.: Ceren Çıkın, Birleşik Yayınevi, 2010.

Kafesoğlu, İbrahim: **Eski Türk Dini**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.

Kaplan, Mehmet: **Namık Kemal, Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1948, s.150-158.

Karabekir, Kazım: **Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik**, C. 2, İstanbul, Emre Yayınevi, 1995.

Karabulak, Ozan: **Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı: Süreli Yayınlarda Türk Milliyetçiliğini Seyri 1931-1975**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017

Karaömerlioğlu, Asım: **Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem**, İletişim Yayınları, 2006.

Karatani, Kojin: **Tarih ve Tefekkür**, çev.: Erkan Ünal, İstanbul, Metis Yayınları, 2013

Kardeş, M. Ertan: **Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015

Karpat, Kemal: **The Politization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman**, Oxford, Oxford University Press, 2001.

_____. "Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak", **Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si**, der.: Kemal Karpat, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Kedourie, Elie: **Avrupa'da Milliyetçilik**, çev.: M. Haluk Timurtaş, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Keleş, Ruşen, Ünsal, Artun: **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara: A.Ü. S.B.F Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1982.

Keyder, Çağlar: **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, 2 bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 1990.

Kısakürek, Necip Fazıl: **Babıali**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1976.

Koçak, Cemil: **Türkiye'de Mili Şef Dönemi (1938-45): Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma**, C.1, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

_____. **Geçmişiniz İtinayla Temizlenir**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

[Kök] **Türk İmparatorluğunun Kuruluşu ve Yıkılışı, Erken İç Asya Tarihi**, 4. bs. ed. Deniz Sinor, çev.: Prof. Dr. Talât Tekin, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Köker, Levent: **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, 2. Bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 1993.

Köprülü, M. Fuat: **Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türki-i Basit**, İstanbul, Türkiyat Enstitüsü Yayınları, 1928.

_____. **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004

_____. **İslam Medeniyeti Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

Köroğlu, Erol: **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914–1918) Propagandadan Milli Kimlik İnşasına**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Kracauer, Siegfried: **Tarih: Sondan Bir Önceki Şeyler**, çev.: Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2013.

Kreiser, Hans-Lukas: **Türklüğe İhtida 1870-1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

_____. **Atatürk**, çev.: Dilek Zaptçioğlu, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Kuran, Ahmet Bedevi: **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000.

Kushner, David: **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)**, çev.: Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem, Fahri Erdem İstanbul, Kervan Yayınları, 1979.

Kut, Günay: **Orhan Şaik Gökyay**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009.
Küçük, Yalçın: **Aydın Üzerine Tezler: 1830-1980**, C. 4, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1984.

Küçükcalcan, Kağan Bahadır: **Her Devrin Menkûbu Atsız**, İstanbul, Aygan Yayıncılık, 2015.

Landau, Jacob M.: **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar**, çev.: Erdinç Baykal, Ankara, Turhan Kitabevi, 1979.

_____. **Pantürkizm**, çev.: Mesut Akın, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999.

Landes, David: **The Industrial Revolution in Britain. In The Unbound Prometheus: Technological Change and Industrial Development in Western Europe from 1750 to the Present**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003

Lewis, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev.: Boğaç Babür Turna, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2008.

Löwy, Michael: **İsyen ve Melankoli Moderniteye Karşı Romantizm**, çev.: Işık Ergüden, Versus Yayınları, 2007.

Lukacs, Georg: **Akılın Yıkımı**, C. 2, çev.: Ayşe Teşken, İstanbul, Payel Yayınları, 2006.

Maksudyan, Nazan: **Türklüğü Ölçmek Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi 1925–1939**, 2. bs. İstanbul, Metis Yayınları, 2007.

Mardin, Şerif: **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İstanbul, İletişim Yayınları,

1996.

_____. **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908**, 7. bs., çev.: Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, İstanbul, İletişim, 2000.

Marx, Karl: **Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i**, çev.: Sevim Belli Ankara, Sol Yayınları, 1976.

Marx, Karl; Engels, Friedrich: **Komünist Parti Manifestosu**, çev.: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Mert, Nuray: **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, Selis Kitapları, İstanbul, 2007

Meşe, Ertuğrul: **Komünizmle Mücadele Dernekleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.

Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar, çev.: Devrim Çetinkasap, ed.: Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Moran, Berna: **Edebiyat Kuramı ve Eleştiri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Mosse George L.: **The Fascist Revolution: Toward a General Theory of Fascism**, Winsconsin, The Universty of Winsconsin 2021.

Mumcu, Uğur: **40'ların Cadı Kazanı**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1992.

Tom Nairn, **Milliyetçiliğin Yüzleri**, çev.: Seda Kırdar, Mehmet Ratip, İstanbul, İletişim, 2015.

Natter, Wolfgang G: **Literature at War, 1914-1940: Representing the "Time of Greatness" in Germany**, New Haven, Yale University Press, 1999.

Namık Kemal: Osmanlı Tarihi, Cilt 1, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971.

Namık Kemal, Millî Türk Talebe Birliği Neşriyatından, İstanbul, Tecelli Basımevi, 1936.

Neumann, Cristoph K.: **Araç Tarih Amaç Tanzimat: Tarih-i Cevdet'in Siyasi Anlamı**, çev.: Meltem Arun, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Nietzsche, Friedrich: **Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine**, çev.: Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 2008.

Novalis: **Geceye Övgüler**, çev.: Ahmet Cemal, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2006

Nutku, Özdemir: **Dünya Tiyatrosu Tarihi: Başlangıcından 19. Yüzyıla Kadar**, C I. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1985.

Odabaşı, İ. Arda, **Osmanlı Matbuat Kapitalizmi ve Milliyetçilik 1913-1914**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2021

Oktay, Cemil: **Modern Toplumlarda Savaş ve Barış**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Okutan, M. Çağatay: **Bozkurt'tan Kur'an'a Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

Olson, Richard G: **Science and Scientism in Nineteenth-Century Europe**, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 2008.

Oral, Mustafa: **Türkiye'de Romantik Tarihçilik**, 3. bs. İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi, 2019.

Oran, Baskın: **Türkiyeli Kürtler Üzerine Yazılar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Ortaylı, İlber: **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, Alkım, 2005.

Öğün, Süleyman Seyfi: **Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik**, Alfa Yayınları, 2000.

Ömer Seyfettin, **Turan Devleti**, İstanbul, Su Yayınları, 3. bs., 1980.

_____. **Türklük Üzerine Yazılar**, Bilgi Yayınevi, 2. bs., 2003.

_____. **Bütün Hikâyeleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, haz. Nâzım Hikmet Polat, 4. bs., 2020.

Önen, Nizam: **İki Turan: Macaristan ve Türkiye'de Turancılık**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

Önderman, Murat: **Utanç: Sosyo-Kültürel Bir Fenomen Olarak Utanç**, İstanbul, Vakıfbank Kültür Yayınları, 2020.

Öner, Kenan: **Öner ve Yücel Davası**, 2. basım, İstanbul: Kenan Matbaası, 1947.

Öner, Sâkin: **Nihal Atsız**, 2 bs. İstanbul, Toker Yayınevi, 1988.

Örnek, Cansu: **Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı: Anti-komünizm ve Amerikan Etkisi**, İstanbul: Can Yayınları, 2015.

Özdağ, Ümit: **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**,

İstanbul, Boyut Yayınları, 2004.

Özdemir, Cihan: **Atsız Bey-Hüseyin Nihal Atsız'ın Hayatı, Fikirleri ve Romanları Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007.

Özdoğan, Günay Göksu: **Turan'dan Bozkurt'a, Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)**, çev.: İsmail Kaplan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Öznur, Hakkı: **Ülkücü Hareket: Portreler Ülkücü Hareketin Fikri ve Siyasi Gelişmesinde Yer Alan İsimler**, C. 6, Ankara, Alternatif Yayınları, 1999.

Öztañ, Güven Gürkan: **Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2013.

_____. **Türkiye'de Militarizm**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018.

Pala, İskender: **Namık Kemal'in Tarihi Biyografileri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Parla, Taha: **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, haz. Füsun Üstel, Sabir Yücesoy, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. bs. 1993.

Pelvanoğlu, Emrah: **Tanzimat ve Metatarih: Namık Kemal'in Tarih Anlatılarının Poetikası**, İstanbul, Vakıfbank Yayınları, 2019.

Pine, Lisa: **Education in Nazi Germany**, Oxford/New York, Berg Publishers, 2010.

Poulton, Hugh: **Silindir Şapka, Bozkurt ve Hilal: Türk Ulusçuluğu ve Türkiye Cumhuriyeti**, çev.: Yavuz Aldoğan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1998.

Poulantzas, Nicos: **Faşizm ve Diktatörlük**, çev.: Ahmet İnsel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Prens Sebahattin, **Gönüllü Sürgünden Zorunlu Sürgüne Bütün Eserleri**, ed.: Mehmet Ö. Alkan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008, 201.

Ramsaur, Ernest Edmondson: **Jön Türkler ve 1908 İhtilâli**, İstanbul, Sander Yayınları, çev.: Nuran Yavuz 1982.

Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım III (Rıza Nur Atatürk Kavgası)**, ed.: Abdurrahman Dilipak. İstanbul, İşaret Yayınları, 1992.

_____. **Türk Tarihi**, 14 Cilt, İstanbul, Toker Yayınları, 1994.

Sadoğlu, Hüseyin: **Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, 2.bs İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

- Safa, Peyami: **Türk İnkılâbına Bakışlar**, İstanbul, Ötüken Yayınları 1997.
- Safranski, Rüdiger: **Romantik: Bir Alman Sorunsalı**, çev.: Ali Nalbant, İstanbul, Alfa Yayınları, 2021.
- Sakaoğlu, Necdet: **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Sançar, Nejdet: **İsmet İnönü'yle Hesaplaşma**, Ankara, Afşın Yayınları, 1973.
- _____. **1944 Irkçılık-Turancılık Davası Mahkeme Günlükleri**, haz. Serkan Akgöz, İstanbul, Bozkurt Yayınları, 2018.
- Sayılğan, Aclan: **Türkiye'de Sol Hareketler**, 5. baskı, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2009.
- Saylan, Kemal: **Gümüşhane: İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1850-1914)**, Gümüşhane, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Schama, Simon: **Yurttaşlar: Fransız Devriminin İçerden Tarihi**, çev.: Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul, Alfa Yayınları, 2015.
- Schnapper, Dominique: **Sosyolojik Düşüncenin Özünde Öteki ile İlişki**, çev.: Ayşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.2005.
- Schivelbusch, Wolfgang: **Uzak Akrabalar, Faşizm, Nasyonal Sosyalizm, New Deal, 1933-1939**, çev.: Muhammet Metin, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.
- Sefercioğlu, Necmeddin: **Türkocağı'na Hizmet Edenler: Ocak'ta Kim Kimdi**, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 2004.
- _____. **Türkçü Dergiler**, Ankara, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2008.
- Sencer, Emre: **1930'larda Alman ve Türkiye'de Askeri Kültür**, çev.: Özlem Albayrak, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.
- Sertel, Sabiha: **Roman Gibi**, İstanbul, Can Yayınları, 2015.
- _____. **Roman Gibi: Demokrasi Mücadelesinde bir Kadın**, 2. bs., İstanbul, Belge Yayınları, 1987.
- Sertkaya, Osman Fikri: **Hüseyin Nihâl Atsız: Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1998.
- Shaw, Stanford J: **The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic**,

Macmillan, London, 1991.

Smith, Anthony D.: **Milli Kimlik**, çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1994.

_____. **Seçilmiş Halklar**, çev.: Ayhan Küçük, İstanbul, Alfa Yayınları, 2018.

Steinberg, Jonathan: **Bismarck**, çev.: Hakan Abacı, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2015.

Sternhell, Zeev; Sznajder, Maria; Asheri, Maia: **Faşist İdeolojinin Doğuşu**, çev.: Şule Çiltaş, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012.

Süer, Ö. Aydın: **XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2000.

Şahin, Hakan: **Türkiye'de Asker, Toplum ve Siyaset: Askerlerin Yaşam Anlatıları Üzerinden Bir Okuma**, İstanbul, Beyoğlu Kitapevi, 2021

Şenel, Alâeddin: **İrk ve İrkçilik Düşüncesi**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınevi, 1984.

Şener, Sevdâ: **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**, 11 bs., Ankara: Dost Kitapevi, 2017

Tahir, Kemal: **Namık Kemal Hakkında Diyorlar Ki**, İstanbul, Şirketi Mürettibiye Basımevi, 1936.

Tanrıöver, Hamdullah Suphi: **Dağyolu**, 2. C., haz.: Fethi Tevetoğlu, İzmir, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

Taylak, Muammer: **Türkiye'de Öğrenci Hareketleri**, İstanbul, Hamle Yayınevi, 1997.

Timur, Taner: **Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik**, İstanbul, Afa Yayınları, 1991.

_____. **Sürüden Ayrılanlar: Siyasal İktidar, Aydın, Tarih ve Özgürlük**, İstanbul, İmge Kitapevi, 2000.

_____. **Çok Partili Yaşama Geçiş**, İstanbul: İmge Kitapevi, 2003.

Tekin, Nergishan: **Nihal Atsız**, İstanbul, Kariyer Yayıncılık, 2015.

Ter-Matevosyan, Vahram: **Turkey, Kemalism and the Soviet Union: Problem of Modernization, Ideology and Interpretation**, Cham: Palgrave Macmillan, 2019.

Tevetoğlu, Fethi [M. Atsız'a Yoldaş]: **Bir Bayrak Altında!**, İstanbul, Arkadaş Basımevi, 1934.

Toprak, Zafer: **Millî İktisat-Millî Burjuvazi: Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

_____. **Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji**, İstanbul, Doğan Kitap, 2012

Tosh, John: **Tarih Peşinde-Modern Tarih Çalışmalarında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular**, çev.: Özlem Arıkan, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1984.

Tönnies, Ferdinand: **Community and Society**, çev.: Charles P. Loomis, Mineola, NY: Dover Publications, 2002.

Tunaya, Tarık Zafer: **Türkiye'de Siyasal Partiler**, 2. Cilt, 2. Bs. İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1998.

Turgut, Hulusi: **Şahinlerin Dansı – Türkeş'in Anıları**, İstanbul, ABC Basın Ajansı Yayınları, 1995

Türkeş, Alparslan: **Temel Görüşler**, İstanbul, Orkun Yayınları, 1979.

Türkkan, Reha Oğuz: **Kızıl Faaliyet**, İstanbul, Bozkurtçu Yayınevi, 1944.

_____. **İleri Türkçülük ve Partiler**, İstanbul, Sinan Matbaası, 1946.

Ülken, H. Ziya: **Millet ve Tarih Şuuru**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008

_____. **Türkiye'de, Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul, Ülken Yayınları, 1979.

Ünsaldı, Levent: **Türkiye'de Asker ve Siyaset**, çev.: Orçun Türkay, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2008.

Üstel, Fusun: **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları (1912–1931)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Weber, Max: **Economy and Society**, ed. Guenter Roth and Claus Wittich. University of California Press, 1968.

Vaktiyle Bir Atsız Varmış, haz.: Fırat Kargıoğlu, İstanbul, Siyah Beyaz Kültür ve Sanat Platformu Yayınları, 2006.

Yaşlı, Fatih: **Kinimiz Dinimizdir Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme**, 4. bs. İstanbul, Yordam Kitap, 2019.

_____. **Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkeş: Türkiye ve Soğuk Savaş**, 2

bs. İstanbul: Yordam Yayınları, 2019.

Yeğen, Mesut: **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

Yıldırım, Hayri: **Nejdet Sançar: Türk Irkı Sağ Olsun**, İstanbul, Aygan Yayıncılık, 2016.

Yıldız, Ahmet: **Ne Mutlu Türküm Diyebilene Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919–1938)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Yusuf Akçura: **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1976.

Yücel, Hasan Âli: **Dâvam**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Yücel, M. Serhan: **Demokrat Parti**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2001.

Zürcher, Eric Jan: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 19. bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

D) MAKALELER ve KİTAP BÖLÜMLERİ:

Atacan, Şeyma, “Idle Souls, Regulated Emotions of a Mind Industry: A New Look at Ottoman Materialism”, **Journal of Islamic Studies**, Yıl 32, Sayı 3, Eylül 2021, s. 351-353.

Ağaoğulları, Mehmet Ali: “Aşırı Milliyetçi Sağ”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, der.: Irvin Schick ve Ahmet Tonak İstanbul, Belge, 1990, s. 189-236.

Ahmed, Feroz: “Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Siyasi Partiler”, **Modern Dünyada Türkiye**, 4. C., (ed. Reşat Kasaba) İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011, s. 229-272.

Akçan, Erol: “Colmar von der Goltz Paşa'nın Osmanlı Ordusu ve Asker-Sivil Aydınlar Üzerindeki Etkisi”, **Atatürk Dergisi**, 4 C., Sayı: 1, 2015, s. 13-35.

Akkoyun, Turan: “1934'te *Orhun* ve *Millî İnkılâp*'ın Kapatılmasına Mahalli Bir Bakış”, **3 Mayıs 1944-50 Yılı – Türkçülük Armağanı**, Akademi Kitapevi, İzmir, s. 44-49.

_____. “Volksgeist: Herder'den Bu Ülke'nin Ruhuna”, **Türk Politik Kültüründe Romantizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

Aktaş, Erhan: “Mehmet Fuat Köprülü'de Folklor ve Halk Edebiyatı Algısı ve Bunlar

Üzerine Yaptığı Çalışmalar”, **Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C: 8, No.1, Yaz 2013, s.151-172.

Albayrak, Nurettin: “Dadaloğlu”, **TDV İslâm Ansiklopedisi** c.8 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 397-398.

Alkayeva, Leyla: “Sabahattin Ali'nin Romanlarında Hümanizm” **Sovyet Türkologlarının Türk Edebiyatı İncelemeleri**, çev.: Tatyana Moran, Yurdanur Salman, İstanbul, Cem Yayınevi, s.81-101.

Altınay, Ayşegül; Bora, Tanıl: “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, 4. C. der. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul İletişim Yayınları, 2002, s. 141-154.

Ata, Bahri: “Ahmet Refik Altınay, Rousseau, Emile ve Tarih Öğretimi”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 159, 2003, s. 239-244.

Ateşoğlu, Ahmet: “Türkçülük Bayramı ve Atsız”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, haz. Refet Köroğlu, Cengiz Yavan, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000 s. 85-91.

Bal, Sümeye: **Gün Olur Asra Bedel Romanı İle Bozkurtlar Romanında Mekân Olarak Bozkır**, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, , Cilt 4 , Sayı 8, 2018 S. 307-322

Ayvazoğlu, Beşir: “Tanrıdağ'dan Hıra Dağı'na Uzun İnce Yollar”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, C. 4, Milliyetçilik, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul, 2002, s. 541-579.

Aytürk, İlker: “Yetmişli Yıllarda Ülkücü Hareket ve Komünizmle Paramiliter Mücadele”, **Türkiye'nin 1970'li Yılları**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 441-460.

_____. “The Racist Critics of Atatürk and Kemalism, from the 1930s to the 1960s”, **Journal of Contemporary History**, Vol. 46, 2011, s. 319-324.

Baer, Marc David: “An Enemy Old and New: The Dönme, Anti-Semitism, and Conspiracy Theories in the Ottoman Empire and Turkish Republic”, **The Jewish Quarterly Review**, Vol. 103, No. 4 (Fall 2013) s. 523–555.

Bağcı, Hasan: “İslâm'a karşı Yobazlık I.”, **İslâm'ın İlk Emri: Oku**, Sayı: 99, Mayıs 1970, s. 19.

_____. “İslâm'a karşı Yobazlık II.”, **İslâm'ın İlk Emri: Oku**, Sayı 100, Haziran 1970, s. 12.

Balcı, Tamer: “Turkish Nationalists and the Ottoman Imperial Legacy”,

International Journal of History, Volume 4/3 171, October 2011, s. 35-52.

_____. “The Rise and Fall of Nine Lights Ideology”, **Politics, Religion & Ideology**, Vol. 12, Sayı: 2, 2011 Haziran, s. 145-150.

Bali, Rıfat N.: “Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları-I”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 186, Haziran 1999, s. 47-55.

_____. “Türk Anti-semitizmi,” **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, Cilt 5, ed. Murat Gültekingil, Tanıl Bora, Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.402–9.

_____. “Gayri Müslim Yurttaşlar Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Ortaya Çıkan Görüşler: Bir Bilanço Denemesi”, **Cumhuriyet Tarihinin Tartışmalı Konuları**, haz.: Bülent Bilmez, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013, s. 109-119.

Balibar, Etienne: “Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji”, 2. bs. ed. Etienne Balibar &Immanuel Wallerstein, **İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler** içinde, Metis Yayınları, çev.: Nazlı Ökten, 1995, s. 109-133.

_____. “İrkçilik ve Milliyetçilik”, **İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler**, 2. bs. ed. Etienne Balibar &Immanuel Wallerstein, İstanbul, Metis Yayınları, çev.: Nazlı Ökten, 1995, s. 50-90.

Banner, Lois W.: “Biography as History”, **The American Historical Review**, 114 (3), Haziran 2009, s. 579-586.

Batuk, Cengiz: “Georges Dumézil ve Türk Dinler Tarihindeki Yeri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 28, 2010, s. 87-111.

Berktaş, Halil: “Küme Düşme Korkusuna Osmanlı-Türk Reaksiyonu”, **Dünyada Türk İmgesi**, İstanbul, Kitap Yayınevi, haz. Özlem Kumrular, 2005, 179-204.

Berlin, Isaiah: “What is Counter-Enlightenment?”, **Against the Current** içinde, Princeton, NJ, Princeton University Press, 2011, s. 1-24.

Birinci, Ali: “Türk Hukuk Tarihçisi Sadri Maksudî'nin Hayat Hikâyesi ve Eserleri”, **İÜFFM - Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı**, Cilt LXXV, 2017, s. 75-122.

Bourdieu, Pierre: “L'illusion biographique”, İngilizceye çev. Y. Winkin ve W. Leeds-Hurwitz, **Identity: A Reader**, ed P. Du Gay, J. Evans, P. Redman London, Sage Publications, 2004, s. 297–303.

Bora, Tanıl; Burak Onaran: “Nostalji ve Muhafazakârlık- Mazi Cenneti”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Boratav, Pertev Naili: “Fikir Hayatı/Talebe Birlikleri Hakkında”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 4, 15 Ağustos 1931, s. 91-92.

_____. “Seyahat Notları”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 162-163.

_____. “Seyahat Notları II”, **Atsız Mecmua**, Sayı 8, 15 Birincikanun, s. 209-211.

Bölükbaşıoğlu, Yusuf Ziya: “Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm: Hüseyin Nihâl Atsız Yazıları Üzerine Bir İnceleme”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2019.

Burke, Edmund: **Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler**, çev.: Ahmet Özcan, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2019.

Çakır, Göktürk Ömer: “Atsız ve Osmanlı”, **Orkun**, Sayı: 171, Mayıs 2011.

_____. “Atsız Portresinin Tamamlanması Üzerine Düşünceler ve Yeni Bir Formla Atsız'ı Anlatmak Önerisi”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 125, Kış 2016, s-54-57.

Çavdar, Necati: “Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Eylül 2107, s. 627-644.

Cengiz, Fatih Çağatay: “Nihâl Atsız'daki Kemalizm: Millî ve Seküler Bir Dinin İzini Sürmek”, **Mülkiye Dergisi**, Sayı: 44, 2020.

Çetinkaya, Şadi: “Atsız ve Türk Birliği”, **Türk Yurdu**, Sayı: 56, Nisan 1992, s. 31-35.

Çopur, Gürhan: “Ruh Adam Romanında Kahramanın Sonsuz Yolculuğu: Yasak Aşk'ın Döngüsü”, **Turkish Studies**, Volume 7/3, Summer 2012, s. 837-844.

Çubukçu, Aydın: “Romantizm, Devrimler ve Devrimciler”, **Romantizm**, haz. Fatma Sıla Sandal, Ulaş Bager Aldemir, İstanbul, Pinhan, Yayıncılık, 2021, s. 443-448.

Deliorman, Altan: “Atsız'ın Mânevî Kızı Kâniye Hanım ile Mülakât”, **Boğaziçi**, Sayı: 42, Aralık 1985, s.33-35.

_____. “Atsız ve Türk Tarihi”, **Yönelişler**, Sayı: 31, 1985.

_____. “Atsız'la Fatih'in Türbesinde”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, haz.: Refet Körüklü, Cengiz Yavan, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.161-162.

_____. “Tanıdığım Atsız Üzerine Söyleşi”, **Türk Yurdu**, C. 21, Sayı: 165, 2001,

s.36-38.

_____. “Atsız ve Kafesoğlu”, **Orkun**, Sayı: 78, Ağustos2004.

_____. “Atsız'ı Etkileyen Şahsiyetler: Ziya Gökalp ve Atsız (1)”, **Orkun**, Sayı: 104, Ekim 2005.

_____. “Atsız'ı Etkileyen Şahsiyetler: Ziya Gökalp ve Atsız (2)”, **Orkun**, Sayı 105, Kasım 2005.

_____. “Atsız'ı Etkileyen Şahsiyetler: Dr. Rıza Nur”, **Orkun**, Sayı 106, Aralık 2005.

_____. “Atsız'ı Etkileyen Şahsiyetler: Atsız ve Zeki Velidî Togan”, **Orkun**, Sayı: 107, Ocak 2006.

Doğaner, Yasemin: “İhtilâlin Mantığı”, **Türkiye'nin 1960'lı Yılları** haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 99-116.

Dural, Ahmet Baral: “A Theorist Between Fascism and Nationalism in the First Wave of Turkish Nationalism: Nihal Atsız”, **The International Journal of Diversity**, Cilt. 11, Sayı: 1, Yaz 2011, 159-175.

Dumont, Louis: “Interaction between Cultures: Herder's Volk and Fichte's Nation”, **Ethnicity, Identity and History –Essays in memory of Werner J. Cahnman**, ed. Joseph B. Maier, Chaim I. Waxman, Transaction, New Brunswick, 1983, s. 13-26.

Ekincikli, Mustafa; Şahin Alpaslan: “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Öncesinde Kurulan 'İhtilal Örgütleri' ve Dokuz Subay Olayı”, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, Sayı: 70, Kasım- Aralık 2018, s.39-54.

Eldem, Edhem: “Padişahın Paşaları ve Prozopografya Hakkında”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 190, 2009, s. 44-48.

Emecen, Feridun M: “Osmanlı Kronikleri ve Biyografisi” **İslam Araştırmaları Dergisi**, Sayı 3, 1999, s. 83-90.

Erken, Ali: “Örgüt ve Strateji: 1965-1980 Arasında Milliyetçi Hareket Partisi”. **İnsan & Toplum**, Cilt 4, Sayı: 7, 135-163.

Ertekin, Orhangazi: “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, Cilt 4. ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinğil İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 345-387.

Erus, Faruk: “Donanma Dergisinin Tarihçesi”, **Donanma Dergisi**, C. 80, Sayı: 456, 1967, s. 19-20.

Feroze A.K. Yasamee: “Colmar Freiherr von der Goltz and the Rebirth of The Ottoman Empire”, **Diplomacy and Statecraft** 9, Sayı: 2, 1998: s. 91-128.

Gevrek, Meltem Ağduk: “Yurt ve Dünya / 1941-1944: 1940'ların 'Solunun' Ankara Çevresi”, **Toplum ve Bilim**, s. 78, Güz 1998, s. 255-272.

Görkem, İsmail: “Prof. Pertev N. Boratav'ın 1927-1944 Dönemi ve Atsız Mecmua'daki Yazıları”, **Millî Folklor Dergisi**, Sayı: 42, 2012, s. 6-30.

Gusdorf, Georges: “Conditions and Limits of Autobiography”, **Autobiography: Essays, Theoretical and Critical**, New Jersey, Princeton University Press Autobiography, 1980, s. 28-48.

Güntürk, Sümerya: Şakir Berber: “Hüseyin Nihâl Atsız'ın Eğitim Görüşleri”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, C. 8, Sayı: 23, C. 8, Yaz 2019, 313-314.

Gürsoy, Gencay: “Tıbbiye ve Siyaset”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi: Yüzyıl Biterken**, İstanbul, İletişim Yayınları, 7. Cilt, s.1730-1731.

Henderson, Alexander: “Pan-Turanian Myth in Turkey Today”, **Asiatic Review**, XLI, January, 1945, s. 88-92.

İlgar, İhsan: “Kaybedilen Bir Dostun Arkasından”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, haz. Refet Körüklü, Cengiz Yavan, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000, s. 29-30.

İnci, Handan: “Nâmık Kemal Karşısında Beşir Fuad”, **Nâmık Kemâl**, ed. Turan Karataş, Orhan Kemal Tavukçu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011, s. 300-315.

İpek, Göktuğ: “Basında Sabahattin Ali-Nihâl Atsız Davası”, **Akademik Bakış Dergisi**, 55. sayı, Mayıs- Haziran 2016.

İrem, Nazım: “Cumhuriyetçi Muhafazakârlık”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, C. 5, 3. bs., ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, 105-117.

Kafesoğlu, İbrahim: “Ziya Gökalp'te Tarihçilik”, **Belleten**, Ankara, 1984, s. 89-190.

Karaer, İbrahim: “Türk Yurdu Dergisinin İkinci Yayın Döneminde (1923-1931) Türkçülük', Dış Türkler ve Türk Birliği Düşüncesi (1. Bölüm)”, **Türk Yurdu**, Sayı: 363, Kasım 2017, s.56-60.

Kaya, Aslı; Fevzi Çakmak: **Millî Türk Talebe Birliği'nin Yayın Organı: Birlik Gazetesi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 65, Güz 2019, s. 227-262.

Keleş, Ruşen; Artun Ünsal: “Kent ve Siyasal Şiddet”, **Cogito**, Sayı: 6-7, Kış-Bahar 1996, 91-104.

Kemaloğlu [Muharrem Ergin]: “Falif Rıfkı'ya Cevap”, **Orkun**, Sayı:61, 30 Kasım 1951, s. 3-7.

Koca, Bayram: “Altmışlı Yıllarda Türkiye'de Anti-komünizm: Truman Doktrin'nden Komünizmle Mücadele Dernekleri'ne”, **Türkiye'nin 1960'lı Yılları**, haz.: Mete Kaan Kaynar, s. 545-570.

Kocakaplan, İsa: “Atsız'ın Şiirlerinde Ölüm Fikri”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 76, 1980, s.14-22.

Koç, Saadettin: “Türklerde Kadın ve Hüseyin Nihal Atsız'ın Tarihî Romanlarında Kadın Motifi”, **Erdem**, Sayı: 60, 2011, s. 155-185.

Koçu, Reşat Ekrem: “Hüseyin Nihal Atsız”, **İstanbul Ansiklopedisi III.**, ed. Reşad Ekrem Koçu ve Mehmed Ali Akbay İstanbul, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960, s. 1324-1325.

_____. “Atsız Mecmua”, 1325, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.9, s. 1325.

Korucu, Arzu: “Ruh Adam'da Animayla Aydınlanan Yeniden Doğuş Arketipi: Selim Pusa'tın Sonsuz İstirabı”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, (Ek Sayı 1), 2019, s. 710-724.

Koz, M. Sabri: “Nihal Atsız'dan Pertev Naili Boratav'a Mektupların İzinde”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 193, 2010, s. 94-96.

Körüklü, Refet: “Atsız'ı Anarken”, **Kurultay Gazetesi**, 5 Ocak 1998.

Kural, Sadık K.: “Tarihî Roman ve Atsız'ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler”, **Atsız Armağanı I.** ed. Erol Güngör, Mustafa Kafalı, Osman F. Sertkaya, Ankara, Altınordu, 2017 s. 83-112.

Landau, Jacob M.: “Ultra-Nationalist Literature in the Turkish Republic: A Note on the Novels of Hüseyin Nihâl Atsız” **Middle Eastern Studies**, Volume 39/2 April 2003, s. 204-10.

Lewis, Bernard: “Türkiye'de Tarihçilik ve Milli Uyanış”, **Türk Yurdu**, 1960 s.9-11.

Lovejoy, Arthur O: “On the Discrimination of Romanticisms”, **English Romantic Poets** içinde, ed. Meyer Howard Abrams Oxford, Oxford University Press, 1960, s. 3-24.

Mann, Michael: “The Roots and Contradictions of Modern Militarism”, **New Left Review**, Sayı 162, s. 35-50.

Mardin, Şerif; Burcu Toksabay: “Sosyoloji ile Dünyaya Bakmak”, **Tarihsel Sosyoloji**, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, ed. Elisabeth Özdalga, 3. Baskı, s.228-248.

Ortaylı, İlber: “Türk Tarihçiliğinde Biyografi İnşası ve Biyografik Malzeme Sorunsalı”, **Osmanlıdan Cumhuriyete Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s.56-63.

Ökte, Ertuğrul Zekai: “Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilal Cemiyeti: Kordus”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, No: 40, Ocak 1971.

Özbudun, Sibel: “Anthropology as a Nation-Building Rhetoric: The Shaping of Turkish Anthropology (from 1850s to 1940s)”, **Dialectical Anthropology**, C. 35. Sayı: 1, Mart 2011, s. 111-129.

Özcan, Ömer: “Atsız'ın Bilinmeyen Bir Yazısı”, **Türk Yurdu**, Temmuz 2010, s.70-73.

Özgören, Aydın: “İki Din Taşıyan İstavriler ve Propaganda”, **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C. 5, Sayı: 8, s.153-174.

Öztuna, Yılmaz: “Büyük Bir Dil ve Tarih Bilgini Atsız'ın Ardından”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 3 Mart 1976.

_____. “Tarih Perspektifinden Türkeş”, **Alparslan Türkeş Birinci Yıl Armağanı: 04/04/1997- 04/04/1998**, Ankara, M. H. P. Genel Merkezi, 1998, s. 181-186.

Öztürkmen, Ahu: “Folklore on Trial: Pertev Naili Boratav and the Denationalization of Turkish Folklore”, **Journal of Folklore Research**, Vol. 42, No. 2, May - Aug., 2005, s185-216.

Sançar, Nejdett: “Milliyetçiler Birleşiniz!”, **Özleyiş**, Aralık 1946

_____. [?] “1944-1945 Irkçılık Turancılık Davası”, **Orkun**, Sayı: 27, 6 Nisan 1951.

_____. “Hamasî Türkçülük ve Kuru Türkçülük İddiaları”, **Ötüken**, Sayı: 82 Ekim 1970, s .6-7.

_____. “Atatürkçülük Perdesi Arkasında Türk Düşmanlığı”, **Ötüken**, Sayı 48, Aralık 1967, s. 4.

_____. “Nihâl Atsız”, **Ötüken**, Sayı: 109, Ocak 1973.

Saraçoğlu, Cenk: “Ülkücü Hareketin Bilinç Altı Olarak Nihal Atsız”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 100, Bahar 2004, s.100-124.

Sefercioğlu, Necmeddin: “Atsız Beğ ve Kütüphane”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, haz: Refet Körüklü, Cengiz Yavan, İstanbul: Türk Dünyası Tarih Araştırmaları Vakfı, 2000, s. 171-174.

_____. “Atsız'ın Mektupları”, **Türk Yurdu**, Sayı: 312, Ağustos 2013 - Yıl 102

Öner, Sezin: “Neden Hatırlıyoruz? Neden Unutuyoruz? Otobiyografik Belleğe İşlevsel Bir Bakış”, **Hayatı Hatırlamak: Otobiyografik Belleğe Bilimsel Yaklaşımlar**, der. Sami Gülgöz, Berivan Ece, Sezin Öner, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2018, s. 71-88.

Sertkaya, Osman Fikri, “Hüseyin Nihal Atsız, Hayatı ve Eserleri”, **Atsız Armağanı I**, haz. Erol Güngör, Mustafa Kafalı, Osman Fikri Sertkaya, İstanbul, Altınordu Yayınları, 2017, s. 7-24.

Soğukömeroğulları, Mehmet: “Altın Işık' Dergisi Üzerine”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 31, Nisan 2014, s.81-98.

Soysal, Gün: “Rusya Kökenli Aydınların Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasına Katkısı”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 483-504.

Tamer, Aytül: “Muhayyel Komünizm: Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası”, **Doğu-Batı**, Sayı: 58, Ağustos-Eylül 2011, s. 91-114.

Tansel, Fevziye Abdullah: “Süleyman Hüsnü Paşa ve Namık Kemal'in Münasebat ve Muhaberatı”, **Türkiyat Mecmuası**, C. XI, 1954 s. 131-152.

Taşkın, Yüksel: “Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, C. 4, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin İstanbul, 2002, s. 618-634.

Tatlısu, Mustafa: “Atsız'la Konuştum”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, haz: Refet Körüklü, Cengiz Yavan, İstanbul, Türk Dünyası Tarih Araştırmaları Vakfı, 2000, s. 101-104.

Tetik, Mustafa Onur: “İki Aykırı İdealist: Faşizm İddiaları Bağlamında G. Gentile ve H. Nihal Atsız”, **Vaktiyle Bir Atsız Varmış, Siyah Beyaz Kültür ve Sanat Platformu Yayınları**, İstanbul 2013, s. 238-252.

Thompson, Paul: **Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih**, çev.: Şehnaz Layıkel, İstanbul, Tarih

Vakfi Yurt Yayınları, 1999.

Togan, Zeki Velidi: “Seyahat Notları- Hatıra Defterinden”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 138-140.

Toprak, Zafer: “II. Meşrutiyet'te Solidarist Düşünce: Halkçılık”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 1, 1977, s. 92-123.

_____. “Osmanlı Narodikleri Halka Doğru Gidenler”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 24, 1984, s. 69-81.

_____. “Türkiye'de Aydın, Ulus-Devlet ve Popülizm,” **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, Bağlam Yayınları, der.: Sabahattin Şen, İstanbul, 1995, s. 39-81.

_____. “Osmanlı'da Toplumbilimin Doğuşu”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**, Cilt 1,7.bs., der.: Mehmet Ö. Alkan İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 310-327.

_____. “Nazım Hikmet'in 'Putları Kırıyoruz' Kampanyası ve Yeni Edebiyat”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 261, 2015, Eylül, s. 34-42.

Tuğluoğlu, Fatih: “II. Meşrutiyet Döneminde Milliyetçi Bir Çocuk Dergisi: Talebe Defteri (1913-1919)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XV/30, Bahar 2015.

Turan, Namık Sinan: “Tanzimat Bürokratlarından Jöntürklere: Osmanlı Siyasal Yapısında Değişim ve Laikleşme”, **İktisat Dergisi**, Mart-Nisan 2009: 73-82.

Türk, Cezmi [Ahmed Rıza]: “Türk Antropolojisine Methal”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 6, Birinciteşrin 1931, s.127-129.

_____. “Türk Antropolojisine Methal III”, **Atsız Mecmua**, Sayı: 11, 15 Mart 1932, s. 266.

Türkkan, Ahmet: “Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti'nde Tanassur Olayları ve Akdağmadeni'ndeki Gizli Hristiyan İstavriler”, **Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 10, 2010 s. 141-174.

Türkkan, Reha Oğuz: “Türk Anaları Sizden Bekliyoruz”, **Bozkurt**, Sayı: 1, Mayıs 1939.

_____. “Va-Nu nun Hezeyanları”, **Bozkurt**, Sayı: 3, Mayıs-Haziran 1940.

_____. “Türkçü Deyince Ne Anlarız”, **Bozkurt**, Sayı: 4, Mayıs-Temmuz 1940.

_____. “Savaşçılık, Savaş Bir Felaket midir”, **Bozkurt**, Sayı: 6, Eylül 1940.

_____. “İrkçilik Kin Esasına Dayanmaz”, **Çınaraltı**, Sayı: 2, 1941.

Uca, Allaatin: “Nâmık Kemâl'in Tarihçiliği”, **Nâmık Kemâl**, ed. Turan Karataş, Orhan Kemal Tavukçu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011, s. 424-439.

Uysal, Selçuk: “Nihal Atsız'da Mazi-Hal-İstikbal Münasebeti”, **Türk Kültürü**, Cilt: 31, Sayı: 358, Şubat 1993, s. 25-37.

Uzer, Umut: “Racism in Turkey: The Case of Huseyin Nihal Atsız”, **Journal of Muslim Minority Affairs**, Cilt: 22, Sayı: 1, 2002, s.119-130.

Ünder, Hasan: “Türkiye'de Sosyal Darwinizm Düşüncesi”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, 4. C. der. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul İletişim Yayınları, 2002, s. 427-435.

Weber, Max: “The Distribution of Power Within the Community: Classes, Stände, Parties”, **Journal of Classical Sociology** [1468-795X] Waters, Dagmar, et al. vol:10 iss:2, 2010 s. 137-152.

Wirth, Louis: “The Sociology of Ferdinand Tönnies,” **The American Journal of Sociology**, Vol. 32, No. 3, (Nov. 1926), s. 412-422.

Yavrucuk, Sami: “Atsız Hoca'yı Anarken”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, haz. Refet Körüklü, Cengiz Yavan, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000, s. 105-6.

Yılanlıoğlu, İsmail Hakkı: “Büyük Türkçü”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, haz. Refet Körüklü, Cengiz Yavan, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000, s. 119-123.

Yıldız, Ahmet, “Kemalist Milliyetçilik”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm** içinde, ed.: Ahmet İnel, İletişim Yayınları, 2002.

Yılmaz, Murat: "Atsız Mecmua'da Türk Dünyası'na Yönelik Algı Oluşumu", **Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi**, vol.4, 2016, Antalya, s.381-388.

Yılmaz, Murat: “Atsız Bey ve Alparslan Türkeş”, **Vaktiyle Bir Atsız Varmış, Siyah Beyaz Kültür ve Sanat Platformu Yayınları**, der.: Fırat Kargıoğlu, İstanbul, 2013, s. 265-290.

Yurtsever, Erk: “Atsız'ı mı Sordunuz?”, **Türkçülerin Kaleminden Atsız**, haz. Refet Körüklü, Cengiz Yavan, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000, s. 93-96.

E) TEZLER:

Arslan, Burcu: **Hüseyin Nihal Atsız'ın Romanlarında Milli Romantik Duyuş Tarzı**, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2016.

Asılsoy, Abdülkerim: **Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.

Cengiz, Filiz: **Dr. Nazım ve Bahaeddin Şakir'in Kaleminden İttihad ve Terakki Cemiyeti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1997.

Çolak, Hasan: **The trial of Sabahattin Ali-Nihal Atsız: An examination of the Turkish foreign policy on domestic policy during the Second World War / Sabahattin Ali-Nihal Atsız**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, 2012.

Doğramacıoğlu, Hüseyin: **Hakimiyet-i Milliye Üzerine Bir İnceleme**, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

İpek, Nedim: **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1991.

Öz, İsmail: **Demokrat Parti'nin Gençlik Politikaları ve Gençlik Teşkilatı (1946-1960)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 41-42.

Sanlı, Ferit Salim: **Türkçülük Akımında Din Olgusu Üzerine Aykırı Bir Yaklaşım: Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Yiğit, Mehmet Fatih, **Erken Dönem Cumhuriyet Türkiye'sinde Ulus İnşa Süreci ve 'Atsız Mecmua' Örneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

Yurtbilir, Mustafa Murat, **Turancılık ve Nihal Atsız**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyasal Bilimler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul, 2002.

Tanar, Mehtap: **Batı Avrupa'da Sosyal Darwinizm Tartışmaları ve Osmanlı Düşünce Dünyasına Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

F) KURUMSAL WEB SİTELER:

Birikim Dergisi: www.birikimdergisi.com

Encyclopædia Britannica : www.britannica.com

TBMM: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d09/c010/gcz09010006.pdf>, Birinci Birleşim 19.11. 1951. (Erişim tarihi: 22.06.2019)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: www.islamansiklopedisi.org.tr

G) DİĞER İNTERNET KAYNAKLARI:

<https://www.ulkucudunya.com/index.php?page=haber-detay&kod=3730>

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yeterince-turk-cikmadi-3433646>

<http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7472/siyasal-islamci-tahayyulde-ic-dusman-hain-figuru#.VrrfbfnhDIU>

<https://www.kavgamiz.com/orkun/atsizin-savunmasi-3-y801.html>

Nihâl Atsız Müslüman Değildi", (çevrimiçi) <https://odativ4.com/medya/nihal-atsiz-musulman-degildi-1205091200-5251>

<https://huseyinnihalatsiz.com/hakkinda/atsiz-necdet-sevinc/>

<https://www.turkadlar.com/?ad=K%C3%BCr%C5%9Fat&c>

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/maltepede-bir-parka-nihal-atsiz-adi-verildi-41689627>

<https://www.aa.com.tr/tr/ayasofya-camii/cumhurbaskani-erdogan-24-temmuz-cuma-gunu-cuma-namaz-ile-birlikte-ayasofyayi-ibadete-acmayi-planliyoruz/1906430>,

ÖZGEÇMİŞ

Mutlu Dursun, Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesinden lisans, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden ise yüksek lisans derecelerine sahiptir. Daha önce Tübingen Üniversitesi Şarkiyat Çalışmaları bölümünde misafir öğrencilik yapmıştır. Çeşitli gazete ve dergilerde Osmanlı kültür tarihi ve seyahat yazıları yayımlanmış olan Mutlu Dursun çevirmenlik ve editörlükle uğraşmaktadır.